

Cuprins

Pagina de titlu

Pagina de copyright

Dedicatie

PREFAȚĂ

I - DUMNEZEUL PORTABIL

UNU - MAREA ILUZIE

DOI - PROFETUL RETICENT

TREI - JUDECĂTORI, REGI ȘI UZURPATORI

PATRU - RELIGIA ESTE ÎMPACHETATĂ

II - EPOCA "APIKORSIMULUI"

CINCI - CULTURA PIN-UP ISCATĂ

ȘASE - LUPTA CARE A EȘUAT

ȘAPTE - ROMA, CEZARISMUL ȘI REBELIUNEA

OPT - SICRIUL SIGILAT

NOUĂ - CUVÂNTUL CUCERITOR

ZECE - UN NOU ACORD PENTRU DIASPORA

III - MOES, HRISTOS ȘI CEZAR

UNSPREZECE - MESIA ȘI APOSTOLUL

DOISPREZECE - BISERICA TRIUMFĂTOARE

IV - LUMEA INVIZIBILĂ A TALMUDULUI

TREISPREZECE - YESHIVELE DIN "LIGA IVY"

PAISPREZECE - BIBLIOSCLEROZA TALMUDULUI

V - MUHAMMAD, ALLAH ȘI JEHOVA

CINCISPREZECE - ISTORIA CĂLĂTOREȘTE LA MECCA

ȘAISPREZECE - RENĂȘTEREA EVREIASCĂ ÎN MUFTI

ȘAPTESPREZECE - ASCENSIUNEA ȘI CĂDEREA REVOLTEI PROTESTANTE EVREIEȘTI

VI - PRINȚUL ȘI STEAUA GALBENĂ

OPTSPREZECE - CRUCIADE, RENĂȘTERE ȘI REFORMĂ

NOUĂSPREZECE - CONCERTUL PENTRU VIOLENȚĂ

DOUĂZECI - INSIGNA GALBENĂ A CURAJULUI

DOUĂZECI ȘI UNU - CAPITALISTUL GHETOULUI

DOUĂZECI ȘI DOI - KABALA ȘI KINNANHORRA

VII - PE COARNELE "ISMELOR" MODERNE

DOUĂZECI ȘI TREI - ANATOMIA EMANCIPĂRII

DOUĂZECI ȘI PATRU - REPETIȚIE PENTRU RASISM

DOUĂZECI ȘI CINCI - EUROPA DE VEST: NOUA ILUMINARE

DOUĂZECI ȘI ȘASE - EUROPA DE EST: NOUL UMANISM

DOUĂZECI ȘI ȘAPTE - STATELE UNITE: NOUL BABILON

DOUĂZECI ȘI OPT - UCIGAȘII LUI HRISTOS ÎN CĂMAȘĂ MARO

DOUĂZECI ȘI NOUĂ - VOINȚA DE A ÎNVINDE: DE LA SIONISM LA STATUL ISRAEL

VIII - CONCLUZIE: UN MOZAIC CULTURAL

TREIZECI - EXILAȚI SPRE LIBERTATE

APENDICE - ISTORIA RECENTĂ A PALESTINEI/ISRAELULUI

BIBLIOGRAFIE

INDEX

ELOGII PENTRU CARTEA LUI MAX I. DIMONT

EVREII, DUMNEZEU ȘI ISTORIA

"Realizat cu căldură și vitalitate. Scrisă pentru profani de către un profan erudit care are o pasiune pentru tema sa."

-MAX LERNER

"De departe cea mai vie istorie populară a poporului evreu pe care am citit-o vreodată. În multe privințe, o sinteză izbitor de originală a istoriei evreilor."

-RICHARD B. MORRIS,
autorul cărții The Forging of the Union, 1781-1789 (Făurirea Uniunii,
1781-1789)

și Witnesses at the Creation

MAX I. DIMONT, autorul cărților Evreii indestructibili, Evreii din America, Aventurile uimitoare ale poporului evreu și Întâlnire la Ierusalim, s-a născut la Helsinki, în Finlanda, și a venit în Statele Unite în 1930. A învățat singur limba engleză citind piesele lui Shakespeare, Biblia și piese americane traduse în finlandeză. După ce a servit în serviciile de informații în cadrul armatei americane în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a lucrat în domeniul relațiilor publice și al relațiilor cu angajații pentru Edison Brothers Stores din St. Louis. După prima publicare a bestsellerului Evreii, Dumnezeu și istoria, a ținut numeroase conferințe despre istoria evreilor în Statele Unite, Canada, Africa de Sud, Brazilia și Finlanda până la moartea sa în 1992.

ALTE CĂRȚI DE MAX I. DIMONT

Întâlnire la Ierusalim

Evreii indestructibili

Evreii în America

Aventurile uimitoare ale poporului evreu

CLASICI SIGNET

Publicată de New American Library, o divizie a

Penguin Group (SUA) Inc., 375 Hudson Street,

New York, New York 10014, SUA

Penguin Group (Canada), 90 Eglinton Avenue East, Suite 700, Toronto,

Ontario M4P 2Y3, Canada (o divizie a Pearson Penguin Canada Inc.).

Penguin Books Ltd., 80 Strand, Londra WC2R 0RL, Anglia

Penguin Ireland, 25 St. Stephen's Green, Dublin 2,

Irlanda (o divizie a Penguin Books Ltd.)

Penguin Group (Australia), 250 Camberwell Road, Camberwell, Victoria

3124,

Australia (o divizie a Pearson Australia Group Pty. Ltd.).

Penguin Books India Pvt. Ltd., 11 Community Centre, Panchsheel Park,

New Delhi - 110 017, India

Penguin Group (NZ), 67 Apollo Drive, Rosedale, North Shore 0632,

Noua Zeelandă (o divizie a Pearson New Zealand Ltd.)

Penguin Books (Africa de Sud) (Pty.) Ltd., 24 Sturdee Avenue,

Rosebank, Johannesburg 2196, Africa de Sud

Penguin Books Ltd., sediul social:

80 Strand, Londra WC2R 0RL Anglia.

Prima tipărire Signet Classics, iunie 2004

Copyright © Max Dimont, 1962 Copyright © reînnoit Max Dimont, 1990

Copyright © Ethel Dimont, 1994 Copyright © Ethel Dimont, 1994

eISBN : 978-1-101-14225-7

Toate drepturile rezervate

MARCĂ ÎNREGISTRATĂ-MARCĂ ÎNREGISTRATĂ

Fără a limita drepturile de autor rezervate de mai sus, nicio parte a acestei publicații nu poate fi reprodusă, stocată sau introdusă într-un sistem de recuperare sau transmisă, sub nicio formă sau prin orice mijloace (electronice, mecanice, fotocopiere, înregistrare sau altele), fără permisiunea prealabilă scrisă atât a proprietarului drepturilor de autor, cât și a editorului de mai sus al acestei cărți.

Scanarea, încărcarea și distribuirea acestei cărți pe internet sau prin orice alt mijloc fără permisiunea editorului este ilegală și se pedepsește prin lege. Vă rugăm să achiziționați numai ediții electronice autorizate și să nu participați la sau să încurajați pirateria electronică a materialelor protejate prin drepturi de autor. Sprijinul dumneavoastră pentru drepturile autorului este apreciat.

<http://us.penguin.com>

Această carte este respectuos dedicată
regretatului meu tată, Hyman Dimont,
un umanist în marea tradiție talmudică,
care m-a învățat de timpuriu să prețuiesc proverbul
lui Solomon: "Să cunoști înțelepciunea și instrucția;
să înțelegi cuvintele înțelegerii;
să primești disciplina înțelepciunii, dreptatea,
și dreptate, și echitate".

PREFAȚĂ

În momentul morții sale, în 1992, Max Dimont se afla în plin proces de actualizare a cărții *Evreii, Dumnezeu și istoria*. După ce am lucrat cu el din momentul în care a început să se gândească la scrierea acestei cărți, în 1955, simt că și-ar fi dorit ca această sarcină să fie finalizată. Am folosit cât mai mult din materialul său și am încercat să păstrez fidelitatea față de ideile, preocupările și convingerile sale în ceea ce privește evreii și istoria evreilor, dar cer înțelegerea cititorului față de ceea ce ar putea fi diferențe evidente de stil. Nimeni nu poate scrie ca Max Dimont; eu cu siguranță nu pot.

Aș dori, de asemenea, să profit de această ocazie pentru a le mulțumi cititorilor lui Max pentru că au făcut din *Evreii, Dumnezeu și istorie* un clasic la vremea sa, și pentru că au făcut acest lucru cât timp el era încă în viață pentru a-l aprecia.

La fel ca în cazul tuturor celorlalte lucrări ale lui Max, fiica noastră Gail Goldey a fost întotdeauna acolo, cu creionul ei ascuțit și mintea ei avizată, pentru a-mi veni în ajutor în finalizarea acestui manuscris.

-Ethel Dimont 1993

Majoritatea cărților de istorie despre evrei sunt scrise de evrei pentru evrei, sau de savanți pentru savanți. Dar istoria evreilor este prea fascinantă, prea interesantă, prea incredibilă pentru a rămâne proprietatea privată a evreilor și a savanților. Această carte este o istorie populară a acestui popor uimitor, scrisă fără a se pleca în fața ortodoxiei sau a se complăce în antiintelectualism. Ea va furniza argumentele, datele, ideile, dar cititorul va trebui să furnizeze înțelegerea sa inteligentă. Autorul nu urmărește să convingă pe nimeni sau să schimbe opinia cuiva. Această carte este menită să distreze, să informeze și să stimuleze.

Adevărata istorie a evreilor nu a fost încă scrisă. Europa a avut nevoie de șaisprezece sute de ani după declinul Greciei pentru a realiza că literatura, știința și arhitectura ei își aveau rădăcinile în civilizația greacă. S-ar putea să mai fie nevoie de alte câteva sute de ani pentru a stabili că rădăcinile spirituale, morale, etice și ideologice ale civilizației occidentale sunt înfipite în iudaism. Altfel spus - mobilierul din lumea occidentală este grecesc, dar casa în care locuiește omul occidental este evreiască. Acesta este un punct de vedere care începe să apară din ce în ce mai mult în scrierile atât ale oamenilor bisericii, cât și ale cercetătorilor laici.

Istoria evreilor nu poate fi povestită ca fiind doar istoria evreilor, deoarece aceștia au trăit aproape întotdeauna în contextul altor civilizații. Destinul evreilor a fost paralel cu destinele acelorași civilizații, cu excepția unui aspect important. Cumva, evreii au reușit să scape de moartea culturală a fiecăreia dintre civilizațiile în cadrul cărora au trăit. Cumva, evreii au reușit să supraviețuiască morții unei civilizații și să își continue creșterea culturală în alta, care apărea în acel moment.

Cum au reușit să supraviețuiască?

Pentru a spune această poveste de patru mii de ani de supraviețuire pe patru continente și în șase civilizații majore, această carte se folosește de o nouă metodă de a privi istoria evreilor. Ea prezintă istoria generală a fiecăreia dintre aceste civilizații, analizează evenimentele evreiești în cadrul acestor alte culturi și apoi examinează acele idei, unice pentru evrei, care le-au permis să supraviețuiască ca grup național și care le-au dat vitalitatea necesară pentru a continua ca societate producătoare de cultură. Astfel, istoria evreilor devine parte a istoriei mondiale, iar cititorul va putea corela evenimentele evreiești cu evenimentele contemporane.

Această carte încearcă să descrie amploarea istoriei evreiești, măreția și umorul comediei umane evreiești și să prezinte istoria evreiască prin ochii unui om occidental din secolul al XX-lea, mai degrabă decât a unui talmudist de ghetou din secolul al XVI-lea.

Multe date din istoria evreiască fac obiectul unor controverse, dar atâta timp cât logica istoriei evreiești în sine nu este afectată, am ales în mod arbitrar o dată fără a întrerupe fluxul narațiunii pentru a dezbate meritele altor date. Astfel, de exemplu, începem istoria evreiască cu anul 2000 î.Hr. în jurul datei în care se presupune că Avraam ar fi părăsit orașul Ur, deși unii cercetători plasează acest eveniment cu câteva secole mai târziu. Datam începutul șederii evreilor și a captivității ulterioare în Egipt între 1600 și 1200 î.Hr., începutul colonizării Canaanului după 1200 î.Hr. și așa mai departe, din nou cu deplina conștientizare a faptului că aceste date sunt încă dezbatute de unii istorici. De regulă, datele preferate sunt cele folosite în The Standard Jewish Encyclopedia.

Din motive de claritate, ne-am luat, de asemenea, libertatea de a angliciza terminațiile la plural ale mai multor cuvinte ebraice, idiș și germane. Astfel, de exemplu, am redat pluralul cuvântului Hasid nu ca Hasidim, ci ca Hasidists, iar pluralul lui shtetl nu ca shtetlach, ci ca shtetls. Acolo unde a fost cazul, am prezentat, de asemenea, interpretări biblice și seculare ale acelorași evenimente, pentru a arăta că istoria evreiască rămâne neafectată și la fel de fascinantă, indiferent de punctul de vedere pe care îl adopți.

Și acum am plăcerea de a face câteva mulțumiri. În primul și în primul rând, doresc să-i mulțumesc domnului Gordon LeBert, un episcopalian dedicat, un editor experimentat și un erudit în literatura americană și engleză, cu care am lucrat multe, multe ore pentru a perfecționa manuscrisul. Urechea sa fină pentru limbaj nu a permis nicio notă discordantă într-o propoziție, talentul său pentru organizare a exclus orice succesiune greșită a evenimentelor, iar insistența sa asupra perfecțiunii m-a determinat adesea să rescriu la nesfârșit un paragraf până când ideea pe care o conținea a fost inteligibilă la prima citire. Următoarele mele mulțumiri trebuie să se îndrepte către doi cercetători. Dr. Julius J. Nodel, rabinul Templului Shaare Emeth, St. Louis, Missouri,

a citit fiecare capitol pe măsură ce era completat, iar erudiției sale impresionante și ajutorului său neobosit această carte îi datorează o mare parte din forța sa. Dr. Jacob R. Marcus, director al Arhivelor Evreiești Americane și profesor de istorie a evreilor americani, Hebrew Union College-Jewish Institute of Religion, Cincinnati, Ohio, a citit meticulos manuscrisul prin Evul Mediu și a oferit cu generozitate multe sugestii valoroase. Cartea a căpătat forță nu numai din numeroasele lor sugestii excelente, ci și din opiniile lor uneori diametral opuse. Doresc să le mulțumesc următoarelor persoane: Profesorilor Franklin Haimo și Laurence Iannaccone, de la Universitatea Washington, St. Louis, primul pentru ajutorul acordat în verificarea informațiilor mele științifice, iar cel de-al doilea pentru sfaturi privind istoria medievală și modernă; profesorului Henry G. Manne, de la Universitatea St. Louis, pentru sugestii referitoare la teoriile economice; profesorul George Kimball Plochmann, de la Southern Illinois University, Carbondale, pentru clarificarea multor concepte absconse din filosofia antică și medievală; și reverendul Donald Olland Fatchett, în prezent ministru al Bisericii Evanghelice și Reformate Northmond, La Mesa, California, care a citit toate secțiunile referitoare la creștinism și m-a salvat de la multe erori. Doresc să subliniez, totuși, că formulările și opiniile exprimate în această carte îmi aparțin.

Profit de această ocazie pentru a-mi arăta aprecierea față de soția mea, Ethel, pentru multele ore pe care le-a petrecut citind fiecare capitol cu voce tare ca un test final al fluidității limbajului și al coerenței gândirii, și față de fiica mea Gail, a cărei specializare în istorie la Radcliffe a făcut-o un critic valoros și perspicace al manuscrisului. Amândurora le mulțumesc din suflet pentru înțelegerea lor răbdătoare față de absorbția mea totală în această carte în ultimii cinci ani. Doresc să-mi exprim respectul profund față de Joseph Gaer, directorul Fundației Jewish Heritage, un umanist și un erudit, pentru interesul său și al Fundației Jewish Heritage pentru această carte și pentru sponsorizarea publicării ei.

-M.I.D. 1962

S-A ÎNTÂMPLAT O SINGURĂ DATĂ ÎN ISTORIE!

O trecere în revistă simplificată a celor patru mii de ani și a celor șase civilizații care au legănat poporul evreu, examinând unii dintre factorii perversi ai uneia dintre cele mai ilogice supraviețuiri din istorie - cea a unei națiuni care s-a autoproclamat poporul ales al lui Dumnezeu și care aproape că a convins lumea de acest lucru. Există aproape cinci miliarde și jumătate de oameni pe acest pământ, dintre care mai puțin de optsprezece milioane - mai puțin de o treime dintr-un procent - sunt clasificați ca evrei. Din punct de vedere statistic, abia dacă ar trebui să se audă de ei, precum Ainu ascunși într-un colț al Asiei, spectatori ai istoriei. Dar de evrei se aude de ei în mod total disproporționat față de numărul lor mic. Contribuția evreilor la lista mondială a marilor nume din religie, știință, literatură, muzică, finanțe și filosofie este uluitoare. Perioada de măreție a Greciei antice a durat cinci sute de ani. Apoi, această națiune a decăzut într-un popor de păstori, care nu și-a mai recăpătat niciodată gloria de odinioară. Nu la fel se întâmplă și cu evreii. Perioada lor de creație se întinde de-a lungul întregii lor istorii de patru mii de ani. Contribuțiile lor au fost absorbite atât de Orient, cât și de Occident, deși niciunul dintre ei nu este întotdeauna

conștient de acest lucru sau nu este dispus să recunoască datoria dacă este conștientizat.

Din acest popor a ieșit Iisus Hristos, aclamat Fiul lui Dumnezeu de peste 850 de milioane de creștini, cel mai mare corp religios din lume. Din acest popor a ieșit Pavel, organizatorul Bisericii Creștine. Religia evreilor a influențat credința mahomedană, a doua cea mai mare organizație religioasă din lume, cu peste 400 de milioane de adepți care pretind că descind din Avraam și Ismael. Mormonii spun că sunt urmașii triburilor lui Israel.

Un alt evreu este venerat de peste un miliard de oameni. Este vorba de Karl Marx, a cărui carte *Das Kapital* este evanghelia seculară a comuniștilor din întreaga lume, Marx însuși fiind consacrat în Rusia și China. Albert Einstein, matematicianul evreu, a inaugurat era atomică și a deschis o cale spre Lună cu fizica sa teoretică. Un psihiatru evreu, Sigmund Freud, a ridicat capacul minții omului. Descoperirea sa, psihanaliza, a revoluționat concepția omului despre el însuși și relația dintre minte și materie. Cu 300 de ani mai devreme, un filozof evreu, Baruch Spinoza, a desprins filosofia de misticism, deschizând calea către raționalism și știința modernă.

De-a lungul timpului, evreii au introdus succesiv concepte precum rugăciunea, biserica, răscumpărarea, educația universală, caritatea - și au făcut acest lucru cu sute de ani înainte ca restul lumii să fie pregătită să le accepte. Și totuși, până în 1948, timp de aproape trei mii de ani, evreii nu au avut nici măcar o țară a lor. Ei au locuit printre babilonieni, au trăit în lumea elenă, au stat la bârlogul Imperiului Roman, au înflorit în civilizația mahomedană, au ieșit dintr-un întuneric de douăsprezece sute de ani cunoscut sub numele de Evul Mediu și s-au ridicat la noi culmi intelectuale în epoca modernă.

Marile națiuni din epoca păgână care au apărut în același timp cu evreii au dispărut în totalitate. Babilonienii, perșii, fenicienii, hitiții, filistenii - toți au dispărut de pe fața pământului, după ce au fost cândva puteri mari și puternice. Popoarele chinez, hindus și egiptean sunt singurele care trăiesc astăzi și care sunt la fel de vechi ca și poporul evreu. Dar aceste trei civilizații au avut doar o singură perioadă culturală principală, iar impactul lor asupra civilizațiilor care le-au urmat nu a fost mare. Ele nu au conținut nici semințele pentru propria lor renaștere, nici semințele pentru nașterea altor civilizații. Spre deosebire de evrei, ei nu au fost alungați din țările lor și nici nu s-au confruntat cu problema supraviețuirii pe meleaguri străine. Grecii și romanii sunt singurele alte națiuni care au influențat istoria omului occidental la fel de profund ca evreii. Dar oamenii care locuiesc acum în Grecia și Italia nu sunt aceiași cu cei care locuiau în Grecia și Roma antice.

Astfel, există trei elemente în supraviețuirea evreilor care fac ca istoria acestui popor să fie diferită de cea a tuturor celorlalte popoare. Ei au avut o istorie vie continuă timp de patru mii de ani și au fost o forță intelectuală și spirituală timp de trei mii de ani. Au supraviețuit trei mii de ani fără o țară proprie, dar și-au păstrat identitatea etnică în mijlocul unor culturi străine. Și-au exprimat ideile nu numai în propria lor limbă, ci practic în toate limbile majore ale lumii.

În general, se știe prea puțin despre amplexarea scrierilor evreiești în fiecare domeniu al gândirii umane. Motivul pentru acest lucru nu este greu de găsit. Pentru a citi literatura sau știința franceză, germană sau

engleză este suficient să cunoști franceza, germana sau engleza. Pentru a citi literatura și știința evreiască trebuie să cunoști nu numai ebraica și idiș, ci și aramaica, araba, latina, greaca și aproape toate limbile europene moderne.

Toate civilizațiile pe care le cunoaștem au lăsat o înregistrare a istoriei lor în lucruri materiale. Le cunoaștem prin intermediul tabletelor sau al ruinelor dezgropate de arheologi. Dar despre evreii din antichitate știm mai ales din ideile pe care le-au predat și din impactul pe care aceste idei l-au avut asupra altor oameni și altor civilizații. Există puține tăblițe evreiești care să povestească despre bătălii și puține ruine evreiești care să povestească despre splendoarea de odinioară. Paradoxul este că acei oameni care au lăsat în urmă doar monumente ca dovadă a existenței lor au dispărut odată cu timpul, în timp ce evreii, care au lăsat idei, au supraviețuit.

Istoria lumii a aruncat asupra evreilor șase provocări, fiecare dintre ele fiind o amenințare la adresa supraviețuirii lor. Evreii au făcut față fiecărei provocări și au trăit pentru a o înfrunța pe următoarea.

Lumea păgână a fost prima provocare la adresa supraviețuirii evreilor. Evreii erau o mică bandă de nomazi, figuranți de etapă printre națiuni puternice precum Babilonia, Asiria, Fenicia, Egipt, Persia. Cum au reușit ei să supraviețuiască ca grup cultural în acest interval de șaptesprezece sute de ani din istoria lor, când toate aceste mari națiuni s-au ciocnit și s-au anihilat reciproc? În această perioadă, evreii au fost periculos de aproape de dispariție. Ceea ce i-a salvat au fost ideile cu care au răspuns la fiecare dintre pericolele întâlnite.

După ce au supraviețuit șaptesprezece sute de ani de rătăcire, sclavie, decimare în bătălii și exil, evreii s-au întors în patria lor doar pentru a da peste perioada greco-romană a istoriei lor. Aceasta a fost a doua lor provocare și a fost un miracol că evreii au ieșit din ea. Tot ceea ce a atins Grecia în acei ani magici ai măreției sale s-a elenizat, inclusiv cuceritorii ei, romanii. Religia, arta și literatura grecească; legiunile, legea și guvernarea romană - toate au lăsat o amprentă de neșters asupra întregii lumi civilizate. Dar când legiunile romane au fost înfrânte, această cultură s-a prăbușit și a murit. Națiunile care au fost subjugate mai întâi de Grecia și apoi de Roma au dispărut. Noi națiuni le-au luat locul prin forța armelor. Evreii, însă, au rămas, nu prin forța armelor, ci prin forța ideilor lor coezive.

Cea de-a treia provocare pentru evrei s-a produs printr-un fenomen unic și fără egal în istorie. Se creaseră două iudaisme, unul în Palestina, celălalt în diaspora, cuvânt provenit din limba greacă care înseamnă "împrăștiere" sau "împrăștiere" și care semnifică acel corp de evrei împrăștiați în lumea gentilică din afara Palestinei. De la momentul expulzării evreilor din Ierusalim de către babilonieni, în secolul al VI-lea î.Hr. și până la momentul eliberării evreilor din ghetouri, în secolul al XIX-lea d.Hr. a fost epoca fragmentării poporului evreu în mici grupări, dispersate pe suprafețe uriașe de pământ și printre cele mai divergente culturi. Cum puteau evreii să fie feriți de asimilare și absorbție în marea de oameni străini din jurul lor?

Evreii au făcut față acestei provocări prin crearea unui cod religios-legal - Talmudul - care a servit drept forță unificatoare și punct de raliere spirituală. Aceasta a fost "Epoca Talmudică" din istoria evreilor, când Talmudul i-a condus aproape invizibil pe evrei timp de aproape o mie cinci sute de ani.

În secolul al șaptelea, iudaismul a dat naștere unei alte religii - islamul, fondat de Mahomed - și aceasta a fost a patra sa provocare. În decurs de o sută de ani, Imperiul mahomedan s-a ridicat pentru a sfida civilizația occidentală. Cu toate acestea, în cadrul acestei religii, ai cărei adepți urau creștinismul cu o ură necruțătoare, evreii nu numai că au supraviețuit, dar s-au ridicat la una dintre cele mai mari culmi literare, științifice și intelectuale ale lor. Evreul din această epocă a devenit om de stat, filozof, medic, om de știință, comerciant și capitalist cosmopolit. Araba a devenit limba sa maternă. În această epocă a apărut și evreul afemeiat. El nu numai că a scris despre religie și filozofie, dar a rapsodit și despre dragoste. Au trecut șapte sute de ani și pendulul a oscilat. Lumea islamică s-a prăbușit, iar cultura evreiască din lumea islamică s-a prăbușit odată cu ea.

A cincea provocare a fost Evul Mediu, iar această perioadă a fost una întunecată atât pentru evreu, cât și pentru omul occidental. A fost o luptă de douăsprezece sute de ani a evreilor împotriva extincției. Toate națiunile necreștine care au fost înfrânte în numele Crucii au fost convertite la Cruce, cu excepția evreilor. Cu toate acestea, evreii au ieșit din această epocă întunecată de douăsprezece sute de ani vii din punct de vedere spiritual și cultural. Ideile pe care marii lor oameni le dăduseră fuseseră testate și găsite viabile. Când zidurile ghetoului au căzut, evreilor nu le-a luat mai mult de o generație pentru a deveni parte din urzeala și țesătura civilizației occidentale. În decurs de o generație, și în umbra ghetoului, au devenit prim-miniștri, căpitani de industrie, lideri militari și membri fondatori ai unei avangarde intelectuale care avea să remodeleze gândirea Europei.

Cea de-a șasea provocare este însăși Epoca Modernă. Apariția naționalismului, a industrialismului, a comunismului și a fascismului în secolele al XIX-lea și al XX-lea a reprezentat o provocare specială pentru evrei, pe lângă o nouă boală virulentă a minții occidentale - antisemitismul. Pentru a face față acestor noi provocări, a trebuit să se forjeze noi răspunsuri pentru supraviețuire. Dacă aceste răspunsuri vor fi adecvate, numai viitorul ne va spune dacă acestea vor fi adecvate.

Vedem, așadar, că istoria evreilor se desfășoară nu în cadrul unei singure civilizații, ci în cadrul a șase civilizații. Acest lucru contrazice multe școli de istorie, care susțin că acest lucru este imposibil, deoarece, la fel ca o ființă umană, o civilizație are o singură durată de viață, care durează de obicei cinci sute de ani, dar nu mai mult de o mie de ani. Cu toate acestea, după cum am văzut, evreii au rezistat patru mii de ani, au avut șase culturi în șase civilizații străine și, cel mai probabil, vor avea o a șaptea. Cum putem împăca faptele și teoria?

Există opt moduri de bază de a privi istoria, fiecare dintr-un punct de vedere diferit. În general, un istoric selectează o față a istoriei pe placul său, subliniind astfel punctul de vedere care i se pare cel mai bun. Noi ne vom folosi de toate aceste fețe ale istoriei, cu excepția celei dintâi, calea "neistorică" sau "Henry Ford". Ford a fost cel care a declarat odată că "istoria este o prostie" și că, dacă vrea să știe ceva, poate oricând să angajeze un profesor care să-i spună. Această viziune vede toate evenimentele ca pe niște întâmplări fără legătură între ele, un amalgam de date, nume și bătălii, din care nu se poate învăța sau ghici nimic.

Al doilea mod de a privi istoria ar putea fi numit "interpretare politică". Aici, istoria este privită ca o succesiune de dinastii, legi,

bătălii. Regii sunt puternici sau slabi, războaiele câștigate sau pierdute, legile bune sau rele, iar toate evenimentele sunt prezentate într-o ordine ordonată de la A la Z, din 2000 î.Hr. până în 2000 d.Hr. Acesta este, de regulă, tipul de istorie predat în școli.

O a treia față este cea geografică. Potrivit acestei școli, clima și solul determină formarea caracterului. Această idee provine de la greci. Chiar și astăzi sunt mulți cei care susțin că singura modalitate științifică de a explica instituțiile sociale ale omului este studierea mediului său fizic, cum ar fi topografia, solul, clima. Aceasta este o teorie destul de dificil de aplicat evreilor. Aceștia au trăit practic în toate climatele, dar au reușit să păstreze o identitate etnică și o cultură comună. Acest lucru este evident în Israelul de astăzi, unde evreii exilați din toată lumea - Arabia, Africa de Nord, Europa, America - în scurt timp s-au contopit într-un singur popor. Nu se poate nega, totuși, că factorii geografici au schimbat sau modificat multe trăsături și modele de comportament ale evreilor.

Al patrulea mod de a interpreta istoria este unul economic. Aceasta este școala marxistă. Aceasta spune că istoria este determinată de modul în care sunt produse bunurile. Să presupunem, spune marxistul, că economia unui sistem feudal se schimbă în capitalism. Acest nou mod de producție capitalist, spune marxistul, va schimba instituțiile sociale ale acelei țări - religia, etica, morala și valorile sale - pentru a justifica, sanctifica și instituționaliza noul mod de viață economică. În același mod, dacă o țară capitalistă ar fi transformată într-o societate comunistă, aceasta ar începe automat să își schimbe instituțiile culturale și sociale pentru a se conforma noului mod de a produce lucruri, până când noul mod de viață va deveni parte a comportamentului cotidian.

Cel de-al cincilea este un concept și mai nou decât interpretarea economică a istoriei. Fondată de profesorul Sigmund Freud la începutul secolului al XX-lea, această școală susține că instituțiile sociale și istoria umană sunt rezultatul unui proces de reprimare a ostilităților inconștiente. Civilizația, spune istoricul psihianalist, poate fi obținută doar cu prețul renunțării la poftele care ne pândesc în inconștient - satisfacție sexuală neîngrădită, crimă, incest, sadism, violență. Numai atunci când omul și-a stăpânit impulsurile își poate transforma energiile în canale creatoare, civilizatoare. Ce impulsuri reprimă omul, cât de sever le reprimă și ce metode folosește pentru această reprimare vor determina cultura și formele sale de artă, spune psihianalistul.

Cea de-a șasea față este cea filosofică. Cei mai cunoscuți trei adepți ai ei sunt filosoful german Georg Wilhelm Friedrich Hegel, filosoful-istoric prusac Oswald Spengler și istoricul britanic Arnold Toynbee. Deși acești trei interpreți filozofici ai istoriei diferă foarte mult, ei au acest lucru în comun: ei văd istoria nu ca pe o serie de evenimente izolate, ci ca pe un flux de evenimente care au continuitate. Fiecare civilizație, susțin ei, urmează un tipar mai mult sau mai puțin previzibil. Ei consideră că fiecare civilizație este un ființă vie, care, la fel ca o ființă umană, are o copilărie, adolescență, maturitate, bătrânețe și, în cele din urmă, moarte. Cât durează o civilizație, spun ei, depinde de ideile și idealurile după care trăiește acea civilizație. Interpreții filozofici ai istoriei încearcă să descopere aceste forțe în toate civilizațiile pentru a le găsi elementul comun.

În viziunea lui Spengler, civilizațiile sunt predestinate la moarte. Civilizațiile trec prin primăvara originilor timpurii, se maturizează în

vara celor mai mari realizări fizice, cresc în toamna marilor înălțimi intelectuale, declină în iarna civilizației lor și, în cele din urmă, mor. Scriind în 1918, când Anglia se afla la apogeul prestigiului său, iar Rusia și China nu erau decât puteri de mână a cincea, Spengler a prezis în cartea sa "Declinul Occidentului" că civilizația occidentală se afla în iarna ciclului său și va muri până în secolul al XXIII-lea, urmând să fie înlocuită fie de o civilizație slavă (Rusia), fie de una sinică (China), care se aflau în primăvara dezvoltării lor. Acest mod de a privi istoria este cunoscut sub numele de "ciclic", deoarece fiecare civilizație are propriul început, mijloc și sfârșit.

În contrast cu viziunea ciclică, avem concepția "liniară" a lui Toynbee, așa cum este exprimată în lucrarea sa Studiul istoriei. Toynbee susține că o civilizație nu este o totalitate independentă, ci o progresie - o evoluție - de la forme inferioare la forme superioare. Astfel, de exemplu, în viziunea sa, civilizația islamică a derivat din culturile iranice și arabe inferioare, care, la rândul lor, au luat naștere de la ceva ce el numește "societatea siriană". Astfel, civilizația islamică nu trebuie să fi murit, susține Toynbee, ci ar fi putut evolua într-o cultură și mai înaltă dacă ar fi răspuns în mod corespunzător la provocările care i-au fost lansate în secolele XIII și XIV. În filozofia lui Toynbee, civilizațiile pot continua să dăinuie veșnic dacă continuă să facă față noilor provocări cu răspunsuri corecte.

Deoarece istoria evreilor nu se încadra nici în sistemul lui Spengler, nici în cel al lui Toynbee, Spengler a ignorat-o, iar Toynbee a redus-o la o notă de subsol ocazională, descriindu-i pe evrei ca fiind fosile ale istoriei. Cu toate acestea, dacă atât Spengler, cât și Toynbee ar fi fost mai puțin orbiți de prejudecăți și concepții greșite despre istoria evreilor, ar fi putut foarte bine să o încadreze în cadrul filosofiei lor. În această carte, vom folosi teoriile lor pentru a explica această supraviețuire aparent "imposibilă" a evreilor.

"Cultul personalității" este cea de-a șaptea față a istoriei.

Susținătorii acestei școli susțin că evenimentele sunt motivate de forța dinamică a marilor oameni. Dacă nu ar fi existat Washington, spun ei, nu ar fi existat Revoluția Americană; dacă nu ar fi existat Robespierre, nu ar fi existat Revoluția Franceză; dacă nu ar fi existat Lenin, nu ar fi existat Revoluția Rusă. Oamenii creează evenimentele, susțin acești istorici, spre deosebire de interpreții economici care insistă exact pe contrariul, că evenimentele creează oamenii.

Cea de-a opta față a istoriei, cea religioasă, este deopotrivă cel mai vechi și cel mai nou concept. Biblia este cel mai bun exemplu al acestui tip de scriere istorică din trecut. Acest mod de a privi istoria privește evenimentele ca pe o luptă între bine și rău, între moralitate și imoralitate. Cea mai mare parte a istoriei evreiești, până în vremuri recente, a fost scrisă din acest punct de vedere.

Modul religios de a scrie istoria a fost discreditat în timpurile moderne. Dar a fost resuscitat de un nou gen de scriitori cunoscuți sub numele de "teologi existențiali", cum ar fi romano-catolicul Jacques Maritain, catolicul ortodox rus Nikolai Berdyaev, protestantul Paul Tillich și evreul Martin Buber. În esență, acești teologi existențiali susțin că, deși Dumnezeu nu poate interveni direct în modelarea istoriei, relația pe care omul crede că există între el și Dumnezeu este cea care modelează istoria. Suntem atât de obsedați astăzi de ideea că numai "faptele științifice" au valabilitate, încât suntem înclinați să uităm că

oamenii care susțin idei "neștiințifice", imposibil de demonstrat, pot determina cursul istoriei mai des decât faptele raționale. Acest lucru este valabil mai ales în cazul evreilor. Martin Buber susține că tema centrală care traversează istoria lor este relația dintre evreu și Dumnezeu său, Iehova. În viziunea religioasă evreiască asupra istoriei, Dumnezeu i-a dat omului libertatea de acțiune. Omul, așa cum este conceput de existențialistii evrei, are puterea de a se întoarce spre Dumnezeu sau de a se îndepărta de Dumnezeu. El poate acționa fie pentru Dumnezeu, fie împotriva lui Dumnezeu. Ceea ce se întâmplă între Dumnezeu și om este istoria. În modul evreiesc de a vedea lucrurile, succesul într-o întreprindere, de exemplu, nu este văzut ca fiind binecuvântat de Dumnezeu. Un om poate ajunge la putere pentru că a fost lipsit de scrupule, nu pentru că Dumnezeu l-a ajutat. Acest lucru îl lasă pe Dumnezeu liber să îl tragă pe om la răspundere pentru acțiunile sale - atât pentru succese, cât și pentru eșecuri.

Această relație om-Dumnezeu a fost responsabilă pentru marea prăpastie în gândire care a început să îi despartă pe evrei de restul lumii păgâne acum patru mii de ani. Ideea păgână de Dumnezeu îl lega pe om de zeii săi. Conceptul evreiesc al relației omului cu Dumnezeu i-a eliberat pe evrei pentru acțiuni independente. Omul occidental, de fapt, nu a ajuns la această idee de libertate religioasă până la Reformă, când Martin Luther a respins papalitatea și a schimbat relația om-Dumnezeu cu una apropiată de cea a evreilor. Luther i-a invitat apoi pe evrei să se alăture protestantismului, deoarece credea că acum nu mai exista nicio prăpastie între iudaism și creștinism.¹ Nu există niciun "fapt concret" în această serie de evenimente, ci doar oameni care au susținut "idei neștiințifice"; totuși, putem vedea cât de decisive au fost aceste idei nedovedite pentru cursul istoriei mondiale.

Cercul este complet. Pornind de la Dumnezeu ca fiind Creatorul istoriei, omul a inventat alte explicații - una anarhică, care vedea istoria ca pe o serie de evenimente oarbe, una filozofică, care privea istoria ca pe o serie de evenimente intenționate, una economică, care susținea metodele de producție ca forță determinantă, una psihologică, care dădea prioritate impulsurilor inconștiente, o teorie a "marelui om", care se agață de ideea că omul însuși este creatorul destinului său istoric și, în cele din urmă, revenim la Dumnezeu la cârmă.

În această carte vom privi istoria evreiască din toate punctele de vedere, fără a ne opri să dezbatem meritele sau demeritele disputelor teologice. Adevărate sau nu, oamenii au crezut întotdeauna în "concepte neștiințifice", iar aceste credințe sunt adesea adevăratele "fapte" care le modelează destinul. Acest autor susține, alături de interpreții psihanalitici, filosofici și existențialiști ai istoriei, că ideile îl motivează pe om și că aceste idei sunt cele care creează istoria. O societate fără idei nu are istorie. Ea pur și simplu există.

I

ZEUL PORTABIL

Un studiu aprofundat al Epocii păgâne, care începe cu un grup de nomazi cunoscuți sub numele de evrei, care își croiesc drum în istorie, "inventează" un Dumnezeu monopolist, întemeiază un regat, supraviețuiesc înfrângerii și supraviețuiesc cuceritorilor lor, pentru a da cu capul de greci.

IATĂ CÂND S-A ÎNTÂMPLAT

PERIOADA PĂGÂNĂ

2000 î.HR. - 300 î.HR.

UNUL

MAREA ILUZIE

Evreii și-au făcut loc în istorie târziu și discret. Ei nu au trecut prin nici o Epocă de piatră sau de bronz. Nu au avut o Epocă a Fierului. În primii opt sute de ani ai existenței lor, ei au rătăcit în interiorul și în afara marilor civilizații care îi înconjurau. Nu au avut clădiri, orașe, armate și nu au deținut, de fapt, nicio armă. Tot ceea ce purtau cu ei erau ideile lor, care în cele din urmă au cucerit lumea fără a-i face stăpâni.

Istoria evreilor datează din ziua în care, în urmă cu patru mii de ani, un om pe nume Avraam a avut o întâlnire cu Dumnezeu, cunoscut de el sub numele de Iehova. Dialogul dintre evreu și Dumnezeu începe atunci. Acest dialog continuu este istoria evreilor, cu restul lumii în calitate de ascultători interesați.

Dar înainte de a începe istoria evreilor în epoca păgână - timp în care au fost trecuți ca niște concubini de la egipteni la asirieni, la babilonieni, la perși, la greci și la romani - să trecem în revistă pe scurt ce s-a întâmplat în istorie înainte de intrarea lor în scenă.

Primele semne de civilizație, cu toate simptomele clasice - orașe, agricultură, calendar, perfecționarea armelor, armate și impozite - au început să apară în jurul anului 4500 î.Hr. Istoria a dat naștere în același timp la două civilizații, ambele semite, una la nord-est de Palestina, cealaltă la sud-vest de aceasta. A fost nevoie de două mii cinci sute de ani pentru ca aceste civilizații - mesopotamiene și egiptene - să afle una despre cealaltă. După aceea, lupta a început, Palestina plătind prețul pentru că a fost un stat tampon.

Civilizația din Mesopotamia, care acum face parte din Irakul modern, a început cu orașe-state. Cele mai vechi și mai proeminente au fost Susa, Kish și Ur. În jurul acestor orașe s-au format primele imperii. Exact unde erau situate acestea poate fi vizualizat mai ușor dacă trasăm o linie est-vest prin mijlocul Mesopotamiei. Partea de nord a devenit Asiria, iar partea de sud, Babilonia. Acum, imaginați-vă Babilonia împărțită, de asemenea, în două. Partea superioară a fost fostul regat al Akkadului, iar partea inferioară, regatul Sumeriei, primele două civilizații imperiale.

În mileniul al treilea î.Hr. s-a ridicat în Akkad un mare rege semitic pe nume Sargon I, care i-a cucerit pe sumerieni și a format regatul sumero-akkadian. Oamenii din acest regat aveau un nivel de trai ridicat și o cultură foarte dezvoltată. Aveau, de asemenea, un instrument puternic care a transformat această civilizație asiatică dintr-o economie agricolă într-una de comerț și industrie. Această unealtă era scrierea cuneiformă (de la latinescul cuneus, care înseamnă "pană", descriind forma caracterelor), o mare îmbunătățire față de hieroglificele egiptene.

A rămas ca un rege și legiuitor pe nume Hammurabi să unească, în jurul anului 2100 î.Hr., toate orașele-stat din această zonă într-un vast Imperiu babilonian. Hammurabi a fost Moise al babilonienilor, oferindu-le codul lor de legi ca pe un cadou din cer, la fel cum Moise avea să le ofere codul său de legi israeliților la Muntele Sinai, o mie de ani mai târziu.

În acești douăzeci și cinci sute de ani, în timp ce popoarele din aceste civilizații au construit orașe, s-au îmbogățit cu jafuri, s-au bucurat de amantele lor, au scris legi, au băut vin și au visat la cucerirea lumii, evreii au fost inexistenți. Apoi, în jurul anului 2000 î.Hr., când un nou și neliniștit trib semitic, asirienii, slabi și înfomețați, a început să

conteste viața moale și bogată a babilonienilor, un bărbat pe nume Terah și-a luat fiul său Avraam, pe soția lui Avraam, Sara, și pe nepotul său Lot, nepotul lui Avraam, și a emigrat din orașul cosmopolit Ur din Babilonia.

Cine erau ei - Terah, Avraam, Sara, Lot? Istoria nu știe, iar Biblia nu îi identifică decât prin urmărirea genealogiei lui Terah până la Sem, unul dintre cei trei fii ai lui Noe. A fost Terah un babilonian? Ce limbă vorbea el? Care era ocupația sa? Cu siguranță nu era păstor de oi, trăind într-unul dintre cele mai sofisticate orașe din acea epocă.

Toate acestea sunt întrebări la care Biblia lasă fără răspuns. Dar, prin actul de a traversa râul Eufrat, Terah și grupul său familial devin primii oameni din Biblie identificați ca Ivriim, din care versiunea engleză este "evrei", poporul "care a trecut dincolo", poporul "de dincolo de râu".

Rătăcirile lui Terah și ale micului său grup i-au dus la șase sute de mile nord-vest de Ur până în ținutul Haran, în partea de sud a ceea ce este astăzi Turcia. Aici, Terah, care plecase din Ur fără să fie îndemnat de nimeni, moare. Aici Avraam are parte de o experiență ciudată. Aici îl întâlnește pentru prima dată pe Domnul Dumnezeu "Iehova" ². A fost o întâlnire comparabilă cu celebra întâlnire ulterioară a lui Pavel cu viziunea lui Hristos pe drumul Damascului. Experiența lui Avraam a fost la fel de pregnantă pentru evrei cum a fost cea a lui Pavel pentru creștini.

La această întâlnire dintre Avraam și Dumnezeu, Dumnezeu este cel care îi propune un legământ patriarhului, care are acum șaptezeci și cinci de ani. Dacă Avraam va urma poruncile lui Dumnezeu, atunci El, la rândul Său, va face din urmașii lui Avraam poporul Său ales și îi va pune sub protecția Sa. Trebuie să observăm aici că Dumnezeu nu spune că vor fi mai buni - ci doar că vor exista ca o entitate separată și distinctă și vor fi poporul Său. Modul în care se va realiza acest lucru nu este dezvăluit. În acest moment, Dumnezeu stipulează o singură poruncă și face o singură promisiune. Porunca este că toți bărbații din poporul Său ales trebuie să fie circumciși în a opta zi de la naștere sau, dacă sunt convertiți la credință, atunci circumciși la convertire. Promisiunea este țara Canaan.

S-a întâmplat cu adevărat acest lucru? Opiniile variază de la poziția fundamentalistă de acceptare literală a fiecărui cuvânt până la respingerea fiecărui cuvânt de către sceptici. Noi spunem că s-ar fi putut întâmpla, dar într-un mod ușor diferit. Dacă privim această întâlnire prin prisma psihanalizei moderne, ea ar putea deveni ușor de înțeles în termeni moderni.

Psihiatrii sunt familiarizați cu un fenomen psihologic cunoscut sub numele de "proiecție". Să spunem că un individ este obsedat de un gând, pe care, pentru că este dureros sau interzis, nu vrea să îl recunoască ca fiind al său. Pe de altă parte, el nu poate renunța la el. El dorește gândul, dar nu vrea să fie proprietarul lui. El tânjește după el în mod inconștient, dar vrea să-l respingă la nivel conștient. Prin urmare, mintea lui recurge la un "truc" inconștient. El "proiectează" gândul asupra altcuiva, iar apoi se convinge pe sine însuși că cealaltă persoană este cea care i-a sugerat gândul sau l-a acuzat de el. Aceste metode de a auzi sau de a percepe astfel de mesaje proiectate sunt cunoscute sub numele de halucinații auditive sau vizuale - adică auzi voci sau vezi lucruri care nu sunt acolo.

Persoanele care au astfel de halucinații nu sunt neapărat nevrotice sau psihotice. Ele pot fi persoane foarte intense sau inspirate. Din punct de vedere psihanalitic, prin urmare, s-ar putea ca Avraam însuși să fi conceput ideea unui legământ cu o figură de Tată Atotputernic, reprezentat ca Iehova, și să fi proiectat asupra acestei figuri paterne propria sa dorință de a-și proteja copiii săi și pe copiii copiilor săi pentru generațiile viitoare.

Din punct de vedere istoric, nu contează dacă Avraam a fost cel care a proiectat această experiență asupra unui Iehova imaginar sau un Iehova real care i-a propus-o lui Avraam. Cert este că, după patru mii de ani, ideea unui legământ între evrei și Iehova este încă vie și este menționată zilnic în rugăciunile din sinagogile din întreaga lume. Deși multe aspecte ale evreilor și ale iudaismului au fost schimbate sau modificate pe parcursul istoriei lor ulterioare de patru mii de ani, această idee a unui legământ cu Dumnezeu a rămas constantă. Aceasta, la rândul său, a dat naștere unei voințe de a supraviețui ca evrei, care a fost forța motrice a iudaismului. Fără ea nu poate exista iudaism și nici evrei. Când acest concept dispare, când evreul, prin lipsa acestei constrângeri interioare, nu mai dorește să-și păstreze identitatea de evreu, atunci nimic nu va mai sta între el și asimilare, între el și dispariția sa finală. Metodele prin care s-a perpetuat această dorință s-au schimbat de-a lungul timpului, dar scopul nu s-a schimbat. Istoria evreilor este o succesiune de idei menite să perpetueze acest scop.

"Cât de frumoase sunt corturile tale, Iacov, și locuințele tale, Israel", exultă un preot păgân în Cartea Numeri. Aceasta, desigur, este o licență poetică, căci viața nomadă nu generează nici artă, nici cultură. Timp de patru sute de ani, Avraam și descendenții săi au rătăcit ca nomazi în țara Canaan, fără o țară proprie sau o formă stabilă de guvernare. Își practicau ritualul circumciziei și, deși erau adesea apreciați de vecinii lor, erau la fel de des priviți ca un popor foarte ciudat, poate chiar puțin nebun, care se închina unui Dumnezeu pe care nu-l putea vedea. Decalogul (cele zece porunci ale lui Moise), cu interdicția sa împotriva altor dumnezei, nu a apărut decât la patru sute de ani după această perioadă nomadă. Cartea Genezei abundă în exemple de idoli care făceau parte din bunurile casnice ale patriarhilor. Cu toate acestea, trei lucruri i-au ținut uniți pe evrei în primele patru secole ale existenței lor: ideile pe care Avraam le-a conceput (sau, dacă se preferă, ideile care i-au fost garantate - și anume, că evreii îl aveau pe singurul și unicul Dumnezeu exclusiv); ritualul circumciziei; și interdicția sacrificiilor umane (așa cum se spune în mod emoționant în povestea legării lui Isaac). Odată ce evreii au acceptat ideea de monoteism (doctrina conform căreia există un singur Dumnezeu), au început să se comporte într-un mod special, fără să știe în mod conștient că fac acest lucru. Această schimbare de comportament a fost la început imperceptibilă, dar a devenit din ce în ce mai vizibilă, diferențiindu-i tot mai mult de ceilalți.

Pentru că trebuie să tratezi un zeu invizibil în mod diferit față de unul vizibil, evreii au dezvoltat un ritual net diferit de cel al păgânilor din jur. Deoarece Iehova este nemuritor, El nu moare niciodată și, pentru că nu moare niciodată, nu trebuie să fie înviat. Astfel, evreii au renunțat la riturile de înviere ale păgânilor. Pentru că există un singur Dumnezeu, nu pot exista războaie mitologice între zei, și astfel evreii au renunțat la întreaga ierarhie păgână de zei și la războaiele dintre ei. Deoarece Iehova este motivat de spiritualitate, El nu se complăce

niciodată în viața sexuală. Astfel, evreii au renunțat la toate riturile de fertilitate.

Exemplul dat de Iehova - acela de a se retrage complet din sexualitate - a dus la o limitare a impulsurilor licențioase printr-o disciplină interioară a evreilor, mai degrabă decât prin teama de legi. Comparați calea pe care a luat-o sexualitatea în viața evreilor cu cea pe care a luat-o în civilizația greacă. Zeii greci au stabilit ei înșiși modelul pentru pofta și perversiunea dezlănțuită care au slăbit în cele din urmă fibra morală a aceluiași popor; în timp ce evreii, chiar și atunci când au intrat mai târziu în contact cu grecii, au refuzat să se complacă în excesele sexuale grecești. Evreii au evitat, de asemenea, calea abstenenței sexuale totale adoptată mai târziu de Biserica creștină timpurie. Ei au ținut un curs între excesele sexuale și continență, urmând întocmai porunca Domnului de a avea mulți copii. În zelul lor de a urma această poruncă în mod literal, este de înțeles dacă unii au greșit puțin în ceea ce privește liberalitatea. Multe amante păgâne, deghizate în "roabe", au locuit în corturile patriarhilor pofticioși care au "născut" progenituri din abundență la o vârstă la care omul modern se așează să își încaseze asigurările sociale.

Viața nomadă le-a convenit patriarhilor, căci toți, potrivit Bibliei, au trăit peste o sută de ani. Până când Avraam l-a născut pe Isaac, Isaac l-a născut pe Iacob, iar Iacob și-a născut cei doisprezece fii ai săi, inclusiv pe Iosif, patru sute de ani din istoria evreilor au trecut. Apoi, o foamete a măturat ținuturile de la nord-est de Egipt, iar oamenii înfometați din multe ținuturi, inclusiv evreii, s-au îndreptat spre delta fertilă a Nilului, spre Egipt, în căutare de hrană. Istoria consemnează că au fost primiți cu căldură de Egipt.

Sub conducerea lui Iosif, evreii loviți de foamete au emigrat din Canaan în Egipt. Cartea Genezei ne spune povestea fascinantă a modului în care Iosif a fost vândut de frații săi ca sclav în Egipt. Aici a devenit favoritul faraonului, a ajuns vicerege și, cu permisiunea faraonului, i-a invitat pe frații săi și pe ceilalți evrei să se stabilească acolo. Aici și-au îngrijit turmele în mod pașnic, până când un nou faraon s-a ridicat în țară, care nu era la fel de binevoitor cu ei și i-a înrobit. Cu excepția Bibliei, nici o sursă pe care o cunoaștem nu menționează în mod specific acest sejur evreiesc și captivitatea ulterioară în Egipt, însă arheologii au descoperit dovezi convingătoare care demonstrează că aceste evenimente au avut loc.

De la adunarea evreilor în Egipt de către Iosif în secolul al XVI-lea î.Hr. și până la ieșirea evreilor din Egipt sub Moise, în secolul al XII-lea, există o tăcere de patru sute de ani. Biblia comprimă aceste patru secole fatidice în câteva fraze. Această tăcere ridică multe întrebări perplexă. Ce parte a acestei perioade au trăit evreii din Egipt în libertate și ce parte în sclavie? Ce religie au practicat ei? Ce limbă vorbeau ei? Au existat căsătorii mixte? Cum și-au păstrat iudaismul ca sclavi? Cine au fost conducătorii lor până la venirea lui Moise? Nimeni nu știe.

Nu toți evreii au părăsit Canaanul pentru a merge în Egipt cu Iosif. Mulți au rămas în urmă, supraviețuind foametei și păstrându-și legământul cu Iehova. Această rămășiță de evrei, cunoscută încă sub numele de evrei, a rămas oameni liberi, în timp ce frații lor erau înrobiți în Egipt. Este această înrobire a evreilor în Egipt împlinirea unei profeții făcute de Iehova lui Avraam cu patru secole mai devreme? Căci este scris în Geneza (15:13-14): "Să știi cu siguranță că sămânța ta va fi străină într-o țară

care nu este a lor și le va sluji; și îi vor chinui patru sute de ani; și voi judeca și neamul acela, căruia îi vor sluji, și după aceea vor ieși cu o mare avere". Sau este această profeție o interpolare a autorilor de mai târziu, care scriu cu retrospectiva istoriei despre marea fuziune care va avea loc în Canaan, atunci când Moise îi va conduce pe israeliți, așa cum sunt numiți acum, din Egipt în țara Canaanului, pentru a-i reuni cu rămășițele evreilor care au rămas în urmă?

Între timp, evreii - evreii sau israeliții - sunt sclavi în Egipt. Ce se va întâmpla cu marea iluzie a lui Avraam, conform căreia sămânța sa va moșteni pământul? A fost totul o iluzie? Sau a fost o profeție care urma să fie preluată de alți oameni desemnați de Dumnezeu și împlinită la o dată ulterioară?

DOUĂ

PROFETUL RETICENT

Cine au fost egiptenii prietenoși care i-au oferit lui Iosif, fraților săi și membrilor tribului său o asemenea ospitalitate? Din fericire, lopata arheologului ne-a spus multe despre acest popor fascinant și despre civilizația lor timpurie. Istoricii au împărțit istoria timpurie a Egiptului în treizeci de dinastii și apoi au grupat aceste dinastii în perioade. Acestea sunt: perioada pre-dinastică (4500-3500), Vechiul Regat (3500-2400), Regatul Mijlociu (2400-1600) și perioada Imperiului (1600-1100).

În perioada pre-dinastică, regatele Egiptului Inferior și Superior au fost unite, au fost dezvoltate hieroglifile, a fost inventat calendarul și a fost fabricată prima hârtie de scris (papyrus). În timpul Vechiului Regat, arta grafică a atins cele mai înalte forme și a început construcția primelor piramide. Aceasta a fost, de asemenea, epoca navigației, iar Egiptul a devenit o putere maritimă. Perioada Regatului Mijlociu a fost epoca clasică a literaturii în Egipt. A văzut introducerea unei noi arhitecturi și a unor noi forme de artă. Perioada Imperiului a inaugurat o epocă de mare prosperitate și a fost momentul în care Egiptul și-a împins frontierele spre Palestina și dincolo de ea, începând lupta pentru putere cu Asiria și Babilonia. Această perioadă a fost, de asemenea, de cea mai mare importanță pentru evrei. La începutul perioadei Imperiului, aceștia au intrat în Egipt la invitația lui Iosif, viceregele egipteanizat, iar spre sfârșitul acestei perioade au părăsit Egiptul la comanda lui Moise, prințul egipteanizat.

De ce egiptenii au fost atât de prietenoși cu ei într-un secol și apoi i-au înrobit în altul? Din nou, arheologii ar putea să fi descoperit răspunsul la această enigmă. La începutul secolului al XVI-lea î.Hr., triburi asiatice neidentificate, cunoscute sub numele de Hyksos, probabil semite, au cucerit Egiptul. S-au impus ca conducători ai acestei țări, au fondat o nouă dinastie și au construit o nouă capitală, Avaris, în apropiere de granița cu Palestina. Faraonul Hyksos a fost cel care i-a invitat pe evrei și pe alte popoare greu încercate de foamete să se stabilească în Egipt. Un secol și jumătate mai târziu, valul istoriei s-a schimbat. Egiptenii și-au răsturnat stăpânii hicsos și i-au înrobit pe aceștia, precum și pe popoarele pe care le invitaseră în țară. Ramses al II-lea, unul dintre noii faraoni egipteni, s-a apucat într-adevăr, după cum ne spune Biblia, să reconstruiască Avaris într-o nouă capitală pe care, cu modestia cuvenită, a numit-o Ramses. Lucrările au fost efectuate de batalioane de sclavi formate din hicsos și din ceilalți neegipteni care locuiau în țară. Există puține motive să ne îndoim că evreii se aflau printre ei. Tot ceea ce a fost dezgropat până acum de arheologi a

confirmat relatările biblice, deși istoricii sunt departe de a fi siguri de cronologia reală.

Câți ani au fost evreii sclavi în Egipt este greu de spus. Nu știm de nicio încercare din partea lor de a lupta pentru propria libertate sau de vreun eliberator care să fi apărut pentru a-i elibera, până la sosirea lui Moise, care este cea mai mare, dar și cea mai paradoxală figură din istoria evreilor. Deși Moise este pentru iudaism ceea ce este Iisus pentru creștinism, evreii nu au construit sărbători în jurul evenimentelor din viața sa, așa cum au făcut creștinii cu viața lui Iisus. Evangheliile se bazează pe spusele lui Iisus, dar nu există niciun "citat" citabil în cele cinci Cărți ale lui Moise care să poată fi atribuit lui Moise. Deși el a fost eliberatorul care i-a scos pe evrei din robia din Egipt, numele său este menționat o singură dată, en passant, în Haggadah, narațiunea recitată de evrei la fiecare Paște în amintirea acestui Exod. Cele zece porunci ale lui Moise sunt pilonii pe care se sprijină iudaismul, însă singura imagine vizuală pe care evreii o au despre el este o statuie, realizată nu de un evreu, ci de un creștin renascentist, Michelangelo. Această statuie cu coarne a lui Moise s-a imprimat în conștiința omului, conferindu-i lui Moise acea splendoare la care faptele sale îl îndreptățesc, dar pe care evreii nu vor să o consacre. El este figura cea mai ambivalentă din istoria evreilor, venerat, dar nu comemorat.

La fel ca viețile tuturor eroilor din antichitate, și cea a lui Moise este învăluită în legende. Cartea Exodului relatează că faraonul "care nu-l cunoștea pe Iosif" a dat ordin ca toți copiii evrei de sex masculin să fie uciși la naștere pentru a împiedica evreii să se înmulțească prea repede, deși logica ne-ar putea face să credem că el ar fi salutat o astfel de fecunditate ca sursă ieftină de forță de muncă viitoare. În aceste zile periculoase, un bărbat din tribul lui Levi a luat o soție din același trib și au avut un fiu, Moise, pe care l-au ascuns de egipteni timp de trei luni. Când pericolul de a-l ține în casă a devenit prea mare, părinții săi l-au pus într-un coș impermeabil în Nil, plutind pe râu. O fiică a faraonului a venit la râu pentru a se scălda, l-a găsit pe Moise, i s-a făcut milă de copil și a decis să îl adopte. L-a dus la palat, unde a fost crescut ca un prinț egiptean.

Din nou, ca în cazul tuturor eroilor legendari, nu știm nimic despre prima copilărie și bărbăție a lui Moise. Într-o zi, când avea aproximativ treizeci de ani, a văzut un șef de sarcină egiptean bătând un sclav evreu. Inima lui s-a îndreptat spre frații săi, evreii, și l-a ucis pe egiptean. Pentru a scăpa de mânia faraonului, Moise a fugit în Madian. Aici a întâlnit-o pe Zipporah, fiica unui preot madianit pe nume Jethro, și s-a căsătorit cu ea. Într-o zi, în timp ce păștea turmele socrului său lângă muntele Horeb, Moise l-a întâlnit pe Iehova, care s-a identificat ca fiind Dumnezeuul lui Avraam. Dumnezeu i-a poruncit lui Moise să se întoarcă în Egipt și să-i conducă pe evrei spre libertate. Un Moise foarte reticent a fost cel care a acceptat în cele din urmă porunca, după ce Dumnezeu l-a momit și amenințat alternativ.

Profetul reticent își asumă acum rolul de conducător, scoțându-i pe evrei din Egipt, trecând prin Marea de Stuf (Marea Roșie), în deșertul Sinai. Călătoria în jurul peninsulei Sinai durează patruzeci de ani, timp în care vechea generație se stinge și o nouă generație crește. Aici, în deșertul Sinai, Moise îi dă poporului său cele Zece Porunci și celelalte legi mozaice, care servesc drept cadru de urmat pentru democrația și națiunea evreiască. După ce și-a îndeplinit misiunea, Moise moare fără să

fi pus piciorul în Țara Făgăduinței. Moartea sa este un mister, iar locul înmormântării sale rămâne necunoscut.

Această versiune biblică a vieții lui Moise ridică multe întrebări perplexe. Moise a fost crescut ca un prinț egiptean. Unde a învățat el limba ebraică și de ce s-a identificat cu sclavii evrei și nu cu regalitatea egipteană? El nu a avut nicio dificultate în a conversa cu madianiții. În ce limbă le-a vorbit? Întâlnirea sa cu Iehova, care amintește de întâlnirea similară a lui Avraam, ridică și mai multe întrebări nedumerite. Iehova încheie cu Moise același legământ pe care l-a încheiat cu Avraam. Iehova îi poruncește lui Moise să îi ducă pe evrei în țara Canaan, chiar în locul în care îl condusesese pe Avraam, și îi impune lui Moise și poporului pe care îl conduce din Egipt același ritual al circumciziei. Fusese acest ritual abandonat de evrei în Egipt? Fiul lui Moise, după cum vom discuta mai târziu, nu a fost circumcis. De ce nu-l circumciseseră părinții săi când avea opt zile, în conformitate cu legământul lui Avraam?

Să punem o întrebare ipotetică: Evreii care au părăsit Ur împreună cu Avraam în 2000 î.Hr. și evreii care au intrat în Egipt sub conducerea lui Iosif în 1600 î.Hr. erau aceiași oameni ca și israeliții care au fost scoși din Egipt de Moise în 1200 î.Hr. Au fost acești israeliți care au ieșit din Egipt urmașii lui Avraam, Isaac și Iacov sau au fost un popor diferit? În Geneza, cartea care se ocupă de istoria lor înainte de intrarea în Egipt, evreii sunt, cu o singură excepție, numiți evrei, nu israeliți. După exodul lor din Egipt și în celelalte cărți ale lui Moise, evreii sunt numiți mai ales israeliți și foarte rar evrei. După exod, păgânii sunt cei care se referă de obicei la evrei ca evrei, în timp ce evreii se referă de obicei la ei înșiși ca israeliți.⁴

O dualitate provocatoare și deconcertantă străbate cele cinci Cărți ale lui Moise din Vechiul Testament. Nu există doar două popoare, evreii și israeliții, ci și doi Moise, Moise levitul și Moise madianitul. Există, de asemenea, doi dumnezei, unul denumit "Iehova" (tradus ca "Domnul") și celălalt numit "Elohim" (tradus ca "Dumnezeu"). Mai târziu, în Vechiul Testament, citim despre două regate, contopite într-unul singur, apoi rupte în două. Există două temple rivale, unul în regatul lui Iuda, la Ierusalim, celălalt în regatul lui Israel, la Betel. Există două versiuni pentru multe, multe alte evenimente, după cum poate că a observat cititorul perspicace al Vechiului Testament. Avem de-a face cu două versiuni ale aceleiași povești sau cu două povești diferite contopite într-una singură?

Cercetătorii din toate timpurile au speculat cu privire la identitatea reală a lui Moise. Unii chiar au pus la îndoială existența sa. Dar majoritatea sunt de acord că Moise, sau cineva care a purtat numele de Moise, a fost cel care i-a scos pe evrei din sclavia din Egipt. Totuși, acest lucru nu rezolvă întrebările perplexe ridicate de cercetătorii biblici.

Să respingem pentru un moment explicația teologică potrivit căreia Dumnezeu a fost cel care i-a ales pe evrei ca popor al Său. Să respingem, de asemenea, presupunerea că Dumnezeu a fost cel care i-a desemnat succesiv pe Avraam și pe Moise ca instrumente pentru îndeplinirea voinței Sale. Să ne punem în schimb următoarele întrebări: Ar fi putut fi Avraam cel care a inițiat ideile de monoteism și de "popor ales", și ar fi putut fi Moise cel care le-a reintrodus? Sau, ar fi putut Moise să fie la originea ambelor idei, care apoi au fost atribuite retroactiv lui Avraam de către editorii de mai târziu ai scripturilor, pentru a da continuitate

originilor israeliților? Sau poate că Moise a fost chiar un ne-evreu, așa cum susțin unii cercetători, care i-a ales pe evrei ca popor căruia să-i transmită ideile sale religioase? Acest lucru ar putea da atunci o explicație seculară a originii termenului "popor ales". A avut loc o fuziune în Canaan, între israeliții pe care Moise i-a scos din Egipt și evreii care nu au intrat în Egipt cu Iosif? Dacă da, a fost aceasta o fuziune a două popoare, străine unul de celălalt, cu doi dumnezei diferiți care urmau să se contopească într-unul singur, sau a fost vorba de același popor, crescut separat în timpul celor patru sute de ani de captivitate în Egipt?

Sigmund Freud, în cartea sa "Moise și monoteismul", a prezentat o teorie interesantă, potrivit căreia Moise a fost un ne-evreu care i-a sudat pe israeliții din Egipt și pe evreii din Canaan într-un singur popor. Principala sa premisă este că Moise a fost fie un prinț egiptean, fie un preot care le-a dat evreilor religia lor monoteistă.⁵ În zadar, spune Freud, acest Moise egiptean a încercat să le ofere noua sa religie egiptenilor, care au refuzat să accepte o noțiune atât de ciudată și eretică a unui Dumnezeu invizibil. În acele vremuri, toată lumea știa că pământul era plat, că soarele se rotea în jurul pământului și că toți zeii erau vizibili. Ca un adevărat fanatic, Moise a ales în mod deliberat poporul israelit, care la acea vreme trăia în sclavie în Egipt, promițându-le că îi va elibera din sclavie dacă aceștia vor accepta la rândul lor religia sa specială. Ce dovezi istorice există pentru o astfel de teorie?

Cam în perioada sclaviei israelite în Egipt, pe vremea când Israelul era sclav în Egipt, domnea un rege pe nume Amenhotep al IV-lea, care a încercat să schimbe religia politeistă a poporului, sau credința în mai mulți zei, într-una monoteistă. El l-a făcut pe Aton, unul dintre zeii egipteni ai soarelui, suprem. Dar poporul se temea de acest zeu invizibil și atotputernic. Preoții se opuneau, de asemenea, unui zeu care amenința să îi scoată din afaceri. A avut loc o revoluție de palat; Amenhotep a fost detronat și ucis în revoluția care a măturat tot Egiptul și a durat aproape un secol. În cele din urmă, vechea ordine a fost restabilită. În haosul și fermentul revoluției egiptene, spune Freud, este posibil să fi avut loc un incident puțin menționat. S-ar putea ca un preot sau un prinț pe nume Moise să fi fost aprins de ideea de a perpetua secta muribundă a religiei Aton, așa cum Pavel a fost aprins de ambiția de a întemeia creștinismul? S-ar putea ca, atunci când egiptenii nu au acceptat religia Aton, Moise să fi hotărât să le-o dea evreilor? Acesta nu este un concept fantezist. Din nou, comparația poate fi făcută cu Pavel. Când evreii nu au vrut să accepte învățăturile lui Hristos, Pavel și-a dus evanghelia la neamuri - o întorsătură ironică a istoriei. Apoi, conform acestei teorii, Moise a decis că evreii erau cei mai potriviți oameni pe care să-i aleagă pentru noua sa religie. Ei se aflau în Egipt, erau sclavi, se chinuiau să fie liberi. S-a făcut un târg. Ca preț al libertății, evreii îl vor accepta pe Moise ca lider și religia lui ca fiind a lor. Trebuie să ne amintim că, la începuturile sale, și creștinismul a fost îmbrățișat în principal de sclavi.

Ce dovezi există în Biblie pentru supoziția lui Freud conform căreia Moise nu ar fi fost evreu, ci poate egiptean?⁶ Potrivit Bibliei, fiica faraonului i-a dat numele Moshe (sau Mose), al cărui nume "Moise" este redat în limba greacă, deoarece, după cum a explicat ea, "eu l-am scos din apă". Acest lucru presupune că ea cunoștea cele mai fine puncte ale gramaticii ebraice ezoterice. Cu toate acestea, experții în limbi străine

au subliniat că acest cuvânt nu este deloc ebraic, ci egiptean pentru copil, care se regăsește în nume egiptene celebre precum Ramses (Ra-mose, "copilul lui Ra") sau Thotmose (Thot-mose, "copilul lui Thot"), nume formate cam în același mod în care sunt formate unele nume din zilele noastre, cum ar fi Johnson, "fiul lui John".

Cercetătorii încă dezbat de ce fiul lui Moise nu a fost circumcis la naștere. Este ca și cum, printr-o idee ulterioară, Dumnezeu își dă seama că a încredințat exodul evreilor din Egipt cuiva care nu a respectat ritualul evreiesc al circumciziei, iar acum vrea să-l ucidă pe Moise. Se îndepărtase Moise de iudaism sau era el însuși un neam necircumcis? Zipporah, soția lui Moise, este cea care efectuează rapid operația, ca și cum ar vrea să potolească mânia lui Dumnezeu. Zipporah crezuse, de asemenea, că Moise este egiptean când l-a întâlnit prima dată, la fel ca și tatăl ei, preotul madianit. Biblia afirmă că Moise avea un defect de vorbire, bâlbâiala, pe care a folosit-o ca scuză pentru a nu dori să accepte misiunea lui Dumnezeu, un anunț care îl surprinde pe cititorul Bibliei, deoarece aceasta este prima mențiune a unei astfel de bâlbâieli. Apoi, Dumnezeu îl informează pe Moise că are un frate pe nume Aaron, care îi va servi drept interpret - o altă surpriză, deoarece Biblia nu a menționat acest frate nici anterior. S-ar putea ca Moise să fi avut într-adevăr un interpret, dar din motive diferite? Nu din cauza unui defect de vorbire a avut Moise nevoie de un interpret, sugerează Freud, ci pentru că nu vorbea limba ebraică.

Aceasta, desigur, nu este o dovadă concludentă, dar oferă o bază pentru o astfel de speculație. Să folosim acum puțină exegeză biblică, sau interpretare critică a scripturilor, pentru a explora enigma dualității care străbate istoria evreiască timpurie.

Cercetătorii biblici au conchis că Vechiul Testament este compus în esență din patru narațiuni majore, documentele "J", "E", "JE" și "P", împletite într-unul singur.⁷ Documentele "J" sunt numite astfel deoarece în ele Dumnezeu este întotdeauna numit "Iehova": Ele sunt cele mai vechi, fiind scrise în jurul secolului al IX-lea î.Hr. în regatul sudic al lui Iuda. Documentele "E", numite astfel pentru că în ele Dumnezeu este numit "Elohim", au fost scrise la aproximativ o sută de ani după documentele "J", în secolul al VIII-lea, în regatul de nord al lui Israel.

Cercetătorii presupun că documentele "P", sau "preoțești", au fost compuse la aproximativ două sute de ani după cele "E", în jurul anului 600 î.Hr. În secolul al V-lea, preoții evrei au combinat părți din documentele "J" și "E", adăugând o mică lucrare proprie (cunoscută sub numele de fraudă pioasă), care sunt denumite documentele "JE", deoarece în aceste pasaje Dumnezeu este numit în aceste pasaje "Iehova Elohim" (tradus ca "Domnul Dumnezeu").

Fuziunea finală a celor cinci Cărți ale lui Moise, numite Pentateuhul, a avut loc în jurul anului 450 î.Hr. - cu alte cuvinte, abia la opt până la șaisprezece sute de ani după ce au avut loc unele dintre evenimentele narate în ele. Nu este oare rezonabil să presupunem că în acea perioadă de timp, înainte de a exista înregistrări scrise, trebuie să fi avut loc multe schimbări și modificări pe măsură ce poveștile și legendele erau transmise pe cale orală din generație în generație? În plus, după cum am văzut, preoții, profeții și factorii de decizie politică erau, de asemenea, ocupați în aceste secole cu editarea manuscriselor.

Să presupunem acum din nou că Moise a fost cel care a conceput pentru prima dată ideea unui legământ cu un "popor ales". S-ar putea ca dualitatea la care se face referire să aibă de fapt de-a face cu două

popoare, unul, evreii lui Avraam și celălalt, israeliții lui Moise, fiecare având un Dumnezeu diferit, unul numit "Iehova" de către evrei, celălalt numit "Elohim" de către israeliți? Să fie oare posibil ca aceste două popoare să fi fuzionat mai târziu în prima lor unitate de către Moise? Trebuie să ne amintim că nu toți evreii au mers cu Iosif în Egipt. Mulți au rămas în urmă în țara Canaanului, unde au continuat să practice cultul lui Iehova, așa cum fusese predat de strămoșii lor Avraam, Isaac și Iacov. Când Moise i-a adus pe israeliți în țara Canaanului, sarcina Judecătorilor, Regilor și Profeților a devenit, după cum vom vedea, aceea de a suda aceste două popoare într-o singură națiune unificată și aceste două culte într-o singură religie. Dacă acceptăm acest punct de vedere, putem explica povestea întâlnirii lui Avraam cu Iehova ca fiind o adăugire ulterioară a editorilor biblici. Mai mult, poate fi explicată ca o încercare parțial reușită a conducătorilor de a unifica două popoare înrudite din punct de vedere rasial, dar diferite din punct de vedere religios, conferindu-le același Dumnezeu prin simplul artificiu de a-i face pe Avraam și pe Moise să primească aceeași revelație de la Iehova și Elohim, numit acum Iehova Elohim, Domnul Dumnezeu.

Deși am discutat îndelung aceste teorii privind identitatea lui Moise și originea evreilor și a israeliților, nu dorim nici să le discredităm, nici să le afirmăm, ci doar să subliniem că, în modul nostru de a privi istoria, nu are nicio importanță dacă Moise a fost sau nu evreu, dacă evreii și israeliții au fost același popor sau unul diferit, sau căror Dumnezeu le-a revelat pentru prima dată legământul Său. Ceea ce a făcut istoria evreiască a fost faptul că evreii au acceptat ideile din legământ, indiferent de modul în care sau de către cine au apărut. De asemenea, rămâne faptul că odată cu Moise, fie el evreu sau egiptean, forma și conținutul iudaismului anterior s-au schimbat. Moise a fost primul dintr-o serie de oameni ai lui Dumnezeu - care vor fi cunoscuți sub numele de profeți - care au universalizat divinitatea evreiască. Punctul central al poveștii lui Moise, cuprinsă în cărțile Exod, Levitic, Numeri și Deuteronom, este dăruirea Legii, instituirea Codului mozaic. Tot ceea ce a precedat a fost un preludiu. Tot ceea ce a urmat este un anticlimax. Această dăruire a Legii a fost chiar actul de naștere a unei noi națiuni. Într-adevăr, marea concepție a întregii Cărți a Exodului seamănă cu cea a riturilor de inițiere tribală primitivă, dar pe un plan înalt, etic și simbolic. Înainte ca tinerii masculi dintr-un trib primitiv să se poată alătura societății adulte, ei trebuie să treacă prin rituri de inițiere care au în comun aceste cinci elemente: o moarte simbolică; o renaștere simbolică; o mutilare simbolică care îi unește într-o frăție; un nou nume dat fiecărui membru inițiat; și, în final, dezvăluirea legilor tribale. Cei patruzeci de ani de rătăcire în deșertul Sinai de către evrei sub conducerea lui Moise, timp în care vechea generație s-a stins și o nouă generație s-a născut, reprezintă moartea și renașterea simbolică în "ritualul de inițiere" al Exodului. Toți bărbații sunt apoi circumciși. Apoi, evreilor li se dă un nou nume, poporul lui Israel. În cele din urmă, noua lege, Tora, le este dezvăluită. Tora a fost un salt îndrăzneț în viitor, un pas uriaș înaintea a tot ceea ce exista la acea vreme. Conceptul său de egalitate în fața legii, o lege bazată pe un cod scris, pare a fi o inovație semitică. Sumerienii, al căror cod scris de legi datează din anul 2500 î.Hr., au fost probabil primul popor de pe pământ care a avut un cod scris, dar acesta nu avea pasiunea pentru dreptate a legilor mozaice. Cinci sute de ani mai târziu, codul sumerian a fost mărit și încorporat de babilonieni în Codul lui

Hammurabi, dar, din nou, acest corpus de legi nu avea spiritul democratic al Torei. Un cod judiciar scris, aplicabil tuturor fără favoritisme, a fost total necunoscut egiptenilor până în anul 300 î.Hr. Nu cunoaștem legi romane scrise până în secolul al II-lea î.Hr.

Codul mozaic a fost, așadar, primul cod scris cu adevărat judiciar și a eclipsat legile cunoscute anterior prin umanismul său atotcuprinzător, prin pasiunea sa pentru dreptate, prin dragostea sa pentru democrație. De asemenea, a contribuit la stabilirea unui nou caracter evreiesc și a direcționat gândirea evreiască pe noi căi care tindeau să îi diferențieze și mai mult pe evrei de vecinii lor.

Conținutul ideologic al acestor legi mozaice este de mare interes. Aici găsim conceptul evreiesc de stat și filozofia legii. Aceste legi au fost împărțite în esență în trei categorii: cele care se referă la relația omului cu omul, cele care se referă la relația omului cu statul și cele care se referă la relația omului cu Dumnezeu.

Legile lui Moise anticipează statalitatea pe care Dumnezeu le-a promis-o israeliților. Deși în această conjunctură a istoriei lor evreii sunt încă nomazi, Codul lui Moise nu este pentru un popor nomad. Aceste legi ale lui Moise sunt concepute pentru a proteja o entitate națională, nu doar unitatea familială, deși drepturile individuale nu sunt niciodată subordonate nevoilor statului. Cadrul măreț al acestor legi a permis apariția unei forme de guvernare democratică suficient de virilă pentru a rezista opt sute de ani, până când profeții le-au renovat la rândul lor. Până acum, Constituția americană a rezistat puțin peste două sute de ani. Codul mozaic a stabilit primele principii pentru o separare a bisericii și a statului, un concept care nu a mai fost întâlnit în istoria lumii decât trei mii de ani mai târziu, în timpul Iluminismului din secolul al XVIII-lea al erei noastre. În Codul mozaic, autoritatea civilă era independentă de preoție. Deși este adevărat că preoțimea avea dreptul de a soluționa cazurile care nu erau acoperite în mod specific de legea mozaică (Deuteronom 17:8-12), acest lucru nu o plasa deasupra guvernului civil. Preoția era însărcinată cu responsabilitatea de a menține acest guvern în cadrul legii mozaice, la fel cum Curtea Supremă a Statelor Unite nu este mai presus de guvernul federal, dar este, totuși, însărcinată cu responsabilitatea de a-l menține în cadrul Constituției. Moise a pus, de asemenea, bazele unei alte separări, care a devenit de atunci indispensabilă pentru orice democrație. El a creat un sistem judiciar independent.

Există o asemănare curioasă între perspectiva filosofică a dreptului constituțional american și cea a legii mozaice. Guvernul federal are doar puterile care îi sunt acordate în mod specific prin Constituție. Statele individuale pot face tot ceea ce nu le este refuzat în mod specific. În esență, legea mozaică stabilea, de asemenea, principiul conform căruia evreii puteau face tot ceea ce nu le era interzis în mod specific. În loc să spună "Fă așa ceva", legile lui Moise spun de obicei "Nu face asta sau aia". Chiar și atunci când legea mozaică face o afirmație pozitivă, aceasta este adesea fie un amendament la o poruncă negativă, fie este mărginită de o admonestare negativă, spunând, de fapt, "Când faci asta, atunci nu face aia". Cele zece porunci, de exemplu, enumeră doar trei lucruri pe care trebuie să le faci, dar șapte lucruri pe care nu trebuie să le faci. Cele trei porunci pozitive sunt: "Eu sunt Domnul Dumnezeul tău"; respectă Sabatul; și onorează-ți părinții. Cele șapte "nu" nu lasă prea multe îndoieli cu privire la ceea ce nu trebuie să faci. Prin îngrădirea doar a celor negative, Moise a lăsat un câmp deschis pentru

acțiuni pozitive. Acest lucru le-a permis evreilor o mare flexibilitate. Atâta timp cât nu făceau nimic din ceea ce era interzis în mod specific, puteau, la fel ca fiecare stat american în parte, să facă tot ceea ce doreau să facă. Acest tip de gândire i-a determinat pe filosofii evrei să își enunțe maximele în negații.

Putem vedea această prăpastie în gândire ilustrată în mod interesant într-o maximă atribuită de creștini lui Iisus și de evrei lui Hillel, unul dintre marii învățători ai iudaismului. Potrivit creștinilor, Iisus a spus: "Fă-le celorlalți ceea ce vrei ca ceilalți să-ți facă ție". Potrivit evreilor, Hillel, care a trăit cu 100 de ani înaintea lui Iisus, a spus: "Nu le face altora ceea ce nu vrei ca alții să-ți facă ție". Există o lume de diferențe filozofice între aceste două expresii, iar cititorul este invitat să mediteze asupra lor și să raționeze de ce ar prefera-o pe una în locul celeilalte, aplicată în cazul său.

Citind aceste legi, formulate cu aproximativ trei mii de ani în urmă, suntem uimiți de umanitarismul lor. Nu putem să nu ne întrebăm dacă nu cumva lumea ar fi mai bună astăzi dacă aceste legi, în mare parte, ar fi fost adoptate în mod universal. Sclavii erau tratați cu mai multă umanitate și indulgență decât erau tratați în Statele Unite în 1850. Toate legile care se aplicau oamenilor liberi se aplicau și sclavilor, care trebuiau să fie eliberați după șapte ani de servitute. Legile privind divorțul erau mai liberale pe vremea lui Moise decât în Anglia de astăzi, iar femeile erau ținute în mare stimă.

Ar putea fi interesant să schițăm pe scurt opiniile despre sex pe care le aveau evreii cu douăsprezece sute de ani înainte de Hristos. Ideea puritană a sexului ca fiind un păcat nu a prins niciodată un punct de sprijin în iudaism. Dorința sexuală era considerată a fi normală. De asemenea, se considera că împlinirea ei ar trebui să se facă doar în cadrul instituției căsătoriei. Prin urmare, erau încurajate căsătoriile timpurii. Coabitarea dintre bărbat și soție trebuia să fie veselă, dar trebuia să fie și voluntară. Era o crimă ca unul dintre parteneri - soție sau soț - să evite în mod voluntar relațiile sexuale, iar o astfel de evitare continuă era motiv de divorț. Burlăcia era prost văzută, iar toți bărbații erau încurajați cu tărie să se căsătorească, în timp ce femeilor li se acorda o mai mare libertate de a rămâne necăsătorite, deși se aștepta ca și ele să se căsătorească devreme.

Codul mozaic își dădea seama, de asemenea, că vor apărea transgresiuni și, prin urmare, prevedea siguranța copiilor născuți în afara căsătoriei. Copiii născuți de parteneri care nu se puteau căsători legal (cum ar fi un partener deja căsătorit sau cupluri înrudite prin sânge) erau singurii considerați bastarzi. Toți ceilalți copii născuți în afara căsătoriei erau legitimi și nu puteau fi dezmoșteniți. Castitatea în rândul celor necăsătoriți era ținută în mare prețuire, prostituția era privită ca o degradare, iar prostituția religioasă, atât de răspândită în zilele păgâne, era privită cu aversiune. Relațiile homosexuale între bărbați erau infracțiuni penale grave, în timp ce astfel de relații între femei erau considerate scandaloase, dar nu și penale.

A doua poruncă, care interzicea crearea de imagini ale lui Dumnezeu, a avut o influență profundă asupra caracterului evreiesc. Freud face o observație foarte interesantă. Dacă nu ar exista imagini ale lui Dumnezeu, spune el, ar rezulta, de asemenea, că Dumnezeu nu ar avea nici un nume și nici o înfățișare, ceea ce ar duce, așa cum s-a întâmplat, la constrângerea de a se închina unui Dumnezeu invizibil. "Dacă această interdicție ar fi fost acceptată", spune Freud, "ea ar fi trebuit să

exercite o influență profundă. Căci ea însemna subordonarea percepției senzoriale unei idei abstracte; era un triumf al spiritualității asupra simțurilor".

Făcându-l pe Dumnezeu spiritual în loc de material, evreii au fost lăsați liberi să schimbe spiritualitatea lui Dumnezeu, în loc să modifice doar aspectul său fizic. Acest lucru a fost făcut succesiv de profeți, răscumpărători și rabini. Faptul de a avea un Dumnezeu spiritual în loc de zei din piatră le-a dat evreilor un sentiment de superioritate culturală. Astfel, Moise a reușit să le inculce evreilor un sentiment de mândrie, nu doar o simplă peliculă de unicatitate. Intelectualismul evreilor a fost o trăsătură de caracter care a urmat, de asemenea, ca rezultat direct al transformării lui Dumnezeu în ceva abstract. Un alt rezultat a fost renunțarea la brutalitate și sadism. Avem aici un caz în care o judecată de valoare poate fi supusă unui test statistic. Deși evreii reprezintă în prezent 3% din totalul populației americane, numărul evreilor încarcerați pentru infracțiuni violente nu reprezintă decât o zecime din 1% din populația închisorii. Pentru orice altceva sunt trimiși evreii la închisoare, nu este, de regulă, pentru acte sadice - omor, viol, bătaie sau bestialitate - deși există și excepții. Această enormă disproporție în statistică îi uimește continuu pe sociologi.

A doua poruncă a avut, de asemenea, un efect negativ. A contribuit la împietrirea spiritului artistic evreiesc. Deoarece evreilor li s-a interzis să facă imagini ale lui Dumnezeu, ei s-au îndepărtat de pictură, sculptură și arhitectură, deși, așa cum se va discuta mai târziu, au existat excepții notabile. Abia în secolul al XIX-lea d.Hr., când evreii au început să nu țină cont de cea de-a doua poruncă, așa cum făcuseră creștinii timp de două mii de ani, au început și ei să dezvolte pictori, sculptori și arhitecți. Cu toate acestea, în secolul al XIX-lea, caracterul evreiesc era deja format, iar extinderea lor în domeniile artelor plastice nu pare să fi afectat acest "caracter evreiesc". Teofania mozaică - dăruirea legii divine - fusese împlinită. Misiunea lui Moise fusese îndeplinită. Acum el trebuia să moară. Oameni mai tineri erau gata să preia destinul acestui popor cărui îi dăduse o constituție. Marea iluzie a lui Avraam nu fusese o iluzie. Moise, profetul reticent, o transformase în realitate.

TREI

JUDECĂTORI, REGI ȘI UZURPATORI

Când, în cele din urmă, în secolul al XII-lea î.Hr. evreii s-au stabilit într-o țară pe care o puteau numi a lor, au folosit cea mai proastă judecată posibilă. Au ales o fâșie de pământ care era un coridor pentru armatele unor imperii războinice. De nenumărate ori, evreii aveau să plătească pentru această greșală de judecată, fiind decimați în bătălii, vânduți ca sclavi sau deportați în țări străine. Cu toate acestea, ei au apărut cu perseverență în același loc vechi, construindu-și din nou mica lor fâșie imobiliară, care a fost numită alternativ Canaan, Palestina, Israel, Iuda, Iudeea și, acum din nou, Israel.

Exodul din Egipt fusese condus de Moise; întoarcerea în Canaan, Țara Făgăduinței, a fost condusă de succesorul său desemnat, Iosua. În adevărata manieră de erou, Iosua i-a învins pe toți dușmanii datorită vicleniei și vitejiei sale personale superioare. Canaaniții, deși dușmani formidabili, cu carele lor de război și orașele lor fortificate, nu erau o națiune unită, ci orașe-state slab federate, fiecare condus de un rege mărunț. În zadar au încercat să se alinieze împotriva evreilor invadatori, dar sub conducerea lui Iosua, armatele evreiești au lovit

înainte ca opoziția să se unească. Iosua a trecut râul Iordan, conducându-și mica armată împotriva iebusiților din sud, zdrobind o alianță condusă de regele iebusit. Apoi, virând spre nord, a învins triburile canaanite conduse de regele din Hazor. Relatarea biblică a distrugerii de către evrei a culturii canaanite care a urmat poate părea barbară pentru cititorii nefamiliarizați cu istoria și practicile antichității. De fapt, a fost mult mai puțin barbară decât distrugerea culturii cretane de către grecii invadatori în secolul al XI-lea î.Hr. sau distrugerea culturii etrusce de către romanii invadatori în același secol. Civilizația canaanită a căzut pentru că evreii au eliminat practicile religioase canaanite abominabile pe care se baza - sacrificiile umane pentru zeul Moloch, ritualurile lascive cerute de zeul local canaanit cunoscut sub numele de Baal, orgiile fără limite și prostituția sacră în numele unei zeițe feminine numite Asherah sau Baala. Pe măsură ce rezistența canaanită a murit, s-au format primele granițe aproximative a ceea ce a devenit în cele din urmă Palestina. Din punct de vedere dramatic, Canaanul a fost un cadru perfect pentru "întoarcerea băștinașilor". Israeliții emigranți din Egipt se întorceau în Canaan după o absență de patru sute de ani pentru a se reuni cu frații lor, evreii, acei descendenți ai lui Avraam, Isaac și Iacov care nu acceptaseră invitația lui Iosif cu patru secole mai devreme de a veni în Egipt. Această integrare a israeliților din Egipt cu evreii din Canaan a durat aproape două sute de ani. Dar chiar și atunci a fost o fuziune imperfectă, o piesă de lipitură politică care s-a destrămat la primele semne de stres.

Odată cu așezarea în Canaan, evreii au încetat să mai fie un popor nomad și s-a născut o instituție politică deosebită, care nu are corespondent în istorie. Era vorba de Shoftim, sau Judecători, care erau considerați oameni inspirați de Dumnezeu, răspunzători în fața lui Dumnezeu prin Dumnezeu. Ei au înființat prima democrație din lume, cu patru sute de ani înaintea grecilor. În linii mari, epoca Judecătorilor corespunde perioadei Jeffersoniene din istoria americană - un guvern central slab, cu "drepturile triburilor" în loc de drepturile statelor.

Noua națiune era formată din cele douăsprezece triburi biblice. Bătrânii împărțeau dreptatea în cadrul fiecărui trib, la fel cum tribunalele municipale și de stat împart dreptatea în cadrul fiecărui stat. Cu toate acestea, deasupra autorității Bătrânului se afla cea a Judecătorului, la fel cum deasupra autorității statului se află Constituția federală.

Judecătorul era comandantul suprem în timp de război și șeful executivului în timp de pace. Puterile sale erau limitate prin lege, dar putea delega responsabilități, la fel cum președintele Statelor Unite poate delega responsabilități prin intermediul miniștrilor cabinetului său.

Judecătorul putea convoca "Senatul" și "Adunarea populară" și putea propune subiecte de deliberare. Funcția membrilor "Senatului" era aceeași cu cea a senatorilor noștri de astăzi. La fel ca și Camera Lorzilor din Anglia, "Senatul" nu era doar organul legislativ, ci și cel judiciar al guvernului. În epoca greco-romană, acest "Senat", cunoscut sub numele de Sanhedrin, și-a pierdut majoritatea funcțiilor legislative și a devenit în principal un forum judiciar.

Adunarea Populară semăna cu Camera Reprezentanților din SUA. Chiar și în zilele de dinaintea Judecătorilor, Cărțile lui Moise sunt pline de referințe precum "și toată adunarea lui Israel" sau "și tot Israelul". Având în vedere că evreii în momentul în care a fost dată Legea pe

Muntele Sinai erau peste 600.0008, potrivit Bibliei, este puțin probabil ca Moise să le fi putut vorbi tuturor în același timp. Cel mai probabil, el s-a adresat reprezentanților aleși ai fiecărui trib.

Nu este întâmplător faptul că democrația americană seamănă atât de mult cu prima guvernare a evreilor, deoarece părinții fondatori au fost crescuți cu Biblia, iar mulți dintre ei cunoșteau suficient de bine limba ebraică pentru a putea citi Vechiul Testament în original. Mulți cercetători susțin acum că guvernul palestinian sub conducerea judecătorilor, și nu democrația din Grecia, a servit drept model pentru Constituția americană.

Tot în această perioadă, între 1300 și 800 î.Hr., a fost inventat alfabetul scris, cel mai util instrument al omenirii, fie de către fenicieni, fie de către evrei. Până de curând, cercetătorii au avut obiceiul de a atribui această invenție fenicienilor, dar descoperirile arheologice din ultima vreme dau tot mai multă credibilitate teoriei că ar fi fost o invenție ebraică. În Vechiul Testament, evreii se referă la limba lor nu ca fiind ebraică sau israelită, ci ca limbă a Canaanului. Aici au găsit o limbă foarte dezvoltată (ugaritica), o cultură și o literatură orală, în special poezie, care seamănă în mod remarcabil cu poezia ebraică din Vechiul Testament. Geniul evreilor nu a fost atât de mult forma poeziei - probabil canaanită sau ugaritică - cât conținutul ei.

Timp de două secole, guvernarea prin judecători a funcționat, dar sistemul avea o slăbiciune fatală. Nu a oferit baza pentru o conducere centralizată puternică. Fiecare judecător era selectat de propriul trib. În vremuri de criză, triburile erau convinse că Dumnezeu le va uni și va trimite un "lider inspirat" care, precum Ioana d'Arc, îi va elibera de rău. Într-adevăr, evreii au avut propria lor Ioana d'Arc în Deborah, o femeie judecător. Erau atât de fermi în această convingere încât nu li s-a oferit niciodată un succesor. Fiecare criză, credeau ei, ar fi creat ea însăși un Eliberator. În acest "Eliberator" vedem rădăcinile conceptelor mesianice care vor veni.

Această slăbiciune de a nu prevedea un șef de stat a împiedicat dezvoltarea unui guvern stabil. Deși sistemul Judecătorilor divini a servit la insuflarea spiritului lui Dumnezeu în popor, nu a reușit să aducă liniștea internă. Perioada a fost una de conflicte. Interpretul economic al istoriei poate explica acest lucru ca pe o perioadă de tranziție, în timpul căreia un popor anterior nomad își schimba sistemul social cu unul mai potrivit pentru o economie agricolă. Fără îndoială, condițiile sociale și economice au cerut un guvern mai centralizat. Noul mod de a trăi în case și orașe, în loc de a trăi în spatele cătării și în corturi, a forțat în cele din urmă o schimbare a structurii guvernamentale.

Evreii au făcut față acestei provocări prin stabilirea unei monarhii constituționale, iar prima dinastie evreiască a luat naștere. Monarhia constituțională formată de cele douăsprezece triburi ale lui Israel în jurul anului 1000 î.Hr. a fost prima de acest fel din lume. A fost o formă de guvernare folosită pentru o scurtă perioadă de greci și romani, apoi sortită dispariției până la semnarea Magna Carta, după care a fost onorată mai mult în nerespectarea decât în respectarea ei timp de câteva sute de ani.

Totuși, datorită contactului liber și direct dintre om și Dumnezeu în monoteismul iudaic, ideea evreiască de regalitate era diferită de cea a păgânilor. Păgânii îi atribuiau regelui lor descendența divină; el era

statul, religia de stat și centrul cultului lor religios. Nu la fel se întâmpla și cu evreii, care nu s-au gândit niciodată la niciunul dintre regii lor ca fiind urmași ai lui Dumnezeu. Regele evreu era la fel de răspunzător în fața legii pentru comportamentul său judiciar, moral și religios ca orice cetățean obișnuit. Nu existau legi speciale, nu existau scutiri speciale pentru regele evreu.

Saul a fost primul rege uns al Palestinei, deși a fost astfel doar cu numele. Primul rege real al Palestinei a fost David, iar al doilea, fiul său Solomon. David a extins regatul prin război; Solomon l-a păstrat prin pace. Deși David a fost un rege războinic, pretenția sa la faimă printre evrei se bazează pe trei realizări care nu au nicio legătură cu războiul. El a făcut din Ierusalim un simbol, un ideal și un loc sfânt: în primul rând, făcând din Ierusalim capitala politică a Palestinei; în al doilea rând, rezervând Templul acestui oraș; și în al treilea rând, consacrand Chivotul în Ierusalim. Dar pentru că David era un rege războinic, iar Templul era dedicat păcii, Dumnezeu nu i-a permis lui David să îl construiască. Această sarcină i-a fost încredințată fiului său, Solomon. În timpul domniei regelui David, Chivotul a fost păstrat într-un cort special. Solomon l-a consacrat în Templu. Cu toate acestea, David a planificat prea bine. Ierusalimul a devenit nu numai simbolul iudaismului, ci și al altor două religii - creștinismul și islamul. Când David a murit, a lăsat un regat care, pentru evrei, părea un imperiu. Era, însă, asaltat de mulți dușmani. "Imperiul" se întindea de la râul Eufrat până la Golful Akaba, de aproximativ cinci ori mai mare decât Israelul de astăzi, dar această expansiune fusese realizată pe seama altor națiuni. Iebusiții, care au dat numele Ierusalimului, au fost alungați, dar nu învinși; filistenii, care au dat numele Palestinei, au fost supuși, dar nu spulberați. De îndată ce David a fost îngropat, Iebusiții și filistenii s-au alăturat altor națiuni învinse de evrei și s-au răzvrătit împotriva Palestinei pentru a-și recâștiga pământurile pierdute. Nici iebusiții, nici filistenii nu au reușit să recucerească Ierusalimul sau Palestina, dar celelalte națiuni anterior supuse au reușit să-și elibereze pământurile. Regele Solomon nu a încercat să le recâștige. El și-a propus să facă pace prin diplomație și, după ce a obținut pacea externă, s-a apucat să industrializeze țara.

Nu a fost mai ușor pentru Solomon să schimbe dinamica unei societăți agricole într-un mod de viață urbanizat decât a fost pentru alții să schimbe societățile feudale în state capitaliste. Pentru a realiza acest lucru, Solomon a rupt puterea politică a triburilor individuale în același mod în care Statele Unite au trebuit să rupă puterea politică a statelor individuale. El a trebuit să facă acest lucru din motive foarte practice.

Într-un eseu intitulat "Politica ca vocație"⁹, sociologul german Max Weber subliniază că un guvern federal puternic nu poate fi înființat până când numai el, și nu statele individuale care îl compun, nu are în mâinile sale toate funcțiile administrative majore și singura putere de a purta război. Atunci când un stat individual dintr-o federație nu mai poate strânge suficiente venituri pentru a-și întreține propriile armate, spune Weber, și trebuie să depindă de guvernul federal pentru bani, atunci acel stat a pierdut în realitate suveranitatea pe care o mai poate păstra ca ficțiune. Paralela din istoria americană este evidentă.

Solomon a trebuit să afirme "puterea federală" asupra "puterii tribale". El a trebuit să înfrângă puterea politică a triburilor datorită capacității acestora de a-și întreține propriile armate și de a se

impozita suficient pentru a rămâne independente din punct de vedere financiar. Pentru a le frânge puterea și independența, Solomon a împărțit țara în douăsprezece unități impozabile, tăind în mod deliberat peste liniile tribale pentru a le slăbi influența. Apoi, prin impozite grele și muncă forțată, a creat o mare clasă fără pământ, forțând oamenii să se mute în orașe pentru ca muncitorii să fie disponibili pentru noile unități comerciale și industriale. În cadrul sistemului judecătoresc (o economie agricolă), familia era unitatea economică centrală. Sub sistemul lui Solomon (o economie industrială), individul a devenit unitatea economică. Acest lucru a slăbit legăturile de familie și autoritatea parentală în același mod în care "familiile mobile" de astăzi, create de industriile la nivel național, slăbesc relațiile de familie și legăturile comunitare.

Dar Solomon a încercat să realizeze prea repede trecerea de la o societate agricolă la una industrială. Prin desființarea vechii ordini, el a pus în mișcare o serie de evenimente pe care nu le putea controla. Deși au apărut orașe, deși comerțul s-a dezvoltat, deși industria a prosperat, acestea nu au crescut suficient de repede pentru a absorbi marea masă de oameni fără pământ care se îndreptau spre orașe în căutarea unui loc de muncă. Pe măsură ce timpul trecea, relele unei industrializări prea rapide au devenit mult prea evidente. În momentul morții lui Solomon, națiunea era afectată de unele dintre aceleași rele sociale și economice care afectează națiunile din zilele noastre - fermieri fără pământ, muncă forțată, șomaj, absenteism-landlordism, o clasă mică de bogați care oprimează o mare masă de săraci. Bogăția excesivă, atunci ca și acum, a generat viciu și corupție, iar acestea, la rândul lor, au generat o justiție pervertită.

Solomon a pus, de asemenea, semințele pentru viitoarele discordii religioase, provocând încă o schismă gravă în modelul social. Idolatria își făcuse loc în Palestina prin intermediul dormitorului său. În acest timp, căsătoriile mixte și poligamia nu fuseseră încă interzise. Indiferent de religiile pe care le profesau numeroasele soții și amante străine ale lui Solomon, el le-a permis să le practice în mod deschis. Atitudinea lui Solomon față de religie se aseamăna cu cea atribuită romanilor de către istoricul Edward Gibbon, care spunea "Diferitele moduri de cult care predominau în lumea romană erau toate considerate de popor ca fiind la fel de adevărate, de filosofi ca fiind la fel de false, iar de magistrat ca fiind la fel de utile. Și astfel, toleranța nu numai că a produs indulgență reciprocă, ci chiar concordie religioasă." Acest punct de vedere nu era împărtășit de oamenii din Palestina. Toleranța lui Solomon nu a produs nici indulgență, nici concordie. Ea a produs război civil.

Palestina, chiar și în zilele regelui David, nu avusese niciodată un guvern puternic și centralizat. Era un regat dual slab fuzionat, Israel în nord și Iuda în sud. Regele lui Iuda nu putea să guverneze în Israel fără consimțământul israeliților. Acest consimțământ i-a fost dat lui David înainte de a fi încoronat rege. Nu fusese așa în cazul lui Solomon. Pentru a fi sigur că Israelul îl va accepta pe fiul său Solomon ca rege, după propria moarte, David a trebuit să-l ducă de două ori în Israel (probabil în capitala acestuia, Sihem) pentru o încoronare sub supravegherea sa, căci în II Cronici (29:22-23) citim: "Încoronarea lui Solomon a avut loc în Israel: "Și l-au făcut rege a doua oară pe Solomon, fiul lui David... și tot Israelul l-a ascultat". Această dublă încoronare a lui Solomon subliniază structura duală și fragilitatea regatului.

Când Solomon a murit, în 931 î.Hr., fiul său Roboam i-a succedat doar la tronul lui Iuda. Ca și tatăl său dinaintea lui, și el a trebuit să se îndrepte spre Sihem pentru a fi încoronat acolo. Aici l-au întâlnit bătrânii lui Israel pentru a cere despăgubiri pentru nemulțumirile politice și religioase. Această scenă a amintit de o pagină din istoria americană, când coloniștii i-au adresat regelui lor englez o petiție pentru repararea nemulțumirilor, dar au fost întâmpinați cu insolență în loc de înțelegere. Într-o secvență foarte dramatică, Biblia (I Regi 12:1-15) relatează această întâlnire istorică între oamenii liberi ai Israelului, care afirmau principiul conform căruia conducătorul este slujitorul poporului pe care îl conduce, și Roboam, care renunțase la acest principiu.

Purtătorul de cuvânt al bătrânilor era Ieroboam, un general israelit care se întorsese din exilul din Egipt, unde fugise după eșecul unei rebeliuni împotriva guvernării tiranice a lui Solomon. Ca și alți regi vanitoși și aroganți, Roboam a refuzat să asculte vocea moderației și a concilierii. În schimb, a trimis o armată împotriva lui Israel, care a fost însă înfrântă în mod decisiv. La un an de la moartea lui Solomon, regatul Palestinei nu mai exista. Era sfâșiat la cusături acolo unde Iosua, David și Solomon încercaseră să îl coase. Ieroboam a devenit rege al lui Israel, care era format din zece din cele douăsprezece triburi, iar Roboam a rămas conducător al lui Iuda, format din cele două triburi rămase. Acest război civil între Israel și Iuda, început de Roboam, a durat o sută de ani.

Nu doar istoria evreiască, ci și evreii înșiși își asumă acum o nouă mască. În timpul primei sale mii de ani, masca evreului a fost aceea a unui nomad și a unui cultivator al pământului, trăind prin inteligență, preferând pacea și trecând la sabie doar atunci când era forțat să o facă. În al doilea mileniu al istoriei sale, masca nomadă a fost înlăturată. A devenit un om al războiului, neînfricat în luptă, de neegalat în vitejie. La fel ca grecii, evreii au avut maratonii lor - victorii magnifice în fața unor șanse incredibile. Dar, spre deosebire de greci, care au rămas pasivi după înfrângerea lor în fața romanilor, evreii s-au ridicat de nenumărate ori în rebeliune armată împotriva asupritorilor lor, luptând pentru libertatea lor și pentru libertatea religioasă. Masca stereotipică a blândeții a fost montată mai târziu pe evreu de către civilizația occidentală.

David și Solomon sunt cei doi regi evrei cel mai bine cunoscuți în general, iar interesul pentru cei foarte mulți alți regi care au condus Israelul și Iuda după destrămarea Palestinei este foarte mic. Cu toate acestea, istoria celor două regate sub acești regi este mult mai interesantă și mai aventuroasă decât a fost vreodată istoria Palestinei sub David sau Solomon. Cu un curaj la limita nerușinării, evreii au purtat războaie împotriva unor puteri puternice precum Damasc, Fenicia, Egipt. Atunci când alte națiuni tremurau la apropierea armatelor asiriene și babiloniene, Israel și Iuda au fost cei care au adunat forța și curajul vecinilor lor mai mari în alianțe pentru a face față inamicului. Regii lor nu erau politicieni precauți și timizi, ci oameni renascentiști cu o înclinație pentru acțiuni pline de culoare.

Istoria celor două regate independente ale lui Iuda și Israel seamănă cu cea a Italiei sub familia Medici prin succesiunea incredibilă de intrigi, trădări, uzurpări, asasinate și regiciduri. Dar, deși perioada este împletită cu macabrul și iraționalul, există, totuși, un design mareț în acest model. Trei variații pe aceeași temă pot fi percepute ca un

leitmotiv comun în aceste trei secole - prevenirea absorbției monoteismului iudaic în ritualul păgân, menținerea moralității și a justiției ca obiective sociale și păstrarea poporului evreu ca entitate etnică. Întrucât Israel a fost primul regat care a căzut, să urmărim mai întâi cursul istoriei sale, apoi să ne întoarcem la Iuda.

Tronul lui Israel era un post precar, oferind conducătorului o ocupație medie de unsprezece ani. În total, nouă dinastii distincte s-au ridicat și au căzut în timpul perioadei de 212 ani a monarhiei sale, una dintre dinastii durând doar șapte zile. Puțini dintre cei nouăsprezece regi care au ocupat tronul au murit din cauze naturale.

Ieroboam și-a început domnia prin adâncirea rupturii dintre cele două țări. El a adăugat ranchiuna religioasă la acrvia politică prin construirea unui templu la Betel care să rivalizeze cu cel din Ierusalim. În această perioadă au fost scrise primele documente "J" în Iuda. Câteva decenii mai târziu, documentele "E" au fost compuse în Israel, poate în concurență cu documentele "J", făcând astfel o paralelă între templele rivale din Ierusalim și Betel.

O succesiune de conducători inepti a adus Israelul în pragul haosului, de unde a fost salvat de mâna puternică a regelui Omri (866 î.Hr.), unul dintre cei mai plini de culoare și mai aventuroși conducători ai săi. El a fost Napoleon al epocii sale, confruntat cu probleme similare și luând măsuri similare pentru a le rezolva. Omri a pus capăt mai întâi conflictului civil care izbucnise în Israel însuși. Apoi a zdrobit armatele invadatoare ale unei jumătăți de duzină de națiuni ostile. Apoi a mutat capitala de la Sihem la Samaria, a reformat legile țării și a încurajat comerțul și comerțul. Cu aceste reforme realizate, Omri a decis să își extindă regatul cu cuceriri proprii și a avut un succes dincolo de propriile așteptări. Faima sa de rege războinic s-a răspândit în întreaga lume antică, iar numele său a fost temut și respectat de puteri precum Asiria și Moab. Un monument asirian descoperit de arheologi se referă la Israel ca fiind "țara lui Omri". Faimoasa Piatră Moabită, aflată acum la Louvre din Paris, vorbește despre cucerirea moabiților de către Omri și despre eliberarea finală a Moabului de către israeliți.

Dar, fără să vrea, Omri a pus și el bazele unui viitor dezastru, căsătorindu-l pe fiul său Ahab cu arhicunoscuta din istorie, Izabela, o prințesă sidonită. Tatăl ei era un preot care l-a asasinat pe regele Sidonului, a uzurpat tronul și și-a învățat fiica arta trădării și a crimei pentru mărire personală. În calitate de regină consoartă a lui Israel, ea a dat drumul la fierbere politică, punând capăt drepturilor civile pentru care israeliții luptaseră cu atâta îndârjire. Apoi, a alimentat flacăra urii religioase prin introducerea cultului lui Baal, a "prostituției sacre" și a sacrificării copiilor lui Moloh, zeul focului. Deși Izabela l-a dus de nas pe Ahab în politica internă, acesta și-a folosit propriul cap în afacerile externe. A zdrobit armatele Feniciei, Damascului, Sidonului și Tirului, dar în loc să îi trateze pe regii lor ca pe niște dușmani, i-a îmbrățișat ca pe niște frați. Ahab avea nevoie de pace în vest, pentru că vedea pericolul unei Asirii reînviată în est. Asirienii, care la față semănau cu caricaturile naziste ale evreilor polonezi, începuseră să își încordeze mușchii de cucerire cam în perioada în care Avraam a părăsit Babilonia. Dar curând au dat de necazuri. Timp de o mie de ani au visat la un imperiu, iar în secolul al XI-lea î.Hr. visele lor s-au realizat. În secolul al X-lea, asirienii au subjugat Babilonia și teritoriile adiacente, iar în secolul al IX-lea erau gata să se extindă spre vest. Egiptul era premiul, dar calea trecea prin Israel.

Când Asiria a fost gata să lovească, Ahab era pregătit. Bătălia istorică a avut loc la Karkar (854 î.Hr.), unde puterea Asiriei s-a confruntat cu forța masivă a celor douăsprezece state-tampon organizate de Ahab, cu batalioane evreiești în avangardă. Peste 20.000 de oameni au murit în acea bătălie, dar când s-a terminat, Ahab le-a administrat asirienilor o înfrângere uluitoare care a dat înapoi cu o sută de ani calendarul lor de cucerire.

Moartea regelui Ahab a fost un semnal pentru o izbucnire a urii reprimată împotriva Izabelei. Conspiratorii, conduși de profetul Elisei, au ales un general pe nume Iehu pentru a conduce cruciada împotriva "prostituției din Sidon". Elisei l-a uns pe Iehu pentru a-i purta noroc. A fost o ungere de succes. Iehu nu numai că a asasinat-o pe Izabela, dar a ucis și pe fiecare membru al casei lui Ahab, apoi a urcat pe tronul vacant al lui Israel. A fost un conducător nemilos și un administrator abil. Adorarea lui Baal a fost extirpată fără milă. Comerțul și industria au fost încurajate în mod viguros.

Au urmat cincizeci de ani de pace și prosperitate. Israel s-a aventurat din nou într-un mic imperialism și s-a trezit binecuvântat cu succes. În curând și-a dublat teritoriul. Vecinii săi, înspăimântați de puternica armată a acestui mic stat, l-au lăsat în pace. Apoi, un nor a apărut la orizontul liniștit al Israelului. Tiglath-Pileser al III-lea, Bismarck al timpului său, omul de sânge și tunet, pusese mâna pe tronul din Ninive, capitala Asiriei. El era omul din carul carei destinat să aducă Imperiul Asirian la care conducătorii ei visaseră timp de o mie de ani.

Tehnica asiriană de cucerire semăna cu cea a Germaniei naziste. Ea șantaja națiunile mai mici pentru a le supune. Tiglath-Pileser a amenințat că își va deplasa armatele împotriva Israelului dacă israelienii nu-i vor plăti o sumă uriașă drept tribut. Această cerere a împărțit poporul din Israel în facțiuni pro și contra asirienilor; primii susțineau plata tributului cerut de asirieni, în timp ce cei din urmă îndemnau națiunea să cheltuiască "milioane pentru apărare, dar nici un cent pentru tribut".

A plăti sau a nu plăti era întrebarea, și a fost o chestiune de viață și de moarte, deoarece regii pro și anti-asirieni ai Israelului s-au succedat rapid, "cei de afară" înlăturându-i pe "cei dinăuntru" prin asasinare. Când cel de-al treilea rege israelit pro-asirian a fost asasinat, iar plata tributului a fost oprită pentru a treia oară, Tiglat-Pileser a considerat că este timpul să acționeze și a mărsăluit în fruntea unei armate uriașe împotriva Israelului. Toată lumea se aștepta ca israeliții să capituleze și să accepte inevitabilul, dar Israelul nu a ales să facă acest lucru. A decis să lupte și aproape a câștigat.

De obicei, istoricii resping războiul asirian-israelian în câteva fraze, ca și cum ar fi fost una dintre micile și neimportantele încăierări ale istoriei. Cu toate acestea, dacă privim acest război în mod obiectiv, comparându-l cu alte bătălii din antichitate, suntem forțați să ajungem la concluzia că luptele din acest război au fost nu numai importante, ci și incredibile la prima vedere. Întâlnirea ruso-finlandeză din 1939 nu a fost decât o încăierare minoră în drama celui de-al Doilea Război Mondial. Cu toate acestea, rezistența Finlandei împotriva colosului rus timp de șase luni a fost salutată ca un monument de curaj. Asiria a fost mai puternică, mai mare și mai formidabilă în raport cu Israel decât Rusia cu Finlanda. Cu toate acestea, asirienilor le-a luat zece ani și trei regi pentru a învinge Israelul.

Israelii i-au provocat mai multe înfrângeri amare lui Tiglat-Pileser, care, cu toată ferocitatea sa lăudată, nu a reușit să smulgă din Israel decât câteva provincii minore. Succesorul său, Șalmaneser al V-lea, nu a avut mai mult noroc. În cele din urmă, Sargon al II-lea, care i-a succedat lui Șalmaneser, a cucerit Samaria, capitala Israelului, în 722 î.Hr. Dacă istoricii privesc acest lucru ca pe o bătălie minoră, Sargon, care era acolo, nu a făcut-o. Pentru a fi sigur că nu va mai avea niciodată de înfruntat un dușman atât de formidabil, care timp de zece ani îi umilise pe asirieni ținând la distanță armatele puternicului său imperiu, Sargon a deportat întreaga populație. Regatul lui Israel era terminat.

Istoria lui Iuda este în mod neașteptat de paralelă cu cea a lui Israel. Deși linia davidică avea să domnească în Iuda din momentul despărțirii (933 î.Hr.) până la propria ei înfrângere 347 de ani mai târziu, tronul acestei țări a fost un post la fel de precar ca și cel al lui Israel. Douăzeci de regi l-au deținut pentru o medie de șaptesprezece ani fiecare; cu toate acestea, toți au făcut parte din aceeași dinastie. Iuda a avut un început prost. A fost invadată de Egipt, dar imediat ce s-a debarasat de jugul egiptean, s-a angajat într-o politică expansionistă proprie. Fenicienii, arabii, filistenii, moabiții, sirienii - toți au fost înfrânți în diferite momente și părți însemnate din teritoriile lor au fost încorporate în Iuda. Aceste războaie de cucerire au continuat timp de un secol, cu înfrângeri ocazionale amestecate cu victorii. Cu toate acestea, rebeliunea lui Iehu din Israel a slăbit și ea pe Iuda, în măsura în care nu a mai putut să păstreze națiunile pe care le cucerise. Fiecare dintre ele a profitat acum de oportunitatea de a se elibera, iar Iuda s-a văzut redusă la dimensiunile cu care începuse cu o sută de ani mai devreme.

Din moment ce Israel a avut o Izabela, Iuda trebuia să aibă și el una. Aceasta a fost oferită în mod amabil pentru Iuda de însăși regina Izabela, sub forma bine conturată a fiicei sale Atalia, pe care a căsătorit-o cu Ioram, regele lui Iuda. Ioram a murit din cauza unei boli ciudate care i-a provocat căderea intestinelor și, așa cum spune II Cronici 21:20 cu o eufemism lăudabil, "a plecat fără bucurie". Fiul său cel mai tânăr, Ahazia, a fost făcut rege în același an în care Iehu a pornit o serie de crime în Israel și, în zelul său, Iehu l-a ucis și pe tânărul Ahazia. Atalia și-a văzut oportunitatea. "Fiecare fiică ajunge să fie ca mama ei; aceasta este tragedia ei", spune o epigramă a lui Oscar Wilde. Atalia nu a făcut excepție. Ea a pus mâna pe tronul lui Iuda și i-a ucis pe toți cei din casaregală a lui David, cu excepția lui Ioas, un prinț copil care fusese răpit de o mătușă.

Timp de șase ani, Atalia a domnit ca regină. O contracarare i-a pus capăt cumplit, iar linia davidică a fost restaurată în Iuda prin încoronarea lui Ioas, în vârstă de șapte ani, care a trăit și a domnit patruzeci de ani. A urmat o epocă de bunăvoință. Războiul civil dintre Iuda și Israel s-a încheiat în sfârșit, după o sută de ani de vărsare de sânge.

Când Asiria și-a organizat revenirea sub conducerea lui Tiglat-Pileser, Iuda, acționând la sfatul profetului Isaia, a rămas în afara conflictului. Filozofia politică a lui Isaia era cea a lui George Washington - fără alianțe încălcate. Regii lui Iuda au ținut cont de cuvintele lui Isaia și au plătit tributul cerut de Asiria. În teroare tăcută, au privit cum Israel, care nu mai plătise tributul, era devastat. Când măcelul s-a terminat, marea dezbatere pro-asirieni contra anti-asirieni, care sfâșiasse Israelul, a început acum să-l sfâșie pe Iuda. Ca

și în Israel, în Iuda s-au format două partide, unul pro-asirian, care avertiza țara să continue să plătească tributul cerut de asirieni, iar celălalt, un partid pro-egiptean, care pleda pentru o alianță cu Egiptul și Siria pentru a lupta împotriva Asiriei.

Facțiunea pro-egipteană a câștigat în cele din urmă. S-a format o axă nord-sud, cu Iuda ca punct de sprijin. Siria urma să se răzvrătească în nord, Egiptul urma să lovească în sud, iar Iuda urma să mențină lucrurile în fierbere în mijloc. Asirienii au acționat rapid, iar axa nord-sud s-a rupt. La vederea vastelor armate ale Asiriei, atât Siria, cât și Egiptul au cerut pacea, iar Iuda a fost lăsat să se confrunte singur cu asirienii furioși. Atunci s-a întâmplat un miracol. Într-o dimineață, evreii au fost surprinși să-i vadă pe asirienii care îi asediau în fața porților Ierusalimului desființând tabăra și plecând în grabă. Evreii au sărbătorit evenimentul ca pe un semn bun venit din cer; istoricul grec Herodot a avut o altă explicație. O ciumă de șoareci (tifos) lovea tabăra asiriană. Cititorul este invitat să aleagă, căci, oricare ar fi explicația pe care o ia, faptul rămâne același - Iuda a fost salvată. Dându-și seama că favorurile continue din partea cerului nu pot fi luate ca sigure, regele lui Iuda a decis să reia plata tributului. Cine știe, a gândit el, poate că mai târziu va avea loc o altă minune din cer și altcineva îi va distruge pe asirieni în locul lui. Și tocmai asta s-a întâmplat.

Asirienii au fost sacii triști ai istoriei. Au avut același ghinion ca și cel atribuit de Abraham Lincoln unuia dintre generalii săi - o abilitate stranie de a "smulge înfrângerea din ghearele victoriei". Când, în cele din urmă, Asiria a reușit să-și împingă frontierele de la Golful Persic până în deșertul libian, nu a avut timp să se bucure de roadele victoriilor obținute cu greu. Babilonienii, primul popor învins de Asiria, s-au răzvrătit. Ei au jefuit Ninive, capitala asiriană (612 î.Hr.). Un general asirian a încercat să salveze o rămășiță a Imperiului, dar în bătălia istorică de la Carchemish (605 î.Hr.), în alianță cu egiptenii, Babilonia a anihilat forțele asiriene. Națiunea asiriană a încetat să mai existe.

Fostul Imperiu Asirian a căzut în mâinile Babiloniei și, odată cu el, Iuda. Dar supunerea nu era mai mult în componența poporului lui Iuda decât fusese în cea a poporului lui Israel. Sfârșitul lui Iuda a fost la fel de inevitabil. A fost o tragedie în trei acte. După câțiva ani de stăpânire babiloniană, Iuda a organizat prima rebeliune în anul 600 î.Hr. Regele Nebucadnețar (cunoscut și sub numele de Nabucodonosor) a trimis o armată de nereguli pentru a înăbuși revolta. Spre uimirea sa, aceasta a fost zdrobită de evrei. De data aceasta, Nebucadnețar însuși a venit în fruntea forțelor sale combinate, doar pentru a descoperi ceea ce au constatat asirienii înaintea lui - că evreii erau dușmani neînfricați. Ierusalimul a fost asediat și în cele din urmă a căzut în 597 î.Hr. Nabucodonosor l-a luat în captivitate pe regele Ioiachin, în vârstă de 18 ani, și a deportat 8.000 dintre cei mai importanți cetățeni ai țării - toți cei care ar fi putut eventual să fomenteze o altă revoltă. În acest moment, el nu a jefuit Ierusalimul și nici nu a devastat țara. În schimb, l-a numit pe Zedechia, în vârstă de 21 de ani, ultimul rege al casei lui David, pe tronul lui Iuda ca suveran marionetă.

De îndată ce Nabucodonosor, regele babilonian, și-a retras armatele din Iuda, s-a pus în mișcare o intrigă antibabiloniană. Iuda s-a aliat cu Egiptul pentru a lovi pentru independență. Un Nebucadnețar infuriat a mărșăluit din nou asupra dușmanilor săi. Egiptenii au cedat în câteva

săptămâni; evreii au rezistat timp de un an și jumătate. În cele din urmă, în anul fatidic 586 î.Hr., după un asediu de șase luni, babilonienii au spart zidurile Ierusalimului. Zedechia a fost capturat, fiii săi au fost uciși în fața lui, iar apoi i-au fost scoși ochii. Templul a fost distrus, orașul a fost jefuit și redus la ruine. Toată lumea a fost deportată în Babilonia, cu excepția celor săraci, a celor bolnavi și a celor invalizi.

Acei soldați babilonieni care supraviețuiseră celor două războaie anterioare cu Iuda aveau să învețe bine drumul spre Ierusalim. Ei trebuiau să facă un al treilea marș spre acel oraș. Nebucadnețar îi subestimase pe "săraci, bolnavi și invalizi". Guvernatorul numit de Nebucadnețar a fost ucis. Garnizoana babiloniană de la Mițpa a fost măcelărită. Dar această a treia rebeliune a fost întreprinsă mai mult în spirit de sfidare decât în speranța unei victorii. După trei războaie și trei înfrângeri, regatul lui Iuda a luat sfârșit-136 de ani după căderea lui Israel.

Observațiile făcute cu privire la cele trei războaie israeliano-asiriene se aplică cu aceeași relevanță și celor trei războaie iudeo-babiloniene. A fost din nou un caz în care o națiune mică a rezistat în fața unor șanse insurmontabile, opunându-se unui imperiu imens care cuprindea o masă de pământ care se întindea de la Golful Persic până la Marea Mediterană. Minunea nu a fost că Babilonia a câștigat. Minunea a fost că evreii aproape au învins-o.

PATRU

RELIGIA ESTE ÎMPACHETATĂ

Odată cu moartea lui Israel și a lui Iuda, conform conceptului spenglerian al istoriei, era timpul ca civilizația palestiniană să moară. Moise, Iosua și Judecătorii inauguraseră primăvara civilizației ei; David și Solomon reprezentau etapa ei de vară. Chiar dacă războiul civil împărțise regatul în două, fiecare parte urmase un curs paralel care ducea la o fază de toamnă, iar perioadele de iarnă pentru ambele se instalau cu militarismul și se încheiau cu anihilarea finală. Așa cum arată istoria, Palestina a trăit o viață plină. Dar oare statul evreiesc fondat pe Muntele Sinai în 1200 î.Hr. era cu adevărat mort?

Într-adevăr, se părea că istoria evreiască nu avea să facă excepție de la regula lui Spengler. Cele zece triburi ale lui Israel nu au mai reapărut în paginile istoriei după înfrângerea lor în fața asirienilor. Când babilonienii i-au exilat pe evreii din Iuda, se părea că acesta va fi și sfârșitul lor. Dar nu a fost așa. Ceva s-a întâmplat în intervalul dintre înfrângerea lui Israel în 722 î.Hr. și înfrângerea lui Iuda în 586 î.Hr. care a făcut posibilă supraviețuirea acestuia din urmă și germinarea unei noi etape a vieții evreiești.

În zilele păgâne, captivii care mășăluiau spre exil mășăluiau de obicei spre dispariție - nu fizic, ci ca entitate națională. Deoarece un set de idoli putea fi schimbat cu altul, popoarele captive îmbrățișau de obicei atât idolii, cât și Weltanschauung-ul (modul de a privi lucrurile) cuceritorilor. Acesta a fost punctul de plecare pentru asimilare, accelerată și mai mult de obiceiul de a îmbrățișa femeile celuilalt, un schimb de bunăvoință între învingător și învins care a adăugat plăcere unei aparențe de democrație. Captivilor nu le păsa în mod deosebit dacă supraviețuiau sau nu ca hitiți, fenicieni, sirieni sau iebusiți, atâta timp cât aveau o șansă de a continua să trăiască. Păgânul era dispus să își piardă atât identitatea religioasă, cât și cea națională. Așa a fost cazul regatului lui Israel. Nu a fost, însă, cazul lui Iuda.

De ce au supraviețuit evreii din Iuda, în timp ce evreii din Israel nu au supraviețuit? Interpreții politici și economici ai istoriei dau acest răspuns: Politica asiriană a fost aceea de a rupe națiunile cucerite în segmente mici, apoi de a dispersa segmentele în tot imperiul pentru a distruge unitatea națională și etnică, în contrast cu politica babiloniană de a păstra intacte popoarele exilate. Dar această regulă nu a fost valabilă în toate cazurile. Multe națiuni învinse de Asiria au trăit în ciuda acestei politici de fragmentare, pentru a se dezintegra mai târziu, când au fost cucerite de o altă putere. Alte națiuni înfrânte de Babilonia și-au pierdut identitatea națională fără a fi împrăștiate pe toată harta.

Supraviețuirea în exil trebuie să fie mai mult decât o simplă întâmplare. Trebuie să existe un efort continuu și conștient din partea exilaților pentru a-și păstra identitatea, atât religioasă, cât și națională. Israeliții nu au avut o astfel de voință conștientă de a rămâne evrei, în timp ce captivii lui Iuda au dus cu ei în captivitate o voință implacabilă de a supraviețui ca evrei. Ce le-a dat voința de a-și păstra iudaismul în fața oricărui obstacol și amenințare? Undeva între căderea lui Israel și căderea lui Iuda a avut loc o redeșteptare spirituală a poporului lui Iuda. S-a forjat un nou caracter evreiesc și un nou concept al iudaismului însuși.

Am văzut cum Iuda, după căderea lui Israel, a fost împărțit în facțiuni acerbe. Pe lângă amenințările externe, ea a fost asaltată de conflicte interne. Idolatria prindea tot mai multă putere, cei bogați îi asuprea pe cei săraci, căsătoriile mixte diluau tulpina iudaică - din nou tripla amenințare la adresa identității iudaice, o amenințare la adresa religiei, moralității și purității ei rasiale. Unitatea de odinioară era aproape dispărută. Scena istorică era pregătită pentru dispariția și a lui Iuda.

Acesta este un exemplu clasic de provocare toynbeeiană cu care se confruntă o civilizație. Pentru că Iuda nu a răspuns cu soluții care să-i permită să continue ca națiune independentă, Toynbee, ca și Spengler, a considerat că civilizația evreiască a luat sfârșit în acest punct. Dar evreii au revenit cu insistență în istoria ulterioară, refuzând să se încadreze în cadrul său. În timp ce Spengler i-a ignorat pur și simplu pe evrei după această dată, Toynbee i-a măturat de pe paginile sale ordonate în note de subsol, caracterizându-i drept fosile. Ne amintim de povestea, poate apocrifă, despre botanistul suedez Linnaeus (1707-1778), care, după ce a clasificat toate plantele, a început clasificarea animalelor. El credea implicit în teoria creației speciale, în opoziție cu teoria evoluției. Într-o zi, în timp ce se plimba prin grădina sa, a văzut un gândac despre care ochiul său de expert i-a spus imediat că este o dovadă a teoriei evoluției în raport cu teoria creației speciale. Linnaeus a călcat pe gândac și l-a îngropat în nisip. A ratat șansa de a fi Darwin. În ciuda lui Toynbee, Iuda a răspuns provocării vremurilor prin două idei care nu numai că au salvat-o de la dispariția națională, dar care influențează și astăzi lumea occidentală. Prima idee a fost canonizarea unei părți din Sfânta Scriptură, făcând-o cuvânt al lui Dumnezeu. Acest lucru a dat lumii mai întâi Vechiul Testament, apoi Noul Testament. A doua idee a fost "împachetarea" religiei evreiești pentru export. Acest lucru a dat lumii mai întâi creștinismul, apoi islamismul.

În ceasul ei de criză, Iuda a avut norocul de a-l moșteni pe regele Iosia (638 î.Hr.), un conducător cu o minte fertilă și o conștiință flexibilă dedicată unei cauze bune. Tatăl său, un rege pro-asirian al Iudeii,

fusesse asasinat de către pro-egipteni. Acești asasini, la rândul lor, au fost asasinați de către pro-asirieni, care l-au pus pe tron pe Iosia. Iosia era conștient de inechitățile sociale care corodau țesătura țării sale, dar a fost suficient de isteț pentru a-și da seama că nu putea institui nicio legislație socială fără a introduce și reforme religioase, în măsura în care dreptatea și moralitatea erau legate de Codul mozaic. Prin urmare, a decis nu numai să urmărească o distribuție mai echitabilă a bogăției, ci și să curețe templele de idoli.

Iosia a ales să parieze pe mize mari. A conceput un plan grandios, simplu, dar îndrăzneț. Pentru aceasta a avut nevoie de ceea ce jurnaliștii numesc un "unghi" și un "țăruș". Un unghi este un punct de vedere din care este scrisă o poveste pentru a o face să se lege între ele, iar un cuier este un element de timp. Unghiul lui Iosia era să atribuie lui Dumnezeu reformele pe care dorea să le instituie; piesa de legătură era un mod dramatic de a introduce aceste reforme. El a încredințat aceste planuri extrem de secrete marilor săi preoți care susțineau aceleași reforme. Planul prevedea editarea și fuzionarea unor părți din documentele "J" și "E" în "Sfânta Scriptură". Când au fost terminate, aceste documente revizuite au fost ascunse într-o parte izolată a Templului principal. Cu mare pompă, regele Iosia a proclamat în toată țara că o carte scrisă de Moise la porunca lui Dumnezeu a fost găsită în Templu și că va fi citită cu voce tare poporului. Această carte este cunoscută acum sub numele de Deuteronom, sau documentul "D".

O altă versiune a acestui eveniment este că documentele se aflau de fapt în Templu încă de pe vremea lui Solomon și că ele au fost descoperite din greșeală când Templul a fost renovat. Oricare ar fi explicația acceptată, faptele sunt că efectul a fost impresionant și mai mare decât anticipase Iosia, dacă într-adevăr el a fost autorul evenimentului. Evreii au venit din toate părțile regatului pentru a asculta cum li se citeau cuvintele lui Moise. Un val de patriotism și de redeșteptare religioasă a cuprins întreaga națiune. Călăuzind pe această culme emoțională, Iosia a curățat templele de idoli, a interzis cultele lui Baal și Astarte și a adoptat cu repeziciune o lege a drepturilor sociale.

Sanctificarea Deuteronomului de către Iosia a stabilit, de asemenea, altceva, ceva ce sociologii numesc "putere carismatică". Sociologii concep două tipuri de putere. Una își are originea într-o funcție care, în cele din urmă, dispune de mijloace fizice pentru a-și impune voința. Cel de-al doilea, care nu dispune de astfel de mijloace fizice, se bazează pe sfințenia oficiului însuși. Această ultimă putere este numită "carismatică", pentru a o deosebi de puterea politică și militară. Puterea carismatică este posibilă atunci când oamenii se supun în mod voluntar voinței unei astfel de funcții. Președintele, de exemplu, are putere politică pentru că are putere militară. Papa, pe de altă parte, are putere carismatică, deoarece funcția sa, indiferent cine o deține, impune supunerea voluntară a milioane de oameni, deși nu mai dispune de niciun mijloc fizic de a-și impune voința. Stalin, atunci când a vrut să dea impresia că Papa nu are nicio putere, a întrebat odată cu subiect și predicat. "Câte diviziuni are Papa?", ratând astfel esența sursei de putere a Papei.

Până în timpul lui Iosia, evreii nu cunoscuseră prea multă autoritate carismatică, ci doar politică. În zilele monoteismului timpuriu, Dumnezeu însuși trebuia să amenințe că, dacă poruncile Sale nu erau respectate, răzbunarea se va răsfărge nu numai asupra vinovatului, ci și asupra urmașilor acestuia timp de mai multe generații. Acum, evreii, dintr-o

disciplină interioară, își impuneau voința de a se supune autorității Cărții.

Această făurire a unei discipline interioare, această adeziune la dictatul unei voci interioare și această plecăciune în fața unui ideal superior în fața pericolului fizic a fost începută de Iosia, dar lucrarea a fost desăvârșită și terminată de profeți.

Înainte de a răspunde la întrebarea: "Cine sunt profeții?", trebuie să ne întrebăm: "Ce este un profet?". Deși profeții au existat în multe civilizații, Profetul a avut un înțeles special și unic în istoria evreiască. El era mai presus de văzător și de preot, deoarece poporul evreu credea implicit că Profeții lor erau oameni trimiși de Dumnezeu pentru a arăta omului calea spre dreptate. Profetul din istoria evreiască era preocupat de păstrarea purității religiei evreiești. Acest lucru l-a condus în domeniul corupției morale a omului și la ideea că evreii, care erau poporul ales de Dumnezeu, trebuie să fie un exemplu pentru restul omenirii. Făcând acest lucru, profeții au pus în mișcare o serie de forțe care au transformat nu numai religia evreiască și pe evrei, ci și conceptul lor despre Iehova.

Vocea primului Profet "rapsod" (așa cum sunt numiți în general Profeții din Vechiul Testament în teologia iudaică) a fost Amos (769 î.Hr.). Deși născut în Iuda, el a predicat în Israel până când, în cele din urmă, a fost deportat înapoi în Iuda ca străin indezirabil. Osea i-a călcat pe urme. Restul profeților au predicat cu toții în Iuda, de la Isaia până la Maleahi, ultimul dintre profeți.

Când Amos și Osea au predicat pentru prima dată în Israel, poporul a râs, preoții s-au infuriat, iar regii au fost neliniștiți. Când cohorte de asirieni, "strălucind de purpură și de aur", s-au năpustit asupra lui Israel, poporul a căzut înfrânt cu cuvintele acestor doi profeți răsunându-le în urechi. Dar cuvintele lor nu fuseseră înregistrate de israeliți. Aceasta a fost pieirea lor, pentru că ei nu știau ceea ce știm noi acum, că pentru a supraviețui captivității aveau nevoie de un "Iehova exportabil", o religie atât de rezistentă încât să poată înflori pe pământ străin. Neavând-o, au fost asimilați și au dispărut.

După căderea lui Israel, când alți profeți, în special Isaia și Ieremia, au dus mai departe noul concept de iudaism, cuvintele lor s-au scufundat în conștiința evreilor. Când a venit rândul lui Iuda să fie învins și poporul său să fie exilat, profeții dezvoltaseră și perfecționaseră deja o religie exportabilă. Când evreii învinși din Iuda au străbătut cu greu drumul captivității spre Babilon, cuvintele profeților se înrădăcinaseră în memoria lor rasială.

Ce anume, în esență, învățau și îndemneau profeții? Ceea ce au spus - și este remarcabil că nu au fost toți condamnați la moarte pentru că au spus-o - a fost, de fapt, că ritualul și cultul în sine nu aveau nicio valoare pentru Dumnezeu. Umanitatea, dreptatea și moralitatea, susțineau ei, erau superioare oricărui cult. Dumnezeu, spuneau ei, nu voia ritualuri; El dorea standarde morale mai înalte din partea oamenilor. Dumnezeu detestă sacrificiile, susțineau ei; prin urmare, nu era un păcat dacă cineva nu îi oferea sacrificii lui Dumnezeu. Adevăratul păcat, susțineau ei, era corupția și pervertirea justiției.

Acestea erau noțiuni fantastice și îndrăznețe în acele zile, când sacrificiul și ritualul erau religia însăși. În rândul evreilor, această nouă doctrină a profeților a început să submineze influența preoților.

Mesajul profetic a schimbat caracterul preotului iudeu, de la cel de executant al ritualului la cel de rabin, de învățător al iudaismului, la

fel cum conceptele religioase ale lui Luther au schimbat rolul preotului din Biserica Catolică în cel de slujitor în Biserica Protestantă. Din învățătura profetică potrivit căreia evreii trebuie să fie un exemplu pentru restul omenirii a apărut ideea că poruncile fizice ale iudaismului erau doar pentru evrei, dar că mesajul spiritual și moral al iudaismului era pentru întreaga omenire. Acum se dezvăluie o progresie în gândirea religioasă iudaică. Iudaismul, care și-a început viața ca proprietate exclusivă a câtorva familii evreiești, extins de Moise pentru a include toate triburile lui Israel, extins de Iosia pentru a lega națiunea evreiască, a fost acum făcut universal de către profeți. Cu ideile furnizate de profeți, evreii din captivitatea babiloniană au început să-și renoveze religia și să-i dea o "nouă înfățișare". Templul fusese legat prin lege de Ierusalim, iar sacrificiile trebuiau să fie oferite în el conform unui ritual și unei formule rigide. Prin faptul că au subminat valoarea sacrificiului, prin faptul că au făcut ca moralitatea să fie superioară ritualului, profeții au eliberat religia evreiască de constrângerea timpului și a locului. Pe pământul Babilonului, evreii au creat două idei noi, care au devenit de atunci posesiunile omenirii. În loc de un templu pentru sacrificii, evreii au construit sinagogi pentru adunarea religioasă; în loc de ritualuri pentru Dumnezeu, evreii au oferit rugăciuni lui Dumnezeu. Sinagoga a devenit prototipul bisericii creștinilor și al moscheii musulmanilor; rugăciunea a devenit simbolul universal al devotamentului față de Dumnezeu. Prin sinagogă și rugăciune, evreul nu mai era legat de nicio preoție, templu sau țară anume. El putea să se stabilească în orice țară și să fie în comunicare directă cu Dumnezeu - fără intermediari. Religia evreiască, care fusese imobilă și rigidă, devenea acum o marfă exportabilă, rezistentă și invizibilă. Supraviețuirea evreilor în captivitate și în dispersie era asigurată. Multe cărți de istorie evreiască desenează un tablou de tristețe și dezolare atunci când scriu despre captivitatea evreilor în Babilon. Din fericire, aceasta este o imagine inexactă. În secolul al șaselea, Babilonia a fost condusă de o serie de regi luminați care și-au tratat captivii cu toleranță. Acei evrei care "plângeau lângă râurile Babilonului" nu erau decât o mână de zeloți; restul evreilor s-au îndrăgostit de țară, au prosperat și au devenit cultivați. Rutele comerciale babiloniene i-au dus pe evrei în toate colțurile lumii cunoscute, făcându-i oameni de comerț și schimburi internaționale. În bibliotecile din Babilon, evreii au găsit o comoară mondială de manuscrise; au dobândit dragostea pentru cărți și gustul pentru învățătură. Ei au dobândit maniere, grație și rafinament. Poetul necunoscut care, în Psalmul 137, cânta: "Dacă te voi uita, Ierusalime, să uite dreapta mea viclenia ei. Dacă nu-mi amintesc de tine, să mi se lipească limba de cerul gurii" ¹¹, poate că a exprimat un sentiment curent la începutul exilului, dar cu siguranță nu un sentiment predominant cincizeci de ani mai târziu. Până atunci, atât cuvintele, cât și melodia se schimbaseră. Când sania istoriei evreiești a făcut o întoarcere completă, îndreptându-se înapoi spre Ierusalim, puțini evrei babilonieni se aflau pe ea. Din nou, soarta evreilor fusese prinsă în istoria lumii și, pentru a înțelege direcția pe care a luat-o, trebuie să ne întoarcem la istoria puterilor militare dominante. După patru milenii de civilizații semite, Asia Mică a căzut sub dominația unui nou popor, perșii, și a unei noi rase, arienii, ajunși cu întârziere

în cercul purtătorilor de cultură. În secolul al VI-lea î.Hr. când Babilonia se afla la apogeul puterii sale, nu exista Persia. Cine ar fi crezut în 1910 că Anglia, pe atunci stăpânul incontestabil al mărilor, în următorii cincizeci de ani se va prăbuși la statutul de putere de mâna a treia, și că Rusia, pe atunci o putere de mâna a treia, în același timp se va ridica pentru a fi o forță mondială dominantă? Cine ar fi crezut în anul 600 î.Hr. că în alți cincizeci de ani Babilonia, care era pe atunci stăpânul lumii, va fi ștearsă de pe fața pământului de un popor care nu exista încă? Și totuși, istoria prevăzuse ca acest popor necunoscut să devină moștenitorul lumii civilizate.

Originile persanilor sunt incerte. Istoricii presupun că au fost primii medieni. Întemeierea Imperiului Persan este opera unui singur om, Cyrus cel Mare. În 560 î.Hr. a devenit regele unui mic oraș-stat din interiorul Orientului Mijlociu. Zece ani mai târziu era rege al Mediei, un mic regat la sud de Marea Caspică. În 539 a învins Babilonia, iar în 530 î.Hr. i-a încredințat fiului său Cambyses noul Imperiu Persan, care se întindea de la râul Indus până la Marea Mediterană și din Caucaz până la Oceanul Indian. Cambyses a adăugat Egiptul la moștenirea sa. Persanii se aflau acum în vârf, fără să știe că grecii se aflau după colț cu o provocare. Între timp, odată cu înfrângerea babilonienilor, evreii au fost aruncați în orbita persană pentru două secole pline de evenimente.

Ca moștenitor al unei "probleme evreiești", Cyrus a întreprins o acțiune care i-a uimit la propriu pe evrei. El le-a dat permisiunea de a se întoarce în patria lor. Este adevărat, nu a fost vorba de bunăvoință iubitoare care l-a determinat să le dea libertatea. El a simțit că o națiune care plătește tribut ar fi mai profitabilă decât o țară devastată. Dacă îi putea convinge pe evrei să se întoarcă la Ierusalim, era sigur că vor reconstrui orașul și țara și vor transforma pustietatea într-o sursă profitabilă de venituri.

Oricare ar fi fost motivele lui Cyrus, gestul său i-a luat pe evrei total pe nepregătite, iar bunăvoința sa nu a fost întâmpinată cu bucurie nemărginită în toate părțile. De fapt, decretul a creat emoții și loialități amestecate. De ce să te întorci la Ierusalim, unde te priveau în față doar pustietatea, sărăcia și munca grea neîncetată? Această situație ar putea fi asemănată cu una similară din zilele noastre. Nu mulți evrei americani au emigrat în Israel atunci când acesta a devenit un stat independent în 1948. La fel ca evreul american de astăzi, evreul babilonian a spus: "Sunt un bun babilonian [american]. De ce ar trebui să plec?".

Evreii nu numai că prosperaseră în exilul babilonian și deveniseră rafinați, dar se și înmulțiseră. În timp ce la începutul exilului abia dacă fuseseră 125.000 de evrei în întreaga lume, acum erau 150.000 de evrei chiar în Babilonia. Aproximativ un sfert au decis să profite de edictul lui Cyrus și să se întoarcă la Ierusalim. Aici s-au alăturat micului număr de evrei care reușiseră să supraviețuiască dărmăturilor și ruinării acelor trei războaie devastatoare care au dus la exilul în Babilonia cu cincizeci de ani mai devreme.

Un șmecher a definit odată sionismul ca fiind o mișcare a unui evreu care trimite un al doilea evreu în Palestina pe banii unui al treilea evreu. Această remarcă ar fi putut foarte bine să își aibă originea în Babilonia, deoarece evreii babilonieni bogați au început să subvenționeze întoarcerea la Ierusalim a evreilor mai puțin norocoși și, în acest fel, a existat un flux continuu de evrei înapoi în patrie după primul exod în masă. Ierusalimul a devenit din nou prosper. Populația a crescut,

agricultura și comerțul au înflorit, iar tributul sporit pe care Cyrus îl prevăzuse a intrat în visteria sa.

Dar în Palestina, liderii evreilor erau îngrijorați. Țara, din toate punctele de vedere, era încă o națiune satelit. În orice zi, pe tronul Persiei putea urca un conducător care să nu aibă atitudinea tolerantă a lui Cyrus. Amenințarea expulzării sau a abrogării libertăților religioase ar putea atârna într-o zi deasupra capetelor lor. Ce măsuri suplimentare ar putea. Liderii evrei să ia pentru a preveni dispariția etnică a evreilor într-o astfel de eventualitate? Problema, considerau ei, nu mai era cum să supraviețuiască ca evrei individuali, ci cum să supraviețuiască ca popor evreu recognoscibil. Putea fi un sentiment de evreitate înrădăcinat chiar mai adânc în sufletul evreilor decât îl împinseseră profeții? Ar putea un astfel de sentiment să fie împins în inconștient atât de adânc încât să devină o parte a personalității totale? Aceste răspunsuri au fost oferite de conducătorii unui al doilea exod în masă al evreilor din Babilonia către Ierusalim.

Masa evreilor din primul exod babilonian fusese în cea mai mare parte formată din zeloți și din cei săraci. În ciuda acestui fapt, ei aveau un triumvirat de conducători dintre cei mai distinși - doi prinți și un Mare Preot zadocit¹². Prințul Șeșbațar și prințul Zorobabel erau descendenți ai casei regale a lui David și amândoi sperau să devină regi ai lui Iuda. Ieșua, zadocitul, spera să fie uns Mare Preot. Doar visul lui Jeshua s-a realizat. Șeșbațar, care a început reconstruirea Templului pe care babilonienii îl distruseseră, dispare în mod misterios din paginile Bibliei. Zorobabel, care a terminat Templul, dispare la fel de misterios. Un indiciu pentru dispariția lor bruscă este furnizat în Vechiul Testament (Ezra și Zaharia), care sugerează că evreii au încercat să-i încoroneze rege pe fiecare dintre ei. Este foarte posibil - și aceasta este o conjectură - ca perșii, care nu tolerau înființarea unei case regale în Iuda, să-i decapiteze fără menajamente atât pe Șeșbațar, cât și pe Zorobabel pentru înaltă trădare. Pe de altă parte, perșii nu s-au opus unui Mare Preot evreu. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că citim în Vechiul Testament (Zaharia 6:11) că o coroană de argint și aur a fost pusă pe capul lui Jeshua atunci când a fost uns Mare Preot și conducător al Ierusalimului.

Încoronarea lui Jeshua ca Mare Preot a avut o mare importanță pentru evrei, deoarece le-a oferit o formă de autoguvernare în exil care era acceptabilă pentru cuceritorii lor, fără a trezi suspiciuni că ar fi încercat să stabilească un regat independent. După ce a fost condusă succesiv mai întâi de judecători, apoi de regi, Palestina avea să fie condusă, cu o scurtă întrerupere, pentru următorii cinci sute de ani de către Înalți Preoți. Cu toate acestea, Palestina nu a devenit niciodată o teocrație¹³ din cauza echilibrului de putere din cadrul democrației iudaice. Puterea Sinedriului și a Adunărilor Populare a menținut întotdeauna guvernul evreiesc sub control secular, nu preoțesc, deși capul titular, care rezidă în funcția de Mare Preot, i-a dat aparența exterioară a unei teocrații.

Liderii primului exod din Babilonia stabiliseră limitele politice ale patriei lor; liderii celui de-al doilea exod au stabilit cadrul spiritual. În căutarea răspunsurilor la problema supraviețuirii etnice se aflau doi evrei de rang înalt, Neemia și Ezra, ambii influenți în cercurile curții persane. Neemia, de asemenea descendent al lui Țadoc, era "paharnic al regelui", iar Ezra era scrib la curte. Amândoi au devenit pașii unui nou iudaism.

Neemia a fost numit guvernator al Iudeii de către regele persan. În calitate de guvernator, a promulgat legi de reformă socială, a stimulat comerțul și industria și a reconstruit zidurile din jurul Ierusalimului. Ezra auzise de starea de moral scăzut în rândul primilor coloniști din Iuda. El a devenit obsedat de misiunea de a stabili ferm și pentru totdeauna o conștiință iudaică în poporul său. Acest lucru, era convins, nu putea fi realizat decât prin restabilirea legii mozaice ca lege fundamentală. Această realizare a fost cea care i-a adus titlul de "Al doilea Moise".

În anul 458 î.Hr., cu permisiunea regelui persan, Ezra a condus al doilea exod în masă de 1.800 de evrei din Babilonia către Ierusalim. Aici Ezra și-a dat mâna cu Neemia. Prima mișcare a acestei alianțe dintre preot și aristocrat a fost interzicerea căsătoriilor mixte între evrei și neevrei, prima din istoria evreilor și prima interdicție de acest fel din lume. Această acțiune nu a fost pe placul multor națiuni. Gândiți-vă la tupeul acestei mici națiuni, abia eliberată din captivitate, care spunea, de fapt, că niciun bărbat sau femeie din orice altă națiune nu era suficient de bun pentru copiii lui Israel. Nici multor evrei nu le-a picat bine, iar Cartea lui Rut este considerată a fi fost scrisă în această perioadă ca un protest împotriva unei astfel de discriminări. Cu toate acestea, trebuie subliniat faptul că această acțiune nu a fost motivată de o filozofie a superiorității sau ca o respingere a altor popoare ca fiind inferioare, ci a fost strict o apărare împotriva unei viitoare diluări religioase. Poporul Ales trebuie să rămână ales. Acest edict Ezra-Neemia a avut o forță obligatorie cumulativă din ce în ce mai mare asupra evreilor și, în cele din urmă, avea să îi ajute să supraviețuiască valurilor de asimilare care aproape că i-au copleșit în perioada greco-romană, islamică și modernă.

Ca o a doua mișcare în direcția forjării unui caracter național religios și spiritual evreiesc, Ezra și Neemia au decis nu doar să revizuiască Cartea Deuteronomului, ci să adauge la ea alte patru Cărți ale lui Moise. Sub conducerea lor, preotul și savantul au lucrat cu sârguință pentru a fuziona cele mai importante dintre documentele mozaice divergente, inclusiv Deuteronomul lui Iosia, în cele cinci cărți ale Pentateuhului, și anume Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii și Deuteronomul. Toate cele cinci cărți ale lui Moise erau acum divinizate. De aici încolo, nu se mai putea face nicio eliminare, modificare sau adăugire la Pentateuh și nici nu s-a mai făcut.

"Cuiul" dramatic folosit de Iosia pentru a introduce versiunea sa de Deuteronom a fost folosit și în anul 444 î.Hr. de Ezra și Neemia pentru a introduce Pentateuhul. Arhieriei au fost trimiși în toate colțurile Imperiului Persan pentru a răspândi vestea că în ziua Anului Nou evreiesc cele cinci Cărți ale lui Moise, scrise de Moise, vor fi citite cu voce tare în fața întregului popor. Vestea era pe limba tuturor și, în acea zi de Anul Nou plină de evenimente, evreii din tot imperiul s-au înghesuit la Ierusalim. Pentru că oamenii începuseră deja să uite limba ebraică, au fost prezenți interpreți care să explice în aramaică toate pasajele dificile. Limba aramaică, Esperanto a creuzetului de popoare semite din Orientul Mijlociu, devenise vorbirea de zi cu zi a evreilor, precum și a zeci de alte națiuni semite.

Ideea de a avea interpreți s-a dovedit populară și a devenit o instituție permanentă în viața evreilor. Deoarece s-a decretat că nicio parte a Bibliei nu putea rămâne obscură, s-a dezvoltat o școală cunoscută sub numele de Midrash (care înseamnă "expunere"). Acești expozanți ai Bibliei

au devenit membri foarte respectați ai fiecărei comunități evreiești și au prefigurat academiile, sau yeshivas, care vor fi fondate de evrei la începutul erei creștine. Pentru ca poporul să nu uite Legea lui Moise, Ezra și Neemia au decretat, de asemenea, ca Pentateuhul să fie citit în fiecare sinagogă pe parcursul fiecărui an, în ziua de Sabat și de două ori în timpul săptămânii. Imediat după fiecare An Nou evreiesc, lectura era reluată cu primul capitol din Geneza.

Trebuie subliniat faptul că relatarea de mai sus a originii Pentateuhului nu este nicidecum universal acceptată. Noi am dat o explicație laică, la care mulți cercetători subscriu, dar nu toți. Un segment considerabil de oameni susțin că Pentateuhul este inspirat divin și scris de o singură persoană. În această carte am prezentat și vom continua să prezentăm punctul de vedere laic, fără să pretindem că aceasta este singura interpretare sau că un răspuns de orientare religioasă este mai puțin precis. Cărțile din Noul Testament, după cum vom vedea mai târziu, au fost introduse cam în același mod de oameni care doreau să fie declarate divine. Important este că, indiferent de explicația pe care o acceptăm, evenimentele au avut loc, iar aceste evenimente au modelat istoria. La opt sute de ani după moartea lui Moise, iudaismul evreilor a fost stabilit ca urmare a reformelor lui Iosia, a doctrinelor profetilor și a inovațiilor lui Ezra și Neemia.

Evreii babilonieni care se întorseseră la Ierusalim au adus cu ei dragostea lor pentru cărți. Ei au stimulat o nouă viață intelectuală în Palestina. Palestina și Babilonia au rivalizat în erudiție și fervoare intelectuală timp de multe secole, până când, la trei sute de ani după distrugerea Templului din Ierusalim de către romani, Babilonia a devenit sanctuarul și depozitarul învățaturii evreiești timp de o mie de ani. Evreii babilonieni au introdus, de asemenea, conceptul de sinagogă în Palestina, unde aceasta a existat alături de Templu. Cu toate acestea, sinagoga nu a înlocuit Templul ca importanță decât după distrugerea acestuia în anul 70 d.Hr. Dar, în ciuda existenței continue a cultului Templului din Ierusalim, sinagoga a căpătat o nouă formă atât în Babilonia, cât și în Palestina. Noua dragoste, pentru studiu, i-a adus pe evreii din toate clasele sociale și economice într-o comuniune mai strânsă. Acest respect comun pentru cunoaștere a schimbat rapid funcția sinagogii. Deoarece utilizarea sa a devenit triplă, sinagoga însăși a fost cunoscută sub trei nume, în funcție de serviciul pe care îl îndeplinea - Beth Tephila, "Casa de rugăciune"; Beth Hamidrash, "Casa de studiu"; și Beth Haknesseth, "Casa de adunare". (Cuvântul Knesseth este numele parlamentului Israelului de astăzi.) Această extindere a cadrului religios evreiesc pentru a include rugăciunea, învățătura și guvernarea a stabilit modelul pentru alte concepte care aveau să vină - și anume, cărți de rugăciune și liturghie standard, educație universală, libertatea de adunare și autoguvernare în exil, toate instituite mai întâi de evrei și adoptate ulterior de alte națiuni.

Visul lui Avraam și viziunea lui Moise privind un popor evreu unificat, care se supunea poruncilor Domnului Dumnezeu Iehova dintr-o constrângere interioară, se împlinise. Ei urmau acum să fie testați în creuzetul istoriei. Centrul civilizației se deplasa din Orientul Apropiat în Europa. Alexandru cel Mare al Macedoniei era în marș în căutarea imperiului, aducând cu el un nou mod de viață, o nouă civilizație și noi provocări pentru evrei.

II

EPOCA "APIKORSIMULUI"

Cum s-au apărat evreii de "Apikorsim" - grecii epicurei - și de statuile lor goale; și cum au supraviețuit măcelului militar în mâinile romanilor, care au devastat Ierusalimul și au interzis o mare parte a Palestinei pentru ei.

IATĂ CÂND S-A ÎNTÂMPLAT

PERIOADA GRECO-ROMANĂ 300 î.HR. - 300 D.HR.

CINCI

CULTURA PIN-UP CU MOMEALĂ

Ne gândim la elenizarea imperiului alexandrin ca fiind atotcuprinzătoare. De fapt, era ca o fustă cu cercuri; acoperea mult, dar atingea puțin.

Grecii cuceritori au încercat să schimbe Orientul Apropiat încadrând-o în această vastă fustă cu cerc. În interiorul ei și-au plasat mărfurile de artă, știință și plăcere, care constituiau elenismul lor exportabil. 14 O succesiune de lideri iudei i-a îndemnat pe evrei să reziste atracției culturii de pin-up elenizate. Ei au expus momeala din hedonismul grec, sau filosofia plăcerii, și i-au avertizat împotriva nebuniei de a comite sinucidere națională prin schimbarea moștenirii lor iudaice cu un "ersatz" de cultură greacă.

Introducerea elenismului în Orientul Apropiat în secolul al III-lea î.Hr. a semănat cu introducerea Renașterii în Polonia feudală în secolul al XV-lea d.Hr. În Polonia, nobilimea purta peruci pudrate și batiste stropite cu cele mai bune parfumuri franceze. Dar sub perucile pudrate se târau păduchii; în spatele mirosului de parfum se ascundea duhoarea trupurilor nespălate. În Orientul Apropiat, elenismul era pentru orașeni. În spatele fațadelor sclipitoare ale "orașelor grecești" se aflau cocioabele de noroi copt ale țăranilor orientali. Deși câțiva intelectuali păgâni citeau poezia greacă, marea majoritate a oamenilor erau analfabeți. Deși gândirea greacă a dominat Orientul Apropiat timp de șase sute de ani, nicio contribuție originală autohtonă la artă, literă sau filozofie nu s-a născut vreodată din această fuziune între Occident și Orient.

A existat o singură excepție - evreii. Deși cei mai mulți dintre ei au respins elenismul însuși, filosofia greacă a căzut pe un sol fertil. Deși evreii, în mare parte, s-au împotrivit filosofiei grecești, ei i-au stăpânit pe filosofii greci. Evreii au absorbit tot ceea ce aveau de oferit intelectualii greci. La tot ceea ce au împrumutat intelectual, au adăugat o notă evreiască. Grecii au preluat apoi aceste idei retușate de la evrei. Rezultatul a fost ceva ce niciunul dintre ei nu prevăzuse. Grecii au apărut într-o mantie confecționată de evrei, cunoscută sub numele de creștinism; evreii purtau o tunică filozofică grecească etichetată "talmudism" ¹⁵. Dar, în ciuda acestui împrumut extins unul de la celălalt timp de șase secole, grecii i-au privit pe evrei ca pe niște barbari fără maniere, iar evreii i-au văzut pe greci ca pe niște păgâni fără morală.

Cine erau acești greci și cum au ajuns să se amestece cu evreii - sau evreii cu ei? Istoricii nu știu prea multe despre originile lor timpurii, cu excepția faptului că, la fel ca și perșii, erau un popor arian. Cam în perioada în care Moise i-a scos pe israeliți din Egipt, grecii au invadat Peninsula Egee dinspre Câmpia Anatoliană din Asia Mică. Istoria greacă începe propriu-zis cu înființarea orașelor-state cheie Atena, Sparta și Corint în secolul al șaptelea î.Hr. aproximativ în momentul în care Israel a fost învins de asirieni. În secolele al V-lea și al IV-lea, Grecia a dat naștere unei succesiuni de oameni mari în aproape toate domeniile de învățare, cu excepția religiei.

Secolul al V-lea, apogeul realizărilor grecești, Epoca de Aur a Greciei, a fost, de asemenea, secolul ei de anxietate. Grecii au trăit sub amenințarea constantă a dominației din partea compatrioților lor arieni, perșii. În secolul al VI-lea, Persia își extinsese imperiul până la țărmurile Mării Egee, iar în secolul al V-lea Grecia era în programul de cucerire al Persiei. Nu a existat nicio îndoială cu privire la cine pe cine va anihila. Nu exista niciun motiv logic pentru a presupune că micile orașe-state grecești ar fi învins colosul din est, dar tocmai acest lucru s-a întâmplat în celebra bătălie terestră de la Marathon (490 î.Hr.) și în la fel de celebra bătălie maritimă de la Salamina (480 î.Hr.), unde grecii au spulberat forțele persane net superioare. A fost illogic, dar cum istoria nu se oprește niciodată să își ceară scuze pentru inconsecvențele sale, a continuat să fie illogică și a permis triburilor grecești să învingă armatele persane la nesfârșit.

Între înfrângerea perșilor, grecii s-au întors la distracția lor preferată - lupta între ei. Nu le-a trecut niciodată prin cap să urmărească inamicul învins în patria sa. Grecii credeau că civilizația lor este prea bună pentru barbari. De ce să-i invadeze și să fie împovărați cu problema guvernării și educării lor? Alexandru cel Mare a fost primul grec înregistrat care a avut idei diferite în această privință. El a visat la un imperiu mondial. În anul 334 î.Hr. a traversat Hellespontul cu 32.000 de infanteriști și a spulberat armatele unui imperiu care avea milioane de soldați sub comanda sa. Armatele persane au fost mai întâi înfrânte la râul Granicus, apoi anihilate în bătălia de la Issus, unde Alexandru a cerut capitularea necondiționată a lui Darius al III-lea. Imperiul persan a încetat să mai existe. Prin legea "învingătorului ia totul", evreii au trecut sub dominația greacă.

Dintr-un motiv inexplicabil, iudeii înfierbântați nu s-au luptat cu Alexandru, deși în trecut, fără să țină cont de șanse, nu ezitaseră să ia armele împotriva unor dușmani la fel de formidabili. În schimb, conform unei legende persistente, Marele Preot al Ierusalimului a condus o procesiune oficială pentru a-l întâmpina pe Alexandru (332 î.Hr.). Regele macedonean s-a atașat imediat de acești "barbari feroce" care, spre marea sa uimire, nu purtau cu ei niciun zeu vizibil pentru a-l saluta. Le-a acordat libertate politică și religioasă internă, un act care a făcut din el "sfântul protector" al evreilor, dacă se poate vorbi de așa ceva.

Ambiția lui Alexandru nu era doar de a întemeia un imperiu grec, ci și de a extinde cultura elenă în întreaga lume. El dorea ca oamenii de pe domeniul său să vorbească grecește, să acționeze grecește, să fie greci. Acest lucru a sperat să îl realizeze prin elenizarea tuturor provinciilor cucerite. Metoda sa de îndoctrinare a fost extrem de simplă, deși extrem de eficientă. În loc de sabie, Alexandru a folosit sexul. Pentru a instaura cultura greacă ca mod de viață în teritoriile cucerite, Alexandru a ordonat ofițerilor și oamenilor săi să se căsătorească cu populațiile indigene și să facă mulți copii. În decurs de zece ani, a fondat douăzeci și cinci de orașe grecești în Orientul Mijlociu, printre care, în primul rând, Alexandria din Egipt. Atât de eficientă a fost metoda sa de aculturație prin înseminare încât, dacă nu ar fi murit prematur la vârsta de 32 de ani, probabil că ar fi reușit. Succesorii săi, însă, au fost mai interesați de puterea militară și politică decât de propagarea idealului elenistic. De îndată ce Alexandru a murit, marele său domeniu a fost sfâșiat de săbiile generalilor săi disidenți. Trei dintre ei și-au disputat imperiul, dar niciunul nu a fost suficient de puternic pentru a-l cuceri, așa că fiecare a pus mâna pe o parte din el.

Antigonus a revendicat Grecia; Seleucus a pus stăpânire pe Asia Mică și Siria, fondând Imperiul Seleucid; Ptolemeu a pus mâna pe Egipt și Palestina, fondând Imperiul Ptolemeic.

Regii ptolemeici au aderat, în general, la filozofia "trăiește și lasă să trăiască". Atâta timp cât evreii palestinieni plăteau taxe, erau lăsați în pace. Ei s-au bucurat de o mare măsură de autoguvernare și de o libertate culturală și religioasă completă. Administratorul principal era Marele Preot, a cărui putere era ținută în frâu de către Sanhedrin, astfel încât să nu existe nicio șansă ca Marele Preot să confunde voința sa cu cea a lui Dumnezeu. Sanhedrinul acționa în dublă calitate de senat și de instanță supremă, membrii săi fiind aleși din familiile de frunte, din oamenii de știință și din intelectuali. Atunci când acționa ca instanță supremă, acest organism avea șaptezeci și unu de membri; atunci când judeca cazuri care implicau infracțiunea capitală, era compus din douăzeci și trei de judecători; în cazurile civile și infracțiunile penale mai puțin grave, era necesar un minim de trei membri.

Afirmația potrivit căreia sistemul de drept american se bazează parțial pe concepte romane a fost făcută atât de des încât o luăm de la sine înțeles, fără să examinăm sursa din care ar putea proveni legile romane. Asemănările remarcabile dintre legea romană, legea americană de astăzi și jurisprudența evreiască din zilele biblice sunt mai mult decât o simplă coincidență. Evreii au conceput, cu patru secole înainte de Hristos, un sistem juridic bazat pe demnitatea omului și pe egalitatea individuală în fața legii, în timp ce în Europa încă mai existau procese prin calvar până în secolul al XV-lea. Rabinii vedeau legea ca pe un vehicul pentru dreptate; legile fără dreptate erau considerate imorale. Chiar dacă evreii din acele vremuri nu aveau un sistem de juriu¹⁶, procedurile de punere sub acuzare și de judecată a unui acuzat erau similare cu procedurile din instanțele americane de astăzi. Acuzatul era prezumat nevinovat până la dovedirea vinovăției. Avea dreptul la un avocat și la un proces corect. Avea dreptul de a chema martori, de a-și confrunta acuzatorii și de a depune mărturie în nume propriu. Nu putea fi obligat să depună mărturie împotriva lui însuși și nu putea fi pus în pericol de două ori. Persoanei acuzate i se permitea să facă apel sau să ceară altora să facă apel în numele său, în cazul în care apăreau noi dovezi. Deși cea mai mare parte a populației era încă agricolă, mulți s-au orientat spre comerț și industrie, care i-au dus pe cei astfel angajați în toate avanposturile fostului imperiu alexandrin. Evreii au prosperat și s-au înmulțit. "Ei au pătruns în fiecare stat, astfel încât este greu de găsit un singur loc din lume în care acest trib să nu fi fost primit și să nu fi devenit dominant", scria geograful și filosoful grec Strabon în secolul I î.Hr. Fiecare oraș grec din Asia Mică avea o populație evreiască considerabilă. Dar, sub fațada de liniște, se desfășurau două lupte. Una era o luptă internă între evreii înșiși împotriva elenizării. Cealaltă era o luptă externă între Ptolemei și Seleucizi.

Când evreii au ajuns sub dominație grecească, adevăratul lor dușman a fost elenismul. Lupta ulterioară dintre greci și evrei a fost lupta dintre două idei împachetate pentru export - cultura elenă a lui Alexandru și religia iudaică a profeților. Profeții au învins.

Elenizarea evreilor a început discret. Mai întâi le-a infectat limba, manierele și obiceiurile; apoi le-a invadat morala, etica și religia. Prima a fost o pătrundere în timpul zilei, între nouă și cinci, când oamenii de afaceri evrei și greci se întâlneau în bazaruri și cafenele.

Al doilea a avut loc după ora cinci, când tinerii evrei și greci se întâlneau în săli de sport, teatre și cabarete.

Sub impactul asociațiilor de afaceri zilnice, evreii și-au asumat nume grecești din aceleași motive pentru care evreii americani de astăzi își anglicizează numele; vorbeau grecește din același motiv pentru care europenii educați vorbeau franceza în epoca barocă târzie; au renunțat la îmbrăcămintea tradițională evreiască pentru tunică grecească din același motiv pentru care chinezii și japonezii de astăzi au renunțat la costumele lor tradiționale pentru haine occidentalizate. Cuvinte grecești s-au strecurat în scrierile religioase evreiești. Chiar și sinagogile au început să semene cu templele grecești. Evreii din întreaga lume au avut un șoc, iar creștinii o surpriză tristă, atunci când săpăturile arheologice într-un fost avanpost greco-roman au scos la lumină o sinagogă evreiască, care la început a fost confundată cu un templu grec.¹⁷ Pereții acesteia erau acoperiți cu picturi frumoase și colorate, reprezentând scene biblice. Ele amintesc atât de mult de pictura bizantină, încât cercetătorii sunt acum, spre marea lor dezamăgire, sunt forțați să îi crediteze pe evrei ca fiind creatorii unei forme de artă considerate până acum strict creștine.

Întâlnirile sociale de după cinci ani dintre tinerii evrei și greci au avut un efect și mai coroziv asupra obiceiurilor tradiționale evreiești decât amestecul de afaceri de la nouă la cinci al bătrânilor lor.

Jocurile grecești erau extrem de populare și, în curând, luptele nud erau ceva obișnuit printre bărbații evrei. La teatru, cei mai tineri au intrat în contact cu sofisticarea urbană a grecilor, iar de aici ușa ducea la cabaret și la canapeaua concubinei. În curând, plăcerea a fost urmărită ca o politică, iar "nebunia s-a înălțat în filozofie". Drumul spre apostazie mergea de la banca din fața sinagogii la un loc în teatru, la îmbrățișarea hetaerei și la o bancă din fața unui templu păgân.

Așa cum oamenii de afaceri evrei au cedat în fața manierelor grecești și tinerii evrei în fața plăcerilor grecești, tot așa intelectualii evrei au cedat farmecelor filosofilor greci, pe care evreii ortodocși îi priveau cu mai multă îngrijorare decât pe curtezane. Aceștia din urmă puteau corupe doar trupul, în timp ce primii corupeau mintea. Dintre toți filosofii greci, epicurienii au fost selectați ca ținte speciale pentru condamnare. Epicurienii erau cinicii care învățau că zeii nu interveneau în treburile oamenilor. Ei învățau că era de datoria omului să se elibereze de superstiții precum pedeapsa și răsplata și că nu există moralitate și imoralitate, ci doar plăcere. Căutarea plăcerii, susțineau epicurienii, era singurul scop adevărat al omului. Sub impactul acestei denaturări a filozofiei lui Epicur, imoralitatea și licențiozitatea au înlocuit valorile tradiționale ale castității și fidelității. Atât de amenințătoare au fost pătrunderile făcute de epicurieni în rândul tinerilor evrei, încât însuși numele lor - "Apikoros" în ebraică - a devenit un blestem de temut, atât de adânc înrădăcinat încât persistă până în zilele noastre printre evrei.

Deși incursiunile elenizării au fost considerabile, majoritatea evreilor au rămas antihelenistici. Două filoane ideologice îi legau pe antihelenizatori. Una era prestigiul și puterea legii mozaice, considerată încă divină de către popor; cealaltă era credința fermă că linia regală davidică va fi restaurată. Încet-încet, aceste sentimente i-au forjat pe antihelenizatori într-un partid politic, ai cărui membri au devenit cunoscuți sub numele de hasidieni sau pietiști, care nu trebuie confundați cu hasidienii, o sectă religioasă evreiască care și-a făcut

apariția în Europa secolului al XVIII-lea. Partidul hasidean, care fusese inițial format ca protest împotriva băuturii și a chefurilor, s-a îndreptat acum împotriva epicureilor în special și împotriva a tot ceea ce este grecesc în general. Pe măsură ce tot mai mulți membri se alăturau stindardului său, a căpătat putere politică și a ajuns să joace un rol dominant în evenimentele care au urmat.

Timp de 125 de ani, Seleucizii și Ptolemeii s-au luptat pentru controlul Palestinei. În cele din urmă, după mai bine de un secol de lupte, regele seleucid, Antioh al III-lea, cunoscut sub numele de "cel Mare", a reușit să smulgă Palestina de la Ptolemei. Antiohus a continuat politicile tolerante ale foștilor săi conducători, permițându-le evreilor o libertate internă și mai mare, datorită aptitudinilor remarcabile pe care aceștia le-au demonstrat pentru autoguvernare.

Antioh avea ideea grandioasă de a unifica întregul fost imperiu alexandrin sub conducerea sa. Și-a trimis trupele în Egipt, unde a dat nas în nas cu romanii. O singură privire la legiunile romane și Antioh a scăpat. În ciuda retragerii sale rușinoase, el a simțit că ar putea să-i învingă pe romani dacă ar avea în spate doar un imperiu unificat și că un program intens de elenizare, care includea ridicarea de statui ale zeilor greci și ale lui însuși pe tot cuprinsul domeniului său, îi va oferi această unitate. Această campanie naționalistă a fost un succes în cea mai mare parte a imperiului său, dar s-a lovit de o piedică în Palestina. Evreii au argumentat că, prin purtarea armelor și plata taxelor către Antiohus, și-au dovedit loialitatea și buna cetățenie fără a fi nevoiți să o dovedească mai departe prin ridicarea de statui ale regelui în templele lor. Antioh a fost de acord, dar al doilea fiu al său, Antioh Epifanes, care a moștenit tronul în anul 176 î.Hr. după uciderea fratelui său, nu a fost de acord. Antiochus Epifanes a considerat că programul de elenizare început de tatăl său ar trebui să-i includă și pe evrei, nu pentru că ar avea ceva împotriva lor, ci ca o chestiune de principiu. Evreii nu puteau vedea lucrurile astfel. Rezultatul a fost un război tragic, cu accente comice și rezultate neașteptate.

Regii seleucizi aveau obiceiul de a numi guvernatorii care conduceau provinciile din regatul lor. În cazul evreilor, care aveau autonomie de guvernare, regele numea de obicei un Mare Preot recomandat chiar de evrei. Aristocrații evrei elenizați au crezut că ar fi în avantajul lor dacă l-ar ajuta pe Antioh în ambiția sa de a eleniza Palestina. Prin intrigi și mită, acești aristocrați l-au convins pe Antioh să numească în această funcție un preot evreu pe nume Iason, un elenizator de frunte în Palestina. Ceea ce 125 de ani de stăpânire ptolemeică și seleucidă nu reușiseră să aducă, Iason a realizat în douăsprezece luni. El a deschis porțile Templului pentru riturile păgâne. Statui grecești au fost introduse în Sfântul Sanctuar; preoți evrei îmbrăcați în costume grecești au oficiat rituri cultice grecești. Jocurile grecești executate de băieți evrei goi au devenit un spectacol obișnuit în curțile Templului. Trimiși evrei au fost trimiși la festivalurile păgâne pentru a reprezenta Ierusalimul. Mânia și resentimentele au dat în clocot. Evrei din toate straturile economice și sociale s-au adunat în rândurile hasideenilor, ai căror lideri, la fel ca profeții de cinci sute de ani mai devreme, au început să tune împotriva libertinajului și a idolatriei. Evenimentele care au avut loc acum nu au fost planificate. Pur și simplu s-au întâmplat așa.

Antioh Epifanes a fost atât de înrădăcinat în istoria evreiască ca un ticălos, încât puțini evrei pot vedea războiul care a urmat pentru ceea

ce a fost cu adevărat - nu o revoltă împotriva Seleucizilor tiranici, ci o revoltă a evreilor antihelenizatori împotriva evreilor elenizatori. Nimic antievreiesc nu a fost impus evreilor de către Seleucizi. Aceleași legi, drepte sau nedrepte, fuseseră aplicate tuturor. Toți s-au conformat, cu excepția evreilor. Nici vreun rege seleucid nu ceruse extremele impuse de Iason. Rebeliunea, declanșată de un eveniment neprevăzut, a fost pornită de evrei. Această rebeliune a fost cea care a invitat la represaliile care au urmat, nu nerespectarea de către evrei a programului de elenizare seleucidă.

Cu elenismul triumfător pe tărâmul său, Antiohus Epifanes a considerat că este timpul să pună în aplicare ideile prin fapte și a mărșăluit împotriva Egiptului. Un zvon a ajuns la evrei că ar fi fost ucis într-o bătălie cu romanii. Liderii partidului Hasidean au profitat de ocazie și au lovit în eliniștii evrei, eliminându-i definitiv pe toți oficialii și preoții evrei numiți de Antioh prin simplul truc de a-i arunca peste zidurile templului, o cădere de o sută de metri din care niciunul nu și-a revenit. Statuile i-au urmat pe oficiali peste zid. Apoi a început un masacru sistematic al tuturor elenizatorilor cunoscuți. Hasidienii au preluat conducerea țării.

Din păcate, fusese un zvon fals. Antioh era foarte viu și plin de furie. Nu făcuse decât să sufere aceeași umilitoare respingere din partea romanilor ca și ilustrul său tată. Confruntat cu un ultimatum din partea romanilor de a părăsi Egiptul și cu o revoltă în Palestina, Antioh a considerat că este mai prudent să-și descarce furia asupra evreilor. Și-a trimis armatele din Egipt în Ierusalim, unde a măcelărit fără sens 10.000 de locuitori, fără să se intereseze de apartenența lor politică. Un nou set de statui a fost instalat în Templu, iar un nou set de mari preoți a fost numit pentru a se ocupa de ele. La fel cum Alexandru cel Mare îi invitasă pe evrei să se stabilească în orașele sale grecești, Antioh i-a invitat pe păgâni să vină să se stabilească în Ierusalim pentru a dilua populația evreiască.

Dacă Antiohus s-ar fi oprit aici, ruptura ar fi putut fi vindecată. Dar, din nefericire, mândria sa rănită nu a permis acest lucru. Din pură răutate, el a scos în afara legii ziua de Sabat și a interzis circumcizia. Partidul hasidian, ai cărui membri fuseseră practic nimiciți în represaliile seleucizilor, a găsit acum noi adepți printre acei evrei care anterior se pronunțaseră pentru elenizarea moderată. O a doua revoltă era inevitabilă și, din nou, un eveniment total neprevăzut a declanșat-o.

Într-un orașel de lângă Ierusalim, un oficial grec a încercat să forțeze un preot evreu în vârstă să sacrifice zeilor greci. Numele preotului era Mattathias, din casa Hasmoneilor. Decât să comită acest sacrilegiu, Mattathias l-a ucis pe oficial. Antioh a ordonat noi represalii, iar populația evreiască s-a ridicat în masă în apărarea lui Mattathias, care, împreună cu cei cinci fii ai săi, a preluat acum conducerea războiului. Ei au devenit cunoscuți sub numele de Macabeii - de la cuvântul ebraic pentru "ciocan" - pentru că, în bătălie după bătălie, au dat "lovituri de ciocan" armatelor seleucizilor.¹⁸ A fost începutul unui război acerb, un nou tip de război, primul război religios din lume, purtat cu o hotărâre crâncenă, fără să țină cont de costuri și sacrificii.

Cu uimire, grecii seleucizi au privit cum acest popor a murit cu stoicism și eroism pentru idei, nu pentru posesiuni. Disprețul lor față de evreii "barbari" s-a schimbat în respect și admirație. Ei nu puteau înțelege acest tip de război. Era de la sine înțeles că, atunci când armatele unei

țări erau înfrânte, capitala ocupată, regele capturat, templul și zeii zdrobiți, poporul se supunea în mod firesc. Dar acești evrei nu s-au supus. În timp ce fiecare evreu își purta templul în inimă, Seleucizii și-au dat seama cu părere de rău că vor trebui să-i ucidă pe toți pentru a le ucide ideile religioase. Pe măsură ce fiecare evreu se împotriva să fie ucis, a urmat o luptă amară și îndelungată. Legenda Macabeilor s-a răspândit în întreaga lume elenă.

La început, Antioh nu s-a gândit prea mult la această rebeliune. El a trimis o mică forță expediționară, de mare forță, împotriva Macabeilor pentru a le da o lecție. Evreii au anihilat-o. Înțepenit de această înfrângere neașteptată, Antioh a adunat o armată uriașă, de primă mână, și a marșăluit în fruntea ei împotriva Ierusalimului. Era atât de încrezător în victorie, încât a adus cu el un batalion de licitatori de sclavi și a distribuit în tot imperiul afișe care citeau cele mai recente prețuri pentru sclavii evrei. Dar ghicitorii săi au citit greșit stelele. În 164 î.Hr. evreii i-au spulberat armatele și au recucerit Ierusalimul. Templul a fost curățat de toți idolii și redat lui Dumnezeu, dând naștere sărbătorii Hanukkah, care comemorează această victorie.

Războiul cu Seleucizii a durat douăzeci și cinci de ani. Armele evreiești au fost binecuvântate nu numai cu vitejie, ci și cu succese continue. Au câștigat bătălie după bătălie și, încet-încet, Seleucizii s-au retras de pe teritoriul palestinian. Antiohus Epifanes a murit fără să-și realizeze visul de a-i vinde pe evrei pe piețele de sclavi din lume. Succesorul său le-a oferit evreilor libertate religioasă deplină, dar, îmbujorați de victorie, evreii au ținut cu dinții de independența totală și au dus războiul până în teritoriul inamic. Nesiguri de victoria finală, Seleucizii le-au oferit acum independența, iar evreii, epuizați de un sfert de secol de lupte, au acceptat.

Unul câte unul, patru dintre cei cinci fii ai lui Matatia au fost uciși în acest război prelungit. Simon, singurul supraviețuitor, a semnat tratatul de pace în anul 143 î.Hr. După un război incredibil, imposibilul fusese realizat - un nou regat iudaic al lui Iuda fusese înființat.

ȘASE

LUPTA CARE A EȘUAT

În anul 143 î.Hr., odată cu a doua întemeiere a lui Iuda, poporul evreu avea 1.857 de ani. În acest moment, conform filosofiilor Spengleriană și Toynbeeiană, istoria ar fi trebuit să-i îngroape, omenirea să-i fi uitat, iar arheologii să-i fi redescoperit. Dar Dumnezeu, soarta sau circumstanțele oarbe au vrut altfel. Evreii nu numai că erau foarte vii, dar, fără să vrea, erau ocupați să formuleze căi și mijloace pentru distrugerea regatului lor nou înființat.

Deși Simon, singurul fiu supraviețuitor al lui Matatia, nu a fost niciodată uns rege, el este totuși considerat primul din dinastia Hasmoneilor. Oficial, el a fost Mare Preot al Ierusalimului și guvernator al lui Iuda. A fost un conducător înțelept și isteț. Și-a dat seama că Seleucizii și Ptolemeii nu făceau decât să aștepte un moment prielnic pentru a lovi din nou în Iuda. Anticipând steaua în ascensiune a Imperiului Roman, a semnat un pact de apărare reciprocă cu romanii pentru a preveni o viitoare invazie a Seleucizilor și Ptolemeilor. Un celebru limerick parodiază consecințele acestei acțiuni:

Era o tânără din Niger

Care zâmbea în timp ce călărea pe un tigru;

Se întorceau de la plimbare

Cu doamna înăuntru

Și zâmbetul pe fața tigrului.

Timp de aproape optzeci de ani zâmbetul a fost pe fața călărețului tigrului roman; După aceea, zâmbetul a fost pe fața tigrului care l-a înghițit pe călărețul evreu. Totuși, nu perfidia romană, ci luptele interne ale Hasmoneilor au fost cele care au dus la căderea noului regat. O ruptură politică clasică a divizat fatal casa Hasmoneilor, punând frate contra frate, tată contra fiu, popor contra conducător. La mijloc clocotea problema elenismului. La vârf fierbeau trei partide politice, fiecare dintre ele contribuind la distrugerea Ierusalimului, la dispersarea evreilor și la crearea creștinismului.

Am văzut cum măsurile represive nechibzuite ale lui Antioh Epiphanes i-au împins pe evreii de toate gradele religioase și clasele economice sub un singur stindard, cel al hasideenilor, ca protest nu împotriva elenismului, ci împotriva negării libertății religioase. Mulți evrei, în special cei bogați și aristocrați, au dorit o măsură de elenizare fără ca iudaismul să dispară. Acum că victoria asupra Seleucizilor era obținută și amenințarea anihilării era îndepărtată, nu mai era nimic care să țină aceste grupuri divergente împreună. În lipsa unei contrapresiuni, presiunea internă a elenizatorilor iudei i-a făcut pe hasideeni să explodeze în trei partide noi, separate - esenienii, fariseii și saducheii.

Membrii esenieni proveneau din nucleul fostului partid hasidian. Dar esenienii nu aveau gustul politicii și s-au retras din activitățile seculare pentru a-și dedica întreaga viață contemplației religioase. Cu timpul, ei și-au format propriile comunități religioase, așa cum au făcut și quakerii și amish în America. Evreii esenieni au dezvoltat o religie mesianică, dând naștere ideilor care aveau să joace un rol dominant în viața lui Ioan Botezătorul și a lui Iisus.

Anti-elenizatorii din partidul hasidian, care nu puteau fi de acord cu esenienii în ceea ce privește opiniile lor extreme și retragerea din viață, s-au separat într-un al doilea partid cunoscut sub numele de "farisei" sau "separatiști". Pe de altă parte, pro-helenizatorii, care se alăturaseră hasideenilor doar pentru a lupta împotriva unui dușman comun, au format acum propriul lor partid, saducheii. Cu timpul, tensiunea politică dintre saducheii și fariseii a crescut în intensitate până când, în cele din urmă, a izbucnit un conflict deschis. Paradoxul conflictului dintre saducheii și fariseii era că, în timp ce saducheii erau liberali în opiniile lor politice și conservatori în gândirea lor religioasă, fariseii erau conservatori în politica lor și liberali în religie. Saducheii reprezentau Templul, Preotul și Sacrificiul - conceptul pre-profetic al iudaismului. Fariseii reprezentau Sinagoga, Rabinul și Rugăciunea - conceptul post-profetic al iudaismului. Saducheii erau partidul aristocraților și al clasei preoțești; fariseii erau partidul oamenilor de rând.

Saducheii reprezentau punctul de vedere politic liberal și luminat. Ei considerau că nici țara lor, nici iudaismul nu ar fi fost puse în pericol de o cantitate rezonabilă de influență culturală elenă, în același mod în care mulți evrei americani de astăzi cred că pot îmbrățișa în siguranță cele mai bune caracteristici ale vieții americane fără a fi nevoiți să renunțe la iudaismul lor. Când Iisus a predicat în Galileea și la Ierusalim, saducheii nu l-au considerat un radical, ci un fanatic - cu alte cuvinte, un fariseu.

Fariseii, din nou, îi priveau pe saducheii ca pe niște conservatori, pe esenieni ca pe niște zeloți, iar pe ei înșiși ca pe niște liberali. Erau

împotriva elenizării, deoarece reprezenta o cultură străină, dar nu erau împotriva dezvoltării unui liberalism cultural și politic propriu. Ei credeau în principiul evoluției religioase. Fariseii puneau accentul pe noua Lege orală, o serie de reinterpretații ale legii mozaice. Ei au fost responsabili de introducerea în iudaism a elasticității care a făcut posibilă supraviețuirea sa în vremurile de stres care se anunțau. Problemele dintre cele două părți au început după ce Simon a fost ucis de ginerele său. Fiul lui Simon, Ioan Hyrcanus, a fost încoronat rege și uns Mare Preot, fuzionând cele două funcții într-una singură. În acest dublu rol de rege și Mare Preot, a reușit să își jignească propriul partid, fariseii. A angajat mercenari străini, a bătut monede cu numele său și a jefuit mormântul regelui David, luând din el trei mii de talanți de argint. Fariseii au fost atât de înfuriați de acțiunile sale încât i-au cerut să renunțe la funcția de Mare Preot. Într-un acces de furie, Hyrcanus și-a schimbat apartenența la partidul saducheilor și i-a înfuriat și mai mult pe farisei prin introducerea mai multor măsuri elenizante. Ruptura s-a adâncit.

Hyrcanus a extins granițele Palestinei prin anexarea teritoriilor păgâne ale idumeilor și galileenilor, în jurul anului 135 î.Hr. și apoi a comis un act care avea să aducă țării sale o suferință de nedescris. El i-a convertit pe păgânii idumeeni și galileeni la iudaism prin sabie. Din Idumea a venit unul dintre cele mai mari flageluri ale evreilor, un rege, urât de evrei, dar numit de istorie "Irod cel Mare". Galileenilor le-a predicat pentru prima dată Iisus Hristos doctrinele sale eseniene, aproximativ 150 de ani mai târziu, și tot în Galileea a făcut primii săi convertiți.

Crima, fratricidul, matricidul și regicidul, au marcat ascensiunea lui Aristobul I, fiul lui Hyrcanus, la tron. Hyrcanus, dându-și seama din propria experiență de pericolele de a avea regele și Marele Preot reunite într-o singură funcție, făcuse planuri pentru ca soția sa să îi succeadă la tron și pentru ca Aristobulus să îi succeadă la funcția de Mare Preot. Aristobulus a gândit altfel. Și-a ucis mama și un frate, și-a întemnițat ceilalți frați și a pus mâna atât pe tron, cât și pe veșmintele de Mare Preot. A fost un saducheu înfocat care și-a dus ideile de elenizare la extreme ofensatoare. Din fericire, domnia sa a durat doar un an și a fost succedat de fratele său, Alexandru Janneus.

Janneus a fost un conducător despotice și violent care a menținut o stăpânire de fier asupra țării cu ajutorul mercenarilor străini. Și el a extins granițele Palestinei până când aceasta a egalat în mărime ceea ce fusese sub conducerea regelui David. În timpul domniei sale, schisma dintre farisei și saduchei a ajuns la punctul de ruptură. A izbucnit războiul civil. Poate că acum a avut loc cel mai ironic eveniment din istoria evreilor. Fariseii au cerut ajutorul Seleucizilor, iar aceștia le-au cerut ajutorul cu o armată invadatoare. În ultimul moment, fariseii și-au dat seama de nebunia de a se alia cu dușmanii lor de moarte și s-au alăturat lui Janneus pentru a-i învinge. Acum că pericolul era evitat, Janneus s-a răzbunat teribil pe conspiratorii farisei, o răzbunare la fel de sângeroasă ca oricare alta din istorie. Din fericire pentru Palestina, domnia sa s-a încheiat rapid în anul 78 î.Hr. I-a succedat soția sa, Alexandra, care s-a dovedit a fi cea mai capabilă dintre conducătorii hasmoneeni.

Domnia reginei Alexandra, oricât de scurtă ar fi fost (78-69), a fost numită o Epocă de Aur. Ea a instituit vaste reforme sociale. La sfatul fratelui ei, un rabin, a înființat școli elementare gratuite și a făcut

învățămintul primar obligatoriu pentru băieți și fete. În primul secol înainte de Hristos, într-o lume plină de analfabetism, analfabetismul în rândul evreilor din micul regat al Palestinei a fost practic alungat. Cu toate că istoricul său a fost ilustru în gândirea socială, a comis o gravă eroare politică. A fost cu ardoare pro-farisee, iar când a devenit regină a fost rândul saducheilor să simtă oțelul răzbunării răzbunătoare. Dezastrul nu avea să mai fie amânat prea mult.

Tema rivalității dintre doi frați joacă un rol aproape obsesiv în istoria evreiască. Biblia este plină de astfel de rivalități - Cain și Abel, Isaac și Ismael, Iacov și Esau, Solomon și Adonia, iar acum Hyrcanus al II-lea și Aristobul al II-lea, fiii Alexandrei. Această rivalitate avea să aibă consecințe dezastruoase. Cum nicio regină nu putea deveni Mare Preot, Alexandra l-a numit pe fiul ei cel mare, Hyrcanus, un fariseu, în această funcție. Când ea a murit, Hyrcanus a preluat și el tronul. Fratele său, Aristobulus, un saducheu, a condus o rebeliune împotriva acestei uzurpări și, cu ajutorul preoțimii, Hyrcanus a fost detronat. A izbucnit războiul civil. Cu ajutorul nabateenilor vecini, Hyrcanus și-a smuls tronul înapoi de la fratele său. Căutând răzbunare, Aristobulus a cerut ajutorul romanilor. Soarta a făcut ca, în momentul izbucnirii războiului civil în Palestina, în anul 67 î.Hr., romanii, sub conducerea lui Pompei, să fi încheiat cucerirea Siriei, plasându-și armatele chiar la granița Palestinei. Romanii i-au ordonat lui Hyrcanus să-l dea jos de pe tron și să-l scoată din țară. Atât de mare era teama de puterea militară a Romei, încât Hyrcanus a făcut exact acest lucru. Aristobulus s-a întors la putere.

Istoria evreilor în acest moment seamănă cu o comedie livresc Gilbert și Sulan, cu excepția dezastrului din ultimul act. Hyrcanus a apelat la Pompei pentru a fi repus pe tron ca moștenitor de drept; Aristobulus a pledat pentru a-și păstra postul de Pretendent de drept, iar fariseii, sături de toți regii, l-au rugat pe Pompei să nu-i recunoască pe niciunul dintre ei. Pompei i-a ascultat pe toți trei, dar nu a ținut cont de niciunul. În anul 63 î.Hr. a mărșăluit în Regatul Macabeu al Iudeii, l-a cucerit și l-a redenumit Iudeea.

După șaptezeci și șase de ani de independență a celui de-al doilea regat al lui Iuda, nepoții primului rege macabeu au distrus ceea ce Simon Macabeu făcuse. Lupta pentru libertate începută de bătrânul preot și patriarh, Mattathias, eșuase.

ȘAPTE

ROMÂNIA, CEZARISMUL ȘI REBELIUNEA

Cine erau acești romani cuceritori?

Din nou, ca și în cazul grecilor, istoricii nu știu cu certitudine.

Legenda spune că, pe vremea când Isaia își creiona proza nemuritoare în Iuda, o lupoaică de părinți necunoscuți îi îngrijea pe Romulus și Remus, viitorii fondatori ai Romei (753 î.Hr.), până la o bărbăție robustă și barbară. Timp de trei sute de ani, primii romani s-au luptat să se impună în istorie. Și-au început cariera prin exterminarea etruscilor, o rasă extrem de civilizată, cu o cultură avansată, care îi precedase în Italia. Acest început de bun augur aproape că s-a încheiat brusc când triburi sălbatice cunoscute sub numele de gali au invadat câmpiile italiene din pădurile Germaniei. După un secol de lupte, romanii au reușit să-i alunge. A doua invazie, o mie de ani mai târziu, avea să aibă mai mult succes.

O serie de războaie mici și mari au făcut din Roma stăpâna lumii în cele trei secole dintre 350 și 50 î.Hr. Trei războaie samnite i-au făcut pe

romani stăpâni peste Italia Centrală. Trei războaie punice i-au făcut stăpâni pe toată Italia, Spania și Africa de Nord. Trei războaie macedonene au adus întreaga Grece sub stăpânirea romană. În zorii secolului I î.Hr. romanii se aflau la periferia Asiei Mici. În față le făcea semn fostul imperiu al lui Alexandru.

Între timp, în Roma însăși, o luptă înfricoșătoare pentru putere lua contur. Era pe cale să renunțe la forma sa republicană de guvernare pentru un împărat și o dictatură. Cu toate acestea, schimbarea nu a fost atât de mare pe cât o prezintă în general mulți istorici. Roma fusese întotdeauna o contradicție în termeni. Și-a început viața ca o republică, dar nu a fost niciodată o democrație. A fost un stat guvernat de patricieni - bogații - cu câte o bucătică politică aruncată din când în când plebeilor - săracii. Membrii Senatului și consulii aflați la putere proveneau doar din rândurile patricienilor. De războaiele de succes nu beneficiau plebeii, care deveneau tot mai săraci, ci doar patricienii, care deveneau tot mai bogați.

Orice lege care a prevalat în Roma în trecut s-a destrămat în acest secol. Râpăcită, corupția și cruzimea care îi caracterizaseră dintotdeauna domnia au atins un crescendo. Justiția, ca și funcțiile publice, a fost cumpărată, iar mita a devenit o ocupație publică onorată. Bills of attainder, deghizate în legi, îi înșelau pe oameni de pământurile lor; împrumutul de bani la dobânzi usurpatoare, cum ar fi 10% pe lună, era un privilegiu patrician, iar micii datornici care nu-și plăteau datoriile puteau fi ruși în chinuri. Vânzarea propriilor copii în sclavie pentru a scăpa de această soartă crudă era atât de comună încât nu mai stârnea compasiune. Războaiele reușite inundaseră țara cu sclavi în asemenea abundență încât munca liberă și libera inițiativă au dispărut practic. Pe măsură ce distincțiile de clasă s-au accentuat, prăpastia dintre cei fără pământ și cei cu proprietăți a devenit o prăpastie de neocolit. Un demagog după altul a reușit să ajungă la putere prin mită și trădare. Și-au măcelărit adversarii, au împodobit Senatul cu capetele tăiate ale celor uciși și au împânzit autostrăzile cu trupurile răstignite ale celor capturați. Acest amestec de romanism și sălbăticie a generat un cezarism prin intermediul a trei mari revolte ale sclavilor și trei războaie sociale.

În timp ce această vărsare de sânge s-a desfășurat în Roma însăși în numele legii, o altă campanie de vărsare de sânge s-a desfășurat în afara Romei în numele gloriei. Trei războaie mitridatice au adus fostul imperiu alexandrin în orbita romană. În timpul celui de-al treilea Război Mithridatic (74-64 î.Hr.), o campanie militară condusă de Gnaeus Pompei a adus Iuda în luptă în rețeaua romană de națiuni captive.

După războiul său de succes din Orient, Pompei, îmbogățit de pradă, s-a întors la Roma pentru a face o ofertă pentru puterea supremă. Alți doi romani, Marcus Crassus și Iulius Caesar, l-au anticipat, iar impasul rezultat a fost încheiat printr-o fuziune de forțe cunoscută sub numele de Primul Triumvirat. Pompei, soldatul, îi reprezenta pe senatori; Crassus, finanțistul, îi reprezenta pe patricieni; iar Cezar, aristocratul care pretindea că descinde din Venus și Jupiter, reprezenta plebeii. Dar ambiția s-a dovedit a fi mai puternică decât prietenia. Triumviratul a sfârșit în război și a murit în bătălia de la Pharsalus (48 î.Hr.), în Tesalia, Grecia, unde Pompei a fost învins. Cezar a devenit acum consul cu numele, dar dictator absolut în realitate. Roma s-a debarasat de orice pretenție de democrație.

După înfrângerea sa, Pompei a fugit în Egipt, cu Cezar în urmărire. Aici, Pompei a găsit moartea în mâinile unui asasin, iar Cezar a întâlnit dragostea în brațele reginei Egiptului, Cleopatra, care nu era egipteană, așa cum se pretinde adesea, ci o prințesă greacă, ultima suverană supraviețuitoare a casei lui Ptolemeu, numită astfel după numele generalului grec care a fondat dinastia respectivă. În timp ce Cezar făcea dragoste cu Cleopatra, legiunile sale au invadat Egiptul, iar elanul le-a purtat peste granițele lui Iuda. Ierusalimul a trecut acum de sub stăpânirea lui Pompei la cea a Romei. Pentru pierderea țării sale, Cezar i-a oferit Cleopatrei un fiu ca premiu de consolare. Evreii au primit taxe. Idila dintre Cezar și Cleopatra a avut un sfârșit tragic atunci când Octavian Augustus a succedat la purpură după asasinarea lui Cezar de către Brutus. Octavian a deposedat-o pe Cleopatra de țară, titlu și bogății. Decât să ajungă în procesiunea triumfală a acestuia la Roma (30 î.Hr.), ea s-a sinucis. Acesta a fost sfârșitul Imperiului Ptolemeic.

Romanii erau acum conducătorii lumii. Deși se plimbau pe fața pământului cu drepturi de cuceritori, exista un curent de inferioritate în fanfaronada lor. Acest complex de inferioritate a fost un dar primit de la vecinii lor de alături, grecii.

Relația unică care a existat între Grecia, națiunea cucerită, și Roma, cuceritorul, este rezumată în mod strălucit în expresia lui Edgar Allan Poe "Pentru gloria care a fost Grecia, / Și măreția care a fost Roma". Această relație ar putea fi comparată cu cea dintre o amantă și amantul ei - amanta, Grecia, frumoasă, cultă, arogantă; amantul, Roma, puternică, bogată, neaoșă. Romanii nu au putut niciodată să-și spele semnul inferiorității și au simțit acut lipsa lor de cultură și incapacitatea de a produce una. În zadar au încercat să compenseze această lipsă printr-un spectacol tot mai mare de măreție. Dar Roma a rămas "negustorul devenit domn", mereu neliniștit în prezența aristocrației culturale a Greciei învinse.

În ciuda succeselor lor pe câmpul de luptă, romanii au continuat să fie complet dependenți de Grecia pentru ideile lor. Ei erau "oamenii practici", antiintelectuali. Oricare ar fi fost arta, literatura și știința pe care Roma le-a produs, nu erau decât copii de mână a doua ale originalelor grecești. Roma cunoștea doar forța ca metodă de contracarare a invaziei de idei noi. În momentul în care istoria a despărțit Roma de Grecia, Roma s-a destrămat. Când nu a mai avut Grecia pentru a-i hrăni artele și științele, Roma a cedat din punct de vedere cultural și politic în fața invaziilor barbare.

Unii istorici au făcut o paralelă între relația dintre Roma și Grecia, pe de o parte, și America și Europa de Vest, pe de altă parte. Potrivit acestora, vest-europenii, ca și grecii, sunt intelectualii, deschizătorii de drumuri în literatură, inovatorii în artă și teoreticienii în știință. Americanii, susțin ei, sunt, la fel ca romanii, antiintelectuali în gândirea lor, adepți în literatură, copiiști în artă și tehnicieni în știință. Edificiile intelectuale, artistice și științifice americane sunt simple suprastructuri care se sprijină pe deschiderile de drumuri europene și, deși cultura americană poate avea devierile sale față de cea a Europei de Vest, ea este în esență o palidă imitație a modelului european original. În cazul în care America ar fi despărțită vreodată de Europa, concluzionează ei, zilele Statelor Unite ar fi numărate, deoarece America, neavând nimic intelectual care să o susțină, ar stagna din lipsă de idei, la fel cum a făcut Roma când a fost despărțită de Grecia.

Dacă teoria de mai sus este adevărată, aceasta ar ajuta la explicarea motivului pentru care romanii nu au avut niciodată un impact cultural asupra evreilor. Pe toată durata dominației romane, grecii au fost cei care au continuat să influențeze viața intelectuală evreiască. Romanii au afectat doar condițiile fizice ale existenței evreiești. Prinși între mintea Greciei și sabia Romei, evreii au executat un număr de echilibru de patru sute de ani sub, peste și între capcanele pe care le-au întâlnit în aceste patru secole. Dintre popoarele înfrânte care au devenit parte a Imperiului Roman - toate rămășițele unor regate și dinastii mari și puternice - evreii au fost cei care au fost sortiți să fie primii care să întrerupă șirul norocului în cursul cuceririi de către Roma.

Stăpânirea romană asupra Iudeii (sau Iudeea, așa cum a fost redenumită de către cuceritorii ei) a început în cele mai proaste circumstanțe posibile, cu războaie civile care făceau ravagii în ambele națiuni.

Pompei, care a cucerit Iudeea nu în numele Romei, ci în numele său, a fost conducătorul militar al acestei țări din 63 până în 48 î.Hr. dar a numit un evreu și un idumeu pentru a guverna țara în locul său. Acum că Iudeea nu mai era independentă, Aristobul și Hyrcanus, cei doi fii ai reginei hasmoneene Alexandra, și-au inversat rolurile anterioare.

Aristobulus, saducheul, s-a împotrivit guvernării lui Pompei. Hyrcanus, fariseul, s-a supus acestuia. Prin urmare, Pompei l-a făcut pe Hyrcanus Mare Preot și etnarh (denumirea romană pentru un conducător al unui popor) al Iudeii. Dar a numit, de asemenea, un idumean pe nume Antipater drept consilier politic al lui Hyrcanus. Acesta a fost începutul tragediei iudaice sub stăpânirea romană.

Antipater este unul dintre cele mai neplăcute personaje din istorie.

Antipater a fost cel care îl sfătuisese anterior pe Hyrcanus să ceară ajutorul nabateenilor în lupta sa pentru putere cu fratele său

Aristobulus. Rezultatul cu succes al acelei lupte i-a adus lui Antipater o mare influență în Iudeea. El era, de asemenea, un lingușitor, servil oricărui roman despre care credea că va câștiga. Făcându-i jocul lui Pompei, a fost numit guvernator al Idumei. După înfrângerea lui Pompei în bătălia de la Pharsalus (48 î.Hr.) în Grecia, Cezar a preluat conducerea Iudeii în numele Romei. Antipater a jucat acum în fața lui Cezar, care l-a numit administrator al Iudeii. Când Cezar a fost asasinat, Antipater l-a lingușit pe Cassius, unul dintre conspiratorii la uciderea lui Cezar. După ce Antipater a murit în anul 43 î.Hr., otrăvit de membrii iubitori ai familiei la un ospăț cu concubinele sale, a fost succedat de fiul său Irod.

Fiul învățase de la tatăl său. Văzând steaua în ascensiune a lui Octavian (Augustus), Irod s-a îndreptat spre Roma. S-a înregimentat în favoarea lui Octavian și a fost numit rege al evreilor. Primul act al lui Irod a fost să-l execute pe Hyrcanus. Aristobulus fusese capturat de romani și trimis la Roma, unde a murit otrăvit. Dinastia Hasmoneilor, instaurată într-un fulger de glorie, ajunsese la un sfârșit lipsit de glorie.

În timp ce Irod se afla la Roma, în Iudeea a avut loc un interludiu fantastic. Mai rămăsese un descendent al Hasmoneilor, Antigonus, fiul lui Aristobulus. Când tatăl său a fost capturat de romani, Antigonus a fugit în Parthia și i-a convins pe parțieni să mărșăluiască sub comanda sa împotriva stăpânilor romani ai Ierusalimului. Spre propria sa surpriză, Antigonus i-a învins pe romani și i-a alungat din Iudeea. El a făcut din nou din Ierusalim capitala unei Palestine independente, cu el însuși ca rege și Mare Preot.

Irod, care fusese proclamat rege al iudeilor de către romani, a fost scos din minți de furie. Timp de trei ani, Antigonus a reușit să-l țină la distanță pe Irod și legiunile sale romane împrumutate, dar, în cele din urmă, a fost forțat să se predea în fața superiorității numerice a romanilor. În anul 37 î.Hr. Irod și romanii au capturat Ierusalimul, iar Antigonus și patruzeci și cinci de membri ai Sinedriului suspectați de conspirație au fost uciși. În sfârșit, Irod a putut să se așeze pe tronul Iudeii. Ultima întorsătură a ironiei avusese loc. Idumeii, care fuseseră convertiți cu forța la iudaism cu optzeci de ani în urmă de către Ioan Hyrcanus, fiul fondatorului dinastiei Hasmoneilor, îi conduceau acum pe cei care îi convertiseră.

Poate că pentru alții este clar de ce Irod a fost numit "cel Mare", dar pentru evrei a rămas întotdeauna un mister. Irod a fost arhimandritul timpului său. El a ucis patruzeci și cinci de membri ai Sinedriului, reducând acest organism judiciar, altădată independent, la statutul de ștampilă de cauciuc. I-a intimidat pe marii preoți pentru a-i supune cu amenințări de asasinat. Și-a ucis rivalii, soția preferată și câțiva dintre fiii săi și, potrivit Evangheliei după Matei, l-a imitat pe faraonul biblic ordonând executarea tuturor copiilor de sex masculin din Betleem, deoarece se temea de o profeție potrivit căreia acolo se va naște un rival la tronul său.

Deși majoritatea evreilor îl disprețuiau și îl urau pe Irod, l-au acceptat ca rege pentru că una dintre cele zece soții ale sale a fost Mariamne, o prințesă macabee. El a avut doi fii de la ea, iar evreii sperau că unul dintre ei va moșteni tronul și va readuce neamul Macabeilor în Iudeea. Dar Irod i-a ucis pe amândoi. După moartea lui Irod, Antipa și Arhelau, doi fii ai lui Irod cu o soție samariteancă, au fost numiți de romani pentru a-i conduce pe evrei. Lui Antipa i s-a dat Galileea, iar lui Archelau i s-a dat Iudeea, Samaria și Idumea.

Arhelau s-a dovedit chiar mai despot decât tatăl său, fără a avea niciuna dintre abilitățile tatălui său. În disperare, evreii i-au cerut împăratului roman, Augustus, să-l depună și, spre surprinderea lor, împăratul a făcut acest lucru. Schimbarea a fost ceva ce nimeni nu-și putuse imagina - o schimbare în rău. Augustus a numit primul dintr-o serie de procuratori (cuvântul roman pentru "guvernatori") care să conducă provincia. Cu doar o scurtă excepție, Iudeea a fost condusă de astfel de procuratori până la izbucnirea războiului împotriva Romei în anul 66 d.Hr.

În timpul procuratorilor, dominația romană a atins un minim istoric. Într-un sens, romanii au fost victimele circumstanțelor. Un nou imperiu, Parthia, alcătuit din rămășițele fostelor regate babiloniene, asiriene și persane, se contura în Orient, din India până la granițele Iudeii. Deși romanii au fost învingători în bătălie după bătălie împotriva parților, nu au reușit niciodată să îi învingă în mod decisiv. Astfel, parții au rămas o amenințare constantă la granița estică, Iudeea fiind locul cel mai logic pentru o pătrundere a parților în Imperiul Roman. Romanii au crezut că, dacă ar putea menține Iudeea cu o garnizoană puternică și o mână de fier, ar fi capabili să țină inamicul în frâu. Această teamă de parți i-a condus pe romani la excese pe care, în mod normal, buna lor judecată i-ar fi împiedicat să le comită. Măsurile lor represive au dus la sfidarea evreilor, care, la rândul lor, au generat noi represalii. Primul procurator și-a început domnia prin impunerea unui recensământ al evreilor în scopul impozitării. Agitația a cuprins țara, nu pentru că afecta religia, ci pentru că amenința buzunarele. Romanii aveau un sistem

de impozitare care era deosebit de susceptibil la înșelăciune. Privilegiul de a colecta impozite putea fi cumpărat de cel mai bun ofertant, care era apoi liber să colecteze oricât de multe taxe dorea și să păstreze pentru sine tot ceea ce depășea minimul cerut de guvern. Ultimul bănuț impozabil fusese deja stoarse de la evreii din Iudeea de către Irod în timpul guvernării sale de patruzeci și șase de ani. Puțin mai putea fi exploatat acolo. Povestea era diferită în Galileea, unde se aplicau și recensământul roman și noile legi fiscale. Împotriva tuturor așteptărilor, Antipa, spre deosebire de fratele său Arhelau, s-a dovedit a fi un bun conducător. A fost pro-elenist; a construit orașe după chipul grecilor și a introdus în Galileea modul și felul de viață grecesc. Galileenii anterior păgâni, atât de recent convertiți la iudaism de către Ioan Hyrcanus, au fost toleranți față de această elenizare, deoarece, neștiind mai bine, au considerat-o parțial ca fiind iudaismul însuși. Guvernul stabil al lui Antipa a adus țării o prosperitate fără precedent. Galileea era coaptă pentru a fi violată de colecatorii de taxe avari. Aici, în Galileea, a izbucnit prima dintr-o serie de rebeliuni minore împotriva stăpânirii romane, ca un preludiu la marele război iudaic ce avea să vină. Situația politică din Iudeea și Galileea în primul secol d.Hr. semăna foarte mult cu situația politică din primele regate ale lui Israel și Iuda din secolele al optulea și al șaselea î.Hr. când Asiria și Babilonia erau dușmani ai evreilor. În Israel se formaseră două partide atunci când Asiria a amenințat independența Israelului - un partid de război și un partid de pace. Două partide se formaseră în Iuda când Babilonia își trântise sabia - un partid care susținea războiul și un partid care susținea pacea. Acum istoria se repeta. În Iudeea și Galileea s-au format două partide. Unul era partidul zeloților, cunoscut sub numele de partidul războiului, care îndemna la o poziție împotriva Romei; celălalt era partidul păcii, care pune în gardă împotriva unei astfel de nebunii.

Din punct de vedere politic, componența partidului zeloților era foarte apropiată de cea a partidului hasidean anterior, care fusese responsabil de rebeliunea macabeilor. Pe măsură ce romanii comiteau atrocități după atrocități, disperarea a împins tot mai mulți membri ai Partidului Păcii în rândurile Zealotului, la fel cum extremele lui Antioh Epiphanes îi forțaseră pe evreii pro-heleniști să se alăture hasideenilor anti-heleniști. Acești noi membri zeloți au provenit mai întâi din rândurile fariseilor, saducheilor și esenienilor, iar mai târziu dintr-o nouă sectă evreiască cunoscută sub numele de creștini. În primul secol d.Hr., fariseii erau cei mai numeroși, saducheii cei mai puternici, esenienii cei mai devotați, iar creștinii cei mai intoleranți. Odată cu declinul regatului hasmoneu, partidele fariseilor, saducheilor și esenienilor și-au pierdut tot mai mult din complexitatea politică. Ele s-au dezvoltat după propriile lor linii religioase, înăsprindu-se în secte religioase și divergente unele față de altele, până când au fost forțate să se reunească, ca în vremurile prehasmoneene, într-o luptă disperată împotriva Romei.

Fariseii reprezentau punctul de mijloc al gândirii religioase iudaice. Erau extrem de toleranți în opiniile lor religioase, total diferiți de imaginea pe care Noul Testament o are despre ei ca fiind niște bigoți îngustori de minte. Fariseii credeau în învierea morților, în venirea unui Mesia și în nemurirea sufletului. Ori de câte ori erau posibile două interpretări ale Torei - Legea -, ei alegeau întotdeauna punctul de vedere mai înghăduitor. Ei au dezvoltat tradiția Legii orale, un fel de

kit portabil de jurisprudență "fă-o singur" pentru a ține pasul cu vremurile în schimbare.

La extrema dreaptă a fariseilor se aflau saducheii. Aceștia nu credeau în nemurire sau înviere și negau existența vieții de dincolo. Ei erau realiștii politici, materialişti, protectorii status quo-ului, a căror ocupație principală era păstrarea cultului Templului. Ritualul lor era rigid și fix, permițând puține schimbări, respectând litera legii, nu spiritul ei. Întrucât aceasta era secta celor bogați, a aristocraților și a preoților, ei exercitau o mare putere politică în ciuda numărului lor mic. Ei controlau Templul și dominau corpul judiciar al Sanhedrinului. Așa cum saducheii reprezentau aripa dreaptă a numeroaselor secte religioase iudaice, tot așa esenienii reprezentau extrema stângă. Esenienii, care începuseră să se retragă din viața politică încă de la începutul dinastiei Hasmoneilor, au continuat această retragere sub ocupația romană. În momentul în care a izbucnit războiul împotriva Romei, ei se separaseră deja în propriile comunități la periferia orașelor mai mici, la fel cum au făcut astăzi Amish și Quakerii în America. La fel ca fariseii, esenienii credeau în nemurirea sufletului, în înviere și în conceptul unui Mesia. De asemenea, ei credeau în pedeapsa celor răi într-un iad veșnic și în răsplata celor buni în rai. Ei au dezvoltat ritualuri de purificare elaborate, dintre care unul era botezul, adică scufundarea în apă pentru iertarea păcatelor sau renașterea într-o viață nouă. Esenienii preferau celibatul și, în cuvintele istoricului Josephus, "ei resping plăcerea ca fiind un rău, dar consideră că continența și cucerirea patimilor noastre sunt virtuți". Pentru a-și păstra numărul, ei susțineau, la fel ca și apostolul Pavel mai târziu, că era "mai bine să te căsătorești decât să arzi" și, prin urmare, permiteau căsătoriile ocazionale. Cu toate acestea, cei mai mulți membri noi au venit prin adoptarea de copii din alte secte, care apoi au fost instruiți în modul ascetic al esenienilor.

La aceste trei secte principale s-a adăugat o a patra în al treilea deceniu al secolului I d.Hr. și anume, secta creștină. Fondatorul acesteia, Iisus, a fost botezat în manieră eseniană de către un alt evreu, Ioan Botezătorul, după toate probabilitățile tot esenian, deoarece a predicat și a botezat în vecinătatea locului unde esenienii aveau cea mai mare și mai influentă comunitate și mănăstire. Când Iisus a fost răstignit de romani, creștinii au fost amenințați cu uitarea, dar printr-un viguros program de proselitism inițiat de unul dintre foștii lor persecutori, Saul din Tars, cunoscut mai târziu sub numele de Pavel, mișcarea a câștigat rapid noi adepți, majoritatea neevrei.

Din rândurile primelor două dintre aceste secte, zeloții și-au câștigat cei mai mulți membri. La început, zeloții au fost cei mai puternici în Galileea, unde, după cum s-a arătat, au fost responsabili de prima revoltă evreiască împotriva Romei, care a avut loc în anul 6 d.Hr. A fost prematură, deoarece poporul nu intrase încă în rândurile lor în număr mare. Deși revolta a fost reprimată fără milă de romani, cauza nu a fost reprimată. Ea a rămas înăbușită. Pe măsură ce se aprindea, rândurile zeloților s-au mărit.

În mod inexorabil, asemenea unei tragedii grecești, conflictul iudeo-roman se apropia de punctul culminant. Între anii 7 și 41 d.Hr., șapte procuratori diferiți au condus Iudeea. Toți au fost numiți de hackeri - în cea mai mare parte, soldați rudimentari care se ridicaseră din rânduri. Nu aveau nici o îndemânare în diplomatie sau simț pentru facilități sociale. Au agravat greșelile cu cruzime, iar viziunea lor

despre statalitate s-a încheiat cu convingerea că nu exista nicio problemă care să nu poată fi rezolvată prin vărsare de sânge. Ideile, erau convinși, mureau atunci când capul unui om era desprins de umerii săi. Încet, inevitabil, atrocitățile lor stupide au forțat tot mai mulți farisei, saducheii și esenieni să se alăture rândurilor zeloților care predicau războiul total împotriva romanilor.

Un scurt interludiu, nesemnificativ în consecințele sale, a întrerupt această avalanșă de evenimente cu un relief comic. Un rege nedorit a fost din nou acordat evreilor de către romani în persoana nepotului lui Irod, Agripa I. Acesta fusese crescut la Roma în lux și extravaganță. A fost adoptat de împăratul Tiberiu și a devenit intimul împăratului Caligula, care a pus capăt primei serii de procuratori pentru a-l face rege pe Agrippa. Sub Agrippa, încă o dată, toate provinciile iudaice au fost unite într-un singur regat. Domnia sa a fost o formă de guvernare binevoitoare, care a durat trei ani, din 41 până în 44 d.Hr. A murit așa cum a trăit - în mod teatral. La o ceremonie de stat în care era aclamat ca un zeu, a căzut și a murit ca un muritor.

Cu Agrippa mort, întâlnirea Iudeii cu destinul a devenit inevitabilă. Interludiul ciudat se încheiase. Romanii au pus din nou pe scena istoriei evreiești toată vechea recuzită. O nouă serie de procuratori au fost scoși la înaintare, toți la fel de incompetenți și mincinoși ca și predecesorii lor, iar Palestina a fost din nou împărțită ca înainte. Scena a fost pregătită pentru o provocare dramatică și importantă. Fiecare nou procurator a dat o nouă tură de șurub. Punctul de ruptură se apropia. Roma, presimțind probleme, l-a schimbat în grabă pe procurorul Albinus, extrem de incompetent, cu cel care avea să fie ultimul dintre procurorii romani, Florus.

Dar era prea târziu. În cele din urmă, nu atrocitățile au fost cele care au provocat războiul, ci prostia pur și simplu. În timpul unei sărbători pascale, crezând că este foarte distractiv, Florus a confiscat veșmintele Marelui Preot și a violat cu obscenități cele mai sacre credințe ale evreilor, care acum adăugau disprețul la ura lor față de romani.

În stil de gangster, Florus a cerut ca evreii să-i plătească șaptesprezece talanți de aur (350.000 de dolari) din fondurile Templului pentru protecție. Fariseii, saducheii, esenienii, chiar și evreii creștini care încă mai trăiau în Iudeea, au năvălit în rândurile zeloților. În luna mai a anului 66 d.Hr., zeloții au luat cu asalt garnizoana romană din afara Ierusalimului și au înfrânt legiunile staționate acolo. Acțiunea a electrizat țara. O rebeliune deschisă a izbucnit în fiecare oraș, în fiecare sat, în fiecare provincie. Iudeea, Idumea, Samaria și Galileea s-au unit împotriva dușmanului lor comun. O țară de mărimea unei timbre poștale se ridicase împotriva Imperium Romanum, uriașul asupritor al lumii.

OPT

SICRIUL SIGILAT

Națiunile cucerite care cuprindeau Imperiul Roman priveau cu neîncredere cum evreii, de una singură, se luptau cu Goliat-ul roman. Evreii au fost atât de aproape de a câștiga războiul, încât Roma a fost nevoită să își folosească întreaga greutate militară împotriva lor pentru a-și asigura victoria acolo unde, în mod normal, ar fi trebuit să fie suficientă doar o mică forță expediționară. Romanii știau că lumea îi urmărea, știau că miza era mare. Știau că dacă ar fi ezitat, dacă evreii și-ar fi câștigat independența, întreaga lume romană ar fi putut fi cuprinsă de spiritul de revoltă. Așa că au procedat cu o cruzime cerută de seriozitatea

provocării. Operațiunea sângeroasă de masacru și contramasacru s-a succedat cu o groază necruțătoare.

Primul an de război a fost un șoc pentru romani. Din Siria vecină, generalul roman Cestus Gallus a venit în galop cu legiunile sale pentru a înăbuși revolta și a fost trimis înapoi clătinându-se. Situația a devenit atât de gravă încât împăratul Nero a apelat la serviciile celui mai abil general al său, Vespasian, și i-a dat comanda celor mai bune legiuni ale Romei. După un an de lupte crâncene, Vespasian a reușit să țină în frâu armatele galileene sub comanda unui general care a devenit mai târziu celebru în întreaga lume ca istoric evreu. Numele lui era Joseph ben Mattathias, cunoscut sub numele de Flavius Josephus (38-100 d.Hr.), care a oferit lumii singura relatare oculară a acestor ani fatidici.

Josephus a fost un evreu palestinian dintr-o familie bogată, de preoți. Educat în cele mai bune școli din Roma, s-a întors în Iudeea pentru a urma o carieră militară, ajungând comandant suprem al forțelor galileene. Când armatele galileene au fost spulberate, Josephus a fost capturat și adus în fața lui Vespasian. Viitorul împărat roman și viitorul istoric evreu au devenit prieteni; și, de la Vespasian, Josephus a obținut permisiunea de a însoți forțele romane în timpul asediului Ierusalimului pentru a putea scrie istoria aceluia război. Pentru acest lucru, Josephus a fost etichetat drept trădător și este considerat astfel și astăzi de majoritatea evreilor. Cu toate acestea, cărțile sale, Istoria războiului evreiesc și Antichitățile evreilor, sunt cele mai valoroase volume existente care tratează cele două secole fatidice ale istoriei evreiești, 100 î.Hr. până în 100 d.Hr.

Încet, pe măsură ce războiul a continuat în al treilea an, Vespasian a câștigat teren. Până în anul 68 d.Hr. a capturat Iudeea, dar nu și premiul, Ierusalimul. Atac după atac împotriva orașului s-a dovedit a fi zadarnic; legionarii săi nu au reușit să afecteze apărarea hotărâtă. Ca unică alternativă la înfrângere, Vespasian s-a hotărât să asedieze orașul, sperând că, prin înfometarea populației, va reuși să forțeze capitularea evreilor.

Războiul a ajuns acum la un punct mort. Din punct de vedere militar, anul 68 nu a avut nicio semnificație, dar în istoria spirituală evreiască a reprezentat un moment de cotitură important. Din Ierusalim a apărut un rabin-filosof, Jochanan ben Zakkai, care a dat iudaismului o nouă viață, în timp ce sufletul său pâlpâia în orașul asediat. Ca și Iosefus, Jochanan ben Zakkai aparținea Partidului Păcii. Ca și Josephus, era convins că poziția adoptată de zeloți nu putea duce decât la tragedie. A abandonat războiul pe care îl considera fără speranță și, ca și Josephus, a avut o întâlnire cu Vespasian. Dar, departe de a fi numit trădător, Jochanan ben Zakkai a fost aclamat ca salvator al iudaismului.

Jochanan ben Zakkai a fost un intelectual fariseu de frunte. El a prevăzut holocaustul care îi va cuprinde pe evrei, dispersia pe care romanii o vor impune poporului său și se temea că, dacă liderii evrei nu vor pune bazele pentru a menține vie învățătura iudaică, iudaismul va fi condamnat. A devenit obsedat de ideea că trebuie să fondeze o academie evreiască care să ducă torța învățăturii evreiești evreilor lipsiți de drepturi, care vor fi dispersați în lumea eleno-romană. Trebuia să plece din Ierusalimul condamnat. Trebuia să ajungă la urechea lui Vespasian. Ierusalimul asediat era o groapă infernală. Oamenii mureau cu miile din cauza foametei și a ciumei. Ieșirea din oraș era interzisă, sub pedeapsa cu moartea. Suspecții membri ai Partidului Păcii erau aruncați peste zid de către zeloți, care dețineau în interiorul orașului o stăpânire la fel

de strânsă ca cea pe care o aveau romanii în afara lui. Pentru a-i păcăli pe zeloți, Jochanan ben Zakkai a recurs la un șiretlic. El a luat câțiva dintre discipolii săi în încredere și le-a expus planul său. Discipolii au ieșit apoi în stradă, și-au rupt hainele conform planului și au anunțat cu glasuri de jale că marele lor rabin, Jochanan ben Zakkai, a murit de ciură. Ei * au cerut și au primit permisiunea autorităților zelote de a-l îngropa pe veneratul rabin în afara porților Ierusalimului pentru a stăvili răspândirea ciurii în oraș. Dând dovadă de mare durere, îmbrăcați în sac și cenușă, ucenicii au purtat un sicriu sigilat cu Jochanan ben Zakkai viu în el în afara Ierusalimului și până la cortul lui Vespasian; unde au deschis sicriul și rabinul a ieșit.

Ce a crezut generalul Vespasian, cu sabia la brâu, cu legiunile pregătite, încrezător în victoria armelor sale, despre acest evreu bărbos, îmbrăcat în tunica cu franjuri a strămoșilor săi, care îl privea drept în ochi, fără teamă? Ce voia, acest patriarh evreu care scăpase din orașul muribund într-un sicriu? Nu pentru a-i cruța viața, Vespasian știa, căci și-o riscase venind să-l vadă. Generalul a așteptat, iar rabinul a vorbit. Avea o profeție și o rugămintă de făcut, a spus rabinul. Generalul a indicat că îl va asculta. Cu îndrăzneală, Jochanan ben Zakkai a profețit că Vespasian va fi în curând împărat și, într-o astfel de eventualitate, împăratul Vespasian îi va acorda lui, lui Jochanan ben Zakkai și câtorva dintre discipolii săi, permisiunea de a înființa o mică școală de învățătură evreiască într-un oraș palestinian, unde să poată continua să studieze în pace scripturile evreiești vechi. Uimit de profeție și surprins de modestia cererii - care pentru un soldat ca Vespasian nu avea niciun sens - el a promis că favoarea îi va fi acordată cu condiția ca profeția să se adevărească.

Nu era superstiție pe care rabinul ben Zakkai își bazase prezicerea. El făcuse o presupunere isteată și calculată. În același an, Nero s-a sinucis. Cum romanii nu aveau legi de succesiune, era de la sine înțeles că, în cele din urmă, tronul va reveni celui mai puternic om, care, în mintea lui ben Zakkai, era Vespasian. În același an, trei oameni politici și militari au deținut succesiv tronul Romei, fiecare dintre ei fiind asasinat după câteva luni de mandat. Jochanan ben Zakkai a ghicit bine. În anul 69, Senatul roman i-a oferit tronul lui Vespasian. Oricât de needucat și superstițios ar fi fost Vespasian, el nu a putut să nu fie uimit de profeția rabinului bărbos. Și-a ținut promisiunea față de Zakkai, care a fondat acum prima yeshiva - academie evreiască de învățătură - în orașul Jabneh, la nord de Ierusalim. Aceasta era destinată să joace un rol central în supraviețuirea evreilor. Înainte de a pleca la Roma pentru a prelua purpura, Vespasian i-a încredințat fiului său Titus responsabilitatea de a continua războiul împotriva evreilor. Acest război și distrugerea ulterioară a Ierusalimului primesc rareori locul care li se cuvine în istorie. Creștinii își amintesc vag de distrugerea Ierusalimului ca de ceva devenit realitate conform profețiilor din Evangheliile 19, scrise după ce evenimentul a avut loc; evreii reacționează emoțional la acest eveniment. Amândurora le lipsește măreția sa ca o ciocnire a doi dușmani formidabili, prinși într-una dintre cele mai mari bătălii din antichitate

Alexandru cel Mare folosea 32.000 de oameni pentru a-și croi vastul imperiu. Cezar avea mai puțin de 25.000 de legionari cu care să cucerească Galia și să invadeze Britania. Hannibal nu avea mai mult de 50.000 de soldați atunci când a traversat Alpii pentru a-i învinge pe romani. Titus a fost nevoit să folosească 80.000 de soldați pentru a-i

învinge pe evreii asediați în Ierusalim, care era apărat de nu mai mult de 23.400 de soldați evrei. 20 Chiar și așa, el a fost reticent să riște floarea armatei romane într-un atac direct, temându-se de pierderi mari. În schimb, a decis să recurgă la un război psihologic pentru a-i speria pe evrei și a-i determina să se predea. Le-a ordonat soldaților săi să se îmbrace în uniformă de luptă, apoi a organizat o paradă militară în jurul zidurilor Ierusalimului, într-o impresionantă demonstrație a puterii romane. Pământul și cerul au fost măturate într-un imens nor de praf și pământul îmbibat de sânge s-a cutremurat în timp ce 70.000 de soldați de jos mărșăluiau, 10.000 de cavalerie călăreau și mii de berbeci erau trași la porțile Ierusalimului. Parada a durat trei zile. Când spectacolul s-a terminat, artiștii au primit o aclamare puternică de Bronx din partea evreilor care priveau pe bastioane.

Înfuriat, Titus a ordonat un atac. Timp de două săptămâni, tunurile de asediu au aruncat cu pietre mari cât un Volkswagen asupra zidului nordic al Ierusalimului, făcând o gaură imensă în fortificații. Prin această gaură au pătruns legionarii, iar în apărare au alergat evreii. A fost o luptă de la om la om, sabie contra sabie, sulită contra sulită, disperare contra disperare. După două săptămâni de lupte sălbatice corp la corp, evreii i-au alungat pe romani. Titus și-a dat seama acum că nu va câștiga niciodată în lupta deschisă, că trebuia să-i înfometeze pe evrei până când aceștia vor fi atât de slăbiți încât orice rezistență ulterioară va fi imposibilă. Pentru a se asigura că nicio sursă de hrană sau apă nu va ajunge în oraș din exterior, Titus a izolat complet Ierusalimul de restul lumii cu un zid de pământ la fel de înalt ca și zidul de piatră care înconjură Ierusalimul însuși. Oricine nu era soldat roman prins undeva în acest vast șanț uscat era crucificat pe vârful zidului de pământ, în văzul evreilor din interiorul orașului. Nu era neobișnuit ca până la cinci sute de oameni pe zi să fie astfel executați. Aerul era înmiresmat de mirosul de carne în putrefacție și sfâșiat de strigătele de agonie ale celor răstigniți. Dar iudeii au rezistat încă un an, al patrulea an de război, spre dezamăgirea lui Titus.

Sfârșitul era inevitabil. Cu berbeci și poduri portabile, romanii au luat cu asalt zidurile Ierusalimului. Ca niște termite, s-au revărsat în oraș, măcelărind o populație redusă la neputință de star-vation. Patru ani de înfrângeri amare în fața evreilor și-au bătut joc de invincibilitatea lăudată a legiunilor romane, și doar uciderea le mai putea calma vanitatea rănită. Templul a fost pus la foc, pruncii aruncați în flăcări, femeile violate, preoții masacrați, zeloții aruncați de pe zid. Supraviețuitorii măcelului au fost marcați cu urechea pentru procesiunea triumfală care urma să aibă loc la Roma, vânduți ca sclavi, ținuți pentru fiarele sălbatice din arene sau salvați pentru a fi aruncați de pe Stânca Tarpeiană din Roma pentru distracție. În niciun moment romanii nu au meritat mai pe drept cuvânt cuvintele sumbre ale propriului lor istoric, Tacitus, care a spus: "Ei fac o pustietate și o numesc pace". În total, Tacitus estimează că 600.000 de civili evrei lipsiți de apărare au fost uciși în urma asediului.

La prima vedere, războiul evreiesc nu ar fi trebuit să fie mai mult decât o mică undă la periferia Imperiului Roman, pe care o legiune sau două ar fi putut să o suprimă. Dar nu a fost așa. A fost un război devastator. Deși romanii au suferit pierderi grele din partea evreilor, a fost o victorie de Pyrrhus, pentru că și romanii au suferit pierderi înspăimântătoare. Ei au câștigat nu datorită unei vitejii sau îndemânări mai mari, ci datorită numărului mai mare de oameni. Pentru a ascunde

sărăcia acestei victorii, romanii au organizat o paradă triumfală spectaculoasă. Au bătut monede speciale în amintirea războiului. Au construit magnificul Arc de Triumf al lui Titus - o onoare rezervată pentru comemorarea marilor victorii asupra unor națiuni puternice împotriva unor șanse incredibile. Arcul lui Titus se află încă în Roma - dar ca simbol a ce? Al romanilor cuceritori, care au dispărut, sau al "dușmanului cucerit", evreii, care trăiesc și astăzi ca popor necucerit? Acest război evreiesc a avut încă un alt efect. Deși inima Europei a rămas docilă, jumătatea estică a Imperiului și-a luat inima în dinți. Ierusalimul a ținut la distanță legiunile Romei timp de patru ani. Evreii au arătat că romanii nu erau invincibili. Spiritul de revoltă a inflăcărat acum Orientul Apropiat. Acesta a ars din nou în inimile evreilor din Iudeea, deși fuseseră reduși la sărăcie de represaliile romane.

Impulsul pentru o a doua revoltă evreiască în 113 d.Hr. a fost dat de o invazie parțială în teritoriul roman. Împăratul Traian a mărșăluit împotriva parților, dar acum evreii s-au răsculat în Egipt, în Antiohia, în Cirene, în Cipru. Alarmat de ceea ce se întâmpla, Traian și-a întrerupt campania împotriva parților pentru a se ocupa de amenințarea reprezentată de evrei. Timp de trei ani, războiul a făcut ravagii, iar rezultatul a rămas în balanță. În cele din urmă, evreii au fost nevoiți să capituleze din lipsă de arme și de oameni.

Din nou, a fost o victorie costisitoare pentru Roma. Aceasta a secătuit atât de mult forțele romane, încât războiul împotriva parților nu a mai putut fi reluat și a trebuit să fie abandonat. Această a doua revoltă a marcat, de asemenea, un punct de cotitură crucial în istoria romană. În timp ce până atunci o Romă triumfătoare își stabilise vulturii imperiali pe frontiere tot mai extinse, acum valul s-a întors împotriva ei. Odată cu urcarea lui Hadrian pe tronul Romei în 117, frontierele Imperiului Roman au început să se micșoreze.

Împăratul Hadrian, care îi succedase lui Traian la tron, a fost atât de ușurat la sfârșitul costisitorului Război Evreiesc, încât le-a promis evreilor că vor putea reconstrui templul din Ierusalim. Dar, amăgit de calmul care se instalase în țară, și-a încălcat promisiunea și a construit un templu nu pentru Iehova, ci pentru Jupiter. L-a numit Aelia Capitolina și a transformat Ierusalimul într-un oraș roman. Dacă Hadrian a crezut că înfrângerea evreilor în cea de-a doua răscoală i-a descurajat pe aceștia să încerce a treia oară, a calculat complet greșit situația. O nouă speranță străbătea rândurile evreilor. Un mesia militar se ridicase printre ei. Un mare erudit era apostolul și purtătorul său de armură. Mesia călare era Simon ben Cozeba, sau bar Kochba ("Fiul stelei"), iar savantul era rabinul Akiba. Această combinație dintre un mesia în armură și un rabin venerat a fost agentul catalitic care i-a coagulat pe evreii deznădăjduiți într-o nouă forță de luptă.

Se cunosc puține lucruri despre primii ani de viață ai lui Bar Kochba. Scrisorile descoperite lângă Marea Moartă, la Muraba'at, îl prezintă ca pe un soldat autocratic și irascibil, cu o mare forță fizică și o personalitate magnetică, capabil să inspire un devotament orb și o neînfricare totală. Talmudul adaugă o altă trăsătură de caracter, cea a impietății. Acesta îl citează că ar fi exclamat odată: "Doamne, nu ne ajuta și nu ne strica totul". Sanhedrinul a avut o părere la fel de dură despre pretenția lui Bar Kochba de a fi mesia. Doar credința și prestigiul rabinului Akiba l-au salvat.

Rabinul Akiba a fost cea mai ilustră personalitate a timpului său și unul dintre cei mai onorați învățați din istoria evreilor. Și-a început viața ca un păstor semi-analfabet. În stil de basm, s-a îndrăgostit de frumoasa fiică a unuia dintre cei mai bogați cetățeni de frunte din Ierusalim și s-a căsătorit cu ea. La insistențele ei, Akiba a mers la școală împreună cu fiul lor mic și s-a apucat de studiul Torei. El a dobândit o învățătură atât de imensă și a adus noi perspective atât de iluminatoare în Tora și în relațiile om-Dumnezeu, încât a devenit simbolic conducătorul spiritual, dar și temporal al evreilor. Interpretările sale ale Torei au devenit modul de viață pentru mulți evrei, oriunde ar fi trăit.

Rabinul Akiba a fost cel care a confirmat afirmația lui Simon bar Kochba că era un Mesia și un descendent al regelui David. Când cei doi au lansat un apel la arme împotriva romanilor, evreii din toate sectele, cu zecile de mii, s-au adunat la stindardele lor, dar nu și creștinii, care au fost prinși într-o dilemă. Creștinii sufereau la fel de mult ca și evreii, dacă nu chiar mai mult, sub jugul roman și, în condiții normale, s-ar fi putut alătura evreilor în rebeliune. Dar, având deja un Mesia în Isus, ei nu puteau accepta un alt Mesia în Bar Kochba și, prin urmare, nu se puteau alătura evreilor în confruntarea cu romanii.

Când rebeliunea a explodat în 132 d.Hr., i-a luat prin surprindere pe romani. Aceștia au subestimat total voința evreilor de a rezista și capacitatea evreilor de a lupta într-un al treilea război. Spre groaza romanilor, evreii au respins armatele lor în bătălie după bătălie. Dacă alții au încercat să minimalizeze dimensiunea și importanța acestui război, Hadrian nu a făcut-o. El a realizat pe deplin consecințele amenințătoare pentru imperiu în cazul în care Roma ar fi pierdut acest război. Temându-se de o astfel de calamitate și neasumându-și niciun risc, l-a chemat pe cel mai abil general al său, Iulius Severus, de pe frontul britanic, unde fusese trimis să înăbușe o revoltă a celților. Hadrian a simțit că un general mai slab și cu mai puțini oameni îi putea supune pe britanici, care, în mintea sa, reprezentau o amenințare mai mică pentru păstrarea imperiului decât evreii. Severus a intrat în Țara Sfântă în fruntea a 3.000 de trupe de crai și a dat bătălie armatei numeric inferioare a lui Bar Kochba. Vulturii imperiali au suferit o înfrângere rușinoasă.

Și Severus și-a dat seama că nu putea învinge într-o bătălie deschisă. A decis să adopte tactici precum cele folosite mai târziu de generalul Sherman în Războiul Civil American, cele ale războiului total - distrugerea și arderea a tot ceea ce nu putea fi folosit de armatele sale. Severus, desigur, a adăugat un rafinament roman, măcelărirea sistematică a fiecărui lucru viu, combatant și necombatant din calea sa - bărbați, femei, copii, vite. A fost o luptă lentă, lipsită de grație, amară, neînduplecată, dar romanii disperați nu au avut de ales. Trebuiau să câștige acest război. După doi ani de măcel nemilos, necruțător și nemilos, liniile evreiești s-au clătinat, pe măsură ce populația era redusă până la dispariție. În anul 135, forțele lui Bar Kochba s-au predat. Bar Kochba fusese ucis în luptă, iar romanii și-au potolit furia executându-l pe Akiba cu o tortură rafinată. Cei care au putut, au fugit în Parthia, unde au fost primiți cu brațele deschise.

Ierusalimul și ceea ce fusese Palestina iudaică erau acum interzise evreilor. Cei care nu au pierit în război sau nu au reușit să fugă în Parthia au fost vânduți ca sclavi. Totuși, dintre cele trei războaie iudaice, cel de-al treilea a fost cel mai costisitor pentru romani. Când

Hadrian a raportat Senatului încheierea acestuia, a omis finalul obișnuit: "Eu și armata mea suntem bine", pentru că niciunul nu era bine. Hadrian suferise o imensă pierdere de imagine; armatele sale fuseseră decimate; victoria sa, ca și cea a lui Titus, fusese una pirică. Imperiul se clătina sub presiunea internă a provinciilor care începeau să lovească pentru libertate. Frontiera nu mai era o graniță fixă. Era o masă ondulată de oameni înarmați gata să o traverseze.

Unii ar putea susține că această relatare a celor trei războaie evreiești este o înălțare imaginativă a istoriei, că aceste trei războaie abia dacă au făcut o breșă în monolitul Imperiu Roman. Un astfel de scepticism este de înțeles, deoarece istoricii, de regulă, se adâncesc puțin în aceste trei războaie iudeo-romane și există puține cunoștințe generale despre ele. Adevăratele dimensiuni ale acestor războaie pot fi măsurate cu ajutorul unei analogii istorice moderne. Rebeliunea maghiară împotriva Rusiei din 1956 nu a durat decât câteva luni, însă întregul edificiu comunist rus a fost puternic zdruncinat, iar toate națiunile satelit erau pregătite pentru rebeliune. Să presupunem că ungurii nu ar fi cedat după câteva luni, ci ar fi purtat un război activ împotriva rușilor timp de patru ani, așa cum au făcut evreii împotriva romanilor. Să presupunem că pierderile rusești nu ar fi fost de câteva sute, ci de zeci de mii. Să presupunem că, după prima rebeliune maghiară, ar fi existat alte două astfel de revolte. Și să presupunem că, în fiecare dintre aceste revolte, maghiarii au reușit să reziste timp de mai mulți ani împotriva infanteriei și tancurilor rusești, de fiecare dată aplicându-le lovituri puternice și pierderi grele. Ce istoric ar spune atunci că Rusia nu a fost slăbită de astfel de evenimente, că prestigiul ei nu a avut de suferit după victorii atât de costisitoare împotriva unui inamic atât de mic? Privite din această perspectivă, războaiele evreiești împotriva Romei dezvăluie o semnificație mai mare decât li s-a acordat de obicei. Faza romană a istoriei iudaice s-a încheiat odată cu domnia lui Hadrian. Deși cel mai mare număr de evrei a continuat să trăiască sub stăpânirea romană până la sfârșitul acestui imperiu, Roma a avut mai puțin efect asupra evreilor decât oricând înainte. Deși romanii îi acceptau pe evrei - de fapt, au conferit cetățenie tuturor evreilor în 212 d.Hr. - evreii erau cei care îi respingeau acum pe romani.

S-a întâmplat ceva ciudat și fără precedent. Evreii deveniseră o "minoritate marginală", cu puterea interioară, spirituală, de a respinge majoritatea dominantă. Ei nu aveau nicio îndoială că cultura lor iudaică era superioară celei a romanilor. De unde venise această nouă tărie, această nouă forță spirituală?

Secretul fusese închis în acel sicriu sigilat, scos pe ascuns din Ierusalimul muribund, securizat în mintea și inima rabinului Jochanan ben Zakkai. Yeshiva pentru învățatură iudaică pe care o fondase în Iabneh începuse să funcționeze. Devenise o fabrică de producere a dinamicilor mozaice supraegoice pentru a alimenta noul model de evreu dirijat interior. Dar, deși aceste dinamuri mozaice erau certificate "Fabricat în Jabneh", multe dintre piese aveau ștampila "Fabricat în Grecia".

NOUĂ

CUVÂNTUL CUCERITOR

Majoritatea istoricilor politici rareori acordă mai mult de un paragraf în trecere evreilor din perioada greco-romană. Atunci când se referă la ei, de obicei este vorba de "o mică bandă nomadă", sau de "zeloți cu mintea îngustă", sau de "bigoți care luptă în apărarea circumciziei și a dietei fără porc". O mare parte din această atitudine a fost transmisă de

scriitorii greci și romani din acea vreme. Dar astfel de judecăți reflectă mai degrabă o ignoranță a istoriei, literaturii și culturii evreiești, decât dispreț față de evrei. Totuși, aceasta nu este singura explicație. Mulți dintre acești istorici politici se simt inconfortabil în lumea ideilor. Ei se luptă doar cu lucrurile concrete. Este mai ușor să privești istoria ca pe o succesiune de bătălii și pradă. Națiunile notate în istoriile lor sunt cele care au dobândit cele mai multe proprietăți imobiliare, au acumulat cel mai mult aur, au sculptat cele mai frumoase statui și au construit cele mai magnifice clădiri. Întrucât evreii nu au posedat sau creat niciodată multe dintre aceste lucruri, este firesc ca acest tip de istoric să le considere ca fiind anexe neimportante ale istoriei. Se pot număra statuile grecești, se poate evalua costul băilor romane de marmură, se poate măsura lungimea drumurilor, și totul se adună într-o cifră impresionantă. La ce altă concluzie se poate ajunge decât că acestea au fost civilizații magnifice? Faptul că grecii și romanii se refereau adesea la evrei în termeni disprețuitori nu dovedește nimic. Ei îi disprețuiau pe toți, cu excepția lor. Romanii îi priveau cu dispreț chiar și pe greci, deși îi imitau frecvent. Când cineva examinează motivele pe care grecii și romanii le dădeau pentru a-i considera pe evrei într-un dispreț atât de declarat; baza unei astfel de judecăți de valoare dispăre. Romanii, care bătuseră în cuie oameni vii pe cruci de lemn și numeau asta justiție, își exprimau oroarea față de ritualul evreiesc al circumciziei. Romanii, care puneau sclavi lipsiți de apărare împotriva fiarelor sălbatice și numeau asta distracție, considerau "barbară" sărbătoarea evreiască a Paștelui, care celebra eliberarea omului din sclavie. Grecii și romanii, care munceau fără milă oameni și animale șapte zile pe săptămână și numeau asta industrie, priveau cu dispreț practica evreiască a unei zile de odihnă în fiecare a șaptea zi pentru liber, sclav și animal. Grecii grațioși râdeau de evreii "lipsiți de grație" pentru că se retrăgeau îngroziți de obiceiul grecesc de a expune un copil la moarte atunci când forma craniului sau a nasului nu le plăcea. Pentru că evreii nu-și creșteau fiicele pentru a se prostitua în temple, pentru că nu priveau pederastia ca pe cea mai nobilă formă de iubire umană, pentru că puneau datoria față de Dumnezeu mai presus de plăcerea omului, grecii și romanii îi priveau ca pe niște barbari.

Statuile, picturile, clădirile sunt un indiciu al unei culturi, dar la fel și literatura. Literatura este cea mai veritabilă oglindă a culturii unei civilizații. Grecii au avut o literatură mare, iar acest lucru le dă dreptul la un loc în comunitatea națiunilor cultivate; dar și evreii au avut la fel. Ar fi putut un "popor barbar" să producă literatura pe care a produs-o poporul evreu, o literatură care a rezistat mai bine de două mii de ani și care a devenit fundamentul civilizației occidentale? Operele grecilor și ale romanilor sunt studiate astăzi ca exerciții intelectuale în cadrul unor cursuri universitare speciale, dar operele literare ale evreilor sunt principiile vii ale omenirii. Realizările evreiești în literatură sunt unice și incomparabile, nu sunt opera unor "bigoti cu mintea îngustă", ci realizările unui popor inspirat și extrem de civilizat.

Abia recent, istoricii culturali și cercetătorii independenți au început să examineze marea fuziune care a avut loc între ideile grecești și cele evreiești și amprenta pe care fiecare dintre ele a lăsat-o asupra celeilalte. Ei au descoperit puternice curente iudaice în operele

filosofice grecești și au dezvoltat existența unei gândiri elene majore în scrierile teologice evreiești.

Întrepătrunderea celor două curente în civilizația greacă a produs acel amestec cultural cunoscut sub numele de "elenism". Un curent era reprezentat de arta, arhitectura, știința și filozofia ei; celălalt era însuși modul de viață grecesc, manierele, moravurile și religia ei. Am văzut cum fariseii, care luptau împotriva elenismului, se opuneau manierelor și moravurilor grecești, dar îi acceptau arta și filozofia; în timp ce saducheii, care acceptau manierele și moravurile grecești, îi respingeau arta și filozofia. Când Ierusalimul a devenit interzis evreilor, saducheii au dispărut. Religia lor fusese legată de Templul din Ierusalim. Nu mai exista niciun Templu. Cultul lor fusese legat de sacrificii. Nu mai exista niciun sacrificiu. Dogma lor devenise inflexibilă; gândirea lor nu mai ținea pasul cu vremurile. Niciun curent nou de filozofie nu fusese lăsat să revigoreze instituțiile saducheene. La fel ca păgânii orientali, saducheii împrumutaseră doar înfățișarea exterioară a elenismului, nu și substanța acestuia; și astfel, alături de ceilalți păgâni, au stagnat. Le-a rămas fariseilor să ducă mai departe torța ideologiei iudaice. Lumina pe care această torță o răspândea era în mod inconfundabil iudaică, dar torța însăși fusese aprinsă de filosofii greci.

Înainte de a examina interacțiunea dintre gândirea iudaică și cea greacă, să precizăm mai întâi că exista și o mare prăpastie filosofică care le separa. Cineva a rezumat odată această diferență în felul următor: Evreul întreba: "Ce trebuie să fac?". Grecul a întrebat: "De ce trebuie să o fac?". Sau, așa cum s-a exprimat un istoric evreu: "Grecii credeau în sfințenia frumuseții, evreii credeau în frumusețea sfințeniei". Este adevărat, mulți evrei care iubeau elenismul vedeau iudaismul ca pe un mod de viață crud, opresiv din punct de vedere estetic. Dar un număr și mai mare de evrei, care admirau multe fațete ale culturii elene, au văzut de asemenea în ea multe lucruri care îi repugnau - păgânismul naiv, insensibilitatea față de suferința umană, adulația frumuseții în detrimentul spiritualității, sofisme ieftine, infanticidul barbar. Prea des un spectacol în amfiteatru nu însemna o piesă de Sofocle, ci o expoziție lascivă; prea des căutarea frumuseții nu însemna admirația obiectelor de artă, ci urmărirea băieților frumoși și favorurile curtezanelor.

Dar, dacă mii de evrei au văzut acest lucru, la fel au făcut sute de mii de greci și romani. Modul de viață evreiesc i-a impresionat foarte mult. Le-au plăcut simbolurile nonsexualizate ale iudaismului și au respectat demnitatea zeului evreu, care nu se îngăduia să se strecoare noaptea în paturile soțiilor altor bărbați, așa cum făceau zeii greci și romani. Ei îi admirau pe evrei pentru că nu se lăsau pradă desfătărilor bacanale atât de frecvente în acele zile printre păgâni și invidiau devotamentul poporului evreu față de idealurile spirituale, familiale și școlare, mai degrabă decât față de obiectivele materialiste. În intervalul de două secole, între 100 î.Hr. și 100 d.Hr., mii de lumânări de Sabat au pâlpâit în casele grecilor și ale romanilor - atât de multe, încât filosoful roman Seneca a remarcat acest fenomen remarcând că obiceiurile evreiești erau pretutindeni atât de răspândite încât romanii erau în pericol de a fi înghițiți de ele.

Această observație a lui Seneca nu a fost doar o figură de stil.

Respectul pe care atât de mulți greci, romani și alți păgâni îl aveau pentru virtutea și ideologia evreiască amenința într-adevăr să submineze

națiunile păgâne și ar fi putut să o facă dacă nu ar fi existat secta creștină, care a început să facă prozelitism mai activ decât evreii înșiși. Nu mulți oameni își dau seama astăzi că, în primul secol d.Hr., peste 10 la sută din populația Imperiului Roman era evreiască - șapte milioane din șaptezeci de milioane. Dintre aceste șapte milioane care profesau credința evreiască, se estimează că doar patru milioane erau evrei în virtutea unei descendențe de secole; restul erau păgâni convertiți sau de origine păgână convertită. Acesta a fost unul dintre aspectele practice ale fuziunii intelectuale dintre păgâni și evrei. Rata de convertire ar fi fost și mai mare dacă nu ar fi existat doi factori: legile dietetice riguroase și necesitatea circumciziei. În timpul lui Pavel, secta creștină timpurie a renunțat la aceste două cerințe, iar păgânii s-au adunat la religia creștină, ale cărei specificații de intrare erau mai puțin exigente decât cele iudaice.

Aceste fapte ne permit să înțelegem o serie de revolte în timpul grecilor și romanilor împotriva evreilor din Alexandria, Antiohia, Cipru și alte orașe cu populație evreiască numeroasă. Mulți păgâni aveau resentimente atât față de cei care se converteau la iudaism, cât și față de evreii care făceau convertirea. Acest resentiment s-a mutat mai târziu asupra creștinilor, care, cu programul lor de prozelitism mai agresiv, obțineau chiar mai mulți convertiți decât evreii. O altă sursă a resentimentelor păgânilor față de evrei a fost atitudinea evreilor. În timp ce întreaga lume încerca să imite obiceiurile grecilor și romanilor, segmentul mai mare al populației evreiești îi privea cu dispreț. Atât grecii, cât și romanii au resimțit această atitudine evreiască de superioritate. Acest resentiment a fost alimentat și mai mult de refuzul evreilor de a se căsători cu majoritățile dominante.

Totuși, cea mai mare sursă de iritare a fost chestiunea practică de a ști cine primea locurile de muncă bune în birocrăția Imperiului Roman. Evreii dețineau poziții influente și locuri de învățatură total disproporționate față de numărul lor. În Egipt, în Siria, în Damasc, în Grecia, evreii erau instalați în înalte funcții legislative, judiciare, executive și școlare. Nu favoritismul sau mita îi înălțase în aceste poziții înalte, ci inteligența și industria. Acestea nu le dobândiseră din întâmplare, ci prin seria de inovații pe care liderii evrei le instituiseră cu secole în urmă.

Datorită educației lor universale obligatorii, evreii erau alfabetizați. Datorită monoteismului lor și a Dumnezeuului lor invizibil, puterile lor intelectuale fuseseră sporite. Pentru că "cortul lor portabil" nu îi lega de un loc anume, ei se puteau deplasa cu oportunitate fără a renunța la unitatea lor. În timp ce intelectualul grec, patricianul roman și alți nobili păgâni priveau munca ca pe ceva ignobil, evreii investeau munca cu demnitate. Având avantaje în ceea ce privește educația, educația și perspectivele, nu era de mirare că evreii îi depășeau pe concurenții lor păgâni în lupta pentru locurile de muncă mai bune. Cinci secole mai târziu, când creștinii au ajuns la putere, au fost nevoiți să promulge legi care să le interzică evreilor să ocupe posturi politice pentru a evita posibilitatea ca toate posturile importante să revină evreilor în virtutea abilităților. Era firesc ca succesul să-și câștige invidia meritată. Când evreii din Palestina s-au răzvrătit împotriva stăpânilor lor romani, ce putea fi mai corect decât ca păgânii din Alexandria, Antiohia și Cipru să vină în ajutorul romanilor, jefuindu-i pe evrei? Dar cel mai important motiv unic pentru amploarea marii fuziuni a ideilor iudaice și grecești care a avut loc în această perioadă a fost efectul pe

care teologia iudaică a început să-l aibă asupra filosofiei și literaturii grecești. O carte scrisă de evrei era destinată să aibă un mare impact asupra lumii greco-romane. Această carte a fost traducerea Vechiului Testament în greacă, cunoscută sub numele de Septuaginta, care s-a dovedit a fi o mare operă a literaturii grecești. A fost un bestseller care a ajuns în mai multe case păgâne decât evreiești. A fost cuvântul cuceritor care a răspândit umanismul și filosofia evreiască la greci și romani. Când Pavel a venit să le predice grecilor și romanilor, nu a predicat un crez total străin. Oamenii erau deja familiarizați cu Vechiul Testament.

După cum s-a arătat anterior, cele cinci cărți ale lui Moise fuseseră canonizate în anul 444 î.Hr. În timpul celor cinci sute de ani care au urmat, sub dominația persană, greacă și romană, evreii au scris, revizuit, admis și canonizat toate cărțile care alcătuiesc acum Vechiul Testament evreiesc. Toate aceste cărți biblice au fost scrise în ebraică, cu excepția câtorva capitole din Ezra și Daniel, care sunt în aramaică. În timpul dinastiei Hasmoneilor, diferitele cărți au primit numele ebraice actuale, iar ordinea lor a fost stabilită. De atunci, nimic nu a fost schimbat.

Există o legendă interesantă care povestește cum a ajuns traducerea greacă a Vechiului Testament să fie numită Septuaginta. În jurul anului 250 î.Hr., vestea despre o carte faimoasă și frumos scrisă pe care o dețineau evreii a ajuns la urechile regelui ptolemeic Philadelphus. Acesta a sugerat ca șaptezeci de savanți evrei să traducă lucrarea în limba greacă. Potrivit acestei legende pioase, fiecare dintre cei șaptezeci de savanți a lucrat independent, însă toate cele șaptezeci de traduceri, atunci când au fost finalizate, au fost identice, cuvânt cu cuvânt, dovedind astfel mâna călăuzitoare a lui Dumnezeu. Astfel, lucrarea a devenit cunoscută sub numele de cartea celor "Șaptezeci", sau Septuaginta în greacă.

Relatarea laică a acestei traduceri diferă cu nerușinare de legendă. Realitatea crudă a fost că în orașe precum Alexandria și Antiohia, Damasc și Atena, evreii au uitat ebraica și au început să vorbească greaca în același mod în care evreii americani vorbesc astăzi engleza în loc de idiș. Liderii evrei au considerat că conținutul Vechiului Testament era mai important decât limba și că o Biblie în greacă ar avea o forță obligatorie mai mare asupra evreilor decât nicio Biblie. Prin urmare, s-a ordonat o traducere a Bibliei. Liderii evrei au ghicit corect.

Septuaginta a avut un mare rol în readucerea multor evrei pe jumătate asimilați pe orbita iudaismului.

Oricât de mare a fost influența Septuagintei asupra evreilor, ea a exercitat însă o influență și mai mare asupra grecilor. Convertirea la iudaism era acum răspândită prin intermediul cuvântului scris. Dar și mai semnificativ este faptul că mulți dintre cei care nu s-au convertit au dobândit o înțelegere mai profundă a iudaismului și un respect mai mare pentru evrei și cultura lor.

A avut loc o mare interacțiune intelectuală. Teologia iudaică a devenit atât de omniprezentă încât a afectat nu numai gândirea greacă, ci și viitoarea dogmă creștină. Unii cercetători susțin chiar că dogma creștină nu a derivat în totalitate din învățăturile lui Pavel, așa cum se presupunea anterior, ci a fost influențată de scrierile unui filosof evreu pe nume Filon, care, în jurul anilor 35-40 d.Hr. a sintetizat Vechiul Testament cu lucrările filosofului grec Platon. Deși astăzi se cunosc puține lucruri despre Filon, atât de către evrei, cât și de către

creștini, acesta a jucat probabil un rol mai important în modelarea iudaismului și a creștinismului decât Rabinul Akiba sau Pavel. Filon a modelat iudaismul în jurul unui cadru metafizic grecesc atât de temeinic încât i-a influențat atât pe evrei, cât și pe creștini în crearea noilor lor teologii.

Filon a fost fiul celei mai bogate și mai elenizate familii evreiești din Alexandria. A fost educat în cele mai bune școli private, vorbea fluent greaca și latina, dar foarte puțin ebraica. Discipol înflăcărat al lui Platon, a fost pătruns de ideea de a sintetiza ce era mai bun în religia iudaică cu ce era mai bun în filosofia greacă. Viața sa este ascunsă în obscuritate, dar cunoaștem un eveniment dramatic. Nebunul împărat Caligula ceruse să fie venerat ca un zeu. Alexandrinii, invidioși pe pozițiile de eminență și bogăție pe care evreii le obținuseră în acel oraș, au văzut o minunată ocazie de răzbunare sub masca patriotismului. Ei au insistat ca și evreii să se supună acestui edict, știind foarte bine că acest lucru ar fi fost împotriva religiei lor. Când evreii au refuzat, așa cum anticipaseră, alexandrinii i-au declarat trădători, dându-și astfel o scuză pentru a jefui bogățiile evreiești cu indignare justificată. Pe umerii lui Filon a căzut sarcina de a merge la Roma pentru a se înțelege cu nebunul împărat.

Situația nu era doar fără speranță, ci și absurdă. Caligula ucidea mii de patricieni romani după bunul plac sau ca leac pentru arsuri la stomac. Să-i ceri unui astfel de nebun să renunțe la o parte din iluzia sa că este un zeu de dragul câtorva rebeli evrei care refuzau să-i aducă omagiu era o nebunie în sine. Cu toate acestea, Philo a realizat absurdul, tratându-l pe Caligula așa cum un psihiatru modern ar trata un paranoic. Păstrându-și capul și demnitatea, răspunzând sincer la întrebări, tratându-l pe împărat ca și cum ar fi fost sănătos și pe deplin responsabil pentru faptele sale, Filon aproape că a reușit să-l convingă pe Caligula că evreii puteau fi cetățeni loiali fără a fi nevoiți să-i ridice statui în templele lor. Nu știm care ar fi putut fi decizia finală a lui Caligula, căci în anul 41 acest împărat incestuos și epileptic a fost asasinat și a fost succedat de Claudius, care, deși era considerat un imbecil bălegar de către romani, le-a ordonat totuși alexandrinilor, măhniți și uimiți, să renunțe la jafurile lor și să le restituie evreilor.

Filon, care cunoștea Vechiul Testament doar în traducerea sa grecească, a decis să îl facă și mai acceptabil pentru intelectualii greci, punând haine grecești pe revelația iudaică. Acest lucru l-a făcut cu ajutorul alegoriei și al filozofiei lui Platon. Deși Dumnezeu a creat lumea, susținea Filon, Dumnezeu nu a influențat lumea în mod direct, ci indirect prin Logos, adică prin "Cuvântul".²¹ Deoarece sufletul uman provine din "Sursa divină", continua Filon, acesta este capabil să conceapă natura divinității însăși. Această capacitate umană de a concepe divinitatea, spunea Philo, se poate realiza în două moduri: prin spiritul profeției sau prin meditație mistică interioară. Iudaismul, în opinia lui Philo, era instrumentul care îi permitea omului să atingă perfecțiunea morală, iar Tora era calea spre unirea cu Dumnezeu. Pe conceptele alegorice ale Logosului lui Philon și pe contemplarea mistică interioară a lui Dumnezeu, Paul și-a construit cristologia. Evreii au folosit polul opus al filozofiei lui Filon - spiritul profeției Ei și-au construit iudaismul căutând în Tora noi semnificații.

Această căutare în Tora a unor noi semnificații a menținut religia evreiască modernă și actuală, în ciuda secolelor care se scurgeau.

Contactul cu grecii i-a introdus pe evrei în știință și filozofie. Ei au folosit această știință ca pe un instrument cu care să extragă noi înțelesuri din Tora, aplicându-i forme tot mai subtile de logică grecească. Filozofia greacă le-a permis să își extindă universul de gândire. Dar evreii erau oameni practici, precum și teoreticieni. Nu se poate promova iudaismul fără evrei, așa că liderii evrei au procedat la citirea în Tora a maximei sensibile potrivit căreia evreii aveau obligația de a se conserva pe ei înșiși pentru a conserva iudaismul. Era de datoria liderilor evrei să gândească noi căi și mijloace de supraviețuire. Era timpul să prezervăm ideologia cu pâine și unt.

ZECE

O NOUĂ ÎNȚELEGERE PENTRU DIASPORA

Cel de-al treilea război evreiesc împotriva Romei adusese averile politice evreiești în pragul dezastrului economic și social. În secolul al II-lea d.Hr., majoritatea evreilor erau apatrizi și împrăștiați în toate colțurile lumii romane, din India până în Oceanul Atlantic, pe trei continente, în două imperii și în zeci de națiuni. Ei sfidaseră deja două mii de ani de istorie. Din punct de vedere logic și istoric, evreii trebuiau să-și piardă unitatea etnică și să dispară. Dar ei nu au dispărut. Au răspuns la această nouă provocare cu o altă formulă de supraviețuire - "iudaismul din diaspora".

Am definit deja cuvântul Diaspora ca provenind din greacă, însemnând "o împrăștiere" sau "a se împrăștia", iar astăzi cuvântul a ajuns să semnifice acel corp de evrei care nu trăiesc în Israelul propriu-zis, ci sunt împrăștiați în afara granițelor acestei țări. De fapt, Diaspora înseamnă mult mai mult decât atât. Diaspora este atât un mod de viață, cât și un concept intelectual, o stare de ființă și o stare de spirit. Pentru a-i înțelege complexitatea, să îi refacem istoria.

Unii istorici datează diaspora din momentul distrugerii primului regat al lui Iuda și al captivității babiloniene ulterioare. Dacă ar fi așa, nu ar exista nicio diferență între cuvintele "exil" și "diaspora", deoarece evreii au fost exilați în Babilonia și au trăit acolo în exil. De fapt, adevărata diasporă pentru evrei a început odată cu cucerirea Babiloniei de către persani. Atunci când perșii le-au permis evreilor să se întoarcă în țara lor natală, cei mai mulți dintre ei au ales să rămână acolo unde se aflau, în loc să se întoarcă în Palestina. Șederea evreilor în Babilonia înainte de victoria persană fusese involuntară și menținută prin forță. Șederea evreilor în Babilonia după eliberarea lor a fost voluntară. Înainte, ei trăiseră în "exil"; acum trăiau în "diaspora". Există însă o altă diferență, mai fundamentală, între conceptele de "exil" și "diaspora". Un popor în exil, alungat din patria sa, nu produce nicio cultură, ci, treptat, fie se stinge prin asimilare, fie stagnează prin revenirea la o existență nomadă. Aceasta a fost istoria tuturor celorlalte popoare exilate. Evreii au fost singura excepție. Diaspora a produs noi culturi evreiești. Deși nucleul interior al fiecărei culturi din diaspora a rămas întotdeauna distinct evreiesc, fiecare a preluat trăsăturile dominante ale civilizației gazdă. A fost întotdeauna Iehova și monoteismul, indiferent de modul în care fiecare astfel de cultură din diaspora a fost împachetată - în tunică grecească, în muftiu arab sau în liga de fildeș americană. Atunci când o civilizație era filosofică, precum cea a grecilor, evreii au devenit filosofi. Când era compusă predominant din poeți și matematicieni, precum cea arabă, evreii au devenit poeți și matematicieni. Când era științifică și abstractă, ca cea a europenilor moderni, evreii au devenit oameni de știință și

teoreticieni. Când a fost pragmatică și suburbană, ca cea americană, evreii au devenit pragmatici și suburbanști. Doar atunci când o cultură sau o civilizație contrazicea monoteismul etic de bază al evreilor, aceștia nu au fost capabili să se adapteze sau să fie adaptați la ea. Evreii făceau parte din civilizația în care trăiau, dar erau totuși distinși de aceasta.

Intelectualii evrei care rămăseseră în Babilonia după exil au creat în Babilon prima capitală culturală evreiască din diaspora, iar în curând au început să influențeze arta și cultura din Ierusalim. Evreii, de exemplu, au adăugat o notă proprie formelor de artă persană, iar mulți cercetători cred acum că această notă evreiască a fost cea care a creat școala bizantină de pictură, de care picturile de la Dura-Europos amintesc atât de mult. Atunci când grecii i-au cucerit pe perși, aducându-i pe evrei sub influența lor, s-ar fi putut prezice că cultura evreiască va căpăta coloritul civilizației grecești, așa cum s-a întâmplat.

Odată cu dominația greacă, s-au dezvoltat două noi centre culturale evreiești, unul la Ierusalim, celălalt la Alexandria, oferindu-le evreilor trei centre intelectuale - unul autohton și două culturi din diaspora. Timp de aproximativ trei sute de ani, din 200 î.Hr. până în 100 d.Hr., evreii din Alexandria au dobândit un ascendent intelectual, dar după aceea au scăzut în mod constant până când scânteia s-a stins definitiv la trei sute de ani după distrugerea Templului. Comunitatea evreiască din Babilon era destinată să moștenească sceptrul intelectual al diasporei peste alte două secole. Dar, în timp ce evreii se aflau la marginea dezastrului, la mijlocul secolului al II-lea d.Hr., lumina care i-a călăuzit a fost emisă din micul oraș Iabne, în Iudeea devastată. Păstrarea ideii evreiești în fața diasporei totale fusese cea care îl obsedase pe rabinul Jochanan ben Zakkai atunci când, cu flăcările Ierusalimului în flăcări la orizont, își înființase academia evreiască în Iabneh. Aici se aflau rabinul ben Zakkai și rabinii săi. În lumea din jurul lor, evreii erau împrăștiați. Cum se poate împiedica dispariția unui popor care și-a pierdut țara, care a fost fragmentat în mii de segmente și care a fost împrăștiat pe vaste teritorii în mijlocul unor limbi și religii străine? Ce măsuri se iau pentru a păstra identitatea unui astfel de popor și cum se pot aplica aceste măsuri atunci când nu există putere politică, poliție sau armată care să le facă aplicabile? Care au fost pericolele pe care rabinul ben Zakkai și succesorii săi le-au prevăzut? Exista pericolul ca evreii să dispară prin piețele de sclavi ale lumii; pericolul ca evreii să-și uite limba; pericolul ca evreii să-și abandoneze moștenirea; pericolul ca evreii să fie copleșiți de majoritățile dominante. Existau pericolele de a fi atrași de alte religii, de a nu le mai păsa dacă mai existau ca evrei, de a nu mai crede că sunt poporul ales. Unul câte unul, rabinul ben Zakkai și succesorii săi au examinat fiecare dintre aceste probleme, formulând ideile care, sperau ei, le vor permite evreilor să supraviețuiască. Legile pe care le-au formulat de-a lungul unei perioade de o mie de ani, multe dintre ele devenind parte a codului talmudic, au fost diseminate evreilor prin intermediul unui "serviciu de curierat" unic, cunoscut sub numele de Responsa, care nu avea nevoie de nicio putere politică pentru a fi aplicat. Poporul evreu dezvoltase o disciplină interioară atât de puternică încât, atâta timp cât liderii lor transmiteau idei vitale și practice pe care "antenele lor mozaice" le puteau capta, ei se supuneau în mod voluntar. Puterea carismatică a evreilor trecuse de la Dumnezeu la

Legea lui Moise, la Vechiul Testament, la preoție și acum la oamenii lor de cultură - rabinii. Epoca intelectualilor evrei era aproape. Dispariția evreilor prin sclavie era o problemă imediată și practică. Pentru a evita acest pericol, liderii evrei au formulat principiul conform căruia fiecare evreu era păzitorul fratelui său și că toți evreii erau frați. În acele zile, când cineva era vândut ca sclav, era un om condamnat, cu excepția cazului în care provenea dintr-o familie proeminentă, caz în care putea fi răscumpărat. Evreii au conceput un concept cu totul nou. De acum înainte, orice evreu vândut ca sclav trebuia să fie răscumpărat în termen de șapte ani de către evreii din cea mai apropiată comunitate. Pentru a împiedica fragmentarea limbii ebraice în sute de dialecte, savanții evrei s-au apucat să scrie primele dicționare și gramatici ebraice. Deși numărul de cuvinte din ebraica modernă a crescut, oricine este capabil să vorbească ebraica astăzi poate citi ebraica vechilor israeliți, ebraica evreilor din civilizația islamică sau ebraica evreilor din Evul Mediu, fără ghiduri speciale. Pentru ca religia evreiască să nu dezvolte astfel de divergențe încât evreii din diferite părți ale lumii să nu-și recunoască reciproc serviciile sfinte, liturghia din sinagogi a fost standardizată. Așa cum marii compozitori creștini aveau să pună pe muzică nemuritoare rugăciunile creștine, tot așa cei mai mari poeți evrei au scris rugăciunile nemuritoare ale liturghiei evreiești, rugăciuni care nu au fost niciodată depășite în pură frumusețe verbală. Sunt rugăciuni care au sfidat o traducere adecvată. Decretul lui Ezra și Neemia, conform căruia o parte din Tora trebuie citită cu voce tare poporului în două zile din săptămână și sâmbăta, a fost continuat, dar cu această modificare: Cititorul Torei nu mai trebuia să fie un specialist, ci putea fi oricine din congregație, cu condiția să aibă demnitate și ținută. Din acest dicton a rezultat tradiția de a se îmbrăca în cele mai bune haine atunci când se merge la sinagogă, ca semn de respect pentru Dumnezeu și pentru Cuvântul Său.

Dar dacă evreilor li se cerea să își impună singuri disciplina, aveau nevoie de o organizare socială. Acest lucru l-au oferit și liderii evrei pe mai multe planuri. Ori de câte ori zece bărbați evrei de peste treisprezece ani locuiau la o distanță de navetă, aceștia trebuiau să înființeze o comunitate religioasă (Minyan în ebraică). De îndată ce 120 de bărbați cu vârsta de peste treisprezece ani locuiau la o distanță de navetă, aceștia aveau autoritatea de a înființa o comunitate socială, inclusiv un tribunal propriu pentru a judeca acele dispute dintre ei care nu intrau în conflict cu legile națiunii în care locuiau. Fiecare astfel de comunitate trebuia să încorporeze anumite principii. Fiecare comunitate trebuia să își impună taxe pe lângă cele cerute de stat. Aceste impozite trebuiau să fie folosite pentru ca evreul să se auto-susțină, astfel încât să nu fie nevoie în niciun moment să apeleze la un guvern păgân sau creștin pentru ajutor financiar. Acești bani erau folosiți în principal pentru educație și caritate. Fiecare comunitate era responsabilă pentru un sistem școlar care trebuia să asigure o educație universală. Această educație trebuia să fie gratuită pentru orfani, orfani și pentru toți cei nevoiași. Ea era obligatorie pentru toți băieții, dar nu putea fi refuzată niciunei fete care dorea să continue școlarizarea dincolo de citire și scriere. Aceste legi prevedeau în mod specific că profesorii trebuie să primească salarii bune, astfel încât profesia să fie atractivă și onorabilă. Nimeni nu putea suferi de foame. Caritatea trebuia să fie asigurată cu demnitate tuturor celor nevoiași și

tuturor celor care o cereau. Niciun evreu nu trebuie să ceară vreodată pomană de la stat, ci doar de la propria comunitate evreiască. De la această dată provine obiceiul evreiesc de a se îngriji întotdeauna de proprii săi nevoiași. Acesta este încă un principiu cardinal al evreilor din întreaga lume.

Pentru a se asigura că nu va exista o depopulare a evreilor, au fost impuse pedepse severe pentru infanticid și celibat. Comunitatea trebuia să furnizeze o zestre tuturor miresei prea sărace pentru a-și asigura una singură. De asemenea, a fost impusă o interdicție asupra căsătoriilor mixte. Din nou, trebuie subliniat faptul că evreii au fost cei care i-au respins primii pe păgâni și pe creștini, nu aceștia i-au respins primii pe evrei. De asemenea, trebuie remarcat faptul că există o diferență psihologică între discriminarea evreilor față de neamuri și discriminarea practică de albi față de negri, de exemplu. Evreii au impus restricțiile asupra lor înșiși, nu asupra celorlalți, nu dintr-un sentiment de superioritate, ci din necesitatea de a-și proteja numărul mic de oameni împotriva diluării. Albi din Sud sau olandezii din Africa de Sud își impun restricțiile, politice și de altă natură, asupra altora dintr-un sentiment de superioritate sau de teamă. Pe bună dreptate, deci, evreii nu discriminează, ci doar se limitează pe ei înșiși.

Pentru a-și asigura dreptul la autoguvernare și drepturile lor împotriva acuzației de trădare, evreii au formulat patru legi, unice în istoria omenirii. Prima a fost aceea că niciun evreu nu trebuia să se supună vreodată unei legi iudaice care era dincolo de puterea unui evreu religios de a o respecta. Dacă o astfel de lege, care fusese viabilă într-o generație, se dovedea a fi inaplicabilă în alta, atunci legea respectivă trebuia fie abrogată, fie reinterpretată. Cea de-a doua lege stipula că evreii trebuie să recunoască validitatea unui document neevreiesc atât într-o instanță evreiască, cât și în una neevreiască, și că toate jurămintele făcute în orice instanță, în orice limbă, erau valabile. A treia lege enunța principiul conform căruia toate legile unei țări în care locuiau evreii trebuiau respectate, atâta timp cât nu interziceau în mod arbitrar o practică religioasă, nu îi obligau să practice incestul, să se închine la idoli sau să comită crime. Astfel, de exemplu, dacă legile de despăgubiri ale țării erau diferite de cele ale legii evreiești, evreul trebuia să se supună legii neevreiești dacă instanța neevreiască decreta acest lucru. Pe de altă parte, dacă o lege ar cere în mod arbitrar ca evreul să mănânce alimente care îi sunt interzise în mod special de religia sa, atunci el are dreptul de a refuza să se supună unei astfel de legi, deoarece un astfel de refuz nu ar pune în niciun fel în pericol statul. Cea de-a patra lege este una care a fost adoptată de oameni din întreaga lume, atunci când s-au aflat într-o situație asemănătoare cu cea în care s-au aflat evreii după anul 135 d.Hr. Această lege declara că evreii trebuie să lupte pentru apărarea țării în care trăiesc, chiar dacă aceasta însemna să lupte împotriva unor tovarăși evrei dintr-o altă țară în timp de război.

O decizie suplimentară luată în această perioadă a avut efecte psihologice de anvergură asupra evreilor, schimbându-le caracterul pentru douăzeci de secole. Această decizie a fost renunțarea la ideea de a reconquista Palestina și de a înființa un alt stat evreiesc acolo. De acum înainte, Palestina va fi doar o patrie spirituală, unde evreii pioși se vor putea duce să moară. Așa cum evreii din secolul al X-lea î.Hr. au renunțat la viața lor nomadă pentru a deveni oameni de război, tot așa, în secolul al II-lea d.Hr. au devenit oameni de pace. Deși ar fi luptat

în apărarea țării în care locuiau în semn de recunoștință pentru sanctuar, ei nu ar fi luptat ca un popor militarist și nu ar fi atacat pe nimeni. Abia în secolul al XX-lea, când a apărut sionismul politic, care susținea ca Palestina să fie din nou patria politică a evreilor, au luat din nou armele, ca evrei, luptând pentru a-și reface vechea lor patrie. În această conjunctură a istoriei lor, evreii au renunțat, de asemenea, la prozelitismul activ. Întrucât liderii evrei nu aveau puterea politică de a-și impune decretul, ci trebuiau să se bazeze exclusiv pe acceptarea voluntară, se temeau că un număr prea mare de noi convertiți ar fi slăbit voința de a supraviețui ca evrei în generațiile următoare. De aceea, păgânii și creștinii trebuiau să vină la evrei pentru a le cere permisiunea de a se alătura religiei lor. Numai dacă, după multe descurajări, solicitantul insista în continuare, i se permitea să se convertească. Chiar și cu aceste obstacole puse în cale, iudaismul era încă atât de atractiv pentru mulți, încât în secolul al VI-lea Biserica, pentru a opri valul de convertiri, a impus pedeapsa cu moartea oricărui creștin care se convertea la iudaism.

Mai mult decât oricine altcineva, evreii și-au dat seama că "niciun om nu este o insulă, întreagă în sine". Ei au formulat legi nu doar pentru supraviețuirea iudaismului, ci și pentru comportamentul evreilor printre vecinii lor gentili. Dacă un creștin murea în mijlocul unei comunități evreiești, el trebuia să fie înmormântat de evrei conform ritualului creștin. Medicii evrei trebuiau să-i vindece pe cei bolnavi, fie ei evrei sau neevrei, și să o facă fără onorariu dacă sărăcia împiedica plata. Evreii trebuiau să își susțină nu doar propriile comunități, ci trebuiau să contribuie la bunăstarea comunității generale de neamuri. Invalizii neevrei trebuiau să fie vizitați de evrei, dacă nimeni altcineva nu venea să îi vadă. Caritatea trebuia să fie asigurată pentru oricine o cerea - evreu sau neevreu. Oricât de sărac ar fi un evreu, el simte întotdeauna că există cineva mai sărac decât el, iar un evreu care trăiește din caritate nu vede nimic incongruent în a da o parte din banii săi de caritate ca pomană pentru altcineva. Spre deosebire de creștini, evreii nu simțeau că ne-evreii sunt excluși din rai. Dimpotrivă, ei susțineau că "cei dreپți dintre națiunile lumii au parte de lumea viitoare".

Toate aceste legi formulate în timpul secolelor fatidice dinaintea prăbușirii Imperiului Roman au avut efecte profunde asupra evreilor. Aceste legi le-au permis să se identifice cu culturile popoarelor din fiecare țară în care locuiau, fără a fi nevoiți să-și piardă identitatea. Evreii învățaseră arta separării dintre biserică și stat.

Intervalul de cinci secole dintre 100 și 600 d.Hr. a fost o perioadă de tranziție pentru evrei. Nu a existat o singură civilizație dominantă în această vastă perioadă de timp. Elenismul era în declin, iar Imperiul Roman era pe moarte. Dar Imperiul Roman nu s-a sfârșit într-un mare Götterdämmerung. S-a stins, iar două evenimente foarte puțin probabile au contribuit la căderea sa finală. Primul își are originea într-un orașel din Iudeea, iar cel de-al doilea în China. Primul a fost creșterea creștinismului; al doilea a fost migrația hunilor. Întrucât istoria ulterioară a evreilor este inextricabil țesută în țesătura originilor creștine timpurii, haideți să explorăm aceste origini înainte de a examina natura traumei psihosomatice a Romei, în timp ce crezul creștinilor i-a atacat mintea, iar brațele hunilor au ajuns la trupul ei.

III

MOISE, HRISTOS ȘI CEZAR

O relatare neortodoxă a înființării "religiei Fiului" creștin în competiție cu "religia Tatălui" evreiesc și a modului în care aceasta a sfidat puterea Romei pentru a deveni crezul Europei.

IATĂ CÂND S-A ÎNTÂMLAT

CÂND S-A NĂSCUT CREȘTINISMUL ÎNTRE 100 Î.HR. ȘI 600 D.HR.

UNSPREZECE ANI

MESIA ȘI APOSTOL

De-a lungul secolelor, evreii i-au acuzat pe creștini de nedreptăți calculate, de care ei sunt nevinovați, iar creștinii i-au acuzat pe evrei de crime de care nu sunt vinovați. Dar ceea ce pare a fi o prejudecată planificată sau o ostilitate ireconciliabilă ar putea fi doar un astigmatism psihologic sau o simplă varietate de fragilitate umană de grădină care afectează ambele părți. Relațiile timpurii dintre evrei și creștini trebuie plasate într-un nou cadru de referință dacă vrem să le înțelegem mai bine.

Cine a fost la originea creștinismului? Cine l-a răspândit și cum a reușit să devină o religie dominantă la nivel mondial? Timp de secole a prevalat opinia că conceptele creștinismului au fost în totalitate inovațiile lui Iisus. Apoi, în 1947, a avut loc un eveniment electrizant. Au fost descoperite manuscrise datând din anii 100 și 200 î.Hr. care prezentau o asemănare izbitoare cu crezul creștin. Așa-numitele "Manuscrise de la Marea Moartă" fuseseră găsite și, odată cu ele, misterul originii creștinismului timpuriu ar fi putut fi rezolvat. Descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă se numără printre cele mai mari descoperiri din arheologie, eclipsând în importanță chiar și descoperirea Troiei și a civilizației miceniene de către Heinrich Schliemann. Niciun scriitor de ficțiune nu ar fi îndrăznit să inventeze circumstanțele în care au fost găsite manuscrisele. Nu au fost implicați mari savanți sau expediții planificate. Descoperirea a fost făcută la începutul primăverii anului 1947, de către un tânăr beduin care se ocupa de piața neagră, pe nume Muhammed Lupul, într-un moment în care traversa pe furiș liniile arabo-palestiniene în drum spre Betleem cu o turmă de capre de contrabandă.

Palestina se afla în criză. Mandatul defunctei Societăți a Națiunilor asupra Palestinei era pe cale să se încheie. Britanicii, care administraseră acest mandat încă din Primul Război Mondial, se pregăteau să plece în primăvara anului următor, iar arabii amenințau că vor invada Palestina în momentul în care britanicii vor pleca. Exersând pentru ziua invaziei, arabii trăgeau cu luneta în evrei, iar evreii răspundeau la foc cu foc. În timp ce britanicii erau de partea arabilor, evreii îi sabotau pe britanici pentru a le grăbi plecarea. Britanicii i-au spânzurat pe sabotori, iar evreii au ripostat, spânzurându-i pe soldații britanici. Palestina era un butoi cu pulbere proverbial.

Acestea au fost condițiile dificile în care Muhammed Lupul a trebuit să își câștige existența. Pentru a ajunge pe piața neagră profitabilă din Betleem, unde își putea vinde turmele de capre evreilor cu un profit frumuseț, Muhammed trebuia să evite atât patrulele arabe, cât și pe cele britanice. Originar din regiune, el a luat-o pe un drum puțin cunoscut de-a lungul țărmului vestic dezolant și accidentat al Mării Moarte.

Urmărind o capră rătăcită, Muhammed a trecut pe lângă o peșteră ciudată și a aruncat o piatră în ea din întâmplare. Spre uimirea și spaima sa, a auzit sunetul unui vas de ceramică spartă. A fugit, dar s-a întors mai târziu împreună cu un prieten angajat în aceeași profesie și împreună au explorat peștera.

În interiorul peșterii, cei doi tineri au găsit borcane înalte de lut, de genul celor pe care Rachel le-ar fi putut folosi la fântână când Iacov a întâlnit-o, sau Zipporah le-ar fi putut folosi în îngrijirea turmei tatălui ei când Moise a văzut-o pentru prima dată. În interiorul borcanelor, Muhammed și prietenul său au găsit suluri de pergament cu ceea ce s-a dovedit a fi o scriere veche în ebraică. Erau manuscrise religioase biblice și eseniene datând din anii 100 și 200 î.Hr. Cei doi tineri beduini au dat peste o genizah eseniană, un depozit de manuscrise religioase.

În cele din urmă, aceste suluri au ajuns în mâinile unor cercetători biblici competenți, care le-au identificat ca fiind manuscrise autentice ale Vechiului Testament și ca fiind lucrări necunoscute până atunci ale scrierilor eseniene. Ceea ce i-a uimit pe savanți a fost asemănarea incredibilă a acestui iudaism esenian, așa cum este dezvăluit în aceste pergamente, cu creștinismul timpuriu.

Expedițiile ulterioare la fața locului au dus la descoperirea altor peșteri și a altor manuscrise. Și mai incredibil, ruinele unei mănăstiri evreiești eseniene timpurii au fost găsite în vecinătatea locului unde Ioan Botezătorul și Iisus predicaseră. Asemănarea creștinismului timpuriu cu religia eseniană s-a transformat într-o imagine în oglindă.

Printre numeroasele suluri complete și fragmente de scrieri eseniene, cele mai importante au fost acele documente intitulate în prezent Manual de disciplină, Comentariul lui Habacuc, Războiul fiilor luminii cu fiii întunericului și Fragmente zadokite. Aceste manuscrise formau inima crezului religios esenian, iar în aceste pergamente, susțin acum mulți cercetători, sunt înglobate originile creștinismului timpuriu.

Pe scurt, esenienii, ale căror origini politice le-am explorat deja, credeau într-un Mesia trimis de divinitate, pe care îl numeau "Învățătorul Dreptății" și care a murit de o moarte violentă din mâinile Fiilor Întunericului. Adepții Învățătorului Dreptății se numeau pe ei înșiși "aleșii lui Dumnezeu", iar comunitatea lor religioasă "Noul Legământ". Membrii Noului Legământ erau inițiați prin botez. Ei aveau un protocol pentru a se așeza care este aproape identic cu cel de la Cina cea de Taină, așa cum este descris în Noul Testament. Manualul de disciplină descrie un ritual care ar putea fi confundat cu împărtășania creștină. Numeroasele asemănări izbitoare dintre crezul esenian și cel creștin au fost cel mai bine sintetizate de A. Dupont-Sommer, profesor la Sorbona :

Totul în Noul Legământ iudaic anunță și pregătește calea pentru Noul Legământ creștin. Maestrul galileean, așa cum ne este prezentat în scrierile Noului Testament, apare în multe privințe ca o uimitoare reîncarnare a Învățătorului Dreptății. Ca și acesta din urmă, El a predicat penitența, sărăcia, umilința, iubirea aproapelui, castitatea. Ca și el, El a prescris respectarea Legii lui Moise, a întregii Legi, dar a Legii terminate și desăvârșite, datorită propriilor Sale revelații. Ca și el, El a fost Alesul și Mesia al lui Dumnezeu, Mesia Răscumpărătorul lumii. Ca și el, El a fost obiectul ostilității preoților, partidul saducheilor. Ca și el, a fost condamnat și executat. Ca și el, a pronunțat judecata asupra Ierusalimului, care a fost luat și distrus de romani pentru că L-au dat la moarte. La fel ca el, la sfârșitul timpului, El va fi judecătorul suprem. La fel ca el, El a fondat o biserică ai cărei adepți așteptau cu fervoare revenirea Sa glorioasă. În Biserica creștină, la fel ca în Biserica eseniană, ritul esențial este masa sacră, ai cărei slujitori sunt preoții. Aici și acolo, în fruntea fiecărei

comunități, se află supraveghetorul, "episcopul". Iar idealul ambelor Biserici este, în esență, cel al unității, al comuniunii în iubire - mergând chiar până la împărțirea bunurilor comune.

Toate aceste asemănări - și aici nu fac decât să ating subiectul - luate împreună constituie un ansamblu foarte impresionant. Se pune imediat întrebarea: căreia dintre cele două secte, cea evreiască sau cea creștină, îi aparține prioritatea? Care dintre cele două a fost capabilă să o influențeze pe cealaltă? Răspunsul nu lasă loc de îndoială.

Învățătorul Dreptății a murit în jurul anilor 65-53 î.Hr.; Isus Nazarineanul a murit în jurul anului 30 d.Hr. În fiecare caz în care asemănarea ne obligă sau ne invită să ne gândim la un împrumut, acesta a fost din partea creștinismului. Dar, pe de altă parte, apariția credinței în Isus - fundamentul Noii Biserici - poate fi cu greu explicată fără activitatea istorică reală a unui nou Profet, a unui nou Mesia, care a reaprins flacăra și a concentrat asupra sa adorația oamenilor²².

Până la descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă, doar o mână de istorici și savanți, printre care Josephus, Filon și savantul roman Pliniu, făcuseră referiri la esenieni și la practicile lor religioase; și puțini oameni îi luaseră în seamă. În 1864, un savant britanic cu numele improbabil de Christian D. Ginsburg a publicat o monografie intitulată The Essenes: Istoria și doctrinele lor, în care a afirmat intuitiv ceea ce dovedesc manuscrisele de la Marea Moartă. Dar și aceasta a fost respinsă ca fiind lucrarea lipsită de sens a unui savant nebun care - specula despre ceva pentru care nu avea dovezi concrete.

Dar odată cu descoperirea Manuscriselor de la Marea Moartă, savanții au fost îndreptățiți. Josephus, Philo, Pliny, Ginsburg - toți au avut dreptate. "Creștinismul" existase cu cel puțin două sute de ani înainte de Iisus, cel mai mare și mai nobil purtător de cuvânt al său, dar nu și inițiatorul său.

În loc de o reverberație puternică prin instituțiile creștine și evreiești la această descoperire capitală, nu a existat decât tăcere. Creștinii nu au fost nerăbdători să impute rabinilor evrei originea totală a religiei lor, considerând că este suficient că Iisus era evreu. Nici evreii nu erau nerăbdători să își asume meritele pentru paternitatea completă a creștinismului, considerând că au contribuit suficient prin faptul că au oferit figura centrală a religiei creștine. Astfel, manuscrisele eseniene de la Marea Moartă au rămas proprietatea unor savanți puțin cunoscuți, care au continuat să scrie despre această mare descoperire în reviste ezoterice, sau au devenit jucăriile unor popularizatori care au diluat semnificația lor esențială cu atât de multe clișee liniștitoare încât importanța lor a fost redusă la banalități.

În tulburata țară a Iudeii, în primul secol d.Hr., sângerând sub dominația tiranică a Romei, mulți profeți, predicatori și oameni sfinți, reprezentând majoritatea celor douăzeci și patru de secte religioase din țară la acea vreme, au mers să proclame venirea unui Mesia care îi va elibera pe evrei de răul jugului roman. Fiecare sectă își propovăduia propria marcă de mântuire, dar cei mai numeroși dintre acești profeți și predicatori itineranți au fost esenienii. Istoria ne-a arătat că cel mai important dintre ei a fost Iisus.

Iisus Hristos înseamnă în greacă "Iosua Mesia", iar cuvântul "Mesia" provine din cuvântul ebraic mashiah, care înseamnă "cel uns", adică un Mesia. Întrucât cercetătorii nu sunt de acord cu privire la datele vieții lui Hristos, le vom da doar pe cele aproximative. Așadar, în funcție de autoritatea folosită, Iisus s-a născut între 7 și 4 î.Hr. fie în Betleem,

fie în Nazaret²³, în timpul domniei lui Irod cel Mare în Iudeea, și a fost răstignit fie în anul 30, fie în anul 33 d.Hr.²⁴. Evangheliile după Luca și Matei îi trasează strămoșii până la casa regală a lui David, fiecare prin genealogii diferite și contradictorii; celelalte două Evanghelii nu fac nicio mențiune în acest sens. Când Iisus avea aproximativ doisprezece ani, a fost dus la Ierusalim, unde a ascultat rabini învățați care discutau despre Tora, dar, ca și în cazul lui Moise, știm puține alte lucruri despre copilăria sa și nimic despre începutul maturității sale. În lumina descoperirilor din manuscrisele de la Marea Moartă, pare probabil că și-a petrecut această perioadă în mănăstirea eseniană descoperită atât de recent, chiar în cartierul în care Noul Testament spune că și-a petrecut tinerețea.

După vizita sa la Ierusalim, la vârsta de doisprezece ani, Iisus dispare din paginile Evangheliilor până când reapare undeva între anii 28 și 30 d.Hr., la vârsta de treizeci de ani, moment în care este botezat de Ioan Botezătorul, numit astfel pentru că Ioan preda, în conformitate cu crezul esenian, că oamenii își puteau curăța sufletele în mod simbolic prin "botez", adică prin scufundare în apă. Aceasta nu era o noțiune neortodoxă sau eretică în rândul evreilor, care practicau de secole o formă sau alta de ritual de purificare prin apă. Ioan a proclamat, de asemenea, că era mesagerul lui Dumnezeu și că misiunea sa era aceea de a introduce Împărăția lui Dumnezeu. Nici fariseii, nici saducheii nu au considerat că aceasta este o noțiune blasfemiatoare, deoarece Ioan nu a fost niciodată adus în fața vreunui proces de către ei. Ioan nu a fost condamnat la moarte din motive politice sau religioase și nici nu a fost executat de evrei. Ioan și-a găsit moartea în mâinile regelui idumeu, Irod Antipa, numit conducător al Galileii de către romani, pentru că Ioan a denunțat în mod deschis căsătoria lui Antipa cu nepoata sa ca fiind ilegală și incestuoasă.

Viața publică a lui Iisus ca salvator începe cu botezul său. Slujirea sa nu durează decât un an, potrivit Evangheliilor sinoptice²⁵ și trei ani, potrivit lui Ioan, în funcție de cum se interpretează referirea la numărul de Paști menționat în această Evanghelie.

Isus și-a asumat viața de învățător, predicând propria sa evanghelie. Nu era nimic diferit sau neevreiesc în învățăturile sale. El era un liberal; era împotriva oricărei nedreptăți, în tradiția profeților. El a învățat respectarea legii mozaice, compasiunea pentru săraci, mila și toleranța. Vorbea cu o voce blândă și cu o inimă iubitoare. A fost un învățător inspirat, care se exprima în parabole foarte clare. Mesajele sale ajungeau direct la inimile ascultătorilor săi. A fost o oază de mângâiere într-un deșert de mizerie romană. Oamenii umili se adunau la el pentru a se consola în cuvintele sale, pentru a găsi alinare în viziunea sa și pentru a se înduioșa în speranța pe care o exprima. Nimic din ceea ce a predicat, învățat sau spus nu a fost în contradicție cu ceea ce au spus sau învățat alți profeți, rabini sau secte evreiești. Isus nu era în pericol din partea evreilor. El era în pericol din partea romanilor, deoarece nu mai era sigur să predea dreptatea într-o țară condusă de teroare. Iudeea era așezată pe butoiul cu pulbere al unei rebeliuni incipiente, iar remediu roman era să prindă toți suspecții și să-i jupoaie de vii sau să-i răstignească cu capul în jos.

În anul 33 d.Hr., Ierusalimul era plin de pelerini veniți din toate colțurile lumii pentru a celebra Sărbătoarea Paștelui. Excitația era mare. O rebeliune în provincie tocmai fusese înăbușită. Zvonurile despre o altă rebeliune erau foarte răspândite. Oamenii vorbeau despre un nou

Mesia care sosise în oraș pe spinarea unui măgar, așa cum profețise legenda iudaică. Pentru romani, această discuție despre un Mesia a însemnat probleme. Acești mesia puteau înflăcăra poporul cu vorbe mai repede decât o torță ar putea da foc la hârtie. Orice mic incident îi putea incita pe evrei la o nouă rebeliune. Procurorul Iudeii, Pontius Pilat, și-a lăsat amanta din Cezareea, capitala administrativă, pentru a veni la Ierusalim. Și-a adus cu el legionarii, încercuind orașul cu oțel. Mesia despre care vorbea poporul era Isus. Aceasta era atmosfera politică în care a intrat când a luat decizia de a veni la Ierusalim. Acesta a fost momentul ales de el pentru a dezvălui public că este Mesia. Destinația sa era Templul. Scopul său era reformarea unora dintre practicile acestuia. Din punct de vedere politic, el alesese cel mai prost moment posibil pentru a grăbi reformele Templului.

Evenimentele care au urmat sunt învăluite în obscuritate. Ele sunt privite retrospectiv de cititorii Noului Testament, care sunt nedumeriți de ceea ce pentru ei pare a fi o orbire din partea evreilor, care nu au acceptat imediat reformele Templului pe care Isus dorea să le instituie. Așa poate părea astăzi, dar nu și în Ierusalimul anului 33 d.Hr. Ceea ce uită cititorii Noului Testament este că în ziua în care Isus a intrat în Ierusalim nimeni, cu excepția, poate, a câtorva dintre cei mai apropiați discipoli ai săi, nu știa că el era Mesia, pentru că în acel moment Isus nu dezvăluise încă acest lucru. Acest lucru l-a făcut abia mai târziu, după incidentul de la Templu. Este greu de spus exact în ce moment Isus a dezvăluit cine era, deoarece toate cele patru Evanghelii sunt contradictorii în acest punct. Dar când Isus a intrat în Ierusalim, adepții săi nu știau că el era, sau că se va declara în curând, Mesia. Cum se putea aștepta atunci ca oamenii din Ierusalim, care nu auziseră niciodată de el, să știe ceea ce adepții lui nu știau ei înșiși?

Un alt aspect pe care cititorii Noului Testament îl uită, sau nu sunt conștienți de el, este că profeții au fost cei care au început reforma cultului Templului, cu opt sute de ani înainte de Isus. Pe vremea lui Isus existau, unul lângă altul, două iudaisme, unul, cel al templului și al sacrificiului, celălalt, cel al sinagogii și al rugăciunii, așa cum există astăzi două creștinisme, unul catolic, celălalt protestant. Isus, așadar, nu a fost primul reformator al cultului Templului. Când a apărut el pe scenă, reformele instituite de profeți eliminau deja întregul cult al Templului în sine. În acest cult al Templului pe cale de dispariție, Isus a urmărit să elimine două practici: vânzarea de animale sacrificate și manipularea banilor în incinta Templului.

Era un obicei de mult timp stabilit în acele vremuri să se vândă porumbei și porumbei sacrificiali în afara Templului, așa cum este obiceiul de a vinde lumânări și cruci în interiorul bisericilor și catedralelor în zilele noastre. Deoarece pelerinii evrei veneau din multe țări pentru a-și oferi sacrificiile în Templu, era, de asemenea, un obicei ca vânzătorii să facă schimb de la o monedă la alta ca un serviciu pentru acești pelerini. Unele manuale pentru școlile duminicale sugerează că era vorba de jocuri de noroc, o elaborare de înțeles, dar această teorie nu este susținută de niciuna dintre cele patru Evanghelii. Isus s-a opus nu schimbării, ci manipulării banilor în incinta Templului, așa cum s-ar putea opune astăzi obiceiului de a manipula bani în interiorul bisericilor și catedralelor, atunci când plăcuțele sau coșurile de colectă sunt trecute credincioșilor.²⁶

Când Isus a ajuns la Templu, spărgând mesele vânzătorilor și împingându-i pe schimbătorii de bani pe scările Templului, evreii care doreau aceste

servicii au fost la fel de indignați cum ar fi creștinii de astăzi dacă cineva ar da buzna în bisericile lor în timpul slujbelor de Paște, ar sparge lumânările și crucile oferite spre vânzare și i-ar împinge pe domnii care trec plăcuțele de colectă pe scările bisericii. Se îndoiește cineva că un astfel de intrus ar fi fost arestat la ordinul preotului sau al ministrului? Cu toate acestea, evreii nu l-au arestat pe Isus în acest moment. Ei nu doreau să aibă probleme cu romanii și sperau ca incidentul să fie uitat.

Dar această speranță nu avea să se împlinească. Vestea agitației din Templu i-a tensionat pe romani. Să fi fost acesta evenimentul care să declanșeze o revoltă? O revoltă? O rebeliune? Cetățenii evrei responsabili, pe deplin conștienți de pericolul măcelului, al violului și al torturii care ar fi avut loc dacă legiunile romane ar fi fost dezlănțuite, ar fi putut considera că Iisus ar fi trebuit să fie reținut până după Paște, până când emoția ar fi trecut, până când legionarii ar fi plecat și semizeul ar fi fost ridicat. Cu prudență au așteptat să vadă ce se va întâmpla. Adepții lui Iisus începeau acum pentru prima dată să vorbească deschis despre el ca despre "regele iudeilor" și ca despre "Mesia", stârnind și mai mult suspiciunile romanilor. Potrivit Evangheliilor, evreii l-au arestat pe Iisus în a treia zi după apariția sa la Templu.

Douăsprezece ore pline de evenimente din istoria omenirii aveau loc acum. Singurele relatări pe care le avem despre cele douăsprezece ore care au urmat arestării lui Iisus sunt cuprinse în cele patru Evanghelii, care au fost scrise la patruzeci până la nouăzeci de ani după evenimentul în sine. Lăsând la o parte numeroasele lor contradicții, relatările din Evanghelii spun în esență acest lucru: Iisus a fost arestat noaptea din ordinul Sinedriului, cea mai înaltă instanță din țară, și condamnat la moarte de către Sinedriu pentru crimă de blasfemie, sau corupție religioasă, la palatul Marelui Preot, cu ajutorul unor martori subînțeleși. Versiunile evanghelice relatează apoi că Ponțiu Pilat, care trebuia să aprobe sentința, a făcut-o cu mare reticență, deoarece se temea de mulțimea evreiască.

Orice persoană familiarizată cu procedura judiciară iudaică din vremurile biblice va găsi dificil să ia în considerare relatările evanghelice în mod literal. Conform legii iudaice din acea vreme, nimeni nu putea fi arestat noaptea. Era ilegal să se desfășoare proceduri judiciare după apusul soarelui în ajunul sau în ziua Sabatului sau a unui festival. Marele Sinedriu se putea întruni doar în Camera Pietrelor Cioplite, niciodată în palatul unui Mare Preot sau în orice altă locuință. De asemenea, Sanhedrinul nu putea iniția o arestare. Nimeni nu putea fi judecat în fața Sinedriului dacă nu erau mai întâi doi martori care să fi depus jurământul de acuzare împotriva sa. Întrucât nu exista un avocat al acuzării, martorii acuzatori trebuiau să expună instanței natura infracțiunii în prezența acuzatului, care avea dreptul de a chema martori în favoarea sa. Apoi, instanța a examinat și interogată acuzatul, acuzatorii și martorii apărării. Talmudul, de fapt, a decretat că, chiar și atunci când un condamnat era condus la locul de execuție, un vestitor trebuia să îl precedă strigând tuturor: "Așa și așa, fiul lui așa și așa, merge să fie executat pentru că a comis o astfel de infracțiune, iar așa și așa sunt martorii [acuzatori] săi. Oricine știe ceva în favoarea lui, să vină și să declare." 27 Aceste fapte fac foarte puțin probabil ca o înaltă Curte evreiască să sfideze fiecare lege din propriul cod și să acționeze contrar obiceiurilor consacrate de timp. O astfel de acțiune

din partea augustei instanțe a Sinedriului este la fel de de neconceput ca și cum Curtea Supremă a Statelor Unite ar fi capturat un om noaptea, ar fi căutat "martori" în timpul nopții pentru a-l acuza de o crimă, l-ar fi condamnat la moarte fără proces și ar fi cerut cu insistență executarea imediată - toate acestea în decurs de douăsprezece ore²⁸.

Un istoric familiarizat cu cruzimea și rapacitatea lui Pontius Pilat va găsi la fel de dificil să accepte portretul lui Pilat ca fiind un judecător tandru și milostiv, zelos pentru bunăstarea unui evreu. De fapt, cruzimea și rapacitatea lui Pilat au devenit atât de notorii încât împăratul Tiberiu a trebuit să-l înlăture din funcție pentru că aducea dezonoare Romei. Este nevoie de prea multă credulitate pentru a crede că acest Ponțiu Pilat, un general roman la comanda multor legiuni care înconjurau orașul, a fost înduplecat de o "mulțime" de evrei înarmați cu nimic mai înfricoșător decât filacteriile (mici amulete înfășurate în jurul unui braț în timpul rugăciunii).

Nu vi se pare mai probabil că Iisus a fost arestat de evrei pentru a-l proteja de romani (care nu au avut niciodată nicio remușcare în a crucifica un evreu mai mult sau mai puțin), că această arestare protectoare nu a avut niciun rezultat și că romanii au cerut ca evreii să li-l predea pe Iisus pentru a fi pedepsit? Există dovezi în Evangheliile însele pentru o astfel de teorie. Potrivit Evangheliilor, soldații romani au fost cei care au biciuit și torturat trupul lui Iisus. A fost nevoie de dibăcia romană, nu de compasiunea evreilor, pentru a-i pune o coroană de spini pe cap și pentru a-i atârna pe trup semnul batjocoritor "Regele evreilor"

Nu putem să nu fim atinși de preganța agoniei lui Hristos, atunci când și-a întors ochii spre cer și a rostit strigătul acum familiar: "Eli, Eli, lama sabachtani" - Dumnezeu meu, Dumnezeu meu, de ce m-ai părăsit?²⁹ Evangheliile însele relatează că mulțimea evreiască a fost cea care a plâns la locul răstignirii sale, nu romanii. Romanii erau ocupați să joace zaruri pentru mantia lui. Toate dovezile interne indică o atrocitate romană, nu o eroare a justiției iudaice. Evreii nu au răstignit niciodată în istoria lor pe nimeni și nici nu au cerut vreodată răstignirea cuiva. De fapt, evreii au ieșit în apărarea creștinilor, după cum reiese chiar din Noul Testament. Faptele Apostolilor 5:34-39 afirmă că fariseul rabinul fariseu Rabban Gamaliel s-a opus deschiș persecuției romane împotriva creștinilor. Josephus menționează că, atunci când Iacov, fratele lui Iisus, a fost executat de romani, nimeni alții decât fariseii au fost cei care și-au riscat viața protestând împotriva acestei ucideri gratuite.

Cu Iisus mort, creștinismul părea condamnat. A fost salvat de doctrina evreiască a învierii. Evreii din toată Iudeea erau familiarizați cu ideea de înviere după moarte și speculau liber cu privire la viața de dincolo. Găsim nenumărate referiri la aceasta în scrierile apocrife ale fariseilor și în manuscrisele de la Marea Moartă ale esenienilor, scrise cu cel puțin un secol înainte de epoca lui Iisus. Prin urmare, nu ar trebui să fim surprinși să citim în Evangheliile că, în duminica ce a urmat răstignirii lui Iisus, unele femei s-au dus la mormântul acestuia pentru a se ruga și au găsit piatra din fața lui rostogolită și mormântul însuși gol. Doi discipoli au avut aceeași viziune.³⁰ Vestea acestui miracol s-a răspândit rapid printre rămășițele descurajate ale adepților lui Isus. Toți erau convinși că înviase din morți. Nu doar Isus, ci și creștinismul fusese înviat.

În primele două decenii de după moartea lui Iisus, între anii 30 și 50 d.Hr., toți creștinii erau evrei, iar creștinismul, ca sectă iudaică, nu se deosebea prea mult de numeroasele alte secte iudaice. Noii convertiți proveneau mai ales din rândurile altor evrei, iar păgânii care se alăturau noii religii trebuiau să devină mai întâi evrei înainte de a fi acceptați în credința creștină. Toți creștinii erau considerați evrei în același mod în care un catolic devenit protestant sau un protestant devenit catolic este considerat în continuare creștin. Marea schismă dintre creștini și evrei nu a avut loc decât după anul 50 d.Hr., când secta creștină a fost dusă la păgâni și transformată într-o religie mondială. Aceasta a fost atât decizia, cât și realizarea unui singur om, un alt evreu, adevăratul constructor al Bisericii creștine. Numele lui este Saul din Tars, cunoscut în general de creștini sub numele de Pavel. El a devenit pentru Iisus ceea ce Talmudul a devenit pentru Tora - un comentariu și un mod de viață.

Pentru filosoful german Friedrich Nietzsche, Pavel a fost un om "a cărui superstiție a fost egalată de viclenia sa". Pentru Martin Luther, el a fost o "stâncă de putere". Pavel s-a născut cam în aceeași perioadă cu Iisus. Era un cetățean al Romei, intelectual și arogant. A fost educat în dreptul roman și în filozofia greacă, dar era un evreu devotat și practicant, un fariseu. A călătorit la Ierusalim cam în aceeași perioadă în care Isus a venit să predice în acel oraș, dar cei doi nu s-au cunoscut niciodată. În Ierusalim, Pavel a intrat în contact și cu lucrările lui Filon și a fost foarte influențat de ele. El ar fi putut deveni un mare cercetător al Torei. Istoria a făcut din el un sfânt creștin.

Dacă Pavel ar fi trăit astăzi, ar fi putut ajunge pe canapeaua unui psihiatru. De-a lungul vieții sale a fost copleșit de un sentiment de vinovăție atotcuprinzător care îl urmărea cu o furie necruțătoare. Din picturile timpurii și din descrierile din relatările din Noul Testament, atât ale lui, cât și ale altora, avem un portret fizic destul de respingător al lui. Ernest Renan l-a caracterizat drept "micul evreu urât". Pavel era de statură mică, cu picioarele încovoiate, orb de un ochi și, probabil, avea unele deformări ale corpului. Era predispus la atacuri recurente de malarie, avea halucinații repetate, iar unii cercetători cred că era supus unor crize de epilepsie. Era celibatar, îi îndemna și pe alții la celibat și susținea căsătoria doar în cazuri extreme.

În primii ani de viață, Pavel s-a opus cu înverșunare noii secte iudaice, creștinismul. I-a atacat cusalbăticie pe membrii acesteia, apărând chiar ca martor împotriva (și probabil la lapidarea) primului martir al acestei secte, Ștefan, care fusese primul care proclamase că Iisus era egal cu Dumnezeu, ceea ce în acele zile era o blasfemie la fel de mare ca și proclamarea astăzi a faptului că Mary Baker Eddy, fondatoarea Științei Creștine, este fiica lui Iisus și egală cu Dumnezeu.

Potrivit Faptele Apostolilor 9:1-2, Pavel "... s-a dus la marele preot... și a cerut de la el scrisori către Damasc, către sinagogi, pentru ca, dacă va găsi pe vreunul de felul acesta (cum erau numiți creștinii de atunci), fie că erau bărbați sau femei, să-i aducă legați la Ierusalim". Pe drumul spre Damasc, în această misiune, Pavel a avut faimoasa sa viziune a lui Hristos, care amintește atât de mult de întâlnirea lui Avraam cu Dumnezeu cu două mii de ani mai devreme. Dar evenimentele care au urmat sunt cu totul diferite. "De ce mă prigonești?" îl întreabă Isus. Pavel este orbit de această viziune a lui Hristos și trebuie să fie

condus neputincios la Damasc. Aici, un alt evreu, membru al sectei creștine, pe nume Anania, îl vindecă pe Pavel de orbire, punându-și mâinile peste el și îl convertește la creștinism.

Ne vom pune în acest moment aceeași întrebare pe care ne-am pus-o în momentul în care Avraam l-a întâlnit pe Dumnezeu: "S-a întâmplat cu adevărat?" Vom răspunde la ea în același mod. Din punct de vedere istoric, nu are nicio importanță dacă Hristos i-a apărut cu adevărat lui Pavel sau dacă Pavel a avut o experiență halucinantă. Cert este că, timp de două mii de ani, această relatare a convertirii lui Pavel a jucat un rol dominant în religia creștină. Aceasta este realitatea cu care trebuie să - ne confruntăm, pentru că aceasta este realitatea care creează istoria. În ciuda acestei întâlniri cu Isus, a vindecării de orbire și a convertirii la creștinism, nu se mai aude prea mult de Paul timp de paisprezece ani, până când un discipol pe nume Barnaba, în anul 45 d.Hr. îi cere lui Paul să-l însoțească într-o călătorie pentru noua Biserică. Acum începe remarcabila activitate misionară a lui Pavel, care în curând îl depășește pe mentorul său, Barnaba.

După întoarcerea sa din această primă misiune, Pavel a luat decizia fatală de a se despărți de evrei. De două ori a apelat la Biserica apostolică din Ierusalim pentru a-l face apostol și de două ori aceasta i-a refuzat această onoare. Apoi s-a certat cu Iacov, fratele lui Isus, în legătură cu procedura de convertire a păgânilor. Obiceiul fusese ca cei convertiți neevrei să devină mai întâi evrei, apoi să fie admiși în secta creștină. Pavel era de părere că păgânii trebuiau să devină creștini direct, fără a fi convertiți mai întâi la iudaism. Respins de apostolii Bisericii și înfrânt în opiniile sale privind noii convertiți de către fratele lui Iisus, Pavel a luat trei decizii care au eliminat elementul iudaic din secta creștină și au făcut din aceasta o religie separată.

Deoarece evreii nu voiau să accepte creștinismul, Pavel l-a dus la păgâni. Pentru ca aceștia să se alăture mai ușor noii sale religii, a luat o a doua decizie, aceea de a renunța la legile alimentare iudaice și la ritualul circumciziei. Cea de-a treia decizie a sa a fost înlocuirea Torei cu Hristos, iar aceasta a fost cea mai crucială, pentru că a provocat ruptura definitivă și de nealterat între religiile Tatălui și Fiului. Evreii credeau atunci, la fel ca și acum, că omul îl poate cunoaște pe Dumnezeu doar prin cuvântul lui Dumnezeu, așa cum este revelat în Tora. Doctrina paulină afirma că omul îl poate cunoaște pe Dumnezeu doar prin Hristos. Schisma dintre evrei și creștini era totală. După ce s-a despărțit de Biserica Apostolică din Ierusalim și după ce s-a luptat cu Iacov, Pavel a pornit în faimoasele sale călătorii misionare, devenite acum celebre, și a fost momentul în care și-a schimbat numele evreiesc de Saul în cel roman de Pavel. În cele mai multe dintre călătoriile sale, a fost însoțit de unul sau de ambii tovarăși, Sila și Timotei, pe cel din urmă pe care l-a circumcis personal. Tot în timpul acestor călătorii, între anii 50 și 62 d.Hr., a scris Epistolele pauline. Acestea sunt cele mai timpurii scrieri creștine; Evangheliile au apărut abia mai târziu, prima între anii 70 și 74 d.Hr., a patra în jurul anului 120 d.Hr. sau poate chiar până în anul 140 d.Hr.

Relatările despre istoria creștinismului din Epistolele pauline și din Evangheliile, mai ales în ceea ce privește procesul lui Hristos, devin ușor de înțeles acum, când ne dăm seama că au fost scrise nu pentru evrei, ci pentru păgâni. Ele au fost scrise pentru tesaloniceni, galateni, corinteni, romani, coloseni, filipeni, efeseni. Este de înțeles că nici

Pavel și nici scriitorii Evangheliei nu ar fi vrut să-i antagonizeze pe cei pe care căutau să-i convertească sau să-i înfurie pe conducătorii pe care trebuiau să-i liniștească, mai ales că puteau fi pedepsiți pentru astfel de ofense prin aruncarea la lei sau prin răstignirea cu capul în jos.

În timp ce Pavel călătorea din oraș în oraș, din țară în țară, el folosea sinagoga ca amvon pentru predicile sale misionare, deoarece sinagoga era o instituție extrem de tolerantă, permițând multe opinii divergente.

Pavel, însă, nu era la fel de tolerant. "... Dacă cineva vă propovăduiește o altă Evanghelie decât cea pe care ați primit-o [de la mine], să fie blestemat" (Galateni 1:9). Pavel a făcut mai mult decât să ia creștinismul de la evrei. Încet-încet, el a transformat creștinismul timpuriu într-o nouă hristologie paulină.

Pentru primii creștini, Iisus fusese om cu atribute divine care i-au fost conferite după înviere. Pentru Pavel, Hristos era divin încă dinainte de naștere. Pentru primii creștini, Iisus fusese Fiul lui Dumnezeu. Pentru Pavel, Hristos era coegal și cosubstanțial cu Dumnezeu. Iisus învățase că se învăța să-L iubești pe Dumnezeu iubindu-l pe om. Pavel a învățat că se învață să-l iubești pe Hristos încorporându-l în tine însuși. De asemenea, Pavel a mutat accentul timpuriu de la Iisus Mesia la Hristos Răscumpărătorul păcatului. Gândirea lui Pavel era dominată de conceptul de păcat originar. Potrivit lui Pavel, omul a fost contaminat de vina lui Adam, primul păcătos. Omul putea găsi răscumpărarea din păcat doar prin Hristos, primul "ispășitor", adică primul care a ispășit păcatele omului prin moartea sa ispășitoare.

Atât de puternic a fost apelul paulin către păgâni, încât în cincisprezece ani aceștia i-au depășit numeric pe evrei în secta creștină. Creștinii evrei, acum minoritari, au devenit cunoscuți sub numele de ebioniți - "cei săraci" - și au căzut curând în uitare. Creștinismul nu mai era o sectă iudaică, deoarece Pavel abandonase tradiția mozaică. Romanii nu-i mai priveau pe creștini ca pe evrei, ci ca pe membrii unei religii distincte și separate, fără naționalitate specifică.

De unde își luase Pavel capacitatea de organizare? Nu știm asta, așa cum nu știm nici de unde și-a luat Troțki capacitatea de organizare. Așa cum Troțki, intelectualul evreu rus din ghetou, a luat o armată țaristă rusă zdrențuită și bătută și a transformat-o într-o armată roșie victorioasă, tot așa Pavel, intelectualul cosmopolit roman-evreu, a luat o mână de ucenici deznădăjduiți ai lui Hristos și i-a transformat în Biserica militantă. În momentul morții lui Pavel la Roma, în anul 62 d.Hr., când, potrivit tradiției, a fost decapitat din ordinul împăratului Nero, creștinismul era o mișcare mondială de luat în seamă de către Imperiul Roman.

DOUĂZECI ȘI DOI

BISERICA TRIUMFĂTOARE

A fost un miracol faptul că creștinii au supraviețuit primilor trei sute de ani. O schismă după alta în rândurile lor a amenințat să îi nimicească. În această luptă timpurie pentru supraviețuire, creștinii nu au avut timp pentru evrei. Disputele pe marginea numeroaselor puncte de vedere doctrinare apărute cu privire la natura divinității lui Hristos și la relația sa cu Dumnezeu, Tatăl, le ocupau toate energiile.

Menținerea numărului lor era, de asemenea, o ocupație cu normă întreagă. De îndată ce creștinismul a devenit o religie separată, a fost privit cu suspiciune de către romani, care i-au catalogat pe creștini drept

subversivi și i-au supus unei persecuții necruțătoare. O bună parte din membrii lor au fost mâncați de lei în amfiteatrele romane, acesta fiind leacul roman pentru creștinism, instituit de Nero și continuat timp de încă trei secole. Majoritatea pierderilor din rândurile lor, însă, au provenit de la re canții. Creștinismul a fost scos în afara legii de către romani în același mod în care comunismul a fost mai târziu scos în afara legii de către unele țări. Atunci când un creștin acuzat de subversiune era adus în fața unui tribunal roman, i se dădea de ales între viață, negând că este creștin, sau moarte, afirmând acest lucru. De obicei, acesta alegea viața prin retractarea creștinismului său. După cum afirmă atât de succint juristul german Rudolf Sohm în lucrarea sa *Outlines of Church History* (Schite de istorie bisericească), "Biserica a cucerit, nu datorită creștinilor, ci în ciuda lor - prin puterea Evangheliilor".

Poziția creștinilor în Imperiul Roman seamăna, de fapt, cu cea a comuniștilor americani în America anilor 1950. Acest lucru este ilustrat cu vârf și îndesat de două documente romane existente, una dintre ele fiind o scrisoare a lui Pliniu cel Tânăr, guvernatorul Bitiniei, scrisă împăratului Traian în 112, și răspunsul împăratului. Pliniu a scris: Este regula mea, Sire, să mă refer la dumneavoastră în chestiuni în care sunt nesigur. Căci cine îmi poate dirija mai bine ezitățile sau îmi poate instrui ignoranța? Nu am fost niciodată prezent la vreun proces al creștinilor; de aceea nu știu care sunt pedepsele obișnuite... Am ezitat mult în privința întrebării dacă ar trebui să existe vreo distincție de vârstă; dacă cei slabi ar trebui să aibă același tratament ca și cei mai puternici; dacă cei care se dezic ar trebui să fie grațiați sau dacă un om care a fost vreodată creștin nu ar trebui să câștige nimic dacă încetează să mai fie astfel; dacă numele în sine, chiar dacă este nevinovat de crimă, ar trebui pedepsit, sau doar crimele legate de acest nume.

Între timp, aceasta este calea pe care am adoptat-o în cazul celor aduși în fața mea ca fiind creștini. Îi întreb dacă sunt creștini. Dacă recunosc, repet întrebarea a doua și a treia oară, amenințându-i cu pedeapsa capitală; dacă persistă, îi condamn la moarte. Căci nu mă îndoiesc că, indiferent de tipul de crimă pe care au mărturisit-o, perseverența și încăpățânarea lor inflexibilă ar trebui cu siguranță pedepsite ... a fost publicat un pamflet anonim, care conținea multe nume. Toți cei care au negat că sunt sau au fost creștini am considerat că ar trebui să fie concediați... Alții, numiți de informator, au spus mai întâi că au fost creștini, apoi au negat; declarând că au fost, dar nu mai erau așa, unii dintre ei retrăgându-se cu trei ani sau mai mult înainte și unul sau doi cu douăzeci de ani în urmă. Toți s-au închinat chipului tău și statuilor zeilor și l-au blestemat pe Christ....

Chestiunea mi s-a părut că justifică faptul că v-am consultat... pentru că multe persoane de toate vârstele și clasele și de ambele sexe sunt puse în primejdie prin acuzații, iar acest lucru va continua....

Și împăratul Traian a răspuns:

Ai luat calea cea bună, dragul meu Pliniu, examinând cazurile celor care ți-au fost denunțați' ca fiind creștini, căci nu se poate stabili o regulă dură și fermă, de aplicare universală. Ei nu trebuie căutați; dacă sunt denunțați și acuzația este dovedită, ei trebuie pedepsiți, cu această rezervă - că dacă cineva neagă că este creștin și o dovedește de fapt, adică prin închinarea la zeii noștri, va fi iertat ca urmare a retractării sale, oricât de suspect ar fi fost el în privința trecutului.

Pamfletele publicate sub anonimat nu ar trebui să aibă nicio greutate în orice acuzație. Ele constituie un precedent foarte rău și, de asemenea, nu se potrivesc cu această epocă.³¹

Epoca lui Traian nu a fost decât un scurt răgaz. Persecuția creștinilor a fost intensificată de succesorii săi, iar excluderea lor din principalele curente ale vieții sociale a fost aplicată cu mai multă rigoare. Această persecuție și excludere socială le-a conferit primilor creștini anumite trăsături de caracter care amintesc de trăsăturile de caracter atribuite de creștini evreilor în timpul Evului Mediu. Edward Gibbon, în lucrarea *Declinul și căderea Imperiului Roman*, se exprimă astfel:

Întrucât cei mai mulți [dintre creștini] aveau o anumită meserie sau profesie, le revenea ... să înlăture suspiciunile pe care profanii sunt înclinați să le conceapă împotriva aparenței de sfințenie. Disprețul lumii exercita asupra lor obiceiurile de umilință, blândețe și răbdare. Cu cât erau mai mult persecutați, cu atât mai mult adevărau unii la alții. În cele din urmă, însă, puterea Evangheliilor a învins. Pentru fiecare pas înapoi făcut de creștini, puterea Evangheliilor i-a făcut să facă doi pași înainte. Deși au servit drept hrană pentru lei în primul secol, au fost considerați subversivi în secolul al doilea și au fost disprețuiți în secolul al treilea, în secolul al patrulea au devenit stăpânii Imperiului Roman.

Întrebarea care trebuie pusă nu este doar Cum s-a ajuns aici, ci și De ce au fost creștinii atât de disprețuiți în mod universal și persecutați fără încetare de romani? L-am citat deja pe Edward Gibbon cu privire la toleranța religioasă a romanilor, care considerau toate religiile ca fiind la fel de adevărate, la fel de false și la fel de utile. Niciuna, cu excepția creștinilor, nu a fost vreodată selectată de ei pentru persecuție religioasă. Măsurile de represiune luate de romani împotriva evreilor au fost întotdeauna ca represalii împotriva opoziției evreilor față de dominația lor, iar cruzimea practică împotriva lor nu se deosebea în niciun fel de cruzimea practică, de exemplu, împotriva cartaginezilor, care, ca și evreii, se răzvrătiseră împotriva autorității romane.

Dar puțini istorici par interesați de întrebarea de ce i-au persecutat romanii pe creștini. Cei mai mulți dintre ei consemnează doar faptul că acest lucru s-a întâmplat. Edward Gibbon, care este o excepție de la această regulă generală, este, din păcate, mai mult distractiv decât imparțial pe această temă. Agnosticii adoră faimoasele sale capitole sardonice despre creșterea și istoria Bisericii primare. Dar creștinii devotați resping observațiile lui Gibbon despre creștinism ca fiind produsul ignoranței sale, deși consideră că remarcile sale caustice despre evrei sunt profunde. Evreii sunt de acord cu acest verdict asupra lui Gibbon, dar în sens invers. Ei resping adnotările sale despre evrei ca fiind produsul ignoranței, dar consideră observațiile sale ironice despre creștini ca fiind expresii ale profunzimii.

După ce am făcut această rezervă, un sâmbure de adevăr se află totuși în explicația lui Gibbon cu privire la motivul pentru care romanii i-au ales pe creștini pentru persecuție. Evreii, spunea Gibbon, constituiau o națiune și, ca atare, în viziunea romanilor, aveau dreptul să aibă particularitățile lor religioase. Creștinii, pe de altă parte, erau o sectă care, neavând o țară, submina alte națiuni. Evreii au luat parte activă la guvernare și, atunci când nu luptau împotriva nedreptății Romei, luptau cot la cot cu legionarii romani pentru a păstra imperiul. Creștinii, din nou, s-au retras din viața de zi cu zi, de la

responsabilitatea guvernării și de la datoria de a purta arme. Din aceste motive, spune Gibbon, romanii au simțit că crima creștinului nu consta în nimic din ceea ce făcea, ci în faptul că era ceea ce era.

Nu există niciun mister legat de momentul și modul în care creștinii au preluat puterea în Imperiul Roman. Era anul 324, iar împăratul Constantin cel Mare a fost cel care le-a dat această putere. La începutul secolului al IV-lea, creștinii erau cel mai mare corp religios unic din imperiu, deși erau încă o minoritate. Această pluralitate mare și coerentă putea avea o influență stabilizatoare în susținerea imperiului său șubred. El a urmat axioma: "Dacă nu-i poți lecui, alătură-te lor". În consecință, el nu numai că a recunoscut creștinismul ca religie legală, dar a făcut din el singura religie legală din țară. Creștinii din acea vreme nu reprezentau mai mult de 20 la sută din totalul populației.

Accederea la putere nu a adus pacea în Biserică; un val de probleme după altul amenința să o înece. Oferind Bisericii putere politică, Constantin i-a lăsat moștenire și o moștenire dubioasă - despotismul oriental. La Conciliul bisericesc de la Niceea, pe care l-a convocat în 325, a fost adoptat un crez, cunoscut sub numele de Crezul de la Niceea; după aceea, toți creștinii trebuiau să creadă în principiile acestuia; toate celelalte opinii au fost interzise și declarate eretice. Caracterul monopolist al Bisericii primare a fost stabilit. Dacă în trecut creștinii își rezolvau diferendele sectare prin conciliere, acum recurgeau la sabie pentru a impune conformitatea religioasă. Gibbon estimează că, în prima sută de ani de la venirea la putere, creștinii au ucis mai mulți dintre ei decât au făcut-o romanii în cele trei secole anterioare.

Odată cu problema unei Biserici uniforme a apărut și problema unei Scripturi uniforme. Istoria canonizării Noului Testament este paralelă cu cea a Vechiului Testament. Prima încercare de a pune ordine în haosul unei multitudini de Evanghelii, multe mai mult sau mai puțin contradictorii și care toate se pretindeau a fi adevărate, a fost făcută în jurul anului 170. În această perioadă a fost întocmită prima listă exploratorie a cărților care urmau să fie incluse în Noul Testament, cunoscută sub numele de Canonul Muratorian. Noul Testament, așa cum îl cunoaștem noi, nu a luat naștere decât la 362 de ani după moartea lui Iisus, adică abia în anul 395 d.Hr. În noul canon au fost acceptate doar acele texte care se apropiau cel mai mult de crezul oficial. Celelalte au fost interzise. Ce conțineau celelalte evanghelii, nu avem cum să știm. Deținerea lor era erezie, iar erezia era pedepsită cu moartea.

Canonizarea finală a Noului Testament a coincis cu divizarea finală a Imperiului Roman. La moartea împăratului Teodosie în 395, fiul său Arcadius a preluat partea estică a imperiului și și-a stabilit capitala la Constantinopol, iar fiul său Honorius a preluat jumătatea vestică, cu Roma drept capitală. Deși frontierele micșorate erau încă intacte, patru seturi de circumstanțe, puse în mișcare de evrei, romani, creștini și, respectiv, barbari, au corodat atât de mult imperiul pe plan intern, încât acesta s-a destrămat în secolul următor.

Primul set de circumstanțe, provocat de evrei, a fost deja discutat, și anume, cele trei războaie romano-evreiești. Aceste trei războaie au făcut ca poporul supus Romei să fie neliniștit și au plasat dușmani înarmați la granițele ei, așteptând momentul oportun pentru a lovi. Acest lucru a necesitat taxe suplimentare și întăriri suplimentare la frontiere, ceea ce a contribuit și mai mult la epuizarea resurselor imperiului.

Frontierele Romei nu s-au extins niciodată după primul război iudaic și au început să se micșoreze după cel de-al treilea.

Al doilea set de evenimente responsabile de slăbirea imperiului a fost cauzat de romanii înșiși. Sclavia înlăturase clasele de mijloc, iar munca devenise ceva de disprețuit. Morala sexuală lejeră subminase instituția familiei. Taxarea coruptă și nedreaptă împotriva căreia evreii se revoltaseră corupea acum imperiul însuși.

Al treilea set de circumstanțe care au contribuit la căderea Romei este atribuit de mulți istorici creștinilor. Deoarece primii creștini credeau că sfârșitul lumii era aproape, nu au luat în serios sarcinile guvernării și, ca urmare, guvernul centralizat s-a prăbușit. Monahismul și accentul pus pe virginitate, dus până la căsătoriile neconsumate, au dus la depopulare. O accentuare excesivă a viitorului și o concentrare asupra teologiei au dus la o neglijare a datoriei civice, a patriotismului și a învățăturii.

Aceste trei seturi de circumstanțe, care și-au accelerat efectele distructive în primele patru secole ale acestei ere, s-au combinat în secolul al V-lea cu un al patrulea set de evenimente, invaziile barbare. Originile acestor invazii barbare în Europa de Vest în secolul al V-lea se întind cu cinci sute de ani în urmă în istorie, până în China. În primul secol î.Hr. împărații Chinei au decis să scape de toate elementele instabile din interiorul granițelor lor, milioanele de nomazi care nu voiau să se stabilească la ferme sau să accepte locuri de muncă în orașe. O serie de războaie împotriva acestor itineranți inofensivi - războaie nu pentru a-i extermina, ci pentru a-i trimite la plimbare peste granițele Chinei - a pus în mișcare o lege a fizicii. Această lege funcționează pe principiul corsetului - dacă îl strângi într-un loc, ceva trebuie să se umfle în altul. Atunci când aceste popoare nomade (cunoscute sub numele de huni, de la dinastia chineză Han, care a instituit aceste migrații în masă) au fost scoase din China, ele s-au umflat în alte țări.

Acești nomazi evacuați s-au instalat în nordul Indiei, în sudul Rusiei și în Balcani. Dar aici au locuit alte triburi nomade - goții de vest (cunoscuți sub numele de vizigoți), vandalii și goții de est (cunoscuți sub numele de ostrogoți). La fel cum împărații chinezi i-au alungat pe huni din China, tot așa și hunii, la rândul lor, i-au forțat pe vizigoți, vandali și ostrogoți să părăsească teritoriile lor, alungându-i în vestul Europei - Germania, Franța, Italia, Spania. Vizigoții au fost primii care au invadat Imperiul Roman în secolul al IV-lea. Ei au fost urmați de vandali, cărora li s-au alăturat galii din nord, în secolul al V-lea. Cu toții au jefuit Roma pe rând.

Dar acum o nouă amenințare, care le eclipsa pe toate celelalte, plana asupra Europei. Hunii, care, prin numărul lor, reușiseră să-i forțeze pe vandali și goți să părăsească teritoriile și să migreze în Europa, au trecut ei înșiși granițele continentului. Și-au găsit un nou lider, Attila, care i-a transformat pe acești nomazi asiatici neorganizați într-o cavalerie militară criminală. Cu carne crudă împachetată între șa și cal pentru provizii, au intrat în Franța pe un covor de sânge și devastare. Se spune că iarba nu a mai crescut niciodată pe unde a trecut cavaleria hunilor. Pentru prima și singura dată în istoria consemnată, Europa a fost în pericol de a deveni o colonie asiatică, plătitoare de tribut. Vizigoții și vandalii, care cu o sută de ani mai devreme invadaseră Franța și fuseseră priviți ca niște flageli ai omenirii, au venit în ajutorul Europei. Ei i-au învins pe huni în bătălia crucială de la Troyes, cunoscută și sub numele de Bătălia de la Châlons, în 451. Attila și-a retras forțele în Italia și a amenințat Roma. Moartea sa

subită a evitat un dezastru rapid. Hunii, acum fără un lider, s-au dispersat și au dispărut din istorie. Dar incursiunea hunilor a subminat forța imperiului, a rupt frontierele și a dezorganizat guvernul. Alte triburi invadatoare dinspre est și nord au terminat, în mod obligatoriu, munca hunilor. Sacrificarea Romei a devenit o obișnuință, iar Roma nu a putut suporta prea multe sacrificări. Jumătatea vestică a fostului Imperiu Roman s-a prăbușit complet. Populația s-a amestecat complet cu invadatorii. Au fost create noi națiuni. Regii goți și vandali care au preluat puterea nu prea cunoșteau arta guvernării. Ceea ce a rămas din imperiu a început să se destrame în sute de mici state și principate. Gloria care a fost Grecia și măreția care a fost Roma au luat sfârșit. Epoca feudală s-a așezat peste Europa. Biserica a dus o luptă curajoasă împotriva barbarilor. Cum nu i-a putut opri prin forța armelor, a început să-i absoarbă în credința ei. Prin convertirea păgânilor invadatori, Biserica s-a pus în pericol și pe ea însăși. Dobândirea atâtor necredincioși într-un timp atât de scurt amenința să îi dilueze dogma. Religia răsăriteană a lui Iisus Hristos s-a schimbat sub presiunea aplicării sale practice în Occident, la fel cum marxismul occidental s-a schimbat sub presiunea aplicării sale practice în Orient.

Înființarea papalității în secolul al VI-lea a oferit Bisericii un punct de raliere central puternic. Ultimele vechi secte disidente au fost eradicate; ultimii păgâni din fosta jumătate vestică a imperiului au fost convertiți. Biserica își putea permite acum să respire mai ușor și să-și supravegheze domeniul în liniște. Evreii, care fuseseră practic ignorați de creștini timp de șase secole, erau acum redescoperiți.

De ce s-a întâmplat așa? Răspunsul s-a prezentat deja. Până la recunoașterea lor de către Constantin, creștinii au fost mult prea ocupați să se salveze de romani pentru a se preocupa prea mult de evrei. În cei trei sute de ani care au urmat după moartea lui Constantin, creștinii au fost mult prea ocupați să lupte împotriva credințelor eretice și a barbarilor lipsiți de evlavie pentru a le acorda prea multă atenție evreilor, care își vedeau de treburile lor. Această redescoperire a evreilor le-a pus creștinilor o problemă de proporții. Evreii erau singura rămășiță nedigerată de necreștini într-o mare de creștinism care îi înghițea. Ce trebuiau să facă creștinii? Să-i boteze, cu forța dacă era nevoie, așa cum făcuseră cu păgânii necredincioși? Să-i extermine, așa cum făcuseră cu barbarii care nu acceptau adevărata credință? Sau să-i lase în pace, ceea ce ar putea constitui un pericol pentru credința creștină? Această dilemă a creștinilor și poziția precară a evreilor a devenit problema evreiască supremă a Evului Mediu.

Deși primele șase secole de creștinism au fost mai degrabă liniștite pentru evrei, mulți istorici evrei au făcut să pară că acestea au fost presărate cu persecuții. Ca dovadă, ei citează o lege aici și o lege acolo, pentru a arăta că evreilor le-a fost interzis accesul la o funcție sau alta sau că li s-a refuzat un drept sau altul. Ceea ce uită acești istorici în căutarea lor de nedreptate este că evreii au trăit pe un continent și într-o epocă plină de nedreptate și violență pentru toată lumea. Șase sute de ani reprezintă o perioadă lungă de timp, iar nedreptățile ocazionale nu constituie un program oficial, universal și consecvent de persecuție.

Împăratul Caracalla, în anul 212 d.Hr., le-a acordat evreilor din imperiu nu doar egalitate, ci și cetățenie. Împăratul Constantin, prin recunoașterea Bisericii Creștine, le-a retras evreilor o parte din aceste

drepturi, dar nu le-a revocat cetățenia. O întâmplare a istoriei aproape că a șters toate câștigurile creștinilor și aproape că i-a dus pe evrei înapoi la Ierusalim, la Templu și la Sanhedrin. Când împăratul Iulian, cunoscut, pe bună dreptate, de către creștini drept "Apostatul", a venit la putere în 361, a renunțat la creștinism, a interzis practicarea acestei religii, a întors ceea ce mai rămăsese din imperiu la păgânism, a restabilit toate privilegiile evreilor și le-a promis evreilor că îi va ajuta să reconstruiască Ierusalimul și Templul. Iulian era copt pentru convertirea la iudaism. Doi ani mai târziu a murit. Odată cu el au murit temerile creștinilor și speranțele evreilor.

Generația care a urmat distrugerii Templului a fost cea care a provocat ruptura definitivă între evrei și creștini. Deși Pavel a dus secta iudeo-creștină la păgâni, creștinii s-au adunat la sinagogile evreiești din diaspora pentru a se proteja împotriva romanilor. În aceste sinagogi și-au continuat eforturile de prozelitism pentru a-i converti pe evrei la creștinism. Simțindu-și abuzată ospitalitatea, liderii evrei au inserat în liturghia lor o rugăciune împotriva ereticilor. Întrucât creștinii nu puteau recita această rugăciune, practica de a folosi sinagoga ca sanctuar a dispărut. În cea de-a treia rebeliune împotriva Romei, când creștinii nu au putut să-l accepte pe Bar Kochba ca Mesia al lor, au declarat că împărăția lor era din lumea cealaltă și s-au retras complet de la iudaism și de la tot ce era evreiesc. Procesul de înstrăinare era încheiat. Iudaismul și creștinismul au devenit străini unul față de celălalt.

Acum, că se disociaseră de iudei, creștinii au fost prinși în coarnele unei dileme. Trebuiau să discrediteze Vechiul Testament, care era încă ținut în mare prețuire de greci și romani, dar aveau nevoie de Vechiul Testament pentru a conferi sfințenie Noului Testament, ca o modalitate de a combate numeroasele încercări făcute pentru a-l identifica pe Iisus cu zei păgâni precum Attis, Osiris și Adonis, care, ca și Iisus, erau în centrul unui ritual de înviere de o formă sau alta. Biserica a rezolvat această dilemă în mod clar prin citirea unei profeții a venirii creștinismului în scrierile Vechiului Testament. Așa cum a rezumat un erudit evreu:

După aceea, ei [creștinii] s-au proclamat pe ei înșiși și pe membrii bisericilor lor ca fiind adevărații "moștenitori ai făgăduinței", aplicându-și orice referință favorabilă și binecuvântare lor și orice mustrare și blestem la adresa evreilor. Această fantastică farsă a fost urmată de o versiune oficială a istoriei evreiești care îi prezenta pe evrei ca fiind urmașii, nu ai lui Moise, Aaron, David, Samuel, Ieremia și Isaia, ci ai lui Datan și Abiram, Ahab și Manase..... Cuvintele prețuite ale profeților au fost luate de către zeloții creștini ca fiind tot atâtea mărturii de condamnare împotriva poporului evreu. Un zid al neînțelegerii și al urii a fost ridicat de zelotiștii înguste ai celor două credințe. Iar în tumultul pasiunii, lumina uneia dintre cele două credințe a devenit invizibilă pentru cei ai căror ochi erau obișnuiți din copilărie cu iluminarea celeilalte. În întunericul perioadei medievale, numai filosoful a fost conștient de unitatea tradiției iudeo-creștine care stă la baza diversității de credință și ritual.³³

După cum s-a exprimat savantul creștin James Parkes, "Niciun popor nu a plătit vreodată un preț atât de mare pentru măreția propriilor săi lideri religioși".

În general, în cele trei secole cuprinse între anii 300 și 600, au fost adoptate patru seturi de legi care conțineau prevederi discriminatorii

împotriva evreilor din Imperiul Roman - Legile lui Constantin cel Mare (315 d.Hr.), după cum s-a menționat mai sus; Legile lui Constanțiu (399 d.Hr.), care interziceau căsătoriile mixte între bărbați evrei și femei creștine; Legile lui Teodosie al II-lea (439 d.Hr.), care interziceau evreilor să ocupe poziții înalte în guvern; și Legile lui Iustinian (531 d.Hr.), care interziceau evreilor să apară ca martori împotriva creștinilor.

La prima vedere, aceste legi par a fi discriminatorii, denigratoare și disprețuitoare. Dar dacă vrem să ne facem o imagine și o înțelegere reală a vieții evreilor în Evul Mediu care a urmat, trebuie mai întâi să înțelegem clar intenția acestor legi, pentru a percepe diferența dintre acestea și legile adoptate câteva secole mai târziu. Pentru a evalua în mod corespunzător aceste legi, ele trebuie privite cu o minte din secolul al șaselea, nu cu retrospectiva secolului al XX-lea. Aceste legi nu se aplicau doar evreilor, ci, în cuvintele autorilor lor, se aplicau în egală măsură evreilor, samaritenilor, maniheilor³⁴, ereticilor și păgânilor. Aceste legi au avut două scopuri: să protejeze religia infantilă de concurența altor religii și să protejeze posturile-cheie pentru coreli gioniști. Atunci când evreii sunt evidențiați de istorici ca fiind singurele victime ale acestor legi, ni se oferă o imagine falsă a intenției lor.

În spirit, aceste legi nu au fost diferite de legile din America de astăzi, dar nimeni nu le pune la îndoială, deoarece ele poartă haina naționalismului în loc de cea a religiei. La fel cum cetățenia este o condiție prealabilă pentru ocuparea unei funcții publice în Statele Unite astăzi, tot așa statul ecleziastic făcea din apartenența religioasă condiția prealabilă pentru ocuparea unei funcții în epoca medievală. La fel cum America timpurie și-a protejat industriile incipiente de concurența europeană prin ridicarea unor bariere tarifare de protecție, tot așa și Biserica primară s-a protejat de concurența religiilor orientale prin ridicarea unei legislații de protecție împotriva acestora. Chiar și astăzi, niciun protestant nu poate deține funcții publice în Spania catolică. Nici un catolic nu poate deveni președinte în Finlanda luterană.

Deși evreii au renunțat în mod voluntar la proselitism în secolul al II-lea, iudaismul s-a dovedit a fi încă o atracție puternică pentru mulți păgâni și creștini. Pentru a stopa această tendință, Biserica a decretat pedeapsa cu moartea pentru orice creștin apostat. Mulți sclavi s-au convertit la iudaism din cauza tratamentului indulgent pe care îl primeau din partea evreilor, care, în conformitate cu legea mozaică, îi eliberau după șapte ani de robie. Prin urmare, Biserica a decretat o interdicție împotriva evreilor care dețineau sclavi. Evreii ca soți exercitau o atracție deosebită asupra femeilor creștine, deoarece aveau reputația de a fi buni întreținători care puneau accent pe educația copiilor lor. Prin urmare, legile lui Constantin interziceau în mod expres astfel de căsătorii; dar căsătoriile dintre bărbați creștini și femei evreice nu erau interzise, deoarece acestea aduceau de obicei convertiți în rândul creștinilor. Evreii nu au fost prea deranjați de aceste legi discriminatorii privind căsătoriile. De fapt, mulți le-au salutat, deoarece evreii își impuseseră cu mult timp în urmă legi similare împotriva căsătoriilor mixte.

Vandalii, vizigoții, galii, ostrogoții, ostrogoții și ungurii, recent convertiți, anterior nomazi și analfabeți, nu se puteau compara cu evreii alfabetizați și sofisticăți, atât de recent educați în știință,

literatura și filosofia greacă. Prin lege naturală, acești evrei educați au plutit spre posturile de vârf pe care fiecare țară le avea de oferit, iar împărații barbari au încercat să oprească această lege naturală cu o legislație artificială. Dar aceste legi au fost aplicate mai mult prin încălcarea decât prin respectarea lor. Așa cum Benjamin Disraeli a fost prim-ministru într-o perioadă în care evreilor din Anglia le era interzis prin lege să ocupe locuri în Camera Comunelor, tot așa evreii, în mare parte, au continuat să ocupe posturi de judecători și magistrați, savanți și comercianți, muncitori și fermieri în această lume creștină. Deși persecuții ocazionale au avut loc ici și colo pe parcursul acestor trei secole, deși câte un edict ocazional împotriva evreilor le-a refuzat o libertate sau alta, deși din când în când se percepeau taxe nedrepte împotriva lor - toate acestea nu au fost decât acțiuni sporadice, aplicate ocazional și în general ignorate. Nu trebuie să uităm că acestea au fost trei secole sângeroase pentru creștini și păgâni, în timp ce aceștia duceau o luptă pe viață și pe moarte pentru dominație. Este de mirare că evreii au supraviețuit, în timp ce vizigoții și vandalii, hunii și galii, creștinii și păgânii se măcelăreau unii pe alții cu nepăsare. Dacă evreii se așteptau ca un vandal proaspăt convertit să facă o distincție subtilă între un evreu neconvertit și un gal neconvertit, se așteptau prea mult.

Dar evreii au supraviețuit tulburărilor. În secolul al VI-lea, ei se aflau la căpătâiul a trei noi civilizații emergente - cea bizantină, cea islamică și cea feudală. O moarte culturală sterilă și o expulzare fizică îi așteptau în Imperiul Bizantin. O carieră intelectuală strălucită îi aștepta în lumea islamică. Tristețea și măreția au fost soarta lor în epoca feudală. Întrebarea este: Cum au supraviețuit?

IV

LUMEA INVIZIBILĂ A TALMUDULUI

Incredibila poveste despre cum o mână de evrei împrăștiați printre culturi străine pe trei continente au devenit o "lume intelectuală" influentă în virtutea puterii invizibile a învățăturii talmudice și cum această învățătură s-a consumat în cele din urmă în ghetourile Europei medievale.

IATĂ CÂND S-A ÎNTÂMPLAT

PERIOADA TALMUDICĂ DE LA 500 Î.HR. LA 1700 D.HR.

CREȘTEREA TALMUDULUI

Tora-Cele cinci cărți ale lui Moise Geneza, Exodul, Leviticul, Numeri, Deuteronomul

TREIZECI

YESHIVELE DIN "LIGA IVY"

Adânc în inima Imperiului Sassanid, fostă Parthia, fostă Seleucia, fostă Persia, fostă Babilonia, au înflorit, între secolele al IV-lea și al XII-lea d.Hr. la Sura, Pumpaditha și Nehardea, trei instituții evreiești unice de învățământ. Aceste yeshivas sau academii "Ivy League" au jucat atunci același rol intelectual în viața evreiască pe care Harvard, Oxford și Sorbona îl joacă astăzi în viața occidentală și au servit drept prototip pentru primele universități europene din secolul al XII-lea. Aici gândirea evreiască a fost cristalizată într-un corp de cunoștințe cunoscut sub numele de Talmud, sau "învățătură".

Talmudul a fost instrumentul de supraviețuire a evreilor și a exercitat o influență decisivă în direcționarea cursului istoriei evreiești timp de o mie cinci sute de ani, în timp ce aceasta a străbătut civilizațiile sasanidă, islamică și feudală. A fost podul mobil care a legat trecutul

evreiesc din Orient de viitorul evreiesc din Occident. Un capăt al acestui pod era ancorat în Legea scrisă, iar celălalt capăt coborât în Legea orală. Pe acest pod au călătorit mesagerii Responsa, aducând "Legea" evreilor din Egipt, Grecia, Italia, Spania, Franța, Germania - oriunde trăiau evreii. Aceasta a fost epoca talmudică a iudaismului. Învățătura talmudică, sau talmudismul, a realizat trei lucruri: A schimbat natura lui Iehova: a schimbat natura evreului; și a schimbat ideea evreiască de guvernare. Profeții îl transformaseră pe Iehova într-un Dumnezeu al dreptății și al moralității, într-un Dumnezeu al milei și al corectitudinii; talmudistul l-a injectat pe Dumnezeu în activitățile cotidiene ale vieții, cerând ca acțiunile evreilor înșiși să fie ticsite de aceste atribute ale lui Dumnezeu. Tora îl crease pe evreul religios; Talmudul i-a extins interesele în speculații științifice și teoretice. Biblia îl crease pe evreul naționalist; Talmudul a dat naștere evreului universal adaptabil, oferindu-i un cadru invizibil pentru guvernarea omului.

Dar Talmudul nu fusese întotdeauna cunoscut sub acest nume. Deși semințele sale fuseseră semănate în secolul al V-lea î.Hr., numele de "Talmud" nu a fost aplicat acestui corp de cunoștințe în creștere până în secolul al VI-lea d.Hr. Funcția istorică a yeshivelor babiloniene a fost aceea de a contopi tradițiile trecutului în cultura evreiască a viitorului, de a da legii evreiești flexibilitatea de care avea nevoie pentru a proteja soarta evreilor, aflată în schimbare rapidă, în secolele următoare. Prin urmare, să urmărim originea Talmudului în Palestina până la yeshivele babiloniene și, de acolo, să urmărim evoluția sa ulterioară până la stingerea sa finală în ghetourile europene din secolul al XVIII-lea.

Semințele talmudismului au fost semănate fără să vrea. Ideea a prins rădăcini încă din secolul al V-lea î.Hr. când cei doi evrei persani, Ezra și Neemia, au canonizat cele cinci Cărți ale lui Moise, închizând ușa pentru alte revelații, lăsând să se înțeleagă că Dumnezeu și Moise spusese tot ce era de spus și că nu se mai puteau adăuga noi legi "divine". Dar, nepăsătoare la consecințe, viața a rămas indiferentă la implicațiile acestei canonizări. Viața nu s-a oprit la porunca lui Ezra și Neemia așa cum soarele se oprise la porunca lui Iosua; ea a continuat să arunce noi probleme în poala neapreciatoare a descendenților lui Avraam. Cum legea mozaică nu părea să răspundă noilor nevoi, întrebarea a devenit: Ar trebui evreii să renunțe la o Tora aparent depășită sau ar trebui să constrângă viața în limitele ei?

Creștinii s-au confruntat cu aceeași dilemă după moartea lui Isus. Pentru a împiedica un viitor "învățător al dreptății" să se proclame Mesia în conformitate cu profeția, au urmat precedentul creat de evrei; au canonizat Noul Testament și au interzis orice altă revelație. Acest lucru a înghețat creștinismul într-o matrită; nicio schimbare nu era permisă, niciun nou mod de viață nu era tolerat. Civilizația occidentală a devenit o "societate închisă" timp de aproape o mie de ani, până când presiunile interne ale ereziei și revoluției au făcut să explodeze lumea feudală. Evreii nu au căzut în aceeași capcană. Ei nu și-au închis modul de viață și nici nu au aruncat Tora. Ei au modificat sau reinterpretat legile mozaice în același mod în care americanii modifică sau reinterpretează Constituția, pentru a face față noilor probleme. În loc să îngheșue noile provocări în tiparul trecutului, evreii au modelat noi modele pentru a se adapta noilor circumstanțe.

Modificarea Torei a început la întâmplare și fără intenție. Ezra și Neemia decretaseră că atunci când Tora era citită cu voce tare în sinagogi, trebuiau să fie prezenți interpreți care să explice pasajele dificile. Dar întrebările puse nu erau de natura celor pe care le spera această echipă de reformatori persano-evrei. În loc să întrebe ce înseamnă un cuvânt sau o frază obscură în ebraică, ascultătorii erau mai degrabă interesați de modul în care o poruncă învechită din cele Cinci Cărți ale lui Moise putea fi împăcată cu faptele actuale și contrare ale vieții.

Cine poate rezista tentației de a fi un înțelept? Măguliți de înțelepciunea care li se impută, interpreții Torei au început să caute răspunsuri la întrebările ridicate. Cei mai înțelepți au devenit cei mai populari. La fel ca și contemporanii lor, filosofii greci din secolele V și IV î.Hr., interpreții Torei au început să concureze pentru clienți pe piața ideilor. În loc să susțină că cele cinci Cărți ale lui Moise nu răspundeau realităților vieții de zi cu zi, ei au susținut că Tora nu numai că conținea toate răspunsurile, dar anticipa astfel de întrebări. Era doar o chestiune de a căuta în Scriptură cu cunoștințe superioare, susțineau ei.

Este posibil ca primele reinterpretări ale poruncilor mozaice să nu se fi bazat pe nimic mai mult decât pe inteligență. Dar curând interpreții s-au lăsat purtați de propria inventivitate. Pentru a se întrece unii pe alții, ei au căutat profunzimea în locul simplei ingeniozități, și s-a născut o nouă știință biblică, cea a Midrash-ului, sau "expunerea". Deși nimeni nu știa atunci, semințele viitorului Talmud începuseră să crească. Viața liniștită de sub perși a luat sfârșit odată cu dominația greacă, la sfârșitul secolului al IV-lea î.Hr. Am văzut cum viața evreilor s-a clătinat sub impactul elenismului. Tineretul evreu, îmbibat de scepticismul grecesc, nu mai accepta exegeza biblică naivă a Midrash-ului anterior. Ei au întrebat fără menajamente: Ar putea sau nu Tora să le rezolve problemele?

Deși evreii au invidiat în public împotriva grecilor, ei au studiat filosofia și știința greacă în particular. Îmbogățiți cu gândirea platonice, logica aristotelică și știința euclidiană, savanții evrei au abordat Tora cu instrumente noi. Ei au dezvoltat metode mai sofisticate și mai științifice de a întinde pânza mozaică pentru a o adapta la existența elenistică. Ei au procedat la adăugarea rațiunii grecești la revelația iudaică. Această metodă rafinată a fost numită Mishna, cuvântul ebraic pentru "repetiție".

Mishna, care își are originea în mod independent în Babilonia și Palestina, a început să se infiltreze în viața evreiască în jurul anului 200 î.Hr. Ea nu a fost acceptată cu seninătate de toți evreii. Saduchei au combătut-o cu vehemență, iar fariseii au apărut-o cu aceeași vehemență. Argumentele saducheorum împotriva Mishnei semănau cu argumentele Bisericii creștine timpurii împotriva credințelor eretice. Cuvântul lui Dumnezeu, susțineau ei, era revelat în mod clar în Scriptură, și nimeni nu se putea situa deasupra ei sau interpreta sensul clar al textului.

Fariseii susțineau punctul de vedere contrar. Tora, susțineau ei, nu fusese dată exclusiv preoților, ci tuturor. Preoții fuseseră aleși de oameni pentru a îndeplini ritualul Templului, nu numiți de Dumnezeu pentru a fi distribuitorii exclusivi ai cuvântului Său. Cu siguranță, dacă Dumnezeu a dat Tora Sa omului, El a intenționat ca toate soluțiile să se regăsească în ea, iar dacă omul nu a perceput imediat adevărul

total, aceasta nu dovedea că Tora nu avea profunzime, ci că omului îi lipsea perspicacitatea. Mishna, spuneau fariseii, era modul omului de a căuta intenția lui Dumnezeu.

Argumentele fariseilor au triumfat asupra celor ale saducheilor.

Iudaismul a devenit proprietatea laicilor, iar oricine studia Tora putea deveni purtătorul ei de cuvânt. Noii înțelepți ai Torei proveneau din toate categoriile sociale - om bogat, om sărac, nobil și țăran. Doar învățătura conta. Populația evreiască a fost orbită de acest tur de forță intelectual. Pentru popor, Mishna era o altă manifestare a atotputerniciei lui Dumnezeu, un Dumnezeu care prevăzuse în zilele lui Avraam și Moise problemele cu care se confruntau acum.

Această popularitate a Mishnei i-a îngrijorat pe rabini. Ei se temeau că Mishna va rivaliza în cele din urmă cu Tora în ceea ce privește autoritatea și că poporul ar putea, în timp, să uite sursa și să venerateze deducția. Pentru a împiedica acest lucru să se întâmple, a fost interzisă scrierea oricărei Mishna. Ea trebuia memorată și, prin urmare, a devenit cunoscută sub numele de Legea orală.

Două școli de Mishna s-au dezvoltat în jurul anului 35 î.e.n. Una a fost cea a lui Hillel, iar cealaltă cea a lui Shamaï. Ambii bărbați au exercitat o mare influență, dar o mare prăpastie umanistă îi despărțea. Shamaï susținea o interpretare îngustă, legalistă, cu accent pe drepturile de proprietate, în timp ce Hillel susținea principii largi, flexibile, cu accent pe drepturile omului. Interpretările lui Shamaï au avut tendința de a deveni conservatoare și sectare; cele ale lui Hillel au devenit liberale și universale. Această luptă duală din viața evreilor din primul secol î.Hr. seamănă cu lupta americană Hamiltonian-Jeffersoniană din secolul al XIX-lea, Shamaï reprezentând idealurile hamiltoniene, iar Hillel pe cele Jeffersoniene.

Tradiția liberală a Legii orale era cea pe care Rabinul ben Zakkai dorea să o protejeze. Acesta este motivul pentru care academia de la Iabneh a fost atât de importantă pentru el după distrugerea Ierusalimului în anul 70 d.Hr. Aici, la Iabneh și, mai târziu, în Babilon, ben Zakkai și o succesiune de rabini, patriarhi și înțelepți au formulat legile pentru supraviețuirea evreilor pe pământuri străine, discutate în capitolul 10, "O nouă înțelegere pentru diaspora".

Deși evreii și-au revenit rapid după devastarea provocată de represaliile hadrianice în urma celei de-a treia revolte eșuate din 135 d.Hr., viața intelectuală palestiniană însăși a primit o lovitură mortală. În același mod în care laureații premiului Nobel sub dominația lui Hitler asupra continentului european au fugit în America, unde i-au îmbogățit viața academică, la fel și intelectualii evrei, sub furia furiei lui Hadrian, au fugit din Palestina în Babilon, unde au îmbogățit viața școlară a acestei țări.

Cu toate acestea, Palestina a mai produs încă un mare om înainte de a intra într-un somn politic de două mii de ani, din care a fost în cele din urmă trezită de sionism, pretendentul ei din secolul al XIX-lea. Acest om a fost Iuda Hanasi, prietenul savant al unui împărat roman, probabil Marcus Aurelius Antoninus. Judah Hanasi a privit cu mare îngrijorare popularitatea tot mai mare a Mishnei. El era Søren Kierkegaard al timpului său, intuind atunci dilema care îl bântuia acum pe omul secolului al XX-lea dominat de știință. Judah Hanasi se temea că învățătorii Mishnei vor dezvolta o filozofie a eticii bazată pe rațiune mai degrabă decât pe Tora și vor crea o moralitate bazată pe știință în loc de poruncile lui Dumnezeu. Dacă se va ajunge la o astfel de stare,

credea el, omul va respinge în cele din urmă atât etica, cât și moralitatea, pentru că acestea ar fi făcute de om în loc să fie inspirate de Dumnezeu. Știința nu ar putea face judecăți de valoare. Pentru a pune capăt acestei amenințări implicite, Iuda Hanasi a interzis orice dezvoltare ulterioară a Mishnei. De fapt, el a "canonizat-o", închizând ceea ce el spera că va fi toată dezvoltarea ulterioară a Legii orale. A murit amăgit în această speranță. Încuiase intrarea din față, dar a neglijat să închidă ușa din spate.

În acest moment au luat naștere yeshivele babiloniene. Doi dintre cei mai străluciți protejați ai rabinului Judah și un discipol au fost măturați în Babilon în secolul al treilea odată cu exodul general din Palestina pentru a scăpa de represaliile romane. Aici, fiecare a fondat câte o academie proprie, cele trei yeshivas care aveau să dobândească un asemenea renume în secolele următoare. Diplomele de la aceste școli au deschis porțile celor mai bogate familii și au dus la cele mai profitabile căsătorii. Absolvenții lor au furnizat majoritatea numelor din Who's Who evreiesc timp de șapte secole.

Confrunțați cu porunca pentru o Mishna închisă, dar presați de cererile a milioane de evrei din diaspora pentru mai multe Responsa, rabinii Arrika și Samuel, cei doi foști elevi ai rabinului Judah, și rabinul Ezekiel, discipolul, au intrat în "Casa Mishna" pe ușa din spate, care nu era încuiată. Ei au dezvoltat o nouă ramură de interpretare a Torei, numind-o Gemara, sau "supliment". De fapt, Gemara nu era altceva decât Mishna încălzită, servită oral în aramaică, în loc de ebraică, și deghizată în amendamente la Mishna. O serie de foiletoniste strălucite au ridicat Gemara la un statut egal cu cel al Torei însăși.

În același mod în care evreii "conservatori" din secolul al II-lea î.Hr. au protestat că Mishna încălca sfințenia Torei, tot așa și "liberalii", care luptaseră pentru Mishna, se plângeau acum că Gemara îi încălca sfințenia Dar fără succes. Călăreții de la Responsa au dus noua Gemara în cele patru colțuri ale lumii evreiești. Din nou, nimic nu a fost consemnat. Ca Topsy, Gemara a continuat să crească și să crească. Toate acestea, împreună cu Midrash și Mishna, au fost memorizate.

Omul de cultură printre evrei a început să dobândească un prestigiu social din ce în ce mai mare. Învățătură era ținut într-o mai mare stimă decât sunt ținute în societatea noastră de astăzi căpitanii de industrie și vedetele de pe scenă și de pe ecran. Eroul din legenda evreiască a devenit omul care, cu intelectul, a ucis dragonii ignoranței, în locul cavalerului care, cu sabia, a ucis monștrii violenței. Analfabetismul era privit ca ceva rușinos, iar ignoranții, fie ei bogați sau săraci, erau ținute în dispreț. Un bastard învățat, susțineau rabinii evrei, avea prioritate față de un urmaș neînvățat al unei familii nobile. Mamele însărcinate se strâneau în jurul yeshivelor în speranța că nenăscuții lor vor fi pătrunși de spiritul de erudiție. Poțiuni cu reputație de a conține puteri magice erau administrate, nu pentru a facilita seducerea unei fecioare reticente, ci pentru a determina un tânăr reticent să se apuce de studiul Torei. Astfel, chiar și superstiția era pusă în slujba educației.

Timp de trei sute de ani, din 300 până în 600 d.Hr., aceste academii babiloniene au dominat nestingherite gândirea și învățătura evreiască. Apoi, o răsturnare rapidă de situație a adus o schimbare drastică în soarta politică a evreilor, obligându-i pe rabini să revină asupra edictului lor împotriva scrierii Legii orale. O nouă intoleranță religioasă era în plină desfășurare.

Zoroastrismul, religia luminată a perșilor și a sasanienilor, fondată în secolul al VIII-lea î.Hr., fusese puternic influențată mai întâi de iudaismul profeților, iar mai târziu de creștinism. În secolul al VI-lea d.Hr., o sectă religioasă zoroastriană feroce, cunoscută sub numele de Magii, a preluat puterea politică și a pus capăt regimului de toleranță, purtând un război sfânt împotriva creștinilor și evreilor deopotrivă. Sub Magii, vechile libertăți au dispărut.

Neliniștea domnea nu numai în Imperiul Sassanid, ci și în Imperiul Roman, deoarece acesta era secolul marilor invazii barbare. Mase de oameni erau în mișcare, vechile norme erau dezrădăcinate, noi forțe preluau puterea, imperiile se prăbușeau, iar violența era schimbul curent de facilități sociale.

Rabinii se temeau că în această agitație învățătura iudaică era în pericol de a fi nimicită, căci de fiecare dată când o sabie sarazină sau vandală spinteca un craniu scolastic, 2.500.000 de cuvinte din Mishna și Gemara cădeau moarte în șanțuri. Împotriva bunului lor simț, rabinii au permis ca Mishna și Gemara să fie scrise. Această compilare a fost încredințată unei școli de savanți cunoscuți sub numele de Saboraim, versați în ebraică și aramaică. Textul lor combinat este Talmudul. Sarcina a durat peste două sute de ani și ar fi durat și mai mult dacă nu ar fi fost vorba de faptul că unii dintre studenții Legii Orale au fost ctitori. Mulți păstrasera notițe scrise ca ajutor pentru memorie. Dar atât de minunate sunt căile lui Dumnezeu încât chiar și o fărădelege poate servi unei cauze bune. Ca și predecesorii lor, saboraimii au cedat tentației de a fi legiuitori. Ori de câte ori dădeau peste o dispută nerezolvată, își foloseau propria erudiție pentru a o rezolva, adăugând astfel o mică Gemara neoficială la textul oficial. Aceste interpolări stau încă în picioare ca un monument al inventivității lor.

Trei curente principale ale gândirii evreiești curg prin Talmud, primele două prin cap, iar a treia prin inimă. Întrepătrunse prin cele treizeci și cinci de volume și 15.000 de pagini³⁵ sunt complicatele învățeli de creier ale jurisprudenței cunoscute sub numele de Halacha, sau "lege"; disertațiile filosofice despre etică, morală, conduită și pietate cunoscute sub numele de Aggada, sau "narațiune"; și pasajele frumoase și tandre despre poveștile biblice, zicerile înțelepte și poveștile cunoscute sub numele de Midrash, sau "predici".

Deoarece legea și jurisprudența, etica și moralitatea se ocupă de multe faze ale vieții umane, nu este surprinzător să constatăm că Talmudul abordează și științele, cum ar fi medicina, igiena, astronomia, economia, guvernul. Conținutul variat al Talmudului a deschis noi perspective pentru evrei, extinzându-le orizonturile intelectuale, permițându-le să se debaraseze de vechi și să dobândească noul. Studiul Talmudului nu i-a făcut pe evrei doar juriști, ci și medici, matematicieni, astronomi, gramaticieni, filosofi, poeți și oameni de afaceri. Cu un fond de educație universală și zece până la cincisprezece ani de studiu al Talmudului, este de mirare că evreii au manifestat o asemenea afinitate pentru știință, intelectualitate și teorie?

Să urmărim acum o poruncă mozaică, așa cum este ea extinsă de talmudist într-un sistem de etică.

Dintre toate obiceiurile evreiești, cel de a se ocupa de lucrurile cușer, sau curate din punct de vedere ritualic, este cel mai perplex pentru neevrei. Pentru creștinul obișnuit, complicata chestiune kosher este condensată într-o singură cunoștință - evreii nu mănâncă carne de porc. În general, Kashruth, așa cum numesc evreii sistemul, se bazează pe trei

porunci din cele cinci Cărți ale lui Moise - și anume, să nu fierbi un ied în laptele mamei sale; să nu mănânci carii; și să nu mănânci (a) animale care nu mestecă și nu au copite despicate, (b) păsări care nu zboară sau nu au pene și (c) pești care nu au înotătoare și nu au solzi. Prin urmare, nu este vorba de faptul că evreii au o conspirație împotriva porcilor, ci mai degrabă de faptul că porcul refuză să se conformeze Torei. Porcul se califică la un singur punct de vedere - are copite despicate - dar pierde la al doilea punct de vedere - nu-și mestecă coada. Mulți evrei au iertat de mult timp porcul pentru această nerespectare și se bucură de un sandwich cu șuncă la fântâna de sucuri de lângă creștini.

Deși porunca de a nu fierbe un ied în laptele mamei sale își are originea în ritualuri preistorice și este comună în multe triburi primitive, evreii au ridicat acest obicei tribal într-o interdicție universală împotriva cruzimii față de animale. Talmudul a condamnat practica de a forța nașterile premature pentru a obține pieile fine și carnea fragedă a animalelor nenăscute, o practică, de altfel, care nu este încă interzisă în Statele Unite. Talmudul susținea, de asemenea, că nici un animal sau puii săi nu pot fi folosiți ca animale de povară până când puii nu sunt înțărcați. Pentru ca evreii să nu uite aceste principii, Talmudul a poruncit ca carnea unui animal sacrificat să nu fie gătită într-unul dintre produsele sale, cum ar fi laptele sau untul, și nici să fie servită împreună la o singură masă. Astăzi, mulți evrei consideră că, după trei mii de ani, au învățat lecția și pot mânca în siguranță un sandwich cu carne cu un pahar de lapte.

Tora interzice mâncarea de carne vie. Dar ce este caria? întrebă Mishna și Gemara. Răspunsurile lor au dus la întrebarea privind metodele adecvate de sacrificare a animalelor, bazate nu pe ceea ce era mai convenabil sau mai profitabil, ci pe principiul etic conform căruia este greșit să provoci durere. Talmudul susținea că orice animal care moare de durere, din orice cauză, inclusiv din cauza sacrificării, era o carie. Ce era atunci o moarte fără durere? Rabinii care au fost școliți în medicină susțineau că un animal a murit fără durere dacă moartea a fost provocată instantaneu printr-o tăietură curată, netăiată prin vena jugulară și artera carotidă, cu un cuțit ascuțit și fără cusur. Această metodă de sacrificare permitea, de asemenea, scurgerea sângelui pentru a îndeplini porunca biblică de a nu mânca sau bea sânge. De-a lungul secolelor, evreii au fost îngroziți de metodele brutale de sacrificare ale vecinilor lor neevrei, care au ucis animalele în orice mod le plăcea, prin lovire, împușcare, înțepare sau incizii repetate cu orice instrument la îndemână. Abia în anii 1920 s-a renunțat la astfel de metode în Statele Unite, după ce romanul de protest "The Jungle" al lui Upton Sinclair a stârnit indignarea populară, astfel încât legislatorii au fost forțați să promulge legi pentru un sacrificare mai umană.

Să ilustrăm modul în care funcționa Responsa cu un exemplu din viața de astăzi. Să presupunem că yeshivele din Babilon există încă și că o comunitate evreiască din suburbia St. Louis i-a cerut uneia dintre ele să rezolve problema supărătoare a "automobilului, a suburbiei și a sinagogii". Aceasta este dilema. Tora interzice munca în ziua de Sabat. În 1900 d.Hr. un tribunal yeshiva a decis că a conduce o mașină este muncă. Acum, mulți ani mai târziu, suburbiile s-au dezvoltat. Sinagoga nu se mai află la câteva străzi distanță, ci la kilometri distanță, la țară, iar distanța este prea formidabilă pentru a merge pe jos. Congregația se

confruntă cu perspectiva unei sinagogi goale sau a săvârși păcatul de a merge cu mașina la locul de cult. Ce ar trebui să se facă?

Întrebarea este transmisă yeshivei și problema este pusă pe rol. Atunci când cazul se prezintă, tribunalul yeshiva va începe o audiere la fel cum Curtea Supremă examinează un caz. Argumentul ar putea fi cam așa: "Cu siguranță, Dumnezeu nu a intenționat să aibă sinagogi goale, nici să fie încălcate poruncile Sale. Dar cine a spus că a merge cu mașina la sinagogă este o muncă? Cu siguranță nu Dumnezeu sau Moise. Să-i obligi pe cei în vârstă să meargă kilometri întregi pe jos sub soarele arzător sau în frigul iernii este un pericol pentru sănătate. Participarea la slujbe ar trebui să fie contemplată cu bucurie, nu cu teamă și tremur. Nu au spus oare înțelepții că "cel care își asumă o datorie care nu este cerută în mod specific este un ignorant"? Și, mai mult, nu spunea rabinul Judah ben Ezekiel, în secolul al treilea, că 'cel care își ordonează întreaga viață în funcție de interpretarea strictă și literală a Scripturii este un prost'?".

Instanța yeshiva începea apoi o căutare de precedente, la fel cum avocații care susțin un memoriu în fața Curții Supreme ar căuta precedente favorabile cazului lor. După o deliberare adecvată, instanța ar putea decide că, în opinia lor, instanța din 1900 a greșit și că a conduce o mașină până la sinagogă nu este o muncă, ci o plăcere, la fel cum Curtea Supremă a Statelor Unite a susținut în anii 1890 că facilități egale, dar separate pentru negri era constituțională, dar în anii 1950 a revenit asupra deciziei, susținând că era neconstituțională. Odată ce se ajunge la un verdict, acesta este trimis la celelalte yeshive, unde au loc audieri similare și un acord comun difuzat prin intermediul Responsa către fiecare comunitate evreiască.

Dar cum nu mai există o astfel de autoritate evreiască centrală, fiecare rabin, sau agregat de rabini, este mai mult sau mai puțin o autoritate în sine. Astăzi, evreul ortodox stă în afara suburbiilor pentru a putea merge pe jos la sinagoga sa; 36 evreul conservator merge cu mașina la sinagoga sa cu emoții amestecate; iar evreul reformat este superb de sigur că mersul cu mașina la Templu în ziua de Sabat nu este doar o plăcere, ci și o datorie mitzvah-religioasă.

Să ne întoarcem acum la Saboraim, pe care i-am lăsat compilând Mishna și Gemara în Talmud. Dacă secolul al șaselea a fost unul sumbru pentru evrei, secolul al șaptelea le-a oferit mari speranțe, iar secolul al optulea i-a dus pe culmile amețitoare ale unei noi puteri și ale unui nou prestigiu.

PATRUZECE

BIBLIOSCLEROZA TALMUDULUI

Talmudismul, care a început în Persia secolului al V-lea și a călătorit prin istoria greacă, romană, islamică și feudală până în 1800 d.Hr., a avut rolul de a-i cimenta pe evrei într-un corp religios unificat și într-o comunitate civică coerentă. În timp ce a străbătut istoria evreiască, a trebuit să ofere noi interpretări religioase pentru a se adapta la condițiile de viață în schimbare și noi cadre de guvernare în expansiune, pe măsură ce vechile imperii se destrămau și apăreau state tinere. Pe măsură ce lumea evreiască s-a extins, cadrul de gândire și activitate talmudică a trebuit să se extindă pentru a fi la îndemână la momentul potrivit și cu soluțiile potrivite, pentru a asigura supraviețuirea idealurilor evreiești.

În capitolul anterior, am văzut că, pe măsură ce viața de zi cu zi a evreilor s-a schimbat odată cu condițiile istorice, s-a schimbat și

orientarea religioasă a evreilor. În acest capitol, să privim cealaltă față a monedei talmudice și să vedem cum conceptualizarea sa despre stat a crescut de la provincial la universal. Pentru aceasta, trebuie să ne întoarcem în anul 500 î.Hr. la evreii din Persia, deoarece expansiunea talmudică în domeniul guvernării a fost posibilă numai datorită existenței anumitor condiții istorice care au început sub dominația persană și au continuat de-a lungul civilizațiilor succesive în care au trăit evreii.

Evenimentele istorice nu au loc în vid. Desfășurarea istoriei se aseamănă cu desfășurarea unui vis. La început, visătorul este conștient doar de conținutul manifest, acea parte pe care și-o amintește la trezire, vie, reală și absurdă. Dar în spatele acesteia se află conținutul latent, sensul ascuns al visului, pe care nu și-l amintește. Avem tendința de a privi istoria doar prin conținutul său manifest, în loc să interpretăm evenimentele de suprafață prin forțele latente care le modelează. Forța latentă din spatele talmudismului a fost autoguvernarea evreiască. Ori de câte ori evreii au arătat că se pot autoguverna cu un beneficiu mai mare pentru învingătorii lor, învingătorii le-au permis această autoguvernare. Am abordat deja paradoxul care traversează istoria evreiască: Deși evreii și-au pierdut independența, și-au câștigat libertatea; deși și-au pierdut pământul, nu și-au pierdut naționalitatea; deși țara lor a fost devastată, guvernul lor a rămas inviolabil; deși într-un deceniu au fost anihilați pe câmpul de luptă, în următorul au stat la mesele papilor și împăraților, regilor și nobililor, sultanilor și califilor, ca prieteni, ca medici, ca savanți. Așa cum un dop de plută se balansează la suprafața mării în momentul în care presiunea care îl ține la fund este eliberată, la fel și evreii s-au ridicat la suprafața fiecărei civilizații în momentul în care forța represivă a fost înlăturată. Șefii guvernelor evreiești din exil nu se apropiau de cuceritorii lor cu pălăria în mână; ei dețineau statutul de ambasadori și li se acordau onorurile cuvenite șefilor de stat. Și totuși, evreii nu aveau un stat.

În zilele primului exil din Palestina, evreii dețineau înalte funcții guvernamentale în Babilonia. Cuceritorii persani, următorii care i-au subjugat pe evrei, au fost impresionați de învățătura și intelectul lor, iar în Vechiul Testament citim că Neemia a fost "paharnic" al regelui persan înainte de a deveni guvernator al Palestinei. Grecii, Ptolemeii și Seleucizii, impresionați de capacitatea evreilor de a se autoguverna, nu numai că au continuat politicile îngăduitoare ale perșilor, dar le-au oferit evreilor o libertate și mai mare de exprimare politică. Sub romani, evreii au avut regii lor proprii până la conducerea procuratorilor.

Când domnia procuratorilor a luat sfârșit în anul 70 d.Hr., după prima rebeliune evreiască, romanii au instituit o nouă formă de autoguvernare evreiască, cea a Patriarhilor. Patriarhii erau rabinii care pretindeau că descind din casa lui Hillel, care, la rândul lor, pretindeau că descind din casa lui David printr-o genealogie la fel de complicată ca și cea din acele Evanghelii care trasează descendența lui Iisus din David.

Patriarhului i se adresa cu numele de Nasi, sau "prinț", și primea un statut oficial din partea romanilor, ca și cum ar fi reprezentat un stat real. Recunoașterea acestor "descendenți ai lui David" a continuat de la Gamaliel al II-lea, în anul 85 d.Hr., până la Gamaliel al VI-lea, care a murit în 425 fără moștenitori.

Evreii le datorează romanilor un tribut pentru tratamentul îngăduitor de care au beneficiat, având în vedere că s-au răzvrătit de trei ori

împotriva imperiului. Romanii au fost animați în represaliile lor nu de antievrei, ci de probleme de stat. De îndată ce împăratul Hadrian i-a alungat pe evrei ca măsură de precauție împotriva unei a patra revolte, succesorul său, Antoninus Pius (138-161 d.Hr.), le-a permis să se întoarcă. Admirația sa față de evrei era mare, iar aceștia au luat parte la consiliile înaltului.

Pe solul permisiv al acestor civilizații diferite, din 500 î.Hr. până în 500 d.Hr., a prins rădăcini copacul învățaturii talmudice. Fără el, ideile evreiești despre statul universal nu ar fi putut crește, iar creșterea Talmudului ar fi fost imposibilă.

Sassanienii, moștenitori ai fostului Imperiu Persan în secolul al III-lea d.Hr., au acordat evreilor o libertate chiar mai mare decât o făcuseră grecii și romanii. Aici, în patru secole liniștite, evreii au dobândit atât un "împărat", cât și un "papă", un conducător temporal și unul spiritual. Șeful politic era cunoscut sub numele de exilarh, sau "prinț al diasporei". Rangul său era cel de șef de stat, iar funcția era ereditară. Exilarhul trăia în mare splendoare și avea propria curte regală și acces în permanență la urechea împăratului sasandez. El putea să colecteze impozite și să numească judecători. Conducătorii spirituali nu erau alții decât șefii academiilor babiloniene. Li se adresau cu numele de Gaon ("Eminența Voastră") și erau ținuți în mare stimă atât de evrei, cât și de sasanizi. exilarhii dețineau puterea administrativă și judiciară, dar gaonimii dețineau puterea legislativă.

Atunci când, în secolele al șaptelea și al optulea, musulmanii și-au croit imperiul din părți din teritoriile sasanide, bizantine și romane, au moștenit o problemă de proporții în ceea ce privește elementele neasimilabile ale creștinilor și evreilor. Creștinii, care, în Europa, nu puteau înțelege de ce evreii nu se converteau la credința lor, refuzau acum, cu aceeași încăpățănare ca și evreii, să se convertească la islam. Ceea ce fusese un defect evreiesc a devenit o virtute creștină. Când ranchiuna musulmană împotriva creștinilor și evreilor pentru că au refuzat să accepte religia islamului s-a stins, musulmanii i-au retrogradat pe creștini la statutul de cetățeni de mână a doua și i-au recunoscut pe evrei ca entitate politică. Sub islam, Gaon a fost numit șef de stat, iar președinții academiilor evreiești babiloniene au devenit Eminențe ale iudaismului. Cine, în afară de istorie, ar fi avut ingeniozitatea de a inventa astfel de evenimente improbabile?

Un călător evreu, Benjamin din Tudela, Navarra, care a vizitat Bagdadul în secolul al XII-lea, a lăsat un raport viu, de primă mână, despre omagiul acordat unui Gaon atât de evrei, cât și de musulmani:

Și în fiecare joi, când se duce să facă o vizită la marele Calif, călăreți - atât neevrei cât și evrei - îl însoțesc, iar vestitorii vestesc în avans: "Faceți loc înaintea Domnului nostru, fiul lui David, așa cum i se cuvine", cuvintele arabe fiind Amilu tarik la Saidna ben Daoud. El este călare pe un cal și este îmbrăcat în veșminte de mătase și broderie, cu un turban mare pe cap, iar de turban este suspendată o pânză albă lungă, împodobită cu un lanț pe care este gravat sigiliul lui Mahomed.

Apoi se înfățișează în fața Califului și îi sărută mâna, iar Califul se ridică și îl așează pe un tron pe care Mahomed a ordonat să fie făcut în onoarea sa, iar toți prinții musulmani care frecventează curtea Califului se ridică în picioare în fața lui.³⁷

În toate aceste secole, conceptul talmudic de guvernare a suferit o schimbare paralelă cu cea a conceptului schimbător al lui Iehova.

Profeții l-au transformat pe Iehova dintr-un Dumnezeu evreiesc într-un Dumnezeu universal. Talmudistii au schimbat conceptul evreiesc de guvernare pentru evrei exclusiv în idei aplicabile guvernării universale a omului. Profeții au conceput iudaismul ca conținând porunci specifice pentru evrei și principii generale pentru oameni în general. Talmudistii au conceput legi care îi permiteau evreului să continue să trăiască nu doar ca evreu, ci și ca om universal. Pentru talmudist, evreii din toate țările simbolizau omenirea împărțită în naționalități. Trebuiau formulate legi pentru nevoile particulare ale fiecărei entități naționale și trebuiau formulate legi care să permită tuturor națiunilor să trăiască împreună într-o națiune unită a omului. Conceptele universale de guvernare ale Talmudului au devenit carnea pusă pe visele lui Isaia privind fraternitatea omului.

Atâta timp cât existau imperii puternice și unificate, Talmudul putea funcționa la scară universală. Pe măsură ce imperiile lumii s-au destrămat, influența universală a Talmudului s-a diminuat și ea. Când, în secolul al XII-lea, Imperiul Islamic a început să se dezintegreze, splendoarea Gaonimilor a dispărut precum palatele din poveștile din O mie și una de nopți. Acolo unde odinioară domnea spiritul de iluminare, acum spiritul de intoleranță a devenit regula și s-a răspândit rapid din Bagdad spre Spania. Evreii au fugit spre vest cu doar un pas înaintea lui. În secolul al XV-lea, această tranziție de la Est la Vest fusese finalizată.

Evreii trăiseră în Europa de Vest încă de pe vremea romanilor. În secolele al IX-lea și al X-lea, ei au înființat primele yeshive în Italia, Germania și Spania. Pe măsură ce aceste yeshive europene s-au îmbogățit cu savanții care fugeau din Orient, ele au câștigat în reputație față de yeshivele babiloniene aflate în declin. yeshivele din Italia și Germania au dobândit un renume larg, dar influența lor a fost de scurtă durată; cele din Spania erau mai puțin cunoscute, dar destinate unei mari importanțe viitoare. În secolul al XV-lea, învățarea talmudică clasică s-a desprins în două direcții. Școlile italiene și germane, continuând tradițiile babiloniene anterioare, au dus la o afirmare a trecutului. Școlile spaniole, resuscitând tradiția greacă, au dus la o cercetare a viitorului. Primele au produs câțiva învățați talmudici mai străluciți, a căror influență a murit odată cu ei; cele din urmă au produs filosofi precum Maimonide și Spinoza, a căror influență a trăit după ei. Dar înainte de a relua firul noii școli raționaliste, trebuie să urmărim talmudistul clasic până la mormântul său.

Excepție a făcut Franța. Mantia Gaonimilor a căzut pe un evreu francez, cunoscut cu afecțiune sub numele de Rashi (de la inițialele numelui său, rabinul Shlomo Itzhaki), care a devenit cel mai iubit, dacă nu cel mai mare dintre toți talmudistii. O zicală populară spune că "dacă nu ar fi fost Rashi, Talmudul ar fi fost uitat în tot Israelul" și, după cum a spus unul dintre biografiile săi, Rashi "a atins în timpul vieții sale o faimă rezervată de obicei celor morți".

Rashi s-a născut la Troyes, în nordul Franței, în 1040. Și-a croit drum prin yeshivele din Germania ca student rătăcitor. După absolvire, s-a stabilit în orașul său natal, unde a fondat o yeshiva proprie. Construiți o yeshiva mai bună și evreii vor bate un drum spre ușa ei. Aici, în Troyes, cu o populație totală de 10.000 de francezi și 100 de familii evreiești, yeshiva lui Rashi a atras învățați evrei din întreaga lume. Acești savanți au găsit cazare la creștini. Contrar noțiunii populare dominante potrivit căreia o prăpastie de ostilitate îi despărțea pe evrei

și creștini unii de alții în Evul Mediu, Rashi și evreii din Troyes aveau relații sociale active cu vecinii lor creștini. Încă din timpul facultății, Rashi a păstrat o mare dragoste pentru cântecele creștinilor. Era foarte interesat de imnurile Bisericii, i-a învățat pe preoții locali melodii ebraice și a tradus în ebraică cântece de leagăn franceze. De-a lungul istoriei lor, evreii au crezut întotdeauna că, la momentul potrivit, va apărea omul potrivit. Rashi a fost omul potrivit pentru acele vremuri. Viața în Europa secolului al XI-lea nu mai avea legătură cu multe dintre preceptele din Talmud. Oamenii nu înțelegeau aramaica, nu înțelegeau frazeologia și nu înțelegeau aplicarea ei la viața modernă. Responsa era pe moarte. Era nevoie de un Talmud universal care să poată fi înțeles fără interpreți. Această nevoie a fost cea pe care a servit-o Rashi. Marea sa contribuție la viața evreiască a fost reinterpretarea tuturor pasajelor relevante în limba vernaculară a zilei, într-un limbaj atât de clar, de lucid, cu atâta căldură și umanitate, cu o abilitate și erudiție atât de rare, încât comentariile sale au devenitenerate ca scripturi și iubite ca literatură. Rashi a scris ebraica ca și cum ar fi fost franceză, cu spirit și eleganță. Ori de câte ori îi lipsea cuvântul ebraic precis, folosea în schimb un cuvânt francez, ortografiindu-l cu litere ebraice. Întrucât peste trei mii de cuvinte franceze pe care le folosea au dispărut din limbă, scrierile lui Rashi au devenit surse importante de cunoaștere a francezei medievale. Comentariile și exegeza biblică a lui Rashi au avut o mare influență asupra teologilor creștini, în special asupra lui Nicholas de Lyra, care a folosit pe scară largă scrierile lui Rashi. La rândul său, teologia lui Lyra a avut un efect profund asupra dezvoltării religioase a tânărului Martin Luther.

Rareori copiii marilor oameni calcă pe urmele părinților lor, dar în cazul lui Rashi nu numai copiii, ci și nepoții săi, după moartea sa în 1105, au continuat acolo unde acesta rămăsese. Datorită lui, interesul pentru Talmud s-a trezit din nou, iar cererea pentru o nouă Responsa a crescut atât de mult încât urmașii săi au instituit o nouă școală de comentarii talmudice, deghizate în note de subsol la Gemara. Acestea erau cunoscute sub numele de Tosaphot, sau "adăugiri". Talmudul a fost în sfârșit și definitiv închis în acest moment. Ceea ce rabinii se temuseră în secolul al II-lea î.Hr. s-a întâmplat în secolul al XII-lea d.Hr. Se apela mai des la Talmud decât la Tora ca sursă de cunoaștere - deducția era venerată mai mult decât sursa. De data aceasta, rabinii au încuiat toate ușile, dar și ferestrele. Gata cu amendamentele; gata cu notele de subsol; gata cu "închiderile". Se apropia epoca codificatorilor Talmudului.

Secolele XII-XV au fost de bun augur pentru evrei. În timpul acestor secole, Imperiul Islamic a murit, au fost lansate opt cruciade, Renașterea s-a născut și a început să moară, iar forțele Reformei au câștigat putere. Feudalismul european se prăbușea și se forma un nou naționalism. Evreii au fost alungați din statele vest-europene și s-au revărsat în Europa de Est, unde au fost din ce în ce mai mult închiși în spații strâmte. Odată cu schimbarea vremurilor, s-a schimbat și funcția Talmudului. Dacă în secolele anterioare acesta servise un univers evreiesc în expansiune, acum trebuia să servească un univers evreiesc în scădere. Mai mult decât orice, în această epocă de primejdie, când comunicațiile lor erau tăiate, când yeshivele lor se închideau, ei aveau nevoie de o "trusă de bricolaj" a jurisprudenței iudaice, care să ofere răspunsuri la îndemână la noile probleme care apăreau cu repeziciune.

Această nevoie a fost anticipată încă din secolul al XI-lea și a primit un răspuns în trei etape principale succesive. Prima a fost o codificare a Talmudului, în secolul al XI-lea, de către un evreu marocan în vârstă de șaptezeci și cinci de ani, pe nume Alfasi. Alfasi a parcurs Talmudul ca un pierde-vară printr-o moștenire. El a aruncat totul, cu excepția legii pertinente, păstrând doar deciziile de bază din Gemara. Oricât de strălucit ar fi fost efortul lui Alfasi, a fost o propunere de tip "lovește și ratează", atingând o lege aici și o lege acolo. Era nevoie de un Talmud mai complet, dar simplificat, modernizat, prescurtat și indexat, pe care orice om alfabetizat să îl poată folosi ca o carte de referință. Din nou, istoria evreiască a oferit omul potrivit la momentul potrivit. Acesta a fost rabinul Moses ben Maimon (1135-1204), cunoscut evreilor sub numele de Rambam și creștinilor sub numele de Maimonide, primul dintr-o serie de mari filosofi raționaliști evrei care au luminat lumea occidentală.

Maimonide se afla la căpătâiul a două civilizații, cea islamică și cea creștină. S-a născut la Cordoba, Spania, într-o familie distinsă, din care făceau parte judecători, savanți și finanțiști. Dar el s-a născut într-o epocă în care imperiul maurilor din Spania era pe moarte. Creștinii liberali, maurii și evreii, prinși într-o strânsoare de nucă între catolicii zeloși care invadau dinspre nord și barbarii feroce Almohade care invadau dinspre sud, au fugit, nu atât din cauza persecuțiilor anticipate, cât pentru că îi considerau pe invadatori inferiori din punct de vedere cultural. Familia Maimonide s-a stabilit la Fez, în Africa de Nord, pe atunci un mare centru de învățătură, unde Maimonide a studiat atât Talmudul, cât și medicina. Pe măsură ce almohadele își extindeau puterea în Africa, familia Maimonide a fugit mai departe spre est, stabilindu-se în cele din urmă la Cairo, în Egipt, care se afla încă sub conducerea luminată a dinastiei Fatimide. Aici, Maimonide a devenit medicul lui Saladin, califul Egiptului. Faima lui Maimonide a fost atât de mare încât Richard Inimă de Leu, regele Angliei, i-a oferit un post de medic personal, dar Maimonide a refuzat, simțindu-se mai bine în cultura civilizației arabe decât în atmosfera barbară a Europei feudale.

Funcția istorică a lui Maimonide a fost aceea de a restabili iudaismul profetic ca un colac de salvare spirituală pentru evrei. În mod semnificativ, el a ales titlul Mishneh Torah, "A doua Tora", pentru codificarea sa a Talmudului, pentru a le reaminti cititorilor săi că autoritatea acestuia se baza încă pe cele cinci cărți ale lui Moise. El a digerat Talmudul cu o asemenea precizie încât în paisprezece volume a împachetat toate preceptele și legile importante din Gemara. De asemenea, a atacat superstițiile și a interpretat miracolele în mod rațional. Rambam (Maimonide) și Talmudul au devenit sinonime.

Pentru evrei, Maimonide este faimos pentru Mishneh Torah; pentru restul lumii, faima sa se bazează pe lucrările sale filosofice, dintre care cel mai bine cunoscut este Ghidul celor perplecși. Aici el susținea că atât sistemul evreiesc, cât și cel grecesc sunt la fel de adevărate. Maimonide a fost atât de impregnat de filosofia greci încât opiniile aristotelice s-au strecurat chiar și în scrierile sale religioase. Nu poți să nu fii uimit de iluminismul, toleranța, raționalismul acestui om din secolul al XII-lea, acest precursor al umanismului renașcentist ale cărui lucrări nereligioase au fost studiate cu mai multă aviditate de musulmani și creștini decât de evrei. El a fost, de asemenea, un profet înaintea timpului său și, în concordanță cu vremurile, unii evrei au aruncat în

flăcări operele sale filosofice în 1232, anunțând în mod profetic prima ardere a Talmudului de către creștini, doisprezece ani mai târziu. Cu toate acestea, Maimonide a fost un snob intelectual, care a scris în mod deliberat doar pentru cei învățați, simțind că nimeni altcineva nu îl va înțelege; dar a scris cu frumusețea și claritatea unui mare romancier și a făcut ca până și cele mai complexe raționamente să pară simple. Scrierile sale religioase au fost la fel deenerate de mase pe cât de mult au fost ignorate de acestea scrierile sale filosofice.

Pe măsură ce orizonturile creștine s-au extins în secolele al XV-lea și al XVI-lea, de la stat, la continent, la dimensiunea lumii, iar lumea evreiască s-a micșorat de la proporții universale, la un continent, la o țară, la o provincie, la un oraș, la un ghetou, Talmudul, care cutreierase umanitatea, a devenit preocupat de existența cotidiană. Pe măsură ce rădăcinile învățaturii au fost tăiate din Talmud, copacul însuși a început să dea semne de ofilire. Noile idei nu mai puteau curge liber prin arterele sale care se întăreau. Epoca yeshivelor se încheiase. Cel mult, evreii puteau spera să lupte împotriva analfabetismului cu ajutorul școlilor locale. Era nevoie de o ediție a Talmudului pentru toți oamenii, un Talmud de buzunar care să aibă ultimul cuvânt în toate privințele.

Omul care a realizat cu dragoste acest lucru a fost unul dintre cei mai blânzi savanți ai iudaismului, un evreu cosmopolit din cauza circumstanțelor, nu din dragoste de aventură. Dar această a treia codificare a Talmudului s-a dovedit a fi un blestem, dar și o binecuvântare. Joseph Caro (1488-1575), născut în Toledo, Spania, s-a numărat printre cei prinși în timpul expulzării evreilor de către Spania în 1492. Părinții săi s-au stabilit la Constantinopol, pe atunci sub dominație turcă, dar cum turcii, în acest moment al istoriei lor, îi favorizau pe evrei să se stabilească în Palestina, Caro s-a mutat la Safed, la nord de Ierusalim, în 1525, unde a fondat o yeshiva. Talmudul lui Caro, "Talmudul tuturor oamenilor" (publicat în 1565), a fost numit în mod corespunzător Shulchan Aruch, adică "Masa pregătită". Era Blackstone-ul omului ocupat, un smörgâsbord juridic, unde fiecare evreu se putea servi singur cu legea potrivită. Misterele Talmudului erau acolo codificate, clarificate, digerate și indexate pentru el. Cu formulele din această carte pe limbă, orice evreu putea să îl egaleze pe cel mai mare dintre savanți. Cu Shulchan Aruch, fiecare ghetou evreiesc putea avea autoguvernare, fiecare comunitate evreiască putea fi autonomă. Dar, în limbaj filozofic, Shulchan Aruch conținea semințele propriei sale distrugerii. Acum, evreii au început să forțeze viața în limitele Shulchan Aruch, iar acest lucru a înghețat iudaismul în imaginea vieții de ghetou din secolul al XVI-lea. Orice lucru din Talmud a ajuns să fie considerat ca fiind iudaismul însuși, orice abatere era privită cu o oroare rezervată de obicei apostatilor. A devenit o cămașă de forță care constrângea ideile universale ale evreilor. Dar, în mod paradoxal, i-a salvat și pe evrei pentru un loc la soare atunci când imperialismul napoleonian a spulberat zidurile ghetoului. Aici, în săli de clasă sumbre și lipsite de veselie, studenții palizi ai ghetoului care învățau Talmudul au fost învățați reguli subtile de drept și logică. La o vârstă fragedă au intrat în contact cu umanismul lui Rashi și cu raționalismul lui Maimonide. Au învățat să gândească în termeni abstracți, să aplice legi învechite la situații inexistente, să trateze imaginația în termeni concreți.

Când ghetoul s-a prăbușit, acești învățați au clipit la soarele strălucitor al lumii exterioare, unde în fața lor se aflau noi cariere, în multe cazuri modelate de ceea ce au scos din Talmud. Unii au preluat din Talmud dragostea pasională pentru dreptate, libertate, egalitate și au devenit idealiștii care au luptat pentru o lume mai bună; alții au preluat din Talmud compasiunea și umilința, respectul pentru viață și frumusețe și au devenit filosofi umaniști și autori de beletristică; alții au preluat din Talmud abstracțiunile filosofilor greci și au devenit oameni de știință teoreticieni și matematicieni. Cei care nu vedeau în Talmud decât fapte seci ca praful de praf ale unor epoci trecute s-au răzvrătit împotriva iudaismului și au găsit în convertire "pașaportul lor către civilizația europeană".

V

MUHAMMAD, ALLAH ȘI JEHOVA

Povestea improbabilă, dar adevărată, a întemeierii de către un cămilăresc a unui imperiu mondial în numele lui Allah, în care evreii s-au ridicat la vârsta de aur a creativității lor, pentru ca apoi să fie scufundați într-o epocă întunecată odată cu eclipsa semilunii și ascensiunea crucii. IATĂ CÂND S-A ÎNTÂMLAT

PERIOADA ISLAMICĂ 500 D.HR. - 1500 D.HR.

CINCIZECI

ISTORIA CĂLĂTOREȘTE SPRE MECCA

Istoricii marxiști și alți istorici materialști ar fi greu de explicat fenomenul erupției unui imperiu mahomedan în deșertul arab în secolul al VII-lea d.Hr. Modul de producție al beduinilor din acel secol nu se schimbese față de cel din secolele anterioare. Clima era atunci aceeași ca și înainte. Dacă nu atribuim acest fenomen voinței de nepătruns a lui Dumnezeu, va trebui să apelăm la teoria "eroului în istorie" pentru o explicație. Aceasta este ideea individului care creează istoria prin faptul că profită de o oportunitate la momentul potrivit și o supune voinței sale. Mahomedanismul (islamul) a fost creația unui astfel de om - Mahomed.

Mesianismul lui Mahomed se înscria în noua tradiție a "umilinței" introdusă de evrei. Înainte de evrei, toți liderii religioși fuseseră nobili sau prinți, ca, de exemplu, Buddha, Confucius și Zoroastru. Este posibil ca Avraam să fi fost un prinț negustor babilonian înainte de a porni în călătoria sa spre Haran, dar Vechiul Testament l-a făcut păstor de oi. Moise poate că a fost crescut ca un prinț la curtea egipteană, dar când primește chemarea divină, el este un angajat care îngrijește turmele socrului său. Iisus a fost tâmplar. Iar Mahomed a fost șofer de cămilă. Mahomed este una dintre cele mai improbabile figuri ale istoriei, un arab pătruns de fervoarea iudaismului, care proclamă că toți arabii sunt urmașii lui Avraam și îi cheamă pe evrei și pe creștini să i se alăture într-o adevărată frăție a oamenilor în numele lui Allah. El a fost Don Quijote de succes, profetul înarmat, care, convins de iluzia sa, a transformat-o în realitate, învingându-i pe cei cu mintea îngustă, înarmați doar cu rațiunea. Ascensiunea acestui șofer de cămilă a fost uluitoare prin rapiditatea sa. În mai puțin de o sută de ani, imperiul său a îmbrățișat jumătate din lumea cunoscută atunci. Islamul reușise acolo unde creștinismul eșuase. Într-un singur secol, această nouă credință a cuprins ținuturile care înconjurau jumătatea sudică a Mediteranei.

Arabia este cea mai mare peninsulă din lume, legată prin Israel de Egipt și prin Siria de Turcia. Restul corpului ei plutește în Marea Roșie,

Marea Arabiei și Golful Persic. Ca o tonsură de cleric, o franjură de pământ verde, mărginită de câteva orașe, înconjoară cele 500.000 de mile pătrate de deșert care formează inima ei. Această țară a fost patria beduinilor și a arabilor Quraish încă din istoria neînregistrată. Nu a născut nicio civilizație, dar femeile sale fecunde au crescut timp de cinci mii de ani o abundență de arabi semiți pentru a fi exportati în orașele-state sumeriene, akkadiene și babiloniene, insuflând forță acestor civilizații efemere cu vigoarea lor barbară.

Religia arabilor era un cult difuz al naturii, incluzând în mod democratic cerul, stelele, copacii, pietrele - orice lucru capabil să fie ridicat la divinitate prin ingeniozitatea omului. Această diversificare și-a găsit unitatea în cultul centralizat al unui meteorit negru, Piatra Neagră, consacrat în Kaaba (cubul), la Mecca.

Arabii beduini erau locuitorii nisipurilor, care trăiau în deșert; arabii Quraish locuiau de-a lungul zonelor de coastă, unde își stabiliseră sate comerciale la punctele de capăt ale rutelor caravanelor. Aici beduinii veneau să schimbe luxul, furat din caravane, cu necesitățile vieții. Dar abia la sfârșitul secolului I d.Hr., când au început să sosească evreii, comerțul și industria au început să zumbăie, orașele să înflorească și arta să prolifereze. Fluxul de evrei în Arabia, care a început după anul 70 d.Hr., a atins proporțiile unui potop în secolele al V-lea și al VI-lea, când o luptă pentru putere între imperiile sasanid și bizantin i-a scos pe evrei din Siria și Palestina și i-a trimis în Arabia.

La fel ca Ptolemeii și Seleucizii dinaintea lor, sasanienii și bizantinii s-au războit constant pentru Siria și Palestina. Soarta capricioasă nu a oferit niciuneia dintre ele o victorie decisivă și, în cele din urmă, din cauza epuizării, a fost semnat un tratat de toleranță reciprocă. Evreii, sirienii, libanezii și ceilalți care au avut ghinionul de a trăi în zonele disputate au suferit soarta clasică a tuturor civililor prinși în calea armatelor care se ciocneau - morți glorioase și impersonale. Mulți evrei, odată ce au fost convinși că va fi un război prelungit, s-au îndreptat spre jumătatea vestică a Imperiului Roman, după ce fuseseră avertizați de către alți evrei că Bizanțul nu era un refugiu al libertății. Alții, care studiaseră situația pentru a obține randamente pe termen lung, au decis să se îndrepte spre est, spre un teritoriu în care armatele războinice se aventurau rareori. Au ales Arabia.

Aici, în noua lor patrie din Arabia, evreii au introdus meșteșugurile, arta orfevrăriei și palmierul datilar, care a devenit pentru musulmani ceea ce a devenit cartoful pentru irlandezi. Aici au fondat Medina. Aici i-au ajutat pe Quraish să-și transforme satele în orașe. Cu numărul lor mare și cu o experiență de douăzeci și cinci sute de ani, evreii au dat Meccai un aer cosmopolit.

În semn de recunoștință pentru sanctuarul care le-a fost oferit, evreii s-au alăturat arabilor în înfrângerea armatelor creștine invadatoare care veneau să facă prozelitism și să jefuiască. Deși creștinismul a fost ținut la distanță, iudaismul s-a strecurat, nu prin sabie, ci prin comportamentul exemplar al evreilor. Ca și în cazul grecilor și romanilor, mulți arabi păgâni au apreciat simbolurile nonsexualizate ale iudaismului, monoteismul său ascetic și devotamentul evreilor față de viața de familie și educație. Arabii îi numeau pe evrei "Poporul Cărții", iar evreii și arabii trăiau în pace, unul lângă altul.

La fel cum Septuaginta a pregătit calea pentru învățăturile lui Pavel printre păgânii din Imperiul Roman, tot așa o cunoaștere generală a Vechiului Testament în rândul arabilor a ajutat la pregătirea venirii

islamului. Scena a fost pregătită pentru eroul din istorie care a fuzionat cultul naturii al arabilor, doctrina mântuirii creștinilor și monoteismul evreilor într-o nouă imagine a lui Dumnezeu. Eroul a fost Mahomed; crezul a fost islamul; ideologia motivatoare a fost iudaismul. Poate că profeții nu ar trebui să fie niciodată priviți cu mai puțin de două milenii de retrospectivă, pentru a permite ca scurgerea timpului să estompeze atributele umane în trăsături divine. Mahomed este încă tânăr, în ceea ce privește profeții, iar istoricul nerăbdător poate fi scuzat dacă nu a perceput încă pe deplin divinitatea deja perceptibilă pentru cei devotați.

Mahomed (569-632 d.Hr.) și-a pierdut ambii părinți înainte de a împlini șase ani. A fost crescut mai întâi de bunicul său, iar mai târziu de un unchi. Amândoi au uitat să-i dea meditații la citire și scriere, o omisiune rapid remediată mai târziu în viață, când Mahomed a învățat arta cititului instantaneu prin revelație. Ca și în cazul lui Avraam, Moise și Iisus, nu știm nimic despre prima sa tinerețe, cu excepția faptului că la vârsta de 12 ani a fost dus cu o caravană în Siria, unde a intrat pentru prima dată în contact cu religiile iudaică și creștină. De la această întâlnire a dus cu el un respect pe viață pentru "Cartea" evreilor. Patriarhii evrei au devenit eroii săi, eroi pe care mai târziu i-a consacrat în Coran, Biblia musulmanilor. La vârsta de douăzeci și cinci de ani s-a căsătorit cu o văduvă bogată, în vârstă de patruzeci de ani, cu care a trăit în monogamie timp de un sfert de secol. După moartea ei, în al cincizeci și unulea an al lui Mahomed, înclinația sa pentru femei mai tinere, cu vârste cuprinse între șapte și douăzeci și unu de ani, și-a găsit expresia deplină. Haremul său ulterior, format din zece soții și două concubine, conținea houris de diferite vârste și stadii de experiență.

Muhammad era de înălțime medie. Părul său lung și negru se întâlnea cu barba, iar barba îi cădea până la talie. Deși râdea rar, avea un simț al umorului ascuțit, păstrat însă întotdeauna în limitele demnității. Muhammad era mândru de moștenirea sa arabă, dar profund sensibil la păgânismul imatur al fraților săi și la lipsa spiritului de națiune al acestora. La fel ca Moise, el a visat să unească triburile disidente și războinice într-un singur popor, să le ofere o religie unificatoare și să le ridice la o poziție onorabilă în lume. Dorința a devenit părtașă la faptă. Convingerea că el era profetul menit să realizeze acest lucru pentru poporul său a crescut în revelație.

Întâlnirea "Eu și Tu" dintre Mahomed și Dumnezeu a avut loc într-o peșteră, unde Mahomed, pe atunci în vârstă de patruzeci de ani, a meditat asupra problemei de a aduce mântuirea poporului său. Aici a avut o experiență care pentru credincioși a fost o dovadă concludentă că Mohamed era adevăratul succesor al lui Moise și Iisus, dar pentru necredincioși a fost doar o confirmare a faptului că Mohamed cunoștea Biblia. La fel ca în cazul lui Avraam, Moise și Iisus, așa s-a manifestat Dumnezeu lui Mahomed, sub forma îngerului Gabriel. Coranul, scris de Mahomed, spune că Gabriel i-a arătat lui Mahomed o tăbliță, pe care, deși era analfabet, a putut dintr-o dată să o citească la porunca lui Gabriel. Mesajul spunea că Allah, adevăratul Dumnezeu, l-a desemnat pe Mahomed să fie mesagerul Său pe pământ.

Mahomed a vândut mai întâi noua sa religie soției sale, apoi rudelor sale, apoi verișorilor mai îndepărtați și, în cele din urmă, străinilor. Aici a întâmpinat prima rezistență la vânzare. La fel ca și creștinii dinaintea lui, Mahomed și-a făcut primii convertiți printre sclavi. Acest

lucru i-a adus suspiciunea Quraish, pentru care Mahomed era un radical care amenința economia țării. După zece ani de eforturi, amărăciunea a fost de așa natură încât, în 622, Mahomed a fost nevoit să fugă din Mecca la Medina, unde spera că numeroasa populație evreiască îl va sprijini. Mahomed era convins că evreii, pe a căror religie se baza în mare parte religia sa, îi vor recunoaște pretenția de succesor al lui Moise și Iisus și i se vor alătura în lupta împotriva păgânilor. Dar când evreii i-au respins ferm oferta, Mahomed s-a întors împotriva lor. Deși analfabet, el avea o inteligență nativă. Deoarece evreii nu voiau să-l ajute, el a decis să le confiște averea pentru a servi cauza sa. Era sigur că un război împotriva evreilor nu va trezi suspiciunile Quraish, care erau invidioși pe bogățiile evreilor, chiar dacă erau toleranți față de religia lor. Dar, în loc să împartă prada cu Quraish, Mahomed și-a folosit noua sa bogăție pentru a echipa o armată de zece mii de oameni pe care a pornit-o împotriva Meccăi. Era prea târziu pentru ca Quraish să regrete greșeala lor de a nu se alia cu evreii; văzând puterea lui Mahomed, au capitulat. În decurs de doi ani, toată Arabia a căzut sub dominația lui Mahomed. Islamul, numele noului crez al lui Mahomed, era religia țării. În 632 Mahomed a murit.

"Dacă judecăm măreția după influență, el a fost unul dintre giganții istoriei", spunea Will Durant despre Mahomed. Așa cum Mohamed a fost "cuvântul cuceritor" al lui Allah, la fel și Abu Bekr, prietenul și succesorul lui Mohamed, a fost "sabia cuceritoare" a lui Allah. Abu Bekr a fost cel care a dus Coranul într-o lume care nu îl aștepta, dar care a ascultat zvâcnetul cimitirului care l-a răspândit.

În secolul al șaselea, arabii erau nomazi în deșert, în secolul al șaptelea erau cuceritori în marș, în secolul al optulea erau stăpânii unui imperiu care a făcut din Mediterana un lac islamic, iar în secolul al nouălea erau purtătorii de stindard ai unei civilizații orbitoare, lideri în artă, arhitectură și știință, în timp ce Europa occidentală se scufunda tot mai adânc într-un marasm întunecat creat de ea însăși. Una câte una, țările aflate în calea arabilor au căzut în fața atacurilor lor - Dam-ascus în 635, Palestina în 638, Siria în 640, Egipt în 641.

Înfrângerea Imperiului Sassanid în 636 merită o notă de subsol înțelegătoare. În ziua în care arabii, inferiori numeric, au atacat, o furtună de nisip a orbit armatele superioare sasanide. Înfrângerea lor a fost la fel de nepotrivită ca și înfrângerea lui Petru cel Mare al Rusiei în fața regelui Carol al XII-lea al Suediei în bătălia de la Narva din 1700, când 8.000 de suedezi au învins 80.000 de moscoviți pentru că o furtună de zăpadă i-a orbit pe aceștia din urmă. La bătălia de la Poltava, nouă ani mai târziu, însă, Petru, care a ales cu prudență o zi din iulie, și-a luat revanșa asupra suedezilor. Sassanizii au avut și ei o a doua șansă, dar s-a încheiat cu un dezastru, când armata lor de 150.000 de oameni a fost anihilată de 30.000 de arabi. A fost sfârșitul Imperiului Sassanid.

Până în anul 700 d.Hr., jumătatea estică a Imperiului Bizantin și toată Africa de Nord au căzut în mâinile musulmanilor. În 711, o forță mixtă de arabi și berberi condusă de un sclav eliberat pe nume Tariq a invadat Spania, iar în 715 au trecut Pirineii. Nimic nu a putut să-i oprească, cu excepția ghinionului. La fel ca în cazul hunilor, care au fost opriți de francezi în Bătălia de la Châlons, francezii, sub conducerea lui Charles Martel, i-au oprit pe musulmanii invadatori la Tours, în 732. Această bătălie a dus la un impas de putere atât pentru musulmani, cât și pentru creștini. Deși răspândirea islamului a fost împiedicată în est de

Imperiul Bizantin și în vest de Franța, răspândirea creștinismului în Africa și Asia a fost împiedicată de contraforța islamului. Musulmanii au împărțit intelectual oamenii din imperiul lor în două grupuri, cei interesați și cei neinteresați de știință. În prima îi includeau pe evrei, greci și perși; în cea de-a doua îi băgau la un loc pe chinezi, turci și creștini. Îi priveau cu respect pe primii și cu dispreț pe cei din urmă. Creștinii, deși erau mult mai numeroși decât evreii, nu au produs nici oameni mari și nici o cultură proprie distinctă în Imperiul mahomedan. Evreii, pe de altă parte, au produs o Epocă de Aur în această perioadă, generând nume mari în filozofie, medicină, știință, matematică, lingvistică - fiecare domeniu al activității umane, cu excepția artei, în care evreii nu au intrat decât în Epoca modernă. La scurt timp după moartea lui Mahomed, ostilitatea împotriva evreilor, fabricată din motive de oportunitate politică, a dispărut. Orice legislație împotriva nemusulmanilor care exista, era de obicei ignorată în practică. Musulmanii au fost chiar mai toleranți față de religiile altora decât romanii.

De interes în această privință este Pactul lui Omar (637 d.Hr.), promulgat după cucerirea Siriei și Palestinei creștine, unul dintre puținele acte legislative mahomedane discriminatorii pe care le cunoaștem. Ceea ce este remarcabil la acest pact este faptul că îi menționează doar pe creștini, deși se presupune, dar nu este deloc sigur, că se aplica și evreilor. În conformitate cu acest pact, creștinii nu puteau afișa cruci pe biserici sau pe stradă, nu puteau purta imagini religioase în public, nu puteau cânta cu voce tare la procesiunile funerare, nu puteau lovi niciun musulman, nu puteau să se radă în partea din față a capului, nu puteau purta haine distinctive, nu puteau să-i imite pe Adevărații Credincioși, nu puteau împiedica un creștin să se convertească la islam, nu puteau converti mahomedanii la creștinism, nu puteau adăposti spioni în bisericile lor și nu puteau construi case mai înalte decât cele ale vecinilor lor musulmani. Ei trebuiau să se ridice în semn de respect față de orice musulman care intra în adunările lor, și așa mai departe.

Din punct de vedere tehnic, toți cei care nu erau musulmani trebuiau să plătească o taxă pe cap pentru protecție, care îi scutia de serviciul militar și le nega dreptul de a ocupa funcții publice. Dar, în ceea ce-i privea pe evrei, acestea erau legi neglijate, deoarece evreii rareori trebuiau să plătească o astfel de taxă pe cap, adesea serveau cu mare distincție și rang înalt în armatele musulmane și ajungeau la cele mai înalte posturi în serviciul guvernamental, inclusiv la rang de mare vizir și de prinț.

Durata Epocii de Aur evreiești în civilizația mahomedană a corespuns cu durata de viață a Imperiului Islamic însuși. Când acesta din urmă s-a destrămat, Epoca de Aur evreiască s-a destrămat. Imperiul musulmanilor a avut nevoie de la fel de mult timp pentru a muri ca și imperiul romanilor, începând să se destrame în jurul anului 1000 d.Hr. și ajungând la sfârșit în anul 1500. Nu putem decât să constatăm trecerea sa cu o concizie care nedreptățește mult complexitatea sa quijotică.

O schizofrenie curioasă a străbătut dinastiile domnitoare, alternând între risipă fără margini și penurie extremă. Un calif ruina tezaurul prin cheltuirea unor sume uriașe pe lux, iar succesorul său umfla visteria prin zgârcenie totală. Deoarece cheltuitoarii erau conducători capabili, iar zgârciții administratori proști, cheltuitoarii au sporit cultura țării, dar i-au ruinat finanțele, iar zgârciții i-au distrus

prestigiul, lăsând în urmă bilanțuri favorabile. Atâta timp cât aurul continua să curgă de la un imperiu în expansiune, țara își putea permite luxul. În curând, musulmanii au avut cele mai frumoase orașe din lume, cei mai sibariți conducători și cele mai instabile guverne. Guvernatorii provinciilor au intervenit în acest vid de putere, și-au confiscat provinciile respective și s-au proclamat conducători ai propriilor domenii. Până în anul 1000, solidul Imperiu mahomedan nu mai exista. Acesta era alcătuit dintr-o serie de califate independente. Cu vechea unitate dispărută, Imperiul islamic a devenit pradă triburilor barbare. În secolul al XIII-lea, mongolii sub conducerea lui Genghis Khan au invadat imperiul dinspre nord-est. Nu a fost un destin mistic care i-a condus spre vest; ei și-au urmat vitele. Mongolii lui Genghis Khan purtau piei de bou, mâncau tot ce trăia - pisici, câini, șobolani, păduchi - și beau sânge uman, în lipsă de ceva mai bun. În prima lor întâlnire cu mongolii, o armată de 400.000 de musulmani a fost învinsă. Genghis a distrus orașul Bokhara, a ucis 30.000 de oameni și și-a continuat marșul în cercul civilizației, arzând biblioteci, jefuind orașe și decapitând oameni, stivuindu-le capetele în piramide macabre la fel de bine cum naziștii stivuiau cadavrele din lagărele de concentrare. Barbari, da! Dar nu dezordonați Când Bagdadul a capitulat, 800.000 de civili au fost uciși, orașul a fost devastat, bogățiile i-au fost jefuite, iar femeile i-au fost violate și vândute ca sclave. Încurajați de victoriile lor, soarta le-a dat mongolilor o lovitură neașteptată dintr-o sursă neașteptată. Egiptenii i-au oprit în bătălia de la Damasc din 1303. Dar înfrângerea mongolilor a venit prea târziu. Devastarea pe care au provocat-o a fost atât de mare încât această parte a lumii nu și-a revenit complet nici până în ziua de azi.

Ceea ce a mai rămas din Imperiul Mahomedan a devenit vulnerabil în fața altor forțe. Timurizii și mogulii au pus stăpânire pe Peninsula Arabică; turcii otomani au anexat Egiptul, Palestina, Siria și Irakul; triburi sălbatice cunoscute sub numele de Almohades au devenit conducătorii Africii de Nord; iar spaniolii, sub conducerea lui Ferdinand și Isabella, au reușit în cele din urmă să recucerească definitiv Spania de la mauri. Până în anul 1500, cel mai incredibil imperiu din lume - tolerant și luminat, luxuriant și sibarit, plin de matematicieni și poeți, războinici și linguiști - a luat sfârșit.

ȘAISPREZECE

RENAȘTEREA EVREIASCĂ ÎN MUFTI

Imaginea pe care omul modern o are despre evreu în epoca islamică nu corespunde în niciun fel realității. El se deosebea de evreul biblic la fel de mult cum evreul din "Cafe Society" din New York se deosebește de evreul din ghetou. O renaștere - o redeșteptare - îl transformase pe evreul biblic într-un individ cu totul nou, care semăna foarte puțin cu trecutul. În această epocă, el era un hedonist și un afemeiat, un bon vivant și un sofisticat, un filozof și un om de știință monden, un scriitor și un poet secular.

Cu toate acestea, era ceva ciudat la această renaștere a evreilor - nu era evreiască. Sub noul muftiu mahomedan nu se ascundea iudaismul, ci elenismul. "Renașterea evreiască" nu a fost o redeșteptare a iudaismului, ci o renaștere a elenismului. Evreii, care, în perioada lor greco-romană, luptaseră împotriva elenizatorilor, îi invectivaseră pe epicurieni și își ridicaseră mâinile în sus de groază în fața filosofilor greci, îi întâmpinau acum pe emancipatorii evrei, cedau la lux și laudau raționalismul. Ocupații noi, nemaiauzite, au devenit profesii evreiești

respectabile. Evreii au devenit astronomi, matematicieni, alchimiști, arhitecți, traducători, miniștri de finanțe și oameni de afaceri internaționali cu sucursale la Bagdad, Cairo și Cordoba. Vinul nu era doar o băutură de binecuvântare, ci și un toast pe buzele unei femei; dragostea nu însemna doar studiul Torei, ci și urmărirea unui zâmbet promițător; cântecul nu era doar o lamentație, ci și un imn la bucuria vieții. Și totuși, deși ușa asimilării în islam era larg deschisă, evreii au rămas în casa iudaismului.

Cum își găsisse elenismul drumul înapoi în viața evreilor într-o lume arabă? Simplul fapt a fost că, salvând operele grecești pentru arabi, evreii s-au impregnat pentru prima dată de adevărata esență a elenismului, nu de ornamentele sale exterioare. Întrucât primii creștini nu aveau nevoie de scrierile grecilor păgâni, iar barbarii invadatori nu aveau nevoie de limba greacă, majoritatea primelor s-au pierdut, iar cele din urmă au fost uitate. Cu toate acestea, operele literare și științifice grecești au supraviețuit în traduceri siriene și în bibliotecile evreilor bogați și cultivați și ale păgânilor romani neconvertiți. Când arabii au auzit de această bogăție de cunoștințe, au încurajat traducerea lor în arabă, iar sarcina a revenit în principal evreilor, cos mopolitani ai acelei epoci, care vorbeau ebraica și araba, greaca și latina, siriaca și persana, cu aceeași ușurință.

"Canalele către Europa", așa cum numește Moses Hadas, un cercetător contemporan, transmiterea științei și umanismului grecesc către Europa, au fost redeschise de evrei în secolul al VIII-lea, iar activitatea a continuat până în 1400. Primele lor traduceri au fost din greacă și siriacă în arabă, dar în curând au început să traducă lucrări grecești și arabe în ebraică și, în cele din urmă, literatura și filosofia ebraică în arabă. Se stabilise o comunicare culturală bidirecțională. În curând, aceasta a inclus un al treilea partener.

Capetele încoronate iluminate ale Europei au auzit de aceste realizări evreiești și au invitat savanți, lingviști și traducători evrei să vină în capitalele lor pentru a traduce operele grecilor și ale arabilor, precum și propria lor literatură ebraică, în latină, la acea vreme limba internațională a culturii europene. Astfel, de exemplu, Frederic al II-lea, încoronat rege al romanilor în 1212, rege al germanilor în 1215, rege al Ierusalimului în 1229 și excomunicat de două ori - un conducător nemilos, arogant, dar strălucit - a numit savanți evrei pentru a preda ebraica la Universitatea din Napoli.

Unul dintre cei mai timpurii și mai proeminenți dintre acești intelectuali evrei importați de conducătorii Europei occidentale a fost Ibn Daud, care nu numai că a tradus literatura ebraică, greacă și arabă în latină, dar a introdus cifrele arabe și conceptul de "zero" în matematica europeană. Elementele lui Euclid și operele talmudistului babilonian Saadyah Gaon și-au găsit drumul spre latină prin intermediul savanților evrei care au stat alături de musulmani și creștini în sinagogă, moschee și biserică, traducând în limba Sfintei Biserici Romane pe Platon și Sofocle, matematicieni și astronomi arabi, filosofi și poeți evrei.

Cum i-au afectat toate acestea pe evreii înșiși? Aproape că i-a transformat în greci. La prima lor întâlnire cu elenismul, după cucerirea lor de către armatele lui Alexandru cel Mare, evreii nu fuseseră pregătiți să facă față acestei provocări. Evreii biblici erau ferm convinși că a lor era singura religie adevărată și aveau Scriptura divină care să o dovedească. Ei nu aveau nevoie de alte dovezi. Pentru că nu se

îndoiau, nu aveau nevoie să își întărească convingerile cu filozofie, logică sau știință, deoarece aceste trei discipline se nasc din scepticism. Când Alexandru și grecii săi s-au întâlnit cu evreii, niciunul nu era pregătit pentru celălalt. A fost pentru prima dată când rațiunea greacă s-a lovit de credință și pentru prima dată când credința evreiască s-a lovit de rațiune. Liderii evrei au fost suficient de isteți pentru a-și da seama că arsenalul lor primitiv de idei nu ar fi rezistat niciodată într-o luptă de la idee la idee cu grecii. Prin urmare, au împrumutat arme de logică și filozofie de la greci. Credința evreiască îmbogățită cu gândirea greacă a fost cea care s-a dovedit mai puternică decât gândirea greacă fără credință. Grecii au dispărut, iar evreii au supraviețuit, moștenitori întâmplători ai tradiției culturale grecești paideia.

Evreii au putut rezista la orice, cu excepția propriei curiozități intelectuale. Acum că nu mai exista pericolul de a fi absorbiți de elenism, au început să examineze mai îndeaproape "ideea de elenism". Ei deschiseseră o cutie a Pandorei a rațiunii. Au renunțat la vechile lentile ale credinței oarbe și au încercat noile ochelari ai examinării raționale. Rezultatul a fost inevitabil. S-a dezvoltat o ruptură între credință și rațiune. În această spărtură s-au grăbit conservatorii să explice că rațiunea și credința nu erau decât fețele opuse ale aceleiași monede, iar liberalii să demonstreze că erau incompatibile. S-a creat o nouă tensiune în viața evreiască. Din această tensiune au apărut filosofia și știința evreiască.

Din această tensiune au evoluat și noi atitudini. Până atunci, tot ceea ce scriseseră evreii era în legătură cu Sfânta Scriptură. Acum, scrierile evreiești s-au extins pentru a include relațiile cu lumea exterioară și cu individul. Această extindere a intereselor a dus la nevoia de cuvinte noi, iar scriitorii le-au inventat. Gramaticienii au formulat noi reguli în cadrul cărora să se încadreze un limbaj al literaturii seculare. Au apărut dicționarele. Limba ebraică a fost revitalizată și extinsă. Evreii au devenit acum conștienți de propria lor istorie ca fiind desfășurarea destinului. Poeții au explicat fenomenul supraviețuirii evreilor prin simboluri și imagini. Ei au inventat o metaforă poetică, "Evreul exilat", care a devenit de-a lungul timpului stereotipul "Evreul rătăcitor", care i-a impresionat pe creștini cu admirație și pe evrei cu spaimă. Tot poeții au fost cei care au conceput diaspora nu ca rezultat al unor cauze naturale, ci ca o pedeapsă a lui Dumnezeu pentru păcatele evreilor, care i-a condamnat la lipsa de adăpost până când Dumnezeu însuși a ales să-i întoarcă în patria lor. Această idee a pus stăpânire pe evrei ca o nevroză obsesivă, iar aceștia și-au pierdut inițiativa politică până când sionismul, în secolul al XIX-lea, a mutat povara de la Dumnezeu înapoi pe umerii evreilor.

Această Epocă a Rațiunii evreiești a urmat același curs pe care, secole mai târziu, l-a urmat omologul său creștin. Epoca Rațiunii în Europa, născută în secolul al XVIII-lea odată cu Enciclopedicii francezi, s-a prăbușit în epoca revoluționară a totalitarismului din secolul al XX-lea. Epoca evreiască a Rațiunii, născută în secolul al optulea cu marii talmudisti, s-a prăbușit în epoca revoluționară a Reformei din secolul al XVI-lea. La fel ca și Epoca Rațiunii din Europa, Epoca Rațiunii evreiești nu a produs o cetate eternă, ci un castel iluzoriu. Nu era nevoie de căldura credinței pentru a menține vie ideea de evreitate? Să fie oare posibil ca "rațiunea rece" să îl înghețe pe Iehova din iudaism? Încet-încet, pendulul a revenit la credință, pe măsură ce poporul a respins pe

Iehova mecanicist al filosofilor raționaliști și a răspuns la Iehova umanist al romanticilor. Până la prăbușirea Imperiului mahomedan, evreul a făcut tranziția înapoi la credință, care avea să îl susțină în ghetourile din Europa, unde rațiunea l-ar fi putut determina să se spânzure sau să renunțe la obsesia sa magnifică că era destinat să conducă omenirea într-o frăție a oamenilor, așa cum a profețit Isaia. Viața poetului Iuda Halevi simbolizează această trecere de la raționalism la romantism, în același timp în care luminează viața evreilor în Imperiul Islamic. Iuda s-a născut în Toledo, Spania, în 1075. Părinții săi înstăriți l-au trimis la cele mai bune și mai potrivite școli, unde a studiat algebră, gramatică, arabă, astronomie și poezie. Pentru studii postuniversitare în Talmud, a mers la faimoasa yeshiva din Lucena, în sudul Spaniei, un oraș care nu numai că are reputația de a fi fost fondat de evrei, dar este numit și "Orașul evreilor" din cauza numeroșilor studenți evrei care frecventau academia. Până la vârsta de 24 de ani devenise un medic de succes și se căsătorise cu una dintre cele mai importante familii evreiești din Toledo. Respectabilitatea, probitatea și bogăția erau ale sale.

Dar în interiorul lui Judah Halevi rodea o anxietate deghizată în pasiuni indefinibile, tânjind să se exprime, să se regăsească pe sine. Așa cum Paul Gauguin a renunțat la o carieră în domeniul bancar și și-a abandonat soția și copiii pentru a merge în Tahiti să picteze și să-și trăiască destinul, tot așa Halevi a renunțat la cariera de medic și și-a abandonat soția și copiii pentru a se dedica vieții de poet rătăcitor. A umblat prin Spania, compunând și cântând cântece celor care doreau să-l asculte. Rătăcirea sa l-a dus la Cordoba, Parisul acelei epoci. Aici, în acest oraș imoral, amoral, luxos, cosmopolit, casa tuturor viciilor și virtuților, a superstițiilor și înțelepciunii, Halevi a prins rădăcini. S-a abandonat plăcerilor sale, și-a găsit alinarea în spiritul său și a compus poemele sale de dragoste care amintesc atât de mult de Rubáiyát al lui Omar Khayyám și de sonetele lui Shakespeare. Aici a scris versuri precum:

Trezește-te, iubirea mea, din somnul tău,
Fața ta, când se trezește, lasă-mă să o văd;
Dacă visezi că cineva îți sărută buzele,
Îți voi interpreta visul.

Dar în curând plăcerile simțurilor au pălit; curenți mai adânci decât versurile și dragostea au năvălit în conștiința sa. A fost mistuit de problema iudaismului, de sensul său și de misiunea evreilor. Dintr-un versificator al iubirii, el a devenit un "Trubadur al lui Dumnezeu". Acum nu mai râvnea la dragostea unei femei, ci la dragostea lui Dumnezeu:

Când mă îndepărtez de Tine, Doamne,
mor, în timp ce trăiesc; dar când
mă agăț de Tine, trăiesc în moarte.

Într-un torent de poezie romantică, el și-a avertizat poporul să nu se lase dus în stagnare de rațiune:

Și nu lăsa să te amăgească înțelepciunea grecilor, Care nu are fructe, ci doar flori.

Naționalismul evreiesc din secolul al XIX-lea a fost prefigurat în marele poem filozofic al lui Halevi, Ha-Kuzari, inspirat din Cartea lui Iov. Tema se învâрте în jurul unui episod fantastic din istoria evreilor, care, dacă nu ar fi atât de bine autentificat, ar fi respins ca fiind o invenție.

În anul 740, un popor tătar care trăia în regatul Khazar, pe țărmul vestic al Mării Caspice, între râurile Volga și Don, care vorbea greacă și care practica un amestec religios de creștinism și păgânism în părți egale, s-a convertit la iudaism sub îndemnul energic al regelui lor Bulan. Faptul că tătarii profesau acum iudaismul nu a schimbat în niciun fel obiceiurile sau natura lor tătară. Ei au rămas războinicii temuți ai stepei, temuți în egală măsură de persani, bizantini și ducii de la Kiev, care trebuiau anual să-și reafirme prietenia prin tributuri uriașe. Puterea și influența khazarilor a durat 250 de ani, până când, în cele din urmă, permutarea evenimentelor a făcut să apară un rege slab în Khazar și un duce puternic în Kiev. În 969, ducele Sviatoslav i-a învins pe khazari și le-a încorporat teritoriul în noul stat rus pe care îl înființa. Mama sa, prințesa Olga, a fost convertită de două ori la creștinism - unii cercetători spun că acest lucru a fost pentru a fi sigură că va ține; alții spun că a fost pentru a-i oferi o scuză pentru a face de două ori călătoria până la Constantinopol vesel - dar, deoarece atât ea, cât și fiul său considerau creștinismul drept prerogativa nobililor, mujicii ruși (țăranii) au rămas păgâni. Succesorul lui Sviatoslav, Vladimir, nu a împărtășit această atitudine și a dat creștinismul întregului popor rus, fapt pentru care o Biserică recunoscătoare i-a acordat sfințenia. Astfel s-a ajuns ca fostul regat evreiesc Khazar să devină parte a Mamei Rusia, iar poporul său a făcut semnul crucii la formula ortodoxă rusă Gospodi pomilooy în loc să se închine cu reverență la Shema Yisroel ebraică.

Convertirea khazarilor păgâni la iudaism constituie tema poemului lui Halevi. Regele Bulan, în căutarea unei noi religii, ascultă un musulman și un creștin care își susțin credințele respective. Interesul său este stârnit atunci când ambii se referă la iudaism ca fiind religia Tatălui. El trimite după un erudit evreu, care prezintă iudaismul nu ca pe un crez revelat unui singur om, ci ca pe un eveniment istoric în care Dumnezeu s-a manifestat celor 600.000 de evrei adunați pe Muntele Sinai pentru a primi Tora. A fost, susține savantul evreu, o religie dată poporului deodată, completă și definitivă. Creșterea iudaismului se menține, spune el, nu prin revelații mistice succesive către indivizi, ci printr-o experiență de la persoană la Dumnezeu și de la Dumnezeu la persoană. Prezența vizibilă a lui Dumnezeu, spune el, este pretutindeni, dar prezența sa invizibilă se găsește doar în Ierusalim, Orașul lui Dumnezeu. Tocmai la Ierusalim îl trimite autorul, Halevi, pe savantul evreu după ce l-a convertit pe Bulan.

Parcă sedus de propriile argumente, Halevi pornește și el spre Ierusalim pentru a se reîntâlni cu spiritul lui Dumnezeu și cu destinul poporului său. Istoria îl urmărește până la Damasc; după aceea dispare. Viața lui Halevi simbolizează oare și viața evreilor în civilizația islamică? La fel ca Halevi, evreii au fost crescuți cu Talmudul. Ca și el, evreii au devenit bogați și faimoși în noile lor profesii, s-au abandonat plăcerilor vieții și s-au impregnat de spiritul raționalismului. La fel ca Halevi, evreii și-au respins raționalismul în favoarea credinței și s-au întors la Tora. Dar a ajuns Halevi la Ierusalim, cetatea spiritului evreiesc, sanctuarul pentru prezența invizibilă a lui Iehova? Vor ajunge evreii la Ierusalim sau vor dispărea, la fel ca Halevi?

Spiritul noului "contract social" al lui Halevi cu Dumnezeu a captat imaginația poporului evreu și s-a transformat într-o forță irezistibilă de supraviețuire. O nouă idee îi cuprinsese, aceea a unui destin evreiesc

care trebuie să-și găsească împlinirea la Ierusalim. Noua lor "idee de istorie evreiască" a creat o nouă istorie evreiască.

ȘAPTESPREZECE

ASCENSIUNEA ȘI CĂDEREA REVOLTEI PROTESTANTE EVREIEȘTI

O schismă religioasă, care seamănă cel mai mult cu ruptura dintre catolicism și protestantism, aproape că a sfâșiat iudaismul în epoca islamică. Înțelepciunea talmudică, raționalismul elenistic și toleranța mahomedană se combinaseră pentru a produce literatură și prosperitate evreiască, dar nu reușiseră să realizeze armonia spirituală. O erezie evreiască cunoscută sub numele de Revolta Karaită împotriva rabinilor s-a dezvoltat în secolul al VIII-lea și nu a fost complet înăbușită până în secolul al XV-lea. Această revoltă karaită a fost atât de asemănătoare cu revolta protestantă din secolul al XVI-lea, încât catolicii au aruncat epitetul "karatiști" asupra protestanților în timpul Reformei.

Arderea lui Huss (1415) și a lui Savonarola (1498) a anunțat intrarea în scenă a lui Luther, liderul protestantismului. Moartea violentă a doi falși mesia evrei (710 și 740) a precedat intrarea lui Anan ben David, liderul karatismului. Deși izvoarele principale ale revoltei protestante și ale celei karaite au fost aceleași, fiecare a urmat un curs complet diferit. Contrareforma catolică a venit prea târziu pentru a împiedica schisma finală în creștinism, dar rabinii evrei au acționat rapid și au împiedicat o schismă finală în iudaism. Ei au furat toate ideile valide ale karatismului, au reformat abuzurile și au viciat argumentele karatiștilor, apoi au prezentat publicului o imagine a iudaismului reformat, întrebând cu inocență: "De ce atâta agitație?". Dar a fost o luptă de tip "touch-and-go" timp de aproape șapte sute de ani, înainte ca revolta karatistă să se disipeze treptat și să înceteze în cele din urmă să mai reprezinte o amenințare pentru iudaismul convențional.

La fel ca multe alte idei iudaice, karatismul își are originea în Babilonia. A început ca o revoltă a evreilor din sate împotriva evreilor din orașe. Viața evreilor din cătunele și satele îndepărtate ale Imperiului Islamic nu se deosebea prea mult de ceea ce fusese cu secole înainte. Oamenii de la țară nu aveau nevoie de legile talmudice complexe atât de necesare pentru viața sofisticată de la oraș. Talmudismul pentru ei nu era altceva decât straturi de șiretlicuri compilate de rabinii de la oraș pentru a-i separa de Tora. Există o dorință de a se întoarce la simplitatea celor cinci Cărți ale lui Moise, la sensul explicit al "Cuvântului", nu la interpretarea sa derivată. Cuvântul "Karaism", de fapt, provine din cuvântul ebraic karah, "a citi" Scriptura, de aici însemnând literal "scripturism", spre deosebire de "rabinism".

Începuturile timpurii ale Karaismului sunt învăluite de acrimonie și de lipsa de fapte. Înainte de apariția apostolului Karaismului, au existat mai mulți "pretendenți mesianici" - adică aspiranți la coroana mesianității care nu au reușit. Primul (în jurul anului 700 d.Hr.), al cărui nume este necunoscut, a acționat în urma unor sfaturi proaste, divine sau nu. El s-a erijat nu numai în profet al evreilor, ci și în profet al musulmanilor, proclamând că deține "cuvântul" care îi va elibera pe evrei de Talmud și pe musulmani de Coran. Arabii și evreii au lucrat în echipă; arabii l-au prins, ambii l-au declarat vinovat de erezie și a fost condamnat la moarte de un tribunal bipartizan. Așa a murit Huss al evreilor.

Treizeci de ani mai târziu, în jurul anului 740, un al doilea Mesia a apărut, ca și predecesorul său, în Persia. Era un croitor umil pe nume Abu Isa, care avea darul limbii și un geniu pentru conducerea militară.

Abu Isa a negat Talmudul, a denunțat rabinatul, i-a chemat pe evrei la stindardul său și, înainte ca cineva să-și dea seama ce se întâmplase, o armată de 10.000 de evrei s-a ridicat, aclamându-l ca profet și mesia. Acest succes i s-a urcat la cap și i-a întunecat judecata. Convinși că Dumnezeu îl va ajuta, a declarat război perșilor și arabilor. Acesta a fost sfârșitul evreului Savonarola; a murit proclamându-și până la capăt credința în iudaism.

Acolo unde cei doi au eșuat, Anan ben David (740-800), Luther evreul, a reușit. Anan ben David a contrazis tradiția de origine umilă a celor care dădeau religia. El era un prinț bogat, descendent al casei lui David, moștenitorul legitim al "tronului" gaonimilor. Există două versiuni complet contradictorii ale evenimentelor ulterioare și, din moment ce nu există niciun punct comun între cele două, cu excepția numelui lui Anan ben David, istoricul are șansa de a prezenta ambele părți, lăsând cititorul să mediteze asupra a ceea ce este adevărat și a ceea ce este fals, o sarcină la fel de complexă ca și pentru un musulman de a decide care este adevărata versiune a lui Luther, cea a protestanților sau cea a catolicilor.

Aceasta este versiunea rabinică: De teamă că strălucirea lui Anan a fost pătată de erezie, rabinii l-au numit Gaon pe prostul său frate mai mic. Pentru a se răzbuna, Anan a pornit în mod deliberat să provoace o schismă în rândurile solide ale iudaismului, predicând erezia, exact așa cum se temuseră rabinii. Arestat și judecat de califul musulman, Anan ben David a fost condamnat la moarte. În închisoare a întâlnit un eretic mahomedan care aștepta moartea pentru o crimă similară împotriva credinței islamice. Mahomedanul i-a dat lui Anan un sfat înțelept. "Cu siguranță", a spus el, "există puncte de diferență în iudaism. Mituiește-l pe vizir, prosternă-te în fața califului și întreabă-l dacă fratele tău a fost făcut conducător peste o religie sau peste două. Când califul va răspunde: "Peste o singură religie", atunci spune-i: "Dar eu și fratele meu conducem peste două religii diferite", și nu uita să expui câteva diferențe între noua ta credință și credința fratelui tău."

După care Anan a avut o viziune în care Profetul Ilie i-a apărut și i-a poruncit să denunțe Talmudul și să-și conducă poporul înapoi la Tora. Stratagema a funcționat. Califul l-a eliberat, iar Karaismul s-a născut. Nu-i așa, strigă apologeții karahiști! Anan a fost cel mai proeminent dintre toți învățații, un om pios și umil care îl iubea pe Dumnezeu și se ferea de rău. El fusese ales Gaon de către dreptii din Israel și, în calitate de Gaon, dorea să readucă Tora la gloria ei de odinioară. Rabinii se temeau de acest om al dreptății care citea Tora mai degrabă decât elaborările rabinice din Talmud. Prin urmare, l-au calomniat și l-au defăimat în fața califului, cerând să fie condamnat la moarte pentru erezie. Dar califul, lovit de blândețea lui Anan, a intuit că Anan era un mesia și l-a eliberat. Anan, dându-și seama că rabinatul nu-l va asculta, că își pusese inima împotriva lui, a disprețuit tronul Gaonului și a primit permisiunea califului de a merge în Țara Sfântă pentru a predica noua sa evanghelie a supremației Torei.

Cititorul va fi observat cum aceste două interpretări își aruncă umbrele în trecut și în viitor. Cu doar câteva schimbări, este drama lui Hristos reconstituită. Cu doar câteva modificări, este vorba de acuzațiile și contraacuzațiile lansate de catolici împotriva lui Luther și de luterani împotriva catolicilor. Noua sectă a lui Anan s-a născut din disperare sau s-a născut din revelația din închisoare? Nu știm. Dar în două sute de

ani, oricare ar fi fost originea sa, karaismul a invadat toate straturile societății evreiești din diaspora.

Ca și mesajul lui Iisus, mesajul lui Anan a fost unul simplu înainte de a fi însușit de discipolii săi și lărgit în dogmă în numele său. Potrivit acestor discipoli, Anan propovăduia evanghelia speranței mesianice că împărăția lui Dumnezeu, așa cum este revelată în Tora, era aproape. În principal, tot ceea ce impunea Talmudul, karatiții respingeau, la fel cum primii creștini din vremea lui Pavel respingeau învățăturile fariseilor. Multe dintre legile dietetice talmudice au fost abolite; s-a renunțat la purtarea filacteriilor. Karaitii au renunțat, de asemenea, la orice medicament și nu au consultat medici, căci nu spunea Scriptura: "Eu sunt Domnul care vindecă"? Acest principiu karait ar putea sta la baza Științei Creștine.

Să respingi toată legea talmudică în secolul al VIII-lea d.Hr. era una, dar să trăiești literal după o Tora dată în 1200 î.Hr. era altceva.

Curând, karatiții au fost prinși în cleștele creat de ei înșiși - viața modernă și legile învechite. La fel ca primii învățători ai Mishna, învățații karaite mai luminați și mai realiști au început să dezvolte o "Lege orală" deghizată în amplificări textuale ale Scripturii. Dar cum karaitienii nu aveau o dogmă centrală, fiecare om putea fi propriul său interpret al Legii orale. S-a dezvoltat anarhia. Succesorul lui Anan, Benjamin Nahavendi, a modificat punctul de vedere al maestrului său și a organizat sectele disidente într-o mișcare karaită unificată.

La început, rabinii au crezut că pot ucide karatismul ignorându-l, dar răspândirea sa rapidă i-a alarmat. Pentru a stăpâni mișcarea, au lansat un război al cuvintelor împotriva ei, dar fără prea mare succes. Erezia karaită s-a răspândit. Spre deosebire de catolici și protestanți, forțele rabinice și karaite nu erau în poziția de a declara ostilități deschise. Ar fi avut loc război și vărsare de sânge dacă evreii ar fi trăit ca națiune în Palestina? Judecând după schismele anterioare din istoria evreilor, cum ar fi cele care au dus la conflictele dintre elenizatori și antielenizatori în perioada greacă, dintre farisei și saduchei în perioada hasmoneană, dintre zeloți și membrii Partidului Păcii în perioada romană, răspunsul este probabil că da. Dar cum evreii nu aveau armate, războiul pe hârtie împotriva karatiștilor s-a intensificat.

Războiul de invective rabinico-karaite s-a întors în favoarea talmudistului odată cu intrarea în scenă a unui savant care avea înfățișarea unui sfânt și viclenia unui Machiavelli. Saadyah Gaon a fost primul dintre intelectualii "iudeo-eleno-arabi-renașterii", primul dintre filosofii raționaliști care a introdus aristotelismul în Talmudul însuși. Născut în Egipt în anul 882 d.Hr., a fost numit la o vârstă fragedă șef al celei mai importante academii babiloniene. A fost un luptător înnăscut care iubea lupta bună. El a fost cel care a trasat principalele linii de luptă, mai întâi pentru a conține Karaismul, apoi pentru a slăbi mișcarea.

Saadyah Gaon a văzut multe lucruri bune în religia karaită și a recunoscut aspirațiile legitime ale oamenilor care s-au alăturat sectei. Prima sa mișcare a fost să traducă Vechiul Testament în arabă, astfel încât oamenii, care nu mai cunoșteau ebraica, să nu mai fie nevoiți să depindă de predicatorii karaiți pentru a afla ce se află în Tora, ci să fie capabili să o citească ei înșiși, la fel cum Luther, în secolul al XVI-lea, a tradus Biblia din latină în limba germană vernaculară, astfel încât poporul german să poată citi singur ceea ce era scris în cele două Testamente. În continuare, Saadyah Gaon și-a propus să încorporeze în

Talmud cele mai bune precepte ale Karaismului. Și, în cele din urmă, a scris o serie de atacuri strălucitoare și devastatoare împotriva Karaismului însuși.

Karaiții, văzându-și mișcarea furată de sub nasul lor, au ripostat la fel. S-au reformat pe ei înșiși. Au avut norocul de a dezvolta o serie de savanți străluciți, al căror prestigiu a atras noi membri. Acești savanți s-au apucat de studiul științific al limbii ebraice, dezvoltând filologia ebraică până la un stadiu avansat și liberalizând cerințele de intrare în caraim în același mod în care Pavel a liberalizat intrarea în creștinism. Rabinii au contraatacat prin trântirea asului karait. Au studiat ebraica și mai asiduu, au dezvoltat gramatici ebraice și mai bune, au făcut Biblia și mai accesibilă poporului, au interpretat legile și mai puțin strict. În secolul al XIV-lea, valul se întorcea împotriva karaismului. În secolul al XVIII-lea, mișcarea care amenințase să înghită iudaismul aproape că dispăruse. Astăzi mai există doar aproximativ 10.000 de karaiști în Lituania și Crimeea, și aproximativ 2.000 în Israel, care persistă ca niște bucate nedigerate ale istoriei.

Revolta karaită nu fusese în zadar. Ea a împiedicat ca talmudismul să devină static în acest punct al istoriei sale, făcându-l să se confrunte din nou cu viața în loc să rămână preocupat de propria sa istețime. A fost o lecție salutară. Iudaismul a învățat să se apere, nu închizând rândurile, ci deschizându-le la idei noi. I-a învățat pe evrei două lecții: în primul rând, că în libertate totală se află anarhia; și în al doilea rând, că în conformitate totală se află moartea.

Astfel se încheie saga evreiască în Imperiul Islamic. A fost concepută de soartă, susținută în splendoare, hrănită de intelect și îngropată de soartă. În secolul al XV-lea, viața evreiască din Orient s-a golit în Europa de Vest, într-un moment al istoriei evreiești în care drumurile pentru evrei duceau spre ghetou. Dar înainte de a părăsi etapa mahomedană a istoriei evreiești și de a ne întoarce pe urmele noastre în Europa secolului al VI-lea, unde i-am lăsat pe evrei după căderea Imperiului Roman, se cuvine să aducem un omagiu magnificului popor arab care a făurit din deșert o civilizație orbitoare și luminată.

Deși Imperiul mahomedan este mort, elementul uman care i-a modelat măreția este încă viu. Cultura arabă nu a fost construită pe jafurile altor țări și pe creierele altor oameni. Ea a izvorât din fântâni adânci de creativitate din interiorul oamenilor înșiși. Timp de șapte sute de ani, arabii și evreii au trăit unul lângă altul în pace și respect reciproc. Dacă evreii trăiesc astăzi în lumea arabă în cele mai mizere condiții, nu este pentru că arabii i-au împins acolo. Aceste condiții au fost create atât pentru evrei, cât și pentru arabi, de către cuceritorii ulteriori.

Astăzi, lumea arabă se trezește din somnul său. Dacă arabii se pot folosi de evrei pentru a se ridica din abisul în care istoria i-a aruncat, nu pot fi învinuiți mai mult decât alte națiuni care joacă o politică de putere similară. Depinde de liderii evrei, în propriul lor interes național, să-i convingă pe liderii arabi că lumea arabă își poate atinge scopurile legitime cu prietenia evreilor, ca în zilele trecute. Un spirit de stat inteligent poate relaxa actualele tensiuni israeliano-arabe, deoarece acestea nu sunt cauzate de antagonisme rasiale și religioase adânc înrădăcinate, ci de oportuniste politice temporare. Istoria a arătat că evreii și arabii pot trăi împreună fără conflicte și cu profit reciproc.

PRINȚUL ȘI STEAUA GALBENĂ

Cum evreii cu un singur gest - convertirea - ar fi putut să se salveze de la exilul în ghetou, dar în schimb au ales steaua galbenă a ignominiei, devenind totuși indispensabili prințului medieval, deoarece erau singurii care purtau torța învățaturii și spiritul de inițiativă într-o epocă de întuneric.

IATĂ CÂND S-A ÎNTÂMPLAT

PERIOADA MEDIEVALĂ CREȘTINĂ: DE LA 500 D.HR. LA 1500 D.HR. EVREIASCĂ: DE LA 500 D.HR. LA 1800 D.HR.

ZECE

CRUCIADELE, RENAȘTEREA ȘI REFORMA

EPOCA MÂNTUIIRII

Pentru cei mai mulți cercetători creștini, istoria evreilor din Evul Mediu este un fir abia perceptibil în tapiseria feudală. Mulți istorici evrei văd acest fir ca pe o frânghie care îi sufocă pe evrei. Pentru ochii noștri, istoria evreiască medievală pare mai degrabă un fir multicolor de fire țesute într-un design general, corolar al motivului principal. Dacă pierdem din vedere acest desen, istoria evreilor devine o succesiune de evenimente fără sens, persecuții nemotivate - o murmurare plictisitoare. Dacă, pe de altă parte, desenul este adus în centrul atenției, o constelație fascinantă compusă din forțe religioase, economice și psihologice apare în țesătură. Există o progresie a istoriei evreiești medievale, inversă față de desfășurarea istoriei creștine medievale. Pe măsură ce norocul creștinilor se retrage, cel al evreilor avansează; pe măsură ce norocul creștinilor crește, cel al evreilor scade.

Lumea medievală a dezvoltat în esență trei atitudini suprapuse față de evrei. Prima a început să se cristalizeze în secolul al șaselea și s-a stins în secolul al unsprezecelea. A doua a cuprins patru sute de ani - cele două secole ale cruciadelor și cele două secole ale Renașterii. Cea de-a treia a început odată cu Reforma și s-a întins pe cele trei secole dintre 1500 și 1800. Să examinăm fiecare dintre aceste atitudini pe fundalul istoric al dramei iudeo-creștine.

După cucerirea Iudeii de către Pompei, evreii și romanii au devenit "inseparabili". În spatele armatelor romane care purtau vulturii imperiali mășșăluiau evreii care purtau steagurile liberei inițiative. Evreii erau în Italia în secolul al II-lea î.Hr., în Franța în secolul I î.Hr. și în Spania o sută de ani mai târziu. La sfârșitul secolului al III-lea d.Hr. pătrunseseră până în nord, la Köln, în Germania. Când barbarii din Est au invadat Europa de Vest, evreii se aflau acolo de secole.

Până în secolul al VI-lea, barbarii invadatori, ostrogoții, vizigoții, vandalii, hunii, francii și burgunzii, au realizat majoritatea pagubelor. Ignoranța era universală, drepturile omului dispăruseră, iar sărăcia îi unea pe toți într-o mizerie comună. Către sfârșitul secolului al VIII-lea, aproximativ, apăreau patru regate europene, cunoscute acum sub numele de Italia, Franța, Spania și Germania. Deși remodelate în diferite modele de putere, aceste patru state, cu Anglia, un al cincilea membru în secolul al XI-lea, au format inima istoriei europene până în 1500.

Ostrogoții s-au stabilit în Italia, producând, împotriva tuturor șanselor, un mare rege, Teodoric cel Mare, care a scos țara din haos. Vizigoții și-au croit drum în Spania, unde au întemeiat un regat, iar în 587, sub conducerea regelui Reccared, au fost convertiți la creștinism. Vandalii și-au croit drum în Franța, au mâncat tot ce se putea mânca, au

violat tot ce se putea viola, au vândut tot ce se putea vinde și au distrus restul. Au fondat un regat mizerabil în Africa de Nord, care, din fericire, a luat sfârșit în anul 600. Vandalii, amestecați cu franci și "burgunzi, au format primul regat franc și au fost convertiți la catolicism la sfârșitul secolului al V-lea sub conducerea lui Clovis. Germania a fost un amalgam de huni, slavi, alamanni, frizoni, sași, bavarezi - toți barbari. Germania de Sud a fost mai mult sau mai puțin creștinată până în anul 600, a dat înapoi în anul 700 și a fost rebotezată în anul 800. În această perioadă, Carol cel Mare, cunoscut sub numele de Carol cel Mare, înalt de 1,80 metri, vorbitor fluent de latină, cunoscător al limbii grecești, incapabil să scrie, dar un conducător luminat care a încurajat artele, științele și evreii, a unit centrul Europei într-un singur regat. În ziua de Crăciun a anului 800, Charlemagne, cu fața înflorată și mustața lungă, a fost încoronat împărat, iar Papa a îngenunchat în fața lui în semn de omagiu. Să fi adus un nou Cezar civilizația înapoi în Europa, precum un pretendent care aduce un cadou amantei sale? Din păcate, imperiul lipit de Charlemagne s-a prăbușit sub degetele inepte ale fiului său pios, pompos și vanitos și ale nepoților care i-au urmat.

În același secol, o altă calamitate s-a abătut asupra Europei - o nouă invazie barbară. Din nord, din ceața Scandinaviei, au venit oameni cu armuri ciudate în bărci construite ca niște păsări de pradă. Acestea erau conduse de vikingi - oameni ai mării - dornici de pradă. Înarmați cu skeggøx38 și scramasax39, și-au croit drum prin Europa, ucigând cu îndemănare neamuri și evrei, arzând cu ardoare temple și biserici. Apoi, la fel de brusc cum apăruseră, au dispărut, iar călugării cu mantii au purtat crucea lui Hristos pe țărmurile scorjite ale Scandinaviei. Creștinismul, care a pus mai întâi stăpânire pe Europa de Sud și de Vest, era acum dus în Est și în Nord. La începutul secolului al X-lea, Evangheliile au prins rădăcini în ceea ce este astăzi Polonia, Boemia, Bulgaria și Rusia; la sfârșitul secolului al X-lea, ele s-au răspândit în nordul Germaniei, Danemarca, Suedia, Norvegia și Islanda. Finlanda și Lituania au fost ultimele două țări din Europa care au fost creștinate. În zadar, timp de un secol, cruciații suedezi au încercat să-i convertească pe vecinii lor finlandezi păgâni; dar magia lui Ukko, zeul finlandez al aerului, a împotmolit armatele suedeze în mlaștinile Finlandei. În cele din urmă, miracolul a prevalat asupra magiei. Evenimentul a avut loc în 1155, pe malul lui Pyhäjärvi, Lacul Sfânt, unde finlandezii au fost botezați cu forța, fiind aruncați în apă. În timpul acestei ceremonii, chiar dacă finlandezii s-au înecat, sufletele lor au fost salvate. Confruntat cu acest miracol, Ukko a fugit. Finlandezii supraviețuitori s-au convertit la creștinism, după care au fost imediat transformați în servitori loiali ai lorzilor suedezi. Lituania s-a convertit la creștinism în jurul anului 1250, ca o oportunitate politică pentru a se proteja de zelul cruciat al cavalerilor teutoni, dar după un deceniu a căzut din nou în păgânism. A doua convertire a avut loc un secol mai târziu, când Marele Duce păgân al Lituaniei, Jagiello, s-a căsătorit cu regina romano-catolică a Poloniei, Jadwiga, iar creștinismul s-a răspândit în rândul maselor lituaniene pe măsură ce nobilimea celor două țări s-a asimilat treptat. Dar secolul al X-lea, atât de bogat în convertiri creștine, a fost, de asemenea, punctul culminant al Evului Mediu întunecat din Europa. Nici măcar o singură universitate creștină nu a împânzit întregul continent până în secolul al XII-lea. Ignoranța din secolul al VI-lea se maturizase

într-o stupoare plictisitoare, drepturile omului deveniseră infracțiuni împotriva Bisericii și a statului, iar sărăcia progresase spre mizerie. Era o epocă în care doar mântuirea sufletului conta. Anul 1000 a fost un punct de cotitură atât pentru neamuri, cât și pentru evrei, dar în direcții opuse.

Evreii au scăpat de devastarea generală a acestei prime faze a experienței lor medievale cu un noroc remarcabil. Pentru ca nu cumva numărul recunoscut de mare de evrei uciși în aceste patru secole să pară opresiv pentru cei care își fac o meserie din a aduna doar statistici evreiești, să îi consolăm cu epigrama lui Montaigne: "Există ceva cu totul nu prea neplăcut în nenorocirile prietenilor noștri" și să cităm faptul că Roma, un oraș cu o populație de 1.000.000 de locuitori înainte de invaziile barbare, a fost redusă la 50.000 după ce barbarii au jefuit orașul pe rând. Până la creștinarea lor, goții și vandalii, francii și vikingii nu s-au interesat niciodată de apartenența religioasă a celor pe care îi omorau.

În Italia, Teodoric cel Mare (c.454-526) i-a invitat pe evrei să se stabilească în fiecare oraș de pe domeniul său - Roma, Napoli, Veneția, Milano și noua sa capitală, Ravenna. Erau negustori, bancheri, judecători, fermieri, bijutieri, meșteșugari. Poate că până la o treime dintre evreii din Italia nu erau urmașii lui Avraam și Moise, ci urmașii lui Romulus și Remus, în măsura în care strămoșii lor erau foști păgâni care se convertiseră la iudaism încă din anul 100 d.Hr.

Povestea a fost cam la fel în Franța și Germania. Carol cel Mare i-a încurajat pe evreii din alte părți ale lumii să vină în imperiul său. În mod specific, el dorea ca evreii să se stabilească în orașe, să încurajeze industriile, să extindă frontierele comerțului și, prin urmare, le-a acordat cartele liberale de autoguvernare. Mulți au găsit posturi înalte la curtea sa, în special în serviciul diplomatic. Motivul pentru aceste subvenții speciale era destul de simplu. Sistemul feudal prevedea doar trei clase sociale, care, după cum spunea un spirit din secolul al XI-lea, erau "nobilii - care se luptau; preoții - care se rugau; și șerbii - care munciau". Nu exista o clasă de burghezi sau de negustori. Acest domeniu a fost lăsat deschis evreilor.

În Spania, la început, imaginea a fost ușor diferită. Regele Reccared, cu zelul înfricoșător al unui nou convertit, și-a răspândit creștinismul nou descoperit cu o sabie atât de feroce încât nu numai vizigoții au fostbotezați, ci și un număr mare de evrei. Când musulmanii au cucerit Spania și au acordat tuturor libertate religioasă, mulți dintre acești evrei convertiți cu forța nu s-au întors pe deplin la religia mozaică. Mulți "cripto-evrei" au devenit acei cetățeni ai lumii cosmopoliți care se mișcau cu eleganță și aplomb la curțile vizirilor și ale granzilor, căsătorindu-se în familiile celor doi. Aceștia au fost destinați să formeze nucleul unei probleme extrem de supărătoare și controversate în Spania, care a explodat cu rezultate dezastruoase la sfârșitul secolului al XV-lea.

Putem vedea acum cum forțele care au modelat istoria evreilor la începutul epocii feudale au început cu două paradoxuri. Nu numai că evreii erau singurii necreștini rămași în întreaga lume creștină, dar, în mod ironic, ei trăiau în libertate în afara sistemului feudal, în timp ce neamurile erau întemnițate în interiorul acestuia.

De ce evreii nu fuseseră convertiți sau uciși, așa cum făcuseră ceilalți păgâni și necredincioși? De ce au beneficiat de o scutire specială? De ce i-a protejat Biserica?

Biserica s-a manevrat în acest impas paradoxal prin forța propriei logici. Deoarece civilizația Evului Mediu era orientată spre religie, era important ca evreii să fie convertiți la creștinism. Căci cum putea Biserica să afirme că Iisus era universal divin dacă propriul său popor îl renega?

La început, evreilor li s-a propus orice conciliere pentru a-i determina să accepte creștinismul. Evreii nu au vrut să se convertească. Biserica se afla într-o dilemă. Dacă evreii erau ignorați, acest lucru ar putea echivala cu o recunoaștere a faptului că Isus nu era universal divin. Pe de altă parte, dacă Biserica îi extermina poporul, așa cum făcuse cu păgânii, atunci Biserica nu putea niciodată să pretindă că evreii îl recunoscuseră pe Hristos divin. Evreul era o figură ambivalentă în lumea occidentală. El nu putea fi nici convertit, nici ucis. Pentru a împiedica ca religia sa să îl infecteze pe credinciosul creștin cu îndoieli, evreul a fost, prin urmare, exclus din sistemul feudal. Biserica nu și-a dat seama că, prin acest act, și-a întemnițat propriul popor și l-a eliberat pe evreu.

Unele dintre legile promulgate împotriva evreilor în aceste secole nu erau noi. Ele erau, de fapt, modelate după legile Vechiului Testament și ale Talmudului împotriva non-evreilor. Vechile legi evreiești interziceau ca un ne-evreu să fie numit rege al Israelului sau să dețină o funcție din care să poată guverna evreii. Pentru a preveni un amestec prea mare între evrei și greci, legea palestiniană interzicea unui evreu să vândă pământ unui ne-evreu. Creștinii au promulgat legi similare împotriva evreilor. Acestea nu pot fi judecate ca fiind bune sau rele în termenii societății de astăzi. Ele erau o expresie a societății din acele zile. Există puțin material istoric pentru cei care ar vrea să arunce istoria evreilor din Evul Mediu timpuriu în matriarhul martirajului. Ca și în cazul legilor lui Constantin, Constanțiu, Teodosie și Iustinian, edictele ocazionale împotriva evreilor au fost respectate în mare parte cu încălcarea lor. Nerăbdători nerăbdători, grăbiți de istorie, au emis, ici și colo, din când în când, legi care expulzau evreii din acest sau acel oraș, în acest sau acel an. Dar evreii au fost repede rechemati cu scuze, deoarece societatea feudală nu dezvoltase încă o clasă comercială proprie. Aceste excepții nu constituiau o politică oficială a Bisericii, așa cum nici linșarea unui negru nu constituia o politică oficială a Statelor Unite acum șaptezeci de ani. De la pronunțarea Papei Grigore cel Mare (591), care interzicea convertirea forțată a evreilor, până la decretul Papei Inocențiu al III-lea de la cel de-al patrulea Conciliu de la Lateran (1215), care a instituit insigna galbenă pentru evrei, evreii au trăit într-o relativă libertate și prosperitate moderată.

Până în secolul al XI-lea, Biserica putea adopta o atitudine îngăduitoare față de evreul încăpățânat, sperând că timpul îl va convinge de greșeala sa. Biserica era supremă, prinții ascultători, poporul docil. Apoi, în mod dramatic, după secolul al unsprezecelea, au avut loc evoluții cu consecințe neprevăzute, schimbând structura vieții evreiești medievale. O legislație restrictivă atât de serioasă precum veșmintele umilitoare, acuzațiile de crimă rituală, libelulele de profanare a osemintelor și izolarea în ghetou nu erau moștenirea Evului Mediu timpuriu, ci moștenirea cruciadelor, a Renașterii și a Reformei.

EPOCA UNEI MAI MARI MÂNTUIRI

Dacă "mântuirea" a fost cheia primei faze a istoriei medievale, atunci "mai multă mântuire" a fost cheia Cruciadelor, deoarece, ca și în cazul aurului, nu poți avea niciodată destul. Deși originile Cruciadelor au

fost adânc înrădăcinate în textura religioasă, politică și socială a epocii, aceste origini nu au avut nicio legătură cu istoria evreiască, însă Cruciadele în sine au avut.

Trebuie să fim atenți la modul în care focalizăm obiectivul istoriei asupra acestei perioade. Dacă o ținem concentrată exclusiv asupra evreilor, atunci acest interludiu devine o poveste sângeroasă despre jefuirea așezărilor evreiești, uciderea evreilor, jefuirea bogățiilor evreiești și, bineînțeles, comiterea inevitabilului viol care merge atât de aliterativ cu violul. Dar dacă ne lărgim sectorul de viziune pentru a-i include pe evrei și pe creștini, apare o imagine complet diferită. O mare parte dintre cruciați erau creștini pioși, înflăcărați de ideea de a elibera Țara Sfântă de necredincioși și de a transforma Ierusalimul într-un sanctuar creștin. Mulți alții erau în căutare de pradă și de posibilitatea de a ucide cu impunitate. Zilele cavalerismului, când doar cavalerii și pajii lor aveau voie să-și dea viața pe câmpul de luptă, dispăruseră. Omului de rând i se extindea acum și privilegiul de a muri pentru onoare, dar această prerogativă cavaleriească nu-l înflăcăra de bucurie. Prin urmare, pentru a stârni zelul pentru o cruciadă într-o epocă în care nu exista o conscripție universală, li s-a promis libertatea șerbilor, li s-a oferit iertare criminalilor, li s-a acordat absoluțiunea păcătoșilor.

Ca urmare a acestui baraj propagandistic, au apărut peste tot mulțimi dezlănțuite, pline de ardoare și energie, dar lipsite de disciplină și de provizii. Cu mult înainte ca cruciații să ajungă în Țara Sfântă, au rămas fără provizii. Detașamente înarmate au început să atace satele lipsite de apărare aflate în calea marșului lor. La început a fost vorba de comunități evreiești. Lumea occidentală a protestat în fața papei împotriva acestor ultrajuri și, în multe cazuri, alți cetățeni creștini au venit în ajutorul evreilor. Jaful a devenit acum general, creștinii au devenit și ei victime, iar luptele s-au extins. Mai mulți cruciați au murit în drum spre Țara Sfântă decât au trăit pentru a lupta pentru ea. Pe măsură ce cruciadă după cruciadă se confruntau fie cu o înfrângere totală, fie cu o victorie doar parțială, a devenit din ce în ce mai dificil să se obțină sprijinul populației pentru cruciadele următoare. Pe măsură ce natura Cruciadelor s-a schimbat de la eliberarea Țării Sfinte de necredincioși la jefuirea bogatului Imperiu Bizantin, inamicul a devenit catolicii ortodocși greci în locul musulmanilor. Ceea ce începuse ca un jaf dezolant al evreilor s-a transformat într-o baie de sânge pentru creștini.

Relațiile dintre Constantinopol și Roma, niciodată cordiale de la fondarea Imperiului Bizantin în secolul al V-lea, s-au înăsprit de-a lungul anilor până la ură, iar în 1094 pontifii celor două orașe au pronunțat anatema unul împotriva celuilalt. "Neîncrederea politică i-a făcut pe latini să îi urască și să îi suspecteze pe schismaticii greci, în timp ce grecii îi disprețuiau și îi detestau pe ereticii latini brutali" ⁴⁰. Istoria Imperiului bizantin a fost, ca să-l cităm pe Gibbon, o "poveste plictisitoare și uniformă de slăbiciune și mizerie". Puterea sa militară a fost compensată de slăbiciunea sa intelectuală. Pe parcursul celor unsprezece sute de ani ai săi, civilizația bizantină a produs doar trei forme de artă - biserici bizantine, pictură bizantină și coriști bizantini castrați; nu a produs nici măcar o idee nouă, un filozof, un scriitor sau un om de știință de seamă.

A fost o triplă binecuvântare pentru evrei faptul că au fost expulzați din Imperiul Bizantin înainte de începerea Cruciadelor.⁴¹ Au scăpat de

masacru, au scăpat de blamare și au scăpat de acei cronicari care ar fi catalogat scandalul drept o altă manifestare a persecuției evreiești. În 1183, grecii bizantini i-au ucis pe toți italienii din regat, iar în 1204 italienii din cea de-a patra Cruciadă s-au răzbunat cu un carnagiu aproape de neegalat în istorie. Bestialitatea cruciaților i-a șocat pe papă, pe prinț și pe popor, dar oroarea lor nu a oprit în niciun fel măcelul. Bizanțul a fost ciopârțit de cruciați ca un cadavru, iar orașele sale au fost aruncate ca pradă la orașele-state italiene care au finanțat această cruciadă. Deși grecii au recucerit Constantinopolul cincizeci de ani mai târziu, imperiul a fost slăbit. În 1453, a căzut în fața atacului turcilor, iar bastionul creștin din Orient a fost pierdut.

A cincea cruciadă a avut un succes indiferent. Odată cu a șasea și a șaptea zelul a dispărut. După cea de-a opta Cruciadă, focul s-a stins. Creștinii și evreii deopotrivă s-au bucurat că totul s-a terminat. Dar Cruciadele, în mod ironic, au avut un efect opus celui scontat. Se sperase că prinderea Ierusalimului îi va aduna pe credincioși într-o comunitate creștină mai unită. În schimb, credința creștinilor în propria lor superioritate a fost puternic zdruncinată. Mii de oameni fuseseră expuși culturii superioare a musulmanilor. Șerbii, eliberați în timpul cruciadelor, nu doreau să se întoarcă la fermă după ce văzuseră Constantinopolul și splendoarea sarazinilor (numele roman pentru arabi). Ei s-au stabilit în orașe, umflându-le în orașe. Un spirit de neliniște a cuprins Europa. Acest spirit și-a găsit expresia în două moduri: prin debușeul creativ al Renașterii și în protestul religios al Reformei. La prima, evreii au participat pe deplin și au avut un succes strălucit. În cea de-a doua, ei au încercat din răspuțeri să rămână în afara certurilor de familie și au eșuat lamentabil.

Deși Europa era pregătită pentru Renaștere, italienii au fost cei care au văzut-o primii, au apucat-o și au avut la dispoziție oameni de geniu care să modeleze dorințele incipiente ale epocii într-o forță intelectuală care a luminat scena europeană timp de peste două sute de ani, cam din 1320 până în 1520. Nu toată Italia a fost implicată în această renaștere umanistă. Ea a fost închisă într-un dreptunghi delimitat de Napoli în sud, Milano în nord, Veneția în est și Genova în vest. A fost inaugurată de umaniști (Dante, Petrarca, Boccaccio) și a murit odată cu artiștii (Cellini, Titian, Michelangelo). Pentru a trece între ele, trebuia să ai nume precum Leonardo da Vinci, Fra Filippo Lippi, Bellini. Sarcina melancolică a istoricului evreu este de a consemna faptul că niciun evreu nu s-a calificat.

În Italia, Renașterea a urmat în esență un curs nereligios, cu accent pe individ. În Europa de Nord, Renașterea, cu o sută de ani în urmă, a urmat în esență un curs orientat spre religie, așa cum exemplifică Johann Reuchlin în Germania. Reuchlin (1455-1522) a avut o influență profundă asupra istoriei Europei, deoarece, mai mult decât oricare altul, a contribuit la punerea bazelor protestantismului prin influența scrierilor sale asupra dezvoltării gândirii teologice a lui Luther. Filozofia umanistă a lui Reuchlin era indiscutabil hebraică. Deși era creștin, crescut în latină, vorbea fluent ebraica, era familiarizat cu literatura ebraică și a fost un student al Kabalei, o filosofie mistică și metafizică evreiască care s-a infiltrat în scrierile savanților și oamenilor de știință evrei și creștini în timpul Renașterii. Cu riscul propriei vieți, când o abatere de la dogmă însemna moartea, Reuchlin i-a protejat pe evrei împotriva calomniilor, a apărat Talmudul împotriva

calomniilor și a popularizat gândirea evreiască în rândul intelectualilor creștini.

Datorită activității lui Reuchlin, rolul pe care l-a jucat hebraismul în răspândirea învățăturii umaniste în Germania este ușor de observat. Nu la fel de evident în crearea Renașterii este rolul de sprijin jucat de evrei. Cercetătorii sunt de acord că reintroducerea învățăturii grecești în curentul culturii europene a fost cea care a dat naștere Renașterii și, în general, îl creditează pe Petrarca cu această lucrare. Dar este mai mult decât o coincidență curioasă faptul că Renașterea a luat viață exact în acele zone în care viața evreiască fusese și a devenit din nou cea mai activă. Renașterea nu a luat naștere în Anglia, în Franța sau în Germania; ea a luat naștere în acea zonă geografică în care evreii se ocupaseră cel mai intens, timp de trei secole, de traducerea în latină a clasicilor greci, arabi și ebraici. Trebuie să ne amintim că Frederic al II-lea i-a invitat pe evrei la Napoli, un centru renascentist, pentru a traduce operele grecilor și pentru a-i învăța ebraica pe savanții creștini. Petrarca a călcat pe urmele evreilor. Aceste coincidențe nu constituie, desigur, o dovadă, dar poate că iată un domeniu pe care cercetătorii trebuie să îl cerceteze, să îl documenteze, să îl evalueze.

SFÂRȘITUL MÂNTUIIRII

Prea târziu, papii și împărații au descoperit că Renașterea nu era doar frumoasă, ci și periculoasă. Ea a eliberat mințile oamenilor. I-a făcut să gândească. I-a făcut să pună la îndoială ordinea stabilită a lucrurilor. Apariția științei, în special, l-a zguduit pe omul creștin în toate prejudecățile sale prețioase. Prea târziu, oamenii care au permis deschiderea acestei cutii a Pandorei au încercat să închidă capacul. Doar Spania a reușit, în principal pentru că a făcut-o înainte ca Renașterea să se instaleze în această țară și să ruineze puritatea minții spaniole. În 1305, Spania a interzis studiul tuturor științelor, iar printre primele victime ale Inchiziției nu au fost evreii, ci oamenii de știință creștini. Galileo nu a făcut drumul până la rug, deoarece era suficient de sensibil pentru a nu muri pentru convingerile sale, ci pentru a trăi pentru ele. Atunci când a fost adus în fața Inchiziției din Italia, el s-a dezis în public și și-a continuat studiile în particular. Cu toate acestea, Spania și-a închis atât de eficient porțile în fața științei, încât, până în prezent, niciun spaniol nu a făcut vreo descoperire științifică majoră.

Curentul periculos al Renașterii s-a contopit cu curențele eretice de protest împotriva Bisericii consacrate. Dintre erezii, cea albigensiană din secolele al XII-lea și al XIII-lea prezintă un interes deosebit, deoarece a dus direct la înființarea Inchiziției și indirect la alungarea evreilor din Spania.

Prinți zeloși s-au angajat să-i pedepsească pe creștinii albigenzieni din sudul Franței care îndrăzneau să pună la îndoială dogma Bisericii.

Deoarece pierderea proprietății se însoțea în general cu pierderea vieții, nobilii au descoperit curând că exista un raport direct între numărul ereticilor purificați prin moarte și cantitatea de aur care se acumula în visteria nobililor. Vânatoarea de erezii era profitabilă, fără îndoială. Într-un oraș francez, 20.000 de albigenzi au fost uciși cu pioșenie, iar bunurile lor au fost confiscate în mod solemn.⁴²

Papalitatea s-a alarmat în fața acestei vărsări de sânge, a interzis vânatoarea privată deeretici (așa cum avea să interzică mai târziu vânatoarea locală de evrei) și a instituit Inchiziția (de la latinescul inquisitio, care înseamnă "anchetă") pentru a determina dacă un acuzat

era într-adevăr eretic. În primele secole de existență, Inchiziția nu avea puterea de a se ocupa de evrei, musulmani sau de orice alți necredincioși, ci doar de creștini.

Întrucât Biserica detesta vărsarea de sânge, s-a decis ca cei condamnați să fie arși pe rug. În mod ironic, omul modern privește cu oroare arderea cuiva pentru convingerile sale religioase, dar nu vede nimic incongruent în împușcarea sau spânzurarea unui om pentru convingerile sale politice. De asemenea, în mod ironic, autoritatea pentru uciderea unui eretic provine chiar din Vechiul Testament, din Deuteronomul 17:2-5: "Dacă se va găsi în mijlocul tău... bărbat sau femeie care face ce este rău înaintea Domnului Dumnezeului tău, călcând legământul Lui, și s-a dus și a slujit altor dumnezei și s-a închinat lor... și ți se va spune... atunci să scoți pe acel bărbat sau pe acea femeie... să-i dai cu pietre ca să moară." Pentru că numai creștinii puteau să comită erezie în ochii Bisericii, această lege mozaică, cu o pedeapsă actualizată, a fost aplicată numai lor. Și astfel s-a ajuns la întorsătura destinului care le-a adus evreilor o siguranță comparativă față de Inchiziție, în timp ce creștinii se ardeau unii pe alții pe rug.

Pe măsură ce erezia albigensiană s-a răspândit din Franța în Germania și de acolo în Europa de Est, Spania a devenit temătoare, de teamă să nu fie și ea contaminată. Avea un motiv special de îngrijorare, deoarece în mijlocul ei locuia un mare număr de evrei convertiți, care mai târziu au devenit cunoscuți de spanioli sub numele de Conversos, "cei convertiți", iar de evrei sub numele de Marranos, cuvântul spaniol pentru "porci" sau "porci". Ar fi interesant de știut cine a inventat numele de "Marrano", evreii sau spaniolii, de ce a rămas numele și de ce evreii persistă până în ziua de azi să îi numească pe cripto-evreii spanioli "Marranos" (adică "porci"), chiar dacă deplâng cu voce tare soarta lor tragică.

Problema evreilor convertiți din Spania datează din secolul al VI-lea, când zelosul rege Reccared a convertit la creștinism nu mai puțin de 90.000 de evrei. Nu se știe câți au rămas creștini, câți s-au întors la iudaism și câți au ales să profeseze ambele religii atunci când maurii au cucerit Spania în secolul al VIII-lea. Abia în secolul al XIV-lea au fost aplicate denumirile Conversos și Marranos acestor cripto-evrei spanioli. În timpul reconquistei creștine a Spaniei de la mauri, soldații Crucii au avut la început dificultăți în a recunoaște diferența dintre evreu și musulman, deoarece ambii se îmbrăcau la fel și vorbeau aceeași limbă. Reconquistadorii au ucis, în mod de înțeles, evreii și arabii cu prejudecăți imparțiale. Dar, pe măsură ce ducii și marii duci și granzii spanioli s-au reapropiat de învățătura și industria evreiască, le-au oferit evreilor toate stimulentele pentru a rămâne în Spania creștină, pentru a-i îmbogăți comerțul și a-i spori cultura. Odată ce Spania a revenit în siguranță în coloana creștină, însă, a fost lansată o campanie națională de convertire. Aceasta a avut un succes atât de mare încât, la sfârșitul secolului al XV-lea, nu evreii, ci marranii reprezentau o problemă pentru guvernul spaniol.

În virtutea învățăturii și sofisticării lor, marranii au ajuns în poziții de putere. Se căsătoriseră în cele mai nobile familii din Spania și deveniseră nu numai granzi și verișori pupincuriști ai regalității, ci și episcopi și arhiepiscopi. Acest lucru era supărător pentru mulți creștini înnăscuți în mod natural care nu puteau aspira la astfel de poziții înalte și care erau indignați să vadă cum creștinismul ortodox era batjocorit. Acest lucru era la fel de supărător pentru mulți evrei ortodocși, care erau indignați să vadă că iudaismul ortodox este

batjocorit. Putem desluși acest resentiment din faptul că atât Maimonide, cât și Rashi au considerat necesar să emită edicte speciale pentru ca evreii să îi trateze pe marrani cu mai multă bunăvoință, să le arate mai multă considerație în cazul în care aceștia ar dori să se întoarcă la credința iudaică.

Problema marranilor era o rană care supura în corpul clerical spaniol. Biserica privea cu neliniște influența crescândă a marranilor, care puneau plăcerea de a trăi mai presus de mortificarea cărnii. Mulți au considerat că era timpul să aplice Inchiziția și să elimine problema, așa cum se făcuse cu albigenzii. În cele din urmă, în 1482, decizia a fost luată și atribuțiile inchizitoriale au fost încredințate de Biserica spaniolă lui Thomas de Torquemada pentru a eradica orice tendințe eretice, mai întâi în rândul marranilor, iar apoi oriunde s-ar fi găsit. Evreii l-au prezentat pe Torquemada drept un arhicunoscut, iar Inchiziția spaniolă drept un instrument conceput special pentru torturarea lor. Nu există aici nicio intenție de a-l spăla pe Torquemada sau de a minimaliza oroarea Inchiziției. Dar pentru a înțelege istoria evreilor ca fiind ceva mai mult decât o succesiune de persecuții, Torquemada și funcția sa trebuie înțeleasă din perspectiva structurii sociale a vremurilor sale, iar Inchiziția trebuie înțeleasă în dimensiunile sale mai mari și mai înspăimântătoare. Deși fanatismul lui Torquemada îl oripilează pe omul rațional din secolul XX, el nu a fost un măcelar barbar. Era mai preocupat de salvarea creștinismului catolic decât de exterminarea evreilor. Evreii care au rezistat convertirii și au rămas evrei nu au intrat sub jurisdicția Inchiziției. Cei care au fost consemnați în flăcările autos-da-fé, sau acte de credință, erau atât creștini, cât și marrani condamnați pentru erezie. Moartea a venit pentru ei ca un act de milă, după zile și săptămâni chinuitoare de tortură. Unii evrei, bineînțeles, au avut parte de morți violente în timpul acestor decenii, dar aceștia au fost în principal victimele dominației mafioate. Ei nu au fost judecați și nu au fost condamnați de Inchiziția oficială a Bisericii.

Când "erezia marrană" a fost verificată, Torquemada a apelat la Papa pentru a obține autoritatea de a-i expulza pe evrei din Spania, pe motiv că, atâta timp cât evreii locuiau în Spania, iudaismul reprezenta un pericol clar și prezent pentru credința catolică. Papa a refuzat. Convinși că el avea dreptate și că Papa greșea, Torquemada, care era confesorul tatălui reginei Isabella, a exercitat presiuni asupra acesteia pentru a-i alunga pe evrei. Regina Isabella și regele Ferdinand, a căror căsătorie fusese aranjată de un evreu spaniol pe nume Abraham Senior, au fost reticenți în a face acest lucru, dar clamarea din partea Bisericii spaniole a devenit prea mare și, în cele din urmă, au consimțit. Dacă e să dăm crezare unei povești care apare cu insistență în analele istoriei evreiești, acest plan era cât pe ce să eșueze prin mijlocirea lui Don Isaac Abravanel, un rabin și erudit cu o înclinație pentru a face averi uriașe. Auzind de expulzarea evreilor, Abravanel, pe atunci ministru de finanțe la curtea spaniolă, a oferit cuplului regal o sumă atât de fantastică de aur pentru a anula ordinul, încât acesta a ezitat. În acest moment, un Torquemada suspicios, care ascultase în spatele ușii, a dat buzna în cameră. Aruncând prudența în vânt, a ținut un crucifix deasupra capului și a strigat: "Iată-l pe Mântuitorul pe care cel rău, Iuda, l-a vândut pentru treizeci de arginți. Dacă aprobați această faptă, atunci vindeți-L pentru o sumă mare". Înspăimântat, cuplul regal a semnat ordinul de expulzare a evreilor în același an și în aceeași lună în care

Columb a primit ordinul de a întreprinde călătoria care a dus la descoperirea Americii.

Asemenea lui Moise care i-a condus pe copiii lui Israel din Egipt, Don Abravanel a condus exodul evreilor din Spania. Dintre cei 150.000 de evrei din Spania la acea vreme, se estimează că 50.000, a căror strămoși se întorceau de o mie cinci sute de ani în Spania, nu au vrut să-și părăsească patria și au plătit prețul pentru a rămâne - convertirea la creștinism. Dintre cei 100.000 de evrei rămași, aproximativ 10.000 au pierit, aproximativ 45.000 s-au stabilit în cele din urmă în Turcia, aproximativ 15.000 în Africa de Nord și Egipt, 10.000 în sudul Franței și în Olanda, 10.000 în nordul Italiei, 5.000 s-au împrăștiat în diverse alte părți ale Europei, Africii și Asiei, iar 5.000 dintre acești wanderers au fost printre primii coloniști din America de Sud. Abravanel s-a stabilit în Italia, unde s-a angajat în serviciul regelui din Napoli, iar mai târziu ca și consilier al dogelui din Veneția.

În toată Africa de Nord, în Egipt și în Imperiul Otoman, evreii s-au bucurat de o libertate religioasă și economică aproape completă timp de câteva secole. Deși turcii erau priviți de creștini ca pe un flagel al creștinătății, politica turcă față de evrei s-a apropiat, timp de mulți ani, de cea a fostului Imperiu Islamic.

Portugalia a instituit, de asemenea, o Inchiziție în rândul marranilor săi, iar în 1496 a amenințat cu expulzarea evreilor. Evreii portughezi care au fugit s-au reînstatat în Africa de Nord, în statele din nordul Italiei și în Imperiul Otoman. În a doua jumătate a secolului al XVI-lea, mulți marrani care rămăseseră în Spania și Portugalia au fugit în Olanda și America de Sud.

După ce corpul principal al evreilor a fost alungat din Spania și a fugit din Portugalia, Inchiziția s-a îndreptat împotriva maurilor convertiți, care au fost expulzați din toată Spania în 1502. Acum creștinii erau cei care erau examinați de Inchiziție, iar în secolele al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea focul autos-da-fé s-a răspândit ca o erupție cutanată în toată Europa. Biserica a pierdut controlul atât asupra Inchiziției, cât și asupra autos-da-fé, iar creștinii și evreii au împărtășit apoi aceeași soartă. Dar pentru fiecare evreu executat au existat o mie și una de creștini.

ECONOMIA EREZIEI

Curioasa progresie inversă a istoriei politice evreiești în raport cu istoria politică creștină din Evul Mediu este paralelă în sfera economică. Pe măsură ce bunăstarea materială a creștinilor din această perioadă a luat o întorsătură bună, cea a evreilor a luat o întorsătură mai proastă. Nu este nevoie de o economie marxistă absconsă sau de teorii sociale avansate pentru a explica acest fenomen. El a fost guvernat de o lege străveche, universală și extrem de simplă. Când omul feudal a realizat superioritatea modului evreiesc de a face lucrurile, a absorbit know-how-ul evreiesc, i-a dat afară pe evrei pentru a elimina concurența și a intrat în afaceri pentru sine. Creștinii, care au ieșit în flux din "ghetourile lor feudale" în secolele XIII, XIV și XV, văzând toate posturile deja ocupate de evrei, i-au alungat pe aceștia din locurile de muncă și i-au trimis în ghetourile evreiești, preluând funcțiile economice îndeplinite anterior de aceștia.

Întrucât acest lucru a coincis în mod fericit cu o regândire a problemei evreiești de către Biserică, aceasta nu a obiectat la această nouă turnură a evenimentelor. Atâta timp cât sectele eretice fuseseră mici și izolate, Biserica a simțit că le poate eradica cu ușurință cu o

severitate născută din dragoste. Dar, pe măsură ce ereziile se înmulțeau în loc să se diminueze, Biserica a devenit mai puțin îngăduitoare. Nu-și mai putea permite să fie tolerantă față de o religie minoritară evreiască în mijlocul ei, deoarece, prin refuzul lor de a se converti, evreii mențineau vie ideea de libertate religioasă. Pe măsură ce din ce în ce mai mulți intelectuali creștini se îndreptau spre evrei pentru a fi instruiți în ebraică și în Scriptură, încăpățânarea evreilor de a nu se converti, care la început nu făcuse decât să deruteze Biserica, acum, în mod de înțeles, i-a epuizat răbdarea. Evreii trebuiau să fie scoși din curentul principal al vieții creștine. Închisoarea în ghetouri părea a fi o soluție bună.

Temerile Bisericii și-au găsit prima dată expresia în cel de-al patrulea Conciliu de la Lateran, convocat de Papa Inocențiu al III-lea în 1215. Pe ordinea de zi se aflau trei puncte generale: redefinirea dogmei, amenințarea ereziei albigenziene și pericolul evreilor neconvertiți. În cadrul celui de-al patrulea Conciliu de la Lateran au fost elaborate legi împotriva evreilor cu scopul de a-i izola și mai mult de comunitatea creștină. S-a decis că evreii trebuie să poarte o insignă pe haine pentru a-i identifica ca evrei.

Astfel a început o nouă eră pentru evrei. Ostilitățile împotriva lor s-au intensificat. A avut loc prima ardere a Talmudului și au apărut acuzații de omor ritual. Biserica nu intenționa ca lucrurile să ajungă atât de departe. Aceasta a emis bula după bula împotriva acestor acuzații false, fără prea mare efect. Valul nu a putut fi întors. Noua clasă de mijloc creștină dorea ca evreii să fie deposezați.

Cazul din Anglia este ilustrativ pentru această tendință, deoarece aici au fost formulate primele acuzații de omor ritual și aici a avut loc prima expulzare a evreilor. Evreii au sosit în Anglia în 1066, la invitația lui William Cuceritorul, care depindea de capitalul evreiesc pentru a crea un stat englez puternic. Ca și în Franța, Italia și Germania, evreii din Anglia au ajuns în poziții de bogăție și influență. Regele William Rufus, succesorul lui William, le-a interzis chiar evreilor să se convertească la creștinism, deoarece acest lucru "l-ar scăpa de o proprietate valoroasă și i-ar da doar un supus. Până în 1200, cămătarii englezi și italieni au început să-i suplinească pe cămătarii evrei. Până în 1290, regatul a considerat că se poate descurca și fără evrei și i-a expulzat.

Juggernaut-ul economiei și al istoriei fusese pus în mișcare. Expulzarea din Anglia nu numai că a prefigurat expulzarea evreilor din alte țări, dar a prefigurat și confruntarea epocală dintre forțele sociale și religioase din creștinătate. În secolul al XIV-lea, evreii fuseseră expulzați din Franța. În timpul secolului al XV-lea au fost alungați din diferite state germane. La sfârșitul acestui secol a urmat expulzarea lor din Spania și fuga lor din Portugalia. Prin alungarea evreilor, aceste state sperau să evite revolta care se pregătea, pe baza teoriei reconfortante că evreii, și nu bolile economice și sociale, erau cei care provocau probleme. Dar acest remediu era ca și cum ai lua aspirină pentru o durere de cap cauzată de o tumoră. Când Martin Luther și-a bătut în cuie cele nouăzeci și cinci de teze pe ușa bisericii din Wittenberg (1517), provocarea mult anunțată la adresa supremației Bisericii Catolice a fost bătută în cuie pe trupul Bisericii la fel de nealterat cum trupul lui Iisus fusese bătut în cuie pe cruce de către romani.

Nu mai era loc acum pentru Renaștere și evrei. Ambele erau un lux și ambele trebuiau să dispară. În 1516, Veneția a introdus primul ghetou

pentru izolarea completă a evreilor. În 1550, evreii au fost expulzați din Genova. Până în 1569, au fost expulzați din majoritatea statelor papale. La mijlocul secolului al XVI-lea, Europa de Vest, care timp de o mie de ani fusese centrul evreilor europeni, nu mai avea practic nicio populație evreiască. Evreii nu fuseseră uciși sau exterminați. Ei fuseseră alungați. Unde s-au dus?

S-au dus în est, în Germania, Polonia, Austria, Lituania, unde ducii și regii i-au invitat să se stabilească exact din același motiv pentru care fuseseră invitați să vină în vest în secolele al șaselea și al șaptelea. De exemplu, Casimir cel Mare, Carol cel Mare al Poloniei (1333-1370), i-a invitat pe evrei să se stabilească în Polonia, dându-le permisiunea de a închiria terenuri și sate - cu condiția ca aceștia să aducă comerț și industrie în țară, să ajute la așezarea orașelor sale și să consolideze economia. Până în 1500, centrul de greutate al evreilor s-a mutat complet în Europa de Est.

Reforma avea să aibă un efect profund asupra istoriei evreiești, deoarece a schimbat nu doar structura socială, ci și cea economică a societății evreiești. Prin urmare, trebuie să examinăm natura Reformei pentru a înțelege impactul acesteia asupra evenimentelor evreiești.

Reforma nu a izvorât din plin din pământul german ca Pallas Athene din fruntea lui Zeus. Venirea ei a fost anunțată de aproape un secol. Arderea lui Huss în 1415 și a lui Savonarola în 1498 a subjugat pentru o vreme spiritul de revoltă, dar nu l-a stins. Creștinii nu aveau alchimiști talmudici care să sintetizeze credința și rațiunea într-un amestec inofensiv din punct de vedere politic, dar util din punct de vedere social. În secolul al XVI-lea, continentul a explodat într-o serie de revolte religioase, conduse de Luther în Germania, Zwingli în Elveția, Calvin în Franța, Knox în Scoția.

Pe toate fronturile, Biserica Catolică a încercat să oprească valul de protestantism, dar fără prea mare succes. Toată Scandinavia, Anglia, Scoția, nordul Germaniei, Olanda au fost pierdute. Revolta s-a răspândit în Franța. În toate secolele medievale nu există un masacru al evreilor care să egaleze baia de sânge din ziua Sfântului Bartolomeu (24 august 1572), când catolicii au ucis în douăsprezece ore 30.000 de hughenoti în paturile lor. De asemenea, multe comunități evreiești, dacă nu chiar niciuna, nu au cunoscut vreodată cruzimea totală care a avut loc atunci când orașe precum Magdeburg au fost infestate în timpul Războiului de Treizeci de Ani de către dragonii lui Pappenheim, Tilly și Wallenstein. Acum era rândul catolicilor și al protestanților să experimenteze unele dintre nenorocirile evreilor, în timp ce țările care profesau o credință își expulzau sau își ucideau colegii creștini de cealaltă credință. Acest lucru nu este menționat pentru a face lumină în ceea ce privește moartea evreilor în timpul secolului de războaie religioase care a convulsionat Europa, ci pentru a pregăti terenul pentru o distincție care va fi făcută mai târziu între ceea ce constituie istoria impersonală și ceea ce constituie acte specific antievreiești.

Pe măsură ce bătălia dintre catolici și protestanți s-a dus și a revenit, evreii au căpătat o mare importanță pentru ambele tabere. Învățătura, idealismul și conduita lor etică au fost apreciate de milioane de creștini care nu credeau toate calomniile la adresa evreilor. Atât catolicii, cât și protestanții au considerat că ar fi un argument convingător pentru milioane de persoane care oscilau între catolicism și protestantism dacă evreii s-ar alătura taberei lor.

Cu o încredere superbă, Luther le-a cerut evreilor să i se alăture lui și luteranilor. Într-un articol intitulat "Că Iisus s-a născut evreu", datat 1523, Luther a scris: "În 1523, Luther a scris:

Pentru că ei [catolicii] s-au purtat cu evreii ca și cum ar fi fost câini și nu ființe umane. Nu au făcut nimic pentru ei decât să-i blesteme și să le confiște averile. I-aș sfătui și i-aș ruga pe toți să se poarte - cu bunătate cu evreii și să-i instruiască în Scripturi: în acest caz ne-am putea aștepta ca ei să vină la noi.... Trebuie să-i primim cu bunăvoință și să le permitem să concureze cu noi pentru a-și câștiga existența... și dacă unii rămân încăpățânați, ce să facem? Nu toată lumea este un bun creștin.

Refuzul evreilor de a accepta oferta sa sinceră i-a venit ca o lovitură neașteptată și crudă, iar el s-a întors cu amărăciune împotriva lor. Pentru a fi corecți cu Luther, trebuie spus că în acest moment era un om bolnav, dezamăgit de multe eșecuri și trădat de mulți prieteni. S-a îndreptat nu numai împotriva evreilor, ci și împotriva țăranilor germani care se foloseau de protestantism pentru a se elibera de servitute. Nimeni nu-l mai asculta, cu excepția celor devotați religios. Ceilalți se foloseau de protestantismul său pentru propriile scopuri economice și politice.

Războiul de Treizeci de Ani (1618-1648), așa cum se numește marea confruntare dintre catolicism și protestantism, a schimbat nu numai complexitatea religioasă a Europei, ci și contururile sale politice și economice. Jumătatea nordică a Europei a devenit în mare parte protestantă și industrială. Jumătatea sudică a rămas în principal catolică și agricolă. Statele vestice din partea de nord au devenit capitaliste. Statele estice din acest sector au devenit un amestec de feudalism, mercantilism și capitalism. Oriunde protestantismul a câștigat decisiv, feudalismul a început să piară. În urma Reformei, a apărut o nouă clasă socială, care, la rândul ei, a modelat societatea industrială modernă.

DINAMICA REVOLUȚIEI

Trebuie să înțelegem forțele sociale care au pus stăpânire pe Reformă pentru a înțelege fenomenele care au remodelat istoria evreiască. Răspunsul se află în relația particulară care a existat între Biserică și statul feudal. Biserica și statul feudal crescuseră împreună, Biserica protejând instituțiile feudale, iar instituțiile feudale protejând Biserica. Tensiunile dintre Papă și împărat nu erau legate de instituțiile Bisericii și ale statului feudal, ci doar o chestiune legată de cine ar trebui să aibă câtă putere asupra cui. Niciuna dintre instituții nu s-a gândit vreodată să o elimine pe cealaltă. Papii și împărații s-au înlăturat reciproc cu un abandon fericit, dar instituțiile în sine au continuat.

Edificiul solid al Bisericii Catolice și al statului feudal a primit primele zdruncinături din cauza cruciadelor și a Renașterii. Cruciadele, după cum am văzut, au eliberat trupul șerbului de boierie și de stăpân; Renașterea a eliberat mintea omului de dogmă și de scolastică. Șerbii eliberați s-au așezat în orașe și și-au schimbat ocupația, trecând de la cultivarea pământului la cea de producători și vânzători de bunuri. Ei au vândut aceste bunuri pe bani pe piețele libere, obținând profit. Aceasta fusese funcția evreilor anterior. Această schimbare de ocupație creștină a marcat sfârșitul feudalismului și începutul capitalismului. Toate calitățile care au ajutat la acest schimb de bunuri pe bani cu profit au

devenit calități bune, tot ceea ce a împiedicat acest schimb a devenit calități rele. Piața, și nu Biserica, determina acum moralitatea. Acești noi oameni de afaceri aveau nevoie de o ofertă de forță de muncă care să îi ajute să creeze mai multe bunuri, aveau nevoie de mai multe piețe libere și de o mai mare libertate față de restricțiile legilor feudale. Însă aceste noi nevoi intrau în conflict cu dorințele nobililor feudali, care doreau să păstreze vechea ordine în care ei erau stăpân și stăpân. Ei nu erau oameni răi, ci doar oameni prudenți care doreau să păstreze sistemul feudal de care beneficiau, la fel cum noi dorim să protejăm sistemul economic de noi experimente care ar putea să ne răpească beneficiile de care ne bucurăm.

Pe măsură ce comerțul a continuat să se extindă, pe măsură ce o mai mare bogăție a fost concentrată în mâinile noii clase de mijloc, această clasă a devenit mai puternică. În curând, a îndrăznit să îi provoace în mod deschis pe prinții feudali și, întrucât Biserica a sprijinit statul feudal, a fost implicată și ea în lupta pentru putere. Prin urmare, pe lângă lupta socială, a avut loc și o luptă religioasă.

Fără îndoială, Biserica avea nevoie de reformă, după cum o demonstrează Contrareforma instituită de Biserica Catolică pentru a-și curăța propriile abuzuri anterioare. Dar aceasta a venit prea târziu. deși protestantismul începuse ca o mișcare de reformă strict religioasă, oamenii din spatele noilor forțe economice au preluat Reforma și au pliat-o pe propriile nevoi economice. Noua religie, protestantismul, a început încet-încet să permită ceea ce vechea religie, catolicismul, interzisese. În mod imperceptibil, din 1521 și Dieta de la Worms, unde Luther și-a lansat provocarea la adresa Papei, până în 1648 și Tratatul de la Westfalia, unde catolicismul și protestantismul au trasat o linie de armistițiu vest-est prin centrul Europei, un protest religios s-a transformat într-o revoluție socială. Pe măsură ce modurile de producție din Europa se schimbau, oamenii responsabili de aceste schimbări căutau un stat care să legalizeze ceea ce făceau și o religie care să le sanctifice. Ei au adoptat religia protestantă și au făcut-o să îmbrățișeze statul capitalist. Cele două au mers mână în mână ca mirele și mireasa.

Dacă examinăm acum succesiunea cronologică a evenimentelor de la începutul cruciadelor până la sfârșitul Reformei, apare un calendar interesant în care destinul evreilor este corelat cu tulburările sociale din lumea gentilică. Evreii au fost expulzați în 1290 de o Anglie feudală catolică și readmiși în 1655 de o Anglie protestantă și mercantilă. Ei au fost expulzați din Franța catolică și feudală între 1400 și 1500 și readmiși în secolul al XVII-lea de către Franța catolică reformată și mercantilă. Au fost expulzați din diferite state germane catolice și feudale în secolele XIV, XV și XVI și au fost readmiși în secolele XVI și XVII de către diferite alte state germane, majoritatea protestante și mercantile. Evreii care au fost expulzați din Spania și din mai multe state italiene în secolele al XV-lea și al XVI-lea nu au fost readmiși până în epoca modernă. Cu alte cuvinte, țările occidentale, catolice, feudale, nu i-au dorit pe evrei din motive religioase și, neavând nevoie de ei din punct de vedere economic, nu i-au readmis, în timp ce țările protestante, care aveau nevoie de evreii negustori din punct de vedere economic, i-au readmis.

Statele est-europene, deși erau încă catolice, i-au readmis pe evrei acolo unde îi alungaseră, deoarece economiile lor nu dezvoltaseră, la acea vreme, o clasă de mijloc care să poată prelua funcțiile evreilor. Cu

toate acestea, mulți prinți feudali est-europeni, după ce au văzut, în urma evenimentelor din Europa de Vest, că o astfel de clasă reprezenta o amenințare la adresa propriei lor existențe, nu doreau o clasă burgheză creștină. Ei au "importat evrei" pentru a acționa ca o clasă de mijloc. Șerbii creștini au fost închiși în închisoarea instituțiilor feudale, evreii au fost închiși în ghetourile lor, iar seniorii puteau pleca la vânatoare fără ca statele să le fie luate în timpul absenței lor. Cu toate acestea, pe măsură ce evreii îi serveau pe nobili, ei au fost identificați ca o clasă exploatatoare de către șerbi, iar atunci când valul de revoluții a lovit Europa de Est, nobilii creștini și negustorii evrei au fost măcelăriți cu aceeași ură.

Păturica nebună de legi antievreiești adoptate între secolele al XVI-lea și al XVIII-lea începe să capete sens. Abia în secolul al XVI-lea au luat naștere legile pe care le asociem în general cu întreaga perioadă medievală - legi care nu numai că urmăreau să îi izoleze tot mai mult pe evrei de creștini, dar erau menite să facă din ei obiecte de dispreț și batjocură, să îi priveze de orice simbol al demnității și să îi facă pe oameni să uite de învățătura lor de odinioară. Aceste noi legi tindeau să facă persecuțiile evreiești din ce în ce mai abstracte, până când însuși motivul originii lor a devenit obscur, apoi uitat, până când a rămas doar un simbol dezumanizat al unui evreu denigrat. Mai întâi i s-a dat insigna galbenă. Apoi a fost izolat în ghetou. Nu a putut deține pământ. A fost obligat să poarte haine speciale. Trebuia să se dea la o parte atunci când trecea un creștin. Nu a putut construi sinagogi. Nu putea lega prietenii cu creștinii. Nu se putea angaja decât într-un număr restrâns de profesii și meserii.

Noile generații de creștini care nu cunoșteau evreul mândru și învățat din alte vremuri, vedeau doar un evreu de ghetou îmbrăcat ciudat, purtând un caftan negru, un petic galben de ignominie, o pălărie ridicolă cu vârf - un obiect de batjocură și dispreț.

Aceste legi au un ecou slab și familiar. Nu este nimic original aici. Acestea sunt aceleași legi pe care le-am întâlnit în Pactul lui Omar, care restricționa drepturile creștinilor în teritoriile musulmane. Creștinii s-au întors și au aplicat aceleași legi împotriva evreilor, dar cu o diferență importantă. Legile din Pactul lui Omar restricționau doar drepturile legale ale creștinilor - nu îi priveau de demnitatea lor umană.

Acesta a fost capătul liniei pentru evrei. Perioada medievală evreiască a început cu evreul ca "om ambivalent" în societatea occidentală. Când perioada sa medievală s-a încheiat, el era simbolul "omului detestabil" în ochii occidentalilor.

Dar "întunericul era destul de luminos". Dacă creștinii îi priveau cu batjocură pe evreii ridicoli din ghetouri, evreii îi priveau cu dispreț pe cei care îi ironizau. Ca grup, ei erau încă cei mai învățați oameni din Europa, singurul grup etnic care avea o educație universală. În ghetou au luat cu ei moștenirea lor culturală veche de 3.500 de ani, Talmudul lor, Vechiul Testament care le lumina existența fizică sumbră cu un confort intelectual și religios.

Dar chiar dacă omul occidental îi numea pe evrei cu cele mai josnice nume, îi implora să îi rezolve problemele economice. Chiar și atunci când a aruncat calomniile pe capul lor, i-a invitat să stea la mesele statului. Chiar și atunci când l-a scuipat pe evreu, a fost respins de evreu. Cu un singur cuvânt, cu un singur gest - convertirea - evreul ar fi putut deveni cel mai onorat dintre cetățenii Europei. În momentul în care a

fost botezat, "răul" lui nu mai era rău, "răutatea" lui nu mai era rău, "câinele murdar" nu mai era un câine murdar. A devenit un bun creștin. Deși unii evrei au luat acest "pașaport pentru civilizația europeană", așa cum a numit Heinrich Heine botezul, majoritatea evreilor nu au făcut-o. Ei au transcendut orice ignominie ar fi fost aruncată asupra lor cu convingerea fermă că valorile lor erau superioare celor ale detractorilor lor.

Shakespeare, în felul său straniu, rezumă corect tot acest complex iudeo-creștin în piesa sa *Neguțătorul din Veneția*. Deși atât Antonio, cât și Bassanio îl numesc pe Shylock în tot felul de nume rele, Bassanio, totuși, îl invită pe Shylock la el acasă la cină, iar Shylock este cel care refuză această ofertă prietenoasă, spunând: "Nu, nu, nu:

Voi cumpăra cu tine, voi vinde cu tine, voi vorbi cu tine, mă voi plimba cu tine și așa mai departe, dar nu voi mânca cu tine.

După ce Shylock a fost păcălit de Portia, care este pedeapsa care i se impune pentru că, în esență, a vrut să-i ia viața lui Antonio? S-ar putea crede că ar fi cel puțin pedeapsa cu moartea. Nu este deloc așa. Ducele, în calitate de judecător, decretează, la sugestia lui Antonio, că Shylock trebuie să devină creștin. Astfel, devenind creștin, toate calitățile "rele" ale lui Shylock vor fi transsubstanțiate în virtuți, la fel cum împrumutul de bani a devenit virtuos după ce a fost luat de la evrei de către creștini. Se va reaminti, totuși, că Shylock nu promite să se convertească, ci iese mândru din scenă, încă evreu, neîmpăcat, neînduplecat.

Mai rămâne de spus un lucru despre această epocă. Dacă creștinii, în batjocura lor pentru evrei, au orbit la măreția realizărilor evreiești, evreii, în disprețul lor pentru persecutorii lor, au orbit la măreția realizărilor medievale. Din acea epocă au ieșit van Eyck și Dürer, Ghiberti și Verrocchio, Dante și Chaucer, Ockham și Copernic, Leonardo da Vinci și Michelangelo. Sub geniul lor, piatra a prins viață, pictura a vorbit cu elocvență, iar cuvintele au gravat idei în mintea oamenilor. Catedralele gotice care își întindeau turlele înalte spre cer nu erau testamente ale unei singure credințe, ci omagii aduse spiritului omului și lui Dumnezeu.

NOUĂSPREZECE

CONCERT PENTRU VIOLENȚĂ

În nicio altă fază a istoriei lor, evreii nu au fost supuși unor eforturi atât de neîncetate de a-i converti la creștinism ca în Evul Mediu creștin. În nicio altă epocă nu au fost supuși la o persecuție atât de neîncetată pentru că au respins convertirea. Babilonienii, asirienii și perșii le ceruseră doar să fie evrei drăguți care să plătească taxe. Grecii și romanii le ceruseră doar să arunce puțină tămâie la picioarele zeilor lor, în semn de respect. Nimănui nu i-a pasat dacă evreii s-au convertit sau nu la păgânism. Evreii fuseseră uciși, spânzurați, răstigniți, decimați, decapitați, torturați pentru toate motivele pentru care oamenii au fost întotdeauna uciși, spânzurați, răstigniți, decimați, decapitați, torturați - la mânie, din indignare justificată, în luptă, din pură plăcere, ca lecție, ca pedeapsă pentru rebeliune, pentru că nu plăteau taxe - dar niciodată pentru că nu se converteau.

Este posibil ca musulmanii să-i fi privit de sus atât pe creștini, cât și pe evrei pentru incapacitatea lor de a percepe superioritatea lui Allah față de Hristos și Iehova. Dar musulmanii nu și-au făcut niciodată o misiune în viață din convertirea creștinilor și evreilor la islam.

Romanii ar fi privit efortul creștinilor ca pe o pură nebunie. Grecii ar

fi fost ușor amuzați. Ceilalți păgâni ar fi fost complet dezorientați. Evreii erau de acord să-i lase în pace pe creștini. Problema era că creștinii nu-i lăsau în pace pe evrei.

Partitura persecuției din acest concert medieval pentru violență a urmat o progresie aproape previzibilă. Existau trei mișcări distincte: prima, un adagio religios solemn; a doua, un allegro economic frenetic; și a treia, un andante psihologic înfiorător.

Dintre toate cele trei mișcări, prima, adagio religios, este cea mai interesantă, deoarece arată varietatea de scuze justificate pe care omul le poate inventa pentru a lua viața altuia. Biserica medievală nu privea luarea vieții unui om cu aceeași ușurință ca statul modern. Chiar și laicii ignoranți ezitau să ucidă un evreu dacă nu aveau o scuză bună pentru a face acest lucru. Uciderea a milioane de oameni, după o formulă, fără scrupule morale, este o inovație a secolului XX.

Persecuția evreilor a fost mai degrabă ocazională și cu puține consecințe istorice până în secolul al XI-lea, când a început faza religioasă a persecuțiilor evreiești, patru motive principale ieșind în evidență în cadrul designului general. Acestea au fost acuzațiile de crimă rituală, calomniile de profanare a Oastei, arderea Talmudului și disputele religioase.

Acuzația de crimă rituală a pornit de la credința superstițioasă că, la fiecare Paște, evreii ucideau un copil de sex masculin creștin și foloseau sângele acestuia pentru a stropi matzos de Paște (azimele pe care evreii le mănâncă în timpul acestei sărbători). A fost ușor ca o astfel de noțiune să se instaleze în mintea medievală, deoarece Vechiul Testament nu a fost tradus în limbile poporului până în secolul al XVI-lea. Până atunci, poporul primea toate poveștile biblice la mâna a doua, ca legende digerate. Într-un astfel de mod secundar au auzit povestea Exodului și au aflat cum Domnul i-a lovit pe copiii de sex masculin din Egipt pentru a-l forța pe faraon să îi lase pe israeliți să plece. Nu era oare logic ca acum evreii să lovească în mod similar copiii creștini? Faptul că sacrificiul uman era ceva împotriva căruia evreii au luptat încă de pe vremea lui Avraam, în timp ce druizii din Anglia și Germania încă îl mai practicau în primul secol d.Hr. sau faptul că evreii nu mănâncă niciodată sânge de animale, lucru interzis în Vechiul Testament, în timp ce creștinii o făceau și o fac și astăzi, nu le-a trecut niciodată prin minte creștinilor medievali.

În 1144, un băiat a dispărut în comuna Norwich, Anglia, iar un evreu apostat a jurat că evreii l-au ucis în respectarea unui "ritual al sângelui de Paște". Isteria cuprins Anglia, dar, înainte de a izbucni orice act manifest împotriva evreilor, a fost găsit cadavrul băiatului, fără nicio dovadă de crimă. Dintr-un motiv oarecare, de neînțeles pentru mintea modernă, băiatul a fost sfințit și consacrat în biserica din orașul său natal.

O sută de ani mai târziu, incidentul de la Norwich a fost readus la viață când a apărut un zvon conform căruia evreii ar fi răpit un alt băiat, l-ar fi crucificat și i-ar fi folosit sângele pentru a-și colora prăjiturile de Paște. Regele, temându-se de vărsarea de sânge, a declarat toți evreii arestați și, pentru a calma populația, a acuzat douăzeci de evrei de crimă. Vinovăția lor a fost stabilită spre satisfacția tuturor, mai puțin a evreilor, când, sub o tortură adecvată, toți cei douăzeci au semnat mărturisiri pregătite și toți au fost executați. Mai târziu, când trupul băiatului a fost găsit, cu tot sângele încă în el și fără niciun

semn de răstignire, s-a putut vedea în mod clar că avusese loc un miracol. Și el a fost sfințit și sfințit.

Modelul fusese stabilit și, în cele două secole care au urmat, acuzațiile de crimă rituală împotriva evreilor au atins proporții epidemice pe tot continentul. Papii au devenit alarmați de răspândirea acestor false acuzații de omor ritual fals și, în numeroase bulații papale, le-au interzis, declarând că astfel de acuzații erau o batjocură la adresa lui Hristos. Împăratul Frederic al II-lea, a cărui domnie luminată a luminat secolul său, s-a alăturat papilor și i-a pedepsit cu moartea pe cei care răspândeau astfel de zvonuri. Până în secolul al XV-lea, acuzațiile de crimă rituală au dispărut, deși au fost reînviolate pentru scurt timp în Polonia secolului al XVII-lea și în Rusia țaristă târzie.

Foarte asemănătoare cu aceste acuzații de crimă rituală au fost calomniile de profanare a ostiei, care au luat naștere în secolul al XII-lea odată cu enunțarea Doctrinei Transsubstanțierii. Această doctrină susține că, atunci când se bea vinul și se mănâncă ostia, sau gazda, vinul devine sângele și ostia trupul lui Hristos. Acum s-a răspândit zvonul că evreii au reconstituit crucificarea lui Iisus, furând ostia și străpungând-o cu un instrument ascuțit pentru a o face să sângereze. S-au dezvoltat două remedii împotriva unor astfel de profanări, pe lângă jafurile generale. Primul a fost acela de a arde o sinagogă și de a ridica o biserică pe locul ei. O biserică astfel amplasată devenea adesea un centru producător de minuni. Al doilea era remiterea tuturor datoriilor către evrei. Acest remediu era unul popular.

Isteria furtului de gazde a atins apogeul în Germania secolului al XIV-lea. Aici, un fanatic pe nume Rindfleisch a băgat populația în frenezie cu o relatare despre cum i-a văzut pe evrei zdrobind hostia într-un mortar, după care a condus mulțimile urlătoare prin cartierele evreiești într-o serie de crime. Autoritățile germane, alarmate de puterea crescândă a lui Rindfleisch, gândindu-se că o spânzurare la timp ar fi salvat nouă persoane, l-au spânzurat fără ceremonii. Până la sfârșitul secolului, acuzațiile de furt de gazde s-au stins și ele. Evreii începuseră să fugă din Germania, iar conducătorii, văzând că economiile ducatelor lor stagnează, au pus rapid capăt cancanului despre desecretizarea Oastei prin spânzurarea celor care răspândeau astfel de acuzații false. Evreii au fost invitați să se întoarcă, cu asigurări că astfel de acuzații nu vor mai fi aduse niciodată împotriva lor.

Primele arderi ale Talmudului au avut loc în 1244 la Paris și la Roma. A mai fost ars de patru ori în Franța secolului al XIV-lea, iar apoi nu au mai avut loc alte arderi timp de două sute de ani. Cei mai buni doi ani pentru arderea Talmudului au fost 1553 și 1554, când a fost ars pe rug de douăsprezece ori în diferite orașe italiene. A mai fost ars de două ori, la Roma, în 1558 și 1559, iar apoi moda s-a încheiat. În Europa de Est, Talmudul a fost ars doar o singură dată, în 1757.

Aspectul interesant în legătură cu arderea Talmudului nu este faptul că Talmudul a fost trimis pe rug, deoarece în Evul Mediu traducерile Noului Testament în alte limbi decât latina au fost trimise în flăcări mai frecvent decât Talmudul. Aspectul interesant este că Vechiul Testament în ebraică nu a fost niciodată trimis pe rug. Deși sulurile Torei au fost adesea călcate în picioare de mulțimile țipătoare care jefuiau sinagogile sau au fost arse odată cu sinagoga însăși, astfel de acte nu au fost niciodată sancționate de Biserică, iar Tora nu a fost niciodată condamnată în mod oficial. Deși iudaismul era înjurat ca o blasfemie, deși evreii erau uciși pentru că erau necredincioși, Tora însăși era

privită cu respect, deoarece era Legea lui Dumnezeu. Așa cum s-a exprimat un papă: "Noi lăudăm și onorăm Legea, pentru că ea a fost dată părinților voștri de Dumnezeu Atotputernic prin Moise. Dar noi condamnăm religia voastră și interpretarea falsă a Legii".

Este interesant de remarcat aici că aceste acuzații antievreiești de omor ritualic, calomnii de profanare a Oastei și arderea Talmudului au fost toate concepute inițial de evrei convertiți. O disecție a motivațiilor lor de a se întoarce cu atâta amărăciune împotriva foștilor lor frați ar constitui un studiu psihologic interesant. Poate că un astfel de studiu ne-ar da un indiciu de ce scriitorii Noului Testament, unii dintre ei evrei convertiți, au invidiat cu atâta amărăciune pe acei evrei care nu s-au botezat cu ei.

"Disputa religioasă" a fost, de asemenea, inovația evreilor apostati. Mulți dintre acești evrei convertiți cunoșteau bine Talmudul și, pentru a se lăuda cu învățătura lor în fața noilor lor frați creștini sau, poate, pentru a atrage favorurile Bisericii, au șoptit la urechile celor puternici că, dacă, într-o dispută publică, s-ar demonstra cât de mult greșesc evreii, atunci întreaga comunitate evreiască s-ar putea converti. Aceste dispute religioase, numite "turnee de Dumnezeu și credință", erau o combinație de șah intelectual și ruletă rusească. Dacă savanții evrei nu puteau infirma acuzațiile savanților creștini îndreptate împotriva lor, atunci o întreagă comunitate evreiască era amenințată cu un marș forțat spre bazinul baptismal. Dacă, pe de altă parte, își băteau joc de savanții creștini cu o erudiție iudaică superioară, riscau să fie executați. A fost nevoie de un spirit de joc de cea mai bună calitate pentru a merge pe linia subțire a unei stratageme care ceda victoria celeilalte părți fără a ceda în privința punctelor principale. Doar cei cu nervi tari supraviețuiau, iar judecătorii, printre care se putea număra un papă sau un împărat, rămăneau adesea cu gura căscată în fața demonstrației evreiești de erudiție, îndrăzneală și îndemânare. De obicei, evreii câștigau nu prin faptul că își învingeau adversarii, ci prin faptul că îi puneau în impas. Șmecheria era să îl împingă pe adversar într-un colț în care, dacă își revendica victoria, ar fi trebuit să nege autoritatea Vechiului Testament, ceea ce ar fi fost o erezie. Luther, care era familiarizat cu astfel de dispute, a împrumutat această tehnică în disputa sa cu catolicul Johann Maier von Eck. Când Eck, după ce a citat ca autoritate un sfânt din secolul al IV-lea, l-a întrebat pe Luther pe cine pretinde ca fiind al său, Luther a strigat triumfător: "Sfântul Pavel". Cine îndrăznește să-l învingă pe Sfântul Pavel? Una dintre aceste dispute a fost cea care a dus la prima ardere a Talmudului. Împotriva a patru rabini a fost acuzat un evreu convertit pe nume Nicholas Donin și grupul său de experți. Erau prezenți regina mamă și arhiepiscopii Franței. Deși judecătorii au declarat că rabinii au pierdut și au ordonat arderea Talmudului ca fiind o lucrare a Satanei, regina mamă și arhiepiscopii și-au dat seama că cărțile au fost aranjate și au încercat să anuleze verdictul. Dar Donin a apelat la regele Franței. A fost nevoie de patru ani de certuri înainte ca decizia inițială să fie menținută în 1244, din considerente politice, iar Talmudul a fost în cele din urmă ars.

Cea mai faimoasă dintre aceste dispute de joc a avut loc în 1263, în fața regelui Iacob I al Aragonului, când savantul Moses ben Nachman a fost provocat la duel verbal de un apostat pe nume Fra Paulo Christiani pe tema sosirii lui Mesia. Nachman a introdus puțină inteligență în această dispută cu atâta grație încât regele, deși l-a declarat învins pentru

propria sa siguranță, i-a făcut un frumos cadou în bani și i-a făcut un compliment că "niciodată nu mai auzise o cauză atât de nedreaptă apărată atât de nobil".

Evreii din Evul Mediu au avut probabil distincția de a fi fost primul public captiv din lume. Un papă din secolul al XV-lea a conceput ideea predicilor de convertire în masă. Evreii erau adunați în catedrale, unde episcopii și arhiepiscopii, și uneori chiar însuși papa, le țineau predici despre relele iudaismului și frumusețile creștinismului.

Vigilența era cuvântul de ordine pentru a supraviețui, deoarece adormitul ar fi fost o lipsă de curtoazie pentru care doar moartea putea să o ispășească. Evreii asistau la aceste predici cu îngrijorare, aplaudau cu entuziasm și uitau cu modestie. Aceste predici de convertire obligatorii au durat până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, nu din cauza vreunui rezultat practic, ci, se poate sugera, pentru că niciun orator nu putea rezista să nu fie flatat de audiențe atât de atente.

Chiar și Moartea Neagră, sau ciuma bubonică (1348-1349), care a răpus o treime din populația Europei, a fost pusă în slujba uciderii evreilor. Înainte de a mătura Europa, Moartea Neagră a lovit Mongolia și Imperiul Islamic. Mongolii, musulmanii și evreii muriseră toți împreună, fără ca nimeni să se fi gândit să dea vina pe evrei. Dar pentru omul medieval s-a întâmplat. Într-o epocă în care conceptul de germen era o pură nebunie, el nu putea să se gândească la nicio altă explicație pentru ciumă decât că era o boală indusă artificial și că evreii îi otrăviseră fântânile, o explicație științifică care atrăgea în special mintea germană. Chiar și în timp ce germanii buni mureau de ciumă, ei îi târau pe rug pe evreii care, de asemenea, mureau de ciumă. În septembrie 1348, Papa Clement al VI-lea a denunțat acuzațiile împotriva evreilor, spunând că "... evreii au furnizat cauza... pentru astfel de crime este lipsită de plauzibilitate".

Deși secolele dintre 1200 și 1600 au fost patru secole chinuitoare pentru evrei, au fost secole la fel de chinuitoare și pentru creștini. Pentru că acuzațiile aduse evreilor purtau etichete precum "crimă rituală" și "profanare de oseminte", în loc de "vrăjitorie" și "erezie", acest lucru nu ar trebui să ne inducă în eroare în niciun fel. Aceeași psihologie, aceeași gândire, același tip de proces, același tip de probe, același tip de tortură au fost folosite în ambele cazuri. Chiar dacă evreii acuzați de crimă rituală erau duși pe rug, creștinii acuzați de vrăjitorie erau arși în piețele adiacente. Tipetele evreilor și ale creștinilor în timp ce erau arși de vii ajungeau împreună la Tatăl nostru din ceruri, care trebuie să se fi întrebât ce se întâmplă pe pământ.

A existat, totuși, o discriminare de rang împotriva căreia evreii nu au înregistrat până acum niciun protest oficial. În timp ce creștinii executați au primit despărțiri grandioase, însoțite de cantate, Kyries, Al leluias, Introits și Jubilates cântate magnific, evreii au primit înmormântări de clasa a patra, însoțite de lamentații cântate pe nerăsuflăte

Cea de-a doua mișcare din acest concert medieval pentru violență, allegro economic, a început înainte ca prima mișcare să se termine. Pe măsură ce Reforma s-a transformat încet-încet dintr-o revoltă religioasă într-o revoluție economică, natura violenței antievreiești a pierdut din ce în ce mai mult din coloratura religioasă și a căpătat din ce în ce mai mult o nuanță economică. Până în secolul al XVI-lea, în coincidență cu Reforma și ca urmare a exilărilor succesive ale evreilor din Occident, viața evreiască s-a mutat preponderent în Est. Deoarece istoria persecuțiilor

evreiești din Europa de Est între anii 1000 și 1800 este mai mult sau mai puțin o recapitulare a istoriei persecuțiilor evreiești din Europa de Vest între anii 600 și 1600, trebuie doar să trecem în revistă pe scurt evenimentele evreiești din trei țări est-europene, Polonia, Rusia și Prusia, pentru a arăta remarcabilul paralelism.

Evreii germani, care au fugit pentru a scăpa de cruciații jefuitori din Renania, s-au stabilit în Polonia încă din 1100. Aici au prosperat. Din ce în ce mai mulți evrei au fugit din Germania și Austria spre Polonia, iar nobilimea poloneză i-a primit cu brațele deschise. Regele Boleslav al V-lea, Castele, le-a acordat evreilor cartele liberale de autoguvernare (1264). Și de ce nu? Evreii îl ajutau să construiască orașe și să fondeze industrie și comerț, permițându-i să concureze economic cu Occidentul. La fel ca nobilii, evreii dețineau terenuri și proprietăți mari. Locuiau la oraș și la sat. Casimir al III-lea cel Mare, Carol cel Mare al Poloniei, a fondat universități, a încurajat comerțul și a importat și mai mulți evrei pentru a accelera zumbetul comerțului și al industriei. Vitovt, Marele Duce al Lituaniei, a deschis această țară pentru stabilirea evreilor.

În 1400, relele care se abătuseră asupra evreilor din Vest au lovit și în Est. O acuzație de crimă rituală împotriva evreilor a fost biciuită de clerici într-o isterie care a cuprins întreaga Polonie. Casimir al IV-lea a încercat să îi liniștească pe evreii neliniștiți, dar clerul romano-catolic, alarmat de tendințele eretice care se manifestau în Occident, a făcut legătura între evrei și noile erezii. Au fost formulate acuzații de profanare a osemintelor atât împotriva evreilor, cât și a protestanților. Primele pogromuri, adică atacuri organizate împotriva evreilor, au izbucnit în Polonia în jurul anului 1500.

Regii mai puternici, care nu s-au lăsat intimidați de cler, au restabilit temporar vechea ordine. Sigismund I și al II-lea au fost amândoi indignați de infamiile legate de profanarea Oastei. Sigismund al II-lea le-a denunțat ca fiind o înșelătorie, spunând: "Sunt șocat de această ticăloșie hidoasă și nici nu sunt suficient de lipsit de bun simț încât să cred că ar putea exista sânge în Ostie".

Polonia a ținut sceptrul măreției în mâinile sale în secolul al XV-lea, dar o succesiune de regi slabi și nobili puternici l-a pierdut pentru ea în secolul al XVI-lea. Situația era complexă, confuză și explozivă. Guvernele slabe erau dominate de nobili puternici și de un cler fanatic. Comerțianții germani care încercau să acapareze piața poloneză au încurajat sentimentele antievreiești pentru a-i alunga pe evrei. Țăranii, asupriți de nobili, înșelați de germani, storși de taxe de către evreii care serveau nobilimea poloneză ca percepatori de taxe și ținuți într-o închisoare feudală de către preoți, și-au revărsat ura asupra tuturor celor patru și au așteptat der Tag ("ziua"), când răzbunarea va fi a lor. Aceasta a venit în 1648.

Cazacii greco-ortodocși, care trăiau pe teritoriile de graniță dintre Polonia medievală și Turcia, s-au răzvrătit împotriva urâților polonezi romano-catolici. Erau conduși de o căpetenie vicleană și crudă, pe nume Bogdan Chmielnicki, al cărui fiu mic fusese jupuit de viu de un nobil polonez. Împotriva călăreților de stepă prost îmbrăcați, urât mirositori și cu săbii ascuțite ai lui Bogdan, cavaleria colorată și parfumată a nobilimii poloneze nu avea mai multe șanse decât a avut cavaleria poloneză împotriva tancurilor lui Hitler în 1939. Au fost măcelăriți precum infanteriștii de pe câmpurile din Flandra în timpul Primului

Război Mondial. Șerbii polonezi, văzând șansa lor de răzbunare, s-au alăturat cazacilor.

Sălbăticia cazacilor nu cunoștea limite. Dușmanii erau nobilimea poloneză, preoții romano-catolici, comercianții germani și evreii. De ce evreii? De ce nu? Trăiau în Polonia și nu erau greco-ortodocși. Cazacii își tăiau prizonierii în bucăți, sau îi jupuiau de vii, sau îi frigeau la focuri lente până deveneau crocanți maronii. Tăiau copiii în două cu săbiile lor, sfâșiau burțile călugărițelor, ale femeilor nobile și ale evreicelor; în ele coseau pisici vii. Aveau două formule preferate de spânzurare. Prima era un cvartet format dintr-un nobil polonez, un negustor german, un preot romano-catolic și un evreu. A doua era un trio format dintr-un evreu, un preot și un câine. Dacă nu era disponibil un câine, se folosea un porc, care mai târziu putea fi tras jos și mâncat după o zi bună de muncă de tăiat oameni în bucăți.

Evreii au fugit de demonii din stepe pentru a căuta refugiu în orașe, dar și acolo masacrul i-a cuprins. Cazacii vicleni le-au promis polonezilor din orașe că le vor fi cruțate viețile dacă le vor preda evreii.

Polonezii au făcut acest lucru. Apoi, slăbiți de pierderea apărătorilor evrei, polonezii au fost o pradă ușoară pentru cazaci, care i-au măcelărit cu bucurie. Poate că până la 100.000 de evrei au pierit în deceniul acestei revoluții. Este greu de estimat câte sute de mii, dacă nu peste un milion, de polonezi au fost uciși, la fel de crud. Câmpurile Poloniei semănau cu un carmangerie, cu membrele celor masacrați și torturați împrăștiate peste tot. După zece ani, când cazacii au fost epuizați, o oarecare pace s-a strecurat în țară.

Dar biata Polonie nu avea să cunoască nici un răgaz din suferințele ei. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea a avut loc o altă revoltă a cazacilor, mai sângeroasă decât prima, două invazii ale Suediei și un război dezastruos cu Turcia. Secolul al XVIII-lea nu a adus nicio ușurare. Polonia a fost invadată de Rusia, apoi a avut parte de un război civil. O alianță nelegiuită - Rusia, Prusia și Austria - a împărțit Polonia de trei ori, până când nu a mai rămas nicio Polonie. Evreii din Polonia au intrat în orbita istoriei rusești, germane și austriece. Istoria timpurie a evreilor din Rusia este o tragicomedie unică. Cu cât Rusia încerca mai mult să scape de evreii ei, cu atât mai repede îi dobândea. În cele din urmă a renunțat, a trasat un cordon sanitar de-a lungul graniței sale vestice, spunând "până aici, dar nu mai departe", și s-a așezat să aștepte consecințele. Acestea au întârziat să apară.

Rusia, așa cum o cunoaștem astăzi, nu a luat ființă până în 1700, odată cu Petru cel Mare. În primele sale secole, Rusia era o imensă plapumă nebună de ducate, cu tătari și cazaci peste tot. Evreii s-au stabilit în diversele ducate și orașe de la periferia vestică și au trăit acolo în pace până în 1500, când un episod fantastic a făcut ca clopotele bisericilor din Moscova să bată alarma.

Doi evrei lituanieni au convertit la iudaism doi preoți ortodocși greci. Acești doi preoți convertiți și-au luat în serios noua religie și, după modelul Sfântului Pavel, au ieșit și au făcut prozelitism printre rușii din interiorul țării. S-a întâmplat ceva cu totul neașteptat. Rușilor le-a plăcut iudaismul și s-au convertit în masă. Acest nou iudaism rusesc a devenit atât de popular în cercurile de la curtea Moscovei, încât chiar și nora ducelui de Moscova a devenit evreică. Speriată, Biserica Ortodoxă Rusă a decis să elimine această erezie iudaică la fel de nemilos cum Biserica Romano-Catolică eliminase erezia albigensiană în Franța. În primul rând, toți apostatii ruși au fost tratați, deoarece convertiții

morți nu pot face prozelitism. Apoi a venit rândul evreilor. Rușii, familiarizați cu tehnica de convertire în masă a regelui Eric al IX-lea al Suediei, au încercat mai întâi acest lucru. Dar după ce trei sute de evrei au fost înecați în râurile Polotsk și Vitebsk fără să se producă vreun miracol, rușii nerăbdători au renunțat și i-au alungat pe toți evreii de pe teritoriul rusesc, cu ordinul de a nu se mai întoarce. Evreii nu s-au mai întors. Au fost trași înapoi. Norocul Rusiei a fost să dobândească noi evrei mai repede decât îi putea alunga pe cei vechi. În 1655, exact când Biserica Rusă credea că a scăpat în sfârșit de toți evreii, Rusia a dobândit mai mulți evrei prin anexarea unor părți din teritoriul lituanian smuls Poloniei. Lucrurile au început din nou. Apoi, când majoritatea noilor veniți evrei au fost alungați, Petru cel Mare a moștenit (prin Tratatul de la Nystadt, 1721) o nouă mulțime de evrei care locuiau pe fostul teritoriu suedez de pe coasta baltică, care acum făcea parte din Rusia. Deși Petru se temea de evrei la fel de mult ca și strămoșii săi, le-a protejat drepturile și libertățile. În 1762, Ecaterina cea Mare, printr-o lovitură de pix, așa cum se spune, a interzis accesul evreilor în toată Rusia. Zece ani mai târziu, ea avea mai mulți evrei în Rusia decât în toată Europa. Cele trei împărțiri succesive ale Poloniei (1772, 1793, 1795) au pus în poala ei 900.000 de evrei.

Ecaterina și succesorii ei au renunțat la luptă. De asemenea, și-au dat seama că evreii erau esențiali pentru economiile teritoriilor nou cucerite. Dar mintea muzhikului, țăranul rus, trebuia să fie menținută docilă și ignorantă. Deși evreii puteau să umble prin Polonia, Lituania și Ucraina, în Sfânta Mamă Rusia însăși, unde locuiau muzhikii - 95% din populație - nu puteau. Ecaterina și succesorii ei au reușit să mențină mintea mujicilor lor nestăpânită. Când, în 1917, după Revoluția rusă, mujicii, ajungând la Moscova, au văzut primul lor tramvai, au căzut în genunchi și și-au făcut cruce cu un puternic Gospodi pomilooy, pentru că văzuseră fie diavolul, fie un evreu.

Teritoriul de-a lungul graniței vestice a Rusiei, unde evreilor li s-a permis să se stabilească, era cunoscut sub numele de Pale of Settlement, sau pur și simplu Pale. Aici, evreii și-au stabilit propriul guvern de sine stătător. În secolul dintre 1700 și 1800, viața intelectuală rusă era latentă, la fel și viața evreilor ruși. Cu doar câteva excepții, cum ar fi marele talmudist cunoscut sub numele de Vilna Gaon și câțiva cercetători talmudici mai mici, evreii din acest secol au vegetat. Epoca pogromurilor rusești, epoca înfloriturii intelectual atâr al rușilor, cât și al evreilor ruși, a fost o erupție a secolului al XIX-lea.

Cu totul diferită a fost experiența evreilor din Germania. Mulți istorici consideră că există suficiente dovezi pentru a arăta că, în secolul al II-lea d.Hr., soldații evrei-romani erau staționați de-a lungul frontierei de nord a Imperiului Roman ca paznici de frontieră împotriva barbarilor germani. Împărații romani îi considerau, în general, pe germani ca fiind subumani, deci nedemni de a fi cucerțiți.

S-ar putea foarte bine ca evreii să fi fost primii coloniști civilizați din Germania. Știm că evreii se aflau în Mainz, Köln și în alte orașe germane din Renania pe vremea romanilor. În general, se presupune că în secolul al VIII-lea evreii locuiau în orașe precum Magdeburg, Worms și Augsburg, dar dovezile documentare ale unor comunități evreiești înfloritoare în majoritatea marilor orașe germane datează din jurul secolului al X-lea. Ca și în restul Europei, auzim foarte puțin despre persecuția evreilor până la cruciade. Compoziția particulară a Sfântului

Imperiul Roman i-a salvat pe evrei de la expulzarea totală atunci când această modă a început în Germania odată cu secolul al XIII-lea. Sfântul Imperiu Roman (nume inventat de împăratul său Frederic I, 1152-1190, cunoscut sub numele de Barbarossa, sau "Barba Roșie") era un tartan colorat de state federate cu puteri autonome. Dacă un ducat îi alunga pe evrei, altul îi primea cu bucurie.

Germanii, poate pentru că erau încă cei mai apropiați de tulpina barbară care îi crescuse, au fost cei mai barbari în persecuțiile lor. Cele mai multe dintre măsurile antievreiești pe care cineva le atribuie în mod popular întregului Ev Mediu au fost de origine germano-austriacă și au crescut numai pe pământ german. Aici, acuzațiile de crimă rituală, calomniile de profanare a Oastei, acuzațiile de Moarte Neagră au fost folosite de sadici și fetișisti pentru a înfierbânta populația. Un astfel de grup de fetișisti era cunoscut sub numele de Armleder (arm-leather), din cauza benzilor de piele pe care membrii săi le purtau în jurul brațelor. Modul în care își comiteau crimele trăda mai degrabă propria lor stare psihopată decât ura față de evrei.

Aici, în Germania, înșelarea evreilor a atins formele cele mai nobile și mai pure. Prinții germani locali i-au ademenit pe evrei pe tărmurile lor cu promisiuni sacre că îi vor proteja și le-au acordat solemn chartere liberale, jurând pe cruce că vorbesc serios, doar pentru ca mai apoi să le fure averea, să le confiște pământurile și apoi să le vândă protecție, în stil gangster. Nu putem decât să ne minunăm că, în ciuda a toate acestea, spiritul evreiesc a supraviețuit, iar viața culturală evreiască a continuat. Învățătura talmudică își exercita încă puterea, lucru realizat de Jean Jacques Rousseau, care în 1762 scria în lucrarea sa Contractul social:

Numai prin ea [Talmudul și legislația sa ritualică] această națiune extraordinară, atât de des subjugată, atât de des dispersată și distrusă în exterior, dar întotdeauna idolatră a Legii sale, s-a păstrat până în zilele noastre.... Obiceiurile și ritualurile sale persistă și vor persista până la sfârșitul lumii....

O dispută neobișnuită, care a avut repercusiuni în cadrul Reformei, a avut loc în Germania secolului al XVI-lea, când Johann Reuchlin a apărut Talmudul împotriva unui evreu apostat cu numele Johann Joseph Pfefferkorn. Herr Pfefferkorn fusese un măcelar care, atunci când a fost prins la furat, a decis să se boteze pentru a scăpa de pedeapsa aplicată de curtea evreiască. Pentru evrei era un ignorant, dar pentru populația germană ignorantă era un erudit. Când Herr Pfefferkorn a declarat că Talmudul blasfemiează împotriva creștinismului, i s-a încredințat sarcina de a purifica literatura evreiască de elementele anticreștine. Evreii au apelat la împărat, care l-a numit pe Johann Reuchlin pentru a examina cazul.

Liniile de luptă au fost trasate între intelectuali și antiintelectuali, fără a ține cont de religie. De partea lui Pfefferkorn se aflau instituții laice precum universitățile din Paris și Mainz. De partea lui Reuchlin se aflau seminariile teologice, precum cel al Universității din Viena, o serie de cardinali și arhiepiscopi și chiar Electorul de Saxonia. Martin Luther a fost și el atras în dispută de partea lui Reuchlin, iar controversa s-a extins, devenind un punct de sprijin în platforma Reformei. Deși întreaga chestiune a fost decisă în cele din urmă împotriva lui Reuchlin, din considerente practice, aceasta a dus la o înfrângere dezastruoasă pentru Pfefferkorn. Interdicția împotriva

studiului Talmudului a fost ridicată, iar literatura evreiască a fost lăsată să înflorească fără ajutorul lui Pfefferkorn. Odată cu înfrângerea forțelor lui Pfefferkorn, curentul temperamentului german s-a îndreptat, de asemenea, împotriva sadicilor. Ultimul dintre ei a fost un brutar pe nume Vincent Fettmilch (Fatmilk), care a organizat o gloată pe care a condus-o împotriva cartierului evreiesc din Frankfurt. Cum cohortele lui Fettmilch erau mai numeroase decât evreii, aceștia au ucis cu curaj femei și copii. Doi ani mai târziu, Fettmilch și liderii bandei sale au fost arestați, din ordinul împăratului, iar capetele lor au fost tăiate în piața din Frankfurt. Era de a se situa mai presus de lege în Germania se încheiase temporar.

Ultima mișcare din concert, andantele psihologice, a început cu secolul al XVII-lea. Până în acest moment, istoria i-a dus pe evrei înapoi în Europa de Vest. Această "întoarcere în Occident" a început cu evreii care s-au stabilit în Țările de Jos (1693), după ce olandezii au răsturnat dominația tiranică a spaniolilor, în Anglia (1655) la invitația lui Oliver Cromwell și în Franța (1648) implicit, când aceasta a dobândit provincia Alsacia prin Tratatul de la Westfalia, care a pus capăt Războiului de Treizeci de Ani.

Chiar dacă originile sentimentelor psihologice antisemite sunt adânc înfipite în Evul Mediu evreiesc, efectele sale depline nu au fost resimțite decât în perioada modernă. Pe măsură ce o nouă clasă a apărut în Europa odată cu Revoluția Industrială, ostilitatea personală antievreiască, motivată de considerente economice, s-a transformat încet în prejudecăți rasiale antisemite, motivate de anxietăți psihologice adânc înrădăcinate. Dintre toate cele trei mișcări, andantele psihologice - antisemitismul - a fost cea mai mortală, nu pentru evrei, ci pentru civilizația însăși.

DOUĂZECI DE ANI

INSIGNA GALBENĂ A CURAJULUI

Evul Mediu a produs două iudaisme, fiecare având un mod de viață, o literatură și o filozofie distincte, dar același Iehova. Un mod de viață a fost dominant între anii 600 și 1500 d.Hr. Celălalt a căpătat ascendență în secolul al XVI-lea. Primul a fost cel sefardic, sau iudaismul spaniol; al doilea a fost cel askenazic, sau iudaismul german. Dintre cele două, iudaismul sefardic era cel mai vechi și mai sofisticat. Era un amestec de Tora și Talmud, Aristotel și Averroes, metafizică și știință, literatură ecleziastică și seculară. Era un mod de viață distilat prin civilizațiile babiloniană, persană, greacă, romană și islamică. Între 900 și 1500 d.Hr. evreii sefarde au fost cei care au stabilit modelul culturii evreiești în ceea ce privește vestimentația, manierele, morala și erudiția.

Cadrul ashkenazic al vieții evreiești a apărut în contururi perceptibile odată cu zorii secolului al XVI-lea. Istoria i-a împins pe evrei din Europa de Vest în Europa de Est, iar condițiile de viață în schimbare au martelat un nou design cultural evreiesc. Lumea sefardă fusese o lume liniștită. Evreii au avut timp să scrie poezii elegiace și să exploreze secretele minții și ale materiei. În noua lume ashkenazică, nu mai era timp pentru poezie, nu mai era nevoie de știință. Religia trebuia pusă în slujba păstrării vieții. Este adevărat, talmudismul a regresat la formele sale arhaice și a devenit preocupat de amănuntele vieții de zi cu zi, dar i-a conservat pe evrei. Sefardele și-au extins orizonturile în limbile spaniolă, franceză și italiană. Ashkenazii și-au întărit frontierele tot

mai mici cu ebraica, Tora și Talmudul pentru a se fortifica în fața blandirilor botezaților.

Până în secolul al XVI-lea, modul de viață al sefarzilor a fost înghițit de cultura askenazică dominantă. Astfel, istoria iudaismului sefardic este în esență istoria evreilor din Europa de Vest până la expulzarea din Spania, iar istoria iudaismului askenazic este în esență istoria evreilor de la est de Rin începând cu secolul al XV-lea. Să examinăm mai îndeaproape aceste două modele culturale evreiești medievale.

Am comparat deja viața feudală creștină cu o vastă închisoare. Gratiile erau restricțiile atotcuprinzătoare impuse asupra vieții cotidiene a poporului. În interiorul gratiilor se aflau țăranii, așa-numita a treia stare, care reprezentau aproximativ 95% din totalul populației. În afara gratiilor, dar legate de ele prin lanțuri invizibile, se aflau celelalte două stări, preoții și nobilii. Nici în interiorul închisorii și nici legați de gratii în afara ei nu se aflau evreii, "Statul al patrulea" neoficial.

Restricțiile impuse șerbilor feudali, așa cum erau numiți țăranii, îi urmăreau de la "pântece la mormânt". Nu se putea trece de la o moșie la alta decât prin rândurile clerului, și atunci doar pentru copilul excepțional de înzestrat. Restricțiile privind călătoriile îl țineau pe servitor legat de pământ. De obicei, el nu vedea nimic din lume, cu excepția a ceea ce se afla la distanță de mers pe jos. Deși, din punct de vedere tehnic, era un om liber, nu putea deține nicio proprietate. El putea fi vândut odată cu pământul de către stăpânul său. Chiar și cei eliberați, până în anul 1500, nu-și puteau vinde proprietatea fără permisiunea stăpânului lor. Țăranul trebuia să își macine făina în grânarul stăpânului, să își coacă pâinea în brutăria stăpânului - toate acestea în schimbul unei taxe, plătite fie în bunuri, fie în muncă. Nu putea deține decât vase de lemn, iar o lingură era tot ce avea voie pentru întreaga familie, indiferent de mărimea acesteia. Tipul de pânză pe care o putea cumpăra, vinde sau purta era reglementat. Stăpânul avea voie să guste din tot ceea ce aveau șerbii săi, inclusiv din miresele lor. Totuși, în trei aspecte, șerbul și nobilul erau aproape egali - erau de obicei la fel de ignoranți, la fel de analfabeți și la fel de superstițioși.

Nobilii, de asemenea, erau îngrădiți de reglementări. Societatea le prescria rolurile cu rigiditate, iar ei trebuiau să joace aceste roluri întocmai. Trebuiau să poarte hainele potrivite, să lupte pentru cauzele potrivite, să participe la jocurile potrivite, să aducă omagiile potrivite, să se căsătorească cu fata potrivită. Viața era un dans ritual continuu. Abaterea de la restricțiile sociale însemna pierderea castei sau ostracizarea. Abaterea de la reglementările religioase însemna anatema sau rugul.

Niciuna dintre aceste restricții nu se aplica evreilor. Erau liberi să vină și să plece, să se căsătorească și să divorțeze, să vândă și să cumpere după bunul plac. Oricine a "proiectat" sistemul feudal uitase să prevadă meseriași, artizani, negustori, medici, bancheri. Preoții erau excluși de la muncă, nobilii nu voiau să muncească, iar șerbilor nu li se permitea să intre în burghezie sau în profesiile din clasa de mijloc. Nu a mai rămas nimeni care să facă această muncă în afară de evrei, care au devenit astfel indispensabili. Evreii erau uleiul care lubrifica mașinăria scârțâitoare a statului feudal. Acesta este motivul pentru care evreilor li s-au acordat cărți de libertate de către papă, împărat și prinț. Iată de ce au fost invitați să se stabilească în orașe, sate și provincii.

În timpul acestor "secole liniștite", viața evreilor a curs într-un ritm echilibrat. Există o concepție populară eronată despre întreaga epocă, conform căreia evreii au fost închiși în închisorile întunecate, umede, în ghetouri, timp de 1200 de ani medievali. De fapt, experiența medievală a ghetourilor evreiești a fost un incident localizat între 1500 și 1800 și a prevalat doar în nordul Italiei, în țările vorbitoare de limbă germană și în câteva orașe poloneze. Confuzia provine din utilizarea fără discernământ a cuvântului "ghetou", spre deosebire de "cartier evreiesc". Există o mare diferență între aceste două moduri de viață. Cartierul evreiesc era voluntar și autoimpus. Ghetoul era involuntar și impus din exterior. Unul însemna libertate; celălalt aducea întemnițarea.

La început, evreii au trăit dispersați printre vecinii lor creștini, în orașe și sate. Pe măsură ce viața a devenit mai urbanizată, evreii au început să se adune în marile orașe ale Europei. Aici s-au stabilit în mod voluntar în propriile cartiere evreiești. Erau mândri de cartierele lor și, înainte de a se stabili într-un oraș nou, cereau ca regele să le acorde astfel de drepturi prin cartă specială. Nici aceste cartiere evreiești nu erau exclusiv evreiești. Dimpotrivă. Mulți nobili și burghezi bogați preferau să locuiască în cartierele evreiești în același mod în care mulți creștini preferă astăzi să locuiască în cartierele evreiești, deoarece le place aerul de ferment intelectual pe care cred că îl generează evreii. Casele evreiești erau ocupate abuziv între catedrale și palate. Când a fost instituit primul ghetou roman în 1555, pe malul stâng al Tibrului, Papa nu a creat nimic nou. Cartierul evreiesc exista deja. Problema lui nu era să-i aducă pe evrei în cartierul evreiesc, ci să-i scoată pe creștini de acolo. Lor le plăcea acolo și doar răsturnările succesive ale șurubului inchișitorial i-au forțat să plece. A fost nevoie de mai bine de un secol până când cartierul evreiesc al Romei a devenit un ghetou evreiesc sută la sută evreiesc.

Până în anul 1500, majoritatea așa-numitelor Judenstädte - orașe evreiești - din Germania, Austria și Boemia au avut aceeași libertate ca și cartierele evreiești din Occident. Judenstadt-ul din Praga era deosebit de faimos. Americanul obișnuit se gândește la părinții puritani ca fiind cei care au inventat ideea primăriei, cu clopotul său care îi cheamă pe cei liberi să își exercite dreptul lor inalienabil de a vota. Evreii din Praga erau cu puțin înaintea lor, deoarece încă din secolul al XV-lea aveau propria primărie în Judenstadt-ul lor, inclusiv un clopot mare care îi chema la ședințe speciale ale primăriei pentru a vota legile care nu erau acoperite de Responsa.

Cum era viața de zi cu zi a evreilor în prima jumătate a istoriei lor medievale? Viața evreiască din Renaștere poate fi pusă în evidență suficient de bine pentru a permite o privire mai atentă. Este adevărat că nu se potrivește în întregime în fiecare țară și în fiecare secol, dar, acordând variații, spiritul motivator și modul de viață erau aceleași. Italienii i-au recunoscut pe evrei ca fiind un popor erudit și, intuitiv, fără o invitație formală, i-au absorbit pe evrei în Renaștere. Au învățat de la ei filozofie și știință, medicină și matematică, dar i-au depășit cu mult pe evrei în artă și arhitectură.

Evreii au participat practic la toate profesiile, meseriile și ocupațiile existente în acele secole, cu excepția agriculturii. Erau doctori, chirurghi, savanți, poeți, astronomi, farmaciști, miniștri de finanțe, miniștri regali, argintari, orfevrieri, proiectanți de instrumente științifice. Au fost îmblânzitori de lei, jongleri, vânzători de catâri, soldați, cizmari, croitori, marinari, vânzători ambulanți. Erau negustori

de blănuri și mătase, cămătari, vânzători de mirodenii, țesători, importatori și exportatori, și se ocupau cu ocupații manuale precum fierari, muncitori în metal, zilieri. Dar evreii se ocupau și cu ocupații care ar fi făcut să i se ridice părul de groază unui evreu din ghetoul polonez din secolul al XVIII-lea. Acești evrei renascentiști erau dramaturgi și regizori de teatru, actori, dansatori, pictori și sculptori. Deși evreii nu au produs niciun Corelli sau Vivaldi, ei au experimentat totuși muzica polifonică și au compus sonate și madrigale, canzonette și balletti. Ei au scris melodrame care, ca și porumb, au rivalizat cu cele mai bune pe care le-a produs vreodată America. Femeile, de asemenea, s-au ridicat la noi poziții de proeminență. Au devenit doctori și bancheri, au urcat pe scenă și au căutat cariere în domeniul cântecului, dansului și actului. Datorită mării bogății concentrate în mâinile evreilor, acestea, la fel ca nobilii contemporani, au devenit mecenați ai artei și au concurat cu prinții și dogele pentru a cumpăra operele de artă ale lui Cellini și Verrocchios. Ei au angajat arhitecți renumiți pentru a le proiecta casele și sinagogile, iar cele care au supraviețuit arată grandoarea și frumusețea inconfundabilă a atingerii de geniu renascentiste.

Problema manierelor și a moravurilor evreiești în timpul Renașterii invită la o comparație cu perioada elenistică. Tineretul evreu din Renaștere a fost supus aceleiași atracții între atracția hedonismului și chemarea talmudismului ca în perioada elenistică. Deși evreii ortodocși au ridicat împotriva "italienilor imorali" același strigăt de protest ca și împotriva "elenizatorilor imorali", dezaprobarea lor nu a avut fervoarea și spontaneitatea de altădată. Viața unei fecioare evreice nu mai era o aventură virginală din adolescență până la patul conjugal. Cecil Roth, în lucrarea *Evreii în Renaștere*, citează un rabin care, la trecerea prin Sicilia în 1487, a remarcat cu ironie că "majoritatea mireseilor au intrat sub baldachinul căsătoriei când erau deja însărcinate". Casele particulare evreiești și creștine abundau, nu numai în afara cartierelor evreiești, ci și în interiorul acestora. Aici tinerii creștini și evrei puteau experimenta relațiile interconfesionale. Întrucât niciun Cellini, Casanova sau Don Juan creștin sau evreu nu a consemnat în memoriile sale vreo diferență calitativă în ceea ce privește realizările profesionale ale acestor poules de trottoir renascentiste, este de presupus că, cel puțin la acest nivel, nu existau schisme serioase.

Un secret bine ascuns era faptul că mulți evrei de seamă aveau o soție adoratoare în cartierul evreiesc și o amantă apreciativă în oraș. Ocazionalele scandaluri homosexuale dintre intelectuali și savanți evrei bine cunoscuți ajutau să scoată din marasm o cină altfel plictisitoare. Cu toate acestea, într-o singură sferă, evreii nu au contribuit nici pe departe la partea lor proporțională, și anume în ceea ce privește crimele cu violență. Deși ocazional un tânăr evreu înfierbântat înjunghia un rival cu un pumnal în stil renascentist, actele sadice, crimele premeditate, violurile forțate, molestarea copiilor erau practic inexistente în rândul evreilor. Ordinul de expulzare a evreilor din Spania, de exemplu, nu conținea nicio acuzație împotriva lor, alta decât aceea că nu erau creștini.

În ciuda satirilor și aluziilor depreciative la adresa evreilor din literatura vremii, evreii, în general, nu erau disprețuiți de contemporanii lor. Atunci când Talmudul a fost ars în Italia, un spirit

creștin a glumit că, acum că codul Talmudului a fost declarat blasfemator, evreii sunt liberi să trăiască după codul Decameronului. Acest mod de viață, care a culminat în Italia Renașterii, a murit odată cu expulzarea evreilor în Anglia secolului al XIII-lea, în Franța secolului al XIV-lea, în Spania secolului al XV-lea și în Italia secolului al XVI-lea. Când, în secolul al XVI-lea, Reforma a dat buzna în Renaștere, Biserica a trebuit să se pregătească pentru lupta viitoare cu luteranismul. Miza era mare, iar evreii nu erau decât niște pionieri întâmplători în acest joc. Evreii, din moment ce nu voiau să îmbrățișeze catolicismul, trebuiau să fie alungați sau închiși în ghetouri. Epoca bune prietenii se încheiase. Urma un secol de războaie religioase. Un nou mod de viață în ghetourile askenazice era acum în curs de elaborare în Europa Centrală, cu Germania ca vortex. Aici s-au adunat cele mai multe ignominii asupra evreilor neajutorați. Aici, în trei secole scurte, în această mică masă de pământ, a fost creat noul evreu de ghetou denigrat.

Cuvântul "ghetou" își are originea în Italia, dar derivarea sa nu este încă clară. Explicațiile sunt multe - că este o latinizare a cuvântului ebraic get ("divorț"), care se scrie gueto în italiană; că provine din italianul borghetto, care înseamnă "mic cartier"; și, cea mai frecvent acceptată, că provine din cuvântul italian gheta, care înseamnă "turnătorie de tunuri", deoarece primul ghetou evreiesc din Veneția era adiacent unei astfel de turnătorii.

Inițial, evreii s-au mutat în cartierele lor evreiești, nu pentru a se separa de creștini, ci din necesitate. Pe măsură ce orașele creșteau în mărime, ei trebuiau să se mute din ce în ce mai aproape de instituțiile lor publice, sinagoga, cimitirul, primăria, deoarece viața și moartea evreilor erau legate de acestea. Când papa și prințul au făcut ghetoul obligatoriu, evreii au fost, pentru prima dată, separați cu forța de creștini.

Ghetoul tipic din Germania, Austria și Boemia era format, de regulă, dintr-o stradă principală, cu o sinagogă la un capăt și un cimitir la celălalt. Dimensiunea comunității evreiești era, în general, cuprinsă în medie între o sută și cinci sute de suflete. O mie de locuitori era o excepție. Întregul ghetou era împrejmuțat cu ziduri, având doar o singură poartă care servea ca ieșire și intrare. Omul modern tinde să vadă acest lucru ca pe un alt exemplu de întemnițare a evreilor, dar în perioada medievală toate orașele erau înconjurate de ziduri, iar porțile erau închise noaptea. Evreii nu au protestat împotriva acestei caracteristici până în 1700, când a dispărut din viața creștină, dar a fost păstrată pentru ghetou.

Viața de ghetou ar fi putut ușor să degenereze în viață de mahala, dar legile talmudice și rabinii prevăzători au împiedicat acest lucru. La fel cum o mare parte din proprietățile de mahala din cartierele afro-americeane de astăzi sunt deținute de albi bogați, tot așa majoritatea proprietăților din ghetouri în perioada medievală erau deținute de creștini bogați. Dacă evreii nu le-ar fi ținut piept, chiriile din ghetourile aglomerate ar fi devenit pietre de moară în jurul gâtului lor. Rabinii au adoptat ordonanțe care le interziceau evreilor să se supraliciteze între ei pentru locuințe. Niciun evreu nu avea voie să alunge un alt evreu din locuința sa și nici un proprietar creștin nu putea să mărească chiria scăpând de un chiriaș în favoarea altuia, vânzând proprietatea sa unui alt creștin. Proprietarii au învățat curând că, dacă încercau aceste trucuri, evreii alungați se mutau pur și simplu

la rude, niciun alt evreu nu mai închiria proprietatea, iar aceasta rămânea vacantă până la apocalipsă dacă proprietarul nu îndeplinea condițiile comunității. Papii și-au dat seama de motivul acestor legi evreiești și și-au arătat înțelegerea sancționându-le. Evreii păstrau ghetourile curate și în permanentă stare de întreținere.

Cu excepția câtorva orașe mari din Polonia, ghetoul nu a existat în țările non-germanofone din Europa de Est. Aici, majoritatea evreilor trăiau în sate sau orașe mici, cunoscute sub numele de shtetls. Aici nu existau străzi principale fără ieșire, nu existau ziduri, nu existau porți care să fie încuiate. Evreii puteau să vină și să plece după bunul lor plac în căutarea meseriilor lor, atâta timp cât nu intrau în Mama Rusia însăși.

Ghetoul îi izola pe evrei; shtetl-ul îi aducea împreună pe evrei și pe neamuri. Shtetl-ul putea fi fie principalul oraș dintr-o provincie, fie strada principală a unui oraș, precum strada principală americană. Evreii creșteau găini, capre, oi, vaci, cai, la fel ca și vecinii lor gentili, care creșteau și ei porci. Acești porci adorau gunoiul evreiesc cușer și era un spectacol obișnuit să vezi o scroafă, educată în modul de viață evreiesc, conducându-și purceii la cea mai apropiată pubelă de gunoi cușer pentru resturile de la masa de Sabat, gefüllte fish, tzollnt, tzimes. Cum țărani creștini nu trebuiau să se îngrijoreze niciodată că un purceluș ar putea dispărea într-o oală de gătit evreiască, era un aranjament pe cât se poate de plăcut. Evreii scăpau de gunoiul lor, neamurile primeau o masă gratuită pentru porcii lor, iar porcii primeau o schimbare binevenită față de dieta stăpânilor lor, supă de varză, cartofi și hering.

Israel Abrahams, în Viața evreiască în Evul Mediu, enumeră șaizeci de ocupații ale evreilor din ghetoul din Praga în jurul anului 1600, dar, deși lista include încă medici, orfevrieri, tipografi, librari, scriitori, arhitecți, muzicieni și cântăreți, accentul se pune mai mult pe croitori, cizmari, tăbăcari, blănari, blănari, măcelari, măcelari, cărauși, bărbieri și altele asemenea. Până în 1700, lista s-a micșorat considerabil, pe măsură ce legislația a alungat tot mai mulți evrei chiar și din cele mai umile meserii, până când, în 1800, comerțul ambulant și micile magazine au devenit cele două ocupații principale.

O trăsătură comună a vieții din ghetouri și shtetluri era căutarea yichus-ului, un cuvânt intraductibil care seamănă cel mai mult cu "prestigiu" și "statut". Posedarea yichus-ului era la fel ca farmecul la o femeie - dacă îl are, nu contează ce altceva îi lipsește, iar dacă nu îl are, nu contează ce altceva are. Yichus era un amalgam de trecut familial, tradiție, învățătură și ocupație, care de obicei era moștenit, dar care putea fi posedat prin dobândirea de cunoștințe. O bună conduită era esențială pentru a păstra yichus în familie. Cel care îl posedă trebuia să își stabilească standarde înalte în ceea ce privește comportamentul, învățătura, caritatea. El nu putea fi un bețiv sau un trișor. Cuvântul unui om de yichus era lege și mai degrabă ar fi mers la chinuri decât să-l încalce. A învățat de timpuriu să privească un defăimător gentilic drept în ochi cu atâta demnitate încât îl făcea pe detractor să se simtă prost. În timp ce prostului, omului de rând, i se ierta să se strâmbe din respect față de un gentil, omul de yichus își pierdea statutul dacă făcea vreodată acest lucru.

Proustul putea aspira la yichus prin învățătură. Cel mai important articol din bugetul unei gospodării evreiești, indiferent cât de săracă era, era educația. Chiar mai mult decât tatăl, mama era cea care tânjea

după o educație pentru toți fiii ei. Ea trișa din banii săraci ai gospodăriei și pune deoparte câțiva pfennige sau copeici în fiecare săptămână pentru ca "poate și fratele mai mic să poată primi o educație". Creștinii admirau această calitate la evrei. Așa cum s-a exprimat un elev al lui Peter Abelard:

Dacă creștinii își educă fiii, nu o fac pentru Dumnezeu, ci pentru câștig, pentru ca un frate, dacă este funcționar, să-și poată ajuta tatăl și mama și pe ceilalți frați.... Un evreu, oricât de sărac ar fi, dacă ar avea zece fii, i-ar pune pe toți la litere, nu pentru câștig, cum fac creștinii, ci pentru înțelegerea Legii lui Dumnezeu, și nu numai pe fiii săi, ci și pe fiicele sale⁴⁴.

Educația evreiască era la apogeu în Europa Occidentală a secolului al XII-lea. De exemplu, programa obișnuită a evreilor includea Biblia, ebraica, poezia, Talmudul, relația dintre filosofie și revelație, logica lui Aristotel, elementele lui Euclid, aritmetica, lucrările matematice ale lui Arhimede și ale altora, optica, astronomia, muzica, mecanica, medicina, științele naturale și metafizica. Iată cum istoricul și moralistul irlandez W. E. H. Lecky a descris poziția intelectuală a evreilor în Evul Mediu:

În timp ce cei din jurul lor se târau în întunericul ignoranței împietrite;... în timp ce intelectul creștinătății, captivat de nenumărate superstiții, se scufundase într-o toropeală mortală, în care toată dragostea de investigație și orice căutare a adevărului erau abandonate, evreii continuau să urmeze calea cunoașterii, să acumuleze învățătură și să stimuleze progresul cu aceeași constanță neclintită pe care o manifestau în credința lor. Ei erau cei mai pricepuți medici, cei mai abili finanțiști și printre cei mai profunzi filosofi⁴⁵.

Dar pfennige și copeicile mamei nu mai aduceau educația de calitate pe care o cumpărau înainte. Până în secolul al XIV-lea, educația evreiască a început să se deterioreze, iar până în secolul al XV-lea educația creștină a depășit-o în calitate. Până în secolul al XVII-lea, programa școlară s-a redus la citire, scriere, Biblie și Talmud. Pentru a obține o educație superioară, evreii au fost nevoiți să își trimită copiii la universități gentilice.

Viața de ghetou și de shtetl a accentuat prăpastia psihologică dintre evrei și gentili. Ceea ce îi deosebea era accentul pe care fiecare dintre ei îl pune pe valorile spirituale și culturale. Copiii evrei au simțit curând diferența dintre valorile lor și valorile urzicilor desculți, gentili, care se jucau în ziua de Sabat în jgheaburi și în curți. Pentru copiii evrei, tot ceea ce era intelectual, erudit și spiritual era o valoare evreiască, iar tot ceea ce era senzual, grosolan și meschin devenea un atribut gentil. În ciuda gamei limitate de educație din ghetouri, evreii, ca grup, au rămas cei mai educați din Europa. Indiferent cu cât de mult dispreț îi priveau gentilii, evreii îi priveau cu și mai mult dispreț pe gentili, pentru că în mintea lor nu exista nicio îndoială că cultura, valorile și etica lor erau superioare celor ale detractorilor lor.

Alături de efectul abrutizant al vieții de ghetou, cea mai detestată trăsătură era insigna specială pe care evreii trebuiau să o poarte pentru identificare, pe care evreii care trăiau în shtetl nu erau nevoiți să o poarte. Deși oamenii creștini decenti îi lăsa în pace, această insignă invita la abuzuri din partea huliganilor. Cu toate acestea, evreii purtau această insignă, adesea galbenă și în formă de stea - aceasta a luat forme și culori diferite de la o țară la alta, de la un secol la altul -

cu un curaj care adeseori stârnea admirația creștinilor care știau că tot ce trebuiau să facă evreii pentru a deveni egali era să fie botezați. Nu trebuie să se presupună că majoritatea creștinilor îi urau pe evrei. Dimpotrivă. Doar un mic segment erau ucigași de evrei. Când erau lăsați de capul lor, evreii și creștinii trăiau pașnic unul lângă altul. Majoritatea creștinilor, deși îi vedeau pe evrei ca pe un popor destul de ciudat, le admirau venerația pentru învățătură și îi respectau pentru relațiile lor de familie strâns legate. De asemenea, trebuie amintit faptul că acuzațiile de omor ritual, calomniile de profanare a Oastei și pogromurile au avut loc pe o perioadă de șapte sute de ani și pe un întreg continent. În general, majoritatea ghetourilor și shtetlurilor nu au fost afectate de pogromuri sau de jafuri generale.

În ciuda aparenței exterioare de similitudine în viață, o prăpastie psihologică imensă îi despărțea pe evreii din ghetouri și shtetluri. Ghetoul reprezenta viața urbană, cosmopolită, iar shtetl-ul reprezenta viața satului rural. În ciuda granițelor lor tot mai mici, evreii din ghetou au intrat în contact cu lumea exterioară, cu oamenii de știință, cu oamenii de afaceri și cu oamenii de știință, în timp ce frații lor din shtetl-uri au avut de-a face doar cu țărani ignoranți și cu proprietari feudali vanitoși, aroganți și needucați. Evreii din Occident erau conștienți de noile realizări științifice; erau implicați în noile mișcări politice. Evreii din Est se afundau tot mai mult în misticism și superstiție. În timp ce evreii din Germania, Austria, Franța, Olanda și Anglia se aflau pe culmile științei, industriei și finanțelor, evreii din Polonia, Rusia, Ungaria și Lituania încă făceau parte din lumea satelor și a țăranilor.

DOUĂZECI ȘI UNU

CAPITALISTUL GHETOULUI

În fiecare epocă, geniul evreiesc s-a manifestat într-o sferă diferită. În epoca păgână a fost în religie, în epoca greco-romană a fost în umanism, în epoca mahomedană a fost în filozofie, în epoca modernă este în știința teoretică. În Evul Mediu a fost în economie, iar unii cercetători creștini chiar le atribuie evreilor faptul că au fost la originea capitalismului în acea perioadă.

Evreii acceptă cu reticență creditul de a fi inițiatorii creștinismului și ai comunismului, dar aruncă coroana capitalismului ori de câte ori cineva încearcă să o pună pe capul lor, negând cu vehemență că sunt autorii ei. Încă de când economistul german Werner Sombart și-a publicat cartea extrem de controversată "Evreii și capitalismul modern" (1911), subliniind că poate drumul spre capitalism a început în ghetou, majoritatea cercetătorilor evrei, în loc să-i susțină speculațiile interesante, și-au consumat energiile pentru a-l respinge. Abia acum sunt reexamineate cele mai valide aspecte ale tezei lui Sombart. Încă nu s-a dat un verdict clar în ambele sensuri.

Motivele pentru reticența evreilor de a accepta acest credit nu sunt greu de găsit. Antisemiții și comuniștii de astăzi îi descriu pe evrei drept "capitaliști prădători". Sombart însuși a devenit nazist în 1933. Dar trebuie reamintit că aceiași antisemiți lucrează de ambele părți ale baricadei și îi descriu pe evrei ca fiind "comuniști prădători", dacă acest lucru le convine. De asemenea, naziștii i-au denunțat pe evrei pentru că au dat naștere la "o boală precum creștinismul". Acestea sunt vociferări ale unor psihopați și criminali și ar trebui să fie astfel respinse. A fi inițiatorii a ceva și a îmbrățișa acel ceva sunt două acțiuni complet diferite. Oricare ar fi "stigmatizările" atașate

creștinismului, capitalismului și comunismului sunt mai degrabă "stigmatizate creștine" decât evreiești, deoarece creștinii îmbrățișează aceste trei filosofii în număr și procente mai mari decât evreii.

Prin urmare, nu ar trebui să respingem prea ușor ideea că evreii au fost într-adevăr la originea capitalismului. Acesta a luat naștere în jumătatea vestică a Europei, tocmai în perioada în care evreii trăiau acolo, făceau comerț acolo, îndeplineau funcții bancare acolo. Întrucât aceasta este o istorie a "ideii de istorie evreiască", este perfect permisă examinarea mai atentă a acestei teze fără a afirma că este adevărată. Acest lucru va trebui să fie stabilit de viitorii cercetători. Afacerile, industria și comerțul au fost desfășurate de toate popoarele și națiunile încă din cele mai vechi timpuri păgâne. De ce nu a luat naștere capitalismul în India, China, Egipt, Grecia, Roma - națiuni și imperii care, la un moment dat sau altul, dețineau mai mult argint și aur decât orice națiune europeană medievală? O altă întrebare care îmi vine în minte este: dacă, așa cum se sugerează, evreii au inventat capitalismul, de ce nu l-au inventat mai devreme - în Grecia sau Roma, de exemplu, unde au trăit în număr la fel de mare și timp de multe secole? Alte nedumeriri sunt: în ce fel a fost comerțul din Evul Mediu diferit de cel din toate celelalte epoci? În ce fel contribuția evreilor a fost unică în civilizația medievală?

Am discutat deja despre modul în care evreii au fost capabili să creeze culturi evreiești distincte în cadrul fiecărei civilizații în care au locuit, fiecare astfel de cultură luând coloratura civilizației gazdă. Până în Evul Mediu, evreii fuseseră întotdeauna considerați membri ai civilizațiilor în care trăiau. Civilizația medievală a fost prima excepție. În Evul Mediu, evreii se aflau în afara cadrului sistemului feudal. Trebuie să subliniem încă o dată că sistemul feudal avea doar trei state - clerul, nobilii și șerbii - iar sarcina de a asigura o clasă de negustori a revenit evreilor. Dar pentru că evreii nu făceau parte din mașinăria statului feudal, pentru că nu dețineau pământ, pentru că nu erau susținuți de puterea statului (ci doar în mod individual, ca bunuri mobile ale regelui), evreii au trebuit să creeze o "economie abstractă", care funcționa în afara mașinării statului feudal, spre deosebire de fostele lor "economii concrete" din alte civilizații, care funcționau în cadrul organismului de stat.

Din punct de vedere istoric, evreii erau pregătiți pentru sarcina de a supraviețui într-o "lume abstractă". Condițiile externe erau favorabile pentru o astfel de tranziție. Diaspora produsese deja o situație în care existau bastioane economice evreiești pe trei continente și în trei civilizații. Aici, evreii puteau să desfășoare comerț într-o atmosferă internațională. Dar acest lucru nu era suficient. Capitalismul de întreprindere liberă, pentru a se înrădăcina, cere alte câteva condiții. Care sunt acestea?

Unii economiști folosesc cuvântul "capitalism" destul de liber pentru a desemna aproape orice formă de activitate economică, dovedind astfel că capitalismul a existat din timpuri imemorabile. Astfel de "capitalism", cum ar fi acumularea de averi, împrumutul de bani cu profit, speculațiile, obținerea de bogății prin prada de război, au fost, este adevărat, dintotdeauna printre noi. Dar acest lucru nu reprezintă capitalismul în adevăratul sens economic al cuvântului. În sens economic, capitalismul este în general considerat ca fiind o aplicare specifică a bogăției pentru a crea "surplus de bogăție", care este utilizat în crearea de alte bogății conform anumitor principii stabilite. Un astfel

de capitalism depinde de existența unei clase salariate libere, de mobilitatea forței de muncă și a capitalului, de piețele libere, de dreptul internațional, de sanctitatea contractelor, de disponibilitatea creditelor, de titlurile de valoare negociabile și de bogăția lichidă. În epocile trecute, comerțul era concret - adică "bani pe țevă". Comerciantul cumpăra bunuri într-o țară și le vindea la un preț mai mare în altă țară. Evreii, la începutul secolelor medievale, au început să introducă noi metode, bazate pe credit și valori mobiliare negociabile. Acest lucru pare simplu și elementar astăzi, dar în perioada romană și medievală acestea erau idei ciudate și malefice. Legea romană a obligatio și o mare parte din legislația medievală care se baza pe aceasta susțineau că toate datoriile erau personale și, prin urmare, creditorul nu putea vinde un titlu de creanță altcuiva dacă el însuși devenea presat de bani înainte ca titlul să fie scadent. Legea germană, de exemplu, era specifică în această privință. Debitorul nu trebuia să plătească nimănui altcuiva în afară de creditorul inițial, iar dacă creditorul murea, acesta nu trebuia să plătească datoria. În Anglia, până în jurul anului 1850, de exemplu, o creanță nu putea fi transferată de la o persoană la alta. Legea talmudică, pe de altă parte, recunoștea acordurile de credit impersonale, iar o datorie trebuia plătită oricui prezenta cererea, așa cum sunt onorate astăzi astfel de cereri de către toate instituțiile bancare de renume. În loc să intrăm în detalii plictisitoare cu privire la motivele pentru care un astfel de sistem de titluri negociabile permite o mai mare flexibilitate și o mai mare acumulare de bogăție, imaginați-vă ce s-ar întâmpla astăzi în lumea occidentală dacă toate tranzacțiile financiare s-ar baza pe legile romane și medievale - fără cecuri, fără cecuri, fără cambii, fără bilete la ordin, fără rate, fără finanțare.

Datorită noilor aranjamente de creditare ușoară și onorării tuturor datoriilor, afacerile dintre națiuni au fost facilitate, ceea ce a dus la capitalismul internațional. Nu există nimic sinistru în acest concept. El înseamnă pur și simplu comerț liber între națiuni. Dar pentru ca acest capitalism internațional să înflorească, trebuie îndeplinite mai întâi câteva condiții: Guvernele trebuie să pună în aplicare toate acordurile internaționale, să protejeze fluxul comerțului liber, să permită schimbul de valute reciproce, să aplice contractele, să protejeze investițiile străine și să garanteze împotriva exproprierii proprietății. Diaspora a creat exact astfel de condiții pentru evrei, iar Talmudul le-a oferit cadrul juridic.

Evreii din diaspora, deși împrăștiați pe trei continente și în trei civilizații, nu reprezentau decât o singură lege. Ei au fost organizați ca "state în state" cu permisiunea diferitelor guverne gentilice din țările în care trăiau. Aceste "state evreiești" erau guvernate de legile și etica Talmudului și au fost unite de Talmud într-o comunitate de națiuni evreiești. În Talmud, așadar, evreii aveau o lege internațională, care le reglementa conduita morală, etică și de afaceri, precum și viața lor religioasă. Secțiunea IV, care tratează delictele, reglementările comerciale, daunele, bunurile imobiliare, comerțul, sanctitatea jurămintelor și executarea contractelor, a făcut din Talmud un sistem ideal de drept internațional pentru a reglementa întreprinderile îndepărtate ale evreilor. Rabinii trebuiau să cunoască nu numai respectarea ritualurilor, ci și reglementările comerciale. Erudiții și filosofii au fost implicați în chestiuni economice. Maimonide, de altfel,

susținea opinia că împrumutul de bani pentru o dobândă echitabilă era o condiție prealabilă pentru afacerile moderne (1300 d.Hr.). Prin Talmud, așadar, evreii aveau o lege internațională care reglementa comportamentul comercial între evrei și evrei, între evrei și stat, între evrei și neevrei. Talmudul susținea că un evreu avea o obligație și mai mare de a onora toate angajamentele față de neevrei. Sistemul feudal însuși a contribuit în mare măsură la dezvoltarea capitalismului în rândul evreilor. Deoarece evreii nu aparțineau niciunuia dintre cele trei domenii, cea mai mare parte a forței de muncă evreiești a fost pusă la dispoziția comerțului, industriei și profesiilor liberale.

În secolul al X-lea exista deja o rețea comercială evreiască de mare anvergură. Nu numai că evreii se aflau în Europa, Africa de Nord și Orientul Apropiat, dar aveau puncte de comerț în India și în îndepărtata Chină, unde pozițiile lor eminente în comerț l-au făcut pe Marco Polo să ia notă de ei și de realizările lor în călătoriile sale în această țară în secolul al XIII-lea.

Pentru a-și facilita tranzacțiile comerciale, evreii aveau case de compensare informale unde puteau fi obținute împrumuturi și negociate bilete la ordin. Un astfel de centru de compensare, de exemplu, era Montpellier, un port maritim din sudul Franței. Benjamin din Tudela, Marco Polo evreiesc din secolul al XII-lea, spunea: "Aici te întâlnești cu negustori creștini și mahomedani din toate părțile; din Portugalia, din Lombardia, din Imperiul Roman, din Egipt, Palestina, Grecia, Franța, Anglia". Montpellier nu numai că avea o comunitate evreiască numeroasă și înfloritoare, dar era și sediul unei renumite yeshiva la care veneau studenți din toate colțurile lumii.

De fapt, în secolele al XI-lea, al XII-lea și al XIII-lea, majoritatea porturilor maritime mediteraneene erau stupii activității comerciale evreiești. În relatarea sa, Benjamin din Tudela a remarcat cu atenție industriile evreiești de fabricare a sticlei și numeroasele șantiere navale evreiești, unde se construiau noi nave pentru extinderea comerțului. Până în anul 1500, înainte ca evreii să fie alungați din Spania, aceștia erau predominanți în comerțul cu lână și mătase și erau principalii importatori de zahăr, piper și alte mirodenii. Înainte ca evreii din Italia să fie izgoniți sau plasați în ghetouri, ei dominau industria mătăsii și a vopselurilor din această țară și derulau vaste afaceri comerciale cu India. Când evreii au migrat în Europa de Est, și-au luat cu ei abilitățile comerciale. Polonia, care, până la sosirea evreilor, avea un comerț intern sau extern redus, a cunoscut o activitate industrială intensă după ce evreii s-au stabilit acolo. În curând, evreii au dezvoltat rute comerciale interioare, concurând chiar și cu puternica Ligă Hanseatică, iar orașe din Europa de Est precum Varșovia, Praga și Viena au devenit centre comerciale importante.

W. E. E. H. Lecky⁴⁶ subliniază faptul că, timp de multe secole, evreii au fost, dacă nu singurul, atunci cel mai important segment în menținerea comerțului internațional în mișcare, datorită sistemelor lor organizate de schimb monetar, a cunoștințelor lor despre nevoile și produsele țărilor și a dorinței lor de a-și risca capitalul în investiții pe termen lung. Dacă este așa, nu vedem nimic de care să ne fie rușine. Lumea pur și simplu a imitat exemplul lor.

Dar în Evul Mediu timpuriu acestea nu erau activități respectabile. Evreii și-au câștigat batjocura creștinilor pentru că se angajau în ele, până când aceste profesii au devenit "prea bune pentru evrei" și le-au fost luate de către creștini. Dintre aceste funcții, împrumutul de bani

era cea mai înjurată. Cu toate acestea, împrumutul de bani a fost poate cea mai importantă contribuție a evreilor la societatea medievală. Fără el, întregul sistem feudal s-ar fi putut prăbuși.

La evrei se ducea omul feudal atunci când recolta nu reușea și avea nevoie de bani pentru a cumpăra cereale pentru semănatul de anul viitor. La evrei se adresa atunci când boala îi răpunea vitele și trebuia să cumpere altele noi, când era bolnav și nu avea mâncare sau când avea nevoie de bani pentru a-și plăti taxele și pentru a evita să își piardă puținele bunuri în fața unor stăpâni prădători. Nobilii, de asemenea, aveau nevoie de banii evreilor pentru a cumpăra castele noi, pentru a plăti turnee costisitoare și pentru a acoperi cheltuielile de menținere a modului feudal de viață la curte. Biserica a folosit banii evreilor pentru a construi noi catedrale, pentru a comanda noi mucenici, pentru a finanța noi mănăstiri. Această funcție de împrumut de bani a evreilor era atât de importantă, încât atunci când orașul Ravenna, de exemplu, a cerut să i se permită să se alăture Republicii Veneția, una dintre condiții a fost ca evreii să fie chemați să deschidă bănci de împrumut pentru a-i ajuta pe cei săraci care se aflau la limita dezastrului. Florența, chiar în timp ce se scălda în soarele Renașterii sale, i-a rugat pe evrei să vină în oraș pentru a menține fluxul de capital.

De ce erau evreii singurii implicați în acest împrumut de bani? De ce nu au intrat și creștinii în sectorul bancar? De ce erau evreii atât de înjurați pentru că îndeplineau acest serviciu esențial? Răspunsurile depind de o definiție. Biserica numea împrumutul de bani nu "activitate bancară", ci "uzură". Pentru omul modern, cuvântul "uzură" înseamnă împrumutul de bani la rate exorbitante; în epoca medievală, însemna pur și simplu împrumutul de bani pentru dobândă, indiferent cât de mică ar fi fost aceasta. Orice creștin de astăzi care acceptă o dobândă de 3 la sută pentru economiile sale bancare sau pentru obligațiunile guvernamentale ar fi fost considerat un uzurpator cu inimă neagră de către Biserica medievală, pentru simplul motiv că Biserica considera că împrumutul de bani cu dobândă este un păcat de moarte. Cum putea atunci să permită creștinilor să împrumute bani dacă asta însemna că sufletele lor vor ajunge în iad? Cu evreii era o altă poveste. Cum evreii nu erau creștini și, în ochii Bisericii, se îndreptau oricum spre iad, un păcat în plus - adică împrumutul de bani - nu putea adăuga prea mult la pedeapsa pe care o vor primi în viața de apoi. S-ar putea sugera că Biserica i-a păstrat pe evrei ca "bancheri" în același mod în care evreii i-au păstrat pe creștini ca "Sabbath-goys" (neamuri de Sabat) - pentru a îndeplini pentru ei funcțiile pe care nu aveau voie să le îndeplinească pentru ei înșiși. (Evreii nu puteau efectua nicio muncă în Sabat).

Atitudinea evreilor față de împrumutul de bani în perioada medievală era ceea ce este astăzi în lumea occidentală. Talmudul interzice uzura în sensul actual al cuvântului - adică luarea unei dobânzi excesive - și îi compară pe uzurpatori cu criminalii. Talmudul era la fel de sensibil acum două mii de ani cum sunt astăzi bancherii creștini etici. Acesta încuraja împrumutul de bani ca ajutor pentru afaceri și comerț și lăsa la latitudinea rabinilor să stabilească ratele de dobândă permise, care fluctuau în mod constant în funcție de oferta disponibilă de bani, la fel cum băncile din ziua de azi stabilesc rata permisă a dobânzii în funcție de fluctuațiile pieței monetare. În realitate, în epoca medievală, nu rabinii erau cei care stabileau ratele de împrumut al banilor pentru creștini, ci însuși Papa, sau împăratul sau prințul.

Când evreii au fost deposezați de ocupațiile lor de către clasa de mijloc creștină în ascensiune, profesiile evreiești, care fuseseră atât de disprețuite în generațiile anterioare, au devenit respectabile. Una dintre primele profesii la care s-au apucat creștinii a fost cea de cămătar, chiar dacă Biserica o interzicea încă. Cinicii creștini au ridicat din umeri și au citat epigrama zilei - "Cel care ia uzurparea merge în iad, iar cel care nu o face merge la azilul de săraci". Când evreii se dovedeau în continuare o concurență prea mare pentru ei, burghezii buni se asociau în tăcere cu cel mai apropiat nobil sau prinț, care apoi îi interzicea pe evreii "răi" pentru ca "bunii" creștini să aibă o șansă.

Dar imediat ce evreii au fost alungați, au crescut și ratele banilor, atât de mult încât Papii înșiși i-au acuzat în mod deschis pe cămătarii creștini că sunt fără inimă. Erau uzurpatori în sensul modern de a percepe dobânzi exorbitante. Atât de notorie era rapacitatea lor încât Dante, în Divina Commedia, i-a trimis pe acești uzurpatori creștini pe cea mai joasă treaptă din Purgatoriu. Comunitățile din Anglia, Franța, Italia au cerut regilor și prinților lor să permită întoarcerea cămătarilor evrei. Dar era prea târziu. Împrumutul de bani era prea profitabil pentru acești uzurpatori creștini, care erau protejați de prinți care primeau o parte din profit. În plus, evreii se mutaseră deja în Est, în Polonia, unde serviciile lor din aceste secole au fost apreciate de stat.

Reforma a adus mari schimbări sociale și economice pentru neamuri și evrei. Pentru că s-a stabilit mai întâi în jumătatea vestică a Europei, tocmai aici au avut loc cele mai drastice schimbări. Din rămășițele Războiului de Treizeci de Ani s-a ridicat o nouă clasă economică care a construit o nouă ordine socială. Economiiștii datează în general din această perioadă fundamentele capitalismului.

Cum s-a transformat o mișcare de reformă religioasă într-o revoluție socială? Protestantismul a dat naștere capitalismului, așa cum susține Max Weber, sau capitalismul a dat naștere protestantismului, așa cum insistă materialistul dialectic? Au creat evreii capitalismul, așa cum susține Werner Sombart, sau capitalismul s-a creat pur și simplu de la sine, așa cum susțin unele manuale universitare de economie? Sau toți au avut un rol în modelarea capitalismului? Poate că aici filosoful materialist poate face puțină lumină.

Filozoful materialist crede că modul în care producem lucruri, modul în care facem și ne vindem lucruri unii altora, ne modelează politica și religia. El susține că, atunci când oamenii sunt implicați într-o activitate productivă, ei intră automat în relații specifice unii cu alții. Aceste relații specifice apar independent de voința oamenilor înșiși. Suma totală a acestor noi relații, care rezultă din aceste noi metode de producție, intră în alcătuirea structurii economice a societății respective. Modul în care facem afaceri, spune filozoful materialist, determină modul în care ne comportăm din punct de vedere economic, iar modul în care ne comportăm este pur și simplu o expresie a modului în care facem afaceri.

În acest punct, filozoful materialist ajunge la punctul central al argumentului său. El susține că structura economică este adevăratul fundament pe care ne construim instituțiile sociale, juridice, politice și religioase. Construim aceste instituții pentru a proteja nu doar ceea ce facem, ci și modul în care o facem. De exemplu, modul american de a face afaceri este construit pe un sistem numit "libera inițiativă".

Legile noastre spun că aceasta este calea legală, politicienii noștri candidează pe bilete care susțin libera inițiativă, iar religia noastră spune că aceasta este singura cale morală. Dar, dacă metodele noastre de producție s-ar schimba, atunci legile sociale, juridice, politice și spirituale - adică ideologiile noastre - s-ar schimba și ele, și am avea o nouă societate.

Acest lucru poate fi ilustrat cu un exemplu simplu. Atunci când era nevoie de mult capital pentru a construi arsenalul productiv al acestei țări, marele accent moral era pus pe economisire și economisire, exemplificat de motto-ul lui Benjamin Franklin "Un penny economisit este un penny câștigat". Astăzi, când este extrem de important să consumăm cantitățile uriașe de bunuri produse de mașinăria noastră productivă, cheltuiala devine o virtute, nu economisirea. Aspectul moral al cheltuielilor s-a schimbat de la "risipă" la "credință în economie". Nu conștiința oamenilor determină existența lor, spune filosoful materialist, ci, dimpotrivă, existența socială este cea care determină conștiința oamenilor.

Nimeni, așadar, nu este un erou sau un ticălos în teoria materialistă a evoluției economice. Dar noul capitalism, format în urma revoluției protestante, nu a fost un mod de viață ușor de acceptat. Invectivele pe care Camera de Comerț a Statelor Unite ale Americii le-a aruncat atât de recent asupra comunismului nu reprezintă decât un abuz de 3% în comparație cu vitriolul de 100% pe care bisericiile catolică și luterană l-au aruncat asupra primilor capitaliști. Capitalismul a trebuit să lupte timp de peste două sute de ani înainte de a deveni un cuvânt respectabil la mesele bisericii.

Războiul de Treizeci de Ani, fiind nu doar un război religios, ci și o revoluție socială, a dat naștere unui nou concept de stat, care s-a întâmplat să se potrivească în mod ideal cu clasele de mijloc în ascensiune. Idealul social s-a schimbat de la loialitatea față de propria religie la loialitatea față de propriul stat. A fi francez, englez, olandez, conta mai mult decât a fi creștin, protestant sau catolic. De asemenea, înainte de Reformă, regele își trăgea puterea de la nobili. După Reformă, el a început să își obțină puterea de la noua clasă de mijloc, în continuă creștere. A fost un proces lent, imperceptibil, dar inexorabil. În trecut, nobilii îl susțineau pe rege cu oameni, arme și bani și plăteau costurile de administrare a provinciilor respective. Acum, aceste activități deveneau funcția statului însuși, iar statul se confrunta cu necesitatea de a strânge banii necesari pentru aprovizionarea armatei naționale, banii pentru un personal administrativ, banii pentru a plăti o birocrație fără de care un stat modern nu poate funcționa. Invariabil, în această dilemă, conducătorii Europei s-au îndreptat către evrei. În cuvintele lui Werner Sombart, O privire superficială ar face să pară că în nicio direcție evreii ... nu au putut avea o influență mai mică decât în crearea statelor moderne. Nici unul dintre oamenii de stat la care ne gândim în această privință nu a fost evreu - nici Carol al V-lea, nici Ludovic al XI-lea, nici Richelieu, nici Mazarin, nici Colbert, nici Cromwell, nici Fredrick William al Prusiei, nici Fredrick cel Mare. Cu toate acestea, atunci când vorbim despre acești oameni de stat și conducători moderni, cu greu putem face acest lucru fără să ne gândim în mod forțat la evreii.... Braț la braț, evreul și conducătorul străbat cu pași mari epoca pe care istoricii o numesc modernă.... Interesele și simpatiile lor au coincis. Evreul întruchipa capitalismul modern, iar conducătorul s-a aliat cu această

forță pentru a-și stabili, sau menține, propria poziție. Prin urmare, atunci când vorbesc despre rolul jucat de evrei în fondarea statului modern, nu mă gândesc atât la influența lor directă ca organizatori, cât mai degrabă la cooperarea lor indirectă în acest proces. Mă gândesc la faptul că evreii au furnizat statelor în ascensiune mijloacele materiale necesare pentru a se întreține și a se dezvolta; că evreii au susținut armata în fiecare țară... iar armatele au fost bastioanele pe care s-au sprijinit noile state.⁴⁷

Conducătorii Europei din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea au sesizat rapid geniul evreiesc în afacerile financiare. Evreii au fost rechemăți în Occident, iar acolo au creat instituții bancare internaționale care au făcut istorie. Dar această fază a istoriei evreilor în Occident se încadrează în mod corespunzător în Epoca Modernă.

Mai degrabă parte a istoriei evreiești medievale și un fenomen nou și uimitor este evreul de curte, care a apărut în Europa Centrală, în special în țările vorbitoare de limbă germană. Abia recent istoricii au luat în serios rolul său. Istoricii moderni care examinează evreul de curte și funcțiile sale vin cu noi verdicte.

Evreul de la Curte a fost prototipul nu atât al bancherului internațional din anii 1900, cât al secretarului Trezoreriei sau al cancelarului de astăzi. Funcția sa nu era doar de intendent general al armatei, de agent financiar al prințului, de maestru al monetăriei, ci și de a crea noi surse de venit, de a negocia împrumuturi, de a pune în circulație obligațiuni, de a concepe noi taxe. Pe scurt, evreul de curte a stabilit modelul de emancipare a domnitorului de nobili prin metode moderne de finanțare. Dintre cele două sute de mari ducate, principate și palatinate din Sfântul Imperiu Roman după Războiul de Treizeci de Ani, aproape toate au avut evrei de curte. Chiar și Carol al V-lea, cel mai catolic dintre toți împărații, îndatorat iezuiților, a avut un Hofjude, evreu de curte, Jossel de Rosheim, care i-a fost maestru al monetăriei și finanțator, și care era atât de puternic încât împăratul nu îndrăznea să se dispenseze de serviciile sale.

Evreii de la Curte erau absolut loiali prințului care îi proteja. Puteau veni și pleca după bunul lor plac. Se întâlneau la masă cu șefii de stat. Adesea erau posesorii unor titluri. Dar nu-i uitau niciodată pe frații lor din ghetouri. Evreul de la Curte era intermediarul lor și contribuia mult la binele lor. Deși majoritatea evreilor de la Curte ar fi putut ajunge în cele mai înalte funcții de stat dacă s-ar fi convertit, aspectul remarcabil este că au refuzat să facă acest lucru. Dar nu acest refuz de a se converti este ceea ce le-a meritat ura pe care au semănat-o în inimile nobililor. Evreul de la Curte a fost o figură revoluționară care a anunțat venirea statului capitalist radical, care urma să elimine puterea și privilegiile nobililor. Prin evreul de la Curte, nobilii și-au prevăzut corect sfârșitul.

Cele trei secole de evrei de curte au produs multe persoane pline de culoare și cariere aventuroase. Poate cea mai colorată și aventuroasă a fost cea a lui Joseph Suss Oppenheimer (1698-1738), ministrul de finanțe al Ducelui Carol I (Karl Alexander) de Württemberg. Oppenheimer este privit astăzi ca fiind prototipul finanțistilor-stataliști moderni, care, prin inovațiile lor financiare abile, au stabilit modelul de emancipare a regilor față de nobili. Pentru acest lucru, Oppenheimer a fost urât cu înverșunare de nobilii din Württemberg, care, fără să-și dea seama că sistemul lor fusese deja relegat în fundătura istoriei, i-au atribuit toate problemele lor.

Cariera dramatică a lui Oppenheimer a devenit tema romanului istoric al lui Lion Feuchtwanger, Puterea. Potrivit lui Feuchtwanger, Joseph Suss Oppenheimer era fiul frumoasei actrițe evreice Michaela Süss și al frumosului creștin, mareșalul Heydersdorff, duce de Wolfenbüttel. Soțul ei, Oppenheimer, a fost directorul unei companii evreiești de teatru ambulant. Conform legii mozaice, Iosif era evreu, deoarece orice urmaș, legitim sau nelegitim, al unei mame evreice este considerat evreu, indiferent cine este tatăl. Conform legii creștine, el era creștin, din casa regală de Württemberg.

Tânărul Iosif, care nu-și cunoștea paternitatea, a studiat limbi străine, matematică și drept la Universitatea din Tübingen. Îi plăcea compania aristocraților și a membrilor familiei regale și, cum era bogat, chipeș, spiritual și strălucit, compania sa nu era doar tolerată, ci și căutată. O mare parte din timpul său a fost dedicată doamnelor și domnișoarelor căsătorite și necăsătorite ale aristocrației, atât în dormitoarelor lor, cât și în afara lor. O serie de aranjamente financiare care implicau o taxă de timbru pentru un palatinat și un contract de batere a monedei pentru un oraș liber i-au adus numele în atenția regalității, care acum concura pentru serviciile sale. Datorită circumstanțelor, a fost atașat de curtea din Württemberg.

La curte, Oppenheimer a devenit popular printre doamnele din dormitor și printre membrii societății din salon. Dar, în ciuda tovarășiei constante a nobilimii creștine, a vizitat frecvent ghetourile, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-i ajuta pe evrei în situația lor dificilă și și-a disprețuit fratele vitreg evreu care se convertise la creștinism pentru a ocupa o funcție guvernamentală înaltă.

Pe măsură ce nobilii simțeau că puterea lor se clatină, pe măsură ce vedeau cum dispar tot mai multe dintre privilegiile lor, și-au concentrat ura asupra "evreului Suss", așa cum era numit. Moartea lui Karl Alexander le-a oferit ocazia de a lovi în el. S-a format o conspirație, iar Suss a fost arestat pentru trădare. În închisoare, în timp ce-și aștepta sentința, Suss și-a aflat identitatea. Tot ce trebuia să facă pentru a fi eliberat și a trăi o viață de regalitate europeană era să anunțe cine era, fiul veneratului mareșal Heydersdorff. În schimb, a acceptat în tăcere sentința la moarte. Trăise ca evreu și urma să moară ca atare. S-a dus la spânzurătoare într-o zi cu zăpadă din 1738, cu o gloată creștină aruncând cu bălegar în el, iar evreii scandând "Shema Yisroel, Adonoi Eloheinu, Adonoi Echod" (Ascultă, Israele, Domnul este Dumnezeuul nostru, Domnul este Unul).

În acea noapte, riscând moartea, evreii au tăiat trupul fiului mareșalului Heydersdorff și l-au înlocuit cu un cadavru necunoscut. Cadavrul a fost dus într-un alt ducat, îmbrăcat în mătăsuri fine și coborât într-un mormânt evreiesc, cu binecuvântarea Dumnezeuului lui Avraam, al lui Isaac și al lui Iacob intonată asupra lui.

Cu el a fost înmormântat nu spiritul noului capitalism, ci spiritul Evului Mediu.

DOUĂZECI ȘI DOI

KABALA ȘI KINNANHORRA

Am urmărit supraviețuirea fizică a evreilor de-a lungul fazei medievale a istoriei lor, în timp ce au sărit în șah pe tabla de șah feudală din zonă de pericol în zonă de siguranță până când au rămas fără spațiu și timp. Dar cum a supraviețuit iudaismul din punct de vedere spiritual în aceste douăsprezece secole? A existat un element comun în această fază a istoriei evreiești care a dat iudaismului o unitate psihică? Dacă

"mântuirea" și "mai multă mântuire" rezumă spiritul Evului Mediu creștin, atunci poate că "Kabala "49 și "mai multă Kabala" rezumă spiritul Evului Mediu evreiesc.

Misticismul nu a fost ceva nou în viața evreiască. A început odată cu iudaismul însuși și a existat înainte de dăruirea Torei pe Muntele Sinai, în secolul al XII-lea î.Hr. Odată cu dăruirea legii, însă, misticismul iudaic a fost relegat la un loc secundar. Potrivit cabaliștilor, Kabala a fost dată simultan cu Tora; dar, în timp ce Tora a fost dată tuturor, Kabala a fost dezvăluită doar câtorva sfinți selecți, care, potrivit tradiției, au transmis-o unui grup foarte mic de mistici.

De-a lungul secolelor, acest curent de misticism a curs alături de Tora și Talmud, dar întotdeauna sub maiestruoasele lor realizări. A fost privit de către adepții săi ca o a doua Lege orală, revendicând autoritatea Scripturii. A crescut odată cu Tora, dar în umbra ei, pe străduțele din spate ale filozofiei oculte evreiești. S-a hrănit cu profeții necanonizate, mitologie zoroastriană a învierii, știință greacă, numerologie, erezii gnostice. Acesta a fost materialul la care sfinții și savanții evrei au lucrat timp de secole, distilându-l, modelându-l, suflându-i viață.

Abia în secolul al VIII-lea d.Hr. a ieșit la suprafață primul dintre aceste curente subterane ale misticismului, odată cu publicarea Cărții formării, compilată în sudul Italiei. În secolul al XIII-lea, cel de-al doilea curent subteran a apărut în civilizația evreiască medievală odată cu apariția Zoharului, scris și compilat în Spania. Cartea Formării se ocupă în principal de experiența extatică a lui Dumnezeu. Zoharul poate fi descris cel mai bine ca o enciclopedie de ocultism și speculații metafizice despre Dumnezeu, univers și știință. Aceste două cărți combinate constituie Kabala, un corp de gândire mistică și ocultă, o filozofie metafizică distinct evreiască.

Odată cu apariția Zoharului, kabalismul nu a continuat pentru mult timp să străbată viața evreiască ca un curent unificat, ci s-a ramificat în două curente. Un curent a căutat rațiunea și știința și a devenit metafizic în orientarea sa. Acest curent a condus la Spinoza și la școala raționalistă a filosofilor și oamenilor de știință occidentali, găsind adepți atât printre savanții evrei, cât și printre cei creștini. Celălalt curent își avea izvorul în Germania și a curs timp de secole prin Europa de Est. A început cu misticismul și a degenerat în superstiție, având ca temă centrală Kinnanhorra⁵⁰.

Atât Zoharul, cât și Cartea formării au fost traduse în latină și în alte limbi occidentale, iar scrierile savanților, umaniștilor și oamenilor de știință evrei și creștini, bazate pe Kabala sau inspirate de aceasta, au fost larg răspândite în universități. Este posibil ca acest corpus de lucrări cabalistice să fi avut chiar o mare parte din eflorescența bruscă a științei în secolul al XVII-lea. Acesta a fost secolul în care kabalismul a atins apogeul influenței sale și a văzut, de asemenea, începuturile dispariției sale, poate pentru că nu mai era necesar după ce știința a renăscut.

Deoarece logica singură nu putea explica doctrina lor despre "experiența exaltată a lui Dumnezeu", cabaliștii au introdus gândirea simbolică și limbajul simbolic în speculațiile lor. Ei au abandonat înțeleșurile obișnuite ale cuvintelor, au dat valori numerice literelor și au atribuit proprietăți mistice atât literelor, cât și numerelor. Acest limbaj simbolic era format din primele zece numere și din toate literele alfabetului ebraic, iar împreună au format cele treizeci și două de căi

ale înțelepciunii cabalistice. Cu ajutorul acestei stenograme abstracte, cabaliștii au dezvoltat o lume metafizică fantastică, în care un element se transforma în altul, în care numerele reprezentau proprietățile pe care le aveau obiectele, iar lumea se învârtea în jurul propriei axe. Acești cabaliști aveau, de asemenea, o ureche pentru limbaj și un simț al stilului. Au scris poezii extraordinare, care supraviețuiesc în liturgia și literatura ebraică.

Ar putea arunca o oarecare lumină asupra erupției bruște a geniului științific în Europa de Vest în secolul al XVII-lea dacă am examina rolul cabaliștilor medievali ca oameni de știință. Faptul că lucrările lor au fost umbrite de oamenii de știință neevrei de mai târziu, cum ar fi Galileo și Newton, nu este un motiv pentru care contribuțiile acestor primii oameni de știință evrei să nu fie evaluate. Ideile noi nu apar în vid. Ele înfloresc doar într-un sol intelectual bine pregătit.

În secolul al XII-lea, Abraham bar Hiyya, unul dintre acești primii oameni de știință evrei, nu numai că a tradus în latină lucrări științifice grecești și arabe, dar a scris și mai multe lucrări originale despre geografie, astronomie, matematică și metodologie științifică, toate traduse în latină. El a fost cel care a dezvoltat prima metodologie științifică ebraică.

Un savant care a îmbinat cabalismul și știința a fost evreul spaniol Abraham ibn Latif (1220-1290). El a împletit cabalismul, aristotelismul, matematica și științele naturale într-un sistem unificat. Lucrările sale au fost traduse în latină și au atras atenția lui Raymond Lully, un savant creștin și cel mai remarcabil om de știință din Spania secolului al XIII-lea. Lully, în căutarea unei modalități de a sparge dominația pe care scolasticismul⁵¹ o avea asupra științei, a folosit Kabala și lucrările lui ibn Latif ca bază pentru cartea sa de logică, *Ars Magna*, care a fost folosită pe scară largă în universitățile europene medievale. Mahomedanii l-au ucis cu pietre pentru că a predicat Evanghelia în Africa de Nord.

Un matematician și astronom franco-evreu, Immanuel Bonfils, este creditat ca fiind cel care a inventat sistemul zecimal în secolul al XIV-lea, cu 150 de ani înainte ca acesta să fie acceptat de oamenii de știință europeni. Lucrările sale au introdus noi concepte matematice, iar tabelele sale astronomice au fost utilizate pe scară largă de către marinari. În același secol, Levi ben Gerson a criticat metodologia defectuoasă a teoriilor științifice contemporane și a introdus un nou sistem trigonometric care a devenit baza trigonometriei moderne. El a inventat, de asemenea, cadranul cunoscut sub numele de "bastonul lui Iacob", care a fost folosit de navigatori precum Magellan, Columb și Vasco da Gama.

Cu toate acestea, în secolele al XV-lea și al XVI-lea, cabalismul a primit cea mai mare răspândire în lumea creștină. La sfârșitul secolului al XV-lea, de exemplu, Pico della Mirandola, un umanist și filozof renascentist, a tradus Zoharul în latină. Dar savantul creștin care a făcut cel mai mult pentru a populariza cabalismul a fost, desigur, Johann Reuchlin, care, la începutul secolului al XVI-lea, a afirmat în mod liber că filosofia sa teologică se baza pe Kabala.

O nouă filosofie metafizică a fost injectată în cabalism în secolul al XVI-lea de către unul dintre marii învățați cabaliști, Isaac Luria (1534-1572), cunoscut sub numele de Ari, "leul". Luria susținea că toată materia și gândirea evoluează printr-un ciclu în trei etape - Tzimtzum,

literal "contracție" sau teză; shevirat hakeilim, literal "spargerea vaselor" sau antiteză; și tikkun, literal "restaurare" sau sinteză. Filosofia și știința occidentală, care murise odată cu grecii și romanii în secolul al II-lea d.Hr., a renăscut în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Între Epictetus și Marcus Aurelius, pe de o parte, și Bacon, Descartes, Locke, Leibnitz, Copernicus, Kepler, Galileo și Newton, pe de altă parte, se află o epocă întunecată filosofică și științifică de cincisprezece sute de ani. Ceva trebuie să fi declanșat această renaștere, dar ce? Poate că speculațiile metafizice cabalistice ale unor savanți evrei și creștini precum Latif, Lully, Pico della Mirandola și Reuchlin (1300-1600) și contribuțiile unor oameni de știință evrei precum Hiyya, Bonfils și Gerson (1200-1500) au avut ceva de-a face cu punerea bazelor intelectuale pentru renașterea filosofiei în secolul al XVII-lea și pentru stabilirea metodologiei științifice în Europa de Vest? 52

Ne confruntăm din nou cu una dintre acele coincidențe curioase ale istoriei. Această explozie a activității științifice și filosofice creștine nu a avut loc în secolele dintre 1100 și 1500 și nici în Europa de Est. A avut loc în secolul al XVII-lea, în Europa de Vest, în zona în care cabaliștii și oamenii de știință evrei prosperaseră timp de patru sute de ani. Nu există niciun motiv să ne îndoim că Copernicus, Kepler, Galileo, Newton, Bacon, Descartes, Locke, Leibnitz și alții erau familiarizați atât cu gândirea cabalistică, cât și cu scrierile științifice ale evreilor. În secolul al XVII-lea, toate aceste scrieri erau disponibile în limba latină și distribuite pe scară largă în bibliotecile și universitățile din Europa.

Desigur, o astfel de coincidență nu constituie o dovadă. Dar de ce au făcut știința și filosofia occidentală acest salt îndrăzneț în secolul al XVII-lea? Deși savanții numesc acest tip de raționament post hoc ergo propter hoc (ceea ce înseamnă "după aceasta, deci în consecință de aceasta" sau o eroare logică pornind de la o cauză presupus falsă), susținem totuși că avem aici un domeniu în care savanții ar putea folosi reflectoarele pentru a dezvălui răspunsuri mai semnificative decât cele pe care le-au dat până acum.

În Europa de Est, după cum s-a menționat, Kabala a luat o direcție și o coloratură complet diferite. Trebuie să ne amintim că viața evreiască s-a mutat între secolele al XIII-lea și al XVI-lea din Europa de Vest în Europa de Est și că istoria evreiască era acum modelată în Est, nu în Vest. Aici, Kabala a fost pusă în slujba ameliorării mizeriei poporului evreu. Cu doctrina sa despre iminența lui Mesia, Kabala a oferit speranță pentru poporul evreu.

Încă de la apariția Cărții formării în secolul al VIII-lea, misticii au încercat să folosească formulele sale secrete ca mijloc de a grăbi venirea unui Mesia evreu. Dacă omul ar putea să se apropie de Dumnezeu, susțineau cabaliștii mistici, ei ar putea să îl influențeze să îl trimită mai repede pe Mesia, să pună capăt mai repede suferințelor evreilor și să zădărnicească astfel planurile asupritorilor lor. Aceste doctrine cabalistice au aprins imaginația poporului și l-au pregătit pentru venirea lui Mesia. Ei nu au fost dezamăgiți. Un "mesia" a sosit practic în fiecare secol medieval, dar nu în modul în care cabaliștii profetici speraseră sau anticipaseră.

Cabala a fost din ce în ce mai mult îndepărtată de popor de către cei mai devotați adepți ai săi. În Occident, așa cum am văzut, a devenit posesia metafizicienilor, filosofilor și oamenilor de știință care au folosit Kabala în speculațiile lor despre esența materiei și a universului. În

Est, din nou, a devenit posesia savanților și misticilor care au folosit Kabala în speculațiile lor despre natura lui Dumnezeu și a cerului. Deoarece oamenii de știință, filosofii și misticii din Kabala nu au oferit oamenilor ceea ce doreau, șarlatanii și nebunii au intervenit acolo unde savanții se temeau să pășească. Ei au adus Kabala în fața oamenilor, în propria lor versiune, dar una pe care oamenii o puteau înțelege. Solul superstiției fusese pregătit pentru degradarea Kabalei. Istoria evreiască a fost atât de plină de profeți, rabini și savanți venerați, încât este o plăcere să întrerupem plictiseala atâtor sfințenii cu o galerie selectă a celor mai magnifici psihopați și nebuni, aventurieri și șarlatani pe care lumea i-a văzut vreodată. Pentru că au fost produse secundare ale Kabalei, ei fac parte, ca atare, din istoria evreiască.

Abraham Abulafia (1240-1291) este unul dintre cei mai importanți falși profeți cabaliști. Abulafia, descendent al unei familii evreiești spaniole foarte distinse și nobile, s-a scufundat de la o vârstă fragedă în Kabala. În timpul unui pelerinaj la Ierusalim, a auzit o voce care l-a îndemnat să se întoarcă în Spania și acolo să se declare profet. Nimeni nu l-a luat în serios; toată lumea îl cunoștea ca pe un fiu de om bogat. În 1280 a auzit o altă voce și un mesaj și mai surprinzător. Această voce îl îndemna să-l convertească pe Papa Nicolae al III-lea la iudaism. O voce este o voce, și cel mai bine este să o asculți. Așa că Abulafia s-a dus să-l vadă pe Papă, care i-a acordat o audiență. Dar când Nicolae al III-lea a auzit misiunea lui Abulafia, a lovit tavanul sfânt și l-a condamnat pe Abulafia la rug. Efortul a fost prea mult pentru Papă, care a murit trei zile mai târziu. Abulafia și-a "cabalizat" judecătorii pentru a nu-l arde - o performanță deloc de neglijat pentru un evreu în Evul Mediu - și apoi a plecat în Sicilia, unde vocea i-a vorbit din nou, ridicându-l la statutul de Mesia. Dar Abulafia era prea subțire la piele pentru un mesia. Nu a putut suporta hărțuirea rabinilor, care l-au acuzat că este un impostor, și a plecat într-o altă călătorie. O altă și ultimă voce l-a scos din istorie.

Într-o dimineață de primăvară din 1502, Asher Lemmlin, un tânăr student la Kabala din Veneția, s-a trezit cu conștiința că el era profetul Ilie, care se întorsese pentru a anunța venirea lui Mesia chiar în acel an, cu condiția ca oamenii să postească și să se purifice pentru acest eveniment. Evreii s-au înghesuit la cauza lui, i-au sărutat tivul hainei, l-au adorat ca profet și au bănuțit că Lemmlin însuși era mesia, că doar modestia l-a împiedicat să anunțe acest lucru. Chiar și propriul său bunic, în ciuda apoteoticului conform căruia un profet nu are onoare în propriul oraș natal, și-a distrus cuptorul pentru coacerea matzos de Paște, pentru că era atât de sigur că în anul următor le va coace în Palestina în parteneriat cu noul mesia.

Anul 1502 s-a dovedit a fi un an de bonitate pentru creștini și în ceea ce privește numărul de noi evrei convertiți la creștinism. Dezamăgiți de faptul că Mesia promis nu a sosit, pioșii părinți, care se purificaseră pentru acest eveniment, s-au botezat pentru a evita pierderea totală a investiției lor în post.

În același secol, un alt aventurier plin de culoare a făcut echipă cu un sfânt amăgit pentru a face capul de afiș al mesianismului, iar în planurile lor grandioase au implicat un papă, un rege și un împărat.

Într-o zi însorită din Veneția, în 1524, o figură incongruentă a apărut pe un armăsar arab alb, strălucitor și cabrat. În vârful calului se afla un pitic întunecat, cu chip de gnom, David Reuveni, care a anunțat că

este fratele regelui Tribului lui Ruben, comandantul a mii de războinici evrei feroce în Arabia, în spatele liniilor turcești. Venise într-o misiune diplomatică pentru fratele său, cu scopul de a obține sprijinul papei pentru o cruciadă evreiască împotriva necredincioșilor. Atât de magnetică era personalitatea acestui gnom încât Papa Clement al VII-lea i-a acordat o audiență lui Reuveni. Papa a vrut să fie convins. Creștinătatea catolică era asaltată de probleme. Erezia protestantă izbucnise în aer liber. Lumea creștină era în criză. Turcii mășăluiau spre Europa. O armată în spatele turcilor, condusă de evrei, propriul popor al lui Hristos! Chiar și astrologii papei vedeau semne favorabile. Papa l-a consultat pe regele Portugaliei, o autoritate în afacerile din Orientul Îndepărtat, care l-a certificat pe Reuveni ca fiind un emisar de bună credință al unui regat de bună credință și s-a oferit să ajute. Cu binecuvântarea Papei, Reuveni a pornit spre Portugalia cu un steag evreiesc arborat pe catarg. Evreii au jubilat. Papa însuși îi acordase audiență unui ambasador al regelui unuia dintre cele zece triburi pierdute! Regele Portugaliei îi certificase autenticitatea. În ochii poporului, Reuveni era, poate, chiar Mesia!

Între timp, la Lisabona, regele Ioan al III-lea și Reuveni purtau discuții profunde cu privire la armele de împrumut care ar trebui trimise soldaților feroce ai Tribului lui Ruben în spatele liniilor turcești din cea mai întunecată Arabia. Regele era atât de grijuliu încât chiar a oprit persecuția marranilor în timpul acestor serioase negocieri la vârf. Dar în Portugalia a izbucnit pandemoniul. Marranii au ieșit din ascunzătorile lor pentru a-l aclama pe Reuveni ca fiind Mesia, în timp ce preoții Inchiziției se ocupau cu sânguință să mâzgălească nume pentru referințe viitoare. Creștinii au început să se convertească la iudaism. Regele și preoții s-au alarmat, iar Reuveni, simțind că suspiciunile se îndreaptă asupra sa, a plecat rapid spre Italia. Regele Ioan al III-lea s-a întors la persecutarea marranilor, iar creștinii proaspăt convertiți au ajuns pe rug.

Întors în Italia, lui Reuveni i s-a alăturat un anume Diogo Pires, un marrano portughez "cripto-creștin". Diogo, care nu știa nimic despre iudaism, s-a convertit, a fost circumcis, și-a schimbat numele în Solomon Molko, iar acum, în mod miraculos, tot iudaismul i-a fost revelat instantaneu și divin. Dar Inchiziția nu a primit cu bunăvoință revelația iudaică, așa că Molko a fugit în Palestina, unde a adăugat cabalismul scolastic la Talmudismul său dobândit în mod divin. Câțiva ani mai târziu era din nou în Italia, predicând o iminentă Zi a Judecății de Apoi cu atâta încredere încât s-a convins singur și s-a declarat Mesia. Conform "vechii tradiții", a predicat săracilor, bolnavilor, șchiopilor, orbilor, scabroșilor și leproșilor, iar stima sa a devenit atât de mare încât Papa i-a acordat imunitate față de Inchiziție.

Reuveni și Molko și-au unit forțele la Veneția și au călătorit împreună, cu steagurile fluturând, la Regensburg (pe atunci cunoscut sub numele de Ratisbon), pentru a-i oferi împăratului Carol al V-lea al Sfântului Imperiu Roman o alianță împotriva turcilor și pentru a-i cere sprijinul în cauza regelui evreu din Arabia. Este îndoielnic dacă chiar și o mică cunoaștere a lui Carol al V-lea i-ar fi descurajat. Carol al V-lea, a cărui mamă era o imbecilă, își asigurase alegerea ca împărat printr-o cantitate imensă de mită și fusese încoronat de papă după ce a jefuit Roma, fiind ultimul împărat german încoronat de un pontif roman. Împăratul, care nu dobândise niciodată obișnuința de a citi și de a scrie, a dobândit de timpuriu intoleranța. Odată cu creșterea rapidă a

numărului de protestanți, Carol al V-lea a pus Inchiziția pe un program fulminant, proclamând că toți protestanții "care rămăneau încăpățânați în erorile lor trebuiau să fie arși de vii, iar cei care erau admiși la penitență urmau să fie decapitați". În fiecare vineri și în timpul Postului Mare, în compania călugărilor, împăratul se biciuia până la vărsare de sânge.

Acest Carol al V-lea a fost cel care a ascultat povestea lui Reuveni și Molko, i-a băgat pe amândoi în lanțuri și i-a predat Inchiziției. Lui Molko i s-a dat șansa de a se dezice de iudaismul său și de a se salva de la autodafé, dar, încă convins că este Mesia, s-a oferit ca țap ispășitor pentru a răscumpăra omul și a fost ars în 1532. Timp de multe secole, adepții săi au crezut că a fost înviat, dar neavând conducere, secta Molko s-a stins în cele din urmă.

Soarta lui Reuveni este nedeterminată. Unii spun că a pierit pe rug, alții că a putrezit în închisoare, alții că a vorbit singur pentru a ieși din situația în care se afla. Nimeni nu știe cu adevărat cine a fost sau ce s-a întâmplat cu el. Din jurnalul său reiese că era un evreu polonez. Oricum ar fi, a fost un aventurier în spiritul Renașterii.

Totuși, dintre toți mesianicii produși de Kabala, Sabbatai Zevi (1626-1676) a fost cel mai interesant, cel mai complex și cel mai important pentru istoria evreilor. El a apărut într-un moment în care Europa zăcea prosternată după Războiul de Treizeci de Ani, când creștinii și evreii deopotrivă erau bolnavi până în suflet de tot acel carnagiu. Când Sabbatai Zevi și-a proclamat mesianismul, a părut ca un răspuns la rugăciunile tuturor. Peste un milion de evrei, din toate straturile societății, oameni bogați, oameni săraci, cărturari și muncitori, din Turcia până în Anglia, cu toții l-au aclamat ca fiind eliberatorul mult așteptat.

Sabbatai s-a născut la Smirna, în Turcia, unde tatăl său era broker al unui negustor englez. Sabbatai a fost trimis la cele mai bune școli, vorbea fluent ebraica și araba. În primii ani de viață a intrat sub influența Kabalei și de timpuriu a început să manifeste acele semne care astăzi ar fi diagnosticate ca fiind paranoia, dar care atunci erau semne de sfințenie. Auzea voci din ceruri care îi ordonau să răscumpere Israelul. Acționând ca răspuns la aceste voci, el a blasfemiat pronunțând numele inefabil al Domnului, a abolit toate posturile evreiești și a invidiat Talmudul, în mod asemănător cu karatiștii din secolul al VIII-lea. S-a proclamat pe sine însuși Mesia, iar oamenii se îngrămădeau la cortul său pentru a asculta noua evangheliie.

Itinerariul evanghelistic al lui Sabbatai l-a dus în Egipt, iar aici a avut loc cea mai mediatizată căsătorie a secolului. A fost logodit cu Sarah, o prostituată internațională și peripatetică. Sarah este atât de neverosimilă încât nu ar fi putut fi inventată. La vârsta de șase ani a fost dusă la o mănăstire după ce părinții ei evrei au fost uciși într-un pogrom polonez. La începutul adolescenței a evadat, hotărând să vadă Europa înainte de a se stabili. Spiritul său rapid, frumusețea bucolică și corpul său pregătit i-au păstrat viața în timp ce călătorea din Polonia până la Amsterdam. Aici a avut o dublă halucinație, o voce care o informa despre Sabbatai Zevi și o altă voce care îi spunea să devină mireasa lui. Această echipă de sfânt și curvă nu este una unică în Scriptură. Osea a fost căsătorit cu prostituata Gomer, iar legenda proclama că Mesia se va căsători cu o mireasă necăsătorită.

După căsătoria sa, Sabbatai a plecat în Palestina, unde masele l-au adorat isteric ca fiind Mesia. Rabinii au considerat că este timpul să ia

măsuri și l-au excomunicat. Sabbatai s-a întors în Turcia, unde a fost întâmpinat cu bucurie de evrei ca fiind salvatorul. A existat, de asemenea, un zvon despre o armată evreiască care dădea târcoale în Arabia, așteptând ca Mesia să dea ordinul de a o dezlănțui împotriva turcilor. Sabbatai a căzut în capcana acestui zvon. El a anunțat că va mărșălui împotriva Constantinopolului pentru a-l detrona pe sultan. Sultanul, neștiind ce să facă cu acest nebun și temându-se să nu facă din el un martir prin executarea lui, l-a aruncat în închisoare. Aici, mii și mii de oameni veneau să-l viziteze pe Sabbatai, care din închisoare ținea curte și își răspândea influența. Alarmat, sultanul i-a dat de ales între moarte sau convertirea la mahomedanism și libertate. Sabbatai a ales convertirea și libertatea.

Convertirea a zdruncinat mișcarea sabateană până la temelii, dar nu a ucis-o. Cabaliștii confirmați au spus pur și simplu că aceasta era exact ceea ce profețise Kabala, că Mesia va fi "bun în interior și rău în exterior". Dar Sabbatei convertit nu se putea opri din a-și juca rolul de mesia evreiesc și, cum mișcarea dădea semne că prinde din nou putere, sultanul l-a aruncat din nou în închisoare, unde a fost ținut până la moarte. Până la sfârșit, evlavioșii au venit în celula lui Sabbatai pentru a-l venera. Cum mișcarea sabateană nu l-a avut pe Paul și nici pe Abu Bekr care să o organizeze după moartea maestrului, ea s-a stins încet-încet.

Deși încă se mai discută dacă Sabbatai a fost un sfânt amăgit sau un șarlatan, nu există nicio îndoială că Jacob Frank, cel care a pretins mantia sa, a fost un fals în toată regula. O gravură a lui Frank arată un chip frumos, ochi negri puternici și pătrunzători, un nas lung și acvilin, o mustață neagră așezată peste buze senzuale și un fes turcesc înclinat într-un unghi rahitic peste o ureche. A fost un vânzător ambulant, născut în 1726 în Ucraina, ale cărui afaceri l-au dus în Turcia, unde a studiat Kabala și unde a devenit membru în Donmeh, o sectă sabateană. Aici, Frank a fondat un nou concept de sabateanism. Oricine, potrivit lui, putea găsi răscumpărarea prin puritate. Singurul mod de a găsi răscumpărarea era prin impuritate. În consecință, ședințele mistice ale lui Frank erau animate de orgii sexuale.

Rabinii, aflând de practicile sexuale ale lui Frank în numele religiei, l-au excomunicat. Turcii au cooperat, trimitându-l peste granițe ca străin indezirabil. Frank s-a dus apoi în Polonia, unde a anunțat că este reîncarnarea lui Sabbatai Zevi și a predicat crezul său, care semăna cu Trinitatea creștină, formată din Tatăl, Duhul Sfânt și Sabbatai.

Pe măsură ce adepții au vărsat aur și argint în cuferele sale.

standardele de viață ale lui Frank au crescut. Locuia într-un castel ducal, se îmbrăca ca un prinț, se deplasa cu un echipament magnific și se autointitula "Baron de Frank". Comunitatea evreiască din Polonia l-a excomunicat pentru erezie și libertinaj. Dar franciștii au apelat la episcopul creștin local, argumentând că nu erau evrei, ci "zohariști" angajați într-o luptă mortală cu talmudistii. O dispută a fost convocată de episcop, în urma căreia Talmudul a fost ars pentru prima și singura dată în Polonia. O a doua dispută s-a soldat cu convertirea francilor, care au mărșăluit în număr mare spre bazinul baptismal, avându-i ca nași pe nobilii Poloniei și pe însuși regele Poloniei ca naș al lui Frank. Mulți dintre acești franciști botezați, care proveneau din medii evreiești erudite, nu și-au pierdut învățătura la bazinul baptismal. Au ajuns în cele mai înalte funcții guvernamentale din Polonia și Rusia, s-au căsătorit cu nobili și regali și este posibil chiar să fi fost

părinții unor elemente liberale în istoria ulterioară a acestor două națiuni.

Frank a continuat să trăiască într-o splendoare din ce în ce mai mare, dar gloria sa a luat curând sfârșit. Când Biserica a aflat despre "doctrina sa despre Trinitate", l-a aruncat în închisoare, neîndrăznind să ardă un convertit atât de recent, al cărui naș era regele Poloniei. Aici a lăncezit timp de treisprezece ani, până când a fost eliberat de ruși, când aceștia au invadat țara. Frank a plecat apoi în Austria, unde a devenit iubitul societății vieneze. Chiar și împărăteasa Maria Tereza l-a privit ca pe "omul cu evanghelia". Oamenii săi de livadă se îmbrăcau ca niște uhlanii, călăreau cu lănci lungi și ascuțite, fluturând fanioane inscripționate cu semne cabalistice.

Frank a murit în 1791 de apoplexie, dar francismul a mai avut de trăit câțiva ani. El a fost continuat de fermecătoarea sa fiică, Eve, în tradiția tatălui său. Un portret contemporan o înfățișează purtând o rochie decoltată, ascunzând timid o minimă parte din sânii săi largi. Ea a păstrat membrii plătitori de cotizații ai francismului, combinând scolasticismul din Zohar cu misterele din dormitorul ei într-o religie lucrativă care i-a permis să trăiască în stilul grandios al tatălui ei. Cu toate acestea, Kabala nu a învățat-o cum să-și păstreze tinerețea, iar numărul membrilor ei a scăzut pe măsură ce răspândirea ei la vârsta mijlocie a crescut. Evreica noastră Theodosia a murit în 1817, în datorii și sărăcie dickensiană. Cu drag, cei care au cunoscut-o în primele zile și-au amintit de ea ca fiind "Sfânta Doamnă".

Ce era în Kabala și în mișcărilor sabateene pentru a exercita o asemenea obsesivă și puternică influență asupra evreilor? Chiar dacă șarlatanii le-au exploatat, sub comedia manifestă era comprimată o dramă latentă, căutând modalități de exprimare, care a influențat în mod incontestabil viața evreilor. Elementele mistice din Kabala au reprezentat poate o întoarcere la primitivismul sentimentelor, o ieșire din logica riguroasă a Talmudului. Filozofia cabalistică se deosebea de cea talmudică prin faptul că Talmudul căuta adevărul cu ajutorul rațiunii, în timp ce Kabala încerca să experimenteze adevărul prin intuiție. A fost o întoarcere la "mitologie", în care adevărul și intuițiile puteau fi simbolizate. În mit, poporul evreu, greu încercat, putea găsi o scăpare de indignările pe care viața medievală le revărsa asupra sa. Kabala le-a dat sentimentul că își pot ține din nou destinul în propriile mâini. Cu ajutorul Kabalei, ei puteau influența venirea lui Mesia, în loc să fie reduși la o așteptare neajutorată a acestuia.

Sabateanismul a avut un alt farmec pentru oameni. La un nivel inconștient, era o întoarcere la un stadiu anterior al iudaismului, în care iudaismul nu era unul de definiție, ci unul de sentiment. Karaismul era o luptă pentru o cercetare liberă a Torei, fără a fi legat de Talmud. Sabbateanismul a făcut un pas mai departe și a căutat evreitatea dincolo de Talmud și Tora. În viziunea sabateană, nu Tora și nici Talmudul au făcut iudaismul, ci iudaismul a făcut Tora și Talmudul. Era logic ca Sabbatai să fi dizolvat toate cele 613 Mitzvot, sau porunci ale Torei, căci în mintea sa "ideea de iudaism", prin ea însăși, putea să-i țină uniți pe evrei. Percepem vag că poate că toate acestea s-au mai întâmplat o dată, cu mult timp în urmă în istoria evreiască, când evreii rătăceau în deșert după exodul din Egipt. Și aici s-au răzvrătit împotriva rigorilor pe care le impunea noul lor Dumnezeu, Iehova, și s-au întors la riturile lor anterioare, primitive, la mitologie. Frankismul a dus acest

tip de rebeliune inconștientă prea departe, înapoi la zilele primordiale ale riturilor de fertilitate. Acest exces i-a șocat pe evrei. Dar spiritul implicat în sabateanism nu a fost ușor de uitat. În subconștient, evreii est-europeni așteptau pe cineva care să dea expresie acestor sentimente neexprimate, cineva care să nu calce acest spirit în noroiul obscenității, cineva care să înalțe sufletul cu misticismul lui Dumnezeu. Pe acest sol psihologic a apărut o nouă mișcare religioasă evreiască în Europa secolului al XVIII-lea, în amurgul Evului Mediu evreiesc. Mântuitorul pe care acest segment al poporului evreu îl aștepta a dat buzna pe scena evreiască neanunțat, neanunțat. El a fost Bal Shem Tov. Odată cu el s-a născut evanghelia hasidismului⁵³.

Într-un anumit sens, condițiile din Europa de Est în anul 1700 erau similare cu cele din Palestina antică în primul secol d.Hr. din timpul lui Iisus. Viața de atunci degenerase la o luptă zilnică pentru existență sub dominația opresivă a romanilor. Țara era inundată de curenți încrucișați de iudaisme aflate în conflict între ele. Printre morala severă a iudaismului se amestecau curenți străini - credințele zoroastriene privind învierea, riturile păgâne de fertilitate, cultele fiilor muribunzi Adonis și Osiris, misticismul oriental, un amalgam de credințe. În creștinism, toate aceste dorințe incipiente, toate aceste opinii disidente, au găsit o unificare. Creștinismul a luat cele mai bune dintre aceste culte de înviere, credințe ale fiilor muribunzi, misticism, mituri și rituri și le-a forjat într-o religie nouă, înaltă, de răscumpărare a omului și de promisiune a raiului.

În același mod, noua religie a hasidismului a crescut dintr-un sol similar - opresiune politică, neliniște socială, cultul mesianic sabatean, rituri sexuale franciste, culte mistice, revelație, penitență. Hasidismul a transcendat toate acestea în modul în care creștinismul a transcendut cultele religioase orientale. Hasidismul a forjat toate aspirațiile poporului într-un nou curent de iudaism, înlăturând obscenitatea, grosolătatea, sexualitatea din sabateanism și francism, lăsând doar esența unei noi mișcări religioase care încerca să exalte spiritul. Dar așa cum creștinismul în formele sale timpurii era nerealist în atitudinea sa față de stat, tot așa și hasidismul timpuriu era nerealist în atitudinea sa față de rolul dublu pe care omul trebuie să-l joace pe pământ - rolul său în raport cu statul și rolul său în raport cu Dumnezeu.

Hasidismul nu a fost un lucru simplu; a fost un sindrom complex. A fost triumful ignoranței asupra cunoașterii. Talmudul spunea că niciun om ignorant nu poate fi pios. Hasidismul propovăduia contrariul. Afirma spiritul evreiesc fără tradiția evreiască. Și-a creat propria tradiție, proclamându-se mai evreiesc decât evreitatea însăși. Hasidismul era tărie prin bucurie, o afirmare a extaticului, nu extazul simțurilor ca la franciști, ci extazul cunoașterii lui Dumnezeu. Dintr-o singură lovitură, Bal Shem Tov a transformat slăbiciunea în putere, înfrângerea în triumf. Așa cum Iisus se opriște intelectualilor farisei, tot așa Bal Shem Tov s-a opus intelectualilor talmudici. Hasidismul și creștinismul timpuriu erau spirite înrudite.

Israel ben Eliezer, cunoscut de discipolii săi ca Bal Shem Tov (Maestrul Numelui Bun), fondatorul hasidismului, a fost contemporan cu Jacob Frank, născut în jurul anului 1700 în aceeași regiune din Ucraina. Viața sa, așa cum a fost descrisă de discipolii săi, a fost remarcabil de paralelă cu cea a lui Iisus. Un înger le-a apărut părinților lui Bal Shem Tov, când aceștia se aflau la o vârstă înaintată. Dumnezeu, a spus îngerul, avea

să-i binecuvânteze cu un fiu la bătrânețe, așa cum îi binecuvântase pe Avraam și pe Sara, iar acest fiu avea să ducă mesajul Domnului către om pe pământ.

Părinții lui Bal Shem Tov, care îl concepuseră târziu în viață, au murit la începutul vieții lui. Când a împlinit șase ani, bătrânii comunității, așa cum cere Talmudul, i-au oferit o educație gratuită. Primii săi ani de maturitate i-a petrecut în pustiu, în sărăcie totală, săvârșind minuni despre care discipolii săi vorbesc cu uimire chiar și astăzi, cum ar fi vindecarea bolnavilor cu o atingere, traversarea apelor adânci, provocarea unui copac să ardă doar privind-l, alungarea unei fantome prin rostirea secretului "Nume". Odată a intervenit pe lângă populația unui oraș care se întorsese împotriva unei prostituate. Bal Shem Tov a atins-o, după care aceasta a devenit întreagă și sfântă. El a avut o mijlocire directă cu Dumnezeu în ceruri. Un singur cuvânt din partea lui putea elibera un suflet torturat din iad. Oriunde mergea, o strălucire plutea deasupra lui.

Aceasta este relatarea discipolilor săi. Alții sunt mai puțin amabili. O școală disidentă susține că Bal Shem Tov era leneș și prost, un ratat iresponsabil care nu a reușit în nimic din ceea ce a întreprins, care a fost concediat de la toate locurile de muncă pe care le-a avut.

Discipolii săi, din nou, afirmă că, de fapt, Bal Shem Tov dormea zile întregi pentru că studia în secret nopțile, că a creat în mod deliberat o impresie de neisprăvit până când Dumnezeu i-a dezvăluit momentul în care să anunțe cine era cu adevărat. Acest lucru Bal Shem Tov l-a făcut la vârsta de 42 de ani.

Bal Shem Tov nu a scris nimic, iar noi depindem de discipolii săi pentru ceea ce a spus. Cea mai mare parte s-a păstrat, ca și în cazul lui Iisus, în alegorii și parabole. Când Bal Shem Tov a murit, în 1760, avea aproximativ 100.000 de adepți. La apogeul său, este posibil ca hasidismul să fi îmbrățișat jumătate din evreii din Europa de Est.

Discipolul său, Dov Ber, a răspândit evanghelia hasidică în toată Europa. Cu toate acestea, opoziția feroce față de hasidism s-a dezvoltat de timpuriu, iar în decurs de un secol de la moartea fondatorului său, hasidismul și-a pierdut forța, nu atât din cauza atacurilor asupra sa, cât din cauza propriei sale slăbiciuni interne. Noile religii, ca și revoluțiile, trebuie să fie rapid instituționalizate, deoarece conțin semințele propriei lor distrugerii. Hasidismul nu a făcut excepție. Întrucât nu a existat nicio organizație care să stabilească tradiția sau să dea o direcție mișcării, aceasta a luat avânt fără tradiție în toate direcțiile. Fiecare rabin hasidic și-a însușit o bucată de teritoriu și, în curând, harta hasidică a semănat cu cea a Sfântului Imperiu Roman, cu sute de "principate", "ducate" și "palatinate" hasidice, fiecare menținându-și rabinul ca pe un prinț. Aceste funcții au devenit ereditare și, în curând, înțelepciunea și capacitatea au cedat în fața nepotismului și a politicii.

În timp ce creștinismul a găsit în Pavel un organizator și a supraviețuit ca religie consacrată, mișcarea hasidică nu a găsit niciodată un astfel de om practic și, ca urmare, în decurs de un secol și jumătate a dispărut practic. Dar influența sa nu a murit, deoarece din cenușa sa încă caldă a izvorât renașterea evreiască, așa-numita Haskala sau "Iluminism" și școala contemporană de existențialism teologic evreiesc, așa cum este exemplificată de cel mai important exponent al său, Martin Buber.

Privind retrospectiv cei douăsprezece sute de ani de istorie medievală evreiască, putem vedea că a fost o epocă întunecată atât pentru evrei,

cât și pentru creștini, deși nu a fost atât de întunecată sau atât de sângeroasă cum este descrisă atât de des. Cu toate acestea, întrebarea rămâne în continuare: Cum au supraviețuit evreii? Răspunsul a fost rezumat de un istoric într-o singură frază: "Secretul rezistenței unei națiuni este capacitatea sa de a accepta înfrângerea." Evreii au supraviețuit pentru că nu s-au gândit niciodată să renunțe. Iudaismul nu este o religie a înfrângerii. Nu are doctrine despre Ziua Judecării de Apoi. Învață, dimpotrivă, că a dispera de viitor este un păcat. Nu există decât un singur loc în care să trăiești, și acela este aici, pe pământ, în bucurie și în numele lui Dumnezeu.

De-a lungul istoriei evreiești, dialogul dintre evreu și Dumnezeu a continuat nestingherit. Doar melodia s-a schimbat, reflectând stările de spirit schimbătoare ale filozofiei evreiești, care au avut întotdeauna tendința de a se desprinde de curentul principal al talmudismului. Dar, după aproximativ un secol de rătăcire, aceste filosofii digresive s-au golit de obicei înapoi în Talmud. Au existat trei excepții, iar pentru talmudist aceste trei excepții aveau iz de erezie.

De trei ori în istoria evreiască, o filosofie evreiască digresivă a îndrăznit să sfideze Talmudul. Prima amenințare la adresa talmudismului a fost creștinismul în epoca greco-romană; dar, tăindu-se de timpuriu de această sectă iudaică, talmudismul a reușit să-și păstreze independența. A doua amenințare, în epoca islamică, a fost Karaismul; încorporând în sine principalele principii ale Karaismului, Talmudismul a anulat și această amenințare. În Evul Mediu a venit a treia amenințare la adresa talmudismului, în cabalism, o bucată de disidență atât de mare încât talmudistul nu a putut nici să o taie, nici să o înghită. Timp de mai multe secole, cabalismul a funcționat alături de talmudism și, deseori, oricine putea ghici care dintre cele două constituia principalul curent din viața evreiască. Atât de mare a fost provocarea cabalismului încât, deși și-a pierdut forța ca influență asupra vieții evreiești de astăzi, este o întrebare discutabilă dacă Talmudismul însuși va supraviețui. Astăzi, talmudismul este o forță minoră, deși curenții săi subiacenți sunt încă puternici și sursele sale sunt departe de a se fi epuizat. Perioada medievală nu a fost o experiență inutilă în istoria evreilor. I-a educat pentru Epoca Modernă. Deoarece evreul nu făcea parte din sistemul feudal, nu l-a legat de niciuna dintre instituțiile acestuia, ci i-a permis să devină un cosmopolit în viața sa și un universalist în gândirea sa. A vorbit limbile lumii și a apreciat culturile acesteia. Pentru că nu avea prejudecăți, a putut transporta idei și mărfuri de la o națiune la alta. Pentru că era un străin cu educație, putea să privească societățile în mod obiectiv și să le evalueze punctele slabe și punctele forte. A devenit criticul social și profetul unei noi justiții sociale. Papii și prinții din Evul Mediu ar fi putut să-i elimine complet pe evrei dacă ar fi vrut, dar nu au vrut. Și-au dat seama că evreii le erau indispensabili. Evreii erau medicii lor, ambasadorii lor, oamenii lor de afaceri, finanțistii lor, oamenii lor de știință într-o epocă de întuneric. Dar ar fi o nedreptate față de spiritul Evului Mediu să lăsăm să se înțeleagă că, dacă evreii nu ar fi fost utili, ar fi fost exterminați. Când, din cauza presiunilor sociale, economice sau chiar religioase, prezența evreilor devenea nedorită, aceștia erau alungați, nu uciși. Biserica a înzestrat toate ființele umane cu un suflet și a luat viața unui om doar pentru a-i salva sufletul. Doar atunci când religia și-a pierdut influența descurajatoare asupra omului, societatea

occidentală a putut să se gândească la ideea de a ucide cu răceală milioane de oameni, deoarece a simțit că nu mai există loc pentru ei. Într-o zi, poate, adevăratul rol al evreului în Evul Mediu va fi recunoscut de istorie. Atunci evreii nu vor mai fi priviți ca un popor dispensabil care purta pete galbene sau a cărui ședere de 12 sute de ani în Evul Mediu nu a fost decât un fir ne semnificativ și lipsit de sens în bogata tapiserie medievală. Atunci evreii vor fi priviți ca un popor care a contribuit la introducerea iluminismului în Europa, o parte integrantă și plină de culoare a marelui proiect al istoriei medievale.

VII

PE COARNELE "ISMELOR" MODERNE

Al doilea exod evreiesc - din ghetou într-o lume a libertății care se micșorează rapid, în care evreii devin prim-miniștri, generali, prinți negustori și membri fondatori ai unei avangarde intelectuale care avea să schimbe destinul lumii și să lanseze noi provocări la adresa supraviețuirii evreilor, amintind de vremurile babiloniene.

IATĂ CÂND S-A ÎNTÂPLAT

PERIOADA MODERNĂ

DOUĂZECI ȘI TREI DE ANI

ANATOMIA EMANCIPĂRII

Istoria europeană medievală a început cu Biserica supremă, prinții ascultători și poporul docil. Istoria europeană modernă a început cu regele la putere, Biserica supusă și poporul revoltat. Statul medieval, construit în jurul conceptului de relație om-Dumnezeu, a luptat pentru o fraternitate universală a oamenilor uniți de o singură credință catolică. Statul modern este centrat în jurul conceptului unui "contract social" între om și stat. Modelul puterii politice s-a mutat de la ecleziastic la secular, de la credință la rațiune, de la nobil la bancher.

Istoria evreiască medievală s-a încheiat în Anglia în 1300, în Franța în 1400, în Spania în 1500, odată cu expulzările succesive ale evreilor din aceste țări. Istoria evreiască modernă a început odată cu readmisia evreilor în Occident în secolul al XVII-lea. În Germania a început odată cu secolul al XVIII-lea, când primul val al Iluminismului a străpuns zidurile ghetoului. În Europa de Est, perioada modernă a evreilor a început cu secolul al XIX-lea.

Dar, în timp ce în perioada medievală istoria evreilor a progresat invers față de desfășurarea istoriei creștine, în epoca modernă ea se desfășoară în paralel cu aceasta. Ideile care i-au cuprins pe creștini i-au cuprins și pe evrei. Devalorizarea religiei și-a găsit adepți în rândul amândurora. Creștinii și evreii au luptat cot la cot pentru democrație. Au devenit victimele acelorași tiranii și amândoi au îngenucheat la altarul aceluiasi nou zeu-știință. În cadrul acestor relații om-Dumnezeu schimbate în civilizația occidentală, actul modern al dramei evreiești se desfășoară în toată măreția și tragedia sa.

Istoria modernă a evreilor poate fi privită ca un sindrom existențialist în cinci simptome - o iluzie vest-europeană, o regresie est-europeană, o amnezie americană, un coșmar nazist și o trezire israeliană. Pentru a descâlci această împletitură încâlcită, trebuie mai întâi să ne întoarcem pe urmele noastre până în secolul al XVII-lea și să urmărim evenimentele istorice care i-au dus pe evrei înapoi în Occident, apoi să ne îndreptăm spre Est pentru a examina anatomia emancipării lor, care a venit ca urmare nu a unei acțiuni directe a evreilor, ci a unei schimbări de atitudine a creștinilor. Trebuie să împărțim istoria evreiască în părți componente arbitrare și să le examinăm pe fiecare în parte înainte de a o

unifica în Israel, un stat creat în principal prin acțiunea directă a evreilor.

DRUMUL SPRE VEST

După declinul imperiului lui Carol cel Mare, harta Europei a fost remodelată mai mult în dormitoarele regalității decât pe câmpul de luptă, căci cine cu cine se căsătorea cu cine determina și cine ce domnea. Spania, în special, și-a avut urmașii regali practic la toate curțile de pe continent, inclusiv la cea a Țărilor de Jos. Printr-o genealogie mai complicată decât oricare alta din Geneză, mult căsătoritul Filip al II-lea al Spaniei, un autocrat habsburgic birocratic și fanatic religios răzbunător, a moștenit Țările de Jos protestante și capitaliste în 1556. Pentru a stârpi această dublă erezie, catolicul și feudalul Filip al II-lea a introdus atât Inchiziția, cât și pe ducele de Alba, care, la fel ca procuratorii romani din Iudeea, credea că ideile pot fi stârpite prin masacru. Olandezii s-au revoltat, iar regina puritană Fecioară a Angliei, Elisabeta I, temându-se de romanism și de puterea în creștere a Spaniei, s-a alăturat cauzei olandezilor. Pentru a rupe această alianță, Filip al II-lea și-a organizat invincibila Armada, formată din 132 de nave și 3.165 de tunuri. Dar istoria nu a fost impresionată, la fel ca Sir Francis Drake, care a pus Armada pe fugă (1588). O furtună a scufundat rămășițele flotei în largul coastelor Hebride. Sute de marinari au fost aduși la țărm pe coasta Irlandei, unde mulți marinari spanioli au fost primiți cu ospitalitate în sânul multor irlandeze în sfânta căsătorie, ceea ce poate explica numărul mare de irlandezi cu părul negru cu nume spaniole.

Aici, în Țările de Jos, ne confruntăm din nou cu una dintre acele coincidențe inexplicabile care primesc atât de puțină atenție din partea istoricilor. La douăzeci de ani de la eliberare, această mică țară a contestat supremația comercială a tuturor puterilor europene. Până în 1602, a înființat Compania Olandeză a Indiilor de Est, principala ramură a imperialismului său. Până în 1650, ea era centrul comercial al Europei, iar capitala sa, Amsterdam, era centrul financiar al lumii. În mod surprinzător, această ascensiune a supremației olandeze coincide cu sosirea evreilor și cu proliferarea lor în comerț și finanțe în această perioadă. Primii evrei care au sosit în Țările de Jos în 1593 din Spania au fost descendenții acelor evrei care, în loc să părăsească Spania în urma expulzării din 1492, s-au convertit la creștinism și apoi, la rândul lor, au devenit marranos.

Tradiția spune că primii evrei, stabiliți discret și neoficial în Țările de Jos, au trezit suspiciunile protestanților olandezi prin practicarea secretă a iudaismului. Suspectând un complot papistaș, autoritățile s-au năpustit asupra congregației evreiești din Amsterdam în timp ce se aflau la rugăciune în Ziua Ispășirii, crezând că au încolțit un cuib de catolici. Întrucât evreii nu vorbeau olandeză, au fost nevoiți să facă față dezastrului. Din fericire, purtătorul lor de cuvânt, un erudit latin, a găsit un erudit latinist olandez căruia i-a explicat situația în limba Sfintei Biserici Romane, promițând că, dacă li se va permite să rămână, evreii vor convinge alți marrani din Spania și Portugalia - toți oameni cu posibilități financiare și cu studii - să vină la Amsterdam pentru a-i ajuta pe olandezi în lupta lor împotriva Spaniei. Olandezii, confuzi, și-au consultat notabilitățile juridice, care au decis că evreii nu erau nici catolici, nici papistași, ci membri ai națiunii evreiești. Li s-a acordat permisiunea de a locui în țară, cu condiția să nu se căsătorească cu creștini și să nu atace religia de stat. Întrucât aceste

două condiții coincideau cu viziunea evreiască asupra lucrurilor, s-a ajuns la un acord. Evreii au intrat în Țările de Jos din Portugalia, Spania și din ghetourile germane din apropiere.

În curând, Amsterdamul a fost cunoscut ca "Noul Ierusalim", în care marranii spanioli și portughezi și-au adus cunoștințele vaste, abilitățile și relațiile. Ei au înființat sucursale de afaceri în toate porturile maritime - în Marea Mediterană, în India, în Imperiul Otoman, în America de Sud și de Nord, inclusiv în New York, pe atunci cunoscut sub numele de Noul Amsterdam. Au fondat noi industrii și noi rute comerciale, au construit noi fabrici și au înființat renumite case bancare. Au făcut parte din consiliul de administrație al Companiei Olandeze a Indiilor de Est și au contribuit la transformarea Amsterdamului în centrul comerțului mondial cu bijuterii. Au devenit subiecte pentru picturile lui Rembrandt. Spre sfârșitul secolului al XVII-lea, în Amsterdam existau aproximativ 10.000 de evrei.

Supremația olandeză în comerțul mondial a luat sfârșit, însă, la mijlocul secolului al XVII-lea, odată cu ascensiunea la putere în Anglia a lui Oliver Cromwell, un om simplu, în haine nepotrivite, care a combinat revolta, reforma și capitalismul într-o singură victorie. Cromwell a servit cauza capitalistă în Anglia în același mod în care Luther o servise în Germania. Sub mantia lui Ironsides - așa cum erau numiți soldații săi - libera inițiativă s-a înrădăcinat în viața britanică. Cromwell a devenit Lord Protector - un alt nume pentru dictator - al Angliei. La fel cum evreii din Evul Mediu fuseseră deposezați de posturile lor de către clasa de mijloc creștină în ascensiune, la fel și catolicii din Marea Britanie și Irlanda au fost deposezați de toate locurile de muncă mai bine plătite pentru a face loc protestanților merituoși. Capitalismul a fost ferm înrădăcinat în noua ordine, iar toate câștigurile ilicite au fost cedate noilor proprietari. Anglia s-a orientat către comerț și, în curând, navele sale au transportat încărcăturile lumii.

Evreii din Olanda au simțit rapid acest nou spirit al capitalismului în Anglia lui Cromwell, iar evreii din Amsterdam au trimis un emisar pentru a explora posibilitatea de a se întoarce pe acea insulă de pe care evreii fuseseră alungați în 1290. Cromwell i-a privit pe evrei cu ochiul evaluator al unui angajator care caută oameni buni pentru a-și angaja personalul pentru afacerea sa în creștere. El putea vedea activitatea evreilor din Amsterdam, îi putea vedea în multe posturi dominante, ocupând cu sârg răspândirea evangheliei comerțului. Aștepta cu nerăbdare să se întâlnească cu adjunctul lor, rabinul Manasseh ben Israel. Gravura lui Manasseh realizată de Rembrandt arată o înfățișare și un mod de a se îmbrăca mai degrabă asociat cu mușchetarul Porthos din romanul lui Dumas decât cu conceptul popular de evreu din anii 1650. Barba Vandyke, cu mustața asortată, așezată cu grijă pe un guler alb amidonosit, și o pălărie cu boruri largi așezată pe cap într-un mod dezinvolt dau mai degrabă imaginea bărbatului pe cal decât a omului cu Talmudul. La vârsta de optsprezece ani, copilul minune Manasseh devenise rabin al congregației evreiești din Amsterdam, unde a fondat prima tipografie evreiască. Prin traducerea scrierilor sale în latină și spaniolă, a ajuns să reprezinte pentru creștini erudiția evreiască contemporană.

Apreciind corect mintea puritană, Manasseh a făcut apel la spiritul protestantismului. Așteptându-se la o prezentare despre cât de mult ar putea contribui evreii la comerțul Angliei, Cromwell și notabilii adunați

l-au auzit în schimb pe Manasseh spunând cum britanicii înșiși ar putea grăbi Judecata de Apoi prin admiterea evreilor în Anglia. Raționamentul său era simplu în sine. Oare nu profețise Cartea lui Daniel că nu putea exista răscumpărare decât după ce evreii ar fi fost împrăștiați de la un capăt la altul al pământului? Atunci, a întrebat el, cum s-ar putea împlini acest lucru dacă nu existau evrei în Anglia?

Abordarea a funcționat. Neștiind cum ar fi primit poporul pe evreii care le-ar fi făcut concurență, dar convinși că evreii erau esențiali atât pentru răscumpărarea lor, cât și pentru economia lor, notabilii au decis să nu ia nicio decizie oficială. În schimb, li s-a transmis evreilor vestea că se pot stabili în Anglia fără o invitație oficială.

Din nou ne confruntăm cu o coincidență stranie. Întrucât evreii au fost obligați prin lege să nu se ocupe de comerțul cu amănuntul, ei s-au îndreptat către sectorul bancar, financiar și comerțul internațional; și, la fel ca în Țările de Jos, evreii din Anglia au ajuns rapid în posturi înalte. În curând au avut întreprinderi comerciale îndepărtate, au stat la Bursa Regală, au dobândit mari averi. În curând, Marea Britanie a început să îi provoace pe olandezi. După ce marina sa navală a învins flotele rivale, ea a depășit toate celelalte puteri europene în materie de comerț.

Conducătorii britanici din secolul al XVII-lea le-au cerut în mod special evreilor să rupă dominația inelului de cămătari creștini uzurpatori care dominau piața monetară a Angliei de la expulzarea evreilor în secolul al XIII-lea. Pentru efortul său de succes în această luptă, William al III-lea (William de Orange) l-a făcut cavaler pe bancherul evreu Solomon Medina. William Pitt le-a cerut evreilor să îl ajute să finanțeze lupta Angliei împotriva Franței, în Războiul de șapte ani. De asemenea, el a apelat la ajutorul lor în lupta guvernului împotriva unui grup de bancheri creștini care monopolizau toate emisiunile de trezorerie la prețuri exorbitante, servicii pentru care mai mulți evrei au fost din nou făcuți cavaleri. Deși evreii din domeniul bancar ar fi putut beneficia personal de pe urma unor dobânzi mai mari, ei au luptat pentru o legislație socială care să interzică dobânzile ruinător de mari. În timp, concurența bancherilor evrei a forțat ratele dobânzilor să scadă.

La o sută de ani după ce primii marrani s-au stabilit în Anglia, evreii au început să sosească din ghetourile din Germania și Rusia. Dar cele două tulpini de evrei nu s-au contopit niciodată. Fiecare a mers pe drumul său separat, evreii spanioli sau sefarzi considerându-se superiori evreilor germani sau askenazici, la fel cum un brahman din Boston se consideră superior unui imigrant italian. De fapt, nu numai că nu au fuzionat, dar au și deviat. Pe măsură ce sefardele au crescut în erudiție și bogăție, au absorbit tot mai mult cultura engleză. Ceea ce spaniolii nu reușiseră să realizeze cu forța, englezii au realizat cu indiferență. Evreii sefarzi au cerut să fie botezați în Biserica Anglicană. Biserica i-a primit cu brațele deschise pe acești "chiulangii" evrei, iar evreii au primit cu bucurie brevetele de noblețe care însoțeau atât de des certificatul de botez. Evreii germani și ruși, din nou, "s-au izolat în propriile lor cartiere, așteptând secolul al XIX-lea înainte de a-și face debutul în înalta societate britanică.

Evreii au reintrat în Franța în timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea strict ca un produs secundar al istoriei. Odată cu semnarea Tratatului de la Westfalia (1648), Franța nu numai că a câștigat Alsacia de la Austria, dar a moștenit și o populație considerabilă de ghetouri evreiești, destinată să nu aibă niciun impact asupra culturii, științei sau

finanțelor franceze timp de 150 de ani. Împrumuturile mărunte și vânzarea de haine vechi au fost soarta lor timp de încă un secol și jumătate, deși evreii faimoși de la Curte au servit toate cele patru Louise (de la XIII la XVI). De ce evreii nu au prosperat și nu au avansat în societatea franceză așa cum au făcut-o în Țările de Jos și în Anglia? Răspunsul este simplu. În Franța de atunci nu era nevoie de evrei și de abilitățile lor specializate, deoarece Franța de atunci nu era nici protestantă, nici capitalistă.

DE LA GHETOU LA FONTUL BAPTISMAL

În Occident, problema evreilor fusese să intre. În Est, problema era să iasă, adică să iasă din ghetourile în care se aflau din 1600. În Austria, acest exod a început atunci când împărăteasa Maria Tereza, născută în Spania, a primit această țară catolică devastată de război de la tatăl ei, împăratul Carol al VI-lea. Luxuriantă și matriarhală, vicleană și ambițioasă, luminată și superstițioasă, ea a fost mamă a șaisprezece copii, a corespondat cu Voltaire, a avut cea mai bună artilerie din Europa și a fost speriată de protestanți și evrei. La fel ca grecii și programul lor de elenizare, Maria Tereza a încercat să potrivească o fustă culturală austriacă pe popoarele sale supuse - boemi, silezieni, maghiari, moravi, polonezi, români, evrei - și a eșuat. Ea a adoptat apoi o politică de forță și conciliere. Multe dintre restricțiile feudale anterioare au fost abolite, iar soarta țăranilor a fost îmbunătățită. Dar i-a alungat pe evrei atât din Praga, cât și din Viena, pentru ca, câțiva ani mai târziu, să îi recheme înapoi sub presiunea unor emoții amestecate - o visterie strânsă, cenzura opiniei publice mondiale și propriul simț al corectitudinii. Cu toate acestea, ea a păstrat în permanență serviciile celor mai buni evrei de la curte din Europa pentru a-și menține armata bine aprovizionată și finanțele pe profit.

Pe cât de mult se temea Maria Tereza de evreii nebotezați, pe atât de mult îi iubea pe cei botezați. Un evreu convertit putea ajunge practic în orice poziție la care aspira, inclusiv o carieră în cler sau în nobilime. Cariera lui Joseph von Sonnenfels, născut în ghetou, ilustrează marele impact cultural și umanist pe care evreii botezați l-au avut asupra Austriei secolului al XVIII-lea. Von Sonnenfels, convertit la o vârstă fragedă, a servit ca soldat în armata austriacă, a studiat dreptul, a scris legislația care a abolit tortura în Austria, a fondat Teatrul Național Austriac și a devenit președinte al Academiei Regale de Arte, director de literatură și prieten personal atât al Mariei Tereza, cât și al succesorului acesteia, Iosif al II-lea.

"Iubesc umanitatea fără limite", a declarat Iosif al II-lea când a moștenit tronul Austriei; iar regalitatea europeană a tresărit. A predica iluminismul era elegant, dar a-l pune în practică era de-a dreptul vulgar. La un an după urcarea sa pe tron, Iosif al II-lea a emis Brevetul de toleranță, care îi includea atât pe evrei, cât și pe protestanți. Nu a avut intenția de a-i pune pe aceștia pe picior de egalitate cu catolicii, dar pentru mulți evrei, brevetul a însemnat că erau liberi să părăsească ghetoul, să renunțe la distincțiile vestimentare, să învețe orice meserie doreau, să se angajeze în comerț, să deschidă fabrici, să își trimită copiii la școli publice și să frecventeze universități.

Sub domnia tolerantă a lui Iosif al II-lea, un nou tip de evreu și-a făcut apariția în societatea austriacă, Salonul Jude, sau "evreul de salon". Ca și în epocile lor greco-romană și islamică, evreii au folosit educația ca pârgă spre succes și, pentru că deveneau bogați, pentru că erau talentați, străluciți, ingenioși, interesați de teatru, muzică,

literatură, intelectualitatea creștină s-a văzut atrasă de saloanele evreiești. După o slujbă inspirată duminică dimineața, era minunat să te relaxezi în atmosfera elegantă și sofisticată a unui salon evreiesc, unde puteai întâlni regalitatea, aristocrația și cele mai recente celebrități ale scenei, artelor și literelor.

Dar acesta nu era modul de viață pentru toți evreii, ci doar pentru câțiva favorizați. Până în 1800, viața evreiască din Austria se împietrise în trei straturi: o mare masă de evrei din ghetou care, deși liberi să plece, erau legați de ghetou prin sărăcie; o mică și strălucitoare coterie de evrei de salon; și un număr și mai mic de evrei convertiți care au intrat în cler, nobilime și guvern.

Norocul evreilor din Prusia protestantă a fost paralel cu cel din Austria catolică. Fondatorii Prusiei moderne au fost cei patru Frederici din casa Hohenzollern. Aceștia au construit statul prusac cu un amestec calculat de cruzime și iluminare, iar opera lor a fost păstrată cu cea mai formidabilă armată permanentă din Europa, care număra 83.000 de oameni la o populație de 2.500.000 de locuitori. Tortura ca ajutor pentru justiție a fost abolită, o măsură de libertate a fost acordată șerbilor, a fost introdusă educația primară obligatorie și toleranța religioasă a fost acordată catolicilor și evreilor.

În timpul domniei Marelui Elector, Frederick William (1640-1688), primii evrei s-au stabilit în Berlin, iar în 1712 evreii din Berlin au inaugurat în mod oficial prima sinagogă. Cauza interesului Marelui Elector față de evrei este încă dezbătută. Școala freudiană susține teoria conform căreia acesta ar fi izvorât dintr-un atașament romantic, deși ilicit, față de soția frumoasă, dar nu prea virtuasă, a bijutierului său evreu de la curte. Școala marxistă susține ideea că acesta ar fi pornit de la veniturile substanțiale pe care evreii le aduceau în regatul său prin stimularea industriei. Oricare ar fi fost cauza, nu a fost suficientă pentru a deschide ușile libertății pentru toți evreii, ci doar pentru câțiva aleși care, prin noroc sau prin cunoașterea oamenilor potriviți, au ieșit din ghetou și s-au mutat în orașele germane în expansiune. Afacerile și studiile erau aplecarea acestor evrei germani emancipați, iar aici, ca și în toate celelalte țări în care restricțiile au fost eliminate, aceștia au ajuns în curând în vârf.

În Prusia și în celelalte state germane, a apărut și evreul de salon și a început și procesiunea voluntară spre bazinul baptismal. Nu existau lideri ai emancipării care să dea sens unui iudaism în afara zidurilor ghetourilor, iar evreii păreau să se asimileze în momentul în care erau emancipați. Din nou, a apărut omul potrivit la momentul potrivit, eroul din istorie care a conturat de unul singur prima mișcare de reformă evreiască.

Niciun regizor de teatru nu ar fi îndrăznit să aleagă un cocoșat urât, de ghetou, ca personaj central al acestei drame a culturii evreiești. Dar istoria a îndrăznit. L-a ales pe Moses Mendelssohn (1729-1786), un cocoșat din ghetoul din Dessau, pentru a reintroduce o cunoaștere a iudaismului în rândul creștinilor și, ceea ce este și mai incredibil, pentru a vinde valorile culturale creștine locuitorilor ghetoului. El a fost cel care a învins convingerea că viața de ghetou era viața evreiască. El a fost cel care a readus învățătura seculară în școlile evreiești. El a fost cel care, mai mult decât oricine altcineva, i-a pregătit pe evreii din Germania pentru libertatea care se ascundea după colțul istoriei.

La vârsta de paisprezece ani, Moses Mendelssohn a făcut autostopul până la Berlin pentru o educație laică. Aici a fost antrenat de Iluminismul german (Aufklärung), care, influențat de Rousseau și Voltaire, s-a revoltat împotriva tuturor credințelor tradiționale. A devenit prietenul lui Immanuel Kant și al lui Gotthold Lessing, pe atunci cel mai important dramaturg german. Piesa lui Lessing inspirată de el, Nathan cel Înțelept, a străbătut scena europeană și a schimbat imaginea populară a evreului, trecând de la cea de locuitor al ghetoului la cea de evreu mândru de altădată, moștenitor al unei culturi bogate. Lucrările filosofice ale lui Mendelssohn i-au adus supranumele de "Socrate german"; recenziile sale despre literatură au făcut din el cel mai important stilist german, iar eseurile sale critice despre artă l-au transformat în fondatorul criticii estetice moderne.

Mendelssohn a devenit un evreu de salon, iar traseul său Aufklärung îl conducea spre brațele bisericii creștine. Revenirea sa la iudaism nu s-a produs printr-o întâlnire cu divinitatea, ci printr-o întâmplare a istoriei. El a fost provocat public să renunțe la a mai călca în picioare problema religioasă și fie să respingă creștinismul, fie să fie botezat. În lupta cu conștiința sa, Mendelssohn s-a reinfestat cu spiritul iudaismului.

Mendelssohn a văzut clar dilema și pericolul pentru evrei. Dacă rămâneau în ghetou, aceștia ar fi stagnat într-o existență lipsită de sens. Dacă, pe de altă parte, ar fi fost catapultați din ghetou de noile forțe sociale care spulberau feudalismul, fără a fi pregătiți pentru Iluminism, ar fi fost înghițiți de majoritatea creștină dominantă. Mendelssohn și-a văzut sarcina ca fiind dublă: în primul rând, să le ofere evreilor un instrument pentru propria lor emancipare; în al doilea rând, să pregătească o nouă bază pentru valorile iudaice odată ce vechile norme religioase erau respinse. Așa cum Hercule a deviat cursul a două râuri în grajdurile Augean pentru a curăța decenii de deșeuri acumulate, tot așa Mendelssohn a canalizat curenții Aufklärung-ului în ghetou pentru a mătura secole de ortodoxie acumulată.

Limba germană urma să fie instrumentul prin care evreii se vor ridica singuri din ghetou. În acest scop, Mendelssohn a tradus Pentateuhul într-o germană frumoasă și lucidă, scrisă cu litere ebraice. Presupunerea sa, că odată ce evreii ar fi învățat limba germană, ar fi început să citească și literatura și știința seculară germană, s-a dovedit corectă. Educația din ghetou a început să-și piardă influența asupra tinerilor evrei pe măsură ce aceștia intrau în contact cu știința, matematica, literatura și filosofia occidentale. Tinerii evrei au părăsit ghetoul. Dar nu au ieșit pe un câmp neîmprejmuț. Mendelssohn a conturat primele schițe ale viitorului iudaism reformat, pentru a-i ține pe evreii nou-învățați în sânul comunității. Într-o serie de cărți și broșuri, el a formulat principiile pe care urma să fie construit iudaismul modern. El a reformulat contractul social al lui Rousseau pentru a-l aplica evreilor, dar acest contract nu îl excludea pe Dumnezeu.

Legile seculare formulate pentru a supraviețui într-o epocă, a susținut Mendelssohn, nu ar trebui să devină legi divine într-o altă epocă care nu mai are nevoie de ele. Nu exista niciun motiv pentru care evreii să se agațe de un "stat evreiesc" în cadrul unui stat feudal care era pe moarte. Fiecare evreu ar trebui să fie liber să își dizolve legăturile cu "guvernul ghetoului" și să "semneze un contract" cu statul gentilic, în același mod în care creștinii își abandonau legăturile feudale și deveneau cetățeni ai statului. Emanciparea evreilor, susținea

Mendelssohn, nu putea fi realizată decât prin renunțarea la acele legi care îi legau de trecutul ghetoului. Religia evreiască ar trebui să fie preocupată de adevăruri eterne, nu de amănuntele vieții de zi cu zi. Pentru a supraviețui ca evrei, susținea el, nu era necesar să se agațe veșnic de poruncile naționale temporare, dar era necesar pentru supraviețuirea ca evrei să respecte acele porunci care îi legau de trecutul divin.

Până în acest punct, argumentele lui Mendelssohn au fost reluări moderne ale celor ale fariseilor, care, în perioada greco-romană, au pledat pentru o Mishna și o Gemara liberală. Mendelssohn a adăugat două idei noi: în primul rând, încălcarea unei legi religioase, spunea el, era o infracțiune individuală, nu o infracțiune de stat; în al doilea rând, puterea de excomunicare nu trebuie folosită pentru a impune conformarea religioasă.

Mendelssohn s-a dovedit a fi un profet înaintea timpului său. Întrebările pe care le-a ridicat cu privire la relația dintre evreul modern și statul modern au fost exact cele pe care Napoleon avea să le ridice treizeci de ani mai târziu, iar răspunsurile pe care evreii aveau să le dea atunci au fost, în esență, soluțiile prescrise de Mendelssohn.

"Povestea evreilor din secolul al XVIII-lea" din Rusia nu a primit nici măcar un titlu de capitol. Iluminismul rusesc nu a atins viața evreilor și abia dacă a atins poporul rus. În timp ce evreii din Țările de Jos și Anglia au ajuns la o mare prosperitate, în timp ce evreii din Salonul austriac și prusac primeau nobilimea creștină în saloanele lor, în timp ce Mendelssohn își răspândea evanghelia iluminismului în Germania, evreii din Rusia și din țările sale tampon, din Lituania până în România, au vegetat până când au fost scuturați din toropeala lor mentală și politică de un eveniment a cărui importanță nu au putut-o înțelege la momentul respectiv și de un om despre care s-au scris mai multe cărți decât despre Iisus. Evenimentul a fost Revoluția Franceză, iar omul a fost Napoleon Bonaparte.

IMPERIALISMUL NAPOLEONIC ȘI EMANCIPAREA EVREILOR

Destinul nu doar al Europei secolului al XIX-lea, ci și al evreilor ei, a fost făurit în Franța secolului al XVIII-lea. Tot ceea ce a afectat Franța a afectat întreaga Europă, căci, așa cum a formulat succint un istoric, "Când Franța a strănutat, Europa a răcit". Istoria Franței nu a mai fost modelată de regii ei, ci de intelectualii ei. Nu foamea a stârnit masele, ci ideile. Patru intelectuali francezi din secolul al XVIII-lea, niciunul evreu, schimbau modul de gândire al Europei. Spiritul tăios al lui Voltaire a subminat temeliile Bisericii, Enciclopedia rațiunii, științei și artei a lui Diderot a subminat valoarea credinței, Contractul social al lui Rousseau a subminat vechile concepții despre stat, iar filosofia lui Condorcet despre "perfectibilitatea infinită a omului" a dat speranța unei noi ființe umane raționale.

Dintre toate aceste lucrări, Contractul social al lui Rousseau a jucat cel mai mare rol, nu numai în alimentarea Revoluției franceze, ci și în aprinderea naționalismului intens al secolului al XIX-lea. Acesta susține că prima guvernare a început cu un contract reciproc între popor și conducător pentru binele general al ambilor, dar că, de-a lungul timpului, prin intervenția științei, a artei și a politicii, acest contract a fost corupt, iar apoi pierdut. Statul, susținea Rousseau, ar trebui să fie o expresie populară a voinței poporului, nu a conducătorului. Cei guvernați trebuie să renunțe la anumite drepturi în favoarea statului pentru bunăstarea tuturor. Dar cei guvernați au, de

asemenea, dreptul de a rezilia acest contract dacă conducătorul ar uzurpa puterile care i-au fost delegate de popor.

Se pune din nou întrebarea: Ce vine mai întâi, ideile noi care răstoarnă instituțiile vechi sau prăbușirea instituțiilor vechi care dau naștere la idei noi? Noile moduri de producție fac ca ordinea stabilită să devină învechită, sau vechea ordine muribundă dă naștere acestor noi idei?

Indiferent care a fost prima, nu există nicio îndoială că liderii Revoluției Franceze au însușit aceste concepte ale raționaliștilor și au folosit cuvintele lor ca sloganuri pentru a trage poporul după ei. Mușchetele mercenarilor elvețieni ai lui Ludovic al XVI-lea nu au fost în măsură să împiedice germenii Egalității, Fraternității și Libertății să infecteze corpul politic al Franței.

Revoluția franceză a început ca o revoltă împotriva unui rege pe care poporul nu-l putea înțelege și s-a transformat într-o isterie pe care liderii săi nu au putut-o stăpâni. Rațiunea a întunecat umanitatea, iar teroarea a devenit instrumentul rațiunii. Evenimentele au urmat într-o succesiune rapidă. Bastilia a fost luată cu asalt. Franța a fost declarată republică, regele și regina au fost executați, a fost instituită Teroarea, iar nobilii au fost trimiși câte 350 de persoane pe lună la ghilotină. În noiembrie 1793, Dumnezeu a fost în mod oficial detronat, iar în iunie 1794 Robespierre a fost venerat ca mare preot. Dar unul câte unul, cei care făcuseră Revoluția au murit prin dinamica ei. Marat a fost asasinat în cada sa de baie de Charlotte Corday pentru că trădase Revoluția. Danton a fost ghilotinat de Robespierre pentru că a stat în calea Revoluției. Robespierre a fost decapitat de propriul partid pentru că nu a fost corupt de Revoluție.

Când a început Revoluția, evreii se aflau în fruntea listei de priorități a dușmanilor Republicii. Rațiunea pură a dovedit-o. Biserica era un dușman al Revoluției și, din moment ce Biserica și evreii recunoșteau același Vechi Testament, era de la sine înțeles că și evreii erau dușmani ai statului. Dacă nu ar fi existat fantoma lui Mendelssohn și a unui celebru aristocrat francez, contele Mirabeau, evreii din Franța ar fi putut dispărea în vâltoarea Revoluției Franceze. Mirabeau, celebru orator și unul dintre puținii lideri revoluționari care au murit la pat, îl întâlnise pe Moses Mendelssohn la Berlin și, prin intermediul acestuia, făcuse cunoștință cu tradiția culturală evreiască veche de 3.500 de ani. Când, după luarea Bastiliei, liderii evrei au apărut în fața Tribunalului pentru a-și afirma drepturile de cetățeni egali, Mirabeau a fost cel care le-a susținut cauza. A urmat o mare dezbatere și, în cele din urmă, problema a fost supusă la vot de către popor. Facțiunile antievreiești, încrezătoare în rezultat, au primit un eșec usturător. Din cele șaizeci de districte din Paris, cincizeci și trei au votat în mod covârșitor pentru egalitatea evreilor. În 1791, cei 70.000 de evrei din Franța au devenit cetățeni cu drepturi egale.

Dar noua Republică Franceză și noile libertăți ale evreilor erau în pericol. Capetele încoronate ale Europei văzuseră cu îngrijorare cum oamenii de rând din America se răzvrăteau împotriva regelui lor din Anglia, își făceau singuri dreptate și înființau o republică revoluționară, radicală, bazată pe o doctrină incendiară cunoscută sub numele de Declarația de Independență, evident modelată după acea carte de stânga, Contractul social, scrisă de acel megaloman lasciv, Rousseau. Acum, cu și mai mare îngrijorare, regii Europei au văzut că același lucru se întâmpla în Franța, în propria lor curte. Trebuia să fie oprit, cu

forța. Armatele Austriei, Prusiei, Spaniei și Angliei s-au îndreptat spre Franța pentru a eradica această erezie a libertății.

Pentru a ajuta armatele invadatoare, nobilii francezi au organizat o a cincea coloană în interiorul Franței și au organizat o contra-terorism alb, pregătindu-se să cucerească Parisul printr-o lovitură de stat. Dar nu se bazaseră pe un general de artilerie în vârstă de 24 de ani, pe nume Napoleon Bonaparte. Cu o singură "adiere de pușcă", așa cum a numit-o el, Bonaparte a rupt spatele revoltei printr-o împușcătură de la mică distanță în rândurile nobililor. Din acel moment și până în 1815, istoria Europei a fost biografia acestui mic corsican, "un urmaș al nobilimii sărace din Ajaccio".⁵⁴ A devorat rând pe rând statele Europei, înmânând coroanele acestora ca pe niște cadouri de nuntă numeroșilor membri ai familiei sale. "Eu nu sunt succesorul lui Ludovic al XVI-lea, ci al lui Carol cel Mare", a proclamat el însuși, după ce și-a pus pe cap celebra coroană de fier de la Milano.

Napoleon s-a înscăunat și a preluat funcțiile de rege detronat și de Dumnezeu. Supunerea omului era acum transferată neoficial de la Dumnezeu la bunuri. El a domesticit clerul, a confirmat prin Codul Napoleon câștigurile sociale și materiale ale Revoluției, a înființat instituții de învățământ controlate de stat și a creat Legiunea de Onoare, o insignă pentru a recompensa virtuțile burgheze.

Cum i-au afectat toate acestea pe evrei? Evreii din Evul Mediu, trebuie amintit, erau o entitate corporativă separată, aproape complet autonomă. Cum nimeni nu avea egalitate în Evul Mediu, este lipsit de sens să afirmăm că evreii nu au avut egalitate. Dar ei aveau propriile lor tribunale, propria lor poliție, judecători și sistem de impozitare. Ca atare, ei acționau ca un stat în stat, bucurându-se de libertăți și drepturi de care nu se bucurau majoritatea creștinilor din societatea feudală. Deși statutul lor general fusese sub cel al nobilimii și al clerului de rang superior, în perioada de dinaintea exilului evreilor în ghetou era cu mult peste cel al șerbilor, orășenilor, boierilor și burghezilor. Acum că statul feudal nu mai exista în Franța, Napoleon s-a confruntat cu problema ce să facă cu "statul evreu" din interiorul granițelor imperiului său și cu "statele evreiești" existente în țările pe care le cucerea și le anexa la acest imperiu.

Cu flerul său pentru spectacol, Napoleon a convocat o Adunare Națională a notabililor evrei, unde i-a uimit punându-le douăsprezece întrebări aparent fără rost. Unele dintre întrebările puse au fost următoarele: Evreii aprobă poligamia? Permite ei divorțul? I-ar fi permis unui evreu să se căsătorească cu un creștin? Evreii născuți în Franța se consideră francezi? Sunt evreii dispuși să se supună legilor franceze? Ce puteri polițienești exercită rabinii? Și așa mai departe. Notabilii, clocotind de furie pentru că nu înțelegeau întreaga importanță a situației, au avut totuși bunul simț de a trata întrebările cu o gravitate pe care nu păreau să o merite. În câteva săptămâni au dat răspunsurile pe care Napoleon le anticipase, și anume că evreii nu credeau în poligamie și că permiteau divorțul, că Franța era țara evreilor francezi și că aceștia vor insista să o apere împotriva tuturor dușmanilor, că rabinii nu exercitau nicio funcție de poliție, că interdicțiile de căsătorie evreiești se extindeau doar la păgâni și că evreii nu îi considerau pe creștini ca fiind păgâni, și așa mai departe.

Napoleon și-a jucat apoi atuul. A convocat primul Mare Sinedriu din ultimii 1.800 de ani, un Sinedriu care nu mai ținuse nicio ședință de la distrugerea Templului de către romani. Napoleon dorea ca evreii să își

reafirme răspunsurile în fața acestui Mare Sinedriu special și astfel să facă răspunsurile lor obligatorii pentru întreaga evreime. Liderii evreilor, deși acum îi deslușeau intențiile, nu au putut totuși să-și rețină lacrimile de mândrie că acel corp august va prezida din nou viața evreiască. Vestea a cuprins întreaga lume evreiască. Numele lui Napoleon a devenit cunoscut de fiecare evreu. Slujbe speciale au fost ținute pentru el în sinagogile din întreaga Europă și America.

Marele Sinedriu, care s-a prăbușit de îndată ce a îndeplinit scopurile lui Napoleon, a confirmat răspunsurile Adunării Notabililor. Procedând astfel, a proclamat, de asemenea, evreilor din întreaga lume că legile mozaice erau de natură religioasă, nu seculară, că evreii datorau loialitate statului, că jurisdicția rabinilor nu se extindea în afacerile civile și judiciare și că evreii nu mai aveau un stat corporativ special, ci făceau parte din națiune. Din acel moment, orice entități feudale evreiești care mai existau încă erau rămășițe anacronice care așteptau ca istoria să le pună capăt.

Înfrângerea militară a lui Napoleon a venit odată cu Waterloo, iar sfârșitul său politic odată cu Congresul de la Viena (1815), unde împăratul Francisc al Austriei a fost gazda reacționarilor - conducători ai Europei care au sosit cu garderobe de uniforme strălucitoare, cu suite de amante strălucitoare și cu o hotărâre fermă de a da ceasul înapoi. Ei au semnat un pact cunoscut sub numele de Sfânta Alianță. Vechea ordine urma să fie restaurată. Au pus capăt oricărui progres social și economic și au jurat că se vor ajuta reciproc în cazul în care vreun revoluționar democratic va încerca să răstoarne vreo monarhie.

Rezultatul a fost o serie de revoluții cum nu mai văzuse niciodată Europa. O adiere de libertate a răspândit flăcările revoltei pe întregul continent, alimentând izbucnirile din 1820, 1830 și 1848. Democrația a fost înfrântă din nou și din nou, dar a perseverat și, în cele din urmă, a triumfat. Francezii s-au revoltat împotriva restaurării Bourbonilor, grecii și-au răsturnat stăpânii turci, Italia a fost unificată, Bismarck a făurit statul german. Evreii au luptat cot la cot cu creștinii, de partea reacțiunii uneori, dar mai ales de partea democrației. Au luptat ca francezii, italienii, germanii, austriecii, englezii, toți infectați de aceleași sloganuri ale naționalismului. În timp ce oamenii își fluturau steagurile respective, vorbeau despre fraternitatea oamenilor și se împușcau unii pe alții, aburul și electricitatea au făurit noi modele de viață, Revoluția industrială a ridicat un loc la bursă mai presus de un loc pe tron, iar un nou stat german s-a ridicat pentru a contesta supremația locului Angliei la soare. Lumea, fără să știe, se grăbea cu capul înainte spre Primul Război Mondial.

Emanciparea evreilor din Italia în secolul al XIX-lea a fost paralelă cu norocul oscilant al istoriei europene din secolul al XIX-lea și a caracterizat modelul emancipării evreilor în restul Europei de Vest. Eliberarea Romei de către armatele lui Napoleon a fost dramatică. În cadrul unei ceremonii la lumina torțelor, generalul francez aflat la comanda armatei a citit în fața unei mulțimi entuziaste proclamarea lui Napoleon care le acorda italienilor și evreilor libertate, drepturi egale și toleranță religioasă. În toată Italia, porțile ghetourilor au fost dărâmate. Italienii i-au salutat pe rabini ca "rabin cetățean", și-au unit brațele cu cele ale evreilor dezorientați și au mărșăluit jubilând alături de ei spre libertate. Peste tot au fost dedicați copaci ai libertății.

Waterloo-ul lui Napoleon a însemnat, de asemenea, un Waterloo pentru evrei și pentru italienii democrați. În momentul în care Napoleon a căzut, conducătorii exilați și-au șters praful de pe uniforme și, cu ajutorul puterilor semnatare ale Sfintei Alianțe, au fost readuși pe tronurile lor într-o Italie dezmembrată. Au căzut copacii libertății. Papa, care fusese dus în captivitate, a fost restaurat, Inchiziția a fost reintrodusă, evreii au fost împinși înapoi în ghetouri, iar drepturile civile ale italienilor au fost revocate.

Dar era prea târziu. Poporului italian îi plăcea ideea de libertate individuală. Sentimentul revoluționar a crescut, iar societățile secrete pentru combaterea reacționarilor s-au înmulțit. Cea mai influentă dintre acestea a fost Carbonari, o mișcare inspirată de idealuri creștine, susținută de bani evreiești și compusă din membri luptători ai ambelor religii. În 1820 a izbucnit prima revoltă în aer liber. Ea a fost sortită eșecului prin intervenția Sfintei Alianțe. Baionetele și gloanțele au fost răspunsurile la cererile de libertate și de alimente. Dar, deși această bătălie a fost pierdută, războiul pentru libertate a continuat. Giuseppe Mazzini a lansat o nouă societate revoluționară cu scopul de a elibera Italia atât de sub dominația papală, cât și de sub dominația străină. Rabinii au ținut predici de recrutare, iar evreii s-au adunat la steagurile Tinerei Italii a lui Mazzini. Aceasta a fost cea de-a doua revoluție (1830-1831), care s-a soldat și ea cu o înfrângere amară.

Un nou erou național a apărut atunci pe scenă, Giuseppe Garibaldi. În revoluția din 1849, Garibaldi, împreună cu Mazzini, a reușit prima unificare a Italiei. Evreii au năvălit în Roma din toate colțurile țării pentru a-i saluta pe eliberatori și pentru a auzi proclamarea noii Republici Italiene. Devotamentul și sacrificiul lor le-au adus posturi înalte în guvernul acestei noi republici, care a fost de scurtă durată. A fost din nou zdrobită de Sfânta Alianță, iar Italia a fost din nou împărțită. Lupta clandestină pentru unificare a continuat. Evreii s-au alăturat Risorgimento-ului contelui Cavour, au mărșăluit alături de cele o mie de cămăși roșii ale lui Garibaldi pentru a cuceri Sicilia și Neapole, au luptat în noile legiuni ale lui Mazzini și au strigat împreună cu italienii atunci când, în cele din urmă, a urmat succesul și a fost proclamat noul regat constituțional al Italiei în 1861.

În noua Italie, evreii au fost aleși și numiți de italieni în funcții înalte și strălucitoare, o afirmare răsunătoare a credinței în poporul evreu. Luigi Luzzatti, fondatorul evreu al Băncii Poporului din Italia, a fost de cinci ori ministru de finanțe, precum și prim-ministru. Generalul Giuseppe Ottolenghi, primul evreu care a făcut parte din Statul Major General italian, a luptat în Risorgimento și a devenit ministru de război. Un alt evreu, Sidney Sonnino, a fost prim-ministru de două ori și, în calitate de ministru de externe în timpul Primului Război Mondial, a avut un rol esențial în ruperea Triplei Alianțe dintre Germania, Austria și Italia pentru a aduce Italia în război de partea aliaților. Roma catolică l-a ales ca primar pe Ernesto Nathan. Ludovico Mortara, care a sistematizat procedura italiană de drept civil, a fost președinte al Curții Supreme italiene și a ocupat funcția de ministru al justiției. Povestea evreilor din Germania secolului al XIX-lea a fost cam la fel ca în Italia. Primul ghetou german care a căzut, în 1798, a fost cel din Bonn, locul de naștere al lui Beethoven, unde germanii cântăreți au mărșăluit până la porți și le-au dăruit. Unul câte unul, ghetourile germane au dispărut, iar evreii au devenit cetățeni. Ca și în Italia, au luat parte la revoluțiile și contrarevoluțiile care aveau loc în

Germania, alăturându-se germanilor în lupta lor pentru un stat modern, cu libertate pentru toți. Evreii au servit statul prusac ca ofițeri și soldați, ca oameni de stat și birocrați. Au lucrat cu Kaiserul și cu Bismarck pentru a unifica Prusia cu Confederația Statelor Germane, care înlocuise Sfântul Imperiu Roman după Congresul de la Viena. Când Napoleon al III-lea a declarat război Prusiei în 1870, peste 7.000 de evrei au mărșăluit cu armatele lui Bismarck în Franța. Spiritul de Deutschland über Alles era la fel de endemic la evreii germani ca și la creștinii germani. Evreii germani au salutat cu bucurie victoria alături de camarazii lor de arme creștini germani, iar evreii francezi au jurat alături de creștinii francezi să se răzbune.

În Austria, emanciparea evreilor s-a lovit mai întâi de un obstacol, apoi a luat cam aceeași formă pe care o luase în Germania. Când Iosif al II-lea a murit, Brevetul său de toleranță a fost îngropat odată cu el. A fost înlocuit cu o domnie liberă a reacțiunii. Câștigurile evreilor și ale creștinilor au fost aruncate într-un cufăr al represiunii, iar capacul a fost închis și așezat de gazdele Congresului de la Viena și de semnatarii Sfintei Alianțe. Înăuntrul, liberalii creștini și evrei au promovat Revoluția din 1848, care i-a aruncat pe cei care stăteau la casa regală în afara capacului și i-au scos de la putere, redându-le austriecilor câștigurile lor anterioare. O notă de subsol ironică este soarta prințului Mettemich, a cărui mână a ghidat Congresul de la Viena. Amenințat cu funia de către revoluționari, Metternich a implorat ajutorul baronului Salomon Rothschild, unul dintre ultimii evrei de curte ai secolului, care l-a ajutat să scape și l-a subvenționat în exil.

ȘERBI, SLAVOFILI ȘI EVREI

În timp ce emanciparea evreilor a progresat rapid la vest de Vistula, viața politică evreiască din Rusia și din statele sale tampon a regresat la fel de rapid. După împărțirea Poloniei, evreii au cutreierat în voie Pale of Settlement, dar au rămas izolați printre țăranii ruși analfabeți și proprietarii de terenuri ignoranți. Viața lor a continuat să stagneze, moștenirea lor fiind îngropată în activitățile zilnice și lipsite de sens ale vieții satului, iar copiii lor fiind izolați de învățarea seculară. A fost o stradă fără ieșire, sigură din punct de vedere fizic, care a însemnat moarte intelectuală. Apoi, brusc, în secolul al XIX-lea, istoria evreilor ruși s-a inversat. Viața a devenit periculoasă din punct de vedere fizic, dar provocatoare din punct de vedere intelectual.

Cinci țări Romanov au condus Rusia în secolul al XIX-lea. Între ei au reușit să smulgă Rusia din pragul iluminismului și să o arunce înapoi în despotismul feudal. Nu au avut o politică coerentă, ci au condus după bunul plac, cu un amestec de cruzime și paternalism. Au dat libertate șerbilor, dar nu au dat pământ. Au abolit tortura, dar au instituit un stat polițienesc. Au predicat iluminismul, dar au ținut masele analfabete. Politica lor față de evrei a fost la fel de paradoxală. Au abolit statul corporatist evreiesc, dar le-au refuzat evreilor cetățenia. I-au îndemnat pe evrei să se ocupe de agricultură, dar nu i-au lăsat să dețină pământ. Au încercat să îi integreze pe evrei cu rușii, dar i-au limitat la un Pale tot mai mic. În cele din urmă, intențiile lor bune și rele deopotrivă le-au adus ura rușilor, a polonezilor și a evreilor. Cei un milion de evrei din Rusia l-au salutat pe Alexandru I ca pe un eliberator, atunci când a urcat pe tron în 1801. El a acordat amnistie prizonierilor politici, a abolit tortura, a permis tuturor celor care doreau să-și elibereze șerbii. Evreilor li s-a permis să urmeze orice ocupație doreau. Ei puteau să frecventeze școlile și universitățile

rusești, chiar să se stabilească la Moscova și în Marea Rusie. Cele mai multe dintre aceste libertăți erau doar pe hârtie. Cu toate acestea, mulți evrei ai căror părinți erau vânzători ambulanti și căprari au reușit să devină comercianți și producători, profesioniști și oameni de știință. Deși cei mai mulți încă trăiau în Pale, evreul mediu avea o situație mai bună decât rusul mediu, care, la începutul secolului al XIX-lea, încă trăia într-o colibă de noroi cu paie, cu animalele sale, sclav al stăpânului său, analfabet și superstițios...

Cu toate acestea, la Congresul de la Viena, Alexandru I a băut prea mult din vinul reacțiunii și a început să-și privească cu teamă propriul liberalism. El a pus o cămașă de forță de stat polițienesc peste toată Rusia și s-a angajat într-o politică de strângere a tuturor evreilor într-un Pale mai mic. A murit înainte de a putea pune în aplicare aceste idei, dar succesorul său, Nicolae I, a împărtășit temerile fratelui său mai mare, iar rușii, polonezii și evreii i-au simțit cu toții mâna tiranică.

Evreilor li s-a interzis să își exercite profesiile și au fost alungați din orașe în Pale. Peste noapte, 100.000 de evrei au rămas fără bani și fără adăpost. O politică specială de recrutare militară i-a făcut pe copiii evrei cu vârste cuprinse între 12 și 18 ani eligibili pentru 25 de ani de serviciu militar. Odată ce un tânăr evreu era astfel recrutat, părinții săi nu-l mai vedeau niciodată. Fie a murit înainte de expirarea termenului, fie s-a convertit sub presiunea batjocurilor și a torturii. S-a dezvoltat nesupunerea civilă, dând naștere unei noi ocupații rusești, răpirea. Acești răpitori militari - sau "choppers" (literalmente răpitori), așa cum erau cunoscuți de evrei - au cutureierat comunitățile evreiești, răpind băieți evrei pentru a umple contingentele militare, la fel cum britanicii îi impresionau pe americani în marina lor comercială, înainte de Războiul din 1812.

Un alt edict ar fi anihilat practic viața comunității evreiești dacă nu ar fi existat ingeniozitatea evreilor. Autogovernarea evreiască urma să fie dizolvată, iar evreii urmau să fie plasați direct sub administrația rusă, în același mod ca în Franța sub Napoleon. Cu toate acestea, atunci când evreii din Occident au renunțat la statul lor corporativ, au primit în schimb cetățenia. Dar Rusia nu renunțase la statul său feudal și nu le-a acordat evreilor cetățenia. Evreii aveau o lipsă de respect justificată față de justiția și administrația rusească. A se baza pe mila justiției rusești ar fi dus la distrugere. Corupția și venalitatea străbăteau statul rus precum boala venerică prin trupele lui Napoleon în Spania.

Cum au supraviețuit, așadar, evreii din Rusia, fără un stat propriu sau un stat gazdă care să-i protejeze? Au conceput un guvern instantaneu, de buzunar, cunoscut sub numele de hevras, sau "societăți". Evreii au împărțit funcțiile guvernului în părți componente și au format o societate pentru fiecare funcție. Existau societăți pentru orfani, pentru înmormântări, pentru educație, pentru fecioare sărace care puteau fi căsătorite, pentru cantine pentru supă, pentru arte și meșteșuguri - orice se putea numi - fiecare cu regulile și statutele sale pe care membrii trebuiau să le respecte. Ori de câte ori apărea o dispută, evreii mergeau la "societatea" potrivită pentru a obține dreptate. Se întâmpla întotdeauna să existe un rabin sau doi ca membri în fiecare hevra pentru a da un verdict. Rareori un evreu recurgea la un tribunal rusc.

Până în 1850, Pale se micșorase la jumătate din suprafața sa inițială, iar majoritatea evreilor trăiau la limita sărăciei, a foametei și a

disperării. Când țarul Nicolae I a fost coborât în mormânt cu ura unitară a rușilor, polonezilor și evreilor, în 1855, primul act al dramei Romanov s-a încheiat.

Cu uimire, Rusia a urmărit al doilea act al acestei piese regale imprevizibile. Alexandru al II-lea a eliberat cu îndrăzneală 40 de milioane de șerbi, a limitat puterile Bisericii Ortodoxe Grecești, a luat măsuri drastice împotriva nobililor și a curățat grajdurile Augean ale sistemului său judiciar corupt. A pus capăt recrutării forțate a tinerilor evrei, a pus educația la dispoziția tuturor și a deschis porțile Rusiei pentru cele trei milioane de evrei care trăiau în Pale. Încă o dată, istoria evreilor a căpătat formele acum familiare. Datorită legăturilor lor cu casele bancare europene, datorită creditului lor ușor de obținut, țarul Alexandru a apelat la ei pentru a-l ajuta să dezvolte Rusia din punct de vedere industrial. Evreilor le-a încredințat construirea sistemului bancar al Rusiei. Samuel Poliakov, cunoscut ca "regele căilor ferate din Rusia", a legat estul și vestul Rusiei cu artere de fier, fapt pentru care a fost făcut cavaler. Băncile, dreptul, arhitectura, medicina, industria au devenit ocupațiile evreilor din Rusia. Totuși, acest nou mod de viață s-a aplicat doar la 5% din populația evreiască. Marea majoritate trăia în continuare în Pale. Dar, fără termene de douăzeci și cinci de ani de serviciu militar care să le amenințe copiii, cu căile educației deschise, speranța a cuprins din nou comunitățile evreiești din Rusia.

Apoi, ca și cum peste noapte, al doilea act al liberalismului s-a încheiat. Scena a fost lovită, decorul iluminismului a fost dat jos, iar recuzita din primul act a revenit. Un val de reacție a cuprins Rusia. Evreii au fost aruncați înapoi în Pale, iar toți cei care păreau liberali au sfârșit în fața plutonului de execuție sau în spatele Uraliului. Totul a mers prost pentru Alexandru al II-lea. Polonezii s-au răzvrătit. Teritoriul Rusiei a fost frecat de rănilor țăranilor pauperizați, ale șerbilor fără pământ, ale muncitorilor din fabrici prost plătiți, ale condițiilor de muncă opresive, ale minorităților nemulțumite. Rusia era bolnavă până la sufletul ei slav.

Alexandru al II-lea, care nu s-a remarcat niciodată prin originalitate, a recurs la un "leac cu aspirină"; pentru a vindeca sufletul slav bolnav al țării sale, a aplicat un nou brand rusesc de naționalism cunoscut sub numele de "slavofilism". Slavofilii susțineau că Rusia ar trebui să înceteze să mai imite Occidentul și să se întoarcă la sursa măreției sale, "sufletul slav". A fost o mișcare care urmărea să obțină unitatea prin negarea faptelor. Slavofilii au creat o imagine a Rusiei care ascundea ignoranța, analfabetismul, sărăcia. Cei care vedeau aceste lucruri erau considerați miopi și subversivi. "O singură Rusie, un singur crez, un singur țar" era sloganul slavofililor. Supunerea față de țar (Micul Tată al Rusiei) și față de Biserică (Sfânta Mamă a Rusiei) era cimentul mistic care ținea unit statul panslavic - cu puțin ajutor din partea poliției secrete și a bandelor teroriste.

Poporul rus a contracara teroarea cu teroare. Într-o zi frumoasă din 1881, nihilistii l-au aruncat în aer pe Alexandru al II-lea cu o bombă artizanală, dar în loc să obțină o ameliorare a situației lor desperate, l-au secerat pe Alexandru al III-lea cel slab de minte. Noul țar era complet în mâinile aristocraților, care nu vedeau mai departe de privilegiile lor. Liderul lor era Pobedonostsev, șeful Sfântului Sinod, un slavofil care privea democrația ca pe o boală leproasă și votul ca pe un pericol. El a fost cel care a instituit pogromurile, revolte

sponsorizate oficial împotriva evreilor, ca tactică pentru a-i distrage pe ruși de la mizeriile lor. Formula sa pentru rezolvarea "problemei evreiești" a fost "o treime conversie, o treime emigrare și o treime înfometare". Pogromurile pe care le-a încurajat erau o diversiune pentru mase, precum circurile romanilor, dar în loc să arunce creștinii la lei, el îi arunca pe evrei la țărani. O serie de astfel de pogromuri calculate au izbucnit în toată Rusia, iar întreaga lume a protestat. Douăzeci de mii de evrei au fost expulzați din Moscova. Evreii au emigrat cu sutele de mii în Statele Unite, unde imigrația era încă nerestricționată. Dar milioanele de evrei pentru care nu exista nicio cale de scăpare au trăit în frică și sărăcie, fiind ținuti în viață de ajutorul acordat de organizațiile evreiești de ajutorare voluntară din Europa și America. Romanovii, ca și Bourbonii, nu au învățat niciodată. Nicolae al II-lea, ultimul dintre autocrații ruși, a răspuns și el cu gloanțe la cererile de pâine ale poporului său. Disperați, rușii s-au alăturat mișcărilor revoluționare, de la reformismul parlamentar la comunism. Ziua bilanțului nu era departe.

Când a izbucnit Primul Război Mondial, promisiunea de a "face lumea sigură pentru democrație" a fost destinată doar frontului vestic, căci pe frontul de est, pe măsură ce armatele rusești se retrăgeau, reacționarii ruși avansau. Partidele liberale s-au mobilizat în mod patriotic pentru a acorda sprijin guvernului, dar Nicolae al II-lea a eșuat cu aroganță să le recunoască sau să le sprijine aspirațiile. Pe măsură ce o înfrângere militară după alta schilodea prestigiul și puterea Rusiei, țarul a anunțat că va prelua personal comanda armatelor, declarație care a aruncat Rusia în consternare, deoarece nici măcar cei mai lingușitori nobili ai săi nu-l creditau cu un minim de geniu militar.

Cu Nicolae al II-lea pe front, împărăteasa Alexandra, care nu știa nici măcar să pronunțe cuvântul "democrație", a preluat conducerea afacerilor interne. Ea se afla în totalitate sub puterea unui călugăr analfabet și pofticios pe nume Grigori Rasputin, care, prin hipnoză, se presupune că a reușit să împiedice ca fiul ei hemofilic să sângereze până la moarte. Rasputin era membru al sectei Khlysti, al cărei principiu principal era necesitatea de a păcătui carnal pentru a obține mântuirea. În mâinile sale, cu benzi negre de murdărie sub unghiile lungi, a căzut domnia Rusiei.

Rusia era pe moarte. Boala, foametea și moartea îi pândeau poporul. Cifrele victimelor războiului creșteau. Dezorganizarea, lipsurile, grevele o chinuiau. Mulți ruși care speraseră că reformele parlamentare ar putea să o salveze erau acum convinși că nimic în afară de răsturnarea regimului actual nu o putea ajuta. Rasputin a fost asasinat și îngropat într-o gaură în gheața râului Neva. Parlamentul a preluat puterea și a forțat abdicarea țarului. Comuniștii au răsturnat guvernul interimar și au înființat statul sovietic. Țarul Nicolae și întreaga sa familie au fost împușcați la Ekaterinburg. Domnia Romanovilor s-a încheiat.

În timpul domniei ultimilor doi țari, o nouă atitudine l-a transformat pe evreul Rusiei. Noi ideologii pătrunseseră în Pale. Timp de o sută de ani, evreii suportaseră în mod pasiv țari care suflaseră înfierbântați și reci. Îl imploraseră pe Micul Tată al Rusiei să-i lase să trăiască și să-și câștige existența. Se ținuseră departe de politică. Dar tinerețul evreu s-a săturat să meargă la înmormântări evreiești. S-au săturat de prudență. Un secol de împăcare nu adusese decât ignominie, foamete, pogromuri. Evreii se săturaseră și erau gata să lupte. Au început să ceară libertăți, în loc să le cerșească. Au intrat în politică, s-au

alăturat mișcărilor clandestine și au candidat la funcții publice, în ciuda tuturor avertismentelor, atunci când țarul a fost forțat să acorde alegeri pentru un parlament reprezentativ, sau Duma. Liberalii evrei au fost spânzurați împreună cu alți ruși liberali, după ce țarul a dizolvat Duma. Iar unii s-au alăturat Armatei Roșii organizate de Leon Troțki pentru a lupta împotriva celor cinci armate invadatoare conduse de generali ruși albi care încercau să restabilească domnia Romanovilor. Istoria evreilor din Est se amesteca acum cu istoria evreilor din Vest, pe câmpurile de luptă, unde evreii în uniformă rusească luptau împotriva evreilor în uniformă germană, pe câmpul ideilor, unde politica de stânga se confrunta cu cea de dreapta, pe câmpul teologiei, unde ortodoxia se confrunta cu reforma, și pe câmpul iudaismului, unde evreii se îmbrățișau unii pe alții ca frați.

Istoria modernă a evreilor, așadar, începe cu evreii care bat nerăbdători la porțile secolului al XVIII-lea, căutând să fie admiși ca cetățeni cu drepturi depline. Revoluția franceză a lăsat emanciparea evreilor ca un reziduu pe fundul creuzetului revoluționar. Pe măsură ce armatele lui Napoleon înaintau, zidurile ghetoului se prăbușeau.

Dar, din fericire, evreii emancipați nu au fost conștienți de asaltul care urma să fie făcut asupra lor de o nouă degenerare a omului - rasismul. În capitolele următoare vom diseca mai întâi simptomul antisemit al rasismului, apoi vom urmări dezvoltarea a două noi curente în viața evreiască: unul occidental, care căuta identificarea cu cultura gentilică înconjurătoare, și unul oriental, care ducea la o nouă afirmare a valorilor evreiești. Vom vedea apoi cum aceste două curente se contopesc într-o trilogie ironică de teză, antiteză și sinteză - mai întâi, o fuziune în America prin valuri succesive de imigrație; apoi, o întâlnire cu moartea în lagărele de concentrare ale lui Hitler; și, în cele din urmă, o reunire în statul recreat Israel.

DOUĂZECI ȘI PATRU

REPETIȚIE PENTRU RASISM

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, ne aflăm pentru prima dată față în față cu un fenomen unic care, mai mult decât orice alt factor, a influențat cursul istoriei evreilor începând cu 1850. Acesta este fenomenul antisemitismului. Trebuie să-i înțelegem nu numai natura, ci și originile, deoarece amestecul de antisemitism, naționalism și rasism a creat barbaria epocii noastre și a fost responsabil pentru uciderea în masă a cinci milioane de evrei. Când și de ce a luat naștere? Care este natura sa? Cum s-a răspândit?

Cei mai mulți oameni consideră că antisemitismul există de patru mii de ani, de când a început istoria evreilor, mai ales pentru că acest termen a fost conferit retroactiv de mulți istorici unor evenimente din trecut care, în aparență, semănau cu antisemitismul. Orice act de violență în care au fost implicați evrei, indiferent de cauză, a fost clasificat ca fiind un act antisemit, când ar fi trebuit să fie clasificat în alt mod, poate ca fiind "antievreiesc". Contrar opiniei populare, antisemitismul nu a luat naștere înainte de 1800. Cuvântul "antisemitism", de fapt, nu a existat până în 1879,55 când a fost inventat de un german pentru a se potrivi cu apariția unui model istoric complet nou al relațiilor evreiesc-creștine.

În mod evident, avem de-a face cu o problemă semantică, în care diverse acte de violență, toate având motivații diferite, au căzut sub aceeași manta descriptivă. În consecință, pentru a înțelege cursul specific pe care l-a urmat istoria evreiască în Epoca Modernă, precum și pentru a

înțelege în ce fel această istorie modernă a fost diferită de cea a altor epoci, trebuie să facem o distincție între un act "antisemit" și unul "antievreiesc", deoarece fiecare dintre acestea conturează o judecată de valoare diferită.

Cât de esențiale sunt distincțiile semantice, în formularea judecăților de valoare, pot fi ilustrate cu un exemplu simplu. Să presupunem că ar exista doar cuvântul "crimă" pentru a acoperi toate situațiile în care un om a ucis un altul. Atunci, orice crimă ar trebui să fie clasificată drept crimă. Acest lucru ar elimina gradele recunoscute de omor, cum ar fi "autoapărare", "omucidere accidentală", "crimă de gradul doi" și altele asemenea. Dar legea recunoaște diferite grade de omor, iar motivația din spatele fiecărui omor determină gradul acestuia. Există motivații psihologice diferite în spatele actelor antisemite și antievreiești, la fel cum există motivații diferite în spatele crimelor cu premeditare și al omorurilor din culpă. Care sunt unele dintre aceste diferențe?

Patru calități deosebesc antisemitismul de violența antievreiască. Antisemitismul este illogic și irațional și provine din forțe inconștiente. Mai întâi vine prejudecata; apoi urmează justificarea raționalizată a acestui sentiment. Violența antievreiască, pe de altă parte, provine din motivații logice, raționale și conștiente. Mai întâi vine motivația, apoi vine actul de răzbunare. În al doilea rând, antisemitismul este îndreptat împotriva "rasei evreiești" și nu are nicio legătură cu evreul individual, cu defectele sau virtuțile sale. Violența antievreiască este îndreptată împotriva evreului ca individ, în același mod și din aceleași motive pentru care violența este îndreptată împotriva indivizilor de alte religii și naționalități. În al treilea rând, antisemitismul caută în mod deliberat evreii, și numai evreii, ca ținte, excluzându-i pe toți ceilalți care ar putea fi la fel de "vinovați" de orice lucru de care este acuzat evreul. Violența antievreiască este adesea doar un factor incidental în violența generală comisă de atacator. În al patrulea rând, antisemitismul nu caută o soluție, nu îi oferă evreului o "răscumpărare" și nu oferă o alternativă pentru a fi evreu. În cazul violenței antievreiești, care este îndreptată în mod specific împotriva evreilor, scopul este de a-i converti la religia atacatorului. Oamenii care nu-i plac pe evrei nu trebuie confundați cu antisemiți. Nu există mai multe motive pentru ca evreii să fie plăcuți în mod universal decât pentru ca americanii, englezii sau francezii să fie plăcuți în mod universal. Lui Voltaire nu-i plăceau evreii, dar asta nu l-a făcut antisemit. El îi considera pe toți evreii ignoranți și superstițioși, dar nu considera că acesta este un motiv pentru care ar trebui să fie arși. Aici se află diferența. Dacă cineva nu place pe cineva, pur și simplu nu se asociază cu acea persoană. Nu se pledează pentru ca aceasta să fie înjosită sau anihilată. Pentru adevăratul antisemit, punctul central al antisemitismului este "crima" de a fi evreu. Această "crimă" a evreității nu poate fi ștearsă sau ispășită, chiar dacă evreul renunță la religia sa, în timp ce în Evul Mediu, în momentul în care evreul era botezat, devenea un cetățean onorat. Antisemitismul este o problemă psihologică, care rezidă în mintea antisemitului. Câteva exemple din istorie vor ilustra acest aspect.

Atunci când Cato i-a îndemnat pe romani să-i extermine pe cartaginezi, frica a fost cea care l-a motivat, deoarece cartaginezii îi provocaseră de trei ori pe romani. Cartagina a fost nivelată până la pământ, iar locuitorii au fost fie uciși, fie vânduți ca sclavi, ca măsură de

protecție împotriva unui al patrulea război punic. Dacă privim cu aceeași obiectivitate un eveniment istoric similar care i-a implicat pe evrei, putem vedea că nu prejudecățile antisemite i-au determinat pe romani să pustiască Ierusalimul în secolul al II-lea d.Hr. și să îi alunge pe evrei de pe teritoriul palestinian. La fel ca și cartaginezii, evreii s-au răzvrătit de trei ori împotriva romanilor și, ca și cartaginezii, au primit apoi aceeași pedeapsă. Faptul că acest act politic a fost întreprins fără prejudecăți este susținut de faptul că, ulterior, romanii au conferit cetățenia lor râvnită tuturor evreilor.

Experiența evreilor din Spania ne oferă un alt exemplu. După cum s-a subliniat în capitolul 18, "Cruciadele, Renașterea și Reforma", Inchiziția spaniolă a fost aplicată doar creștinilor suspectați de erezie, nu și evreilor. Marranii, evreii convertiți, erau considerați de Biserică drept creștini, iar Inchiziția le-a fost aplicată din același motiv pentru care a fost aplicată și altor creștini, pentru a stăvili răspândirea ereziei. Evreii, care nu puteau fi atinși de Inchiziție, au fost alungați. Focurile autos-da-fé au continuat să ardă timp de trei sute de ani după ce evreii au fost expulzați. Victimele sale au fost în mare parte creștini. Evreii au fost victimele întâmplătoare ale epocii, nu țapi ispășitori selectați din cauza rasei lor sau a "crimei" înăscute a iudaismului.

Sentimentul actual împotriva evreilor din lumea arabă este motivat de factori ilogici, neobiectivi, sau este generat de considerente obiective, partizane și politice? Pe bună dreptate sau nu, arabii cred că au motive întemeiate să se teamă de evrei, deoarece, în ochii lor, evreii i-au depozitat de ceea ce ei consideră a fi pământul lor. Arabii joacă jocul politic așa cum a fost întotdeauna jucat, mobilizând temerile pentru a unifica facțiunile disidente. Este antievreiesc, da, dar cu siguranță nu este antisemit.

Comparați aceste acte de violență, motivate de diverse temeri, cu persecuția evreilor din Germania în timpul lui Hitler, motivată de prejudecăți. Evreii nu s-au răzvrătit niciodată împotriva Germaniei, nu au răspândit nicio erezie, nu au anexat niciun teritoriu german. De fapt, ei au contribuit foarte mult la cultura ei și au luptat cu vitejie alături de germanii neevrei în Primul Război Mondial. "Vinovăția" evreilor consta în faptul că erau evrei. Orice ființă umană suspectată de a avea măcar o zecime de sânge evreiesc era vinovată de această "crimă". Filozofia nazistă a avut în vedere nu doar o Germanie, ci un întreg continent european, care să fie Judenrein - "fără evrei". Acest lucru urma să fie realizat nu prin convertire sau prin exil, ca în perioada medievală, ci prin crimă. Privit din această perspectivă, antisemitismul nu mai apare ca o opinie pe care o întreținem printre alte opinii. El devine o aberație a minții.

Antisemitismul rasial irațional, după cum am văzut, era necunoscut în culturile păgâne, grecești, romane, islamice și medievale în care au trăit evreii din 2000 î.Hr. până în 1800 d.Hr. Am văzut cum în acești 3.800 de ani evreii au fost uciși, masacrați, torturați, vânduți ca sclavi - dar cine nu era tratat cam la fel în acele vremuri? Violența antievreiască nu se deosebea în niciun fel de violența îndreptată împotriva altor națiuni și grupuri minoritare. Nu trebuie decât să parcurgem o listă a națiunilor care au dispărut din istorie în aceste treizeci și opt de secole pentru a realiza amploarea carnagiului practicat. Istoria violenței antievreiești din Evul Mediu a fost mai complexă decât în epocile anterioare, dar nu a fost un antisemitism

irațional, care să întruchipeze cele patru puncte din definiția noastră. Violența antievreiască creștină medievală provenea din refuzul evreului de a deveni creștin. Antisemitismul se bazează pe inversul complet al acestui concept. Antisemitul urăște ideea de evreitate, nu evreul individual. Deoarece este un concept pe care îl urăște, convertirea evreului nu modifică nimic în mintea sa.

Cum s-a transformat animozitatea antievreiască în prejudecată antisemită? Cum a avut loc această schimbare în gândire? Transformarea s-a realizat în trei etape, succesive, dar care se suprapun. În primul rând, solul pentru antisemitismul modern a fost mușuroit într-o nouă clasă socială nesigură, creată de schimbarea condițiilor economice. În al doilea rând, naționalismul a fost manipulat în rasism pentru a oferi acestei noi clase sociale o filozofie a superiorității. În al treilea rând, pentru a potoli anxietățile interioare ale acestei noi clase, sentimentul antievreiesc a fost distilat în antisemitism și folosit ca tranchilizant politic.

Am văzut cum Reforma a dat o lovitură mortală feudalismului și cum un nou mercantilism s-a dezvoltat în urma protestantismului - spiritul comerțului liber și al întreprinderii. Acest nou spirit a afectat, de asemenea, gândirea etică a omului. Preceptele religioase anterioare au fost slăbite. Masele nu mai credeau în societatea orientată spre biserică. Religia a devenit separată de guvern. Și, pe măsură ce religia și-a pierdut întreaga semnificație, a devenit din ce în ce mai puțin important pentru lumea occidentală dacă evreii s-au convertit sau nu la creștinism. De fapt, mulți sunt nedumeriți astăzi că acest lucru ar fi trebuit să fie vreodată o problemă serioasă.

În 1800, capitalismul și colonialismul erau în plină înflorire. De asemenea, avusese loc o altă evoluție, Revoluția industrială. Este puțin dificil să ne dăm seama astăzi că Revoluția Industrială are abia două sute de ani. De asemenea, este puțin dificil să ne dăm seama că în 1850 întreprinderea industrială medie avea mai puțin de cincizeci de angajați. Odată cu dezvoltarea industrialismului, au dispărut relațiile personale intime dintre muncitor și proprietar. Maeștrii și șefii de departament se interpuneau acum între ei. A apărut managementul prin absenteism. S-a dezvoltat uzina multiplă. Angajații s-au îndepărtat unii de alții; cinci mii de muncitori dintr-o fabrică au devenit o "mulțime singuratică". Împreună cu aceste noi evoluții din industrie, a avut loc o altă înstrăinare. Munca manuală a dispărut. În trecut, omul se mândrea cu produsul său - potcoavele pe care le făurise, încălțăminte pe care o crease, costumul pe care îl croia. În acele vremuri, el era un creator de lucruri totale și complete. Această mândrie și această relație cu societatea au dispărut odată cu metoda de producție în linie de asamblare. Muncitorul a devenit înstrăinat de produsul finit. Acum el crea doar o mică parte din produsul finit - un fragment.

Aceste schimbări economice din viața omului au avut implicații sociale de mare anvergură și efecte psihologice profunde. Pe măsură ce mașinăriile au redus rândurile muncitorilor, a apărut o clasă socială complet nouă, o clasă care nu crea bunuri, ci presta în schimb servicii. În ultima sută de ani, această clasă care prestează servicii a crescut progresiv, în timp ce corpul de muncitori din a căror productivitate se hrănește a devenit tot mai mic. Suntem în curs de a crea o societate în care tot mai puțini oameni produc obiecte concrete și un număr tot mai mare de oameni sunt implicați în activități pe hârtie, toate mai mult sau mai puțin legate de eliminarea acestor bunuri.

Această clasă socială nouă și în continuă creștere este compusă din birocrați, contabili, scriitori de ocazie, academicieni mărunți, oameni marginali de publicitate, publicitari și profesioniști, funcționari mărunți, funcționari de rang inferior și alții, ale căror picioare sunt în salonul muncitorului și ale căror capete sunt în sufrageria managerului. Acesta este grupul care formează inima acelei mase amorfe a societății moderne pe care Hannah Arendt în *Originile totalitarismului* o numește *déclassé*, segmentul "declasat" al societății, numit astfel pentru că și-a pierdut fostul statut de clasă și fosta securitate. Ne vom referi, de asemenea, la acest grup ca la "clasa de gulere albe destrămate", în contrast cu "clasa de gulere albe" a profesioniștilor și managerilor. Printre cei nesiguri din acest grup decclasat, al gulerelor albe și sfrijite, se află cei mai mulți dintre potențialii adepți ai antisemitismului modern. Din acest grup și-a recrutat Hitler cei mai înfocați adepți.

Pe măsură ce forțele religioase care țineau unită societatea au slăbit, au slăbit și forțele psihologice care țineau în frâu ostilitățile inconștiente ale omului. Dezintegrarea socială a adus nesiguranță; dezintegrarea psihologică a adus anxietate. Grupul social care a fost cel mai afectat de schimbările economice care au avut loc, grupul care s-a îndepărtat cel mai mult de valorile și simbolurile de statut de odinioară, a fost și este această nouă clasă de gulere albe și sfrijite. Deoarece este grupul cel mai nesigur din societatea modernă, este și cel mai anxios. Pentru a înăbuși, a liniști, a atenua aceste sentimente înfricoșătoare de nesiguranță și anxietate, clasa de gulere albe și sfărâmicioase a căutat în jur lideri care să le redea prestigiul pierdut și fosta siguranță, precum și o filozofie care să le potolească anxietatea. Religia îndeplinise cândva această funcție. Acum era nevoie de altceva pentru a umple golul.

"Legea" lui Charles se aplică atât la politică, cât și la gazete. Politicienii au început să facă pe plac acestui grup în mod direct proporțional cu utilitatea sa politică. Deoarece statul modern acordase dreptul de vot celor decclasați, aceștia au devenit importanți pentru politicienii în căutarea puterii. O nouă luptă pentru putere s-a dezvoltat în Europa de Vest. Pe de o parte, se aflau forțele care susțineau statele puternic centralizate, care luptau împotriva clasei muncitoare emergente în același mod în care statul feudal luptase împotriva clasei de mijloc emergente. Pe de altă parte, se aflau forțele liberale și democratice, care susțineau asimilarea clasei muncitoare în noua societate, permițându-i o mai mare participare la afacerile statului și o parte mai mare din bunurile acestuia. Depresiunile și dislocările din industrie împingeau clasa de gulere albe și sfrijite într-o existență marginală, amenințând membrii săi cu absorbția într-o clasă muncitoare pe care o disprețuiau. De asemenea, decclasații se temeau de noile filozofii ale socialismului și comunismului, care ar fi transferat puterea de la ei la clasa muncitoare.

Mijlocul secolului al XIX-lea, perioada revoluțiilor contagioase din Europa, perioada care a văzut nașterea socialismului și a comunismului, a fost, de asemenea, perioada în care politicienii au găsit brusc o nouă întrebuințare pentru clasa de gulere albe și pentru evrei. Cei decclasați puteau fi folosiți ca tampon. Ei au fost curțați de politicienii de dreapta pentru a contrabalansa incursiunile politicienilor de stânga. Insecuritatea celor decclasați a fost explicată nu în termeni de condiții sociale și economice, ci în termeni de răutate evreiască. Evreul a fost

prezentat ca fiind capitalistul exploatator, atunci când cei declasați se temeau de capitalism, sau ca fiind comunistul complotist, atunci când se temeau de comunism. Dacă nu ar fi fost evreul, spuneau aceste argumente, fiecare membru al declassaților ar fi fost un stâlp important în societate.

Acesta a fost începutul antisemitismului. Nu a fost o mișcare politică, așa cum a remarcat cineva odată, ci o armă politică. Sentimentul antievreiesc existent, rămas din Evul Mediu, a fost transformat încet în antisemitism prin aplicarea sa constantă la această nouă utilizare. Politicianul religios din Evul Mediu ceruse alungarea evreilor pentru ca aceștia să nu-i infecteze pe credincioșii creștini cu îndoieli. Politicianul secular al Epocii Moderne nu a cerut alungarea evreilor, pentru că acest lucru nu i-ar fi servit scopului său. Dacă evreii ar fi fost alungați, declassații ar fi văzut imediat că starea lor nu s-a îmbunătățit în niciun fel. După cum vedeau primii manipulatori ai antisemitismului, evreii trebuiau să fie păstrați ca țapi ispășitori perpetuu. Ceea ce nu au prevăzut sau nu și-au dorit a fost apariția unei noi rase de politicieni totalitari care să pledeze pentru exterminarea efectivă a evreilor. Ei nu au prevăzut că propria lor propagandă iresponsabilă va fi preluată de nevrotici și sadici și transformată într-o filozofie a crimei.

Procesul a început imperceptibil, ca orice creștere canceroasă. Chiar în timp ce declassații ascultau diatribele antievreiești ale politicianilor, propriile lor sentimente antievreiești au căpătat aspecte din ce în ce mai tulburătoare. Cei care simțeau nevoia de antisemitism se simțeau, de asemenea, neliniștiți de acesta. În spatele violenței sloganurilor lor antisemite se ascundea o altă neliniște, provenită din conștientizarea faptului că motivele pentru care îi urau pe evrei nu aveau nimic de-a face cu evreii, ci era ceva din interiorul lor. Dacă ar fi avut lideri care să le liniștească îndoielile, lideri care să facă respectabile aceste sentimente tulburătoare de ură! Rugăciunile lor au fost ascultate. Cei declasați au primit o "religie a rasei" ideatice reconfortante de la trei teoreticieni ai rasei de la sfârșitul secolului al XIX-lea, care au lăudat virtuțile slabe ale clasei de gulere albe destrămate în produse superioare. În plus, antisemitismului i s-a conferit un furnir științific prin trei cărți care au avut calitatea de a transforma anxietatea tulburătoare în ură respectabilă. Cei trei teoreticieni ai rasei erau contele Arthur de Gobineau, un francez, Friedrich Nietzsche, un german, și Houston Stewart Chamberlain, un englez. Autorii celor trei cărți pseudoștiințifice au fost Edouard Drumont, francez; Serghei Nilus, rus; și Alfred Rosenberg, german.

"Gândirea rasială" nu s-a născut în Germania; ea a început la începutul anilor 1800, supurând pe trupul expus al naționalismului european. Teoreticienii rasiali au fost la început ținuți în dispreț, dar spre sfârșitul aceluiași secol au căpătat stimă, un indiciu de rău augur al derapajelor vremurilor. Naționalismul a fost conceput de părinți onorabili și bine intenționați - Rousseau, Burke, Jefferson, Fichte, Locke, Mazzini - niciunul dintre ei nefiind evreu. De la Rousseau, care s-a născut în 1712, la Mazzini, care a murit în 1872, viețile acestor șase filozofi sociali s-au suprapus, la fel ca și filozofiile lor sociale. În esență, aceste filozofii s-au axat în jurul ideii de om ca cetățean al statului în loc de subiect al lui Dumnezeu. Paraziți pseudointelectuali s-au atașat de aceste filosofii ale naționalismului, au aspirat umanismul lor și au generat idei virulente ale unui

naționalism bazat pe rasă în loc de egalitatea în drepturi a omului. Acești filosofi ai rasei au făcut din "sânge" izvorul harului, iar "supraomul" a suplinat Evangheliile ca sursă de putere. Primul dintre acești filosofi rasiali, contele Gobineau, era un funcționar minor în serviciul diplomatic francez, amărât că nu a avansat niciodată la un post important. În cartea sa *Inegalitatea raselor umane*, publicată în 1853, a avansat ceea ce ar putea fi prima teorie sistematică a supremației rasiale a albilor. După cum s-a exprimat Hannah Arendt: "A fost doar un amestec curios de nobil frustrat și intelectual romantic care a inventat rasismul aproape din greșeală". Gobineau a introdus conceptul unei singure cauze din spatele căderii tuturor civilizațiilor, diluarea sângelui superior din aristocrație cu sângele inferior al oamenilor de rând. În esență, Gobineau susținea că sângele elitei ariene era diluat cu sângele unei mase ne-ariene prin procesul de democrație. El nu îi menționează pe evrei. Pe francezii din clasa de mijloc și de jos îi privește cu teamă, deoarece ei sunt cei care poartă pata de sânge inferior, infectând aristocrația franceză, despre care susținea că descinde din arienii nordici. La început, francezii l-au ignorat pe Gobineau, dar germanii i-au adoptat imediat teoriile. Cartea sa i-a adus prietenia lui Friedrich Nietzsche, creatorul conceptului de supraom. O întreagă școală de apologeți a apărut recent, făcând din Nietzsche succesorul etic al umaniștilor. Cu toate acestea, Nietzsche, cu toată considerația pentru proza sa nervoasă și strălucitoare, este "părintele" nazismului, iar etica sa nu este cea a Torei și a Testamentului, ci codul limitat al nazismului. "Scrie cu sânge", sfătuiește Nietzsche, "și vei învăța că spiritul este sânge". În *Dincolo de bine și de rău*, Nietzsche a pus, de asemenea, bazele moralității supraomului său, cu maxime precum: "Pe tine te sfătuiesc nu să muncești, ci să lupți", "Pe tine te sfătuiesc nu la pace, ci la victorie", "Un bărbat trebuie crescut ca un războinic, o femeie pentru recreerea unui războinic" și "Te duci la femei? Nu-ți uita biciul". Supraomul său este dincolo de bine și de rău, pentru că, spune Nietzsche, "falsitatea unei opinii nu reprezintă pentru noi o obiecție împotriva ei... și suntem înclinați în mod fundamental să susținem că cele mai false opinii... sunt cele mai indispensabile pentru noi". Filozofia sa a dus, într-adevăr, la o sfidare totală a creștinismului, la o răsturnare completă a învățăturilor Evangheliei și ale Decalogului. Operele sale, piatra de temelie pentru statul nazist, au fost scrise în deceniul dinaintea nebuniei sale, iar el a murit nebun. S-ar putea ca Nietzsche să nu fi susținut ceea ce a scris, ci să fi prevăzut cu claritatea unui profet moralitatea noii ere care se anunța. Dar noi nu emitem judecăți de valoare asupra omului; suntem preocupați de efectele filosofiei sale. Nietzsche, omul, nu a creat istoria. Cărțile sale au făcut-o.

Houston Stewart Chamberlain, un englez care trăia în Germania, a combinat teoriile sociale ale lui Gobineau, filozofia lui Nietzsche și antisemitismul în cartea sa *Foundations of the Nineteenth Century*, publicată în 1899 în germană și în 1911 în engleză. În această lucrare, supremația aristocrației lui Gobineau a devenit supremația nordică; rasa și sângele au fost sudate într-o sociologie pseudoștiințifică pe care au fost modelate teoriile finale ale rasei ariene și ale supraomului. La fel ca mulți alți rasiști, Chamberlain a devenit un trădător al țării sale, dezertând la germani în timpul Primului Război Mondial.

Pe măsură ce teoreticienii rasiali și-au dezvoltat filozofia, antisemiții i-au dat o aplicație practică. Istoria evreilor a fost vulgarizată,

distorsionată și schimbată pentru a se potrivi noilor nevoi. Prima dintre aceste cărți care a sintetizat rasismul și antisemitismul a fost La France juive a lui Drumont, publicată în 1886. Aceasta a contribuit la a le oferi oamenilor care nutreau sentimente antisemite un motiv pentru a se simți așa cum se simțeau.

Pentru prima dată în cei 3.900 de ani de istorie evreiască, a apărut o imagine complet nouă despre evrei - aceea a evreilor ca conspiratori. În Evul Mediu, evreul fusese descris ca fiind un prost, necivilizat, un bătăran cu purici, pentru a crea o imagine atât de detestabilă despre el încât niciun creștin care se respecta nu ar fi vrut să se convertească la credința evreiască. În noul catehism al antisemiților, evreului i se recunoștea un intelect superior, învățătură, pricepere și capacitatea de a excela. Dar aceste virtuți erau acum rele, pentru că acestea erau calitățile pe care clasa de gulere albe și sfrijite își dădea seama că nu le posedă. Făcând din aceste calități vicii, Drumont făcea din mediocritate o virtute. Cartea sa încerca să arate cum evreii, cu intelectul, învățătura și priceperea lor, vor domina în curând Franța și o vor transforma într-un stat evreiesc. Drumont a evaluat corect nevoile psihologice ale celor declassați. Evreul denigrat din Evul Mediu - vânzătorul ambulant cocoșat cu petic galben - era un simbol medieval depășit. Acest tip de evreu nu putea reprezenta o amenințare. Dar evreul diabolic, cu o viclenie superioară - acesta era inamicul! Peste noapte, simbolul creat de Drumont a luat amploare. La France juive a devenit biblia celor declassați.

Din nefericire pentru antisemiții lumii, cartea lui Drumont a dat acestui presupus complot evreiesc numai proporții naționale. Numai francezii puteau avea motive de îngrijorare. Dar germanii, austriecii, românii, ungurii? Serghei Nilus a remediat acest defect. El a extins "conspirația" lui Drumont la o dimensiune internațională.

Originea faimoaselor Protocoale ale Bătrânilor Sionului ale lui Nilus, publicate în 1903, este atât de fantastică încât adevărul însuși este greu de crezut. Întrucât devenea din ce în ce mai dificil să-i convingă pe țărani ruși ignoranți de necesitatea de a ucide evrei nevinovați pentru a-și ușura propria condiție mizerabilă, țarul Nicolae al II-lea l-a însărcinat pe Nilus, un călugăr, să găsească ceva care să-i blesteme pe evrei. Nilus a falsificat un set de documente, bazate pe un roman francez care nu conținea evrei. Acest fals al lui Nilus pretindea să arate cum un grup de evrei conspiratori, cunoscuți sub numele de Bătrânii Sionului, plănuiau să cucerească lumea. Nu i-a convins pe țărani ruși, dar i-a convins pe antisemiții lumii. Falsul a servit nevoilor lor preexistente. Fanteziile lui Drumont și Nilus despre o conspirație evreiască pentru a prelua puterea le-a oferit antisemiților un cuier de care să-și agațe neliniștile lor perplexe și tulburătoare. Acum puteau spune: "Noi nu-i urâm pe evrei. Unii dintre cei mai buni prieteni ai noștri sunt evrei. 56 Evreii înșiși sunt cei care ne obligă să ne protejăm pe noi și țara noastră de conspirațiile lor".

Acest raționament este similar cu raționamentul unui psihotic paranoic. Paranoicul are "sentimente" că este persecutat, iar acest lucru îi provoacă anxietate, deoarece nu-și poate explica sentimentele sale tulburătoare. Prin urmare, el inventează motive "logice" pentru ele - o anumită persoană sau un anumit grup vrea să îl "prindă". Logica sa este clară și consecventă. Dar, deoarece premisa se bazează pe o iluzie, aceste răspunsuri nu îl satisfac niciodată pe deplin. Pentru a se convinge că raționamentul său este corect, el trebuie să se "apere"

împotriva "acuzatorilor" săi, pedepsindu-i. Aceste tensiuni ajung în cele din urmă la asemenea proporții încât paranoicul devine capabil să ucidă o persoană nevinovată dacă nu primește la timp un tratament medical. Pentru că omul occidental nu l-a încarcerat pe antisemitul paranoic din sânul său, paranoia socială a izbucnit în cele din urmă în crime în masă. În cărțile lui Drumont și Nilus, antisemiților li s-au furnizat mecanisme de apărare pentru a se simți așa cum se simțeau. Dar le lipsea o filozofie care să le înnobileze antisemitismul și să le ridice violența la rang de datorie civică. O astfel de filozofie reconfortantă a fost furnizată de Alfred Rosenberg, un membru dedicat al partidului nazist, odată cu publicarea în 1930 a cărții sale Mitul secolului XX. Aici a fost găsită calea spre antisemitismul total, a fost pavat drumul spre camerele de gazare de la Belsen și Auschwitz. Nici măcar catolicii și protestanții nu realizau natura pericolului, deoarece se auzea doar refrenul "ucideți-i pe evrei". Când au înțeles cântecul de sirenă, sirenele s-au abătut și asupra lor.

Pe scurt, teza cărții lui Rosenberg era că Germania ar trebui să fie reconstruită nu pe principii creștine, ci pe filosofia lui Nietzsche. Trebuia să fie statul supraomului, statul fără principii. Creștinismul, susținea Rosenberg, trebuia să fie extirpat ca o boală evreiască. Germanii și cei "spiritual" asemănători lor ar trebui să renunțe la "prostiile creștine" precum vina, păcatul și moralitatea. În schimb, ei au conceput un "nou creștinism" din care Sfântul Pavel a fost epurat. Iisus a fost nordicizat și a primit o mamă siriană și un tată roman, păgâni puri amândoi. A fost formulat un nou mit, mitul mistic al sângelui arian.

Aceasta a fost declamația unui nebun nazist și a primit o realitate macabră prin intermediul a 15 milioane de baionete germane. Cu toate acestea, lumea a fost atât de anesteziată de scrierile pseudoștiințifice ale rasiștilor și antisemiților, încât rareori a ridicat o voce de protest atunci când a văzut crimele săvârșite în numele prostiei. Astfel, imperceptibil, naționalismul, speranța umaniștilor din secolul al XVIII-lea, s-a transformat în secolul al XIX-lea în filosofia rasismului. Astfel, sentimentul religios antievreiesc din Evul Mediu a fost transformat în antisemitism rasist. Până în 1870, în Germania s-au format primele partide politice deschise antisemite, iar politicienii au concurat pentru voturile antisemiților, transformând anxietatea acestora în frică. Balanța de putere deținută de cei declasați a devenit atât de mare în Germania încât chiar și Bismarck, care la început îi disprețuise, a ținut cont de voturile lor pentru a-și păstra puterea, oferind astfel antisemitismului prima sa haină de respectabilitate. Antisemitismul s-a răspândit în declasații din Europa de Est și în Franța, unde, odată cu celebra Afacere Dreyfus, a explodat într-o repetiție generală pentru antisemitismul total al secolului al XX-lea.

Deși căpitanul evreu Alfred Dreyfus și-a făcut intrarea ca figură centrală, acesta s-a retrogradat curând la un rol secundar, deoarece a luptat în acest caz doar pe linia îngustă a nedreptății personale. Adevărații eroi au fost doi creștini, un colonel de armată și un romancier, care și-au dat seama că Afacerea Dreyfus reprezenta un caz de conspirație a statului împotriva individului. Ei au contestat nu numai nedreptatea față de Dreyfus, ci și dreptul statului de a se plasa deasupra justiției. În 1894, nedreptatea față de un singur om încă mai putea inspira indignarea lumii. Afacerea Dreyfus a fost combătută la tribunal și la urnele de vot, în cafenelele de pe trotuare și pe prima

pagină a ziarelor din întreaga lume. A sfâșiat Franța din punct de vedere politic, dar a ieșit învingătoare din punct de vedere spiritual.

Drama Dreyfus a început în 1893, cu filantropia unui aristocrat francez de origine maghiară născut la Paris, elegant, chipeș, cu mustață firavă, impecabil, de origine maghiară. Maiorul Ferdinand Walsin Esterhazy, un ticălos atrăgător care nu voia să facă rău în timp ce îi ruina pe alții. A servit în armata papală împotriva Risorgimento-ului italian, a luptat alături de francezi împotriva prusacilor în 1870 și a fost decorat pentru vitejie. S-a căsătorit cu o doamnă cu un farmec îndoielnic, dar cu un neam aristocratic impecabil și cu o poziție financiară ridicată, a cărei avere a risipit-o în curând. Esterhazy a devenit apoi coproprietar al unei case de prostituție la modă, dar când nici măcar acest lucru nu l-a putut întreține în stilul pe care el îl credea meritat, și-a mărit veniturile vânzând secrete militare ambasadei germane.

Serviciile de contraspionaj franceze, care încercau să descopere spionul din mijlocul lor, au intrat în posesia unui document care va fi cunoscut sub numele de bordereau, scris de Esterhazy, în care erau enumerate cinci informații militare pe care acesta le livrase germanilor. Suspectând că scurgerea de informații provenea de la cineva din propriul Stat Major General, ofițerii de informații francezi au răscolit dosarele, comparând scrisul de mână al personalului său cu cel din bordereau. Când a apărut fișa cu numele "Alfred Dreyfus", căutarea s-a încheiat automat. Alfred Dreyfus era singurul ofițer evreu din Statul Major General francez, iar Statul Major General, încă intens regalist și antirepublican, era pregătit să facă orice pentru a scăpa de singurul membru evreu care îi fusese impus de un regim republican.

Despre căpitanul Alfred Dreyfus însuși nu sunt prea multe de spus, cu excepția faptului că istoria i-a dovedit nevinovăția. A fost un evreu lipsit de distincție. Cu ochi albaștri, palid, încordat, rezervat, necomunicativ, părea arogant, autoritar și snob. În afară de soția și cei doi copii, nu avea prieteni. Se înrolase în armată din dragoste profundă pentru ea și, în virtutea faptului că era mai bun decât media, posedând o imensă capacitate de muncă, a fost ulterior numit locotenent în artilerie și promovat la gradul de căpitan. Era un om cu o mare bogăție personală, un om mereu corect, un om fără viciu - pe scurt, un plictisitor. Ar fi fost un ofițer ideal pentru un post minor de stat major, dacă nu ar fi fost evreu.

Dreyfus a fost arestat sub acuzația de spionaj. La scurt timp după arestare, Statul Major General a descoperit că Esterhazy, nu Dreyfus, era vinovatul. Dar acuzarea unui aristocrat francez și ofițer de carieră de spionaj era ceva ce Marele Stat Major nu putea accepta. Ar fi însemnat o pierdere de prestigiu pentru armată. Decizia de a-l sacrifica pe Dreyfus a fost luată. A fost judecat de curtea marțială și condamnat la închisoare pe viață pe Insula Diavolului, după ce a fost demis public din comanda sa cu dezonoare. Curtea marțială a reprezentat o victorie pentru Edouard Drumont, care fusese în avangarda revoltatarilor care cereau condamnarea lui Dreyfus. Acest lucru a confirmat public teza lui Drumont potrivit căreia evreii conspirau pentru a prelua controlul asupra Franței. Armata a fost mulțumită; își revendicase onoarea. Publicul era mulțumit; armata îl protejase de trădători. Evreii erau confuzi; nu știau ce să creadă.

Nimeni, cu atât mai puțin armata însăși, nu-și imaginase că, dacă va veni un nemesis, acesta va veni sub forma unui ofițer de carieră subțire, cu aspect ascetic și devotat catolic, colonelul Georges Picquart, șeful

Serviciului de Informații. Picquart, promovat în acest post după condamnarea lui Dreyfus, a dat întâmplător peste faptul că celebrul bordereau nu fusese scris de Dreyfus, ci de Esterhazy. El și-a prezentat cu entuziasm descoperirile superiorilor săi, care l-au informat cu răceală să păstreze tăcerea. După cum s-a exprimat un general: "De ce ar trebui să vă intereseze acest evreu?".

Sfidarea armatei însemna pierderea carierei sale; a ieși în favoarea unui evreu însemna pierderea statutului. Dar Picquart a văzut situația așa cum era, nu era vorba de nevinovăția unui evreu, ci de faptul că statul avea puterea de a conspira împotriva unui individ. La fel ca profeții din vechime, Picquart a pus justiția mai presus de siguranța sa personală. A vorbit în public, cerând o reexaminare a faptelor și un nou proces pentru Dreyfus. Armata a răspuns retrogradându-l și trimițându-l pe frontul tunisian, în speranța că va fi ucis luptând împotriva triburilor arabe. Dar declarațiile publice ale lui Picquart au stârnit acel segment al poporului care, de asemenea, pune justiția mai presus de oportunitățile de stat. Peste noapte, se părea că Franța a fost împărțită în două tabere, o mică minoritate, "dreyfusarii", care cereau dreptate, și "anti-Dreyfusarii", care îi catalogau pe dreyfusari drept trădători pentru că cereau ca armata să se autoincrimineze. Anti-Dreyfusardii aveau în spate Biserica, statul, armata și presa. Ziarele au strigat sloganuri anti-Dreyfusard, au apărut lupte de stradă, iar evreii, în mare parte, nerealizând că o gloată nu poate fi niciodată liniștită, au încercat să o liniștească, rămânând în liniște în afara luptei.

Dar isteria nu s-a potolit. Pe măsură ce îndoiala oamenilor creștea odată cu clamarea dreyfusardelor, armata a decis să organizeze un spectacol pentru a se disculpa. În cadrul unui proces minuțios de falsificat, în care maiorul Esterhazy a fost judecat pentru acuzațiile de spionaj aduse de colonelul Picquart, tone de materiale irelevante, care pretindeau că îi demonstrează nevinovăția, au fost introduse cu mare greutate de apărarea lui Esterhazy. Avocatul adversarului a fost împiedicat să pună întrebări pertinente sub pretextul că răspunsurile ar fi oferit informații militare inamicului. Maiorul Esterhazy a fost achitat în unanimitate, iar colonelul Picquart, care nu fusese ucis pe frontul tunisian, a fost arestat pentru că a îndrăznit să îl acuze pe Esterhazy. Mulți dintre cei care îl crezuseră pe Dreyfus vinovat au început acum să aibă îndoieli. Oameni din interiorul și din afara funcțiilor publice au văzut afacerea drept ceea ce era cu adevărat - un complot al reacționarilor, ascuns în spatele fațadei antisemitismului, pentru a submina statul republican. Printre cei care au văzut prin fraudă se numărau Émile Zola, romancier de renume mondial, și Georges Clemenceau, editor al revistei L'Aurore și fost corespondent al armatei generalului Ulysses S. Grant în timpul Războiului Civil. Acțiunea concertată a acestor doi oameni a fost cea care a deschis cazul Dreyfus.

În ianuarie 1898, faimoasa scrisoare a lui Zola intitulată "J'Accuse" (Eu acuz) a apărut ca un editorial pe prima pagină în ziarul lui Clemenceau. Peste 500.000 de exemplare au trebuit să fie tipărite, deoarece parizienii s-au luptat pentru ele. În scrisoare, Zola a acuzat deschis guvernul și armata că au conspirat în mod deliberat împotriva lui Dreyfus pentru a-și acoperi propria infamie. El i-a acuzat de fraudă și de degradare a justiției, numind afacerea Dreyfus o "crimă de înaltă trădare împotriva umanității".

Guvernul a încercat să intimideze opoziția prin arestarea lui Zola, care a fugit în Anglia. Dar scrisoarea lui Zola a rupt spatele anti-

Dreyfusardilor. Oamenii care, din ignoranță față de fapte, se alăturaseră mulțimii, deveneau acum dreyfusari. Colonelul Joseph Henry, un ofițer de informații din cadrul Statului Major General care ajutase la fabricarea dovezilor incriminatoare împotriva lui Dreyfus, s-a sinucis. Maiorul Esterhazy a mărturisit în cele din urmă că el a scris bordereau. În 1898, s-a dispus un nou proces pentru Dreyfus la Rennes, dar acesta a fost din nou condamnat, cu cinci la doi, pentru înaltă trădare. Totuși, din cauza unor "circumstanțe atenuante", a fost condamnat doar la zece ani de închisoare.

Un șoc și mai mare pentru dreyfusari decât verdictul neașteptat de vinovăție a fost comportamentul lui Dreyfus însuși, care a fost deferent față de generalii care încercau să-l condamne și arogant față de colonelul Picquart care încerca să-l disculpe. Când un atașat, consternat, l-a întrebat pe Clemenceau cât de mult înțelegea Dreyfus din propriul caz, Clemenceau a răspuns: "Nimic. El este singurul care nu a înțeles deloc. El se situează abisal sub nivelul afacerii Dreyfus". Opinia lui Léon Blum, ulterior premier evreu al Franței, a fost că dacă "Dreyfus nu ar fi fost Dreyfus, ci altcineva, nici măcar nu ar fi fost un Dreyfusard". Cei care l-au urmărit pe Dreyfus erau convinși că, dacă ar fi făcut parte din comisia curții marțiale, și el l-ar fi condamnat pe acuzat pentru a salva onoarea armatei.

Dar Dreyfus devenise un simbol și mediocritatea lui nu mai conta. Lumea a protestat față de parodia curții marțiale de la Rennes, iar un nou președinte al Franței a ordonat o revizuire a cazului Dreyfus. În 1906, Curtea Supremă franceză l-a eliberat, exonerându-l de toate acuzațiile. A fost promovat la gradul de maior și i s-a acordat Legiunea de Onoare. A murit în 1935, un om lipsit de distincție care a permis ca simbolul său să îl umbrească. Cariera ulterioară a colonelului Picquart a fost una strălucită. A fost numit general și a devenit ministru de război. Zola a fost onorat de țara sa pentru lupta sa neînfricată pentru dreptate. Clemenceau a devenit premier al Republicii și șeful delegației franceze la Conferința de Pace de la Versailles.

Soarta unui antidreyfusard vocalist constituie o interesantă perspectivă secundară a acestei celebre afaceri. Este vorba despre Henri Philippe Pétain, care a devenit comandantul șef al armatei franceze în Primul Război Mondial, a fost numit mareșal al Franței în 1918, iar în 1940, după înfrângerea Franței de către Germania, a condus guvernul colaboraționist de la Vichy. A fost judecat pentru înaltă trădare în 1945 de către francezi și a fost condamnat la moarte, sentința fiind ulterior comutată în închisoare pe viață.

Și astfel, prima manipulare politică a antisemitismului sancționată de stat a eșuat. Lumea nu devenise încă pe deplin indiferentă la nedreptate: Dar ceea ce a eșuat în Franța avea să reușească în Germania. Mecanismul a fost testat. Cu puțin mai multe experimente, acesta va deveni o formulă. Până în 1900, antisemitismul devenise un mod de viață politică în Europa de Est, Germania fiind centrul de producție al doctrinelor antisemite. Dar această repetiție nepremeditată din secolul al XIX-lea pentru rasismul secolului XX a fost, de asemenea, scena pentru resurgența intelectualității evreiești. Pentru evrei, secolul al XIX-lea a semănat cel mai mult cu un secol al Renașterii italiene. În cadrul civilizațiilor occidentale, evreii au produs două culturi, una reprezentând o contribuție unică la valorile creștine dominante, iar cealaltă fiind concepută pentru supraviețuirea etnică a evreilor într-o epocă a haosului. Să examinăm natura și sursa acestei creativități înainte de a

ridica cortina asupra dramei rasiste a secolului XX, perfecționată în Germania în vederea debutului său.

DOUĂZECI ȘI CINCI DE ANI

EUROPA OCCIDENTALĂ: NOUA ILUMINARE

Secolul al XIX-lea s-a încheiat nu cu un scâncet, ci cu o explozie. Nu s-a încheiat net în 1900, ci s-a întins pe durata Primului Război Mondial până în 1918. A murit în dărâmăturile de la Verdun și a fost îngropat împreună cu acumularea de valori ale secolului al XIX-lea pe câmpurile din Flandra. Niciodată "legea talionului" evreiască din diaspora - o cultură pentru o cultură - nu s-a aplicat mai deplin decât în această perioadă. În timp ce Europa Occidentală devenea extrovertită, dezvoltând o cultură utilitaristă și științifică, evreii occidentali au devenit și ei extrovertiți și au dezvoltat o cultură utilitaristă și științifică. În timp ce Europa de Est devenea introvertită, examinându-și propriul suflet și trăgând noi forțe din trecut, evreii din Est au devenit și ei introvertiți și și-au îndreptat reflectoarele intelectuale spre trecutul lor evreiesc pentru a găsi afirmarea pentru viitor. Evreii din Vest au produs o cultură occidentalizată, iar evreii din Est o cultură evreiască. Ambele au devenit parte din tapiseria civilizației contemporane.

Am urmărit fluxul și refluxul averilor evreilor vest-europeni în epoca modernă, fără a ne referi la viața lor intelectuală. Cu ce au contribuit ei la Europa de Vest ca preț de admitere în cercul oamenilor care produc cultură?

Un popor neistoric este acționat de evenimente. Un popor istoric acționează asupra evenimentelor. Evreii au rămas un popor istoric de-a lungul secolelor pentru că au fost întotdeauna agenți activi în loc de spectatori pasivi. Epoca Modernă nu a făcut excepție. Evreii nu au fost doar influențați de forțele istorice, ci au acționat ei înșiși asupra istoriei. Ei au creat idei care s-au imprimat de neșters pe fața lumii și au afectat viitorul omenirii.

Această epocă din Europa de Vest a fost o perioadă magnifică în istoria omului, poate cea mai semnificativă din cariera sa pe pământ. În această perioadă, omul a inovat mai mult decât a făcut-o în orice mileniu din întreaga sa existență anterioară, inclusiv realizările sale din epoca greco-romană. În această perioadă se înalță figurile lui Hegel, Schopenhauer, Mill, Darwin, Spencer. În acest secol s-au văzut pentru prima dată picturile lui Goya, Turner, Delacroix, Renoir, Cézanne, Gauguin, Van Gogh. A ascultat muzica lui Beethoven, Schubert, Chopin, Wagner, Verdi, Brahms. A citit operele lui Goethe, Keats, Balzac, Shaw, Yeats. În acest secol a fost dezvoltat motorul cu combustie, au fost descoperite razele X, iar pasteurizarea a devenit un cuvânt de uz casnic. Dar imaginea este încețoșată dacă ometem numele contribuitorilor evrei. În această perioadă se înalță și figurile evreiești ale lui Marx, Freud, Bergson, Einstein. Tot în această epocă au fost văzute picturile lui Pissarro, Soutine, Chagall, Modigliani. A ascultat muzica lui Mendelssohn, Offenbach, Saint-Saëns, Bizet, Mahler. A citit Heine, Proust, Maurois, Romain. A fost martor la dezvoltarea fizicii teoretice, cunoscută de germani sub numele de Judenphysik, și a urmărit cu interes progresul în medicină prin lucrările lui Wassermann, Ehrlich și Schick. În această perioadă, evreii au contribuit la extinderea frontierelor matematicii, biologiei și chimiei și au primit mai multe premii Nobel pentru știință decât orice alt grup național. Ei au devenit viceprim-miniștri, prim-miniștri, generali și intelectuali de avangardă care au contribuit la modelarea hărții Europei și la trasarea cursului istoriei

mondiale. Toate acestea în ciuda faptului că evreii din Europa Centrală și de Vest reprezentau în acea perioadă mai puțin de jumătate de procent din totalul populației.⁵⁷ Toate acestea în ciuda faptului că evreii încă ieșeau din ghetou într-un climat de antisemitism în creștere.

Dacă cineva obiectează că unele dintre aceste contribuții nu au avut un caracter "evreiesc", că unii dintre acești contribuitori sunt doar pe jumătate evrei, evrei convertiți sau evrei care au respins iudaismul, răspunsul nostru este că nu ne interesează dacă o contribuție are un caracter "evreiesc" sau "neevreiesc", ci doar dacă contribuitorul este evreu. Fie că este pe jumătate evreu, evreu convertit sau apostat, contribuabilul provine totuși dintr-o moștenire evreiască, nu dintr-o tradiție chineză, hindusă sau creștină cu rădăcini adânci.

Iluminismul evreiesc din secolul al XIX-lea a fost ca o rază de lumină refractată printr-o prismă într-o bandă spectrală de culori intelectuale strălucitoare, răspândită în întreaga Europă Occidentală. Prisma prin care a fost refractată gândirea evreiască a fost un evreu născut la Amsterdam în 1632, un evreu atât de modern în gândirea sa încât a doua jumătate a secolului XX nu l-a ajuns încă din urmă. Excomunicat de evrei în secolul al XVII-lea, detestat de creștini în secolul al XVIII-lea, recunoscut "mare" în secolul al XIX-lea, Baruch Spinoza nu va fi poate pe deplin înțeles nici măcar în secolul al XXI-lea. Dar poate că până atunci filosofia lui Spinoza va deveni baza unei religii mondiale pentru omul neomodern.

Tatăl lui Spinoza a avut o afacere de succes, dar Spinoza nu avea talent pentru afaceri. În schimb, s-a apucat să studieze Tora, Talmudul și Kabala. Depășindu-și curând profesorii rabinici, s-a îndreptat mai întâi spre Maimonide, apoi spre filosofii greci, spre Descartes și spre raționaliști. Profesorul său a fost Francis van den Ende, un olandez care a combinat erudiția și conspirația într-o proporție nesigură, o eroare de calcul care l-a costat capul într-un complot eșuat împotriva regelui Franței. Spinoza a curtat-o pe frumoasa fiică a lui van den Ende, până când un pretendent mai bogat și mai puțin timid a venit și s-a căsătorit cu ea. Acesta a fost sfârșitul romantismului pentru Spinoza, care nu s-a mai căsătorit niciodată.

Între timp, excursiile lui Spinoza în filozofia filosofilor fără Dumnezeu i-au îngrijorat pe burghezii evrei, care se temeau că gazdele lor olandeze ar putea crede că toți evreii sunt atei. Atunci când Spinoza a respins oferta unei rente din partea comunității evreiești din Amsterdam în care locuia, cu condiția să mențină relații externe cordiale cu sinagoga, a fost excomunicat. Spinoza și-a petrecut restul vieții în singurătate, câștigându-și existența șlefuiind lentile și scriind cele patru cărți care aveau să-i aducă faima mondială. Deși vorbea fluent ebraica și spaniola, a scris în olandeză și latină cu precizia și concizia unui talmudist. Dar lucrările sale sunt încă greu de înțeles din cauza conciziei cu care își exprima gândurile.

Deși nu putem expune aici filozofia lui Spinoza, ne putem opri să notăm pe scurt câteva dintre aspectele ei. A încercat să pună bazele unei societăți noi, libere, guvernate de lege, dar și în acord cu natura divină. Pe de o parte, Spinoza a prezentat religia ca fiind un produs al imaginației, care duce, în principal, la pietate. Pe de altă parte, Spinoza susținea că rațiunea și intuiția îl conduc pe om la o uniune cu sursa tuturor lucrurilor, pe care o numește iubirea intelectuală a lui Dumnezeu. Dumnezeu, spune el, este natura; Dumnezeu este tot ceea ce este cu adevărat. Cunoșcându-L, Îl iubim, iar această cunoaștere a Lui este

cea care face ca mintea omului să fie nemuritoare. În acele zile, aceasta era o doctrină periculoasă a nemuririi și îl expunea pe Spinoza la neînțelegeri și invective. Cu toate acestea, Dumnezeu însuși a fost mereu prezent în toate scrierile lui Spinoza, atât de mult încât un comentator l-a numit pe bună dreptate "omul intoxicat de Dumnezeu".

Spinoza a stabilit, de asemenea, un număr mare de teoreme despre pasiunile umane și comportamentul corect, demonstrându-le în mod euclidian, "exact în același mod, ca și cum m-aș fi ocupat de linii, planuri și solide". A fost o încercare îndrăznească de a enunța principiile unei științe magistrale unificate. Dacă Spinoza ar fi trăit mai mult de. vârsta de patruzeci și patru de ani, ar fi aplicat aceste principii nu numai eticii, politicii și religiei, așa cum a făcut-o, ci și fizicii și matematicii, așa cum intenționa să facă.

Filosofia lui Spinoza arată influența directă a Talmudului și a Kabalei, a lui Maimonide, a scolasticilor creștini și a lui Descartes. Când a murit în 1677, filosofia sa a fost aproape îngropată odată cu el. Dar în 1882, când a fost dezvelită o statuie a sa la Haga, Ernest Renan a spus: "Cea mai adevărată viziune pe care am avut-o vreodată despre Dumnezeu a venit poate aici". Este ironic să speculezi că, dacă Spinoza s-ar fi născut creștin, ar fi putut fi ars ca eretic, așa cum a fost filosoful italian Giordano Bruno, în 1600, sau, dacă s-ar fi născut cu cinci secole mai devreme, în epoca islamică, ar fi fost aclamat ca marele filosof care a fost.

Unele dintre curentele filosofiei lui Spinoza - nevoia de pietate, pasiunea pentru libertate și dreptate, ordonarea rațională a întregii gândiri și concepția unei științe atotcuprinzătoare a universului - au fost, la rândul lor, personificate de patru mari gânditori evrei moderni: Leopold Zunz, Karl Marx, Sigmund Freud și Albert Einstein.

Primul dintre aceste curente spinoziene care s-a făcut simțit în viața evreiască a fost cel al unei "pietăți raționale" sau al unei "științe a credinței". Pe măsură ce febra emancipării s-a răspândit în Europa de Vest, tot mai mulți evrei au folosit formula lui Mendelssohn pentru a se ridica din ghetou și a intra în bogata viață culturală din jurul lor. Dar iudaismul reformator vag și idealist al lui Mendelssohn nu era suficient de practic sau de elastic pentru a-i cuprinde pe toți evreii emancipați în interiorul porților iudaismului. Coadă la bazinul baptismal a crescut. Spiritul epocii cerea o bază științifică pentru iudaism, o prezentare spinoziană a iudaismului ca un sistem evolutiv al minții, ca o formă de rațiune universală.

Sarcina de a modela un astfel de iudaism i-a revenit lui Leopold Zunz (1794-1886), un evreu german din ghetou care, cu perciunii săi albi și gulerul înalt, seamănă cu imaginile din sala de clasă ale lui Ralph Waldo Emerson. Născut în sărăcie și educat cu burse de studii, Zunz a mâncat pâinea umilinței mult timp după ce faima sa a fost stabilită. Dar înainte de moartea sa, la vârsta de nouăzeci și doi de ani, el a modelat "știința iudaismului". Vasta sa operă a început cu o monografie subțire despre literatura rabinică, care ataca prostiile scrise despre evrei de către creștinii care se dădeau drept cercetători iudaici. Zunz a pledat pentru recunoașterea marilor contribuții aduse de evrei la atâtea civilizații. A fondat prima "Organizație evreiască pentru cultură și știință" și a publicat o biografie a lui Rashi, primul studiu sistematic al unui savant evreu. Cu toate acestea, monumentala sa Istorie a prediciei evreiești a fost cea care i-a adus cel mai mare renume. Aceasta este poate cea mai importantă "lucrare evreiască" produsă în secolul al XIX-lea. A urmarit

dezvoltarea sinagogii și funcțiile acesteia de-a lungul secolelor și a arătat cum rugăciunea a fost practică de evrei cu mult înainte de existența creștinismului. A oferit date specifice și a luminat originile credințelor și practicilor evreiești. Zunz a arătat că iudaismul nu a devenit o rămășiță fosilizată a istoriei după nașterea lui Iisus, ci a continuat ca un crez viu, o etică în creștere și o știință valabilă. Lucrările ulterioare ale lui Zunz s-au ocupat de interpretări ale literaturii iudaice și de exegeza biblică. O carte a urmărit originea numelor până la surse evreiești, inclusiv multe nume considerate de obicei creștine. Mai mult decât oricine altcineva, Zunz a dezobișnuit mintea creștină de noțiunile sale medievale stagnante, stereotipate, despre evrei. Iudaismul său științific a oferit iudaismului reformat nu numai o fortăreață intelectuală din care evreii își puteau apăra credința, ci și avanposturi avansate din care se puteau aventura în incursiuni intelectuale pe "teritoriul inamic".

Fluxul către bazinul baptismal a încetinit până la un firicel. Iudaismul reformat nu a devenit religia săracilor și a ignoranților, precum hasidismul, ci religia celor bogați, a celor cultivați și a celor învățați. Sinagogile au fost din nou împodobite artistic. Slujbele au fost modernizate, iar muzica a devenit parte din ora de devoțiune. Au fost instituite rugăciuni în limba vernaculară. Bărbaților și femeilor li s-a permis să stea împreună, iar purtarea pălăriei în timpul slujbelor nu mai era obligatorie. Evreii reformați puteau să se închine în acest fel deoarece Zunz demonstrase că practicile ortodoxe din ghetou nu erau formele eterne ale iudaismului, ci doar o simplă acreală a obiceiurilor din ghetou. El demonstrase că muzica, rugăciunea în limba vernaculară, o ordine diferită a rugăciunilor și altele asemenea nu erau sacrilegi, ci, la un moment dat sau altul, toate făcuseră parte din practicile evreiești din temple și sinagogi.

Așa cum Leopold Zunz a căutat o formulă științifică pentru iudaismul modern, tot așa Karl Marx a căutat o formulă științifică pentru justiția socială. Este necesar ca în orice discuție despre Marx să se atingă influența doctrinelor sale asupra istoriei mondiale. Dar vom evita să ne încurcăm în judecăți de valoare asupra acestor doctrine, așa cum am evitat să ne încurcăm în judecăți de valoare asupra doctrinelor lui Pavel și Mahomed.

Karl Marx, fiul unor părinți evrei înstăriți, s-a născut în 1818 în Trier, Germania, orașul natal al Sfântului Ambrozie, și a fost botezat la vârsta de șase ani. Crescând între două culturi, Marx a respins de timpuriu valorile iudaismului și ale creștinismului, deoarece considera că ambele seturi de valori erau reziduurile unor sisteme sociale inechitabile. Expulzat din Prusia pentru că a atacat statul, s-a mutat mai întâi la Paris, apoi la Londra. Pentru o vreme, a ocupat un post de corespondent al New York Tribune, dar cea mai mare parte a vieții și-a petrecut-o la British Museum, unde a scris Das Kapital, "biblia seculară" a comunismului mondial.

Istoria, spunea Marx, este motivată de forțele economice, nu de cele psihologice sau religioase, care, în opinia sa, erau produse secundare ale luptei economice a omului. Dacă se schimba ordinea socială, se schimba și complexitatea religioasă și psihologică a omului, potrivit opiniei sale. Inegalitățile sociale, susținea el, nu proveneau de la un rău inerent în om sau de la vreo doctrină "crimă-pedeapsă" prestabilită, ci din însăși natura unei societăți achizitive. Prin schimbarea ordinii capitaliste cu un stat socialist, ar apărea o nouă societate. La fel ca

și în cazul creștinismului, comunismul a fost preluat de timpuriu de către neamuri și a fost dat unor oameni despre care Marx nu a visat niciodată că vor deveni comuniști. Marx era convins că comunismul ar putea reuși doar în statele cu forme avansate de capitalism, deoarece ar avea nevoie de o tehnologie avansată pentru a se impune. În schimb, națiunile avansate au rămas capitaliste⁵⁸, în timp ce națiunile înapoiate cu economii nedezvoltate, precum Rusia și China, au devenit comuniste. Economia industrială de care comunismul avea nevoie trebuia să fie construită de o populație înrobătă. Justiția socială preconizată de Marx a fost abandonată.

Când Karl Marx a murit în 1883, comunismul era o mișcare la fel de slabă în afacerile mondiale cum a fost creștinismul după moartea lui Pavel. Dar, în timp ce creștinismului i-a luat o mie de ani pentru a-i converti pe păgânii din Europa, un miliard de creștini și asiatici au fost convertiți la comunism în mai puțin de o sută de ani de la moartea lui Marx și, ca și în cazul răspândirii creștinismului timpuriu, cea mai mare parte a răspândirii comunismului s-a realizat prin forță, cucerire și proselitism. Aproape o treime din lume era comunistă, unită de credința că, în cele din urmă, comunismul va aduce mântuirea pe acest pământ și nu în lumea de dincolo. Începând cu 1993, comunismul a căzut în majoritatea națiunilor, fiind corupt până la punctul în care seamănă mai mult cu totalitarismul decât cu comunismul.

Toată lumea pare înclinată să atribuie totul marxismului, dar puțini sunt cei care vor să atribuie ceva psihanalizei, care a afectat viziunea omului asupra lui însuși la fel de profund precum marxismul a afectat viziunea omului asupra societății. Sigmund Freud (1856-1939), un evreu austriac educat la Paris și Viena, a revoluționat întregul domeniu al psihiatriei cu teoria sa despre psihanaliză. "Pentru că eram evreu", a scris Freud cândva, "m-am găsit liber de multe prejudecăți care îi limitau pe alții în utilizarea intelectului lor și, fiind evreu, eram pregătit să intru în opoziție și să renunț la acordul cu "majoritatea compactă". "

În perioada în care Freud a urmat cursurile școlii de medicină, societatea lăsa, în general, chestiunea bolilor mintale pe seama filosofilor, a preoților și a unei mărci de psihiatri cunoscuți sub numele de "nosologi" - oameni care defineau bolile mintale pe care nu le puteau înțelege prin simptome, fără a ține cont de cauză. În acest fel, pacienții care aveau halucinații din cauze atât de diverse precum sifilisul cerebral, demența senilă sau paranoia puteau sfârși vecini în aceeași temniță. Freud a fost primul care a făcut distincția între bolile psihice organice cauzate de factori fizici și tulburările psihice funcționale cauzate de factori psihici. Odată cu el s-a născut psihiatria modernă, ograda degenerării sau a păcatului a fost ridicată de pe bolile mintale, iar psihoticii au fost tratați ca oameni bolnavi în loc de oameni posedați.

Liniștea dezolantă care întâmpinase Interpretarea viselor lui Freud, prima descoperire în înțelegerea bolilor mintale, a fost spulberată de invectivele zgomotoase date de publicarea cărților sale care se ocupau de sexualitatea copiilor și de rolul sexualității în cauzalitatea bolilor mintale. De la obscuritate la notorietate și apoi la faimă, numele lui Freud a devenit cunoscut în întreaga lume. Deși Freud însuși a afirmat adesea că trebuie găsită o bază medicală pentru tratarea bolilor mintale, deoarece psihanaliza ca terapie este prea implicată, psihiatrii moderni, chiar dacă se ridică pe umerii lui Freud, ignoră contribuția pe care

acesta a avut-o la lărgirea câmpului lor de viziune. Astăzi, psihanaliza joacă un rol major în înțelegerea criminologiei și a antropologiei culturale și aruncă o lumină suplimentară asupra înțelegerii artei, a religiei și a științelor umaniste.

Când trupele de asalt naziste au invadat studiul lui Freud din Viena după Anschluss în 1938, au fost oprite de privirea lui senină și fermă. O distanță culturală de un milion de ani îl despărțea pe omul civilizat de fiara nazistă. Cu toate acestea, atât de mare era faima lui Freud, încât naziștii nu au îndrăznit să îi facă rău. Lui Freud și familiei sale li s-a permis să plece la Londra, unde a murit un an mai târziu.

Cel de-al patrulea din cvartetul spinozian, Albert Einstein (1879-1955), a fost un alt produs al iluminismului evreiesc-german. El a fost cel care a completat opera lui Spinoza, distrugând conceptul mecanicist al universului pe care Spinoza îl subminase. Einstein a văzut clar legăturile ideologice care îl legau de Spinoza. Când un cardinal din Boston i-a avertizat pe tinerii americani să se ferească de Einstein, deoarece era ateu, un rabin din New York l-a sunat pe Einstein întrebându-l: "Credeți în Dumnezeu?". Einstein a răspuns: "Cred în Dumnezeul lui Spinoza, care se revelează în armonia tuturor ființelor". Astăzi, gândirea lui Einstein, chiar mai mult decât cea a lui Marx sau Freud, domină gândirea mondială.

Einstein a intrat pe scena mondială în 1905, când a publicat celebra sa teorie a relativității, devenită acum celebră. Opiniile sale privind mișcarea browniană și interpretarea sa privind semnificația efectului fotoelectric i-au adus și mai multă faimă și un premiu Nobel. În toată teoretizarea sa, Einstein a fost "cabalistic". El nu s-a bazat pe experimente externe, ci pe intelect, logică și intuiție. "Logica unei teorii", spunea Einstein, "trebuie să provină dintr-o coerență interioară, nu pentru că dovezile externe o fac să fie cea mai logică față de alte teorii."

În 1933, arienii nordici superiori l-au alungat pe Einstein din Germania. A venit în Statele Unite, unde a fost numit profesor de matematică la Institutul pentru Studii Avansate din Princeton. A murit în 1955.

În domeniul științei, unde Freud și Einstein au deschis noi drumuri, evreii și-au adus cea mai mare contribuție la civilizația occidentală, nu ca "oameni practici", ci ca teoreticieni. Ei au fost inovatori de metode, creatori de idei noi, pionieri în domenii noi, fondatori de publicații științifice. Ei au fost spiritul motivator din spatele noilor instituții. În medicină, încă din 1850, oamenii de știință evrei au argumentat existența microorganismelor care provoacă boli contagioase și au pus bazele terapiei cardiace moderne, ale bacteriologiei și patologiei clinice. Ei au avansat pentru prima dată teorii conform cărora procesele chimice din interiorul celulei erau responsabile de activitatea glandulară, au propus imunitatea serică pentru bolile contagioase, au descoperit fagocitele, au fost pionieri în chimia mușchilor și au făcut posibile transfuziile de sânge prin descoperirea diferitelor grupe de sânge. Oamenii de știință evrei au fost cei care au promovat prima speranță a omului de a găsi vreodată un remediu pentru ravagiile bolilor venerice, prin descoperirea gonococului de către Neisser, prin testul lui Wassermann pentru depistarea timpurie a sifilisului și prin primul remediu pentru aceasta, realizat de Ehrlich, cu medicamentul său salvarsan.

De ce evreii, care tocmai ieșiseră din ghetou, cu Talmudul în mână, au devenit brusc matematicieni de frunte, este un mister, dacă nu cumva

explicația lui Freud pentru propriul geniu este valabilă. Aici nu putem decât să adumbrăm câteva dintre contribuțiile lor pentru a indica amploarea activităților lor. Karl Jacobi a fondat fizica matematică modernă cu teoriile sale despre dinamică și ecuațiile cu derivate parțiale și a dezvoltat teoria funcțiilor eliptice, teoria funcțiilor abeliene și determinanții funcționali cunoscuți sub numele de "Jacobiani". Georg Cantor a introdus conceptul de numere transfinite, a schițat o abordare a teoriei seturilor și a deschis calea pentru pozitivității logici și școala de filosofie matematică a lui Wittgenstein. Hermann Minkowski a fost părintele geometriei numerelor și a formulat pentru prima dată conceptul de relativitate a timpului și a spațiului. Leopold Kronecker și-a câștigat faima pentru lucrările sale în teoria numerelor și în teoria ecuațiilor. Luigi Cremona a aprofundat studiul geometriei sintetice și a dezvoltat teoria transformărilor biraționale Cremona. Tullio Levi-Civita, în asociere cu Gregorio Ricci, a formulat calculul diferențial absolut, care, potrivit lui Einstein, a făcut posibilă matematica relativității generale.

Evreii și-au câștigat faima privind stelele. Sir William Herschel, primul care a măsurat distanțele stelelor față de soare, a formulat o teorie pentru comportamentul stelelor duble, pe lângă faptul că a descoperit planeta Uranus. Karl Schwarzschild a adus contribuții la studiul compoziției interne a stelelor. Pentru a încurca școala antisemită care îi consideră pe evrei responsabili de comunism din cauza lui Karl Marx și pentru a consola școala antisemită care îi consideră pe evrei responsabili de capitalism fără să știe de ce, trebuie să amintim că David Ricardo este considerat părintele capitalismului prin elaborarea unei teorii a chiriei, a proprietății și a salariilor, precum și a unei teorii cantitative a banilor. Îndemnăm totuși la prudență pentru antisemiții anticapitaliști; tatăl lui Ricardo a ținut o slujbă funerară evreiască simbolică pentru fiul său atunci când acesta s-a convertit și s-a căsătorit în nobilimea engleză.

Industriile chimice și de coloranți moderne se bazează pe realizări germano-evreiești. Chimiștii evrei au fost primii care au sintetizat indigoul, primii care au descoperit coloranții din ftalină și primii care au produs amoniac pe cale sintetică (procedeu Haber, numit după Fritz Haber). Un evreu a fondat industria germană a potasei. Chimiștii evrei au conceput metode de estimare a densității vaporilor, au studiat coeficienții de expansiune pentru gaze, au elaborat teorii ale valențelor, au dezvoltat teorii moleculare și au clasificat compuși organici. Richard Willstätter, laureat al premiului Nobel, a determinat compoziția clorofilei și rolul enzimelor în procesul chimic al vieții. În fizică, contribuțiile evreilor sunt atât de numeroase încât această listă trebuie să fie și mai sumară. Fizicienii evrei au descoperit unda hertziană, au investigat fenomenele fotoelectrice, au fost codescoperitori ai razelor gamma. Au izolat izotopi, au lucrat în domeniul cineticii electronilor și au cercetat secretul atomului. Ei au fost fondatorii întregii școli de relativitate, care a dus la scindarea atomului. Acest traseu a început, desigur, cu Albert Einstein, apoi a dus la Lise Meitner, co-dezvăluirea protactiniului, elementul 91, și la teoria sa privind fisiunea nucleară. Următoarea oprire a dus la Enrico Fermi (un non-evreu) și Leo Szilard, care au dezvoltat sistemul de reacție în lanț, și apoi la Niels Bohr, care a investigat structura atomilor și radiațiile eminate de aceștia. Astfel au fost puse bazele intelectuale și teoretice pentru bomba atomică. Toți-Ein-stein, Meitner,

Fermi, Szilard, Bohr - au fost alungați din Europa de Hitler. Toți au venit în Statele Unite. Pentru ca cercul să fie complet, Albert Einstein, în calitate de cetățean american, și-a pus prestigiul științific în spatele "ideii nebunești" a energiei nucleare prin fisiune și l-a convins pe președintele Franklin Delano Roosevelt că o astfel de superbombă poate fi fabricată. De aici încolo, era doar o chestiune de tehnologie, pe care orice țară cu suficienți bani o putea duce la bun sfârșit, după cum au dovedit evenimentele ulterioare.

În domeniul artelor și al științelor umaniste, evreii erau la fel de numeroși. Nu puteai intra într-un salon al intelectualilor vest-europeni din secolul al XIX-lea fără să întâlnești un evreu. Aceștia au cântat pe scenele de concert ale Europei, au condus orchestre, au pus în scenă marile drame ale lumii, au introdus noi forme de artă. Înainte de apariția naziștilor, Max Reinhardt domnea în teatru, Sarah Bernhardt era regina scenei, iar Lotte Lehman, Joseph Szigeti, Artur Schnabel, erau pe prima pagină a lumii muzicale.

În politică, finanțe și industrie, ascensiunea evreilor a fost la fel de fenomenală. De fiecare dată, majorități copleșitoare de creștini de la Roma la Londra, de la Paris la Viena, i-au votat pe evrei în funcții înalte, i-au numit membri ai cabinetului, i-au făcut judecători la Curtea Supremă, i-au promovat la grade militare înalte.

Cel mai cunoscut dintre toți evreii din Anglia a fost probabil Benjamin Disraeli, care și-a început cariera ca romancier și a devenit fondator și lider al Partidului Conservator din Anglia și prim-ministru. Disraeli a fost cel care a contribuit cel mai mult la construirea Imperiului Britanic, fapt pentru care și-a câștigat recunoștința reginei Victoria, pe care a făcut-o împărăteasă a Indiei. Sir Moses Montefiore, consilierul financiar al reginei Victoria, a înființat Banca provizorie a Irlandei. Un campion al drepturilor omului, numele său a devenit un cuvânt de ordine printre cei oprimați, atât evrei, cât și creștini, care au beneficiat pretutindeni de filantropia sa. Sir Rufus Isaacs, primul judecător-șef evreu al Angliei, mai târziu numit cavaler, a fost vicerege al Indiei.

În Franța, Adolphe Crémieux, ministru al justiției, a abolit sclavia negrilor în coloniile franceze și a instituit o legislație prin care a abolit pedeapsa cu moartea pentru prizonierii politici. Isaac și Emile Pereire au dezvoltat funcția de credit din sistemul bancar modern și au construit prima cale ferată din Franța. Achille Fould a fost ministru de stat și ministru de finanțe în timpul celui de-al Doilea Imperiu. Léon Blum a fost premier al Franței de mai multe ori.

În Germania, mai mult decât oriunde altundeva în Europa, preeminența evreilor în toate domeniile a contribuit la crearea Zeitgeist-ului german - "spiritul vremii" german. În Germania, Ferdinand Lassalle a fost cel care a organizat prima mișcare sindicală din lume. Lassalle, deși era un realist politic, era în particular un romanticist. Mai priceput în polemică decât cu rapița, a fost ucis într-un duel pentru onoarea unei baroneze, pentru ale cărei favoruri merita să trăiești, dar nu să mori. Gabriel Riesser a susținut reformele constituționale generale și egalitatea de șanse pentru toți evreii. A fost ales în parlamentul ținut la Frankfurt și a fost primul judecător evreu din Germania. Evreii au servit cu distincție ca miniștri ai cabinetului, membri ai Reichstagului, șefi ai justiției, bancheri și industriași.

Evreul de la Curte a dispărut. Bancherul i-a luat locul. Cu creditul său în expansiune și facilitățile sale de împrumut internațional, bancherul

modern a fost capabil să finanțeze marile întreprinderi guvernamentale, să subscrie planuri vaste de expansiune industrială și să riște sume uriașe de capital în slujba statului. Istoria casei Rothschild, prototipul celebrelor case bancare evreiești de acum, care au apărut în toată Europa, nu mai are nevoie să fie povestită aici.

Aceasta nu înseamnă că evreii au dominat structura financiară a țărilor în care locuiau în general. Departe de asta. Instituțiile bancare evreiești și banii evreiești nu constituiau decât o fracțiune din economia Germaniei, Angliei sau Franței. Motivul pentru care evreii au fost atât de proeminenți în viața economică a Europei nu a fost numărul lor sau dominația instituțiilor lor, ci noile idei bancare pe care le-au insuflat în gândirea comercială europeană.

Bancherii evrei au fost inovatori, oameni cu idei. Werner Sombart, în lucrarea "Evreii și capitalismul modern", sugerează că evreii au fost creatorii sistemului de garanții și ai practicii de scontare a efectelor. El afirmă că evreii au jucat un rol important în fondarea bursei de valori și că au jucat un rol important în dezvoltarea bancnotelor în utilizarea lor modernă ca titluri de valoare negociabile. Încă din 1812, evreii erau predominanți la Bursa de Valori din Berlin, iar doi dintre primii patru președinți ai acesteia erau evrei. Rothschildii au făcut ca bursa să devină internațională. Omul modern este puțin neîncrezător că, la un moment dat, acest lucru a fost un motiv de furie împotriva evreilor. Dar, la începutul secolului al XIX-lea, bursa era o minune a Europei, iar publicul putea, pentru prima dată, să investească în capital străin. Inovațiile evreiești au fost descrise la vremea respectivă drept concurență neloială, deși de atunci au devenit forma standard pentru toate operațiunile bancare, de finanțare și de comerț internațional, creștin sau nu.

Deși este posibil ca guvernele vest-europene să fi cedat la presiunea grupurilor antisemite din motive politice, acestea s-au sprijinit puternic pe loialitatea evreilor atunci când au avut probleme financiare. S-au bazat pe discreția bancherilor lor evrei, pe ideile lor, pe loialitatea lor. Cel mai important dintre toate, aveau încredere implicită în onestitatea lor, deoarece, deși milioane de dolari în valută au trecut prin mâinile lor de-a lungul unui secol, scandalurile financiare în care au fost implicați evrei au fost puține. Această influență evreiască în sectorul bancar și financiar european a durat până la sfârșitul secolului, după care guvernele au început încet-încet să preia multe dintre funcțiile îndeplinite anterior de băncile private. Aceasta este, așadar, adevărata imagine a evreului occidental în epoca modernă. Cu toate acestea, este greu de crezut că o minoritate atât de ridicol de mică, atât de recent lipsită de toate drepturile cetățenești, adesea privită ca fiind îngustă, intolerantă și ignorantă, a putut atinge o asemenea preeminență în politică, în industrie, în știință, în artă și în științele umaniste. Cum a fost posibil acest lucru?

Răspunsul este unul complex, însă poate fi redus la trei teme principale. Evreii s-au folosit de același instrument pe care îl folosiseră în timpurile babiloniene, persane, grecești, romane, islamice și medievale timpurii - și anume, instrumentul de supraviețuire al educației. Acum, după ce își terminaseră mandatul de trei sute de ani în ghetou, evreii, pentru a-și depăși handicapul de a fi atât outsideri, cât și întârziați, trebuiau să fie de două ori mai buni decât concurenții lor creștini. Ei nu ezitau să studieze pentru orice profesie, indiferent cât de lipsit de speranță părea să se impună în ea. Au studiat zi și noapte ani de zile,

până când au devenit renumiți în domeniile lor. Universitățile nu le puteau ignora dosarele lor școlare sau realizările lor recunoscute la nivel mondial. Guvernele nu au putut ignora contribuțiile lor la știință, industrie și comerț. Pe măsură ce deveneau renumiți în domeniile lor, tot mai mulți creștini îi căutau pentru a le cere sfatul în drept, pentru a-și vindeca bolnavii, pentru a-și proiecta clădirile, pentru a-și construi afacerile.

Cum au dezvoltat evreii acest fler pentru erudiție, această capacitate de gândire teoretică, această pasiune pentru dreptate, această capacitate de a privi în societate și de a o vedea cu atâta precizie? Răspunsul este că o astfel de erudiție nu a fost o creștere peste noapte, ci chiar inima proiectului iudaic de supraviețuire. Chiar și în ghetou, chiar și atunci când li s-au refuzat facilitățile educaționale din lumea exterioară, evreii și-au creat propriile instituții educaționale. Talmudul, deși nu răspundea nevoilor vieții moderne, era același Talmud din vremurile grecești, romane și islamice, Talmudul abstracțiunilor și al logicii juridice care ascutea mintea. Pasiunea evreiască pentru justiție făcea parte dintr-o tradiție moștenită. Având în vedere o moștenire care respecta învățătura, care transmitea dreptate, care își preda doctrinele în abstracțiuni, era de mirare că evreii excelau în domeniul învățăturii? Se poate pune încă o întrebare. Deși evreii au produs un Spinoza în filosofie, un Marx în economie, un Freud în medicină, un Einstein în fizică, de ce nu au produs oameni de aceeași talie în literatură, muzică și pictură? Poate că răspunsul se află în însuși faptul că evreii au fost outsiders, excluși și excluzându-se pe ei înșiși de la participarea la viața spirituală a națiunilor în care existau. Giganți precum Goethe și Keats, Beethoven și Brahms, Renoir și Van Gogh au fost expresii ale culturii lor creștine. Această legătură cu trecutul lor a conferit operei lor aspectul individual; geniul lor i-a conferit un farmec universal. Pentru că evreii erau legați spiritual de o altă credință, ei nu se puteau identifica cu moștenirea creștină. Abstracțiunile lui Spinoza, Marx, Freud și Einstein sunt universale, nu expresii identificabile ale unui crez.

Este interesant de observat că evreii care s-au apropiat de măreția în pictură sunt cei moderni, care nu se mai exprimă în reproduceri fidele, ci în abstracțiuni. Aici interdicția de a face imagini cioplite nu se mai impune. Deoarece pictura abstractă este și un mod universal de pictură, evreul se poate exprima pe pânza abstractă universală fără a se identifica sufletește cu alte religii.

Evreii își vor crea Goethe și Keats, Beethoven și Brahms, Renoir și Van Gogh atunci când proprii lor oameni de geniu vor prelua teme care să surprindă drama de patru mii de ani a supraviețuirii lor și apoi vor distila această dramă, această supraviețuire, într-o mitologie universală a omului.

DOUĂZECI ȘI ȘASE DE ANI

EUROPA DE EST: NOUL UMANISM

Asemeni mareelor, istoria evreilor europeni s-a scurs și s-a revărsat între Europa de Vest și Europa de Est, lăsând în urma sa culturi cu nuanțe diferite. Istoria evreiască din Evul Mediu a început în Occident și s-a rostogolit încet și inexorabil spre Est. Istoria evreiască din epoca modernă a început în Est și s-a rostogolit încet și inexorabil înapoi spre Vest. În Europa de Vest, evreii emancipați - o panoplie de oameni de știință, muzicieni, pictori, scriitori - au creat o cultură identificată cu valorile occidentale. Ei s-au exprimat în limbile

națiunilor lor gazdă - în germană, engleză, franceză, italiană. În Europa de Est, evreii neemancipați au creat o cultură, cunoscută sub numele de Haskala, identificată cu valorile evreiești. Dar Haskala nu a produs nici oameni de știință, nici muzicieni, nici pictori.⁵⁹ A produs însă o literatură umanistă, scrisă nu în rusă sau poloneză, ci în ebraică și idiș, una fiind limba clasică, iar cealaltă limba populară a evreilor. Dintre cele două culturi, umanismul evreiesc oriental a fost mult mai important pentru supraviețuirea evreilor decât iluminismul evreiesc occidental. Contribuțiile evreilor din Occident au fost doar niște coloane ornamentale adăugate la edificiul cultural impunător al realizării creștinismului occidental. Inovațiile umaniștilor evrei din Orient au fost pilonii care au susținut diaspora evreiască. Pe măsură ce Iluminismul occidental se îndrepta spre shtetlurile mohorâte din Est, acești umaniști evrei l-au transformat în Haskala (de la cuvântul ebraic care înseamnă "trezire" sau "renaștere"). Dar, în timp ce Iluminismul era filozofia bogaților, iar hasidismul religia săracilor, Haskala a exprimat naționalismul cultural al claselor de mijloc. A fost Renașterea evreiască sosită cu trei sute de ani întârziere.

La fel ca un libido freudian care curge prin inconștient, atașându-se de experiențele psihice anterioare, Haskala a curs prin corpul iudaismului, atașându-se de valorile evreiești anterioare și creând altele noi. S-a atașat de ebraică și idiș, creând o nouă literatură. S-a atașat de religia evreiască și a creat existențialismul evreiesc. S-a atașat de politică și a creat sionismul. Sionismul a fuzionat evreii din Europa de Est și de Vest cu evreii din Statele Unite și a creat noul stat Israel. Această vastă transformare și fuziune a început cu câțiva studenți talmudici care se luptau cu hassidiștii, care propovăduiau o întoarcere la primitivismul sentimentelor ca modalitate de a se raporta la Dumnezeu. Hasidismul nu murise odată cu moartea fondatorului său, Bal Shem Tov, în 1760. Discipolul său, Dov Ber, a răspândit evanghelia hasidică și, în curând, jumătate dintre evreii din Europa de Est aparțineau sectei hasidice. Rabinii, care se temeau de această nouă evanghelie deoarece le submina autoritatea, au încercat să o înăbușe, dar în zadar. Doar într-o singură parte a Europei, Lituania, au reușit, în mare parte datorită eforturilor unui singur om, Elijah ben Solomon (1720-1797), o figură ambivalentă în istoria evreilor. Funcția istorică involuntară a lui Elijah a fost aceea de a servi drept punte peste care studenții talmudului au putut intra în tabăra Iluminismului și să ucidă hasidismul cu arme moderne.

Dacă Ilie ben Solomon (cunoscut sub numele de Vilna Gaon - "Eminența Sa din Vilna") s-ar fi născut în secolul al XII-lea, ar fi fost un mare filozof. În secolul al XVIII-lea, el era un om anacronic, împărțit între erudiția ortodoxă și știință. Așa cum sugerează și sobrietatea sa, s-a născut în Vilna, Lituania, și, așa cum ne-am așteptat de la un evreu din secolul al XVIII-lea căruia i se spunea "Gaon", a învățat Tora la opt ani și Talmudul la nouă ani. Dar ceea ce nu s-ar fi așteptat era ca la vârsta de zece ani să vrea să devină om de știință. Tatăl său, îngrozit, l-a întors de la știință la Talmud, dar, deși a devenit cel mai renumit savant evreu ortodox al timpului său, nu a uitat niciodată interesul său timpuriu pentru știință.

Vilna Gaon a fost atras de timpuriu în disputa hasidică și, deși nu era rabin, a excomunicat secta. Atât de mare era reputația sa ca savant în rândul ortodocșilor, încât excomunicarea a fost eficientă. Cu toate acestea, el nu a reușit să înțeleagă motivațiile psihologice care stau la

baza hasidismului, văzându-i pe hasidiști doar ca pe niște ignoranți evrei. Vilna Gaon a fost ultimul dintre marii învățați evrei ai talmudismului, venerat de ortodocși, dar ignorat de moderni. A murit în 1797, fără să fi avut niciodată o viziune profetică asupra viitorului. Dar, prin interesul său pentru știință, le-a arătat studenților săi talmudici calea spre iluminismul occidental. Semințele pentru viitoarea Haskala au fost semănate atunci când Vilna Gaon a încurajat nu numai pe studenții săi, ci și pe alți studenți ai Talmudului, să traducă lucrări științifice în limba profeților.

Istoria s-a repetat. Ca și în zilele greco-romane și islamice, atunci când acești tineri evrei din secolul al XVIII-lea au intrat în contact cu idei noi, s-au impregnat și ei de ele. De la. știință, interesele lor s-au îndreptat spre filosofia occidentală, spre științele sociale și spre literatură. Erau impresionați de aceste idei ale lumii occidentale, dar erau, de asemenea, îndrăgostiți de moștenirea lor evreiască. Au vrut să se occidentalizeze fără a se creștiniza. Au vrut să ajungă la un compromis între ortodocșii care nu concesionau nimic și asimilaționiștii care cedau totul. Au vrut să creeze o cultură evreiască care să poată fi folosită și de Occident, în loc de o cultură occidentală care să fie folosită și de evrei.

Când au privit în jurul lor, acești vestitori ai Haskalei timpurii au văzut jumătate din evreii din Europa de Est infectați de doctrinele hasidice de salvare. Hasidiștii, și-au dat seama, erau dușmanul lor, și s-au aliniat cu rabinii reticenți pentru a slăbi acest dușman. Spre deosebire de Vilna Gaon și de rabini, acești primii intelectuali Haskala nu îi vedeau pe hasidiști ca pe niște ignoranți, ci vedeau hasidismul ca pe "opiumul poporului" - ca pe o evadare din mizeriile existenței fizice. Pentru a-și aduce ideile la oameni, scriitorii Haskala trebuiau mai întâi să aibă un public. Pentru a capta atenția oamenilor, au recurs la scrierea unor romane de evadare de tipul celor atât de populare în secolul al XIX-lea. Pentru a se asigura, totuși, că tot ceea ce scriau nu va deveni rusesc sau polonez în orientarea sa, așa cum Iluminismul evreiesc din Occident devenise german în orientarea sa, au scris în ebraică. Scopul lor era să submineze influența hasidismului.

Aceste romane evreiești de evadare au fost plasate în cea mai mare parte în Palestina. Evreii erau eroinele, iubiții și răufăcătorii. De la declinul Epocii de Aur evreiești din Imperiul Islamic, evreii din literatura evreiască fuseseră descriși ca niște parangoane de virtute pentru care sexul abia dacă exista, cu excepția tomurilor medicale. Acum, istoria evreilor era împărțită într-un trecut romantic, în care dragostea era răsfățată cu bucurie, și un prezent mizerabil, în care sexul era ascuns sub fuste lungi, monotone și inestetice. Aceste romane de evadare îndeplineau un scop util. Au ajutat la distrugerea imaginii pe care evreii o aveau despre ei înșiși ca veșnici locuitori ai ghetourilor. Nu întotdeauna evreii fuseseră niște creaturi atât de batjocorite, sugerau aceste romane. Cândva fuseseră iubiți romantici, războinici curajoși, oameni ai destinului. Aceste romane sugerau, de asemenea, că poate evreii își puteau schimba situația actuală prin acțiuni politice, în loc să stea pasivi în așteptarea unui Mesia.

Până în 1850, hasidismul începea să își piardă din forță. Nu mai crescuse și începuse să se ofilească în secte certărețe, în principal din cauza incapacității sale de a se instituționaliza. Dar romanele romantice au avut, de asemenea, efectul lor. Mulți evrei nu mai priveau hasidismul ca pe o întoarcere la iudaism, ci ca pe o regresie față de acesta. Imaginea

evreului romantic și curajos din romane era mai pe placul lor decât cea a hasidului care cânta imnuri și dansa în cadrul reuniunilor de renaștere. Pe măsură ce publicul lor a devenit mai pretențios, scriitorii Haskalei s-au îndreptat către teme mai serioase, către sensul iudaismului și către o examinare a condiției evreiești. Au început să scrie în două limbi, în ebraică pentru intelectuali și în idiș pentru mase. În decurs de un secol, Europa de Est a dat naștere unei serii de mari scriitori ebraici și idiș care, asemenea umaniștilor din Renaștere, au influențat atât literatura, cât și viața.

Cinci mii de ani de istorie consemnată au produs doar patru mari perioade literare - scrierile profetice ale evreilor din zilele biblice, tragediile grecești din Epoca Pericleană, dramele poetice din timpul domniei Elisabetei și romanele de căutare sufletească ale rușilor din secolul al XIX-lea. În cincizeci de ani scurși, Pușkin, Gogol, Turghenev, Dostoievski și Tolstoi au dat lumii o literatură nemuritoare. Fideli formulei diasporei evreiești de o cultură pentru o cultură, evreii ruși au produs, de asemenea, o literatură, care nu poate fi comparată cu realizările acestor giganti ai literaturii ruse, dar care este totuși o realizare unică.

Așa cum eroii din romanele rusești au nume rusești, dar sunt actori într-o dramă umană universală, tot așa și eroii din romanele evreiești au nume evreiești și sunt, de asemenea, actori într-o dramă umană universală. Așa cum marii scriitori ruși au sondat adânc în sufletul rusesc pentru a găsi valori interioare, tot așa și scriitorii evrei și idiș au sondat în sufletul evreiesc pentru a găsi valori interioare. În principal, scriitorii idiș au scris ficțiune, iar scriitorii ebraici eseuri și poezie. Scriitorii idiș au trecut de la romantismul primelor romane ebraice la realism, iar scriitorii ebraici s-au orientat spre sionism, o nouă aspirație evreiască pentru o patrie politică în Palestina.

Unul dintre primii și cei mai importanți dintre acești primii eseuriști ebraici care au influențat cursul istoriei evreiești, îmbogățind în același timp literatura ebraică, a fost Ahad Ha-Am (1856-1927), născut în Ucraina, în condiții de bogăție și ortodoxie. Ahad Ha-Am și-a completat educația în Tora și Talmud cu cursuri la universitățile din Viena, Berlin și Breslau, deși nu a absolvit niciuna dintre aceste instituții. A locuit la Odessa, apoi la Londra, iar în 1922 s-a stabilit la Tel Aviv, în Palestina. Prin scrierile sale, a insuflat sionismului politic emergent un sentiment de responsabilitate culturală. Funcția sionismului, așa cum o vedea el, era de a rezolva nu doar problema politică, ci și cea spirituală a iudaismului - problema unei culturi evreiești continue și unificatoare. Nu statul era cel care îl lega pe individ de națiunea sa, ci cultura sa. Evreii din diaspora, susținea el, trebuiau să aibă o cultură unificatoare care să îi sudeze într-un organism național, și numai un centru spiritual în Palestina putea îndeplini o astfel de funcție. După cum a rezumat Israel Friedlaender: "Potrivit lui Ahad Ha-Am, sionismul trebuie să înceapă cu cultura și să se încheie cu cultura, desăvârșirea sa fiind un centru pentru iudaism." ⁶⁰ El a fost un critic, nu un lider. El a furnizat untul de pe pâinea sionistă pe care o coptase Herzl.

În timp ce Ahad Ha-Am a fost în primul rând un eseist, Hayim Bialik (1873-1934), născut în Rusia, a fost un poet comparabil ca statură cu Judah Halevi și poet laureat al limbii ebraice. A fost autodidact, a chiulit de la Talmud, a fost un rebel împotriva tradiționalismului, iar întreaga sa viață a fost o revoltă agonizantă împotriva rămășițelor

ortodoxiei de shtetl. A plecat în derivă la Odessa, a devenit comerciant de cherestea, a predat la școală, a fugit la Berlin și, în cele din urmă, s-a stabilit la Tel Aviv. Poemul său "În orașul măcelului" descrie în mod profetic pogromul rusesc din 1903 de la Kishinev ca un preludiu al tragediei mondiale, la fel cum Picasso, în 1937, a prefigurat ororile războiului totalitar prin tabloul său "Guernica", care descria măcelul german din acel oraș în timpul Războiului Civil Spaniol din 1936-1939. Poemul lui Bialik a determinat mii de tineri evrei să se lepede de pacifismul lor și să se alăture rezistenței rusești pentru a lupta împotriva țarului și a tiraniei. Printre numeroasele sale traduceri în limba ebraică se numără lucrări din Shakespeare, Wilhelm Tell de Schiller și Don Quijote. Mai mult decât oricine altcineva, Bialik a dat viață și vervă ebraicii moderne.

Destul de diferită de viațile lui Ahad Ha-Am și Bialik a fost viața lui Saul Tchernichovsky (1875-1943), născut în Crimeea, care nu a văzut niciodată interiorul unui Talmud-Tora. Deși părinții săi erau evrei adepți ai religiei observante, și-au lăsat copilul să crească alături de urcușuri rusești, iar împreună cu aceștia a cutreierat stepele. La vârsta de șapte ani a început educația sa, nu în idiș, pe care nu a învățat-o niciodată, ci în ebraică, iar prin această limbă a ajuns să-și iubească poporul. În 1899 s-a înscris la Universitatea din Heidelberg, unde a studiat medicina și unde a fost implicat continuu în relații amoroase. Frumusețea și educația sa i-au adus intrarea în înalta societate evreiască și în cea gentilică. Multe dintre cele mai frumoase poezii ale sale în ebraică au fost scrise pentru iubirile sale creștine, iar în cele din urmă s-a căsătorit cu o grecoaică. A servit ca medic în Corpul medical rus în timpul Primului Război Mondial, a participat la Revoluția Rusă, s-a mutat în Germania, iar în 1931 s-a stabilit în Palestina. Acest evreu cosmopolit sofisticat a fost cel care, în poezii pasionate, a îndemnat poporul evreu să se ridice și să lupte împotriva asupritorului lor, să îl elibereze pe Iehova pe care talmudiștii "îl legaseră în filacterii". La fel ca toți cercetătorii ebraici moderni, și el a fost un lingvist. A tradus în ebraică pe Molière și Goethe, precum și Iliada și Odiseea, cu atâta măiestrie încât acestea se citesc ca niște clasici ebraici. În mod ciudat, el stăpânea și limba finlandeză, cu cele cincisprezece cazuri ale sale, și a tradus în ebraică straniul poem epic finlandez Kalevala, fără rimă, trohaic și aliterativ, precum și Cântecul lui Hiawatha al lui Longfellow, un poem inspirat din Kalevala și scris în metrul acesteia. Dar, mai presus de toate, Tchernichovsky a fost un naționalist evreu, iar poezia sa a abordat în mod repetat tema unei redeșteptări politice a evreilor și a unei reveniri la destinul lor istoric.

Alături de această literatură ebraică seculară a crescut literatura idiș, prima literatură de acest fel din istoria evreilor. Ebraica a fost limba Torei și a scrierilor profetice, limba clasică a evreilor, veche de patru mii de ani. Idișul, pe de altă parte, era limba populară, veche de abia șapte sute de ani. Ea s-a născut în Valea Rinului, în secolul al XII-lea, copil nelegitim al uniunii dintre limba germană și alfabetul ebraic. Evreii vorbeau germana între ei. Dar când scriau în germană, o făceau cu litere ebraice. De-a lungul secolelor, cuvintele germane au fost modificate, cuvinte ebraice au fost adăugate, iar acest idiom vorbit și scris și-a dezvoltat propria sintaxă. Pe măsură ce evreii s-au mutat spre est, au luat cu ei această nouă limbă, numită acum idiș, adăugând cuvinte poloneze, rusești și lituaniene pe măsură ce se stabileau în aceste țări.

Până în secolul al XVIII-lea, marea majoritate a evreilor europeni vorbeau doar idiș; ebraica era rezervată savanților și rugăciunilor. Pentru a ajunge la masele de evrei, mulți scriitori Haskala au apelat la idiș. Deoarece idișul era o limbă populară, fluidă și fără disciplină, avea anumite limitări literare, dar și anumite avantaje. Nu se preta la epopee eroice sau la stări psihologice subtile, dar era perfectă pentru exprimare lirică și satiră. Nu putea fi făcută să exprime ambiguitate, dar putea fi făcută să emane empatie. Așa cum Dante a modelat limba italiană, Chaucer a modelat limba engleză, Luther a modelat limba germană, tot așa scriitorii Haskala au modelat limba idiș. Geniul scriitorilor Haskala a forjat o literatură care nu a murit odată cu evreii vorbitori de idiș în lagărele de concentrare germane. Deși născută în acea fâșie de pământ cunoscută sub numele de Pale, situată într-un avanpost al istoriei, și scrisă pentru trei milioane de evrei care erau considerați anacronisme ale istoriei de către lumea gentilică, această literatură idiș a creat personaje care încă trăiesc, mult timp după evreii din shtetlurile deja dispărute. În acești eroi ai "celor insultați și răniți", scriitorii evrei din Haskala au creat figuri universale. Printr-o pură întâmplare, primii trei dintre acești scriitori de Haskala idiș au fost și cei mai mari trei scriitori ai Haskalei - Mendele Mocher Sforim (Mendele librarul), Sholem Aleichem și I. L. Peretz.

Mendele Mocher Sforim a fost un student tipic la Talmud "rătăcit" de Haskala. S-a născut în Lituania (1836-1917) într-o familie ai cărei strămoși rabinici erau la fel de numeroși ca scuturile dintr-un castel britanic. Educat în Talmud și mai mult Talmud în școlile cu o singură cameră din shtetl și în diverse yeshive, s-a revoltat împotriva acestei traduceri a culturii evreiești și s-a educat în literatura occidentală. La început a scris în ebraică, dar a renunțat la această limbă pentru idiș, considerată pe atunci un simplu jargon de către intelectuali. Mendele a invidiat mentalitatea îngustă și dogmatismul evreilor din Pale, dar în spatele vitriolului său, evreii puteau simți dragostea sa pentru poporul său. În toate scrierile sale, el a încercat să recreeze în subconștient o comunitate evreiască de sentimente. Există o asemenea universalitate a evreilor săi din Pale, încât într-o zi, când operele sale vor fi traduse mai bine, i se vor putea acorda unele dintre laudele aduse acum marilor scriitori ruși.

În secolul al XIX-lea, carierele în literatură erau dezaprobată de majoritatea părinților evrei din Pale, căci "ce era de scris despre care să nu se fi scris deja?". Tatăl lui Sholem Aleichem a fost una dintre excepții; el și-a încurajat fiul să scrie. La vârsta de șaptesprezece ani, Sholem Aleichem (1859-1916), educat în mod tradițional în shtetl, s-a răzvrătit și a început să scrie în ebraică și să predea limba rusă pentru a-și câștiga existența. Primul său efort literar a fost un dicționar care enumera vocabularul vast de înjurături colorate în idiș al mamei sale vitrege. S-a căsătorit cu fiica unui moșier bogat, a administrat o mare moșie, și-a pierdut averea la bursă și s-a întors la scris, de data aceasta în idiș. A părăsit Rusia pentru a trăi în Elveția, s-a mutat în Danemarca și, în cele din urmă, în Statele Unite la izbucnirea Primului Război Mondial.

Sholem Aleichem a fost atât un artist, cât și un artist de divertisment, un Mark Twain evreu, care, pentru că îi iubea pe evrei, a fost lăsat să îi ironizeze pe aceștia, ghetoul și ritualurile lor. Le-a prezentat o imagine comică a "poporului ales" și i-a făcut să râdă de ei înșiși.

Într-o singură frază rostită de personajul său preferat, Tevye, lăptarul, Sholem Aleichem a rezumat situația dificilă a evreului din Pale. "M-am născut, cu ajutorul lui Dumnezeu, sărac", spune Tevye. Sholem Aleichem a scris despre masele neajutorate și a apărut "sfințenia celor insultați și răniți". Cu Tevye, poporul evreu putea fi de acord cu situația dificilă de a fi evreu în Pale: "Dacă El vrea așa, așa ar trebui să fie - și totuși, ce ar fi fost greșit să fie altfel?". Dar chiar și în timp ce râdeau, poporul evreu s-a oprit și a reflectat.

Născut în Polonia, I. L. Peretz (1852-1915) a crescut cu un picior în moștenirea sa hasidică și cu celălalt în Haskala. A făcut studii universitare, a practicat dreptul timp de zece ani, apoi a devenit scriitor și editor. Prima sa lucrare publicată a fost un volum de poezie ebraică, dar în curând ficțiunea idiș a dominat scrierile sale. Peretz a adus secolul al XIX-lea evreilor din shtetlurile din Europa de Est. În multe dintre poveștile sale s-a îndepărtat de shtetl pentru a scrie despre viața evreilor din marele oraș, despre evreii urbanizați, proletarizați. A scris ca un romancier modern, cu tușe rapide și subtile. Un secol de scriitori ebraici și idiș Haskala a început să-și facă efectul. Evreii din Pale au înțeles rostul poveștilor - că necazurile lor nu făceau parte dintr-un plan etern sau o pedeapsă pentru păcatele lor; că ortodoxia nu era sinonimă cu poruncile lui Dumnezeu; că hasidismul nu era un paradis pe pământ. Pe măsură ce tot mai mulți evrei se răzvrăteau împotriva ortodoxiei, rabinatul își pierdea tot mai mult din putere. Evreii au început să se gândească la eliberarea lor nu în termeni de rugăciuni mai bune, ci în termeni de o mai bună organizare.

Pentru că Haskala a reușit să creeze valori evreiești cu care tinerii evrei emancipați din Est să se identifice, nu au existat cozi de evrei care să stea în fața bazinelor baptismale din bisericile rusești și poloneze. În schimb, ei au căutat noi răspunsuri la întrebarea deconcertantă a credinței într-o epocă a rațiunii. Ei nu au căutat răspunsuri științifice, precum Zunz și școala sa, ci răspunsuri filosofice în această căutare li s-au alăturat intelectualii evrei occidentali care s-au convins, prin antisemitismul crescând din Occident, că botezul nu era răspunsul. În mod imperceptibil, Haskala din Est și Iluminismul din Vest au început să se apropie unul de celălalt din punct de vedere al punctului de vedere, iar până în 1900 s-a realizat o fuziune simbolică. Din această fuziune a luat naștere existențialismul evreiesc și, în mod corespunzător, cei mai importanți doi susținători ai acestei noi filosofii, Franz Rosenzweig și Martin Buber, s-au născut la granița dintre Europa de Est și Europa de Vest. Amândoi erau produse ale Iluminismului occidental și amândoi au profitat de baza psihologică subiacentă a hasidismului pentru noua lor abordare modernă a iudaismului. Franz Rosenzweig (1886-1929) s-a născut într-o familie de evrei germani asimilați și a studiat la universitățile din Freiburg și Berlin, obținând diplome în filosofie și medicină. Cam în această perioadă, a decis să se convertească la protestantism, deoarece nu putea discerne nicio filosofie rațională în iudaism. Nu avusese niciodată o educație evreiască și a considerat că ar fi mai onest din punct de vedere intelectual dacă ar intra în creștinism ca fost evreu și nu ca un simplu agnostic. Cum ziua dinaintea întâlnirii sale cu creștinismul se întâmpla să fie Ziua Ispășirii evreiești, Franz a intrat cu dezinvoltură în cea mai apropiată sinagogă pentru o introducere superficială "Eu și Tu". În timp ce asculta rugăciunile, a trăit o trezire evreiască. În loc să intre în creștinism, el a reintrat în iudaism.

Pe frontul de est din Primul Război Mondial, Franz Rosenzweig a compus principala sa lucrare, *Steaua Răscumpărării*, scrisă între bătălii, avansări și retrageri, pe cărți poștale și bucăți de hârtie de împachetat pe care le trimitea mamei sale, care îi transcria notițele. În această lucrare și în alte lucrări, Rosenzweig a încercat să salveze iudaismul de ceea ce el considera că sunt cei trei dușmani ai săi - evreii ortodocși, care confundau legalismele lor talmudice cu Tora; hasidiștii, care confundau extazul lor pentru Dumnezeu cu Dumnezeu; și sioniștii politici, care vedeau în iudaism doar o formă de naționalism. Dacă înainte Rosenzweig văzuse credința ca pe o competiție între mintea omului și poruncile lui Dumnezeu, acum își dădea seama că credința poate fi înțeleasă doar ca o întâlnire între om și Dumnezeu. Credința, spunea el, era o implicare cu sinele și nu o implicare cu mintea cuiva.

Ultimele zile ale lui Rosenzweig au fost tragice. A fost lovit de o boală care i-a paralizat întregul corp, cu excepția unui deget mare. Și-a "scris" operele ulterioare legat într-un scaun special, cu degetul mare îi indica soției sale fiecare literă în parte, formând cu grijă mai întâi cuvinte, apoi propoziții, paragrafe și cărți.

Rosenzweig a fost puternic influențat în opiniile sale de Martin Buber, un savant care, în timpul vieții sale, a ajuns să fie privit ca un profet și recunoscut de evrei și creștini ca fiind unul dintre cei mai influenți teologi filosofi moderni. Buber a dezvoltat filozofia existențialistă evreiască, care i-a influențat pe teologul protestant Paul Tillich și pe filozoful umanist catolic Nikolai Berdyaev. Astăzi, gândirea lui Buber, ca și cea a lui Freud, pătrunde în cultura occidentală și a influențat scrierile educatorilor, sociologilor, psihiatrilor, psihologilor, filosofilor, teologilor și poezilor.

Buber, născut în 1878, din părinți vienezi bogați, a fost crescut de bunicul său în Galicia (Polonia), unde a intrat de timpuriu în contact cu hasidismul. După o educație evreiască tradițională, a urmat cursurile universităților din Viena și Berlin, studiind filozofia și arta, absolvind la cea din urmă cu un doctorat în filozofie. S-a alăturat mișcării sioniste și, împreună cu un teolog catolic și un psihiatru protestant, a editat o revistă despre problemele sociale legate de religie. Cu toate acestea, lucrările sale filosofice despre hasidism și teologie sunt cele care i-au adus faima mondială.

Oamenii, spunea Buber, sunt capabili de o relație dublă. Primul aspect al acestei relații, pe care el îl numește "obiectiv", îi permite omului să-și ordoneze mediul înconjurător. Cel de-al doilea, pe care el îl numește "realizare", îi permite să perceapă sensul interior al propriei sale existențe (sau, așa cum o numesc filosofii germani, *Existenz*); de aici, "existențialism". Buber susține, de asemenea, că nu se poate explica religia în termeni de știință, așa cum nu se poate explica știința în termeni de religie. El se bazează foarte mult pe intuițiile psihanalitice freudiene pentru înțelegerea minții omului. Spre deosebire de Freud, însă, Buber nu respinge religia ca pe o "iluzie", ci o acceptă ca pe o realitate.

Omul are un suflet, spune Buber, sufletul său național inconștient. Acest suflet inconștient din evreul individual este o imagine în oglindă a sufletului colectiv al poporului evreu, un suflet care comprimă în el patru mii de ani de istorie evreiască. Prin urmare, pentru a se cunoaște pe sine, evreul trebuie să fie în permanență conștient de istoria poporului său. Vechiul Testament, în viziunea lui Buber, este afirmarea experienței colective a poporului lui Israel cu Dumnezeu. Fiecare evreu

poate reexperimenta această întâlnire colectivă cu Dumnezeu în mod individual, datorită moștenirii evreiești păstrate în inconștientul său. Acesta este sensul expresiei de acum celebre a lui Buber, "întâlnirea Eu și Tu". Cheia mântuirii, deci, potrivit lui Buber, este atât o întâlnire colectivă, cât și una individuală cu Divinitatea prin credință - o credință care nu are nevoie de nicio dogmă. O astfel de credință nu contrazice rațiunea și nici nu se opune științei și răspunde nevoii de credință a omului.

Filozofia lui Buber este, de asemenea, un protest împotriva depersonalizării omului în societatea modernă, din cauza dominației relației "Eu-It" dintre om și lucruri. Forța unei adevărate comunități poate apărea doar dintr-o relație "Eu-Tu" cu Dumnezeu, spune Buber. Existența va rămâne lipsită de sens pentru tine dacă tu însuși nu pătrunzi în ea cu o iubire activă și dacă nu-i descoperi în acest fel sensul pentru tine însuși.... Și tocmai din acest motiv se găsește aici răspunsul la întrebarea tăcută pusă de lumea modernă. Oare îl va percepe lumea? Dar va percepe oare evreimea însăși faptul că însăși existența ei depinde de renașterea existenței sale religioase? Statul evreiesc poate asigura viitorul unei națiuni de evrei, chiar și al unei națiuni cu o cultură proprie; iudaismul va trăi numai dacă va readuce la viață relația primordială a evreilor cu Dumnezeu, cu lumea și cu omenirea.⁶¹

În 1938, la vârsta de șaiszeci de ani, Buber a fost nevoit să fugă din Germania nazistă. S-a stabilit în Palestina, unde a devenit profesor de filosofie socială la Universitatea Ebraică din Ierusalim.

Haskala a murit odată cu secolul al XIX-lea în dărmăturile Primului Război Mondial. Născută în Occident, copil al Iluminismului german, și crescută în Est, pupila intelectualilor evrei, Haskala era umanismul evreiesc pictat peste Iluminismul occidental. După ce au ținut oglinda măreției trecutului evreiesc, scriitorii Haskalei au reușit să-i facă pe oamenii din Pale să realizeze sordiditatea prezentului lor. Reînviind ebraica ca limbă seculară și ridicând idișul la un statut literar, ei au îmbogățit cultura evreiască. Iluminismul din Vest și Haskala din Est au reînviat voința evreilor de a supraviețui.

Această nouă expresie a voinței de supraviețuire ca evrei s-a născut odată cu sionismul. Și sionismul a fost cel care a fuzionat evreimea din Europa de Est și de Vest cu evreimea din Statele Unite. Timp de două secole și jumătate, evreii din America au jucat un rol minor în afacerile mondiale evreiești, dar în secolul XX au devenit o forță în destinul evreiesc. Cum istoria evreilor americani se amestecă acum cu cea a evreilor europeni, trebuie să traversăm Oceanul Atlantic pentru a vedea mai îndeaproape acest segment american al poporului evreu, care se luptă pentru conducerea iudaismului din diaspora.

DOUĂZECI ȘI ȘAPTE

STATELE UNITE: NOUL BABILON

Istoria evreilor din America este un amestec ciudat de familiar și profetic. A ajuns în America de Sud în secolul al XVI-lea odată cu explorările hispanice și a curs în America de Nord în secolul al XVII-lea odată cu valurile expansiunii coloniale anglo-olandeze. În primii 250 de ani, istoria evreilor din America a fost o curioasă inversare a istoriei evreilor din Europa. De la 1650 până la 1900, evreimea americană a fost dependentă din punct de vedere spiritual și intelectual de evreimea europeană, fără să producă idei noi proprii. Așa cum America de dinainte de 1900 era privită de intelectualii europeni din secolul al XIX-lea ca o națiune și un popor inferior, tot așa evreii europeni îi priveau pe

evreii americani ca pe niște inferiori intelectual. Și așa cum America, după Primul și al Doilea Război Mondial, a început să preia conducerea lumii occidentale, tot așa evreii din America secolului XX au început să băjbâie pentru a prelua conducerea evreimii mondiale.

Care este explicația pentru direcțiile intelectuale opuse luate de istoria evreilor din America și din Europa? O explicație poate fi găsită în paralela făcută de unii istorici între relația dintre Roma și Grecia, pe de o parte, și America și Europa, pe de altă parte. Dacă americanii, așa cum susțin astfel de istorici, au o viziune antiintelectuală, sunt adepți în literatură, copiiști în artă și tehnicieni în știință, spre deosebire de europeni, care sunt deschizători de drumuri în literatură, inovatori în artă și teoreticieni în știință, atunci această paralelă clarifică relația dintre evreii americani și europeni, deoarece tot ceea ce au creat evreii americani înainte de aproximativ 1900 nu a fost decât o palidă imitație a modelului european original. Acest lucru se potrivește, de asemenea, cu "legea talionului din diaspora" - o cultură pentru o cultură - deoarece cultura evreiască americană era la fel de antiintelectuală și pragmatică ca și cultura creștină americană. Această antiteză este exemplificată în destinele celor patru valuri de imigrație evreiască în Statele Unite. Primele două valuri, care s-au întins pe parcursul a două secole și jumătate, între 1650 și 1880, au fost sterile din punct de vedere cultural; al doilea val, între 1880 și 1950, a fost fertil din punct de vedere cultural.

Evreii spanioli, care au sosit încă din 1621, nu au fost proeminenți în afacerile coloniale și nici nu au contribuit la influențarea evenimentelor din cadrul Revoluției Americane. Ei nu au devenit filosofi, savanți și oameni de stat în America, așa cum au făcut-o în Europa. Ei au devenit comercianți și negustori. O soartă similară au avut evreii germani care au sosit între 1825 și 1880. S-au integrat bine, s-au adaptat bine și au devenit prosperi, dar, până în 1900, au jucat doar un rol minor în istoria Statelor Unite, nu au dezvoltat niciuna dintre industriile grele ale Americii, nu au condus nicio avangardă a legislației sociale progresiste și nu au fost incluși pe lista celor care au contribuit la "înflorirea literară a Noii Anglii".

Apoi, în mod paradoxal, între 1880 și 1920, când istoria a aruncat la țărnam 2.000.000 de evrei ruși disprețuiți și săraci, viața intelectuală evreiască a prins brusc rădăcini în America. Odată cu cel de-al patrulea val de imigrație, care a purtat pe creasta sa 300.000 de evrei germani deveniți fără adăpost și apatrizi din cauza terorii naziste, viața intelectuală evreiască americană a început să înflorească. Centrul vieții intelectuale evreiești s-a mutat din Lumea Veche în cea Nouă, așa cum centrul vieții intelectuale evreiești din zilele biblice se mutase din Palestina în Babilonia după căderea lui Iuda în secolul al VI-lea î.Hr. Istoria evreilor în Lumea Nouă începe chiar cu descoperirea emisferei occidentale, iar evreii au jucat un rol mult mai important în descoperirea, explorarea și colonizarea acesteia decât le acordă istoricii din zilele noastre. Cine îndrăznește să-i plaseze pe evrei pe navele care au efectuat aceste călătorii istorice sau să le atribuie o parte din planificare? Matematicieni și oameni de știință evrei au lucrat timp de un secol pentru a pune bazele acestor expediții. Abraham Cresques, un cartograf din Majorca, cunoscut în Europa ca "Maestrul hărților și al busolelor", a trasat hărțile pe care navigatorii europeni le-au folosit pentru a-și găsi drumul pe mări. Fiul său, Judah, cunoscut sub numele de "evreul hărților", a servit sub numele de Giacomo de Majorca

ca director al Observatorului Nautic din Sagres. Atunci când prințul Henry Navigatorul din Portugalia a avut nevoie de un director pentru faimoasa sa Academie de Navigație, i-a încredințat postul maestrului Jacob, un cartograf de frunte care provenea din renumita școală de oameni de știință evrei din Majorca.

După ce evreii au fost expulzați din Spania, astronomul evreu Abraham Zacuto, ale cărui cărți de astronomie fuseseră traduse din ebraică în spaniolă și latină, a devenit astronom la curtea regelui Ioan al II-lea al Portugaliei. Vasco da Gama l-a consultat pe Zacuto înainte de a porni în expediția sa spre India. Acești oameni de știință, cartografi și astronomi evrei medievali au fost, după cum se exprimă savantul francez Charles de La Roncière, "fundamentul marilor descoperiri, de la călătoria în jurul Africii până la descoperirea Lumii Noi".

Istoria evreilor din America începe cu expulzarea evreilor din Spania în același an și în aceeași lună în care Columb a pornit în prima sa călătorie în căutarea unei rute comerciale către India. Evreii au servit la bordul micii sale flotile ca marinari apți de muncă, cititori de hărți, interpreți și chirurghi. Ca o notă de subsol a istoriei, trebuie să consemnăm faptul că indienii de pe insula din Caraibe, unde flotila a debarcat prima dată, au fost salutați în ebraică și arabă de către un Luis de Torres, un interpret evreu de la bordul navei amiral, deoarece Columb era sigur că indigenii vorbeau fie ebraică, fie arabă. De Torres a fost, de altfel, cel care a descoperit porumbul și l-a adus în Europa, unde, împreună cu cartoful, a îmbogățit dieta omului occidental. Lăsându-ne la îndemâna acuzației că le atribuim evreilor "totul", trebuie, de asemenea, să observăm că nu Sir Walter Raleigh a fost cel care a introdus tutunul în Europa, ci de Torres și tovarășul său creștin Roderigo de Jerez.

Prima colonizare a evreilor în Lumea Nouă a avut loc prin semnarea unui pact între regele Manuel cel Mare al Portugaliei și un marran, Fernando de Loronha. În schimbul privilegiului de a se stabili în Brazilia, de Loronha a fost de acord să exploreze în fiecare an trei sute de leghe din coasta braziliană și să construiască un fort acolo unde el și pasagerii săi se stabileau. În 1502, cele cinci corăbii ale lui de Loronha, pline cu marrani care fugeau de Inchiziție, au pornit spre Brazilia. Printre puținii săi pasageri creștini se număra Amerigo Vespucci, al cărui nume a fost dat continentelor americane. 62 În 1503, marranii lui de Loronha au construit primul lor fort pe pământ brazilian.

Așezările evreiești din America de Sud au crescut rapid, deoarece evreii expulzați din Europa de Vest căutau un refugiu. Până la sfârșitul secolului al XVI-lea, aceștia cultivaseră plantații extinse de tutun și zahăr și dezvoltaseră o clasă considerabilă de comercianți și finanțiști care se ocupau cu exportul de materii prime și importul de produse finite. Imediat pe urmele lor, însă, a urmat Inchiziția, pentru a stabili sucursale pe noul continent. În loc să lase noua economie să se dezvolte liber, Inchiziția, în strânsă cooperare cu guvernele spaniol și portughez, a instaurat feudalismul. Coloniștii creștini, în loc să sosească pentru a face comerț și a cultiva, așa cum făcuseră evreii, au sosit pentru a jefui și a prăda. Dacă nu ar fi fost Inchiziția, civilizația dominantă ar fi putut foarte bine să fie în America de Sud în loc de America de Nord.

Spania și Portugalia nu au deținut monopolul colonial în Lumea Nouă pentru mult timp. Aflând de aurul și argintul care umpleau cuferele spaniole și portugheze, Anglia, Franța și Țările de Jos și-au trimis

propriile flote în căutarea propriilor lor Eldorado. Olandezii, văzând aliați în evreii brazilieni care fugeau de Inchiziție, le-au cerut ajutorul pentru a prelua posturile comerciale braziliene de la portughezi. Olandezii au câștigat în curând un punct de sprijin în Brazilia, dar, din păcate, au fost expulzați de portughezi în 1654, iar evreii au fugit în toate direcțiile. Istoria evreilor din Statele Unite este, în general, datată din luna septembrie a aceluiași an, când douăzeci și trei dintre acești evrei care fugeau au ajuns în New York, pe atunci cunoscut sub numele de New Amsterdam, și i-au cerut guvernatorului său coleric, Peter Stuyvesant, permisiunea de a rămâne. Deși mic, New Amsterdam era cosmopolit, cei 750 de locuitori ai săi vorbind optsprezece limbi, dar nu și ebraica. Un bun organizator care nu vedea nevoia de evrei în organizația sa, Stuyvesant, un "vicepreședinte" al Companiei Olandeze a Indiilor de Vest, a trimis o notă la biroul central prin care cerea permisiunea de a-i expulza. Evreii au cerut să rămână, pe motiv că i-au ajutat pe olandezi în Brazilia, iar cererea lor a fost acceptată. În 1657 au devenit cetățeni olandezi, dar abia după ce s-au obișnuit cu noul lor statut politic au devenit subiecți britanici printr-un act de război. În 1664, când britanicii i-au alungat pe olandezi din America de Nord, foștii refugiați din autos-da-fé brazilieni au devenit coloniali britanici.

Istoria evreilor din colonii este mai degrabă istoria unor indivizi decât a unor comunități, deoarece în această perioadă nu au emigrat din Europa comunități evreiești întregi, ci doar indivizi și familii. De îndată ce au sosit noi grupuri, acestea s-au dispersat în vasta masă continentală americană și au fost absorbite în sistemul social american.

Această absorbție a fost facilitată de două condiții, una fiind natura structurii sociale americane, iar cealaltă natura puritanismului.

Deoarece coloniile nu au dezvoltat niciodată un stat corporatist feudal, nu a fost nevoie de o "clasă de mijloc evreiască" special scutită.

Coloniștii înșiși au alcătuit clasa de mijloc. În plus, deoarece nimeni nu le amenința existența, evreii nu aveau nevoie de autoguvernare. Pentru că puteau obține dreptate în instanțele americane, nu aveau nevoie de propria judecată. De fapt, întreaga idee de autoguvernare evreiască nu a prins niciodată rădăcini în America.

Un alt motiv pentru integrarea rapidă a evreilor pe scena americană a fost natura iudaică a spiritului puritan din Noua Anglie. Puritanii se considerau pe ei înșiși moștenitorii spirituali ai Vechiului Testament, considerând Noul Testament doar ca fiind povestea lui Hristos. Ei îl căutau pe Dumnezeu în Vechiul Testament, acesta fiind unul dintre motivele pentru care în Anglia puritanii erau priviți ca "tovarăși de drum evrei". Puritanii au comparat fuga lor în America cu fuga evreilor din Egipt și au considerat colonia Massachusetts Bay ca fiind Noul Ierusalim. Când a fost fondată Harvard, limba ebraică era predată împreună cu latina și greaca. De fapt, a existat chiar o propunere ca ebraica să devină limba oficială a coloniilor, iar John Cotton a dorit să adopte Codul Mosiac ca bază pentru legile din Massachusetts. Din acest spirit puritan au rezultat multe întrucipări ale Codului Mosiac în Constituția americană.

Părinții fondatori și poporul american au avut o credință fermă în Vechiul Testament. Dezvoltarea dreptului constituțional prin intermediul corpului de decizii ale Curții Supreme a acționat, într-un fel, ca un Talmud în interpretarea și clarificarea Constituției; iar aceste decizii au ajuns să funcționeze în viața politică americană la fel ca Talmudul în

viața evreiască. "Proclamați libertatea în toată țara, pentru toți locuitorii ei", din Levitic (25:10), este înscris pe Clopotul Libertății, care a răsunat mesajul său la prima citire a Declarației de Independență. Comunitățile evreiești americane s-au format lent în perioada colonială, dezvoltându-se la întâmplare, fără plan sau organizare. Au existat așezări evreiești încă din 1621 în Virginia, 1649 în Massachusetts și 1658 în Maryland. Până în 1733, odată cu stabilirea evreilor în Georgia, aceștia erau reprezentați în toate cele treisprezece colonii. Perioada colonială s-a încheiat odată cu Revoluția Americană. Evreii au participat de ambele părți, la fel ca și ceilalți coloniști, dar, ca și în Europa, majoritatea s-au alăturat taberei libertății. Generalul Washington s-a bazat pe finanțiști și brokeri evrei, dar și creștini, pentru a-și aproviziona armatele și pentru a susține cambiile fără valoare cu toate averile pe care le aveau la dispoziție. Cu toate acestea, nu există nicio dovadă pentru legenda conform căreia Haym Salomon a susținut Revoluția cu o avere personală de 300.000 de dolari (o sumă fabuloasă în acele vremuri). În numeroasele sale anunțuri, Haym Salomon se prezenta ca "Broker al Oficiului de Finanțe", iar munca sa era cea a unui bancher de astăzi, vânzând publicului "obligațiuni de război". Evreii din valul colonial de coloniști au fost la început preponderent de origine spaniolă, dar după 1700 rândurile lor au fost diluate de un amestec de evrei germani care au pătruns în colonii. În 1750, aceștia erau deja mai numeroși decât evreii spanioli, deși aceștia din urmă au rămas dominanți din punct de vedere social încă o jumătate de secol. Unii dintre acești imigranți evrei și descendenții lor au devenit armatori prosperi. Alții s-au alăturat colegilor creștini în traficul de sclavi. Alții s-au avântat alături de pionieri în hinterlandul american. Câțiva au devenit domni cultivați, care și-au făcut portretele pictate de Gilbert Stuart și și-au trimis fiii la studii în străinătate. Cei mai mulți, însă, au fost meseriași mărunți care nu au ieșit niciodată din obscuritatea istorică. Nu au contribuit la elaborarea Constituției, nu au fost aleși în Congres și nu au fost numiți în nicio funcție importantă în justiție sau în guvern. 63

La încheierea primei etape a imigrației evreiești, care s-a întins pe o perioadă de aproximativ 175 de ani, între 1650 și 1825, populația evreiască din America număra aproximativ 10.000 de persoane. Cu excepția religiei lor, aceștia nu se deosebeau de populația generală. Nu purtau insigne galbene, nu purtau șepci ridicole cu vârf, nu purtau cercei, nu purtau caftane negre. Și-au americanizat numele. Au renunțat la spaniola, germana, ebraica și idiș și au vorbit engleza. Întrucât în colonii nu au existat sinagogi până în 1730, religia și-a pierdut încet-încet influența asupra acestor evrei și s-a instalat o formă americană de asimilare treptată. În timp ce evreii din Europa erau botezați, în America ei pur și simplu au dispărut din iudaism prin căsătorii mixte, fără a renunța formal la credință. Dar, în comparație cu aceste pierderi, trebuie să se pună în balanță o fertilitate crescută și un flux de imigrație, care a menținut populația evreiască destul de stabilă până în 1825.

În timpul celui de-al doilea val de imigrație, între 1820 și 1880, populația evreiască a crescut de la 10.000 la 250.000 de persoane, evreii fugind în America în compania a șapte milioane de refugiați creștini pentru a scăpa de revoluțiile și contrarevoluțiile sângeroase care au convulsionat Europa în acei ani. În mod providențial, aceste evenimente din Europa au coincis cu cerințele Statelor Unite. America în expansiune din secolul al XIX-lea avea nevoie de acești refugiați europeni ca

fermieri, muncitori și comercianți. Vestul se deschidea și devenea agricol. Estul își investea profiturile agricole în industrie. Țara avea nevoie de fermieri pentru a coloniza Vestul și de o clasă de comercianți care să deservească atât Estul, cât și Vestul. Refugiații creștini, majoritatea țărani, s-au îndreptat spre vest și au devenit fermieri. Refugiații evrei, majoritatea din clasa de mijloc, au devenit liberi întreprinzători.

Mulți dintre acești evrei, cei mai mulți dintre ei germani, nu au rămas mult timp pe coasta de est. Cu muscheta pe umăr, cu rucsacul în spate, s-au îndreptat spre sud și spre vest, spre Louisville și New Orleans, spre Cincinnati și Cleveland, spre Chicago și St. Louis. Cei care au sosit odată cu Goana după aur s-au îndreptat și mai mult spre vest și au fost printre primii care s-au stabilit în San Francisco, unde descendenții lor constituie acum unele dintre cele mai vechi și mai elitiste familii. Noii veniți au muncit zi și noapte, au trăit frugal și și-au economisit bănuții pentru a acumula capital pe care să-l investească în afaceri. Tăvălugul vânzătorului ambulant a devenit magazinul de mărfuri uscate, iar magazinul de mărfuri uscate s-a extins în magazinul de mărfuri.⁶⁴ Dar, în goana după bogăție, învățătura și erudiția au fost uitate. Problema sclaviei i-a divizat pe evrei așa cum a divizat restul țării. Deși câțiva făceau afaceri cu sclavi, majoritatea erau ferm abolitioniști. Evreii din sud au luptat pentru sud, nu pentru că credeau în sclavie, ci pentru că iubeau sudul. Iar elita evreiască sudică simpatiza cu aristocrația sudică, care, în mare parte, era mai liberală și mai bine educată decât sângelei albastru din Nord. Când a izbucnit Războiul Civil, rabinii din Sud i-au îndemnat pe evrei să se ofere voluntari pentru confederația gri, iar rabinii din Nord i-au îndemnat pe evrei să se ofere voluntari pentru Uniunea albastră. Când războiul s-a terminat, în armata Uniunii erau nouă generali evrei și sute de ofițeri de teren evrei. Numărul a fost proporțional la fel în Armata Confederată. Confederația le-a oferit evreilor și primul lor om de stat american în persoana lui Judah Benjamin, care a servit ca secretar de stat sub Jefferson Davis.

După război, expansiunea industrială americană a creat imperii vaste în domeniul oțelului, petrolului, căilor ferate, liniilor de navigație, produselor chimice, cărbunelui și băncilor, dar, cu câteva excepții în domeniul bancar, evreii au fost aproape în totalitate excluși: Cu toate acestea, a existat un vid - despre care se spune că natura îl detestă - în domeniul comerțului cu amănuntul, iar evreii imigranți au fost absorbiți de acest vid. În consecință, cele mai multe averi ale evreilor americani nu au fost făcute în industrie, ci în comerțul cu amănuntul. Generațiile ulterioare au canalizat o mare parte din această bogăție în artă și filantropie. Familii precum Guggenheims, Warburgs, Strauses, Schiffs, Rosenwalds, au devenit cuvinte cheie în întreprinderile filantropice și culturale americane. Acestea au donat muzeelor colecții fabuloase de tablouri și alte opere de artă. Au acoperit deficitul orchestrelor simfonice și ale companiilor de operă și au donat milioane de euro pentru construirea de săli de concerte și muzee. Au înființat fonduri fiduciare pentru burse și catedre profesionale în domeniul artelor și al științelor.

Deși evreii din secolul al XIX-lea au produs oameni de afaceri remarcabili și filantropi distinși care au contribuit la conștiința socială și culturală a Americii, ei încă nu au produs mari oameni de stat, juriști, savanți sau oameni de știință. Iar Revoluția romantică,

așa cum Vernon Louis Parrington numește perioada literară dintre 1800 și 1860, nu a inclus nici măcar un singur nume evreiesc. Imaginea era la fel de sumbră și în ceea ce privește erudiția evreiască. Nici o iluminare nu părea să stimuleze o contribuție evreiască la cultura americană. Nu s-a născut nicio Haskala care să îmbogățească viața evreiască americană. Dar când, în anii 1880, America a primit o infuzie de evrei ruși, imaginea s-a schimbat dramatic. Din nou, o providență binevoitoare a sincronizat un val de imigrație cu nevoile economice ale țării.

În anii 1880, alchimia istoriei a combinat două evenimente într-un rezultat cât se poate de improbabil. Spargerea sistemului feudal din Europa de Est a trimis milioane de imigranți în Statele Unite, dintre care două milioane de evrei, iar măsurile antievreiești ale lui Alexandru al III-lea și Nicolae al II-lea i-au scos pe evrei din Rusia prin pogromuri și foamete. Acești evrei ruși au sosit chiar în momentul în care marea expansiune spre vest se încheia, în momentul în care America se așeza pentru a digera continentul pe care îl înghițise, în momentul în care America își întărea bazele economice și își renova structura socială. Orașele căpătau ascendență politică asupra zonelor rurale, industria își subordona agricultura, iar vocea omului de organizație începea să se facă auzită în capitala națiunii.

Cu toate acestea, mari lacune în economie rămăneau încă de acoperit. America avea nevoie de milioane de muncitori necalificați pentru a îngriji vastul complex industrial pe care îl crease. Avea nevoie de alte milioane de oameni în "industriile de servicii" pentru a hrăni, îmbrăca și distra oamenii din centrele sale metropolitane umflate. Imigrările din 1880 până în 1920 au acoperit aceste nevoi ca și cum ar fi fost satisfăcute de o agenție de ocupare a forței de muncă. Polonezii, rușii, românii - țărani voinici și muncitori necalificați - au fost trimiși în oțelăriile din Pittsburgh și Youngstown, în fabricile din Detroit și Cleveland, în industriile în plină expansiune din Midwest. Evreii ruși imigranți erau comercianți și artizani, oameni de știință și profesioniști, care s-au stabilit în orașe. Ei au descoperit rapid că avansarea în industrie era dominată de gentili și că pozițiile comerciale importante fuseseră deja ocupate de evreii "stabiliți". Oportunitățile, au simțit rapid, erau în domeniile profesionale, în arte, în științe și în guvern.

Totuși, acestea erau obiective pe termen lung. Exista problema imediată de a-și asigura traiul. Acești evrei ruși erau Luftmenschen⁶⁵, ale căror abilități fuseseră esențiale pentru supraviețuirea în Rusia, unde țarii îi lipiseră de pământ și de locuri de muncă și apoi îi taxaseră pentru ceea ce le fuseseră furate. În lupta lor disperată pentru supraviețuire, și-au perfecționat abilitățile de croitorie, de fabricanți de țigări, de meseriași mărunți. Dacă era nevoie de o nouă abilitate pentru supraviețuire, o dobândeau. Toți erau uniți de o sărăcie comună și de o aversiune comună față de munca necalificată.

Cei care aveau abilitățile cerute de economia americană, în special în meseriile cu ace, și-au găsit imediat un loc de muncă. Cei care aveau aptitudini învechite au trecut pe tava vânzătorului ambulant. Cei care au putut strânge un mic capital au deschis întreprinderi "găurite" - tarabe de dulciuri, croitorii, magazine alimentare. Puțini erau cei care își vedeau pozițiile umile ca fiind permanente. Cei mai mulți vedeau speranța unei îmbunătățiri, dacă nu pentru ei, atunci pentru copiii lor. Viața era sărăcăcioasă și grea, dar autosuficientă.

Majoritatea acestor imigranți ajunseseră fără niciun ban, cu toate bunurile lor lumești înfășurate într-un pachet. Cu toate acestea, abia după ce au epuizat toate celelalte mijloace, inclusiv dragostea rudelor, au căutat ajutor. Să ceară ajutor era ceva ce ei detestau. Priveau caritatea ca pe ceva ce trebuie oferit, nu ca pe ceva ce trebuie primit. Doar boala, o catastrofă sau o urgență gravă îi trimitea la o agenție de ajutorare și, chiar dacă ei înșiși primeau ajutor, nu vedeau nimic incongruent în a pune deoparte câțiva bănuți pentru cei săraci din Rusia sau Palestina. De îndată ce își găseau un loc de muncă, oricât de modest, se grăbeau să dispară de pe listele de ajutorare. Evreii care trebuiau să caute ajutor nu se adresau agențiilor publice de ajutorare, ci birourilor sociale evreiești organizate de evreii germani. La început, evreii germani prosperi, stabiliți, americanizați, se retrăseseră îngroziți de sosirea "evreilor de mahala" săraci, bărboși, ortodocși, ruși. Se retrăseseră în apartamentele lor la modă, sperând că imigranții vor dispărea dacă vor fi ignorați. Dar ziarele americane, care au martelat situația mizerabilă a acestor oameni, i-au făcut pe evreii germani să acționeze. După șocul inițial, aceștia s-au grăbit să îi ajute pe imigranții fără bani cu o generozitate inegalabilă oriunde și oricând. Au înființat organizații de ajutorare, școli profesionale, centre de recreere, spitale și azile de bătrâni. Agențiile și serviciile sociale pe care le-au creat în această perioadă au servit drept modele pentru multe agenții New Deal în timpul Marii Crize.

Cei mai mulți dintre acești imigranți au sosit în New York. Unii au ajuns în alte orașe, Philadelphia, Boston, Detroit, Cleveland, Chicago, dar majoritatea au rămas în New York, stabilindu-se în Lower East Side din Manhattan, care fusese un cartier la modă în timpul Războiului Civil, dar care de atunci fusese redus de sărăcia gentilică la un cartier al săracilor. Sociologii, cu diagramele lor impresionante care arată numărul de toalete (sau lipsa lor), numărul de persoane pe cameră, venitul scăzut pe cap de locuitor, prezintă o imagine sumbră a mahalalei evreiești Lower East Side. Dar graficele lor nu surprind unicitatea acesteia. Deși a generat tuberculoză și reumatism, nu a generat criminalitate și boli venerice. Nu a generat analfabetism, copii nelegitimi sau soții abandonate. Cardurile de bibliotecă erau folosite în mod constant. Existau cărți în multe apartamente, nu în legături fine în cutii de mahon ca parte a decorului interior, ci cărți la mâna a doua, cu pagini rupte, aliniate pe rafturi făcute din scânduri nevopsite.

Distincțiile academice erau smulse din școlile publice de cartier cu stocuri albastre, în timp ce copiii imigranților evrei care frecventau școlile publice din mahala aduceau acasă premii școlare. Familiile și-au economisit bănuții și și-au trimis copiii la colegii și universități, la facultăți de drept și de medicină. În decurs de o generație, ocupațiile evreilor s-au schimbat radical. Astăzi, evreii nu sunt practic deloc reprezentați în domeniul muncii necalificate, iar mai puțin de o treime dintre ei sunt funcționari și vânzători. Restul sunt fie întreprinzători, fie profesioniști - producători, reprezentanți de fabrică, comercianți cu amănuntul, oameni de carieră din guvern, medici și avocați, scriitori și artiști, profesori și învățători, oameni de știință și cercetători. Odată cu anii 1920 a început exodul din mahalale. Pe măsură ce evreii și-au îmbunătățit condiția economică, ei s-au mutat în cartiere mai bune, iar populația gentilă a fugit în suburbii. Evreii i-au ajuns din urmă în anii 1940, dar de data aceasta neamurile nu au mai fugit. Evreii erau acum oameni de cultură sau oameni de afaceri prosperi. În suburbiile de

astăzi, este greu de spus care dintre cei doi domni îmbrăcați în bermude care își conduc motocositoarele este omul de afaceri evreu și care este vicepreședintele gentilom.

Cum s-a realizat această transformare de la un vânzător ambulant în mahalale la un om de afaceri într-o casă de tip "ranch" cu etaj într-o singură generație? Răspunsul se află într-o diferență calitativă între valurile de imigrație creștină și evreiască. Creștinii care au fugit din Rusia, Polonia, România, Ungaria, erau țărani și muncitori. Cei bogați, intelectualii și aristocrații nu și-au părăsit țările. Cu evreii a fost o altă poveste. Întreaga comunitate a fost oprimată; prin urmare, comunități întregi au fugit - oameni bogați, oameni săraci, muncitori și savanți, ortodocși și radicali - luându-și cu ei întreaga cultură. Nu au fost dezrădăcinați. Au fost transplantate.

Primul Război Mondial a pus capăt sosirilor de imigranți europeni. În schimb, bărci pline de soldați americani au fost trimise în Europa pentru a "face lumea sigură pentru democrație". După război, imigrația a fost reluată, dar a încetat curând, deoarece mintea americană a reacționat la evenimentele din străinătate. Comunismul cuprinsese Europa de Est, iar în fiecare vagon de imigranți care debarca la Ellis Island, mulți americani vedeau bolșevici bărboși, cu Manifestul comunist într-o mână și o bombă în cealaltă, hotărâți să distrugă Statele Unite. O isterie anti-Roșu a cuprins țara, iar populația a exercitat presiuni asupra Congresului pentru a opri aflusul de străini. Ca o coincidență, în acest moment America avea toată forța de muncă de care avea nevoie. Prin urmare, Congresul a răspuns voinței poporului și, între 1921 și 1924, au fost adoptate o serie de legi pentru a bloca fluxul de imigranți.

Isteria anti-roșie din perioada de după Primul Război Mondial nu conținea antisemitism, ci doar o teamă față de bolșevicii ruși, est-europenii, intelectualii din facultăți și liderii sindicali. Atunci când planul lui Leon Troțki pentru revoluția mondială a eșuat și Iosif Stalin a decis să construiască "socialismul într-o singură țară", isteria s-a diminuat. America a revenit la normalitate și a dezvoltat acea vârstă exaltantă a prostiei și a literaturii, cunoscută sub numele de "Anii 20". Dar odată cu Depresiunea din 1929, antisemitismul s-a strecurat în istoria americană.

Până în 1880, antisemitismul în America fusese practic inexistent.

Nedreptățile ocazionale față de evrei nu trebuie confundate cu antisemitismul, pentru că nedreptatea nu este rezervată exclusiv evreilor. Antisemitismul a izbucnit pentru scurt timp în timpul depresiunii agrare din 1880-1890, dar s-a stins rapid când a luat sfârșit criza din agricultură. Acest antisemitism de tip "Bible-belt" nu a avut o amploare națională, ci a fost limitat la zonele agricole afectate de depresiune. A fost, într-un anumit sens, o ură autohtonă, expresia unei temeri care încerca să găsească o explicație rezonabilă.

Antisemitismul Marii Depresiuni din 1929 a fost cu totul diferit. A fost fabricat în Germania și importat de naționaliștii americani de origine germană ca parte a unui complot menit să submineze voința americanilor de a lupta împotriva fascismului marca Hitler. Mulți americani, incapabili să înțeleagă natura unei depresiuni în cea mai bogată țară din lume, au căzut pradă propagandiștilor plătiți de Hitler. În cele din urmă, nu Statele Unite au fost cele care au declarat război Germaniei, ci Germania a declarat război Statelor Unite.⁶⁶ În mod semnificativ, antisemitismul în America, ca și în Germania, a prins contur, nu în rândul celor bogați și nu în rândul clasei muncitoare, ci în rândul celor de clasă mijie. Aceștia

se numărau printre cei mai înfocați adepți ai "profeților înșelăciunii" care și-au răspândit doctrinele de ură în întreaga națiune prin intermediul amvonului, al presei și al radioului. Antisemitismul ca mișcare în America a murit, nu pentru că oamenii care îl îmbrățișaseră îl considerau fals, ci pentru că Depresiunea a luat sfârșit.

Antisemitismul german a servit, chiar dacă în mod neintenționat, la îmbogățirea vieții culturale americane. După 1935, Congresul și-a relaxat legile privind imigrația pentru a permite intrarea a 300.000 de evrei și a mii de creștini care fugeau din Europa pentru a scăpa de totalitarismul nazist. Mulți dintre refugiații din acest val erau oameni de știință, savanți sau scriitori. Vidul creat de plecarea lor din Europa s-a făcut simțit în mod indelebil în bilanțul intelectual. În cei treizeci și opt de ani dintre 1901 și 1939, de exemplu, doar paisprezece americani au primit premii Nobel în fizică, chimie și medicină.⁶⁷ În perioada de treisprezece ani dintre 1943 și 1955, după fuga intelectualilor germani în America, douăzeci și nouă de americani au primit premii în aceste categorii. În Germania, a fost invers. În prima perioadă de treizeci și opt de ani, Germania a primit treizeci și cinci de premii Nobel, în timp ce în cea de-a doua perioadă de treisprezece ani, țara a primit doar cinci. Pentru următorii treizeci și cinci de ani, aceste cifre sunt și mai revelatoare. Din 1955 până în 1990, o sută treizeci și două de premii Nobel au fost acordate americanilor și doar treisprezece au fost acordate germanilor.

Contribuțiile culturale ale acestei elite intelectuale evreiești nou sosite au îmbogățit contribuțiile deja aduse de evreii născuți în America. Dar, așa cum Iluminismul evreiesc din Europa Occidentală a secolului al XIX-lea a avut o orientare occidentală, tot așa această contribuție culturală a secolului al XX-lea a avut o orientare americană. Deși impresionante, aceste contribuții evreiești din America nu au avut strălucirea contribuțiilor evreiești din Europa. Contribuția europeană a fost aproape exclusiv intelectuală, în timp ce contribuția americană a tins mai mult spre artele populare.

Scena americană modernă a fost alimentată de frații Frohman și Shubert, Abraham Erlanger și David Belasco. Evreii au fondat primele teatre experimentale, cum ar fi Group Theatre și Theatre Guild. Piese de George S. Kaufman, Lillian Hellman, Arthur Miller, Elmer Rice, Clifford Odets, Sidney Kingsley și Irwin Shaw au primit recunoaștere internațională. Industria cinematografică americană a fost fondată de evrei, iar mulți dintre cei mai buni regizori, actori și scenariști ai acesteia au fost evrei. Comedia muzicală modernă a devenit o formă de artă mondială prin geniul lui Richard Rodgers și Oscar Hammerstein II. Melodiile lui Sigmund Romberg, Jerome Kern, Irving Berlin și George Gershwin au atins statutul de semiclasice. Benny Goodman a făcut ca jazz-ul să devină respectabil, aducându-l la Carnegie Hall.

Dar odată cu secolul XX, evreii americani au devenit și oameni de știință, oameni de stat, juriști și editori. "Printre alții, Albert Abraham Michelson, renumit pentru studiile sale privind măsurarea vitezei luminii și pentru experimentele sale privind mișcarea relativă a materiei și a eterului, a fost al doilea laureat al premiului Nobel (1907) în domeniul științelor din America.⁶⁸ Isidor Isaac Rabi a fost aclamat și a primit un premiu Nobel pentru cercetările sale în mecanica cuantică și pentru studiile sale privind proprietățile magnetice ale moleculelor și atomilor. Jacob Lipman, chimist și biolog, a avansat agricultura științifică în America prin cercetările sale în domeniul chimiei solului.

Hermann Joseph Muller a primit premiul Nobel pentru activitatea sa de pionierat în transmutarea artificială a genelor prin intermediul razelor X. Selman Waksman a izolat streptomicina, biochimistul Casimir Frank a descoperit vitaminele, iar Jonas Salk a introdus primul vaccin împotriva poliomielitei. De la înființarea sa, în 1969, șapte evrei americani au primit premiul Nobel pentru economie, iar Henry Kissinger a primit premiul Nobel pentru pace.

Benjamin N. Cardozo, Felix Frankfurter și Louis D. Brandeis au fost numiți la Curtea Supremă. Bernard M. Baruch a servit președinției americani de la Woodrow Wilson la Dwight D. Eisenhower. Oscar S. Straus a fost primul evreu american care a fost membru al cabinetului. Herbert H. Lehman a fost de patru ori guvernator al New York-ului și mai târziu senator al Statelor Unite. Adolph S. Ochs a înființat New York Times ca unul dintre cele mai importante ziare din lume. Joseph Pulitzer a fondat St. Louis Post-Dispatch, școala de jurnalism de la Universitatea Columbia și premiile Pulitzer pentru realizări remarcabile în jurnalism, literatură și muzică. Gândirea socială a unor oameni precum Samuel Gompers, David Dubinsky și Sidney Hillman a devenit o parte atât de importantă a simțului american al justiției sociale, încât niciun partid politic nu s-ar gândi să dea timpul înapoi. Scriitorii Isaac Bashevis Singer și Elie Wiesel au primit premiul Nobel pentru literatură.

America și-a câștigat renumele pe scenele de concert ale lumii prin performanțele unor americani naturalizați, precum pianistii Vladimir Horowitz și Artur Schnabel; violoniștii Mischa Elman, Efrem Zimbalist, Jascha Heifetz, Nathan Milstein, Isaac Stern și Itzhak Perlman; violoncelistul Gregor Piatigorsky și Beverly Sills pentru contribuțiile sale la lumea operei. Lumea își va aminti mult timp de Serge Koussevitzky, regretatul dirigor al Orchestrei Simfonice din Boston și fondatorul Festivalului Berkshire. Numele dirijorilor Bruno Walter și Fritz Reiner sunt familiare iubitorilor de muzică clasică, la fel ca și cele ale dirijorului de origine americană Leonard Bernstein și ale violonistului Yehudi Menuhin.

La fel cum al treilea și al patrulea val de imigrare au produs transformări vaste în viața culturală și intelectuală americană, al doilea val a produs o mare transformare în viața religioasă evreiască. Deoarece în America nu exista o tradiție de ghetou pe care să o răstoarne, Mișcarea reformistă germană a lui Mendelssohn, Zunz și Geiger⁶⁹, adusă de acești imigranți, s-a stabilit rapid în Statele Unite. A reușit în mare parte datorită eforturilor unui singur om, rabinul Isaac Mayer Wise (1819-1900), născut în Boemia. Când congregația sinagogii ortodoxe Beth El din Albany, New York, l-a angajat pe Wise în 1846, nu și-a dat seama că a dobândit un petrel furtunos în rabinul de 27 de ani care sosise la New York cu doar o săptămână înainte cu o soție, un copil și fără pașaport. Rabinul Wise a început să își "reformeze" congregația și a generat o rebeliune. Fără să se descurajeze, a acceptat un alt post de rabin ortodox în Cincinnati și, după ce a învățat prudența din experiența anterioară, a adus iudaismul reformat pe ușa din spate a diplomației în loc de ușa din față a ultimatumului. În 1875 a fondat Hebrew Union College, primul seminar rabinic american, iar în 1900 a murit venerat ca părintele iudaismului reformat american.

Acest iudaism reformat a fost cel care i-a întâmpinat pe evreii ortodocși ruși la sosirea lor. Evreii ruși îi priveau pe evreii germani fără pălărie, cu barba curată, vorbitori de engleză și americanizați ca pe niște apostazi. Evreii germano-americani i-au privit pe evreii ruși cu

barbă, cu caftan, vorbitori de idiș, ca pe niște apariții din Evul Mediu. Impactul pe care acești evrei germani l-au avut asupra tineretului evreilor ruși a fost la fel de mare ca și impactul grecilor asupra tineretului evreu în perioada elenistică. Tinerii evrei ruși au început curând să îi imite pe evreii germani în ceea ce privește manierele, obiceiurile și îmbrăcămintea. Atunci când părinții nu au vrut să cedeze ceva din ortodoxia lor rigidă de teamă că și-ar putea pierde iudaismul, și-au pierdut în schimb copiii, care, în semn de revoltă, s-au alăturat templelor reformate, s-au căsătorit cu creștini sau au dispărut din iudaism prin aleea din spate a agnosticismului. Pentru a-și păstra copiii, evreii ortodocși și-au reformat ortodoxia. Dar, la fel ca multe alte lucruri din viața evreilor americani, și această "ortodoxie reformată" a fost o inovație europeană. Întrucât dezvoltarea ortodoxiei reformate, sau "neo-ortodoxia", este importantă pentru înțelegerea iudaismului modern, trebuie să facem o digresiune pentru a discuta pe scurt despre originile sale.

Înainte de Mișcarea reformistă germană dezvoltată de Mendelssohn, Zunz și Geiger, a existat un singur iudaism, bazat pe Tora și Talmud. În secolele de dinaintea închiderii evreilor în ghetouri, talmudismul fusese flexibil, iar marii rabini îl adaptaseră în mod constant pentru a supraviețui în vremuri în schimbare. Dar trei sute de ani de viață în ghetouri au întărit arterele talmudice, pentru că rabinii din ghetouri nu au permis nicio schimbare. Prin urmare, atunci când rabinii de ghetou au refuzat să se adapteze la Iluminismul occidental, un mare segment de evrei s-a desprins pentru a se alătura Mișcării Reformate Evreiești. Până în 1850, aceasta devenise religia evreiască dominantă în Germania, iar vechiul iudaism de ghetou era în pericol de dispariție.

Cursul pe care l-a urmat istoria religioasă evreiască în Europa Occidentală după 1850 seamănă cu cursul pe care l-a urmat istoria religioasă creștină occidentală după 1550. Biserica Catolică, alarmată de incursiunile făcute de Reformă, a instituit o Contrareformă la Conciliul de la Trento (1545-1563), modernizând și liberalizând formele exterioare ale catolicismului, fără a schimba dogma sa centrală. Evreii din ghetouri, alarmați de incursiunile făcute de "Reforma" evreiască, au instituit, de asemenea, o "Contrareformă", modernizând formele exterioare ale iudaismului lor, fără a-i schimba dogma centrală.

Astfel, existau la sfârșitul secolului al XIX-lea două iudaisme - Reforma și neo-ortodoxismul, pe care îl vom numi de acum înainte "ortodox". Ambele credeau însă în același Dumnezeu, în aceeași Tora, în aceeași Tora, în aceiași Profeți. Dar, în timp ce cel din urmă credea în revelația divină a religiei, primul credea în evoluția sa științifică. Marea diferență cotidiană dintre ei este dezvăluită în atitudinea lor față de legile alimentare, regulile de respectare a Sabatului și alcătuirea liturghiei. Așa cum fariseii din epoca greco-romană susțineau că cultul preotului și al sacrificiului nu era esențial pentru păstrarea iudaismului, tot așa rabinatul reformat susține că iudaismul nu este subminat de consumul unui sandviș cu șuncă și nici întărit de rugăciunea exhaustivă în ebraică.

"Contrareforma" ortodoxă a oprit debandada spre iudaismul reformat cu un program de renovare internă. S-a occidentalizat prin ridicarea standardelor de învățare și prin introducerea de materii laice în yeshivele sale, prin permiterea de coruri în sinagogi și prin predicarea în limba vernaculară. Spre această nouă ortodoxie s-au îndreptat mulți imigranți evrei ruși, pentru a-și păstra copiii în sânul comunității și,

în același timp, pentru a salva ceea ce ei considerau că reprezintă esența iudaismului. Un evreu rus din secolul al XVIII-lea din Pale ar privi un evreu ortodox american de astăzi ca pe un apostat. Dar iudaismul reformat s-a reformat și el însuși. În zelul lor de a se moderniza, primii reformatori au aruncat peste bord atât de multă tradiție încât reziduul abia se mai putea distinge de unele secte protestante. Ultimul pas care aproape că a scos Mișcarea de Reformă din iudaism a fost fondarea de către Felix Adler, în 1876, a unei "religii seculare", cunoscută sub numele de Societatea pentru Cultură Etică. Crezul său, o sinteză a moralității evreiești și creștine aplicate la viața de zi cu zi, îi lega pe evrei și pe creștini printr-o etică comună. Ca urmare, pe măsură ce iudaismul reformat a început să piardă tot mai mulți membri în favoarea bisericilor protestante și catolice, rabinii reformatori au făcut rapid "Cuvântul ebraic trup" și au început să servească membrilor lor o liturghie ceva mai cușer. De atunci, Mișcarea Reformată Americană a câștigat constant putere și astăzi are 850 de congregații cu un număr de peste 299.000 de familii. Fără să vrea, America a dat naștere și iudaismului conservator, o mișcare modernă, fondată de Solomon Schechter (1850-1915), de origine română. Fiu al unor părinți hasidici, Schechter a urmat cursurile yeshivelor din Lemberg (Lvov) și Viena, unde a dat peste Haskala. A trecut de la Talmud la Hegel și de la yeshiva la universitate. Erudiția sa a atras atenția pe scară largă, iar în 1890 a fost numit lector de Talmud la Universitatea Cambridge, Anglia, unde a devenit faimos nu numai pentru că a introdus spiritul britanic în discuțiile talmudice, ci și pentru că a identificat manuscrisul original al lui Ecclesiasticus dintr-un fragment, ceea ce a dus la descoperirea altor fragmente într-o sinagogă din Cairo. În 1901, Schechter a fost adus în Statele Unite de către Seminarul Teologic Evreiesc din New York, în calitate de președinte, cu misiunea de a ridica standardele școlare evreiești din America. Faima sa a atras în America mulți dintre renumiții savanți evrei din Europa. Schechter, care, în timp ce se afla în Germania, intrase sub influența doctrinelor sociologului Max Weber, susținea că iudaismul a fost modelat atât de condițiile sociale și economice în schimbare, cât și de propria sa dinamică interioară. Prin urmare, el considera că iudaismul, dacă dorea să supraviețuiască, trebuia să absoarbă o parte din civilizația în care trăia, precum și să își stabilească propriile valori culturale. Acest amestec unic de Tora și sociologie modernă a stat la baza noului iudaism conservator al lui Schechter, care a atras la sine elementele conservatoare din Reforma și elementele liberale din iudaismul ortodox. Acesta a relaxat unele dintre restricțiile alimentare, a ridicat unele dintre legile albastre de Sabat, a permis o orgă în sinagogă și a sancționat folosirea unor rugăciuni în limba vernaculară. De asemenea, a permis membrilor săi să adopte multe dintre modurile, manierele și obiceiurile predominante în societatea gentilică. Astăzi, toate cele trei ramuri principale ale iudaismului - ortodoxă, conservatoare și reformată - sunt o singură credință interconectată, fără schisme grave și slăbite. Acest lucru nu înseamnă că viitorul evreilor americani este bătut în cuie. Astăzi, evreul american, aflat în holul istoriei, este din nou avertizat cu privire la numărul lor în scădere. El caută în continuare modalități de educare a tineretului lor; cum să depășească rezultatele asimilării târâtoare și ale căsătoriilor mixte, cu pierderile rezultate pentru iudaism ale copiilor rezultați din aceste căsătorii; cum să lupte

împotriva antisemitismului; cum să-i intereseze pe evreii neafiliați și pe evreii afiliați care nu participă la serviciile religioase.

În Franța secolului al XIX-lea, un evreu francez a spus: "Bunicul crede, tatăl se îndoiește, fiul neagă. Bunicul se roagă în ebraică, tatăl se roagă în franceză, fiul nu se roagă deloc. Bunicul respectă sărbătorile, tatăl Yom Kippur, fiul devine deist... dacă nu chiar ateu". Este acest lucru foarte diferit de ceea ce ni se spune astăzi? Dacă el, precum și mulți alți "doomsayers", ar fi avut dreptate, evreii nu ar fi fost astăzi aici. Dar ei sunt - încă viabili, încă puternici. Poate că acest evreu francez nu a fost suficient de prevăzător. S-a oprit din numărat prea devreme. Nu ne-a spus ce a făcut strănepotul.

Sunt previziunile cumplite ale evreilor americani mai exacte astăzi decât cele pe care le-am auzit în trecut? Numai viitorul ne va spune. Dar știm că predicțiile din trecut nu au fost așa. Au existat întotdeauna lideri care au refuzat să renunțe. Acești "proiectanți ai diasporei" au scris scenariile care le-au permis evreilor să continue ca oameni creativi care produc cultură, de-a lungul a două mii de ani în diaspora. Astăzi, impulsul creativ este viu și sănătos. Cine ar fi prevăzut la începutul anilor 1900 că, până la sfârșitul secolului, iudaismul va avea evrei care își vor forma propriile Havurah-uri⁷⁰, cu proprii lideri și servicii, unii chiar conducând congregații separatiste? Sau femei rabin care vor juca roluri importante în cadrul rabinatului? Sau trecerea la ortodoxie a unora, în timp ce alții părăsesc ortodoxia, toți căutând legături mai strânse cu iudaismul? Sau rolul asociațiilor centrelor comunității evreiești în competiția pentru aderare și conducere cu congregațiile? Cum vom evalua istoria evreilor din America? Dar, cu câteva excepții minore, aceasta a fost, până în secolul al XX-lea, puțin mai mult decât o succesiune banală de evenimente, o acumulare de evrei printr-o serie de migrații. "Iudaismul american al abundenței" de dinainte de 1900 a fost la fel de steril din punct de vedere cultural cum a fost "iudaismul rusesc al sărăciei" înainte de Haskala. Apoi, două evenimente istorice - migrațiile masive ale evreilor ruși în America și distrugerea evreilor europeni de către Hitler - au făcut ca numărul evreilor din Statele Unite să crească la peste cinci milioane și au făcut din această țară centrul iudaismului din diaspora.

Avem aici o asemănare superficială cu evenimente din trecut sau o repetare autentică a istoriei? În secolul al VI-lea î.Hr. babilonienii au distrus centrul palestinian al iudaismului, la fel cum în secolul al XX-lea d.Hr. Hitler a distrus centrul european al iudaismului. Dar ideea de iudaism nu a murit odată cuniciuna dintre cele două distrugerii. Când istoria le-a prezentat evreilor din Babilon un pașaport pentru a se întoarce într-o Palestina reconstituită, aceștia au refuzat invitația, la fel cum evreii americani au refuzat o invitație similară de a se întoarce într-un Israel reconstituit. Prin refuzul lor, evreii babilonieni au creat diaspora; prin refuzul lor, evreii americani au perpetuat diaspora. În Babilonia, iudaismul diasporei a câștigat încet-încet ascendența intelectuală asupra iudaismului palestinian. În secolul al XX-lea, istoria a pus sceptrul iudaismului din Diaspora în mâinile voluntare ale evreilor americani.

Iudaismul american nu a fost modelat după un plan; el a evoluat din ceea ce s-a făcut. S-a trăit pe sine însuși în existență și astfel și-a creat propriul brand de iudaism. Primii evrei care au sosit în America colonială au găsit modalități de a rămâne evrei, modificând de bunăvoie elementele neesențiale ale iudaismului, păstrând în același timp

elementele nenegociabile: Iudaismul american este primul și singurul iudaism necoercitiv din istoria evreiască și numai acele aspecte pe care evreii au dorit să le păstreze au supraviețuit. Schimbarea radicală a atitudinilor față de religie în America i-a influențat, de asemenea, pe evrei. Există mai multă diversitate și mai multă libertate de alegere decât oricând înainte.

Iudaismul din America s-a reformat de când primii evrei au pus piciorul în Noul Amsterdam în 1654. Deși astăzi ne confruntăm cu unele dintre aceleași probleme ca în trecut, mediul este diferit. În Europa, nevoia era de a-i păstra pe evrei ca evrei, pentru ca aceștia să nu fie absorbiți de civilizația în care trăiau. În Statele Unite, sarcina este de a găsi modalități de a-i păstra pe evrei ca evrei, în timp ce aceștia sunt parteneri participanți și contribuitori ai societății respective, învățându-i pe tineri de ce să fie evrei, nu doar cum.

Poate evreimea americană să producă o serie de giganți intelectuali capabili să ciocănească ideile necesare pentru supraviețuirea diasporei? Înainte de 1900, răspunsul ar fi fost "nu". După 1900, după afluxul elitei intelectuale europene în curentul principal al iudaismului american, răspunsul ar putea fi "da". Dacă acest aflux are ca rezultat doar un amestec fizic de intelect european și pragmatism american, atunci orice preeminență intelectuală evreiască americană actuală este tranzitorie, o iluzie care va dispărea la scurt timp după ce intelectualii imigranți vor dispărea. Dar dacă, pe de altă parte, această infuzie are ca rezultat o reacție chimică prin care evreii americani vor absorbi vitalitatea intelectuală a evreilor europeni și o vor dezvolta, atunci Statele Unite ar putea foarte bine să joace rolul Babiloniei pentru iudaismul secolului XXI.

Poate că începem deja să vedem apariția unui nou iudaism pe pământ american, așa cum un nou iudaism a apărut pe pământ babilonian, unde au murit cultele sacrificiului și preoției și unde s-au născut instituțiile rabinului, rugăciunii și sinagogii? În iudaismul reformat american, aceste trei instituții încep să își asume funcții diferite. Rabinul nu mai este doar un interpret al iudaismului talmudic, ci și un consilier și un mediator interconfesional; rugăciunea nu mai este o intercesiune exclusiv personală cu Dumnezeu, ci o laudă a Creatorului; sinagoga sau templul nu mai este exclusiv un loc de cult, ci și o comunitate socială pentru exprimarea legăturilor cu iudaismul. Așa cum fariseii au renunțat la treimea din Tora și Talmud care se ocupa de sacrificiu și preoție, tot așa iudaismul reformat a renunțat la o altă treime din Tora și Talmud care se ocupa de legile alimentare și rituale, lăsând ultima treime, pe care o consideră nucleul iudaismului - codul său de etică, moralitate și justiție. Și o instituție complet nouă a fost dezvoltată în America și adoptată de evreii din întreaga lume - iudaismul organizațional, care include organizații precum Federațiile Evreiești, Consiliul Național al Femeilor Evreiești, Asociațiile Centrelor Comunitare Evreiești. Comitetul Evreiesc American, Hadassah, B'nai B'rith și Liga Anti-Defăimare a acesteia, printre multe altele. Va fi oare rolul istoric al evreilor americani să deschidă epoca spinoziană a iudaismului - faza universalistă?

Înainte de a oferi un răspuns, trebuie să reluăm firul istoriei evreilor din Europa, de la Primul Război Mondial din 1914 până la înființarea statului Israel în 1948. Între aceste două evenimente a avut loc o tragedie mondială care a lăsat o pată pe blazonul omului și semnul lui Cain pe poporul german.

DOUĂZECI ȘI OPT

UCIGAȘII LUI HRISTOS ÎN CĂMAȘĂ MARO

La 30 ianuarie 1933, istoria a jucat o festă lumii și l-a făcut pe Adolf Hitler cancelar al Germaniei. Germanii bucuroși s-au revărsat pe străzi "salutând" trupele de asalt în cămăși maro care mășăluiau în triumf pe Unter den Linden, fără să știe că în câțiva ani scurși vor inunda lumea în sânge și vor intra în istorie ca barbari ai barbarilor; fără să bănuiască faptul că în decurs de un deceniu se vor sufoca în nisipurile din Sahara, se vor îneca în apele Atlanticului, vor muri în stepele Rusiei și vor fi striviți în ruinele propriilor orașe.

Din acea primă zi de la putere și până în acea zi de aprilie 1945, când, cu Berlinul în flăcări, Hitler s-a împușcat în gură, germanii au exterminat prin crimă sistematică 12 milioane de bărbați, femei și copii, în lagăre de concentrare, prin pluton de execuție și în camere de gazare. Dintre aceste 12 milioane de victime, 7 milioane erau creștini și 5 milioane erau evrei⁷¹ - 1,4 creștini la fiecare evreu. Dar pentru că naziștii au strigat "Ucideți-i pe evrei", lumea a orbit la uciderea creștinilor.

Ironia este că, în ciuda tuturor crimelor și a vărsării de sânge, acestea nu au împiedicat mersul istoriei evreiești. Al Treilea Reich, cu care Hitler se lăuda că va dăinui o mie de ani, a pierit după doisprezece. Evreii, pe care Hitler se lăuda că îi va eradica, au supraviețuit pentru a crea un nou stat evreiesc independent.

Întrebarea care lasă perplexitatea este: cum a putut infamia nazistă să se întâmple în Germania, un creator de cultură în civilizația occidentală? Răspunsul este că Germania este o fuziune a două curente contradictorii de gândire și sentimente. Una este Germania lui Beethoven și Brahms, a lui Goethe și Schiller, Germania idealismului nobil, a universului deschis, a posibilităților nelimitate de realizare umană. Această Germanie este cea care a dezvoltat și a hrănit umanismul, arta, muzica și literatura.

Dar există și o altă Germanie, a filosofilor autoritari și a militarilor, a lui Fichte și Hegel, a lui Bismarck și a Kaiserului - instigatorii universului închis și ai masse-mensch-ului (omul de masă). Această Germanie autoritară este cea care a subminat curente liberale și idealiste ale celeilalte Germanii, numindu-le "influențe iudaizante". Această judecată poate fi adevărată, căci sublimarea răului din om - o sublimare esențială pentru supraviețuirea societății - este tocmai funcția universală a religiei, funcția iudaismului.

Primul Război Mondial a marcat punctul de cotitură vizibil în istoria Germaniei, când aceste influențe autoritare au dobândit un ascendent total și o putere totală. "Hunul", spunea Wmston Churchill, "este fie la gâtul tău, fie la picioarele tale". După patru ani de lupte în Primul Război Mondial, germanii au capitulat. Atâta timp cât luptau pe teritoriul altcuiva, puteau suporta devastarea pe care o produceau. Dar când războiul a fost purtat pe teritoriul lor, nu au avut rezistența pe care o aveau francezii. Marinarii germani, ale căror submarine nu mai erau supreme, s-au răzvrătit. Soldații germani și-au aruncat puștile. Iar Kaiserul, în loc să fie alături de națiunea sa în momentul înfrângerii, a fugit în Olanda. După Tratatul de pace de la Versailles, Germania s-a plâns de greutățile sale, a cerșit bani și a dat vina pe evrei pentru înfrângerea sa, pentru a-și salva "onoarea". "Noi, germanii, nu am pierdut războiul", era cântecul german al anilor '20. "Evreii au fost cei care ne-au trădat". Autocompătimirea a rodit din fosta ei măreție, lăsând

doar o coajă goală ca pradă pentru bărbații care o forțau să intre în barbarie.

Primul Război Mondial a adus devastarea nu numai în Germania, ci și în Europa de Est. Evreii au avut de suferit în special. Aceștia aleseseră cu tact să trăiască într-un sector de pământ în care armatele germane și rusești s-au încleștat timp de patru ani într-o luptă gigantică pentru putere. Când rușii s-au retras în urma unei înfrângeri amare, i-au ucis pe evrei pentru că erau simpatizanți ai germanilor. Când germanii au fost forțați să facă "retrageri tactice", au ucis evrei pentru că erau informatori ruși.

Sfârșitul Primului Război Mondial a adus o scurtă perioadă de speranță pentru o viață mai bună pentru milioane de europeni, creștini și evrei deopotrivă; dar această speranță a fost curând pusă la odihnă împreună cu alte speranțe moarte. La îndemnul urgente ale președintelui Woodrow Wilson, certificatele de democrație au fost înmânate unor oameni care nu aveau nicio idee despre ce este democrația și unor conducători care nu aveau nicio intenție de a aplica principiile acesteia. Peste noapte, Wilson a creat noile "democrații" din Estonia, Letonia, Lituania, Polonia, Ungaria, Iugoslavia, Albania - toate acestea fiind anterior părți ale imperiilor rus, austriac și german. În această zonă de graniță a democrațiilor de douăzeci și patru de ore, antisemitismul german a găsit o acceptare imediată și a devenit cea mai înaltă formă de statalitate. Singurele două excepții au fost Finlanda și Cehoslovacia, create tot în această perioadă.

De ce ar fi trebuit să existe o astfel de acceptare imediată a antisemitismului în Europa de Est? O trecere în revistă a realității economice oferă o explicație. Primul Război Mondial spulberase economiile feudale ale acestor state nou create. Granițele artificiale au tăiat liniile lor de viață economică. După operațiunea asupra Austro-Ungariei, de exemplu, Austria a primit peisajele, iar Ungaria a primit depozitele de cărbune și fier. Nobilimea și aristocrații care, înainte de război, considerau munca ca fiind umilitoare și profesiile ca fiind potrivite doar pentru evrei, trebuiau acum să își găsească locuri de muncă sau să moară de foame. Clasa de mijloc era săracă. Muncitorii, presați până la înfometare de salariile în scădere în "democrații" care aveau o legislație socială redusă, au aruncat priviri cochete asupra comunismului ca soluție la problemele lor.

În loc să contracareze aceste amenințări cu injecții de democrație, așa cum au făcut Finlanda și Cehoslovacia în circumstanțe similare, conducătorii acestor țări est-europene au recurs la tranchilizantul fascismului. Spectrul pericolului comunist a fost agitat în fața celor declasați, cărora li s-a spus în repetate rânduri că, dacă "problema evreiască" ar fi rezolvată, atunci problemele celor declasați ar fi rezolvate. Clasa de gulere albe, îngrijorată și sărăcită, a salutat această filozofie politică liniștitoare. Evreii au fost scoși prin lege din profesii și din industrie, astfel încât aristocrații să poată prelua locurile de muncă pe care le disprețuiau anterior. Pe măsură ce condițiile economice se înrăutățeau, legislația antisemită a fost înmulțită. Este ironic faptul că statele care au încercat să se salveze de comunism cooperând cu naziștii au ajuns acum sub dominația comunismului. Și tocmai în unele dintre aceste state fostele ură au izbucnit în flăcări odată cu căderea comunismului la începutul anilor 1990.

Republica germană de la Weimar, care s-a ridicat din haosul pe care Kaiserul fugar îl lăsase, a fost slăbită de oamenii cinici care au fost numiți să o administreze. Aceștia au făcut un apel la noile instituții democratice, dar au permis ca asasinatul să submineze Republica. Între anii 1918 și 1925, organizațiile teroriste de dreapta au asasinat peste trei sute de oameni liberali proeminenți aflați în funcție - catolici, protestanți și evrei. Clica de la putere a aprobat tacit aceste acte de violență prin impunerea unor sentințe de pomină criminalilor atunci când au fost aduși în fața "justiției".

În această atmosferă generală de terorism, un general defunct pe nume Erich von Ludendorff și un pictor de case fără loc de muncă pe nume Adolf Hitler au pus în scenă, în 1923, celebrul putsch din 1923 din sala de bere din München, cu intenția declarată de a răsturna guvernul bavarez. Puciul a eșuat. Ludendorff a fost eliberat de către slugile forțelor de ordine din München, iar Hitler a primit o pedeapsă de cinci ani, din care a executat mai puțin de unul.

Cariera de Fuhrer a lui Hitler începuse. Fără ajutorul Junkerilor, al industriașilor și al militarilor care au făcut greșeala de a crede că el era unealta lor, ar fi fost imposibil. Drumul lui Adolf Hitler spre putere a fost unul drept. El a predicat o evanghelie politică simplă. Comuniștii, evreii și Tratatul de la Versailles au adus relele care s-au abătut asupra Germaniei. Prin scoaterea în afara legii a comunismului, prin exterminarea evreilor și prin respingerea Tratatului de la Versailles, Hitler va face din nou Germania măreață. Din ce în ce mai mulți declassați au votat pentru partidul lui Hitler, care, cu fiecare alegere, și-a mărit reprezentarea în Reichstag. În 1929, bătrânul general Paul von Hindenburg - un simbol al Kaiserului, al Junkerului și al Herrentumului - a fost scos de la naftalină și a fost prezentat ca și candidat la președinție pentru a candida împotriva lui Hitler. Hindenburg a câștigat alegerile, dar patru ani mai târziu a cedat în fața amenințărilor lui Hitler și l-a numit pe fostul pictor de case austriac cancelar al Germaniei. La zece ani de la eliberarea sa din închisoare, Hitler era singurul conducător al celui de-al Treilea Reich, așa cum se numea acum Germania, iar partidul său, NATIONAL SOZIALISTISCHE DEUTSCHE ARBEITERPARTEI, cunoscut sub numele de NAZI, a devenit singurul partid legal din țară.

Cine a fost acest Adolf Hitler, acest hun contemporan, care, prin satisfacerea bestialului din om, a declanșat cea mai odioasă orgie de sânge din istorie? Biografiile au căutat în zadar motive profunde, ascunse în firea sa, care să explice acțiunile sale. Oricât de sinistru ar fi fost, este dificil să îl luăm în serios. Cu o înfățișare nesemnificativă, cu un chip nedeslușit, înfățișarea sa ar fi fost ușor de uitat dacă nu ar fi avut mustața ca a lui Charlie Chaplin și șuvița de păr de imitație a lui Napoleon. Poate că nu era nicio profunzime de căutat.

Tatăl lui Adolf Hitler, Alois Schicklgruber, fiul nelegitim al unui vagabond și al unei servitoare, a fost căsătorit de trei ori. Din cea de-a treia uniune cu o țărăncă cu douăzeci și trei de ani mai tânără decât el, s-a născut Adolf Hitler în 1889. Întreaga sa viață a fost un clișeu. A fost un elev slab, un soldat fără distincție, un pictor de case fără succes și patetic în ambiția sa de a deveni artist, deoarece nu avea talent. Oamenii de stat care au intrat în contact cu el au fost îngroziți de ignoranța și vulgaritatea sa.

Care a fost, așadar, natura influenței pe care Hitler a avut-o asupra adepților săi? În ce se deosebea el de alți rasiști? A spune că avea

puteri hipnotice și vrăjitoare înseamnă a nu spune nimic. Poate că răspunsul este că, în timp ce alți rasiști doar se jucau cu ideea de a face din crimă o virtute civică, Hitler a transformat-o în realitate, deschizând cutia Pandorei a inconștientului uman. Hitler a eliberat acele impulsuri malefice pe care omul a încercat să le înlănțuie și să le îmblânzească în numele civilizației încă de la ieșirea sa din pădurea primordială. Nu a fost întâmplător faptul că cei care au ajuns în cele mai înalte funcții din cercul intim al lui Hitler au fost dependenți de droguri, precum Goering, sadici, precum Heydrich, și criminali, precum Himmler.

Odată ce Hitler a obținut puterea politică, nu a mai existat nicio reținere. Întregul stat a fost organizat pentru brutalitate. În 1935, Reichstagul a adoptat așa-numitele "Legi de la Nürnberg", prin care îi privea de drepturile de vot pe toți cei considerați a avea "sânge evreiesc" - ceea ce includea pe oricine avea un bunic evreu. Este interesant de remarcat faptul că Hitler considera că tulpina evreiască era de patru ori mai puternică decât cea ariană. Una câte una, Legile de la Nürnberg i-au depozat pe evrei de profesiile și afacerile lor; șantajul i-a depozat de activele lichide. Afacerile evreilor au căzut în mâinile apreciative ale germanilor. Bunurile lichide au ajuns în buzunarele oficialilor naziști. Sute de evrei au fost duși în lagăre de concentrare, unde au fost întâmpinați de prizonierii creștini care îi precedaseră.

"Faptul că antisemitismul german a evoluat în anticreștinism trebuie considerat un simptom extrem de semnificativ", a declarat teologul catolic ortodox rus Nikolai Berdyaev.⁷² Acest anticreștinism de bază al nazismului german este un lucru aproape total ignorat de istoricii și jurnaliștii populari. Deși ideologiile naziste au proclamat doctrine anticreștine încă de la formarea partidului în 1919, doar sloganurile antisemite au fost subliniate pe prima pagină a ziarelor mondiale. Cu toate acestea, naziștii au vrut să șteargă creștinismul la fel de mult ca și iudaismul. În viziunea naziștilor, creștinismul reprezenta un pericol, deoarece slăbea tulpina de sânge ariană prin proselitism. Ei susțineau că "creștinismul arian" fusese trădat de Sfântul Pavel; susțineau că bisericile creștine erau o impostură și o fraudă; și propovăduiau că Biserica Catolică era cea mai periculoasă dintre toate, deoarece era în același timp evreiască și internațională. Naziștii învățau că național-socialismul era singura evanghelie adevărată, singura credință și salvare a poporului german și că Hitler era singurul salvator.

Aceste baliverne sunt încorporate în lucrările oficiale naziste din care au rezultat atât doctrinele antisemite, cât și cele anticreștine. Dacă cineva le crede pe cele antisemite, ar trebui să le creadă și pe cele anticreștine, deoarece ambele aveau un singur scop. Scopul lui Hitler a fost eradicarea tuturor organizațiilor religioase din cadrul statului și încurajarea întoarcerii la păgânism.

În 1933, Germania a semnat un concordat cu Vaticanul, garantând libertatea Bisericii Catolice. Un an mai târziu, Dr. Erich Klausner, șeful organizației Acțiunea Catolică, a fost asasinat de către trupele de asalt ale lui Hitler. În încercarea de a discredita Biserica, călugării au fost trimiși în judecată sub acuzația de imoralitate. În 1935, bisericile protestante au fost plasate sub controlul statului. Preoții și preoții care au protestat au fost trimiși în lagăre de concentrare.

Aceștia deveniseră "subversivi" la fel ca evreii și comuniștii. Papa Pius al XI-lea, dându-și seama de natura anticreștină a nazismului, l-a acuzat

pe Hitler de "norii amenințători ai războaielor religioase distructive... care nu au alt scop decât... cel al exterminării". Dar strigătele naziste de "Ucideți-i pe evrei" au înecat vocea de avertizare a Papei și strigătele agonizante ale celor torturați în lagărele de concentrare. Primele lagăre de concentrare au fost puncte de colectare unde Gestapo - poliția secretă germană - putea trimite oamenii pe care dorea să-i terorizeze pentru a-i supune. Cei mai mulți dintre primii deținuți au fost așa-numiții "politicieni" - comuniști, socialiști, liberali, republicani, germani obișnuiți care se opuneau politicilor violente ale lui Hitler, inclusiv, desigur, dușmanii personali ai înalților funcționari naziști.

Prin urmare, în primii cinci ani ai regimului nazist, majoritatea deținuților din lagărele de concentrare au fost creștini. Evreii au fost sosiți relativ târziu, rezultatul antisemitismului german, care a progresat în cinci etape, căpătând în fiecare etapă un impuls de violență din propria sa dinamică internă. Prima etapă a început în 1933, odată cu venirea naziștilor la putere, și a constat în principal în jefuirea magazinelor evreiești, bătăi ocazionale și boicotarea întreprinderilor evreiești. Cea de-a doua etapă s-a declanșat odată cu promulgarea legilor de la Nürnberg în 1935. Cea de-a treia etapă a început în 1939, odată cu arestarea în masă a 20.000 de evrei, aducând cu ea prima violență fizică sistematică și primele detenții în masă în lagăre de concentrare. Până în 1939, evreilor li s-a permis să părăsească Germania cu condiția plății unei răscumpărări către statul german, iar până în acel an 300.000 dintre cei 600.000 de evrei din Germania au părăsit țara. În 1939, miza pentru emigrare a fost ridicată la valoarea totală a averii deținute de fiecare evreu în parte. În acest moment, oamenii de stat naziști au conceput și ideea de a-i ține pe cei 200.000 de evrei rămași în Germania ca ostatici, în schimbul plății de către evreii din întreaga lume a unei răscumpărări de un miliard și jumătate de Reichsmark. Negocierile au început la Geneva, dar odată cu invadarea Cehoslovaciei și a Poloniei, Germania a întrerupt toate discuțiile. Cea de-a patra etapă a început în 1940 cu deportarea tuturor evreilor germani și austrieci în ghetouri special create în Polonia, unde au fost lăsați să moară de boală și de foame.

A cincea și ultima etapă, așa-numita "soluție finală", a fost instituită de Hitler însuși. După invazia Rusiei în 1941, scopul lagărelor de concentrare s-a schimbat din cel de detenție în cel de exterminare, iar crima a devenit o ocupație cu normă întreagă pentru germani. "Soluția finală", așa cum a fost concepută de Hitler, includea nu numai uciderea tuturor evreilor din Europa, ci și înrobirea "subumanilor creștini", precum rușii, polonezii, românii, maghiarii și iugoslavii, și reducerea numărului acestora printr-un program nemilos de exterminare planificată. Înrobirea urma să fie realizată prin exportul acestor cetățeni în Germania ca muncitori sclavi; uciderea lor a fost încredințată unor grupuri de lucru speciale cunoscute sub numele de Einsatzgruppen. În timp ce milioane de germani apți de muncă au fost recrutați de pe câmpuri și din fabrici pentru a lupta pe frontul rusec, milioane de civili creștini au fost trimiși din țările ocupate în Germania pentru a munci ca muncitori sclavi. Când deveneau prea bolnavi sau prea slabi pentru a mai munci, erau trimiși în lagărele de concentrare nou model pentru a fi eliminați. Un flux nesfârșit de astfel de forță de muncă sclavagistă s-a revărsat în Germania - 7.500.000 în cinci ani. Aici, în cele o mie de lagăre care au apărut ca ciupercile în Germania și în

teritoriile adiacente, câteva milioane de ruși, francezi, polonezi, belgieni, iugoslavi, olandezi și alți cetățeni europeni au murit de foame, de boală și de tortură.

Deși câteva sute de mii de evrei est-europeni au fost trimiși ca muncitori sclavi în Germania și apoi au fost eliminați în același mod ca și muncitorii sclavi creștini, cei mai mulți au fost "lichidați" (pentru a folosi limbajul dezumanizării) de către cele patru Einsatzgruppen alocate celor patru fronturi germane din Rusia. Fiecare Einsatzgruppe era format din 500 până la 900 de oameni comandați de un general. Misiunea lor era să mărșăluiască în spatele Wehrmacht - armata germană regulată - pentru a aduna civili, atât creștini, cât și evrei, și a-i împușca. Majoritatea trupelor Einsatz erau membri ai partidului nazist care se oferiseră voluntari pentru această misiune periculoasă.

Procedura lor de ucidere în masă era următoarea: Evreii, sau cehii, sau polonezii, sau rușii erau adunați, duși într-o zonă pustie și forțați să sape gropi sau tranșee, după care erau forțați să se dezbrace, aliniați în fața tranșeelelor și mitraliați. Cei care cădeau de-a lungul marginilor, morți și răniți, erau împinși cu lopata de soldați sau buldozere în gropi, iar peste toți, morți și vii, adulți, copii și sugari, se arunca pământ. În total, Einsatzgruppen au fost responsabili pentru uciderea a câteva milioane de creștini și a un milion de evrei.

Deși ierarhia nazistă nu a pus la îndoială curajul sau munca grea a Einsatzgruppen, era nemulțumită de metodele sale, nu pe motiv că aceste metode erau inumane, ci pentru că erau prea lente și prea costisitoare. Știința nazistă a fost rugată să intervină și să ofere o soluție.

Eliberați de constrângerile oricăror "tendințe iudaizante", oamenii de știință naziști și-au putut exercita ingeniozitatea la maxim. Ei au făcut experimente pe ființe umane, desigur - injectând aer în vene, secționând artere, testând diverse otrăvuri și așa mai departe, dar aceste metode au fost respinse din cauza timpului și a muncii pe care le implicau.

Serendipitatea a reușit acolo unde ingeniozitatea a eșuat. Un nazist bucuros a raportat că a dat peste metoda perfectă. Având de eliminat aproximativ 600 de prizonieri de război ruși, el a experimentat cu un gaz ieftin și ușor de fabricat, cunoscut sub numele de Zyklon B, o cianură de hidrogen. În câteva minute, toți cei 600 de ruși erau morți. Se găsisese o modalitate eficientă de a scăpa rapid de milioane de oameni.

Întreaga fază evreiască a "soluției finale" a fost plasată în mâinile unui anume Adolf Eichmann, un vânzător de produse petroliere subțirel, buimac și predispus la eșecuri, care, printr-o ascensiune rapidă în ierarhia nazistă, devenise un locotenent-colonel S.S. cinic, lăudăros și lingușitor, cu o soție dezordonată și o amantă fermecătoare. Când a fost arestat la cincisprezece ani după război de către agenții israelieni, Eichmann a refuzat cu modestie orice merit pentru realizarea sa, dar nu trebuie să subestimăm enormitatea sarcinii cu care s-a confruntat în zilele entuziasmante în care armatele germane își croiau victorioase drum în Rusia.

Vechile lagăre de concentrare trebuiau să fie modernizate pentru crime în masă. Trebuiau construite lagăre suplimentare, suficient de mari pentru a putea găzdui sute de mii de evrei în același timp. A trebuit să fie puse la dispoziție mijloace de transport a milioane de evrei din toată Europa de Est către aceste lagăre. Trebuiau construite noi ramificații de cale ferată, deoarece aceste lagăre se aflau în afara arterelor principale. A trebuit recrutat și instruit un corp de însoțitori speciali pentru lagăre, iar registrele trebuiau ținute. În curând, un segment

considerabil al populației germane a fost deturnat de la efortul de război pentru planificarea, construirea și dotarea acestor lagăre de exterminare. Generalii de pe frontul rusesc se plâneau că uniforme de iarnă pentru trupe ajungeau cu întârziere, deoarece trenurile fuseseră deviate; industriașii se plâneau că erau piratați de forța de muncă calificată. Dar nu s-a permis ca nimic să interfereze cu "soluția finală".

Deși exista o penurie de oțel pentru tancuri și avioane, nu lipsea oțelul pentru a construi cuptoare pentru eliminarea cadavrelor. Acest extras dintr-o scrisoare de afaceri a directorului fabricii Didier din Berlin dovedește cunoștințele pe care le aveau industriașii germani despre utilizarea produselor lor:

Pentru introducerea cadavrelor în cuptoare, propunem pur și simplu o tavă de metal care se deplasează pe cilindri. Fiecare cuptor va avea un cuptor care va măsura doar 24 pe 18 inch, deoarece nu se vor folosi sicrie. Pentru transportul cadavrelor de la punctele de depozitare la cuptoare, sugerăm folosirea unor cărucioare ușoare pe roți, pentru care anexăm diagrame desenate la scară.

Cu eficiență germană, camerele pentru administrarea gazului Zyklon B au fost construite pentru a semăna cu camere mari de duș. Cei care soseau erau informați că vor trebui să facă un duș, li se ordona să se dezbrace și apoi erau adunați în "camerele de duș". Copiii mici erau adesea aruncați înăuntru după adulți. Ușile de oțel ale camerelor de gazare erau închise. Apoi, cristalele de Zyklon B de culoare albastru ametist erau canalizate prin duzele de duș cu orificii mari în camera închisă ermetic. Gazul de cianură de hidrogen eliberat de cristale s-a ridicat încet până la tavan, gazând încet oamenii din cameră, transformând încet trupurile găfâitoare și cu regurgitare în cadavre convulsive, roz strălucitor, cu pete verzi. Ghișeele din pereți și tavan, protejate de sticlă de siguranță, au fost puse la dispoziția oficialilor naziști care aveau obligația de a vedea contorsionările agonizante ale bărbaților și femeilor goi care se sufocau până la moarte. Prin aceste vizoare puteau urmări, fermecați, mai multe spectacole pe zi.

Noile industrii dezvoltă abilități speciale, iar industria lagărelor de concentrare nu a făcut excepție. Sonderkommandos pricepuți au învățat să aplice cu îndemânare cârlige de prindere pentru a separa corpurile. Tehnicienii instruiți au învățat să despartă buzele morților și să scoată cu abilitate dinții plini de aur. Frizerii talentați radeau cu dexteritate capetele femeilor moarte. Șase zile pe săptămână, noua elită lucra în lagărele de concentrare. Duminica se odihneau, mergeau la biserică împreună cu soțiile și copiii lor, iar după biserică vorbeau cu groază despre frontul de est, unde rușii ucideau soldații germani, și comentau barbaria americanilor care aruncau bombe asupra civililor. În lagărul de concentrare de la Auschwitz, șapte mii de germani erau astfel angajați. Aici, șaptesprezece tone de aur au fost colectate de la morți. Părul de pe capetele rase era folosit la fabricarea de țesături și saltele. Cenușa cadavrelor a fost folosită ca îngrășământ pentru grădinile victoriei germane. Mens sana in corpore sano- o minte sănătoasă într-un corp sănătos. Acizii grași au fost recuperați pentru fabricarea de săpun ieftin. Aceasta este o formulă bună, potrivit unei firme din Danzig: "Luați 12 livre de grăsime umană, 10 litri de apă și 8 uncii la o livră de sodă caustică și fierbeți timp de două sau trei ore, apoi răciți."

De ce nu au ripostat evreii? Răspunsul nu este atât de complicat pe cât l-au făcut unii psihologi și sociologi să pară a fi. Acest "pacifism" al evreilor a fost atribuit unor cauze atât de diverse, cum ar fi instinctul de moarte al evreilor, complexe de vinovăție colectivă, obsesii de ură de sine și dorințe de autopedeapsă. Astfel de răspunsuri trădează anxietățile interioare ale scriitorilor mai mult decât luminează dilema evreilor.

Adevărul este că evreii, ca și restul lumii, au fost la început total inconștienți de existența "soluției finale", care a fost ținută în cel mai strict secret de către naziști. Când adevărul oribil a început să iasă la iveală, evreii, precum și restul lumii, au refuzat să creadă că cineva ar putea fi atât de inuman. Abia în 1943 evreii au început să realizeze că zvonurile despre lagărele morții erau mult prea adevărate.

Dar, până atunci, era prea târziu pentru o rezistență eficientă. Comunitățile evreiești fuseseră dezmembrate, comunicațiile evreiești fuseseră distruse, iar liderii evrei fuseseră uciși. În acest moment, evreii nu mai puteau oferi mai multă rezistență decât au putut-o face soldații americani în Bataan, după ce s-au predat. Când soldații americani au aflat despre marșul morții, nu au mai putut face nimic altceva decât să mărșăluiască, să cadă pe drum și să moară. Evreii, de asemenea, au mărșăluit, au căzut pe marginea drumului și au murit. Dar, în cele din urmă, voința de a supraviețui a triumfat și atât americanii, cât și evreii au trăit pentru a-și vedea inamicii învinși.

De ce nu au ucis evreii un nazist sau doi înainte de a fi exterminați? Au făcut-o, dar nu pentru mult timp. Naziștii au fost prea vicleni pentru ei. Ei știau dragostea pe care evreii o aveau pentru copiii lor. După cum s-a arătat la procesele de la Nürnberg și Eichmann, în momentul în care un evreu dădea cel mai mic semn de revoltă, naziștii nu îl torturau pe el, ci pe copiii lui sau ai altor evrei. Un sugar era rupt în două de picioare în fața părinților săi; capul unui copil era zdrobit de un copac, iar rămășițele însângerate erau înmânate mamei; o adolescentă era violată și apoi trasă în țeapă cu baioneta, în timp ce frații și surorile ei erau forțați să privească. Nu moralul evreilor era scăzut, ci cel al germanilor. Faptul care îi face de rușine pe psihologii și sociologii germani este că rata de sinucidere a evreilor din interiorul lagărelor de concentrare era mai mică decât cea a germanilor din afara acestora. În puținele cazuri în care evreii au păstrat o oarecare organizare comunitară, comunicare și conducere, s-au răzvrătit și au luat armele împotriva germanilor.

Cea mai spectaculoasă dintre mai multe astfel de rebeliuni a fost cea din ghetoul din Varșovia din 1943. Varșovia era unul dintre punctele de colectare a evreilor din Europa de Est. La fel cum românii, în timpul asediului Ierusalimului, au construit un zid în jurul orașului, la fel și germanii au construit un zid în jurul ghetoului din Varșovia, închizându-l ermetic. Aici, într-o zonă destinată pentru 50.000 de oameni, au fost închiși până la 450.000 de evrei; aici au fost adunați și "depozitați" până când au fost trimiși în camerele de gazare de la Treblinka, Belsen, Maidanek, Auschwitz.

În ghetou au mai rămas 40.000 de evrei în acea zi fatidică din ianuarie 1943, când a avut loc prima rezistență armată. Doar 7.000 puteau purta arme. Prin ingeniozitate, mită și raiduri, evreii își făcuseră un mic stoc de arme - puști din Primul Război Mondial, mitraliere și o colecție de cocktailuri Molotov (sticle de benzină cu fitil inflamabil pentru a fi folosite împotriva tancurilor). Revolta a avut loc atunci când patru

companii de stormtroopers - opt sute de oameni - sub pretextul că ar căuta muncitori din fabrici, au sosit în ghetou pentru a escorta următorul transport de evrei către lagărele de concentrare. Dar de data aceasta au fost întâmpinați cu plumb în loc de rugăminți. Șocați, SS-iștii cu cizme negre au fugit la adăpost. Timp de trei zile, bătălia a făcut ravagii. În cele din urmă, nu evreii, ci naziștii au fost forțați să se retragă.

Naziștii au fost indignați de această debandadă a trupelor lor SS, dar nu dincolo de prudență. Campania de zdrobire a acestor evrei rebeli din ghetou a fost pusă sub comanda generalului Jürgen Stroop, care a fost trimis de urgență la Varșovia în fruntea unui grup special de luptă cu unități de artilerie atașate.

Evreii s-au pregătit cu febrilitate pentru contraatacul german, transformând pivnițele în buncăre, minând străzile și creând un labirint de pasaje de legătură prin canalizare. Ei se așteptau să reziste cel mult o săptămână; la fel credea și ministrul german al propagandei, Herr Joseph Goebbels, care a notat în jurnalul său: "Evreii au reușit de fapt să creeze o poziție defensivă în ghetou. Acolo se duc lupte grele, ceea ce a dus chiar la emiterea de către Comandamentul Suprem Evreiesc a unor comunicate zilnice. Bineînțeles că această distracție nu va dura mult timp. "73 Dar atât evreii, cât și Goebbels s-au înșelat. Evreii au rezistat timp de șase săptămâni.

Generalul Stroop, după o planificare atentă, și-a lansat contraofensiva în martie. De la o distanță sigură, bateriile sale de artilerie au lansat un baraj asupra ghetoului. Bloc după bloc, focul de artilerie a ras clădirile, forțându-i pe apărători să se refugieze în pivnițe și canalizări. Apoi, SS-iștii în uniforme negre au atacat cu puști automate și mitraliere, mortiere și tancuri. Înarmați cu puști, câteva mitraliere, grenade de mână și cocteiluri Molotov, evreii s-au luptat mai întâi cu naziștii până la un punct mort, apoi au forțat încet retragerea lor. Tinerii evrei și-au dat viața pentru a sparge sticlele de benzină în flăcări împotriva tancurilor germane, iar partizanii evrei au tras cu arma la focuri de armă în fețele înspăimântate ale SS-iștilor care încercau să scape din tancurile lor în flăcări.

Bombardamentele asupra ghetoului au fost reluate. Acesta a devenit un iad de obuze care explodează, clădiri care se prăbușesc și ziduri de flăcări în mișcare. În disperare, evreii au apelat la ajutorul rezistenței poloneze, dar în zadar. Polonezii sperau că germanii le vor rezolva "problema evreiască" în locul lor. Nu și-au dat seama de surpriza pe care le-o pregătea istoria. Când, în iulie 1944, rezistența poloneză a organizat propria revoltă împotriva germanilor, polonezii i-au implorat pe ruși să le vină în ajutor. Dar, așa cum polonezii au refuzat să vină în ajutorul evreilor, rușii au refuzat să vină în ajutorul polonezilor. Armata clandestină poloneză bine înarmată, formată din 150.000 de oameni, a fost anihilată. Germanii au rezolvat "problema poloneză" a Rusiei.

Așa cum rezultatul luptei Ierusalimului împotriva Romei a fost inevitabil, la fel de inevitabil a fost și sfârșitul luptei ghetourilor împotriva Germaniei. Bolile, foametea și numărul tot mai mare de victime din cauza focului ucigător al artileriei și-au pus amprenta. Nu a mai rămas nimeni care să lupte, iar apărarea s-a prăbușit. Se estimează că germanii au cheltuit mai multe proiectile de artilerie pentru a supune ghetoul din Varșovia, apărât de o mână de partizani evrei zdrențaroși, decât au cheltuit în capturarea inițială a Varșoviei în 1939, când aceasta era apărată de armata poloneză. Generalul Jürgen Stroop a scris

un raport de luptă de șaptezeci și cinci de pagini către Führerul din Berlin, iar un Hitler mândru i-a acordat generalului o Cruce de Fier pentru a-i ușura Halsschmerzen.⁷⁴ Când generalul Alfred Jodl, șeful de operațiuni al Înaltului Comandament al forțelor armate germane, a auzit acest raport citit la procesele de la Nürnberg, nu s-a putut stăpâni. "Porcul ăla murdar și arogant de SS", a strigat el. "Imaginează-ți că scrie un raport lăudăros de șaptezeci și cinci de pagini despre o mică expediție criminală, când o campanie majoră dusă de soldați împotriva unui inamic bine înarmat durează doar câteva pagini." ⁷⁵ Cu toate acestea, lumea a luat prea puțin în seamă revolta de la Varșovia. Era prea ocupată să urmărească comunicatele zilnice ale celor două fronturi ale războiului mondial. Dar Adolf Eichmann a remarcat-o și a consemnat în jurnalul său că un fior de teamă a cuprins Germania la aflarea veștii. Chiar și Goebbels a fost îngrijorat. "Arată la ce este de așteptat de la evrei atunci când sunt în posesia armelor", a notat el în jurnalul său.⁷⁶ Și evreii au luat și ei notă, evreii din lagărele de concentrare, evreii din America, evreii din Rusia, evreii din Palestina. În Germania au fost emise ordine ca de acum înainte să nu mai existe nicăieri mari concentrări de evrei. Exterminarea lor urma să continue până la capăt, într-un ritm accelerat. Chiar și în timp ce armatele germane se retrăgeau în Rusia și Franța, trenurile morții cu încărcăturile lor umane continuau să se îndrepte spre camerele de gazare din Germania, iar coșurile de fum continuau să arunce straturi fine de cenușă umană caldă peste țară și să umple aerul cu mirosul dulce-mirositor al "brutăriilor", așa cum germanii numeau în glumă crematoriile. Abia când soldații aliați au trecut granițele Germaniei a început o luptă frenetică pentru a eradica toate urmele activităților din lagărele de concentrare. Dar înaintarea Aliaților a fost prea rapidă, iar ceea ce lumea a refuzat să creadă a rămas intact pentru ca toată lumea să vadă.

Trei milioane de evrei au pierit în aceste lagăre ale morții. Cei mai mulți erau evrei din Europa de Est, cu o mică minoritate din Vest. Spre gloria Franței, Belgiei, Olandei și Italiei, să spunem că au refuzat să coopereze cu Germania în deportarea cetățenilor lor evrei. În Italia, Papa a denunțat atrocitățile germane și i-a îndemnat pe italieni să reziste cererilor germane de predare a evreilor. Țările feno-scandinave (Finlanda și Scandinavia) merită ovațiile lumii. Sub nasul guvernului lor Quisling, norvegienii au ajutat majoritatea evreilor din țară să fugă în Suedia. Regele Danemarcei a purtat în mod public Steaua galbenă a lui David, pe care naziștii o prescriseseră pentru evrei, și a luat parte la planificarea unei organizații "clandestine" de studenți și cercetași care i-a condus pe evreii din Danemarca către o flotilă de bărci de pescuit care așteptau să-i ducă în Suedia, care, în adevărat spirit creștin, i-a primit pe toți refugiații evrei. Deși era aliat cu Germania într-un război împotriva Rusiei, feldmareșalul finlandez Karl Gustav Mannerheim i-a informat pe germani că, dacă măcar unul dintre cei 1.700 de evrei din Finlanda ar fi fost capturat, Finlanda s-ar fi întors și ar fi declarat război Germaniei Finlandezii, a declarat feldmareșalul, nu ar fi acceptat uciderea niciunui cetățean al lor. Mannerheim a ordonat, de asemenea, ca toți soldații evrei atașați la unitățile care luptau sub steaguri naziste și finlandeze să fie transferați la unități care luptau doar sub steaguri finlandeze

Cu totul alta a fost povestea în Europa de Est. Acțiunea Poloniei a fost cea mai rușinoasă. Fără nici un protest, ea a predat germanilor 2.800.000 din cei 3.300.000 de evrei ai săi. Biata Polonie avea să descopere că germanii aveau chiar mai mult dispreț pentru ea decât pentru evrei. Germanii au măcelărit ca pe niște vite peste 1.500.000 de polonezi. În România și Ungaria, tabloul a fost aproape la fel de sumbru. Jumătate dintre evreii din aceste două țări au pierit; doar sosirea trupelor sovietice i-a salvat pe restul.

În ceea ce privește soarta evreilor din Rusia sovietică, tabloul este unul confuz. Cum ar trebui să clasificăm sutele de mii de refugiați evrei care au fugit în Rusia din statele de frontieră est-europene? Când Germania a invadat Rusia, a adunat evreii refugiați și evreii ruși, precum și partizanii ruși, pentru a fi uciși de Einsatzgruppen sau trimiși în lagărele morții. Cu toate acestea, în niciun moment poporul sau guvernul rus nu i-a abandonat pe evrei în mâinile germanilor.

Istoria trebuie să remarce acțiunile eroice ale Iugoslaviei, Greciei și Bulgariei, ale căror popoare au pus principiul demnității umane mai presus de siguranță și oportunitate. Represaliile naziste în Iugoslavia au fost deosebit de răzbunătoare. Acestea au măcelărit 1 380 000 de persoane - 10% din populația Iugoslaviei. Grecii, care nu au fost niciodată antisemiți, au opus o rezistență aprigă, iar germanii au declarat pedeapsa cu moartea pentru oricine adăpostea evrei. Regele Boris al II-lea, arhi-reacționar, a renunțat de bunăvoie la cetățenia evreilor bulgari, dar când poporul bulgar a aflat de soarta hidoasă care îi aștepta pe evrei, a organizat o uriașă demonstrație în masă. Biserica a protestat și ea. Niciun tren al morții nu a mai plecat din Bulgaria, iar în septembrie 1944 germanii au fost alungați.

Al Doilea Război Mondial se apropia de sfârșit. În primăvara anului 1945, rușii conduceau 12 milioane de soldați germani peste granițele Germaniei. Pe frontul de vest, Aliații au trecut Rinul în Germania. Orașele germane erau în flăcări, Führerul s-a împușcat, iar germanii implorau pacea. Naziștii, care se lăudaseră în fața lumii că vor lupta până la ultimul om în redutele lor din munți, nu au opus nici măcar o rezistență simbolică. A fost "Kamerad, nu trageți". Îndrăzneții Einsatzgruppen, care au urmat cu hotărâre armatele germane, au condus acum retragerea. În timp ce soldatul Wehrmacht își purta uniforma cu mândrie, trupele naziste SS își dezonorau uniforme, le aruncau în pivnițe, pe câmpuri și în șanțuri, îmbrăcându-se în coloritul protector al țăranilor pașnici. Soldatul nazist nu s-a predat - a dezertat.

Cei mai mulți dintre naziștii catalogați drept criminali de război de către aliați au fost în cele din urmă descoperiți și aduși în fața justiției. Toți au pledat nevinovați; toți l-au trădat pe Führer căruia îi juraseră o fidelitate nemuritoare; toți l-au acuzat că este un arhimuritor și un demon; toți s-au imaginat ca fiind niște oi care doar executau ordine, ca și cum executarea unui ordin de crimă îl disculpă pe criminal în loc să îl facă complice. Unii implorau pentru viața lor, alții se sinucideau, puțini mergeau cu demnitate spre spânzurătoare. Hitler nu și-a dat seama cât de potrivită era pedeapsa pe care el însuși a decretat-o pentru potențialii săi asasini după atentatul din 20 iulie 1944. Conspiratorii arieni au fost dezbrăcați, spânzurați cu o coardă de pian de cârligele de carne de pe pereți și lăsați să atârne ca niște carcase într-o măcelărie.

Al Doilea Război Mondial reprezintă cea mai mare serie de crime din istoria omenirii. Niciodată nu mai fuseseră uciși atât de mulți oameni

într-un timp atât de scurt și cu un cost atât de ridicat. Odată războiul încheiat, lumea a putut evalua prețul pe care a trebuit să îl plătească pentru Hitler și antisemitism. În șase ani de război, 17.000.000 de oameni apti de muncă, de vârstă militară, au fost uciși în luptă; 18.000.000 de civili au fost uciși ca urmare directă a războiului; și încă 12.000.000 de oameni au fost uciși de naziști. Germanii, care în 1933 își "înmormântaseră" cu bucurie Fuhrerul, își puteau acum număra cu tristețe morții: 3.250.000 de morți în luptă, 3.350.000 de morți civili și aproximativ 5.000.000 de răniți. Din 20.000.000 de clădiri, 7.000.000 au fost complet distruse sau grav avariate. Germanii, care de nenumărate ori s-au plâns lumii că sunt lipsiți de bani și au implorat America și Anglia pentru bani, au găsit cumva 272.000.000.000.000 de dolari pe care să-i cheltuiască pentru războiul lor de șase ani. Hitlerii nu sunt ieftini.

Acest capitol al ignominiei este acum încheiat. Ce părere au evreii despre acest episod din istoria lor? În principal, sentimentele lor pot fi rezumate succint. Pentru naziști: dispreț pentru că au coborât omul sub nivelul fiarei. Pentru germani: milă pentru că nu au avut curajul de a lupta împotriva cancerului care i-a înjosit. Pentru lume: rușine pentru eșecul său de a lupta pentru demnitatea omului până când a fost forțată să lupte pentru propria viață. Dar există, de asemenea, o morală sumbră în această trădare în masă a evreilor. Cei care au intrat în grațiile naziștilor i-au trădat nu numai pe evrei, ci și propriul popor. Cei care au colaborat cel mai mult cu naziștii au devenit în cele din urmă victimele lor.

De la război încoace, în întreaga lume au fost înființate muzee ale holocaustului pentru a-i comemora pe cei morți - în Europa, în Statele Unite, în Israel. Dar această istorie a evreilor din Germania nazistă ar fi puțin mai mult decât povestea unui interludiu de crimă fără sens dacă nu am reuși să o plasăm într-un context mai larg. Dacă nu îngropăm aceste milioane de morți cu onoare, nu le protejăm demnitatea și nu dăm un sens sacrificiului lor, atunci generațiile viitoare îi vor considera doar ca pe niște oi conduse la "masa de sacrificiu a istoriei", la fel ca milioanele uitate, ucise de Attila. Trebuie să recunoaștem faptul că nazismul nu a fost doar antisemit, ci și antiuman. Deoarece convingerile naziste privind superioritatea rasială nu aveau nicio bază în realitate, nazismul a fost ca un coșmar, desfășurându-se fără trecut sau viitor într-un prezent în continuă mișcare. Deoarece numai arienii germani erau calificați pentru a trăi în viziunea nazistă, era logic ca toți ceilalți să fie exterminați. Realitatea înfricoșătoare este că, atunci când rușii au invadat lagărele de concentrare din Polonia, au găsit suficiente cristale de Zyklon B pentru a ucide 20 de milioane de oameni. Cu toate acestea, în Europa nu au mai rămas mai mult de 3 milioane de evrei. Raportul de ucidere în masă preconizat nu mai era de 1,4 creștini pentru fiecare evreu, ci de 5,3 creștini pentru fiecare evreu. Planurile de viitor ale naziștilor prevedeau uciderea a 10 milioane de negermani în fiecare an.

Probabil că lumea nu va crede acest lucru, așa cum nu a crezut cândva în existența camerelor de gazare și a lagărelor morții. Imaginația restului lumii occidentale nu a putut cuprinde astfel de concepte antiumane, deoarece mintea occidentală era încă impregnată de umanismul evreiesc și creștin și preocupată de valorile spirituale, în timp ce în Germania acestea fuseseră eliminate de nazism. Dacă cititorul creștin respinge ceea ce s-a întâmplat în Germania ca fiind ceva ce a afectat doar câteva

milioane de evrei, nu doar că și-a arătat disprețul față de cele 7 milioane de creștini uciși de naziști, ci și-a trădat și moștenirea creștină. Iar dacă cititorul evreu uită de cele 7 milioane de creștini uciși de naziști, atunci nu doar că a lăsat 5 milioane de evrei să moară în zadar, ci și-a trădat moștenirea evreiască de compasiune și dreptate. Nu mai este vorba doar de supraviețuirea evreilor. Este vorba de supraviețuirea omului.

Odată ieșită din fundătura nazistă, istoria evreiască și-a regrupat forțele și a continuat spre obiectivul său anunțat anterior de a crea un nou stat evreiesc. Forța motivatoare din spatele acestui curs a fost sionismul, care își are originile în Haskala și în Iluminismul occidental. Prin urmare, trebuie să ne întoarcem în Europa secolului al XIX-lea pentru a recupera filioanele ideologice ale sionismului pe care liderii evrei le-au țesut într-un proiect pentru supraviețuirea evreilor. DOUĂZECI ȘI NOUĂ

VOINȚA DE A ÎNVINGE: DE LA SIONISM LA STATUL ISRAEL

15 mai 1948 a fost o zi proastă pentru Națiunile Unite. În acea zi, armatele a cinci țări arabe - Egipt⁷⁷, Transiordania, Irak, Siria și Liban - au invadat Israelul cu intenția declarată de a anihila acest nou stat, care doar cu o zi înainte își proclamase cu atâta mândrie independența. Era clar, desigur, că Națiunile Unite nu puteau face nimic. Neputincioasă, a închis ochii și s-a pregătit pentru inevitabil. Săracii evrei! Au întâlnit din nou tragedia. Dar, din păcate, așa părea să fie soarta lor!

După câteva săptămâni, însă, zgomotul împușcăturilor a căpătat calitatea amenințătoare a unei victorii evreiești. Alarmate, Națiunile Unite au deschis ochii și au văzut că arabii pierdeau războiul. S-au găsit mijloace de acțiune rapidă. Adunarea Generală s-a reunit în sesiune extraordinară, iar contele Folke Bernadotte a fost trimis într-o misiune de pace în Israel, înainte ca o victorie evreiască să-i ducă pe evrei la Cairo.

Din podul istoriei lor, evreii scosese răscutul simbolic al lui David și armura lui Bar Kochba. Încă o dată, după 2.000 de ani, mășcăluiau sub comanda unor generali evrei care dădeau ordine în ebraică. S-a spulberat stereotipul deținut de Occident despre evreu ca fiind un om blând. Ce se întâmplase?

Ce, într-adevăr, se întâmplase? Evreii nu mai avuseseră o armată proprie din anul 135 d.Hr., când Bar Kochba îi conduseseră în cea de-a treia răsccoală împotriva Romei. De unde veniseră aceste armate evreiești care înaintau spre Cairo? Din secolul al VI-lea d.Hr., evreii erau o minoritate în Palestina. Acum deveneau rapid majoritatea dominantă. Până în anul 1900, Palestina fusese o bucată de deșert aridă, pietroasă și plină de cactuși. Acum era un stat agricol și industrial modern, cu deșertul său zimțat de câmpuri fertile și plantat cu orașe frumoase. De unde veniseră fermierii științifici, muncitorii industriali, ierarhia managerială și profesională care au realizat această transformare? Aici era un stat democratic modern, cu un parlament, o Curte Supremă și un sistem judiciar independent. Cum se ajunsese la toate acestea ca peste noapte? Lumea mai văzuse revoluții înainte, dar niciodată una ca aceasta. Contrar opiniei populare, revoluțiile nu sunt declanșate de masele asuprite și nici nu sunt fenomene care se produc peste noapte. Ele sunt generate de intelectuali care provin din burghezie sau aristocrație. Revoluțiile au, de asemenea, perioade lungi de incubație, care durează

adesea o jumătate de secol înainte ca ideea infectantă să izbucnească în iureșul revoltei.

Înainte ca o revoluție reușită să livreze statul promis, ea trebuie să treacă prin trei etape de gestație, fiecare dintre acestea fiind în sarcina unui set de specialiști pe care îi vom numi "intelectuali", "politicieni" și "birocrăți". Mai întâi vin intelectualii, care pun sub semnul întrebării instituțiile existente, le semnalează ineficiența și trasează planurile unei noi societăți. Intelectualii din spatele Revoluției Franceze au fost oameni precum Voltaire, Rousseau, Montesquieu, Condorcet. Ideile care au însemnat Revoluția americană au aparținut unui cvartet de filosofi englezi - Locke, Hobbes, Bacon, Burke. Părinții intelectuali ai Revoluției ruse au fost Marx și Engels. Acești intelectuali nu erau urmașii muncitorilor și țăranilor, ci progeniturile burgheziei și aristocrației.

Ideile intelectualilor germinează încet în mințile altor oameni, dând naștere la politicieni, a căror funcție este de a duce noile evanghelii la popor, de a-l organiza în opoziție armată și de a instaura noul stat. Politicienii sunt, de regulă, "capete înfierbântate" care mențin evenimentele într-o continuă agitație, împiedicând instaurarea unui guvern stabil. În timp util, politicienii din Franța, America și Rusia au preluat ideile revoluționare ale mentorilor lor respectivi și au fomentat revoluțiile lor - Robespierre, Danton și Marat în Franța; Adams, Jefferson, Hamilton, Madison și Franklin în America; Lenin, Troțki și Stalin⁷⁸ în Rusia - niciunul, de altfel, muncitor sau țăran.

Sarcina birocratilor, care, mai devreme sau mai târziu, trebuie să-i suplinească pe politicieni pentru a asigura succesul revoluției, este de a restabili liniștea și de a instituționaliza noile idei radicale într-un mod de viață normal. Istoria Franței după intrarea lui Napoleon este prea complicată pentru a fi rezumată într-o singură propoziție, dar ideile revoluționare pe care acesta le-a codificat au fost atât de bine stabilite încât au supraviețuit mai mult de un secol de agitație. La cincizeci de ani după Revoluția americană, principiile revoluționare din 1776 erau atât de bine înrădăcinate în conștiința națională încât o eră de bună dispoziție a sudat elementele diverse ale populației eterogene a națiunii. În Rusia, birocrăția era atât de bine înrădăcinată la treizeci de ani după revoluție, încât premierul rus putea părăsi țara fără să se teamă că aceasta îi va fi furată în timpul absenței sale.

Războiul din Israel a fost, de asemenea, simptomul unei revoluții - Revoluția sionistă - care, cu excepția unei diferențe unice, a urmat modelul clasic. Diferența a fost adăugarea unui al patrulea set de specialiști, "motivatorii", care au fost esențiali pentru Revoluția Sionistă. La axioma lui Robespierre conform căreia "omleta nu se face fără să se spargă ouă", trebuie să adăugăm maxima conform căreia revoluțiile nu se pot face fără oameni. Sioniștii erau pe deplin conștienți de faptul că în Palestina nu existau suficienți evrei pentru a întemeia o națiune. Sarcina istorică a motivatorilor sioniști a fost să motiveze destui evrei din diaspora să migreze în Palestina pentru a asambla piesele unui nou stat evreiesc.

Revoluția sionistă, la fel ca revoluțiile franceză, americană și rusă, a început cu munca intelectualilor. Sioniștii Haskala au fost intelectualii revoluționari care au criticat starea existentă a afacerilor evreiești și au schițat proiectul idealist pentru un nou stat. Apoi, motivatorii au trecut la treabă, deturnând valuri de emigranți europeni către Palestina. Aceștia, la rândul lor, au fost urmași de politicieni, care au răspândit

noua evanghelie a sionismului în rândul evreilor. După ce au înființat noul stat Israel, birocrății, urmând precedentul istoric, au preluat conducerea.

De fapt, "sionismul" a fost un nume nou pentru o ideologie veche; el semnifică pur și simplu "o întoarcere la Sion" 79 - adică o întoarcere la Ierusalim. Ideea unei astfel de reîntoarceri a pătruns în gândirea evreiască încă din primele zile ale diasporei. Deși evreii pierduseră posesia fizică a Palestinei, ei nu au renunțat niciodată la speranța de a-și stabili din nou, într-o zi, capitala în Sion. Sionismul modern se deosebea într-o privință importantă de această veche aspirație. Până la sionismul modern, majoritatea evreilor crezuseră întotdeauna că un Mesia îi va conduce înapoi în Țara Făgăduinței. Sioniștii au mutat această responsabilitate de pe umerii unui mesia pe umerii evreilor. După ce s-au împovărat cu această responsabilitate, sioniștii au secerat lauda acestui "Sion", această viitoare patrie a evreilor. Ce se întâmplase cu Palestina, din zilele rebeliunii avortate a lui Bar Kochba în 135 d.Hr.? Istoria Palestinei, de la împăratul Hadrian în secolul al II-lea până la Ben-Gurion în secolul al XX-lea, este un studiu fascinant despre violarea și cucerirea unei țări care a refuzat să consimtă cu grație sau să moară în mod convenabil. După moartea lui Hadrian, evreii s-au întors la Ierusalim, au dobândit cetățenia romană și au împărtășit spiritul de prietenie care a suflat Imperiul Roman din secolul al III-lea. Această epocă de liniște internă, exemplificată de progresismul împăratului Alexandru Severus, care păstra statui ale lui Moise și Hristos în capela sa privată, s-a încheiat în 325, odată cu venirea la putere a creștinilor.

Patruzeci de ani mai târziu, cei doi frați regali, Valens și Valentinian, au împărțit lumea romană în două. Palestina, după șase sute de ani de influență occidentală sub greci și romani, a fost readusă în orientalism de către Imperiul Bizantin, așa cum se numea atunci jumătatea estică a Imperiului Roman. În timpul celor două secole și jumătate de dominație bizantină, populația evreiască din Palestina s-a redus pentru prima dată la o minoritate prin moarte și migrații. Palestina a devenit un câmp de luptă pentru armatele bizantine și persane care se confruntau, o scenă pentru sectele creștine aflate în război și scena unei intense vânători de relicve. Primele două au fost periculoase din punct de vedere fizic; ultima a fost enervantă din punct de vedere psihologic.

Deosebit de feroce a fost controversa Atanasian-Arian cu privire la natura homoousiană sau homoiousiană a lui Hristos - adică dacă Hristos era "cons substanțial" sau "de aceeași natură" cu Dumnezeu. "Concurențele furioase pe care le-a stârnit diferența unui singur diftong", pentru a folosi cuvintele lui Edward Gibbon, au dus la masacrarea a zeci de mii de creștini și a oricărui evreu răătăcit care a stat în calea discuției. Odată cu înăsprirea dogmei creștine, a crescut convingerea că, dacă o parte dintr-un sfânt sau martir era așezată într-o biserică sau într-o catedrală, edificiul respectiv devenea sfânt. Întrucât majoritatea sfinților și martirilor timpurii au murit în Țara Sfântă, Palestina a devenit scena celei mai intense vânători de relicve din istoria omenirii. În toată țara se căuta un braț, un deget, un deget de la picior, chiar și un singur os cu care să se sfințească un altar sau o sacristie. Evreii și creștinii rămași în Palestina i-au întâmpinat pe învingătorii persani în 614, dar abia au avut timp să se familiarizeze când, în 638, au avut un nou set de stăpâni, musulmanii. Ulterior, dominația arabă de cinci sute de ani a fost întreruptă de cruciați când au cucerit Țara

Sfântă în 1100. Timp de aproape două sute de ani, cruciații și-au păstrat poziția precară, până când au fost alungați de o specie incredibilă de oameni cunoscuți sub numele de mameluci - numele arab dat sclavilor turci din Egipt.

Mamelucii s-au răzvrătit împotriva stăpânilor lor egipteni în 1250, au preluat puterea în Egipt, i-au învins pe cruciați, au făcut din Palestina o provincie egipteană, au oprit invazia mongolă a lui Genghis Khan și au menținut intacte granițele Egiptului timp de 267 de ani. Erau buni călăreți, dar incapabili de organizare politică. Patruzeci și șapte de sultani mameluci, fie analfabeți, fie nebuni, au deținut tronul Egiptului pentru un mandat mediu de mai puțin de șase ani fiecare și, de regulă, au părăsit tronul în modul în care îl dobândiseră - prin asasinare. Cu toate acestea, au construit universități și moschei magnifice, au făcut din Cairo locul de atracție al lumii și, fără efort, au redus populația Egiptului și a Palestinei cu o treime. Sfârșitul lor a venit în 1517, când turcii otomani au anexat Egiptul și Palestina la imperiul lor în ascensiune.

Un secol de magnifică dominație turcă a adus liniștea și evreii înapoi în Palestina. Marranii, cabaliștii, talmudistii s-au adunat în această țară pentru a construi afaceri, a înființa școli, a scrie cărți. Apoi, Imperiul Otoman, ajutat de corupție și privilegii, s-a așezat pe un curs de declin constant. Speranțele evreilor pentru o îmbunătățire a condițiilor au reînviat pentru scurt timp în 1798, când, după ce a ocolit flota Lordului Nelson într-o ceață mediteraneană, Napoleon a debarcat în Alexandria cu 32.000 de oameni, numărul pe care Alexandru cel Mare îl folosisese în cucerirea lumii antice orientale. Napoleon a capturat Ierusalimul și a condus spre nord până la Acre, dar a fost nevoit să se retragă când nu a putut cuceri această fortăreață. Palestina a fost recucerită de turci, iar până în 1860, "țara laptelui și a mierii" era un deșert arid care abia putea susține 12.000 de evrei. În acest moment al istoriei diasporei evreiești, ideea de a transforma din nou deșertul palestinian într-un tărâm al laptelui și al mierii a prins contur. Sub impulsul sionismului, evreii au devenit din nou agenți activi în istoria palestiniană. Dar abia în anii 1920, când Imperiul Otoman a fost desființat de către Aliați după Primul Război Mondial, arabii au devenit și ei agenți activi în istoria palestiniană.

Evenimentele mondiale și nevoile sioniștilor s-au îmbrățișat reciproc în momentele cele mai propice, ca și cum ar fi urmat un program de "paternitate planificată" prestabilit în mod divin, favorizând cinci valuri de imigrație palestiniană la momentul potrivit și în succesiunea potrivită. În primul val din anii 1880-1900 au venit cultivatorii pământului pentru a deschide pământul. În al doilea val, între 1900-1914, au venit fermierii și muncitorii științifici pentru a construi agricultura țării. În cel de-al treilea val, 1918-1924, au venit tinerii, antreprenorii și speculatorii, pentru a construi orașe, a fonda industrii, a organiza o armată și a înființa instituții de învățământ. În cel de-al patrulea val, între 1924-1939, au venit intelectualii, profesioniștii și birocrații, pentru a întocmi proiecte pentru democrație și stat. În al cincilea val, după cel de-al Doilea Război Mondial, au venit evreii din toate categoriile sociale pentru a umple golurile din toate rândurile. Până în 1948, intelectualii, motivatorii și politicienii sioniști își îndepliniseră sarcinile. Evreii aveau o armată și un proiect pentru statul lor. O idee de supraviețuire fusese forjată într-un instrument de supraviețuire.

Reacția în lanț de la ideea de sionism la realitatea Israelului a fost declanșată în jurul anului 1860, moment în care conceptul mesianic de "întoarcere în Sion" a început să se transforme în conceptul politic de "întoarcere în Palestina". Această schimbare de perspectivă evreiască a coincis cu începutul transformării antievreismului din Evul Mediu în antisemitismul epocii moderne. Intelectualii evrei au ghicit diferența dintre antievreitate și antisemitism. Ei susțineau că evreul nu-și mai putea găsi o existență pașnică fugind dintr-o țară pentru a căuta azil în alta, ci se putea salva doar prin înființarea unei țări proprii. Așa cum profeții rapsozi învățaseră că Dumnezeu dorea moralitate, nu sacrificii, tot așa sioniștii politici învățau că Dumnezeu dorea evrei autonomi, nu supuși.

Drumul de la Diaspora înapoi la Ierusalim a fost pavat cu o succesiune de idei cuprinse într-o serie de cărți publicate între 1860 și 1900, dintre care prima a fost intitulată profetic Roma și Ierusalimul, o carte intens evreiască scrisă în 1862 de Moses Hess (1812-1875). Frumosul și înflăcăratul Hess s-a căsătorit cu o prostituată franceză pentru a-și arăta sfidarea față de tradițiile evreiești ortodoxe. Contrar previziunilor cumplite, Hess a trăit fericit cu grisetul său, care l-a iubit nespus de mult pe evreul ei ciudat și viața lui ciudată într-o lume a ideilor despre care nu știa că există. Hess, puternic influențat de Spinoza, a pledat încă din 1841 în favoarea unor Statele Unite ale Europei umaniste, s-a alăturat mișcării socialiste și a fost asociat pentru o vreme cu Marx și Engels. A participat la Revoluția germană din 1848 și a fost condamnat la moarte, dar a evadat la Paris.

Deoarece Hess vedea socialismul ca pe un ideal umanitar, nu a putut accepta interpretarea materialistă comunistă a istoriei sau ideea de luptă de clasă. S-a despărțit de mișcarea de stânga, s-a întors la iudaism și a meditat asupra problemei evreilor. Rezultatul meditației sale a fost Roma și Ierusalimul. Ideile sale au prefigurat sionismul și i-au influențat pe viitorii lideri ai mișcării. În această carte, Hess a pledat pentru întoarcerea evreilor în Palestina, pentru a crea acolo un centru spiritual pentru iudaismul din diaspora.

Aceste idei au fost șlefuite și rafinate de Peretz Smolenskin (1842-1885), născut în Rusia, un alt refugiat din ortodoxie. La vârsta de unsprezece ani, Smolenskin își văzuse fratele puțin mai mare impresionat în armata rusă de către "elicoptere";⁸⁰ la vârsta de doisprezece ani asimilase Talmudul pe de rost și cu bagheta; la momentul bar mitzvah-ului (confirmarea) s-a săturat de viața de shtetl și a fugit de acasă. Timp de doisprezece ani a rătăcit pe fața Rusiei. La vârsta de douăzeci și cinci de ani, Smolenskin a apărut la Viena, unde a devenit un intelectual. Acolo a fondat lunar literar ebraic, în care a publicat eseul său, devenit celebru, Poporul etern, în care afirma că evreii sunt o națiune a intelectului, ținută laolaltă de limba ebraică. Smolenskin a profețit, de asemenea, că valorile intelectuale evreiești vor deveni într-o zi bunurile prețuite ale omenirii și că Palestina va deveni din nou un centru mondial în care va înflori geniul evreiesc.

În anii 1880, intelectualii sioniști au început să se întâlnească cu motivatori sioniști, cum ar fi rabinul Samuel Mohilever (1824-1898), care a lansat primul val de imigrație sionistă în Palestina. Mohilever a fondat o organizație de acțiune politică, Lovers of Zion. O planșă din platforma sa cerea achiziționarea de terenuri în Palestina pentru membrii săi, iar sloganul său "Spre Palestina" a răsunat în shtetlurile din Rusia și Polonia.

Iubitorii Sionului și-au găsit unul dintre cei mai capabili lideri în persoana unui intelectual Haskala, Judah Pinsker (1821-1891), fost ofițer în Corpul medical rus. Văzându-și tovarășii evrei masacrați în pogromul de la Odessa, chiar dacă predica integrarea evreilor și a rușilor, Pinsker a făcut o răsturnare de situație și a denunțat asimilaționismul ca pe o supapă inutilă pentru antisemiți. Într-o broșură, Auto-Emanciparea, el i-a îndemnat pe evrei să caute independența teritorială și să revină la o conștiință națională evreiască. Antisemitismul, spunea Pinsker, era un pericol de care niciun evreu nu putea scăpa migrând de la statutul de minoritate într-o țară la statutul de minoritate în alta. De asemenea, el a ridicat un nou, sau mai degrabă vechiul strigăt de luptă, cel al rabinului Hillel din vremea romanilor - "Im ayn anee lee, mee lee?" (Dacă nu sunt pentru mine însumi, cine este?) Era un apel de a se ridica în picioare și de a lupta în loc să se scufunde în genunchi pentru a se ruga. Calea fusese deschisă pentru Theodor Herzl (1860-1904), fondatorul a ceea ce astăzi se numește sionism.

Herzl, fiul răsfățat al unei familii evreiești bogate și pe jumătate asimilate din Budapesta, a fost crescut într-o atmosferă de lux și cultură germană. A fost foarte atașat de mama sa; singurul său partener de joacă în copilărie a fost sora sa, iar eroii săi din adolescență au fost Goethe, Napoleon și Bismarck. A studiat dreptul la Viena, dar a devenit jurnalist.

Când privești portretele acestei figuri izbitor de arătoase, neasemuit de zămbitoare și profetice, îmbrăcat în costume elegant croite, este greu de imaginat că în timpul primei sale tinereți a fost un dramaturg de succes, autor de comedii de dormitor cu cremă și frișcă, în care soțiile erau seduse în mod constant de tineri chipeși, iar soții deveneau amabili încornorați. Ca jurnalist, Herzl a adoptat un stil literar cinic și superior, care l-a făcut să fie îndrăgit de societatea vieneză. Trebuia pur și simplu să-l citești pe Herzl în fiecare dimineață, alături de croissante și cafea.

Punctul de cotitură în viața lui Herzl a fost Afacerea Dreyfus. Herzl a fost trimis în Franța de către angajatorii săi din Viena pentru a se ocupa de acest caz celebru. La început, era sigur că Dreyfus era vinovat, dar, după ce s-a convins de nevinovăția căpitanului, s-a alăturat Dreyfusardilor. Un clișeu predominant despre Herzl este acela că Afacerea Dreyfus l-a făcut să conștientizeze pentru prima dată existența antisemitismului. De fapt, antisemitismul fusese una dintre problemele constante ale lui Herzl și chiar se jucase cu ideea de a se boteza ca o soluție de scăpare. L'Affaire Dreyfus l-a făcut să se confrunte cu problema sa.

Pentru prima dată, Herzl și-a dat seama că antisemitismul provenea din structura socială și că mântuirea personală nu putea fi obținută prin botez. Odată ce Herzl a ales să se identifice cu evreii și cu iudaismul, a devenit mare aproape peste noapte. Odată ce s-a îndreptat spre problema supraviețuirii evreilor, toată superiozitatea, toată pretenția batjocoritoare l-au părăsit. Cu un strigăt al mulțimii franceze, "Moarte evreilor", care încă mai răsună în adâncul sufletului său, Herzl s-a așezat să scrie lucrarea Der Judenstaat (Statul evreiesc), publicată în 1896. În această carte subțire, el a conturat idealul sionist, transformând într-o forță politică curente mesianice ale dorinței de întoarcere în Sion. Cartea a făcut senzație.

Herzl s-a aruncat în sarcina de a organiza o mișcare sionistă internațională și în 1897 a convocat primul Congres sionist istoric, care

a avut loc la Basel, în Elveția. În fața unei delegații care îl aclama cu sălbăticie, Herzl a proclamat obiectivele mișcării sioniste - "crearea pentru poporul evreu a unei patrii în Palestina, asigurată de dreptul public". Sionismul nu urma să fie un șuvoi de evrei subvenționați individual care se întorceau în Palestina, ci o mișcare de masă de fermieri și muncitori, manageri și antreprenori, oameni de știință și intelectuali.

Lumea în general a luat prea puțin în seamă acest Congres sionist de la Basel. Pentru presa mondială a fost doar o organizație evreiască nebună care a organizat o nouă reuniune. Lumea nu a remarcat nici replica monedei evreiești folosite în zilele rebeliunii lui Bar Kochba împotriva Romei, pe care a primit-o fiecare membru al organizației sioniste. Dar Congresul de la Basel a declanșat o conflagrație în rândul masei de evrei. Evreii bogați, evreii asimilaționiști, l-au respins pe Herzl și ideile sale sioniste. Mulți rabini reformiști l-au atacat. Dar săracii, ignoranții și ortodocșii s-au alăturat în masă stindardului său. Nu a fost un accident faptul că sionismul a luat naștere în Occident, nu în Orient; din Iluminismul european, nu din Haskala evreiască. Nu evreul din Herzl, ci omul universal din Herzl a fost cel care a dat naștere sionismului secular. Dar evreii din Est au fost cei care i-au dat dimensiunea. Ei nu au privit sionismul ca pe un simplu naționalism, ci l-au privit ca pe o continuare a tradiției evreiești, transformându-l astfel în ceva ce nu era, ci în ceea ce urma să devină.

Ce influență a avut acest om, Herzl, acest fost asimilat bogat și chipeș, asupra imaginației evreilor săraci, oprimați și ortodocși din Europa de Est? Era triplă. În primul rând, exista o grandoare și o demnitate în conceptul lui Herzl privind un exod voluntar, nu către o pustietate, ci către un stat evreiesc din care vocea evreilor se va face din nou auzită în consiliile lumii. În al doilea rând, a existat o măreție impunătoare în întreaga sa abordare - o nerăbdare față de prudență, un dispreț măreț față de detalii. Punctul forte al lui Herzl a fost ignoranța sa totală a iudaismului. Mintea lui nu era încurcată de fapte irelevante. Avea o viziune care făcea ca toate faptele vechi să devină irelevante în timp ce crea idei noi. Sionismul lui Herzl nu a fost un program fragmentat, ci un concept total. Prin simpla identificare cu acest stat încă inexistent, evreii săraci din Europa de Est au câștigat un statut în ochii lor. Și, în cele din urmă, a fost Herzl însuși, imaginea sa impunătoare, aspectul său impunător și bățile sale imperioase care au deschis ușile regalității. Pentru evrei, Herzl era deja conducătorul acestui viitor stat, Herzl hamelech al lor - "Herzl Regele".

Herzl a comis o singură mare gafă înainte de a muri, dar popularitatea sa era atât de mare încât, deși această gafă s-ar fi dovedit fatală pentru oricine altcineva, la el a fost trecută cu vederea. În rândurile sioniștilor se crease o scindare între motivatorii lui Herzl, care considerau că o diplomatie perseverentă va câștiga lupta pentru un stat evreiesc, și politicienii sioniști, care considerau că nu "pălăria în mână", ci "arma la umăr" va decide problema independenței palestinienilor. La Congresul sionist din 1903, când Herzl a propus ca sioniștii să abandoneze Palestina pentru Uganda⁸¹ (unde guvernul britanic îi promisese pământ), a izbucnit o furie magnifică. Marele Herzl a fost acuzat că este un trădător. Dându-și seama de gafa sa, s-a alăturat opoziției pentru a păstra o organizație sionistă unificată. A murit în anul următor, la vârsta de 44 de ani.

Sioniștii au decis să răscumpere Palestina prin cumpărarea de terenuri pe scară largă pentru toți coloniștii evrei. Dintr-o dată, solul zdrențaros al Palestinei, neglijat timp de cincisprezece secole de către custozii săi străini, a căpătat valoare. Deși prețurile cerute de proprietarii arabi și turci erau scandaloase, Fondul Național Evreiesc Sionist le-a plătit. Până în 1948, când a fost fondat statul Israel, evreii plățiseră milioane de dolari pentru 250.000 de acri de pământ deșertic, stabiliseră 83.000 de evrei pe aceste pământuri, înființaseră 233 de sate și plantaseră 5.000.000 de copaci pe un sol care, cu numai cincizeci de ani înainte, fusese sterp. Înainte de 1880, în Palestina se aflau aproximativ 12.000 de evrei, majoritatea pioși și ortodocși care veniseră să-și trăiască zilele și să fie înmormântați în Țara Sfântă. Din 1880 și până la Primul Război Mondial, Roma și Ierusalimul lui Hess, Poporul etern al lui Smolenskin, Auto-Emanciparea lui Pinsker și Statul evreiesc al lui Herzl au motivat 115.000 de evrei să se stabilească în Palestina. "Intelectualii" și "motivatorii" își făcuseră treaba. După Primul Război Mondial, "politicienii" au preluat conducerea.

Primul Război Mondial aproape că a ucis mișcarea sionistă. Marea Britanie a contat pe Turcia pentru a intra în război de partea aliaților. În schimb, Imperiul Otoman a trecut de partea germanilor, ceea ce a prevestit o nenorocire atât pentru britanici, cât și pentru evrei. Pentru Marea Britanie, aceasta însemna că linia sa de salvare a Canalului Suez era în pericol. Pentru evreii palestinieni a însemnat un dezastru fizic. Fiecare evreu suspectat de simpatie față de Aliați - cunoașterea câtorva cuvinte în limba engleză era considerată o dovadă de simpatie - a fost spânzurat; 12.000 de evrei au fost deportați pentru că nu erau cetățeni turci; iar sionismul însuși a fost declarat ilegal.

În timpul Primului Război Mondial a luat naștere faimoasa Declarație Balfour. Aceasta a fost o expresie de recunoștință din partea guvernului britanic față de poporul evreu pentru rolul pe care acesta l-a jucat în Marele Război. Chaim Weizmann, strălucitul chimist englez, a fost chemat la Ministerul de Război britanic pentru a găsi o modalitate de a produce cordita sintetică, un exploziv esențial pentru efortul de război britanic, fabricat anterior din acetonă, un produs chimic importat din Germania înainte de război. Weizmann a descoperit un astfel de proces și l-a predat guvernului britanic.

Weizmann era atât chimist, cât și sionist, și știa puține lucruri dincolo de aceste două discipline. A fost un om demn și puternic. Masele evreiești îl priveau, ca și Herzl, cu admirație - un om de știință evreu care se putea amesteca cu elita. Vorbea o engleză fără cusur, dar vorbea și idișul maselor evreiești. Era evreu, dar se plimba cu neamurile. Spiritul său era cel al unui evreu de ghetou, parohial și universal. Sioniștii americani au privit cu suspiciune dragostea sa pentru Marea Britanie; într-adevăr, el vedea democrația britanică prin ochii claselor superioare - nu-i vedea pe soldații lor cu baionetele la granița imperiului. Privit cu neîncredere de mulți evrei, a fost tolerat de aceștia, deoarece era singurul care avea acces ușor la miniștrii britanici. Și, de fapt, deși în aparență era democratic, el își credea propria judecată infailibilă. Putea să imite masele, dar, în fond, avea un dispreț pentru ele. Iubirea lui era pentru aristocrație. Cu toate acestea, a rămas evreu - fără rușine - și sionist convins.

De aceea, când, în 1917, Weizmann a abordat guvernul britanic cu o cerere de asumare a unui protectorat pentru un cămin național evreiesc în Palestina, contribuțiile evreilor la efortul de război britanic (printre

care și a lui) au ajutat la asigurarea unui răspuns favorabil Prin intermediul Lordului Balfour, ministrul de externe, guvernul britanic a făcut cunoscut la 2 noiembrie 1917 că "Guvernul Majestății Sale vede cu ochi buni înființarea în Palestina a unui cămin național pentru poporul evreu....". Fiind un om profund religios, Balfour a simțit că creștinismul avea o datorie incomensurabilă față de evrei. A fost un sionist creștin care, la fel ca Lloyd George, J. C. Smuts, Sir Mark Sykes și mulți alți englezi, a văzut Biblia ca pe un lucru viu și a crezut pe deplin în divinitatea ei. Pentru ei, în loc să sune ca un nonsens absurd despre întoarcerea evreilor în Sion după o absență de 2.000 de ani, suna ca o împlinire a profeției.⁸²

Bucuria în rândul evreilor a fost mare. "Auzim pașii lui Mesia", a exclamat Weizmann după semnarea Declarației Balfour.

În timpul Primului Război Mondial, în schimbul promisiunii unei revolte arabe împotriva Imperiului Otoman, Marea Britanie și-a oferit în secret și un sprijin calificat pentru independența arabă. Granițele artificiale din lumea arabă pe care noi le considerăm acum ca fiind gravate în piatră nu au existat decât după Primul Război Mondial, când Imperiul Otoman a fost dezmembrat în mod ordonat de Anglia și Franța într-o serie de lecții clinice cunoscute sub numele de "conferințe de pace". Diviziunile nu au fost făcute din motive etnice sau geografice solide, ci ca răsplată pentru favorurile acordate și promisiunile făcute în timpul războiului. Astfel, Orientul Mijlociu a fost subdivizat ca o pășune pentru dezvoltarea suburbană în loturi numite Siria, Liban, Transiordania, Irak și Arabia Saudită printr-o serie de tratate ancorate în puțuri de petrol și legate de Marea Britanie și Franța. Această împărțire a Orientului Mijlociu a complicat problema palestiniană, dar nu atât de mult pe cât au făcut-o arabii înșiși atunci când au aruncat o bombă diplomatică făcând publică corespondența secretă dintre regele Hejazului și fostul înalt Comisar britanic în Egipt, Sir Arthur Henry McMahon. În această corespondență, britanicii le garantau arabilor anumite teritorii din Orientul Mijlociu dacă aceștia se vor revolta împotriva turcilor, ceea ce au făcut ulterior sub conducerea celebrului Lawrence al Arabiei. Arabii au insistat asupra faptului că Palestina făcea parte din promisiune, deși corespondența McMahon nu menționa numele Palestinei.

Nu există niciun motiv să ne îndoim de buna credință a pretențiilor arabe sau britanice. Confuzia a pornit de la formularea din corespondență, care poate fi interpretată în ambele sensuri. Nu există nici un merit în a argumenta care a avut întâietate, Declarația Balfour sau corespondența McMahon; au fost documente de aceeași validitate. Cursul ulterior al istoriei palestinienilor ar fi fost, în esență, același chiar dacă nu ar fi existat niciuna dintre ele. Problemele fundamentale se reduc la următoarele: Arabii au revendicat dreptul de a fi singurii conducători ai Palestinei în virtutea cuceririi acestei țări de către Mahomed în secolul al șaptelea și în virtutea faptului că reprezentau majoritatea populației la sfârșitul Primului Război Mondial. Evreii au revendicat dreptul la Palestina în virtutea cuceririi acestei țări în secolul al XII-lea î.Hr. și în virtutea faptului că erau majoritari în această țară de mult mai mult timp decât arabii. Orice altceva este o raționalizare.

Între 1918 și 1936, aproximativ 150.000 de imigranți evrei s-au stabilit în Palestina, accelerând transformarea ei din pustietate în fertilitate. Orașele au apărut în deșert și au explodat în orașe. Sate, fabrici, școli și plantații de portocali au împânzit câmpurile altădată sterpe de la Haifa la Ascalon. La fel ca în America în zilele de frontieră, și

Palestina era construită pe bază de credință, speranță și speculații. Baronii tâlhari și speculatorii în căutare de bani rapizi au urmat în urma coloniștilor evrei, cumpărând terenuri, speculând în domeniul imobiliar și vânzând "contracte de viitor" în întreprinderi cu certitudine. În loc să îi disprețuim, îi vom lăuda. În multe cazuri, ei au fost responsabili pentru succesul unor întreprinderi altfel imposibile. Acești escroci și gospodăreți care au coborât în Palestina între 1918 și 1936 au ancorat colțuri pentru hoteluri, clădiri de birouri și de apartamente, acolo unde virtutea prudentă vedea doar nisip și cactuși. Ei au ajutat la construirea Palestinei la fel de sigur cum omologii lor creștini au ajutat la construirea Americii cu un secol înainte.

Arabii au beneficiat, de asemenea, de introducerea de către evrei a științei și industriei occidentale în Palestina. Înainte de sosirea evreilor, fellahin (țăranii) arabi se aflau alături de coolies chinezi pe treptele inferioare ale scăării mondiale a veniturilor, lucrând pentru o sumă de nimic de dimineața până seara pentru effendis (proprietarii de terenuri) care dețineau cea mai mare parte a pământului. Dintre cei 650.000 de arabi din Palestina în 1922, peste 100.000 erau nomazi din deșert, iar restul, cu excepția micii clase de effendis, erau țărani fără pământ care nu trăiau mai bine decât șerbii europeni din timpul cruciadelor. Fellahin ardeau bălegar de cămilă drept combustibil, dormeau în aceleași colibe cu animalele lor, se confruntau cu o speranță de viață de treizeci și cinci de ani și, până la venirea morții, nu aveau nicio speranță pentru un viitor mai bun.

Acest mod de existență a început să se schimbe drastic odată cu sosirea evreilor, care plăteau salarii egale pentru evrei și arabi. Effendis nu mai putea obține forță de muncă ieftină pentru a-și lucra pământul. Fellahin s-a dus să lucreze pentru evrei în fabrici și în ocupațiile de gulere albe care se deschideau în orașe. Metodele moderne de igienizare și clinicile gratuite introduse de evrei au profitat mai ales arabilor, infectați cum erau de trahom, boli venerice și rahitism.

Până în 1930, tendința spre standarde de viață și de sănătate mai ridicate pentru arabii palestinieni era bine stabilită și constituia un pericol clar și prezent pentru sistemul feudal din întregul Orient Mijlociu. Liderii arabi feudali, speriați de pierderea privilegiilor lor, s-au angajat într-un program de distrugere a sediului infecției democratice, folosind în mod inteligent forțele naționalismului arab emergent. Britanicii au stat deoparte și nu au făcut nimic, nu pentru că erau antisemiți - ceea ce nu erau -, ci pentru că aveau un imperiu de păstrat. Cursul politicii britanice nu ar fi fost diferit dacă evreii nu ar fi fost evrei, ci francezi sau italieni.

Faptul istoric a fost că evreii din 1918 s-au confruntat cu o provocare monumentală și au comis o greșeală monumentală. Ei au subestimat forța naționalismului arab incipient și au urmat exemplul britanicilor în a i se opune. Chiar înainte de sfârșitul Primului Război Mondial, unii lideri sioniști prevăzuseră iminenta luptă pentru putere și își dăduseră seama că, chiar dacă evreii urmau să cucerească Palestina cu sapa, vor trebui să o țină cu arma. Înființarea unei armate evreiești, susțineau ei, era absolut esențială.

Părintele unei astfel de armate a fost Vladimir Jabotinsky (1880-1940), un om plin de culoare, născut în Rusia, care, în uniformă sa de ofițer britanic, cu pince-nez și cravașă, era imaginea unui pukkah sahib al lui Kipling. Jabotinsky și-a început cariera ca corespondent la Roma pentru

un ziar din Odessa, dar a trecut la meseria de jupân de catări în timpul fazei de deschidere a Primului Război Mondial. El a organizat Corpul de catări din Sion, punându-l la dispoziția generalului Allenby, la comanda forțelor britanice care luptau împotriva turcilor în Palestina. În 1915 a organizat, de asemenea, batalioane evreiești pentru a lupta alături de britanici împotriva turcilor. Rămășițele acestor companii testate în luptă au fost cele pe care Jabotinsky le-a folosit pentru a forma Haganah, armata evreiască din Palestina, iar în 1920 aceasta a respins primul atac arab asupra evreilor palestinieni. Pentru obraznicia acestei victorii evreiești, Jabotinsky a fost condamnat la 15 ani de închisoare de către britanici, dar a fost eliberat în decurs de un an. Jabotinsky s-a retras temporar, luând din nou în mână stiloul, traducând poezia lui Bialik în rusă, iar pe Dante și Edgar Allan Poe în ebraică. Avea să schimbe din nou stiloul cu sabia în 1934.

Odată cu ascensiunea lui Hitler la putere, un nou tip de evreu a început să emigreze în Palestina, sincronizat în mod propice cu dezvoltarea economică a țării. Până în 1936, în Palestina se aflau 60.000 de evrei germani, care îi furnizau oamenilor de știință, inginerilor, managerilor, chimiștilor și cercetătorilor de care avea mare nevoie pentru a-și spori capacitatea de producție și pentru a îmbunătăți calitatea bunurilor sale. Dar și mai important este faptul că, în prezent, cercetători eminenți au devenit membri ai instituțiilor de învățământ din Palestina, iar experți financiari și oameni de carieră din guvern i-au oferit cadrul de autoguvernare, chiar dacă a rămas în mod evident un teritoriu mandatat de Marea Britanie.

Marele muftiu al Ierusalimului și efendiștii nu erau proști. Ei au văzut ce se întâmpla. Dacă evreii din Palestina urmau să fie distruși, trebuia să se întâmple curând. În consecință, liderii arabi din Palestina au făcut o alianță secretă cu naziștii. În schimbul banilor și armelor germane, liderii arabi au promis că îl vor sprijini pe Hitler în cazul unui conflict deschis între Germania și Anglia. Marea Britanie a stat deoparte și a așteptat, având toate așteptările ca evreii și arabii să se epuizeze singuri, lăsându-i pe britanici în control. Dar nu a fost așa. Violențele așteptate au izbucnit în 1936. Bine aprovizionat cu arme de către naziști, muftiul și forțele sale au lovit cu fuzilări de puști în oraș și la țară, pe stradă și pe autostradă, din autobuze și mașini. Toată Palestina era o tabără înarmată, dar politica oficială sionistă era de a folosi Haganah doar pentru apărare, nu și pentru contraatacuri. Jabotinsky a fost violent în dezacord cu această politică, indemnându-i pe evrei să riposteze atât la arabi, cât și la britanici. El a organizat o forță paramilitară clandestină, cunoscută sub numele de Irgun, al cărei scop triplu era să lupte împotriva arabilor până la un punct, ducând războiul la ei, să-i forțeze pe britanici să părăsească Palestina și să declare cu îndrăzneală independența palestiniană. Pe măsură ce teroarea arabă creștea, rândurile Irgunului lui Jabotinsky s-au mărit. Arabii erau neclintiți în poziția lor - imigrația evreilor în Palestina trebuie să înceteze; evreii din Palestina trebuie să rămână un grup minoritar; iar conducerea țării trebuie să fie investită în mâinile arabilor. Evreii au fost la fel de fermi în poziția lor: imigrația evreiască în Palestina trebuie să continue. Evreii din Europa fugeau din ce în ce mai mulți de teroarea nazistă și, pe măsură ce ușile altor țări li se închideau, Palestina era singura lor speranță.

Alarmați de violența tot mai mare, britanicii au numit un grup de anchetă format din șase membri, Comisia Peel, pentru a analiza situația

palestiniană și a face recomandări, fără să bănuiască vreodată că va ajunge la soluția pe care a găsit-o. Comisia Peel a analizat îndelung, a constatat că Mandatul britanic este inaplicabil și a recomandat ca Palestina să fie împărțită în state separate, evreiesc și arab. Evreii au acceptat recomandarea cu reticențe, iar arabii au respins-o cu focuri de armă. Pentru a preveni o împărțire a Palestinei, britanicii au venit rapid cu o soluție de compromis, Cartea albă din 1939, care a fost acceptată cu reticență de către arabi și respinsă cu focuri de armă de către evrei. Această Carte albă propunea ca imigrația evreiască să fie limitată la 15.000 de evrei pe an timp de cinci ani și apoi să fie oprită complet.

Cartea albă a dus la prima sfidare deschisă a evreilor față de britanici. Tinerii evrei s-au oferit voluntari pentru a servi în armata clandestină a lui Jabotinsky. Atitudinea Irgunului era că britanicii, prin împiedicarea imigrației evreiești, se aliaseră cu arabii și, prin urmare, erau la fel de mult ca și arabii înșiși o țintă de atac. Cu aroganță, tinerii din Irgun au ciupit coada leului imperial britanic. Leul britanic a răcnit de durere și a ieșit la vânătoare de Irgun. Dar Irgunul a fost la fel de agil pe cât leul a fost de implacabil. Evreii și britanicii au fost prinși într-o dușmănie pe care nici unul dintre ei nu și-o dorise, dar pe care evenimentele i-au forțat.

Când Marea Britanie a fost implicată în cel de-al Doilea Război Mondial, 130.000 de evrei au cerut cu insistență să se înroleze în Corpul britanic din Africa. Britanicii, care se temeau să înarmeze atât de mulți evrei. Cu toate acestea, din pură necesitate, Marea Britanie a acceptat 30.000, care au luptat ca și companii independente. Cu părere de rău, britanicii au admirat curajul acestor soldați evrei; cu părere de rău, trupele Afrika Korps ale lui Rommel au aflat că împotriva evreilor înarmați cu arme nu erau super-omenești.

Așa cum britanicii bănuiau, evreii au luptat nu doar pentru plăcerea de a-i întâlni pe naziști în luptă, ci și pentru a se antrena pentru inevitabila confruntare viitoare din Palestina. Odată ce războiul s-a terminat, toată lumea și-a disputat poziția. Când cortina s-a ridicat din nou în 1945 asupra dramei palestinienilor, actorii au revenit la viață, jucând aceleași roluri pe care le jucaseră în 1941; politica britanică era în continuare Cartea Albă; politica arabă era în continuare de a se opune oricărei imigrații evreiești; iar politica evreiască a rămas cea a imigrației fără restricții.

Teroarea a izbucnit din nou în 1946, când britanicii au refuzat să admită 100.000 de evrei din Germania, așa cum a propus președintele Statelor Unite, Harry S. Truman. Furioși din cauza politicii britanice de interzicere a refugiaților evrei din Palestina și a detenției evreilor refugiați pe insula Cipru, liderii Irgun au hotărât să forțeze o confruntare pe această temă. Iruniștii au dinamitat Hotelul King David, sediul britanicilor din Ierusalim, ucigând optzeci de ofițeri și oameni britanici și rănind alți șaptezeci. Îndemnându-i la represalii, britanicii au ordonat boicotarea tuturor magazinelor evreiești. Totuși, departe de a distruge unitatea evreiască, acest lucru a consolidat sentimentul evreiesc împotriva dominației britanice.

Britanicii au repetat istoria, adoptând aceeași politică zadarnică pe care o avuseseră în perioada colonială americană, când americanii au sfidat dominația britanică. În loc să își reexamineze politicile din Palestina, în loc să asculte vocile de conciliere din propriul Parlament, britanicii au impus amenzi tuturor celor suspecți că au ajutat sau

adăpostit un imigrant evreu. În ciuda acestui fapt, în cinci ani, evreii au introdus clandestin în țară 113.000 de imigranți, sub armele britanicilor. Atunci când Marea Britanie a protestat împotriva acestei încălcări masive a legii la Agenția Evreiască, aceasta a răspuns cu o oarecare acribie că britanicii încălcau dreptul uman prin refuzul de a le oferi evreilor europeni fără adăpost adăpostul lor de drept.

Marea Britanie a ripostat prin dezarmarea evreilor, prin arestări în masă, prin spânzurarea liderilor evrei. Dar noi arme păreau să crească în deșert (acolo unde evreii le ascunseseră), arestările în masă au generat sfidare în masă, iar spânzurarea liderilor evrei a dat naștere unei "legi a talionului" a Irgunului - spânzurarea unui ofițer britanic pentru un non-combat evreu, a unui ofițer britanic superior pentru un ofițer evreu. Întreaga țară era o tabără clocotitoare de rebeliune. În 1947, hărțuită, Marea Britanie, asaltată de probleme și mai grave în alte părți ale imperiului său, a declarat că se săturase de problema palestiniană și a lăsat-o în brațele Națiunilor Unite.

Între timp, Națiunile Unite au trimis un comitet special în Palestina pentru a investiga situația. Acesta s-a întors cu practic aceleași recomandări făcute de Comisia Peel în 1937 - să se pună capăt mandatului britanic și Palestina să fie împărțită într-un stat arab și un stat evreu. La 29 noiembrie 1947, Adunarea Generală a votat cu 33 la 13 pentru împărțire. Evreii au acceptat decizia; arabii au sfidat-o. După douăzeci și șase de ani turbulenți, Mandatul britanic se încheiase.

În ciuda a ceea ce s-a întâmplat, în ciuda Cărții albe și a represaliilor, britanicii trebuie să stârnească admirația noastră. În cele mai dificile circumstanțe, ei s-au comportat ca niște soldați civilizați, reprezentând o națiune civilizată. Au luptat din greu și au pierdut cu curaj. Nu au fost animați de intenții rele sau de politici inumane, ci de afaceri de stat și de dorința de a-și păstra imperiul. Faptul că astăzi există relații de prietenie între Israel și Marea Britanie atestă faptul că israelienii înșiși și-au dat seama că Marea Britanie a fost un dușman formidabil, nu un dușman antisemit, și că Israelul a învins nu pentru că era mai puternic, ci pentru că Marea Britanie era asaltată de alte probleme mai presante.

Pe măsură ce ziua evacuării, 14 mai 1948, se apropia, arabii au început să fugă. Între februarie și mai, înainte ca britanicii să plece, mii de arabi fugiseră deja. Primii care au fugit au fost liderii lor și clasele superioare și educate. De ce? Arabii spun că evreii îi speriaseră cu amenințările lor cu masacre. Evreii au spus că arabii au ascultat pur și simplu ordinele liderilor lor de a pleca pentru ca arabii să poată "alunga evreii în mare", după care arabii se vor întoarce pentru a-și revendica pământul, ceea ce înseamnă că cei care au rămas vor fi considerați renegați. Astfel s-au pus bazele problemei refugiaților arabi.

Statul Israel s-a născut oficial la ora 16:00, vineri, 14 mai 1948, la Muzeul din Tel Aviv, unde evreii l-au ascultat pe Ben-Gurion proclamând independența statului Israel. "În virtutea dreptului natural și istoric al poporului evreu și a rezoluției Adunării Generale a Națiunilor Unite, proclamăm prin prezenta înființarea statului evreu în Palestina, care se va numi Israel." După declarație, Ben-Gurion a lansat un apel către statele arabe să coopereze cu națiunea evreiască, care era "pregătită să își aducă contribuția la progresul întregului Orient Mijlociu". În schimb, Egiptul a trimis o telegramă prin care anunța că va invada noul stat pentru a-i pune capăt. Alte trei state arabe - Iordania, Libanul și

Siria - nu și-au bătut capul cu formalitățile, ci au urmat exemplul Egiptului.

Președintele Harry Truman, la două ore după ce Israelul a fost fondat, a fost primul care a recunoscut noul stat. Au urmat patru țări comuniste: Rusia, Polonia, Cehoslovacia și Iugoslavia.

În acea seară, israelienii au închinat un toast pentru noua lor patrie. A doua zi dimineață, au mers pe front pentru a o apăra. Ani mai târziu, l-am întrebat pe Ben-Gurion ce a gândit în ajunul independenței. Credea el că Israelul poate învinge? Răspunsul său a indicat gravitatea situației, dar și curajul și dorința de a învinge care prevalau la acea vreme. El a spus că a crezut cu tărie că israelienii pot câștiga, dar că vor suferi 60.000 de pierderi. (Au pierdut 4.000 de soldați și 2.000 de civili.) A existat, a spus el, o mare teamă. El fusese informat că generalul Marshall îi dăduse președintelui Truman o evaluare a șanselor Israelului de a câștiga un război împotriva arabilor, a cărei esență era că Israelul ar fi cel mai bine sfătuit să uite de stat și să ajungă la o înțelegere cu arabii care, în număr de 30 de milioane și cu arme și forță de muncă net superioare, îi vor anihila pe evrei într-o baie de sânge oribilă. Majoritatea oamenilor de la acea vreme păreau să fie de acord cu generalul Marshall. Dar Ben-Gurion a adăugat că, chiar și după ce a ascultat această declarație, organul de conducere al Israelului a decis să mențină cursul.

Războiul de independență israelian (1948-1949) a conținut toate elementele de dramă, intrigă și noroc pe care le asociezi cu un roman istoric. Această ciocnire de destine a început atunci când Imperiul Britanic și-a pliat corturile palestinienilor, a tras în jos Union Jack și a plecat. Cinci armate arabe, conduse de succesorul spiritual al lui T. E. Lawrence - generalul John Bagot Glubb, pașa onorific - s-au năpustit imediat asupra Israelului din toate direcțiile, anunțând în primul lor comunicat că în decurs de o săptămână luptele se vor încheia și evreii vor fi alungați în mare.

Și, într-adevăr, se părea că arabii aveau dreptate. Din populația totală a Israelului, de 758.700 de locuitori, în a doua zi de la proclamarea independenței sale, Israelul avea doar 19.000 de oameni pentru a-i opri pe invadatori pe cinci fronturi. Mulți dintre apărătorii care nu ținuseră niciodată nimic în brațe în afară de soții, copii și Tora, dețineau acum arme Bren și Sten. Evreii au fost depășiți de armele moderne ale arabilor, achiziționate din surse britanice. În acest prim atac, liniile evreiești au oscilat mai întâi, apoi s-au retras. La 20 mai, Ierusalimul Vechi a căzut în mâinile arabilor.

Greșeala pe care britanicii și evreii o făcuseră în 1918, subestimând naționalismul arab, arabii au făcut-o acum, în 1948, subestimând naționalismul evreiesc. Dorința de a învinge a cuprins rândurile evreilor, iar valul bătăliei s-a schimbat. Evreii au devenit pătrunși de spiritul istoric al luptei lor. Aici, pe acest pământ, strămoșii lor luptaseră împotriva asirienilor, babilonienilor, egiptenilor, sasanizilor și seleucizilor. Aici au sfidat Roma în trei revolte. Ritmul luptei s-a schimbat de la apărarea disperată la încrederea în victorie. Liniile s-au solidificat. Nici un centimetru de pământ nu trebuia cedat; nu va exista retragere, ci doar avansare. Arabii s-au lovit de acest zid de rezistență psihologică și au fost aruncați înapoi; nu puteau înțelege ce se întâmplase. Așa cum francezii i-au oprit pe germani la Verdun în Primul Război Mondial, tot așa evreii au oprit asaltul arab pe toate cele cinci fronturi. Războiul despre care arabii crezuseră că se va termina într-o

săptămână i-a epuizat după o lună. La 11 iunie, au acceptat cu recunoștință termenii de armistițiu oferiți de contele Folke Bernadotte de la Națiunile Unite.

Ambele părți au folosit armistițiul pentru a-și consolida forțele, deoarece niciuna dintre ele nu avea intenția de a renunța. Sub pretextul neutralității, Occidentul a impus un embargo asupra vânzării tuturor armelor, dar Israelul, anticipând această mișcare, a făcut aranjamente prealabile pentru a cumpăra arme din Cehoslovacia.⁸³ În cadrul unui transport aerian cunoscut sub numele de "Operațiunea neagră", deoarece s-a desfășurat pe timp de noapte, piloții israelieni au transportat puști, mitraliere, artilerie de 75 mm și tancuri pe frontul israelian în vederea pregătirii pentru următoarea confruntare. Evreii care au servit în forțele aeriene britanice și americane au transportat Flying Boxcars, Hurricanes și Messerschmitts din cele patru colțuri ale lumii până în Israel, realimentându-se la baze amenajate clandestin pentru ei în Anglia, Franța, Corsica și Iugoslavia de către foști camarazi de serviciu. Nerăbdători, evreii au așteptat ca arabii să rupă armistițiul. Arabii erau și mai nerăbdători ca armistițiul să se încheie. Își îmbunătățiseră mult pozițiile cu artilerie și tancuri de fabricație britanică. O campanie de recrutare le-a crescut forțele de la 24.000 la 60.000, în timp ce efectivele evreilor au crescut doar la 20.000. Nu exista nicio îndoială că de data aceasta victoria era la îndemâna arabilor.

În momentul în care armistițiul de o lună s-a încheiat, arabii au lansat un atac care i-a purtat irezistibil înainte, direct în botnițele tunurilor israeliene. Liniile arabe au cedat; contraatacul israelian a măturat totul în fața sa, ducând războiul în teritoriul inamic. A doua rundă a războiului a durat doar zece zile. Arabii au strigat după un armistițiu, iar amabilul conte Folke Bernadotte a venit în fugă cu steaguri albe și un ordin de încetare a focului - fără limită de timp. Ca și în cazul primului armistițiu, și cel de-al doilea a fost încălcat cu nerușinare de ambele părți. Evreii doreau doar încă o confruntare cu arabii pentru a-și consolida poziția. Arabii, convinși că înfrângerea lor a fost o întâmplare, au vrut încă o încercare cu evreii pentru a-i termina. De ambele părți au sosit mai multe arme.

Numai pe frontul egiptean arabii au avut succes. Aici, egiptenii erau în posesia deșertului Negev. Încrezători că următoarea lovitură îi va duce la Ierusalim, au rupt armistițiul. Evreii îi așteptau. Impulsul contraatacului a purtat armatele israeliene peste granițele Egiptului până la periferia principalei baze militare egiptene de la el-Arish, pe malul Mediteranei. Căderea și capturarea acesteia ar fi lăsat Egiptul fără apărare. Anglia a lăsat să se știe că, dacă Israelul nu se retrăgea, aceasta ar fi însemnat război cu Anglia. Israelul s-a retras. Egiptul a cerut pacea și, rând pe rând, celelalte națiuni arabe i-au urmat exemplul. Războiul s-a încheiat. Israelul fusese răscumpărat, de data aceasta nu prin bani, ci prin sângele fiilor săi. Dumnezeu fusese de partea batalioanelor mai bune, nu a celor mai mari.

Chiar și în timp ce se desfășura Războiul de Independență, oamenii de stat ai Israelului s-au concentrat pe construirea noului stat evreu pe vechile principii democratice evreiești. Primele alegeri naționale au avut loc în 1949 și a fost proclamată o nouă Adunare Constituantă, cu David Ben-Gurion ca prim-ministru și Chaim Weizmann ca președinte.⁸⁴ Weizmann nu se afla în Israel când a fost declarat statul și nici numele său nu apare pe Declarația de Independență a Israelului. Așa cum Herzl a

atins vârful cu primul Congres de la Basel, iar Weizmann cu Declarația Balfour, tot așa Ben-Gurion și-a atins apogeul cu Declarația de Independență și victoria din 1948.

Ben-Gurion a fost visul unui director de casting pentru rolul de prim-ministru al Israelului. Cu părul alb și bronzat la soare, isteț și sentimental, dur și binevoitor, Ben-Gurion a jucat cu convingere istorică fiecare dintre cele patru roluri cerute de ciclul revoluționar sionist. Născut în Plonsk, Polonia, în 1886, Ben-Gurion s-a răzvrătit de timpuriu împotriva iudaismului de shtetl, pe care l-a schimbat cu Haskala și cu iluminismul occidental. A căzut ușor și de bunăvoie pradă intelectualilor sioniști, alăturându-se mișcării și "motivându-se" în Palestina în 1906, unde a devenit lucrător al pământului și unde, în 1910, a fondat un partid politic și un ziar. În 1912, era gata să își schimbe rolul de motivator în cel de politician. S-a înscris la Facultatea de Drept a Universității din Constantinopol, dar, când s-a întors în Palestina, a fost expulzat imediat de turci ca potențial scandalagiu. În timpul Primului Război Mondial, a ajutat la recrutarea de luptători evrei pentru batalioanele lui Jabotinsky, iar apoi s-a înrolat el însuși. După Primul Război Mondial, Ben-Gurion a devenit unul dintre cei mai influenți politicieni palestinieni, îndrumând, îndemnând și influențând membrii Ligii Națiunilor și ai Națiunilor Unite, personalitatea sa magnetică jucând un rol important atât în stabilirea unei Palestine mandatate în 1922, cât și în votul pentru un Israel independent în Adunarea Generală din 1947.

În momentul în care statul israelian a fost proclamat, Ben-Gurion s-a debarasat de rolul său de politician sionist, realizând că această fază a revoluției devenise un anacronism în momentul în care se obținuse victoria. El a devenit omul de stat birocrat. Îndrăzneț, el a declarat cu îndrăzneală că partidul sionist a dispărut, că misiunea sa s-a încheiat, după ce s-a "sinucis" prin succes. Era timpul ca birocrații să preia conducerea pentru a consolida câștigurile, pentru a instituționaliza noile moravuri și pentru a domestici temperamentele revoluționare într-o activitate normală Trebuia asigurată o nouă democrație, bazată pe "libertate și băcănie".

Nu trebuia să existe o cetățenie de mână a doua pentru nimeni în Israel. Niciun evreu nu trebuia să treacă teste pentru a deveni israelian. Tot ce trebuia să facă era să aterizeze pe teritoriul israelian și să se proclame cetățean. Cetățenia a fost, de asemenea, extinsă pentru fiecare arab care trăia în Israel. Franciza, educația universală și dreptul de a ocupa locuri de muncă în funcție de capacitate au fost acordate tuturor, indiferent de religie, sex sau de condiția anterioară de servitute.

Pentru prima dată în istorie, femeile arabe au putut vota.

Așa cum au predicat Ahad Ha-Am, Bialik și Tchernichovsky; Israelul nu trebuia să fie doar țara "laptelui și a mierii", ci și țara educației și a culturii. Au apărut școli în toată țara. Educația era obligatorie. Pe măsură ce satele, orașele și comunele se dezvoltau, apăreau și muzee și săli simfonice, teatre și teatre de operă, galerii de artă și colegii. Astăzi, la un spectacol din Peer Gynt participă arabi și evrei israelieni. Copiii celor "insultați și răniți" stau alături de copiii fostului fellahin arab urmărind baletul sau ascultând un concert pentru copii. În 1960, la doar doisprezece ani de la nașterea sa ca stat, Israelul avea mai multe ziare, reviste și librării, mai multe galerii de artă, muzee, școli și orchestre simfonice pe cap de locuitor decât orice altă națiune.

Doi factori fac ca această realizare într-un timp atât de scurt să fie și mai remarcabilă. În 1922, Palestina cuprindea 45.000 de mile pătrate, care susțineau 750.000 de oameni. Până în 1948, Palestina, prin împărțiri succesive de către britanici și de către Națiunile Unite, a fost redusă la 8.000 de mile pătrate. Cu toate acestea, în 1960, Israelul susținea 2.000.000 de persoane, dintre care aproximativ 200.000 erau arabi; în 1990, erau 4.700.000 de persoane, dintre care 3.800.000 erau evrei, iar restul musulmani, creștini și druzi. Deși doar o mică parte din populația sa evreiască este născută în țară, ideea evreiască este atât de puternică încât, în câțiva ani de la sosirea lor, evreii din Yemen și Germania, Maroc și Rusia, Turcia și Polonia, Etiopia și Irak, Egipt și Siria au fost cu toții sudați într-un nou ethos israelian. Poporul care fusese dispersat timp de 2.000 de ani a fost reunit într-un singur popor, o singură națiune.

Dar Israelul nu avea încă să cunoască liniștea păcii. În toamna anului 1956, egiptenii, încă supărați după înfrângerea suferită, au trimis comandouri special antrenate, cunoscute sub numele de fedayeen, peste granițele israeliene pentru a-i hărțui pe evrei. Aceștia s-au infiltrat noaptea în țară și, asemenea indienilor din zilele de frontieră americane, au dat foc la fermele de la graniță, au ucis locuitorii, apoi au dispărut în noapte spre siguranța propriei țări.

Pe măsură ce blocul sovietic vărsa mai multe arme și muniții în Egipt, egiptenii au devenit mai îndrăzneți în atacurile lor. Cele trei state arabe - Egipt, Iordania și Siria - au format o alianță militară sub un comandament unificat, Gamal Abdel Nasser anunțând din nou, la radioul mondial, că va distruge statul israelian. În schimb, în opt zile, titlurile de pe prima pagină a ziarelor lumii au spus o altă poveste. Ceea ce a început ca o speranță de victorie rapidă pentru Egipt aproape că a izbucnit într-un al treilea război mondial.

Israelul și-a mobilizat rapid armata și, la 29 octombrie 1956, a trimis-o în grabă pe frontul din Sinai în camioane, taxiuri și vehicule private, întâmpinându-i pe egiptenii surprinși cu o ciocnire de tancuri, un vuiet de avioane și o infanterie care avansa în voie, ocupând poziții vitale în apropierea graniței dintre Negev și Sinai. În decurs de trei zile, armata israeliană a depășit și flancat armata egipteană, și-a croit drum în Peninsula Sinai, a confiscat stocurile de provizii militare ale Egiptului și a rămas în echilibru la Suez, gata să invadeze Cairo. Luptele propriu-zise s-au încheiat în 100 de ore. Înaltul Comandament egiptean a ordonat trupelor sale să se retragă la 1 noiembrie, ceea ce s-a transformat într-o debandadă.⁸⁵

Cu toate acestea, evenimentele au luat brusc o turnură care ar fi putut distruge Israelul. Războiul a intrat într-o fază internațională. În iulie, Egiptul naționalizase canalul Suez, care fusese anterior internațional⁸⁶; în octombrie, Anglia și Franța au atacat pentru a recâștiga canalul. Această acțiune a adus Statele Unite într-o luptă internațională neașteptată.

În după-amiaza zilei de 30 octombrie, forțele anglo-franceze au trimis un ultimatum Egiptului și Israelului să se retragă la 16 km de imediata vecinătate a Canalului Suez, astfel încât soldații lor să poată staționa pe malurile Suezului. Israelul a acceptat. Nu dorea canalul; dorea doar Sinaiul ca zonă tampon. Deoarece Egiptul a respins cererea, înaintarea israeliană a continuat cu infanterie și blindate sprijinite de forțele aeriene spre canal.

Norocul i-a salvat pe egipteni. Statele Unite și Rusia sovietică au forțat Anglia și Franța să se retragă din aventura lor militară, iar Marea Britanie, la rândul ei, a ordonat Israelului să-și retragă trupele de pe teritoriul egiptean, ceea ce a și făcut. Totuși, prin acțiunea sa, Israelul a notificat lumea arabă că orice încălcare a granițelor sale va atrage represalii militare la fel de sigur ca și o încălcare a granițelor americane, rusești sau englezești.

Rezultatul a fost că Suez, Sinai și Gaza au fost returnate egiptenilor, care au primit o victorie magnifică dintr-o înfrângere brutală.⁸⁷ Niciodată înainte o națiune învinsă nu a mai primit cu atâta generozitate fructele victoriei. Pentru Occident, consecințele s-au dovedit a fi dezastruoase. Marea Britanie și-a pierdut puterea în Orientul Mijlociu. Pentru Franța, care își pierduse statutul de mare putere în 1940, această invazie eșuată a însemnat sfârșitul imperiului. În ceea ce privește Statele Unite, acest dezastru a slăbit relațiile cu Anglia și Franța timp de decenii.

Israelul, presat să renunțe la Sinai și Gaza, a rămas cu un sac plin de promisiuni deșarte. Înainte de următorul război, Israelul avea să se confrunte cu înființarea Organizației pentru Eliberarea Palestinei în 1964, cu primul raid al OEP în Israel în 1965 și cu retorica arabă continuă care amenința cu anihilarea sa.

Pentru arabi, un armistițiu a fost văzut ca o continuare a războiului prin alte mijloace. Astfel s-a ajuns ca, în loc să discute despre pace, Egiptul și aliații săi arabi să se pregătească pentru un al treilea război. În ciuda existenței unei Forțe de Urgență a Națiunilor Unite, în 1966, atacurile teroriste arabe împotriva Israelului s-au intensificat. În cele din urmă, la 17 mai 1967, gata să își dezlănțuie "tigrii luptători" asupra Israelului, un Egipt îmbărbătat a cerut retragerea forței de menținere a păcii a Națiunilor Unite. U Thant, secretarul general al ONU, a obligat-o, punând astfel bazele Războiului de Șase Zile.

Între timp, sabotajele, raidurile fedayeen și bombardamentele de pe înălțimile Golan - toate încurajate de Siria - s-au intensificat. Israelul a răspuns în cele din urmă la 7 aprilie 1967, după un schimb de focuri la sol, lovind pozițiile de artilerie care racolau Israelul. A urmat o bătălie aeriană. Siria a alertat la Egipt pentru a cere ajutor pentru a-i pedepsi pe bandiții israelieni care îndrăzniseră să o provoace. Egiptul a răspuns prin masarea de trupe și tancuri în Sinai, în apropiere de granița israeliană. Cu forța de urgență a ONU dispărută, Nasser era pregătit să lovească în sud. A impus o blocadă, mai întâi în Golful Akaba, apoi în Canalul Suez. El știa foarte bine că Israelul avertizase în repetate rânduri că blocarea acestor strâmători ar fi echivalat cu o declarație de război.

Statele Unite au intervenit mai degrabă cu precauție, declarând că strâmtoarele cuprindeau ape internaționale și nu puteau fi blocate. Nasser, în semn de sfidare, a replicat cu îndrăzneală că orice acțiune, din partea oricui, de a sparge blocada va fi considerată un act de război. Statele Unite au dat înapoi, nedorind să intre în război cu Egiptul pentru un corp de apă de care nu avea nevoie.

Încurajat de retragerea SUA, Nasser a provocat Israelul cu anunțuri sângeroase, provocându-l public să acționeze conform amenințării sale că orice închidere a strâmătorii va însemna război. Nasser a spus că este "gata să distrugă Israelul". Radioul din Cairo a bubuit: "Niciun evreu nu

va rămâne în viață". Siria, Iordania și Libanul s-au alăturat lui Nasser. Uniunea Sovietică a furnizat armele. Scena era pregătită.

Israelul știa că nu putea permite ca un război să se desfășoare pe teritoriul său. Va trebui să se deplaseze cu forțe terestre direct în diviziile egiptene care așteptau. Cu ajutorul puterii aeriene, va trebui să împiedice bombardarea orașelor sale.

Surpriza era esențială. Pe 5 iunie, Israelul a decis să lovească atunci când radarul a detectat avioane și tancuri care se apropiau de graniță. Forțele aeriene israeliene au coborât în semicerc deasupra Mediteranei spre Egipt, distrugând aproape în totalitate forțele aeriene egiptene de la sol-300 de avioane din 340 au fost lăsate în flăcări, iar 20 de avioane au fost doborâte în aer. Israelul nu a emis niciun anunț. Regele Hussein al Iordaniei, indus în eroare de comunicatele militare false ale Egiptului, care l-au făcut să creadă că Egiptul câștiga războiul, și ignorând un mesaj al guvernului israelian care spunea că Israelul nu avea planuri asupra Iordaniei, a decis să își ia partea lui de plăcintă, încrezător că diviziile sale pot tăia în două centura îngustă a taliei Israelului și să captureze Ierusalimul evreiesc. Trecând pe teritoriul israelian, el a forțat Israelul să răspundă cu un atac la fel de devastator împotriva Iordaniei. Intrarea Siriei în luptă a fost întâmpinată în același mod.

În prima zi de luptă, Israelul a pierdut 19 avioane. Egiptul, Iordania și Siria au pierdut 391. Israelul și-a îndreptat mai întâi puterea militară împotriva Egiptului în Sinai. Pe 6 iunie, Israelul a recucerit Sharm El Sheikh, mai întâi pe mare, apoi cu parașutiști. După trei zile, Cisiordania, Fâșia Gaza și Sinaiul au căzut. La 7 iunie, Orașul Vechi din Ierusalim a fost cucerit.

Pe 8 iunie, Egiptul, conștient de ravagiile pe care și le-a provocat singur, a implorat Națiunile Unite, prin intermediul Rusiei, să trimită o echipă de armistițiu. Siria, încă fortificată și crezându-se în siguranță, nu a acceptat o încetare a focului. Israelul, forțat din nou să se protejeze, a cucerit Înălțimile Golan la 10 iunie. Și astfel s-a ajuns ca Israelul, cu o putere militară de 275.000 de evrei, să nu aibă altă opțiune decât să bată cu bestialitate forța arabă de 440.000 de egipteni, iordanieni și sirieni.

Odată cu încheierea Războiului de Șase Zile, Israelul a fost obligat să administreze Cisiordania, Gaza și Înălțimile Golan și să prevină revoltele de acolo. De asemenea, a trebuit să stabilească planuri pentru a menține națiunea și teritoriile viabile din punct de vedere economic, precum și pentru a instrui, educa și absorbi atât pe cei 372 000 de imigranți care au sosit în anii '60, cât și un număr egal așteptat în anii '70, în total 5,5 % din populația sa. În aceiași ani, Statele Unite au absorbit aproape șase milioane de imigranți - doar 1,5 până la 1,7 % din populația sa. Israelul, rămas cu teritorii de multe ori mai mari decât el și cu un milion de locuitori arabi în plus, va continua să plătească din greu pentru victoria sa în anii care au urmat.

La vremea respectivă, lumea era uimită de victoria strălucită și plină de admirație pentru Israel, noul David din istoria evreilor. Dar Liga Arabă, reunită la Khar toun, în Sudan, a refuzat să negocieze cu Israelul, iar ONU a decis că mândria arabă trebuia salvată - totul pentru binele final al Israelului. O națiune arabă înfrântă era o amenințare. Singura speranță pentru pace și armonie ar fi o lume arabă liniștită.

URSS și ONU au fost de acord cu această logică foarte ciudată. Statele Unite au susținut, cel puțin, că Israelului nu ar trebui să i se ceară să

se retragă din teritoriile ocupate fără acceptarea de către arabi a independenței și securității Israelului. Dar arabii, încrezători în continuarea livrărilor de arme din partea rușilor și în sprijinul ONU, au refuzat cu aroganță și au jurat răzbunare. Niciodată în istorie învingătorii nu au mai amenințat cu un nou război, iar învingătorii au implorat pacea! Ne putem imagina că Hitler a cerut să dicteze tratatul de pace, iar Aliații au fost de acord?

Israelul, acum triplat ca mărime, deținea Sinaiul, Fâșia Gaza, Înălțimile Golan și Cisiordania (Iudeea și Samaria). Dar cel mai important rezultat al Războiului de Șase Zile a fost că, la 27 iunie 1967, pentru prima dată de la Războiul de Independență, Ierusalimul a fost unit. În 1948, Iordania a smuls de la israelieni sectorul estic al Ierusalimului, a distrus secțiunea evreiască, inclusiv toate clădirile religioase, și a folosit cărămizile pentru a pava străzile. Israelul a făcut acum din Ierusalim capitala sa, spre disconfortul ONU, al arabilor și chiar al Statelor Unite.

Între timp, Organizația pentru Eliberarea Palestinei a rămas activă împotriva Israelului și, în cele din urmă, a devenit o amenințare pentru Iordania. Egiptul a sprijinit în mod deschis gherilele OEP, încălcând rezoluțiile de încetare a focului ale Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite. Numai în a doua jumătate a anului 1967, au avut loc 1 288 de acte de sabotaj și incidente la frontieră, soldate cu 281 de soldați și civili israelieni uciși și 1 095 de soldați și civili răniți. Prin comparație, în timpul Războiului de Șase Zile, numărul total de decese israeliene a fost de 759. După Războiul de Șase Zile, forțele arabe de gherilă au devenit, de asemenea, o amenințare internă serioasă în țările arabe. Revoluții și tentative de revoluții au avut loc în Irak, Yemenul de Sud, Somalia, Sudan, Libia și Arabia Saudită...

În același timp, exista o anumită cooperare politică și administrativă între Iordania și Israel. Agricultorilor israelieni li s-a permis să treacă în Iordania pentru a-și vinde recoltele. În cele din urmă, a fost permisă o circulație în ambele sensuri a tuturor bunurilor, iar apoi au fost permise călătoriile din și spre fiecare parte. Acest lucru era cunoscut sub numele de politica "podului deschis" Deși Iordania a indicat că era pregătită să accepte dreptul Israelului de a exista, nicio altă țară arabă nu a luat în considerare acest lucru, ceea ce a pus Iordania într-o poziție dificilă.

În Cisiordania, încercarea Israelului de a colabora cu oficialii arabi a fost zadarnică. Temându-se de represalii din partea fraților lor arabi în cazul în care Cisiordania ar fi revenit sub dominație arabă, aceștia și-au amintit cum îi pedepsiseră egiptenii pe locuitorii din Gaza care cooperaseră cu Israelul după Războiul din Sinai.

Israelul a continuat să administreze teritoriile, încercând să îmbunătățească condițiile pentru arabi, ceea ce a reușit în mare măsură. Arabii au plănuit mai mult terorism și mai multe războaie, ceea ce nu a lăsat Israelului altă soluție decât să insiste asupra unui acord de pace final înainte de a se retrage din orice teritoriu.

Chiar și în timp ce coopera cu Israelul în ceea ce privește politica "podului deschis", Iordania a declarat în mod deschis că susține gherilele, până când acestea s-au întors împotriva ei și au cerut să li se permită să folosească Iordania ca bază principală de operațiuni împotriva Israelului. Când regele Hussein a refuzat, Yassar Arafat, care devenise liderul OEP în 1969, a lansat o ofensivă în "toate părțile Iordaniei", iar regele Hussein s-a confruntat cu ceea ce Israelul a știut

tot timpul: realitatea a ceea ce reprezenta OEP, scopurile lor și modul în care plănuiau să le atingă. Planurile lui Arafat prevedeau o politică de "pământ pârjolit" pentru a-l forța pe Hussein să dea curs cererii sale. Deși cea mai mare parte a lumii arabe era împotriva sa, Hussein a refuzat să-și sacrifice țara pentru dominația OEP, iar în 1970 OEP și-a pierdut toate bazele din Iordania.

Acest conflict, numit Războiul din Septembrie Negru, doar unul dintre multele în care arabii s-au luptat cu arabii, a dus la "invazia" OEP în Liban și la eventuala înființare a unui "stat în stat". Acesta a contribuit la punerea bazelor pentru Războiul civil libanez din 1975 și pentru eventualul control sirian asupra acestei țări.

Între timp, israelienii s-au întors la conducerea propriei lor țări, mulțumindu-se să instituie programe de administrare a noilor teritorii, în speranța că Războiul de Șase Zile va duce la pace. Ceea ce a venit în schimb a fost încă un război.

În 1969, o schimbare de guvern a adus-o la putere pe Golda Meir, un personaj neverosimil pe scena israeliană. Tânără, ea a venit în Israel din Statele Unite, țara sa natală, și s-a implicat în politică, adesea în detrimentul vieții personale și cu neglijarea familiei sale. Datorită relațiilor sale din Statele Unite, ea a avut un rol esențial în strângerea unor sume mari de bani pentru Războiul de Independență. De asemenea, a fost responsabilă pentru extinderea ajutorului israelian către națiunile africane emergente și pentru stabilirea unor relații de prietenie cu acestea. În momentul în care a devenit prim-ministru, era o bunică, cu un chip binevoitor, o inimă de aur și doi pumni de fier neînfășurați de mănuși de catifea. Își croise drumul spre putere cu zâmbetul și cu lovitura, venise ca un cal întunecat și a sfârșit ca o Ioana d'Arc evreiască în vârstă care a salvat Israelul în ceasul său de primejdie.

Era sâmbătă dimineța, 6 octombrie 1973, Yom Kippur, cea mai sfântă zi din anul evreiesc, iar arabii știau asta. La ora 4:00 dimineța, liderilor politici ai Israelului li s-a adus vestea unui atac iminent. În loc să atace, prim-ministrul Meir a convocat o ședință și s-a luat decizia de a contacta liderii occidentali pentru a solicita intervenția lor de ultim moment. Răspunsul la cererea sa a fost: "Nu preîntâmpinați". Timp de luni de zile, Anwar Sadat, președintele egiptean, exersase jocul camuflajului politic, iar Israelul primise semnale privind un posibil atac din partea Egiptului și a Siriei. De fiecare dată, Israelul a decis să nu se mobilizeze. De fiecare dată a fost un pariu major pentru a evita atât criticile internaționale, cât și costurile amețitoare pe care le-ar fi adus mobilizarea. De data aceasta, pariul aproape că a eșuat.

Superior numeric în oameni și material, arabii au obținut un avantaj strategic și tactic. La 6 octombrie, la ora 14:00, Egiptul și Siria au lansat atacuri coordonate în Sinai și pe Înălțimile Golan, având un avantaj în forțele de infanterie angajate imediat de 20 la 1 și un avantaj în materie de tancuri de 5 la 1. Mobilizarea parțială în Israel începuse cu doar patru ore mai devreme. În trecut, Israelul se bazase pe lovitura preventivă și pe blindatele ofensive cu deplasare rapidă. Acum, în timp ce se mobiliza, trebuia atât să limiteze împingerea egipteană în Sinai, cât și să oprească atacul sirian pe frontul de nord. Abia la 9 octombrie a fost dată o lovitură de contra decisivă. Siria a fost executată cu succes.

Israelienii fuseseră prea încrezători. Deși știau că arabii aveau arme excelente, credeau că egiptenii nu vor ști cum să le gestioneze. S-au

înșelat. Arabii au cedat și ei în fața propriilor lor mituri. Ei credeau că un om cu un IQ de 160 ar fi lipsit de apărare în fața unui soldat needucat cu arme mai sofisticate. De asemenea, au crezut că ar fi câștigat Războiul de Șase Zile dacă ar fi lovit primii, așa că au făcut exact asta de data aceasta. Și ei s-au înșelat.

În timp ce însăși existența Israelului era amenințată, fluxul istoriei plutea prin mințile evreilor în două tensiuni contradictorii. Una era gândul la sacrificiile strămoșilor lor pentru a crea și menține o națiune: Iosua, un fost sclav și șef al unui popor nomad, cucerind triburile și regatele puternice din Canaan; primul rege Saul zdrobindu-i pe amoniți și pe puternicii filistenii la Micmaș, și regele David unind Israel și Iuda pentru a întemeia primul mini-imperiu evreiesc. Cealaltă tensiune a fost cunoașterea a ceea ce s-a întâmplat după înfrângerea de către romani: exil, dispersie, cetățenie de mână a doua, antisemitism. Niciodată mai mult. Spiritul trecutului lor a cuprins forțele evreiești și le-a purtat pe un val de fervoare istorică spre victorie. Egiptenii s-au epuizat; israelienii s-au mobilizat.

Amiralul Thomas H. Moorer, pe atunci președinte al șefilor de stat major al SUA, a declarat după război: "Acest război, ca majoritatea, a fost decis în primul rând de impactul conducerii, al capacității și al pregătirii". A fost un război al armatelor; niciuna dintre părți nu a îndrăznit să bombardeze orașele celeilalte, pentru că fiecare avea capacitatea de a o distruge pe cealaltă. Până la 24 octombrie, când a fost stabilit armistițiul, Israelul a traversat Canalul Suez, a ocupat 500 de mile pătrate de teritoriu egiptean, a prins 25.000 de oameni din Corpul III egiptean și a fost liber să se deplaseze în voie pe malul vestic al Canalului Suez. În Siria, Israelul se apropiase de Damasc și deținea mai mult teren decât înainte de începerea războiului. Încă o dată, doar presiunea politică a fost cea care a oprit înaintarea Israelului.

Cu toate acestea, costurile victoriei au fost enorme. În prima săptămână, Israelul a avut nevoie urgentă de echipament militar. Nimeni nu ar fi putut anticipa că Statele Unite vor reaprovisiona Israelul, dar, ca răspuns la rugămințile disperate, Nixon și Kissinger au răspuns cu un transport aerian de urgență. 300.000 de tone de armament critic au fost trimise între 14 octombrie și 14 noiembrie și au continuat să trimită provizii în funcție de necesități, pe lângă o alocare de 1,1 miliarde de dolari din partea Congresului.

Departamentul american al Apărării estimează că costurile Uniunii Sovietice pentru războiul din 1973 au fost de peste 2,6 miliarde de dolari, în timp ce cheltuielile americane în timpul războiului s-au ridicat la aproape 1 miliard de dolari, cu un ajutor de urgență autorizat de 2,2 miliarde de dolari. Costul pentru Israel a fost de peste 250 de milioane de dolari pe zi - de două ori și jumătate mai mare decât costul Războiului de Șase Zile din 1967. Israelul, în 1973, a trebuit să cheltuiască 40% din produsul său național brut pentru apărare, totul pentru că arabii, partea învinsă, au refuzat să se așeze la masă pentru a discuta despre pace.

După Războiul de Yom Kippur, cum au putut arabii să susțină mitul că ar putea cuceri Israelul dacă condițiile ar fi bune? Ei loviseră primii, și într-o sărbătoare evreiască, în timp ce aproape toată lumea era la rugăciune. Aveau sprijin rusesc și arme sovietice sofisticate. Condițiile nu ar fi putut fi mai favorabile. Cu toate acestea, în doar șaisprezece zile, Egiptul implora Moscova și Națiunile Unite să impună o încetare a focului pentru a-i salva pe arabi de la o nouă înfrângere catastrofală.

Și, ca și în cele trei războaie anterioare, Israelul a fost forțat de marile puteri mondiale să se oprească înainte de a-și consolida victoria. Golda Meir s-a plâns: "Pentru numele lui Dumnezeu, Sadat a început războiul... și a fost învins. Apoi, prin aranjamente politice, i se oferă o victorie". Un alt oficial israelian a adăugat: "Realizarea faptului că Egiptul ar putea începe un război și că restul lumii îl va opri pentru a-l salva de la înfrângere este cutremurătoare".

Apoi s-a întâmplat imposibilul; politica israeliană a luat o înclinație conservatoare. Likud, partidul conservator al Israelului, după ce a pierdut toate cele opt alegeri din 1948, a supraviețuit și a câștigat a noua în 1977. Menahem Begin, liderul său, a devenit prim-ministru, ajungând la putere pe un val de impopularitate

Begin s-a trezit așezat la masa de poker a statului cu arabii care aveau grămezi de jetoane stivuite în fața lor, în timp ce el nu avea niciuna. Știa că șansele erau împotriva lui. Pentru a le egaliza, a decis să ia o lecție din istoria americană care implică anexarea Texasului: Mai întâi trimiteți oameni să colonizeze noi teritorii; apoi coloniștii cer statutul de stat. Begin a decis să înceapă colonizarea teritoriilor ocupate cu coloniști evrei și și-a anunțat cu îndrăzneală politica în prima sa vizită la Washington. Când un reporter l-a întrebat despre teritoriile ocupate, Begin a răspuns: "Ce teritorii ocupate? Eu văd doar Israel, Iudeea și Samaria".

Un strigăt de durere a străbătut națiunile arabe. Dintr-o dată, Begin a avut teritoriile ocupate ca monedă de schimb. Arabii trebuiau acum să negocieze pentru pământ, în loc ca Israelul să negocieze pentru recunoaștere și pace. În cele din urmă, Sadat avea să facă ceea ce niciun guvern laburist anterior nu a putut face - să negocieze pământ pentru pace.

Dacă Begin a fost un realist, din fericire, la fel a fost și Anwar Sadat. El știa că situația economică a țării sale era disperată. El, ca mulți dintre compatrioții săi, ajunsese să realizeze că Egiptul luptase pentru "prietenii" săi arabi până la ultimul egiptean. Arabii salvaseră fața și câștigaseră mândrie; Egiptul pierduse oameni, bani și materiale. Armata fusese salvată doar prin intervenția occidentală. Țara fusese devastată de înfrângere și de pierderea moralului, în ciuda a tot ceea ce se făcuse pentru ea. A fost ultima urare pentru egipteni. Odată ce numeroși coloniști se instalau confortabil în Sinai, nu mai aveau cum să fie evacuați. Begin a fost primul care a făcut propuneri de pace: Sinai pentru recunoașterea Israelului.

Lumea a urmărit la televizor cum Sadat a venit în Israel pentru a se întâlni cu Begin și a primit o primire regală din partea publicului israelian. După negocieri îndelungate și cu multă "încurajare" din partea președintelui Jimmy Carter, acordul a fost încheiat și semnat la Camp David. Israelul a returnat Egiptului Sinaiul, inclusiv câmpurile petroliere, bazele aeriene și coloniile, în schimbul recunoașterii de către Egipt a dreptului Israelului de a exista, precum și a unor garanții de fier pentru frontierele sudice ale Israelului cu Egiptul.

Tratatul egipteano-israelian a cerut sacrificii grele. L-a costat pe Begin pe unii dintre cei mai apropiați prieteni politici ai săi. Dar l-a costat și viața lui Sadat. În schimbul păcii, israelienii au fost de acord, de asemenea, să facă concesii cu privire la Cisiordania și chiar la Ierusalim. Dar, încă o dată, fără să încerce măcar să negocieze, palestinienii și celelalte țări arabe au irosit această oportunitate. Au respins Acordurile de la Camp David, forțând astfel Israelul să păstreze

în continuare controlul asupra Iudeei, Samariei, Gazei și Înălțimilor Golan.

Creșterea influențelor arabe a fost mare în acei ani. Arabii au triplat prețul petrolului, obținând sume uriașe de bani - nu pentru a îmbunătăți viața poporului lor, ci pentru a cumpăra arme, pentru a finanța terorismul și pentru a finanța stilul de viață luxos al liderilor lor, în timp ce îi țineau pe palestinienii în tabere de refugiați.⁹⁰ ONU a adoptat o rezoluție care echivala sionismul cu rasismul; Yassar Arafat a fost recunoscut de ONU ca șef de stat și a apărut pe platforma acesteia, cu arma în toc, în timp ce își ținea discursul anti-israelian, lăsând să se înțeleagă că tot Israelul era inclus ca parte a planului său pentru un stat palestinian. Între timp, Irakul a construit un reactor nuclear, un "pericol clar și prezent" pentru Israel. În iunie 1981, Israelul a bombardat acel reactor înainte ca acesta să fie activat. Lumea a fost consternată de această lovitură preventivă, considerând-o contrară dreptului internațional. Această consternare, desigur, s-a transformat în plăcere atunci când Irakul a invadat Kuweitul în 1990.

După ce a eșuat în încercarea de a cuceri Iordania și după ce Siria nu a vrut să o facă, OEP s-a mutat în Liban în 1970. Ei au cerut încetarea restricțiilor guvernamentale împotriva lor, libertatea de mișcare a comandourilor și de aprovizionare în Liban și să li se permită să folosească țara ca bază pentru atacuri împotriva Israelului. În esență, ei doreau ceea ce nu puteau obține în Iordania, un "stat în stat", iar în cele din urmă au obținut acest scop. Ambasadorul libanez a avertizat ONU că, în cazul în care OEP va primi această cerere, va exista un răspuns puternic din partea Israelului. Președintele libanez Charles Helou a declarat că gherilele trebuie să părăsească Libanul și a avertizat că, dacă vor folosi granița sudică a Libanului, Israelul va pune stăpânire pe o parte a țării.

Ambele avertismente au fost ignorate.

Astfel, OEP a avut libertatea de a se infiltra în Israel și de a-și lansa atacurile în partea de nord a Israelului din Liban. Și apoi a existat problema siriană. La început, Siria a oferit sprijin pentru oponenții OEP. Apoi, temându-se că milițiile palestiniene, aliate cu milițiile libaneze mai radicale, ar putea împinge Siria într-un nou război cu Israelul, pentru care Siria nu era pregătită, Siria a trimis o forță expediționară pentru a le reține, doar pentru a se proteja pe sine, nu Israelul. Dar nici Libanul și nici Siria nu au oprit raidurile OEP sau bombardamentele asupra Israelului. Situația a devenit intolerabilă, iar israelienii au decis să acționeze.

Obiectivele lor erau să oprească raidurile și bombardamentele cu rachete Katuysha și să distrugă infrastructura OEP, astfel încât raidurile și bombardamentele să nu poată fi reluate curând. Israelienii au fost primiți cu brațele deschise și cu urale de către libanezii din sud, care fuseseră abuzați și intimidați, căroră le fuseseră furate proprietățile și le fuseseră devastată țara de către OEP. Israelienii veniseră să îi salveze și au făcut-o temporar. Atunci când, împreună cu depozitul de arme și muniție controlat de OEP, israelienii au găsit și planurile OEP pentru distrugerea Israelului, au fost siguri că misiunea lor nu era prea curând.

Dar, încă o dată, lumea nu a putut sta deoparte și asista la o victorie israeliană. Israelul aproape că reușise să înlăture OEP din Liban, când au intervenit persoane din afară - Statele Unite și ONU.⁹¹ Statele Unite au presupendat Israelul de la retragere, cu condiția retragerii siriene

din Valea Bekaa și a fost semnat un tratat între Israel și Liban, chiar dacă Israelul a avertizat Statele Unite că, fără aprobarea Siriei, tratatul va eșua. Și așa a și fost. Siria nu s-a retras. Sub presiunea Siriei, Libanul a anulat acordul în martie 1984. Rezultatul a fost mai multe bombardamente, bombardamente și distrugerea politică aproape totală a ceea ce mai rămăsese din Liban. Când Statele Unite au trimis un contingent de pușcași marini pentru a separa facțiunile beligerante din Beirut, o mașină bombă arabă a distrus complexul american și a ucis două sute patruzeci și unu de pușcași marini. Ca urmare, Statele Unite și-au retras trupele. Ironia finală a fost că Statele Unite au rămas cu o criză brutală a ostaticilor în Liban, care a durat din iulie 1982 până în decembrie 1991. Siria a spus că nu poate face nimic. Cu toate acestea, atunci când a servit scopului Siriei, după Războiul din Golf din 1991, țara a ajutat la eliberarea ostaticilor americani și a primit mulțumiri din partea Statelor Unite pentru acest lucru. Dar criza din Liban a rămas în centrul problemelor din Orientul Mijlociu.

Războiul libanez a rupt într-adevăr OEP și l-a transformat pe Arafat dintr-un factor dominant în lumea arabă într-un cerșetor care trăiește în Tunisia. În cele din urmă, acesta și-a recăpătat o parte din putere, dar nu puterea politică sau militară pe care o avea înainte de război. Războiul din Liban, numit de Israel Operațiunea "Pace pentru Galileea", a redus bombardamentele asupra nordului Israelului și a slăbit militar OEP. În schimb, terorismul a crescut, iar fundamentalismul islamic a devenit mai puternic, devenind un pericol pentru țările arabe însele și amenințând să le răstoarne regimurile.

De ce, după treizeci și cinci de ani și patru războaie cu arabii, Operațiunea "Pace pentru Galileea" a creat atât de multă furie și acuzații atât în interiorul Israelului, cât și în exterior? Pentru israelieni, Libanul a atras și a respins în același timp. Pe de o parte, a existat în mod clar nevoia de a apăra țara și de a-i proteja pe evreii din partea de nord a Israelului, precum și pe arabii creștini din sudul Libanului. Pe de altă parte, israelienii au considerat întotdeauna că rolul de ucigaș al statului este greu de acceptat, iar victimele și costurile au fost deosebit de oneroase atunci când acțiunea internațională a împiedicat un rezultat clar. În ceea ce privește restul lumii, este greu de înțeles de ce distrugerea Libanului de către OEP și preluarea acestuia de către Siria au fost lăsate să continue cu atât de puține eforturi pentru a le împiedica, fără ca nivelul de furie exprimat împotriva Israelului să fie nici pe departe atât de mare. Și este greu de înțeles de ce lumea a putut să privească cum arabii se amenință, seucid și se terorizează între ei, precum și pe israelieni și pe occidentali, dar deseori nu obiectează decât atunci când Israelul ripostează.

A fost acesta un război drept? Dacă întrebați OEP, răspunsul este nu. Dacă întrebați un cetățean din Galileea sau un libanez creștin din sudul Libanului, răspunsul este da. Henry Kissinger a declarat pentru Washington Post: "Oricare ar fi părerea noastră... despre motivul oficial invocat de Israel... nu există niciun argument în legătură cu justificarea sa strategică. Niciun stat suveran nu poate tolera la nesfârșit întărirea la nesfârșit de-a lungul graniței sale a unei forțe militare care dorește să o distrugă".

Declarația domnului Kissinger ar putea la fel de bine să stea ca o descriere a situației Kuweitului chiar înainte de invazia irakiană din ianuarie 1991. Lumea, desigur, nu a avut prea multe dificultăți în a decide să acționeze în acea situație, dar Saddam Hussein a făcut decizia

și mai ușoară prin invadarea și distrugerea Kuweitului, un alt stat arab și unul dintre principalii producători de petrol din regiune, și prin amenințarea de a invada Arabia Saudită și de a controla cea mai mare sursă de petrol din lume.

Într-o mișcare fără precedent, Organizația Națiunilor Unite alarmată, condusă de Statele Unite, a votat împotriva Irakului și a aprobat folosirea forței militare pentru a expulza Irakul din Kuweit. În spatele acestei mișcări se afla nu numai teama de controlul irakian asupra aprovizionării cu petrol, ci și teama că Hussein ar putea avea o bombă atomică.

Lumea a criticat în gura mare atacul aerian rapid și surpriză al Israelului din 1981 împotriva reactorului nuclear irakian. Acum vedea acel act într-o lumină mult mai bună. Dar a rămas teama că Irakul a înlocuit acea pierdere și și-a sporit, de asemenea, aprovizionarea cu gaz toxic, un gaz pe care îl folosea deja pe propriul popor.

După negocieri nereușite cu Saddam Hussein, președintele american George H. W. Bush a mobilizat o coaliție de lideri arabi și mondiali pentru a înfrunta Irakul cu forța armată. Hussein a fost forțat să se retragă din Kuweit, iar o mare parte din infrastructura și capacitatea industrială a Irakului au fost devastate, dar nu înainte ca Irakul să fi incendiat câmpurile petroliere din Kuweit, să fi inundat Golful Persic cu o imensă maree neagră și să fi tras rachete Scud în Israel și Arabia Saudită. Deși Israelul nu a făcut parte în mod direct din acest conflict arab contra arab, Hussein a contat pe decenii de sentiment anti-israelian înrăit ca parte a strategiei sale de a domina Orientul Mijlociu. Atacând Israelul cu rachete, el se aștepta să obțină sprijinul automat al unor națiuni precum Iordania, Siria și poate chiar Egipt, rupând astfel coaliția și stârnind și mai mult sentimentul antiamerican și antisaudit în rândul maselor musulmane.

Ar fi reușit acest plan? Iordania a simțit presiunea exercitată de marea ei populație palestiniană și a refuzat să se alăture coaliției. Israelul, pregătit să se apere ca evreii din vremurile biblice, se confrunta acum cu o dilemă. Coaliția, în special Statele Unite, l-a implorat să ignore pericolul, să sufere pierderile și să nu facă nimic. Dar Israelul fusese întotdeauna salvat de insistența sa de a se apăra; în Orientul Mijlociu, orice semn de slăbiciune putea fi fatal. Trebuia să riposteze la Irak pentru a-și proteja orașele, sau destabilizarea coaliției era pericolul cel mai mare? Oare reflexele anti-israeliene ale lumii arabe le vor conduce din nou la dezastru? Ar considera de fapt Israelul un pericol mai mare pentru lumea arabă decât Saddam Hussein?

În cele din urmă, amenințările Israelului de a riposta împotriva Irakului nu au fost puse în aplicare ca urmare a inițiativelor militare și diplomatice ale Statelor Unite. După două convorbiri telefonice cu prim-ministrul Yitzhak Shamir, președintele Bush l-a trimis în Israel pe secretarul de stat adjunct Lawrence S. Eagleburger. În cadrul unei întâlniri cu Shamir și cu secretarul apărării Moshe Arens, acesta a fost asigurat că Israelul nu va riposta în acel moment și s-a angajat să se consulte cu Statele Unite înainte de a întreprinde orice acțiune. Deși își rezervau dreptul de a se ocupa de propria apărare, israelienii au decis să aibă încredere în prietenia lor durabilă cu Statele Unite și să aștepte atacurile irakiene. Ei au acceptat argumentul american că acest război avea potențialul de a schimba atitudinile în lumea arabă și au decis că această posibilitate merita riscul.

Deși Saddam Hussein a rămas la putere, Războiul din Golf a fost dus la o concluzie mai mult sau mai puțin satisfăcătoare, cu coaliția ONU condusă de Statele Unite intactă. Și a dus la discuții de pace reale - arabi și israelieni stând față în față, încercând să rezolve problemele din regiune, exact ceea ce Israelul cerea încă de la Războiul de Independență din 1948. Primul acord provizoriu între Israel și OEP a fost semnat la 14 septembrie 1993. A doua zi, s-a convenit asupra unei agende pentru discuțiile de pace israeliano-iordaniene. Desigur, nu se poate ști încă dacă vechile atitudini se vor reaprinde sau dacă discuțiile vor duce în cele din urmă la o stabilitate și o cooperare durabile.⁹²

Statul Israel a fost înființat și a rezistat mai bine de o jumătate de secol. Vor duce discuțiile de pace la împlinirea destinului evreiesc sau sunt doar un alt capitol în marșul inexorabil al istoriei evreiești?

VIII

CONCLUZIE: UN MOZAIC CULTURAL

Încheind odiseea poporului evreu de-a lungul a patru mii de ani de istorie, aventurând o explicație istorică a supraviețuirii remarcabile a acestui popor, care este la fel de modern și de viu din punct de vedere intelectual astăzi ca și acum patru milenii.

TREIZECI DE ANI

EXILAȚII SPRE LIBERTATE

Pe parcursul odiseei de patru mii de ani a poporului evreu, din secolul al XX-lea î.Hr. până în secolul al XX-lea d.Hr., acesta a luptat, a luptat, a căzut, a reînviat, a regresat și a avansat pe patru continente și prin șase civilizații, supraviețuind împotriva tuturor șanselor. După rătăcirile în Canaan, înrobirea în Egipt, distrugerea în Iuda, captivitatea în Babilon; după contactul cu grecii, luptele sub Macabei, asuprirea de către romani; după ce au supraviețuit ca o clasă capitalistă sub stăpâni feudali, ca "popor al Cărții" sub dominația musulmană, ca copii ai ghetoului în Evul Mediu târziu, ca oameni de stat, savanți și victime ale lagărelor de concentrare în Epoca modernă, ei s-au întors la sfârșitul unei absențe de două mii de ani în patria lor străveche ca conducători ai acesteia. Evreii, Dumnezeu și istoria a fost un studiu al acestei supraviețuiri, nu în termeni de regi, războaie și persecuții, ci în termeni de idei generate de evrei ca răspuns la provocările lansate de forța mereu accelerată a istoriei.

Cum ar trebui să evaluăm această saga variată și supărătoare? Este supraviețuirea evreilor un simplu accident, istoria lor o succesiune de evenimente fără sens - toate "prostii", după cum ar susține școala istorică Henry Ford? Sau au existat forțe deterministe în spatele destinului lor? Ar trebui să ne uităm la marxiști pentru un răspuns? Supraviețuirea evreilor a fost influențată, poate, de condițiile materiale ale vieții lor? Modul în care își lucrau pământul și își schimbau bunurile a dat naștere conceptului lor despre Iehova? Au inspirat sistemele sociale ale lui Omri și Iosia scrierile lor profetice? Sau au dreptate psihanaliștii? Este istoria evreilor produsul a ceea ce evreii au reprimat în înconștientul lor? Așa se explică Tora și Talmudul, Karaismul și Kabala, Hasidismul și Sionismul? Sau ar trebui să ne întoarcem la istoricii filosofi pentru un răspuns? Poate fi explicată istoria evreilor ca o evoluție ciclică spengleriană? Dacă da, de ce nu au dispărut evreii după durata de viață obișnuită a unei civilizații? Poate teoria "provocării și răspunsului" a lui Toynbee să explice supraviețuirea lor? Trebuie să acceptăm versiunea sa conform căreia iudaismul ca și cultură nu a fost decât o fosilă rămasă de la o

civilizație siriacă? Sau poate că evreii au fost ajutați de o forță divină, conform unui plan încă nedezvăluit? Poate da teologia un răspuns satisfăcător?

Întrucât este sarcina unui istoric nu numai să consemneze neputințele omului, ci și să se aventureze să le dea o explicație, vom oferi pentru cei care nu pot accepta teoria unei divinități călăuzitoare, o explicație a supraviețuirii evreilor, în concordanță cu legea naturală, fără a uita însă că în toată această panoplie colorată de evenimente și idei există un fir constant - iluzia, visul sau revelația lui Avraam că evreii sunt poporul ales al lui Dumnezeu.

Pentru că am fost învățați să privim istoria ca fiind Antică, Medievală și Modernă, deseori nu reușim să percepem istoria în alte matrițe, cum ar fi, de exemplu, fluxul și refluxul civilizației motivat nu de averile războiului, ci de ciclurile de idei. În toată istoria, omenirea nu a reușit să producă mai mult de douăzeci sau treizeci de civilizații. Cele mai multe dintre ele sunt acum moarte, câteva încă se luptă pentru supraviețuire, unele sunt în stadii de formare, niciuna nu se află în culmea creativității. Cum au apărut aceste civilizații? Ce le-a dat forță? De ce au murit? Istoricii pot doar să speculeze. Poate că cele mai valide dintre aceste speculații sunt cele ale celor doi "metaistorici" din secolul XX - teoria "fatalistă" sau "fără liber arbitru" a lui Spengler și teoria "liberului arbitru" a lui Toynbee. Potrivit lui Spengler, omul este neputincios în a-și schimba cursul destinului. Omul are ceva de spus în legătură cu destinul său, potrivit lui Toynbee. O explicație pentru paradoxul supraviețuirii evreilor este implicită în teoriile acestor doi bărbați care au relegat istoria evreilor la o notă de subsol minoră. Totuși, cum poate fi explicată istoria evreiască și încorporată în aceste două teorii contradictorii? Să examinăm mai îndeaproape teoriile fiecăruia dintre ei.

Odată ce un popor a fost impregnat cu sperma civilizației, viitorul său, în sistemul Spenglerian, este la fel de previzibil ca și cursul și rezultatele unei sarcini. Putem prezice o perioadă de gestație, nașterea și copilăria unui copil, adolescența și maturitatea acestuia și, în cele din urmă, bătrânețea și moartea. Fiecare dintre acestea este comparabilă cu un ciclu în evoluția spengleriană a unei civilizații - o fază de primăvară, care dă naștere unei noi religii și unei noi viziuni asupra lumii; o fază de vară, care culminează cu conceptualizări filosofice și matematice; o fază de toamnă, care se maturizează în "iluminare" și raționalism; și o fază de iarnă, care declină în materialism, cultul științei și degradarea gândirii abstracte, ducând la senilitate și moarte.

Cu totul diferită este filosofia lui Toynbee, care, în esență, susține că natura prezintă în mod constant provocări noi și neanticipate pentru om. Dacă oamenii nu răspund la provocările inițiale, ei rămân neistorici, precum eschimoșii sau hotențoții, incapabili să își înhame destinul la carul istoriei. Dacă oamenii răspund la provocările inițiale, dar nu reușesc să continue cu răspunsuri adecvate, civilizațiile lor devin fie fosile ale istoriei, fie niște rămășițe lăsate să putrezească odată cu trecerea timpului. Sfinxul istoriei lui Toynbee nu oferă niciodată voluntar un răspuns la ghicitorile sale. Dacă o civilizație răspunde cu răspunsuri adecvate la astfel de provocări, are posibilitatea implicită de a trăi veșnic.

Deși evreii au răspuns cu succes la sfinxul istoriei timp de patru mii de ani, atât Spengler, cât și Toynbee consideră iudaismul ca fiind o

"civilizație arestată" și îl exclud din listele lor de civilizații. De ce? Pentru că evreii nu s-au încadrat în definițiile lor de civilizație. Dar tocmai în acest paradox al iudaismului ca "civilizație arestată" care răspunde cu succes provocărilor istoriei putem găsi secretul supraviețuirii evreilor. Acest paradox va fi clarificat dacă vom defini iudaismul ca fiind o "cultură" în loc de o "civilizație". Diferența dintre aceste două concepte este clar enunțată de Amaury de Riencourt în introducerea cărții sale The Coming Caesars.

Cultura predomină în societățile tinere care se trezesc la viață... și reprezintă o nouă viziune asupra lumii. Ea implică crearea originală a unor noi valori, sau a unor noi simboluri religioase și stiluri artistice, a unor noi structuri intelectuale și spirituale, a unor noi științe, a unei noi legislații, a unor noi coduri morale. Ea pune accentul pe individ mai degrabă decât pe societate, pe creația originală mai degrabă decât pe conservare și reproducere, pe prototipuri mai degrabă decât pe producția în masă, pe o viziune estetică asupra vieții mai degrabă decât pe una etică. Cultura este, în esență, deschizătoare de drumuri.

Civilizația, pe de altă parte, reprezintă cristalizarea la scară gigantică a celor mai profunde și mai mari gânduri și stiluri ale Culturii precedente, trăind pe baza formelor de stoc pietrificate create de Cultura mamă, în esență necreativă, sterilă din punct de vedere cultural, dar eficientă în organizarea sa de masă, practică și etică, răspândindu-se pe suprafețe mari de pe glob, sfârșind în cele din urmă într-un stat universal....

Civilizația urmărește standardizarea treptată a unor mase din ce în ce mai mari de oameni într-un cadru rigid mecanic - mase de "oameni de rând" care gândesc la fel, simt la fel, prosperă în conformism, sunt dispuși să se supună unor vaste structuri birocratice și la care instinctul social predomină asupra celui al individului creator.

Cu alte cuvinte, cultura, conform definiției lui de Riencourt, corespunde fazelor de primăvară, vară și toamnă ale lui Spengler. Faza de iarnă reprezintă, în termenii lui de Riencourt, civilizația care se hrănește din cultura mamă.

Evreii și-au început existența istorică în deplinul sens spenglerian - cu o primăvară inaugurată de o nouă religie și un nou mod de gândire abstractă, care au format nucleul unei culturi iudaice emergente. În termeni toynbeieni, ei au răspuns apoi provocărilor existenței nomade, cuceririi Canaanului și înființării unui stat. Au răspuns la provocarea supraviețuirii în captivitatea babiloniană și s-au întors în Palestina, unde au evoluat în faza de toamnă a civilizației lor emergente. Dar nu au "progresat" niciodată spre declinul fazei lor de iarnă - adică nu au făcut niciodată tranziția de la "cultură" la "civilizație". Ei au rămas suspendați, ca să spunem așa, la apogeul culturii lor, între fazele lor de toamnă și de iarnă. Ce îi eliberase? Așa cum Spengler însuși a observat atât de perspicace, "războiul lui Vespasian, îndreptat împotriva Iudeii, a fost o eliberare a evreilor". Războaiele cu Roma i-au eliberat pe evrei de soarta care îi aștepta ca civilizație, prin dispersarea lor în diaspora. Evreii au fost exilați spre libertate. În Diaspora au dus cu ei o cultură extrem de dezvoltată, împachetată pentru export de către profeți, sfinți și savanți. Diaspora i-a dus în multe ținuturi, în multe civilizații. Dacă o civilizație s-a scufundat, așa cum a făcut-o cea islamică, evreii s-au scufundat odată cu ea. Dar chiar și atunci când o civilizație a fost înghițită de istorie, o alta a apărut întotdeauna, iar

evreii din diaspora din cadrul civilizației emergente s-au ridicat odată cu ea. Evreii puteau să se instaleze în orice țară și să-și desfășoare cultura în orice civilizație. Credița lor fermă că sunt poporul ales al lui Dumnezeu le-a dat voința de a supraviețui, Tora a hrănit această voință de supraviețuire, iar oamenii lor de cultură au conceput instrumentele necesare supraviețuirii lor - dar a fost însăși diaspora cea care i-a eliberat pe evrei de timp, de istorie și de moarte ca civilizație. Ei au dat peste secretul tinereții culturale veșnice. Odată cu diaspora, evreii au devenit cei care au sărit peste civilizație în istorie.

Existența unei diaspore a fost, așadar, singura condiție esențială pentru supraviețuirea culturală a evreilor dincolo de durata normală de viață a unei civilizații. Dacă nu ar fi fost exilați, dacă ar fi rămas în Palestina, probabil că astăzi nu ar fi fost o forță culturală în istoria lumii mai mult decât rămășițele karaților. Astăzi, ca și altădată, avem atât un stat independent, Israel, cât și diaspora. Dar, ca și în trecut, statul Israel este astăzi o citadelă a iudaismului, un refugiu, centrul naționalismului evreiesc, unde locuiesc doar 3.750.000 din cei 17.500.000 de evrei din lume. Diaspora, deși și-a mutat centrul de-a lungul timpului, odată cu creșterea și decăderea civilizațiilor, rămâne totuși sufletul universal al iudaismului.

Vor continua evreii să supraviețuiască? Dacă își păstrează voința de a supraviețui ca evrei, dacă continuă să modeleze noi instrumente de supraviețuire ca răspuns la noile provocări și dacă diaspora continuă să fie un factor constant în istoria lor, atunci evreii vor continua să supraviețuiască ca popor producător de cultură. Dar voința de a supraviețui și capacitatea de a răspunde provocărilor nu vor fi suficiente fără o diasporă permanentă. Diaspora trebuie să fie un ingredient al istoriei lor.

Unde va fi următorul centru al iudaismului din diaspora? Acest lucru va depinde de forțele istorice care rearanjează continuu modelele de dispersie a evreilor. Statele Unite ar putea continua să fie acest centru pentru următoarele două sau trei secole, dar și cetatea americană se poate dovedi a fi trecătoare. Dacă Spengler are dreptate, civilizația occidentală - în care este cuprinsă civilizația americană - ar putea fi în faza de iarnă, în timp ce civilizațiile slavă și sinică ar putea fi în primăvară. În cazul în care civilizația occidentală ar declina, o cultură evreiască din diaspora ar putea apărea în Rusia sau în China.

Deși poziția evreilor din Rusia de astăzi este la fel de anormală ca și cea din Spania catolică în secolul al XV-lea, nu este imposibil de crezut că istoria va stabili acolo un centru al diasporei. De fapt, poziția evreilor din Rusia de astăzi seamănă foarte mult cu cea a marranilor din Spania. Deși nu reprezentau decât 1,5% din populația Rusiei, în 1970 evreii reprezentau aproximativ 12% din oamenii de știință, intelectualii și cercetătorii de top din Rusia. Odată cu dispariția comunismului, Rusia pare, pentru moment, un loc puțin probabil pentru următoarea civilizație dominantă. Dar nu putem ști ce ne vor aduce cincizeci sau cinci sute de ani. Din 1967, aproape un milion de evrei din Rusia au plecat în Israel și în America, dar unii vor rămâne, și numai timpul va spune cât de puternic arde scânteia iudaismului în rândul tinerilor evrei ruși aparent agnostici.

Nici nu este dincolo de posibilitate ca un centru al diasporei să se stabilească în China. În secolul al X-lea, China a găzduit o comunitate evreiască înfloritoare în Kaifeng, suficient de importantă pentru ca

Marco Polo să o menționeze. Această comunitate a căzut în decădere până în secolul al XIX-lea, când istoria a rupt legăturile cu diaspora occidentală. În cazul în care o civilizație mondială ar apărea din nou în China, nu este mai improbabil ca un centru al diasporei evreiești să apară în această națiune vastă decât a fost pentru centrele diasporei să fie înființate în Babilonia păgână, Spania musulmană sau Polonia catolică.

Un al patrulea centru posibil al diasporei evreiești mondiale ar putea fi America de Sud, unde istoria actuală a evreilor seamănă cu istoria lor timpurie din Statele Unite. Evreii din America de Sud sunt astăzi la fel de dependenți de ideile și cultura evreilor din Statele Unite, așa cum aceștia din urmă erau dependenți de ideile evreilor europeni înainte de 1900. Deși iudaismul din America de Sud este astăzi difuz și descentralizat, ar fi nevoie doar de o revigorare bruscă a vieții intelectuale pentru a face din acest continent un centru al diasporei. Rămâne în continuare întrebarea: Au fost evreii aleși în mod divin pentru a îndeplini o misiune, sau s-au ales ei înșiși pentru a îndeplini o misiune divină? Avem oare un indiciu al naturii acestei misiuni în Isaia, care profețește fraternitatea oamenilor în zilele următoare? Va fi oare rolul evreilor să stabilească o astfel de fraternitate a oamenilor și, după ce au îndeplinit un astfel de rol predestinat, să dispară? Ne-a pregătit Spinoza pentru acest lucru cu teologia sa panteistă pentru omul universal? Nu putem ști. Putem doar să speculăm.

Să privim istoria evreiască ca pe desfășurarea unei vaste drame cabalistice în trei acte, fiecare act având o durată de două mii de ani. În primul act - tzimtzum, sau "teza" - o succesiune de evrei, asemenea eroilor dintr-o tragedie greacă, sunt distribuiți de un regizor divin în roluri predestinate. Fără o convingere fermă în rolul său predestinat de progenitor al poporului ales, Avraam ar fi fost o figură tragică. Credința sa îl face erou. În acest prim act, Dumnezeu continuă să atribuie roluri - lui Moise, pentru a-i scoate pe evrei din robia egipteană și pentru a le da Legea; lui Iosua, pentru a-i duce în Țara Făgăduinței; profeților, pentru a lărgi conceptul evreiesc de Dumnezeu într-o divinitate universală; lui Ezra și Neemia, pentru a se asigura că evreii nu sunt înghițiți de această nouă universalitate. În cadrul luptelor externe ale istoriei evreiești se dezvoltă teza unui destin evreiesc, care îi unește pe evrei într-un popor. Această unitate internă este apoi spulberată odată cu apariția unei secte creștine care îl revendică pe Iisus ca mesia. Chiar înainte de coborârea cortinei, creștinii declară cu îndrăzneală că rolul evreilor ca popor ales al lui Dumnezeu s-a încheiat.

Când cortina se ridică în cel de-al doilea act al dramei noastre cabalistice - shevirath ha-keilim, sau "spargerea vaselor" - Ierusalimul a fost distrus și evreii au fost împrăștiți în diaspora. Cu toate acestea, după ce au acționat timp de două mii de ani ca popor ales al lui Dumnezeu, ei nu sunt pregătiți să renunțe la rolurile lor anterioare. Observăm acum o succesiune de rabini, filozofi și savanți care creează noi instrumente de supraviețuire a evreilor - talmudismul din yeshivele din liga de fildeș, filozofia lui Maimonide, interpretările lui Rashi, poezia lui Halevi, codificarea lui Caro, misticismul Kabalei, umanismul Haskalei și, în cele din urmă, aproape de finalul actului, naționalismul sionismului, care reunește un segment al evreilor din diaspora în Israel. "Vasul", spart timp de două mii de ani, a fost reparat. Cortina a căzut pe secolul al XX-lea. Al doilea act s-a încheiat.

S-a încheiat drama noastră sau este aceasta doar o pauză înainte de cel de-al treilea act - tikkun, sau "restaurarea" - din ciclul cabalistic? Sunt evreii destinați să supraviețuiască încă două mii de ani pentru a îndeplini un rol încă nedeazăluit?

De-a lungul secolelor, trinitatea Iehova, Tora și Profeții, din întâmplare sau în mod intenționat, a dezvoltat două seturi de legi, unul pentru a-i păstra pe evrei ca evrei, celălalt pentru a păstra omenirea. În primii lor două mii de ani, evreii au folosit acea treime din Tora și Talmud care se referă la preoție și sacrificiu pentru a se menține ca entitate evreiască într-o lume de civilizații păgâne. În al doilea bimileniu, au folosit acea treime din Tora și Talmud care se referă la ritualuri și restricții alimentare pentru a-și menține unitatea etnică, chiar dacă au răspândit aspectele universale ale umanismului iudaic. A rămas acum din Tora și Talmud doar conținutul universal - cea de-a treia care se ocupă de moralitate, justiție și etică. Această progresie sugerează că iudaismul este acum pregătit să facă prozelitism pentru credința sa într-o lume pregătită să accepte mesajul său profetic? Va fi acesta destinul evreilor în cel de-al treilea act?

Dacă omul privește realizările evreiești prin ochi materialişti, văzând doar o minoritate ne semnificativă în posesia unui mic pământ și a câtorva batalioane, acest lucru va părea improbabil. Nu va părea improbabil dacă omul renunță la ochelarii prejudecăților și privește lumea nu ca pe un "lucru", ci ca pe o "idee". Atunci ar putea vedea că două treimi din lumea civilizată este deja guvernată de ideile evreilor - ideile lui Moise, Iisus, Pavel, Spinoza, Marx, Freud, Einstein. Va îmbrățișa lumea în următorii două mii de ani moralitatea Torei, dreptatea socială a profetilor, etica patriarhilor evrei? Dacă da, atunci, în cuvintele lui Isaia, va fi "Pace, pace, pace, pentru cel de departe și pentru cel de aproape".

ANEXA

ISTORIA RECENTĂ A PALESTINEI/ISRAELULUI

Pacea în Orientul Mijlociu este esențială, după cum realizează atât țările arabe, cât și Israelul. Numeroasele lor războaie, arabo-israeliene și arabo-arabe, nu au rezolvat problemele. Circumstanțele care decurg dintr-un trecut incredibil de încălcit și complicat au sporit pericolele din zonă.

Acum, în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, israelienii și arabii - cu îndoieli de ambele părți - caută, față în față, o modalitate de a trăi împreună în pace. În textul cărții nu a fost inclusă nicio discuție cuprinzătoare despre aceste discuții de pace, deoarece nici măcar nu pot fi intuite implicațiile lor istorice și nici posibilele lor rezultate. Cine stă la masă? Pe de o parte, o națiune nouă, cu o istorie veche - democratică, hotărâtă - o națiune care nu s-ar fi născut, cu atât mai puțin ar fi supraviețuit, dacă ar fi trebuit să se bazeze pe garanții străine sau pe sprijin internațional. Întrebată despre garanțiile americane, Golda Meir a răspuns: "Până când veți ajunge aici, noi nu vom mai fi aici".

Pe de altă parte, există un popor care nu a fost niciodată o națiune, sprijinit (și destul de des maltratat) de o serie de națiuni islamice, fiecare cu propria agendă - nici democratică, nici unită cu celelalte, și cu diferențe economice, geografice și sociale vaste între ele.

Următoarea cronologie nu este în niciun caz exhaustivă. Nu este menită să constituie o bază pentru o concluzie finală cu privire la acest subiect și nici nu este menită să repartizeze laude sau reproșuri între părți. Se

speră mai degrabă că, prin evidențierea unor eforturi, dezamăgiri și frustrări din trecut, prin descrierea unora dintre bagajele pe care fiecare parte le aduce la masa negocierilor, se va sugera cititorului complexitatea problemelor cu care părțile au trebuit să se confrunte și se va sublinia amploarea și fragilitatea acordurilor recente, care, se speră, vor fi deschiderea unui nou capitol luminos în miile de ani de istorie relatate în această carte.

CRONOLOGIE

EVENIMENTELE care au condus la acordul ISRAELIAN-PLO

Sfârșitul Războiului Rece a însemnat sfârșitul sprijinului sovietic pentru pozițiile arabe, iar Războiul din Golf a determinat o cooperare arabo-arabă și arabo-occidentală care a creat speranța că se vor putea găsi soluții în Orientul Mijlociu. În 1991, la îndemnul Statelor Unite, arabii și israelienii s-au întâlnit pentru mai multe runde de discuții la Madrid, Washington și Moscova. Discuțiile au creat un sunet considerabil, dar au fost total lipsite de rezultate.

Înainte de discuțiile de pace, ambele părți au convenit ca delegația palestiniană să includă doar palestinieni care trăiesc în Cisiordania și niciunul care să aibă legături cu OEP. De asemenea, nu se va discuta despre înființarea unui stat palestinian decât după o perioadă interimară de autonomie în Cisiordania și Gaza.

Cu toate acestea, arabii au creat un grup consultativ care să servească drept legătură între delegația palestiniană și OEP și au insistat să discute despre un stat palestinian înainte de a discuta despre un acord interimar. Ei au refuzat să renunțe la starea de război care a fost menținută de statele arabe împotriva Israelului din 1948.

Israelul, la rândul său, nu va renunța la teritoriile capturate în 1967 și nu va lua în considerare un stat palestinian până când țara nu va fi asigurată, după o perioadă interimară de autonomie limitată a palestinienilor, că va exista pace în regiune.

Delegația siriană a insistat ca Israelul să returneze înălțimile Golan în schimbul păcii, dar nu a vrut să clarifice ce înțelege prin pace.

Certurile au continuat până în septembrie 1993, când Israelul și OEP au anunțat că au purtat discuții secrete și că au convenit să se recunoască reciproc în mod oficial. Apoi, brusc, în fața Casei Albe din Washington, doi dușmani vechi s-au întâlnit, au vorbit, și-au dat mâna. Imaginea a fost uluitoare.

Acordul în sine a fost limitat, dar nu și principiul. OEP a promis să renunțe la terorism și să elimine din Pactul lor scopul final de a distruge Israelul. Israelul a fost de acord cu înființarea unui organism de guvernare (un Consiliu Palestinian cu anumite puteri legislative) și a unei forțe de poliție care să fie înființate sub autonomie palestiniană limitată în Gaza și Ierihon. Ambele părți au fost de acord că acesta ar fi un prim pas către viitoarele negocieri privind autonomia palestiniană în Cisiordania. Chiar dacă detaliile au fost puține, simplul fapt că s-a ajuns la un acord i-a plasat pe israelieni și pe palestinieni pe o nouă cale, îndepărtându-se de impasul certurilor din trecut pentru a se îndrepta spre rezolvarea productivă a problemelor din viitor.

Reacțiile atât din partea arabilor, cât și din partea israelienilor au variat de la respingere totală la acceptare pozitivă, dar majoritatea au fost în favoarea acordului. Progrese suplimentare nu au urmat rapid - boicotul arab împotriva Israelului nu a fost nici măcar atenuat - dar atmosfera părea plină de speranță pe mai multe fronturi, mai ales în Iordania.

Se așteaptă ca Siria, Iordania și Libanul să joace roluri importante în această dramă. Iar echilibrul lumii arabe va avea partea sa de influență asupra viitorului curs al evenimentelor din Orientul Mijlociu. Trebuie depășite nenumărate obstacole în punerea în aplicare și extinderea acordului dintre Israel și OEP. Opozanții vor încerca să împiedice progresul spre pace. OEP va trebui să creeze organizații politice, să dezvolte o economie și o structură guvernamentală stabilă și să obțină asistență financiară pentru Cisiordania și Gaza; Israelul și OEP vor trebui să cadă de acord asupra concesiilor teritoriale, a drepturilor de distribuire a apei și a statutului Ierusalimului, asigurând în același timp securitatea fizică pentru toți participanții. Poate cea mai dificilă sarcină va fi aceea de a învăța să aibă încredere unul în celălalt după atâția ani de ură, omoruri și neîncredere. Acest prim pas dificil este o rază de lumină care iese dintr-un trecut întunecat. Nu se poate prevedea acum dacă va duce la o pace durabilă și la o soluție la problemele complexe și vechi din Orientul Mijlociu.

BIBLIOGRAFIE

În scrierea cărții *Evreii, Dumnezeu și istoria* au intrat douăzeci de ani de lecturi în diverse domenii - istorie, economie, psihanaliză, filosofie, exegeză biblică, literatură. Pentru a recunoaște în mod corespunzător fiecare sursă consultată ar rezulta un catalog lung și obositor de cărți și enciclopedii, precum și sute de articole și periodice de interes doar pentru specialist. Mai degrabă, am enumerat doar acele cărți care fie au fost de bază pentru scrierea acestei istorii, fie pot fi de interes pentru cititorul generalist care ar dori să aprofundeze un anumit subiect.

Dorim să facem o singură excepție, pentru a aduce un omagiu celor trei enciclopedii de un volum - *The Standard Jewish Encyclopedia* (Doubleday and Company, 1959), editată de Dr. Cecil Roth, pentru claritatea stilului, cuprinderea și erudiția sa; *William L. Langer's An Encyclopedia of World History* (Houghton Mifflin Company, 1948), pentru spirit, erudiție și standarde literare înalte; și *The Reader's Encyclopedia* (Thomas Y. Crowell Company, 1948), editată de William Rose Benét, pentru rezumatele sale remarcabil de concise ale unor idei complexe, scrise cu vervă și gust.

ISTORIA GENERALĂ A EVREILOR

ABRAHAMS, ISRAEL: *Viața evreiască în Evul Mediu*. New York, Meridian Books, 1958. Retipărit prin acord cu Jewish Publication Society of America. O relatare captivantă, vie și detaliată.

AUSUBEL, NATHAN: *Pictorial History of the Jewish People*. New York, Crown Publishers, 1953.

BARON, SALO W.: *O istorie socială și religioasă a evreilor*. New York, Columbia University Press, 1937; a doua ediție, revizuită și mărită, 1952. Opt volume. O mare realizare a erudiției - o relatare panoramică, vie și cuprinzătoare a evreului ca factor dinamic în civilizațiile în care și-a creat istoria, o relatare care se încheie, din păcate, cu secolul al XIII-lea d.Hr.

BAUER, YEHUDA: *De la diplomatie la rezistență: O istorie a Palestinei evreiești*. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1970.

BEN-GURION, DAVID: *Israel: O istorie personală*. New York, Funk and Wagnalls, Inc., 1971.

BENTWICH, NORMAN: *Hellenism*. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1920.

BENTWICH, NORMAN: Israel Resurgent. [New York,] Frederick A. Praeger, (fără dată).

-. Evreii în zilele noastre. Baltimore, Penguin Books, 1960. Un studiu al interacțiunii evreilor în societatea modernă și al contribuției lor la civilizația occidentală.

BRIGHT, JOHN: O istorie a Israelului. Philadelphia, Westminster Press, fără dată. Un ministru prezbitarian hirotonit vede istoria Israelului cu o erudiție detașată și câteva speculații de orientare creștină.

COLLINS, LARRY, și DOMINIQUE LAPIERRE: O, Ierusalim. New York, Simon and Schuster, 1972.

DIMONT, MAX I.: Evreii indestructibili. New York, An NAL Book/The World Publishing Co., 1971.

DUBNOW, S. M.: An Outline of Jewish History. New York, Max N. Maisel, 1925. Trei volume. Istoria tradițională a evreilor - o prezentare liniară, cu accent pe suferință. Un "clasic evreiesc".

DUNNER, JOSEPH: The Republic of Israel. New York, McGraw-Hill Book Co., 1950. Pedestru, dar de bază.

ELBOGEN, ISMAR: Un secol de viață evreiască. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1944. Al "șaptelea volum" al lucrării în șase volume a lui Graetz, care aduce istoria evreilor până la cel de-al Doilea Război Mondial în maniera stilizată a operei lui Graetz.

ELDAD, ISRAEL: The Jewish Revolution: Jewish Statehood. New York, Shengold Publishers, Inc., 1971.

EPSTEIN, ISIDORE: Iudaismul: O prezentare istorică. Baltimore, Penguin Books, 1959. Istoria iudaismului văzută prin prisma efectelor sale religioase și filozofice.

FINKELSTEIN, Louis, ed.: The Jews: Istoria, cultura și religia lor. New York, Harper & Bros, 1949. Două volume. Enciclopedic prin bogăția de informații. O lucrare monumentală, modernă în abordarea sa.

FRIEDMAN, LEE M.: Pelerini într-o țară nouă. New York, Farrar, Straus and Co., 1948. Note aleatorii despre evreii din istoria americană.

GLAZER, NATHAN: American Judaism. Chicago, University of Chicago Press, 1953. Publicat pentru prima dată în 1911. O consemnare de 175 de pagini despre viața evreilor din America.

GOODMAN, PAUL: A History of the Jews (O istorie a evreilor). New York, E. P. Dutton & Co. 1930; New York, Everyman (broșură), 1951. O istorie magistrală și concisă a evreilor.

GRAETZ, HEINRICH: History of the Jews. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1898. Șase volume. Erudiție teutonică - toropitoare, lacrimogenă, lipsită de umor, dar o lucrare temeinică, care, în ciuda accentului exagerat pus pe suferință și a accentului insuficient pus pe factorii sociali și economici, rămâne un clasic viguros.

GRAYZEL, SOLOMON: O istorie a evreilor contemporani. New York, Meridian Books, 1960. O monografie de 192 de pagini despre istoria evreilor de la 1900 până în prezent.

HANDLIN, OSCAR: Aventura în libertate. New York, McGraw-Hill Book Co., 1954. Povestea evreilor din America.

HERBERG, WILL: Iudaismul și omul modern: An Interpretation of Jewish Religion. New York, Farrar, Straus and Cudahy, 1951; New York, Meridian Books (paperback), 1959. O interpretare perspicace, recomandată creștinilor - și evreilor.

HERTZBERG, ARTHUR, ed.: The Zionist Idea. New York, Meridian Books, 1960. Retipărit prin acord cu Doubleday & Co. și Herzl Press. O bună antologie

a literaturii sioniste, cu o introducere analitică și excelente eseuri prefațatoare la selecții.

JABBER, FUAD: Israel and Nuclear Weapons (Israel și armele nucleare). Londra, Chatto & Windus, 1971.

JANOWSKY, OSCAR I.: Foundations of Israel: Emergence of a Welfare State, Princeton, N.J., D. Van Nostrand Co., 1959. O schiță bună, cu tabele statistice valoroase.

JOHNSON, PAUL: A History of the Jews. New York, Harper and Row, Perennial Library, 1988.

JOSEPHUS: The Jewish War. Baltimore, Penguin Books, 1959. O relatare fascinantă a căderii Ierusalimului în războiul împotriva Romei, de către cel care a fost acolo.

KAUFMANN, YEHEZKEL: The Religion of Israel: De la începuturile sale până la exilul babilonian. Chicago, University of Chicago Press, 1960.

Rezumatul într-un volum în limba engleză al lucrării în șapte volume a lui Kaufmann în ebraică.

KIMCHE, JON ȘI DAVID: A Clash of Destinies: Războiul arabo-evreiesc și fondarea statului Israel. New York, Frederick A. Praeger, 1960. O relatare fascinantă a unui război incredibil.

KISGH, GUIDO: Evreii în Germania medievală: A Study of Their Legal and Social Status. Chicago, University of Chicago Press, 1949.

LEARSI, RUFUS: Israel: O istorie a poporului evreu. Cleveland, World Publishing Co., 1949. Citiți pseudonimul autorului în sens invers și veți avea "Suferă Israel". Aici, istoria evreilor este privită ca o cântare de 4.000 de ani.

MARCUS, JACOB RADER, ed.: Essays in American-Jewish History. Cincinnati, Arhivele evreiești americane, 1958. Eseuri interesante pe cele mai diverse subiecte.

-. Evreul în lumea medievală. New York, Meridian Books, 1960. Copyright 1938 de Union of American Hebrew Congregations. Traduceri de documente originale care tratează legislația împotriva evreilor, precum și relatări ale evreilor și neevreilor despre atitudinea față de evrei.

MARGOLIS, MAX L. ȘI MARX, ALEXANDER: O istorie a poporului evreu. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1927; New York, Meridian Books (paperback), 1959. Un marș funerar al istoriei evreilor însoțit de erudiție și lamentații.

NEILSON, FRANCIS: De la Ur la Nazaret. New York, Robert Schalkenbach Foundation, 1959. O fascinantă relatare a istoriei evreiești timpurii de către un teolog britanic care și-a subintitulat lucrarea "O anchetă economică asupra istoriei religioase și politice a Israelului".

PARKES, JAMES: O istorie a Palestinei din anul 135 d.Hr. până în epoca modernă. New York, Oxford University Press, 1949.

PRITTLE, TERENCE: Israel: Miracol în deșert. New York, Frederick Praeger, 1967.

ROTH, CECIL: A History of the Marranos. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1932; New York, Meridian Books (paperback), 1959. O reconstituire vie a unui capitol uimitor din istoria evreilor.

-. O scurtă istorie a poporului evreu, ediție ilustrată. Londra, East and West Library, 1953 (publicată pentru prima dată în 1936); New York, Schocken Books (paperback), 1961. Abordarea tradițională "martirică" a istoriei evreiești.

RUBIN, JACOB A. ȘI BARKAI, MEYER: Pictorial History of Israel. New York, Thomas Yoseloff, 1958.

SACHAR, ABRAM LEON: O istorie a evreilor. New York, Alfred A. Knopf, 1930; ediția a treia, 1948. O relatare sobră și erudită a averilor poporului evreu de la Avraam până la înființarea Israelului în 1948.

SACHAR, HOWARD M.: The Course of Modern Jewish History. Cleveland, World Publishing Co., 1958. O evaluare erudită a istoriei evreilor de la Napoleon până în prezent.

-: O istorie a Israelului: From the Rise of Zionism to Our Time. New York, Alfred A. Knopf, 1976.

SCHAPPES, MORRIS U., ed.: A Documentary History of the Jews in the United States (O istorie documentară a evreilor din Statele Unite): 1654-1875. New York, Citadel Press (ediție broșată), 1961.

SCHWARZ, LEO W., ed.: SCHWARZ, LEO W., Ed: Mari epoci și idei ale poporului evreu. New York, Random House, 1956. O serie strălucită de eseuri ale unor remarcabili cercetători evrei din prezent despre ideea de istorie evreiască.

SOUSTELLE, JACQUES: Lungul marș al lui Israel: De la Theodor Herzl până în zilele noastre. New York, American Heritage Press, 1969.

TCHERIKOVER, VICTOR: Hellenistic Civilization and the Jews. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1961. O relatare modernă a perioadei turbulente în care credința evreilor s-a ciocnit cu cultura grecilor.

ISTORIE EVREIASCĂ DE ACTUALITATE

AGUS, JACOB BERNARD: Evoluția gândirii evreiești. Londra, Abelard-Schuman, 1959: Un studiu incisiv, inteligibil, din păcate, doar pentru cel deja familiarizat cu religia evreiască.

BARON, SALO W.: Naționalismul modern și religia. New York, Harper & Bros, 1947; New York, Meridian Books (paperback), 1960. O lucrare de pionierat cu mari implicații pentru viitor.

BEGIN, MENACHEM: Revolta: Povestea Irgunului. Stein matzky's Agency Ltd., Ierusalim, (fără dată).

BELL, J. BOWYER: Războiul lung: Israel și arabii din 1946 încoace. Englewood Cliffs, N.J., Prentice-Hall Inc., 1969.

BUBER, MARTIN: Hasidism. New York, Philosophical Library, 1948. O abordare existențialistă a hasidismului.

-. Israel și lumea. New York, Shocken Books, 1948. Eseuri frumoase și sugestive despre chestiuni evreiești.

-. Moise: Revelația și legământul. New York, Harper & Bros, 1946; Harper Torchbook (paperback), 1958. Un scurt studiu filozofic al lui Moise istoric și al semnificației sale în escatologia iudaică.

CASPER, BERNARD M.: An Introduction to Jewish Bible Commentary. New York, Thomas Yoseloff, 1960.

COHEN, MORRIS RAPHAEL: Reflecțiile unui evreu care se întreabă. Boston, Beacon Press, 1950. Interpretări filozofice ale problemelor evreiești într-o atmosferă contemporană.

DAGAN, AVIGDOR: Moscova și Ierusalim. Londra, Abelard-Schuman, 1970.

Davis, MOSHE: Războiul de Yom Kippur: Israel și poporul evreu. New York, Arno Press, 1974.

DIMONT, MAX I.: Evreii din America. New York, Simon and Schuster, 1978.

DUBNOW, SIMON: Nationalism and History. Koppel S. Pin-son, Ed. New York, Meridian Books, 1961. Eseuri despre interpretarea istoriei evreiești.

ELON, AMOS : Israelienii: Fondatori și fii. New York, Holt, Rinehart and Winston, 1971.

GINZBERG, Louis: Studenți, savanți și sfinți. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1928; New York, Meridian Books (broșură),

1958. Perspective biografice, psihologice și filozofice asupra unui sortiment ciudat de savanți evrei, care luminează atitudinile evreiești din Babilon până în zilele noastre.

GOODENOUGH, ERWIN R.: Jewish Symbols in the Greco-Roman Period, Vol. IV, Symbols from Jewish Cult. New York, Pantheon Books, 1954. Deși aparent este o carte despre prevalența anumitor simboluri în această epocă, este, de asemenea, o relatare captivantă a vieții, obiceiurilor și credințelor evreiești din acele secole.

HADAS, MOSES: Cultura elenistică: Fuziune și difuzie. New York, Columbia University Press, 1959. Ilustrează interacțiunea dintre gândirea iudaică și cea greacă.

-. Umanismul: Idealul grec și supraviețuirea sa. New York, Harper & Bros, 1960. Urmează răspândirea ideilor grecești în civilizația occidentală.

HALASZ, NICHOLAS: Captain Dreyfus: The Story of a Mass Hysteria. New York, Simon & Schuster, 1955; New York, Grove Press (broșat), fără dată. O relatare vie, ușor de citit și captivantă a unui caz celebru.

HARKABI, Y: Atitudini arabe față de Israel. Ierusalim, Israel University Press, Israel, Israel, 1971.

HILBERG, RAUL: The Destruction of the European Jews (Distrugerea evreilor europeni). Chicago, Quadrangle Books, 1961. Cea mai definitivă carte despre lagărele de concentrare-788 de pagini de informații, de la planuri la organigrame.

HIYSH, SEYMOUR M.: The Samson Option: Israel's Nuclear Arsenal and American Foreign Policy. New York, Random House, 1991.

HOWE, IRVING ȘI GREENBERG, ELIEZER, eds: A Treasury of Yiddish Stories. New York, Viking Press, 1954; New York, Meridian Books (broșat), 1958. Cea mai bună antologie de acest gen, cu o lungă și lămuritoare introducere.

HUSIK, ISAAC: A History of Medieval Jewish Philosophy. New York, Macmillan Co., 1916; New York, Meridian Books (paperback), 1958. O introducere de bază în acest subiect pentru cititorul interesat.

KAPLAN, MORDECAI M.: Iudaismul ca civilizație. New York, Thomas Yoseloff, 1934. Fundamentele unui nou iudaism american pragmatic.

KATZ, SAMUEL: Days of Fire: The Secret Story of the Making of Israel. Londra, W. H. Allen, 1968.

KIMCHE, DAVID și BAWLEY, DAN: The Arab-Israeli War of 1967: Preludiu și consecințe. Londra, Secker & Warburg, (fără dată).

KRAELING, CARL H.: The Excavations of Dura-Europos, Final Report VIII, Part I, The Synagogue. New Haven, Yale University Press, 1956. Distruge convingerea că evreii nu aveau reprezentări picturale în primele lor sinagogi. Excelente reproduceri color în spatele cărții.

LACQUER, WALTER: Guerrilla. Boston, Little Brown & Co, (fără dată).

LIPSKY, Louis: A Gallery of Zionist Profiles. New York, Farrar, Straus & Cudahy, 1956. Lectură pentru sionistul înfocat.

LITVINOFF, BARNET: Drumul spre Ierusalim: Amprenta sionismului asupra istoriei. Londra, Weidenfeld and Nicolson, 1965.

MCDOWALL, DAVID: Palestina și Israel. Berkeley, University of California Press, 1989.

MILLEY, C. Ross: The Prophets of Israel, New York, Philosophical Library, 1959.

MINKIN, JACOB S.: The World of Moses Maimonides. New York, Thomas Yoseloff, 1957.

MODDER, MONTAGU FRANK: The Jew in the Literature of England. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1939; New York, Meridian Books (paperback), 1960.

NOVECK, SIMON, ed.: NOVECK, SIMON: Mari personalități evreiești. B'nai B'rith Great Books Series. New York, Farrar, Straus & Cudahy, 1959 și 1960. Două volume. O prezentare orientată spre relații publice: cu toate acestea, captivante "biografii minute".

RABINOVICH, ABRAHAM: Bătălia pentru Ierusalim. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1972.

RABINOVICH, IRAMAR: Războiul pentru Liban, 1970-1985. Ithaca, N.Y., Cornell University Press, 1985.

RABINOWICZ, H.: A Guide to Hassidism. New York, Thomas Yoseloff, 1960.

REITLINGER, GERALD: The Final Solution. New York, Beechhurst Press, 1953; New York, A. S. Barnes & Co. (paperback), 1961. Un creștin scrie o relatare echilibrată și de bun simț despre uciderea evreilor în lagărele de concentrare din Germania.

ROBACK, A. A.: Influența evreiască în gândirea modernă. Cambridge, Massachusetts, Sci-Art Publishers, 1929. Cele cunoscute sunt reluate.

ROTH, CECIL: The Jewish Contribution to Civilization. New York, Harper & Bros, 1940. O lectură recomandată pentru creștinii care s-au întrebat ce au făcut evreii între căderea Ierusalimului și zilele noastre.

-. Evreii în Renaștere. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1959. Un studiu minunat care se citește ca un roman.

RUNES, DAGOBERT D., ed.: The Hebrew Impact on Western Civilization (Impactul evreilor asupra civilizației occidentale). New York, Philosophical Library, 1951. Recomandat în special pentru capitolul "Hebraic Foundations of American Democracy".

SACHER, HOWARD M.: A History of the Jews in America, New York, Alfred A. Knopf, 1962.

SAFRAN, NADAR: The United States and Israel. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1963.

SCHECHTER, SOLOMON: Studies- in Judaism. New York, Meridian Books, 1958. Eseuri retipărite prin acord cu Jewish Publication Society of America. Spirit britanic în eseuri rabinice de către un erudit talmudist care a scris cu precizia fără cusur a lui Joseph Conrad.

SCHOLEM, GERSHOM G.: Tendințe majore în misticismul evreiesc. New York, Schocken Books, 1946. O carte savantă numai pentru savanți.

SOMBART, WERNER: Evreii și capitalismul modern. Glencoe, Ill., Free Press, 1951. O Parte I strălucită a fost îngropată sub abuzurile care s-au abătut asupra Părților II și III, în care Sombart a făcut presupuneri care nu sunt justificate de faptele cunoscute în prezent.

STERN, SELMA: The Court Jew. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1950. O remarcabilă reevaluare a funcției evreului de curte, care îl readuce la locul său de drept în istorie.

STRACK, HERMANN L.: Introducere în Talmud și Midrash. Philadelphia, Jewish Publication Society of America, 1931; New York, Meridian Books (paperback), 1959.

SYKES, CHRISTOPHER: Crossroads to Israel. Cleveland, Ohio, The World Publishing Co., 1965.

TENENBAUM, JOSEPH: Race and Reich. New York, Twayne Publishers, 1956. O relatare devastatoare a ascensiunii și căderii lagărelor de concentrare naziste.

TEVETH, SHABTAI. The Tanks of Tammuz (Rezervoarele lui Tammuz). New York, The Viking Press, 1968.

TROEN, SELWYN ILAN, SELWYN ILAN, ȘI SHEMESH, MOSHE, Eds: Criza Suez-Sinai, 1956: Retrospective and Reappraisal. New York, Columbia University Press, 1990.

UNTERMAN, ISAAC: The Talmud. New York, Record Press, 1952.

WEISGAL, MEYER W., și CARMICHAEL, JOEL, Eds: Chaim Weizmann. New York, Atheneum, 1963.

WIRTH, Louis: The Ghetto. Chicago, University of Chicago Press, 1928; Chicago, Phoenix Books (paperback), 1956. Dispersează o mulțime de prostii despre ghetou.

YADIN, YIGAL: Masada. New York, Random House, 1966.

-. Bar-Kochba. New York, Random House, 1971.

ZBOROWSKI, MARK ȘI HERZOG, ELIZABETH: Viața este cu oamenii. New York, International Universities Press, 1952. O reconstituire nostalgică, dar fidelă, a vieții din shtetl.

ISTORIE GENERALĂ A LUMII

ATYIAH, EDWARD: Arabii. Londra, Penguin Books, 1955.

BEARD, CHARLES A. ȘI MARY R.: The Rise of American Civilization. New York, Macmillan Co., 1927; ediție revizuită, 1934. Dacă există un lucru precum înțelegerea instantanee a istoriei americane, această carte o va oferi.

BURCKHARDT, JACOB: The Civilization of the Renaissance in Italy (Civilizația Renașterii în Italia). Londra, Phaidon Press, fără dată. O imagine vie a Renașterii, realizată de cel care a "inventat" această perioadă.

DURANT, WILL: The Story of Civilization (Povestea civilizației). New York, Simon & Schuster. Șase volume-Vol. I, Our Oriental Heritage, 1935; Vol. II, The Life of Greece, 1939; Vol. III, Caesar and Christ, 1944; Vol. IV, The Age of Faith, 1950; Vol. V, The Renaissance, 1953; Vol. VI, The Reformation, 1957. Trei urale și încă trei urale pentru aceste volume lucide, care recrează istoria într-un cadru tridimensional.

GIBBON, EDWARD: Declinul și căderea Imperiului Roman. New York, Viking Press, 1952. O lucrare excelentă de prescurtare a capodoperei lui Gibbon din 1788 într-un volum scurt și cuprinzător.

GILBERT, G. M.: Jurnalul de la Nürnberg. New York, Farrar, Straus & Cudahy, 1947; New York, Signet (ediție broșată), 1961. O compunere abilă a unor extrase din procesele de la Nürnberg și a reacțiilor acuzaților la desfășurarea probelor.

HEIDEN, KONRAD: Der Fuehrer: Ascensiunea lui Hitler la putere. Boston, Houghton Mifflin Co., 1944.

KIRK, GEORGE E.: O scurtă istorie a Orientului Mijlociu. New York, Frederick A. Praeger, 1959.

LAFFONT, ROBERT, ed. generală: The Illustrated History of Europe (Istoria ilustrată a Europei). New York, Doubleday & Co., 1960. O îmbinare strălucită a ilustrațiilor bogate cu un text lucid, rezultând o perspectivă remarcabilă asupra oamenilor, ideilor și forțelor care au modelat 2.500 de ani de istorie europeană.

LOCHNER, Louis P.: The Goebbels Diaries. Garden City, N.Y., Doubleday & Co., 1948. Un maestru al minciunii care țese istoria după bunul său plac.

PARES, BERNARD: O istorie a Rusiei. New York, Alfred A. Knopf, 1946. O carte care îl conduce pe cititor în siguranță prin labirintul istoriei rusești.

PIRENNE, HENRI: O istorie a Europei. Garden City, N.Y., Doubleday Anchor Books, 1956. Două volume. O carte care trebuie savurată ca un bun

aperitiv. Dă viață istoriei europene de la sfârșitul lumii romane până la Reformă.

RIENCOURT, AMAURY DE: *The Coming Caesars*. New York, Coward-McCann, 1957. O interpretare stimulantă a istoriei contemporane în lumina experienței istorice din trecut.

ROMIER, LUCIEN: *O istorie a Franței*. New York, St. Martin's Press, 1953. O carte versatilă scrisă cu grație și care oferă la fel de multe informații despre istoria Franței ca o lucrare în zece volume.

RUNCIMAN, STEVEN: *Byzantine Civilization*. New York, Meridian Books, 1956. Publicată pentru prima dată în 1933. Runciman salvează istoria bizantină din decorul său monoton.

RUSSELL, LORD, de Liverpool: *The Scourge of the Swastika*. New York, Philosophical Library, 1954. O prezentare generală a atrocităților naziste împotriva creștinilor și evreilor.

SHIMONI, YAACOV, LEVINE, EVYATAR, Eds: *Dicționarul politic al Orientului Mijlociu în secolul XX*. Londra, Weidenfeld & Nicolson, 1972.

SHIRER, WILLIAM L.: *The Rise and Fall of the Third Reich*. New York, Simon & Schuster, 1960. O carte-sursă bogată pentru multe detalii interesante și puțin cunoscute din spatele fenomenului Germaniei naziste. O uriașă realizare jurnalistică.

TOYNBEE, ARNOLD J.: *A Study of History*, Vols. I și II. New York, Oxford University Press, 1947 și 1960. Celebrele rezumate ale volumelor I-X ale celebrei lucrări a lui Toynbee. Presupune o cunoaștere a unei mari părți din istorie.

-. *Reconsiderări* (vol. XII din *A Study of History*). New York, Oxford University Press, 1961. Remarcabilă prin capitoul 15, în care Toynbee își reconsideră unele dintre judecățile sale anterioare, mai dure, despre istoria evreilor.

WELLS, H. G.: *The Outline of History* (Schita istoriei). Garden City, N.Y., Garden City Publishing Co., 1920; ediție revizuită, 1949. Cea mai bună istorie populară într-un volum pe care o cunoaștem. Istoria lumii de la protozoare până la Națiunile Unite într-o coajă de nucă de 1 288 de pagini.

SUBIECTE RELIGIOASE

ALBRIGHT, WILLIAM FOXWELL: *De la epoca de piatră la creștinism*.

Baltimore, Johns Hopkins Press, 1940; Garden City, N.Y., Doubleday Anchor Books, 1957. O relatare clasică a unui gentleman și a unui erudit. De primă mână.

BETTENSON, HENRY, ed.: *Documente ale Bisericii Creștine*. New York, Oxford University Press, 1947.

BURROWS, MILLAR: *Manuscrisele de la Marea Moartă*. New York, Viking Press, 1955. Trista saga a unui savant îngropat de propriile fapte

CADOUX, C. J.: *Viața lui Iisus*. West Drayton, Middlesex, Penguin Books, 1948.

DIMONT, MAX I.: *Întâlnire la Ierusalim: A Search for the Historical Jesus*. New York, St. Martin's Press, 1991.

DUPONT-SOMMER, A.: *Manuscrisele de la Marea Moartă: A Preliminary Survey*. Oxford, Blackwell, 1952.

-. *The Jewish Sect of Qumran and the Essenes: New Studies on the Dead Sea Scrolls*. New York, Macmillan Co., 1955. Speculații îndrăznețe, strălucite și originale asupra adevăratei semnificații a manuscriselor disputate.

GINSBURG, CHRISTIAN D.: *The Essenes and the Kabbalah*. New York, Macmillan Co., 1956. O interesantă lucrare de muzeu despre esenieni, scrisă în

1864, cu un secol înainte de descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă.

GOLDIN, HYMAN E.: The Case of the Nazarene Reopened (Cazul Nazarineanului redeschis). New York, Exposition Press, 1948. Nerecomandată fundamentaliştilor ale căror prejudecăţi cele mai dragi ar putea fi zdruncinate de acest proces captivant, în manieră modernă, al celor patru scriitori ai Evangheliei, care sunt prinşi în capcana propriilor contradicţii şi a relatărilor lor despre cele întâmplate, contestate de cercetători volubili şi de fapte mute.

KAUTSKY, KARL: Fundamentele creştinismului. New York, S. A. Russell, 1953. O interpretare socio-economică a apariţiei creştinismului.

KELLER, WERNER: The Bible as History (Biblia ca istorie). New York, William Morrow & Co., 1956. O reconstituire plină de viaţă a istoriei biblice în lumina descoperirilor arheologice.

KLAUSNER, JOSEPH: De la Isus la Pavel. New York, Macmillan Co., 1943; Boston, Beacon Press (broşură), 1961. "... această reconstrucţie a trecutului este o contribuţie atât la gândirea creştină, cât şi la cea evreiască", este verdictul recenzentului de la New York Times. O lectură fascinantă.

-. Iisus din Nazaret. New York, Macmillan Co., 1946. Un savant evreu iubit de fundamentalişti creştini datorită căutării sale de sâmburi de adevăr care să susţină relatările din Evanghelie.

LEWY, IMMANUEL: The Growth of the Pentateuch. New York, Bookman Associates, 1955.

MARTY, MARTIN E.: A Short History of Christianity (O scurtă istorie a creştinismului). New York, Meridian Books, 1959. Viziunea protestantă asupra creştinismului. Recomandat catolicilor şi evreilor.

OESTERLEY, W. O. E., şi ROBINSON, THEODORE H.: An Introduction to the Books of the Old Testament. New York, Meridian Books, 1958.

RENAN, ERNEST: Viaţa lui Iisus. New York, Modern Library, 1927.

SANDMEL, SAMUEL: Geniul lui Pavel. New York, Farrar, Straus & Cudahy, 1958. Un teolog evreu examinează succesul lui Pavel.

-. O înţelegere evreiască a Noului Testament. Cincinnati, Hebrew Union College Press, 1956. O lectură recomandată pentru creştinii unei viziuni din afară asupra religiei lor.

SMITH, W. ROBERTSON: The Religion of the Semites. New York, Meridian Books, 1956. Plictisitoare, dar didactică.

SOHM, RUDOLF: Outlines of Church History (Schite de istorie bisericească). Boston, Beacon Press, 1958. Un clasic în miniatură, limpede şi epigramatic, recomandat protestanţilor, catolicilor şi evreilor.

WELLHAUSEN, JULIUS: Prolegomene la istoria Israelului antic. New York, Meridian Books, 1957. "Marele" cercetător biblic al anilor 1880 a fost "modificat" de descoperirile ulterioare până la obscuritate.

WILSON, EDMUND: The Scrolls from the Dead Sea (Manuscrisele de la Marea Moartă). New York, Oxford University Press, 1955; New York, Meridian Books (paperback), 1959. Cea mai bună descriere populară succintă a Manuscriselor de la Marea Moartă care va mai apărea până la următoarea generaţie.

SUBIECTE DIVERSE

ABRAHAM, KARL: Clinical Papers and Essays on Psychoanalysis, Partea a III-a, Capitolul 3, "Amenhotep IV: A PsychoAnalytical Contribution Towards the Understanding of His Personality and of the Monotheistic Cult of Aton". New York, Basic Books, 1955.

ACKERMAN, NATHAN W ȘI JAHODA, MARIE: Antisemitism și tulburări emoționale. New York, Harper & Bros, 1950. Antisemitismul pe canapeaua psihanalitică.

ARENDT, HANNAH: The Origins of Totalitarianism (Originile totalitarismului). New York, Harcourt, Brace & Co., 1951; New York, Meridian Books (broșură), 1958. Autoarea ar trebui să fie sfințită pentru că a produs un clasic extrem de ușor de citit în epoca sa.

BAINTON, ROLAND H.: The Travail of Religious Liberty (Munca libertății religioase). Philadelphia, Westminster Press, 1951; New York, Harper Torchbook (paperback), 1958. O carte care dă de gândit pentru evreii care cred că doar ei au murit pentru convingerile lor religioase

BERDYAEV, NIKOLAI: Creștinism și antisemitism. New York, Philosophical Library, 1954. Perspective perspicace ale unui teolog existențialist.

BRINTON, CRANE: The Anatomy of Revolution (Anatomia revoluției). New York, Prentice-Hall, 1938; New York, Vintage Books (paperback), 1957. O disertație despre dinamica care îl împinge pe om să intre și să iasă din revoluție.

BURTT, EDWIN ARTHUR: The Metaphysical Foundations of Modern Science. Londra, Routledge & Kegan Paul, 1924; New York, Humanities Press, 1951. O examinare a ipotezelor care stau la baza științei moderne, care aruncă în aer ideea populară că știința se bazează pe concepte "științifice"

BYRNES, ROBERT F.: Anti-Semitism in Modern France, Vol. I. New Brunswick, N.J., Rutgers University Press, 1950. O analiză a factorilor sociali și economici care stau la baza antisemitismului.

COLLINGWOOD, R. G.: The Idea of History. New York, Oxford University Press, 1946; New York, Galaxy Book (paperback), 1956. O examinare urbană a istoriei ca succesiune de idei și nu ca evenimente cronologice.

CROMBIE, A. C.: Medieval and Early Modern Science. Garden City, N.Y., Anchor Books (paperback), 1959. O istorie lămuritoare a științei ca o evoluție continuă de la ideile grecești.

DOBB, MAURICE: Studies in the Development of Capitalism. Londra, Routledge & Kegan Paul, 1946. O relatare lucidă, evitând Scylla stângii și Charybda dreptei.

FRAZER, SIR JAMES GEORGE: Folk-Lore in the Old Testament. New York, Tudor Publishing Co., 1923. Un "cărămidar" al faptelor, incapabil să-și perceapă propria structură fascinantă.

FREUD, SIGMUND: The Future of an Illusion (Viitorul unei iluzii). New York, Liveright Publishing Corp, 1949; Garden City N.Y., Anchor Books (broșură), 1957. Părerea sumbră a doctorului Freud despre religie ca fiind o iluzie - dar nu o iluzie.

-. Moise și monoteismul. New York, Alfred A. Knopf, 1939; New York, Vintage Books (paperback), 1955. Cartea care a stârnit la fel de multe controverse ca și teoriile sale sexuale.

-. Totem și tabu. New York, W. W. W. Norton & Co., 1950; Modern Library (paperback), fără dată. O carte de 161 de pagini, fundamentală pentru înțelegerea interpretării psihanalitice a originii religiei.

FROMM, ERICH: Evadarea din libertate. New York, Rinehart & Co, 1941. O analiză înfiorătoare a motivelor pentru care oamenii caută totalitarismul.

GERTH, H. H. H. ȘI MILLS, C. WRIGHT, Eds: De la Max Weber: Essays in Sociology. New York, Oxford University Press, 1946; New York, Galaxy Book (paperback), 1958. Vederi pătrunzătoare asupra societății contemporane. Recomandate în special capitolele "Politica ca vocație" și "Știința ca vocație".

GLUECK, NELSON: Zeițăți și delfini. New York, Farrar, Straus & Giroux, 1965.

GRUN, BERNARD: Calendarul istoriei: The New Third Revised Edition. New York, Simon & Schuster, 1991.

HERBERG, WILL, ed.: HERBERG, WILL: Scrierile lui Martin Buber. New York, Meridian Books, 1956. O selecție perspicace cu o introducere pellucidă.

HOURLANI, ALBERT HABIB: A History of the Arab Peoples. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press (Belknap), 1991.

JONES, ERNEST: Essays in Applied Psychoanalysis, Vol. II. Londra, Hogarth Press, 1951. Exegeză psihanalitică tranșantă a dogmei creștine.

KRACAUER, SIEGFRIED: De la Caligari la Hitler: A Psychological Study of the German Film. Princeton, N.J., Princeton University Press, 1947; New York, Noonday (paperback), 1959. Un tur de forță care arată modul în care nazismul a fost prefigurat de filmele germane.

LECKY, W. E. H.: Rationalism in Europe (History of the Rise and Influence of the Spirit of-). New York, D. Appleton & Co., 1906. Două volume. Un moralist irlandez din secolul al XIX-lea, cu o mai bună înțelegere a procesului istoric decât mulți raționaliști din secolul al XX-lea.

LISSNER, IVAR: Trecutul viu. New York, G. P. Putnam's Sons, 1957. O descriere populară a creșterii și morții civilizațiilor antice.

LOWENTHAL, LEO ȘI GUTERMAN, NORBERT: Prophets of Deceit. New York, Harper & Bros, 1949. O analiză mortală a conținutului diatribelor antisemite.

OSBORN, REUBEN: Freud și Marx: A Dialectical Study. New York, Equinox Co-operative Press, fără dată. Pirotehnică dialectică pentru a dovedi că freudismul nu este potrivit marxismului.

SARTRE, JEAN-PAUL: Antisemit și evreu. New York, Schocken Books, 1948. O monografie strălucită și incisivă despre factorii psihici care stau la baza antisemitismului.

TAWNEY, R. H.: Religion and the Rise of Capitalism. Londra, J. Murray, 1926; New York, Mentor Books (broșură), 1941. Un studiu scurt, dar lămuritor, inspirat din opera lui Max Weber.

WEBER, MAX: The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism (Etica protestantă și spiritul capitalismului). New York, Charles Scribner's Sons, 1930. O examinare a condițiilor psihologice care fac din capitalism copilul protestantismului. O lectură deloc ușoară, dar plină de satisfacții.

WELLISCH, E.: Isaac și Oedip. Londra, Routledge & Kegan Paul, 1954. Lui Kierkegaard i-ar fi plăcut această scurtă monografie despre semnificația interioară a poveștii Abraham-Isaac - drumul psihic de la Moriah la Golgota.

WILSON, EDMUND: Către gara din Finlanda. New York, Harcourt, Brace & Co. 1940; Garden City, N.Y., Anchor Books (broșură), 1953. O prezentare clară a marxismului de la Marx la Lenin de către unul dintre cei mai ușor de citit critici literari americani.